



עמלי התורה

איגוד קהילות האגריים בירושלים

בהתאסף

כתב עת לתורה הגות ומחשבה

עם בהתאסף ראשי עם

אספת זקנים • סכבשתם של רבוחנו מאורי האוסה וצוקיל
כתי תורה • מוהרת מרדכי נשיא הקהילות שליט"א
ויאסף מוקני העם • רבוחנו ראשי חשיכות ורמני הקהילות שליט"א

בעלי אסופת

מריביצי תורה • תורת רבני ובני הקהילות שליט"א
כאסף קציר • תורת בני דתבורה דקהילות הקודש

אסף ידך

אחוז במוסר • דברי מוסר וכיבושין מרמחינו שליט"א
ואסף איש שחור • קודים לדמחום של ענקי הדות וברולי האוסה
ויאסף אל עמיו • בכי בכח להחליטם

עת לאסף

לאסף חיל • זרקודי על סמלית תורה בוקטסה
האספי • מהנעשה והנשמע בקהילות הקודש
עט האספי • ספרים חדשים ככחל הסודח



גיליון י"ח • ניסן תשפ"ב
גיליון נושא: פסח - שבועות שביעית



עמלי התורה
איגוד קהילות האברכים בירושלים

בהתאם

כתב עת לתורה הגות ומחשבה

גיליון י"ח • ניסן תשפ"ב
גיליון נושא: פסח-שבועות • שביעית



בהתאסף

יד"ל ע"י



עמלי התורה

איגוד קהילות האברכים בירושלים

טל': 0799-444-971

פקס: 077-470-4222

מען: אשכולי 108 ד', רמות ב' ירושלים

דוא"ל: bo23011269@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

עורך ראשי: הרב ישראל כהן

עורכים:

הרה"ג רבי משה כהן שליט"א,
הרב שלמה טוויל, הרב יהודה דרין,
הרב ברוך מרדכי מימון, הרב יחיאל שלוש,
הרב רפאל מועלם, הרב נתנאל אביטל,
הרב יעקב ישראל זעפראני.



עקסט רץ. הוצאה לאור

039-111-444

תוכן עניינים

ט דבר המאסף

מהמאסף ראשי עם

אסופת זקנים - גנזות מכבשונם של רבותינו זצוק"ל

רבינו שמואל לאניאדו
דרוש לשבת הגדול התע"ד יד

רבינו יאשיהו (ב"ר יוסף) פינטו
דרושים לחג הפסח מה

רבינו עמנואל סרירו
דרוש לשבת הגדול שנת התפ"ו ליצירה נה

רבינו שלום יצחק מזרחי זצוק"ל
חידושים על ארבעה טורים סח

רבינו צדקה חוצין זצוק"ל
הודאה על ניסי מצרים עג

רבינו יעקב מוצפי זצוק"ל
הלכות תרו"מ פ

הלכות פסח פא

הלכות יום טוב צב

הלכות חול המועד צג

מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל
שאלות ותשובות בהלכות שביעית במועדים צז

כתר תורה - מתורת מורנו נשיא הקהילות - הגאון רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א

דרשת שבת הגדול קג

דין מבשל בשבת ודין גרם בישול ובדין מכסה קדירה בשבת קז

בדין ערבות במצוות ובעבירות ובדין אמירה לנכרי במקום מצוה קיג

ויאסוף מזקני העם - תורת מרגן ורבנן שליט"א

הגאון הגדול רבי יעקב משה הלל שליט"א • ראש ישיבת אהבת שלום
בענין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת קכ

הגאון הגדול רבי יצחק עמרני שליט"א • רב קהילת מנין אברכים עפולה
בגדר שביתת הארץ בשביעית קנ

הגאון רבי מנשה טופיק אביעזרי שליט"א • ראש ישיבת באר יצחק
ביסוד שיטת ה"ב" בפירות נכרים בשביעית קנד

הגאון רבי אליהו פנחסי צוק"ל • מראשי ישיבת באר בתלמוד
בדין חמץ שעבר עליו הפסח בחנות הפתוחה בער"פ ובפסח קעה

בעלי אסופות

מרכיצי תורה - תורת רבני ובני הקהילות שליט"א

הרה"ג רבי חיים משה בן נאים שליט"א • ראש כולל חיי חכמה שע"י ישיבת נחלת משה
יסוד דין ביעור לשיטת הרמב"ם קפג

הרה"ג רבי רחמים זיאת קצין שליט"א • מנהל רוחני ישיבת 'אבני נזר'
פסקי הלכות שמיטה - פסח, ל"ג בעומר, שבועות קצ

הרה"ג רבי שלום טוויל שליט"א • ר"כ באהבת שלום ורב קהילת "מדרש יוסף חיים"
מצות סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו ניסן קצג

הרה"ג אברהם דרעי שליט"א • מראשי כולל אהל יוסף, קהילת אמרי חיים, נווה יעקב
בגדר מצוות מצה כל שבעה רב

הרה"ג עזרא דוד שליט"א • רב קהילת עטרת יצחק בית וגן
ספק ספיקא בספירת העומר ובשאר ברכות רה

הרה"ג שלום מאיר סיאני שליט"א • ראש כולל היכלי התורה
הערות בדין שימוש במוצרים שיש בהם חשש חמץ רט

כאסוף קציר - תורת בני החבורה דקהילות הקודש

הרב אברהם שפיאן שליט"א • קהילת היכלי התורה - מקור ברוך
דין אמירה לעכו"ם בשאר איסורים ובשביעית ריח

אריאל יעקב גוזי • כולל עטרת צבי - אשדוד	
בגדר מצות אכילת פירות שביעית לשיטת הרמב"ן	רלא
הרב יעקב כהן שליט"א • קהילת חניכי הישיבות - בית וגן קרית יובל	
בדין ספיחין בנלקט בשביעית לבני ספרד ועיקרו בדין אומדנא בדעת מרן לענין הלכה	רלח
הרב ישראל מאיר פרטוש שליט"א • קהילת שערי תפילה - נווה יעקב	
דיני גידולים בבית ובהממות בשביעית	רמד

אסוף יחד

אחוז במוסר - דברי מוסר וכיבושין מרבותינו שליט"א	
הגאון הגדול רבי יהושע ברכץ שליט"א • ראש כוללי "עץ חיים" ורב קהילות יוצאי צרפת	
יהיב חכמתא לחכימין	רנט
ואסף איש טהור - קורים לדמותם של ענקי הרוח וגדולי האומה	
שר התורה רבן של ישראל מרן הגאון רבי חיים קניבסקי זצוק"ל	רסב
ויאסף אל עמיו - בכזו בכה להולכים	
הגאון רבי יוסף נתניאן זצוק"ל	רסז

עת לאסוף

לאסוף חיל - זרקור על ממלכת תורה בהקמה	
קהילת מניין אברכים - נווה יעקב	רעז
האספו - מהנעשה והנשמע בקהילות הקודש	
מכירת חמץ שע"י איגוד עמלי התורה	רפו
חדש! בית ההוראה שע"י איגוד עמלי התורה	רפז
בשורה לאברכים הרוכשים/מוכרים דירות: ליווי עו"ד במחיר מסובסד	רפז
סדרי לימוד מיוחדים בימי הפורים נערכו בקהילות הקודש	רפז
קהילה חדשה בעיר הקודש: מנין אברכים גילה ב'	רפח

קהילת "שערי תפילה" עוברת למשכנה החדש שכונת נווה יעקב רפט
 חנוכת בית המדרש "עטרת יצחק" - בית וגן רצ
 בית הוראה חדש בשכונת בית וגן רצא
 ארון קודש מפואר נחנך בקהילת חניכי הישיבות בית וגן קרית היובל רצב
 שריפת בית אלוקיננו: נזק של עשרות אלפי ש"ח בביהמ"ד "אוהל משה" רצג
 מאות ארגוני עופות חולקו לאברכי קהילות "עמלי התורה" רצד
 פעילות עניפה בקרב בני הישיבות ע"י מערכת "לבקר בהיכלו" רצד
 מודיעין עלית: היסטוריה: כינוס מרגש לפתיחת תלמוד תורה לבני אברכים בעיר רצה
 פוריה: בראשות מרגן ורבנן: ועידת החינוך האשונה רצו
 ביהמ"ד מנין אברכים טבריה עלית מתחדש עם ריהוט מכובד רצז
 חריש: התאחדות הקהילות למען הרמת קרן התורה בעיר רצז
 בית שמש: זכני לגדל: מעמד מרגש בתלמוד תורה "ברכת יצחק" ברמה ד' רחצ
 רכסים: מעמד הקמת בית הדין לדיני ממונות "חקת משפט" רצט
 קרית אתא: חנוכת בית המדרש בקהילת חניכי הישיבות רצט
 עפולה: כולל ערב חדש בקהילת בני התורה רצט

עט האסיף - ספרים חדשים בכותל המזרח

עין ידיד - שמיטה • מורנו הגאון הגדול רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א שא
 בקרבך קדוש • הרב עובדיה זכאי שליט"א שא
 שפתי כהן • מפי הגרא"י קוק שליט"א ר"י מאור התלמוד שב
 חושן למעשה • הרה"ג יונתן שושן שליט"א שג
 משנת הטהרה • הרב משה שמואל נפתלי שליט"א שג
 אשמרה דרכי • הגאון רבי משה אשכנזי שליט"א שג
 טללי שביעי על הלכות שבת • הגאון רבי טל דואר שליט"א דש
 מחשבת הריבית • הרה"ג יוסף שמריהו סולימני שליט"א דש
 הגדה של פסח - קול יהודה • הרה"ג נחום סילמן שליט"א שה
 פרשה ב-04:00 • הרב אהרן לוי שליט"א שו



דבר המאסף

"וַיָּבֵאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל פְּתוּךְ הַיָּם בַּיַּבֵּשָׁה... וַיִּזְלַךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה... וַיִּשָּׁם אֶת הַיָּם לַחֲרָבָה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם"

דבר פלא הוא, מעמד קריעת ים סוף. פלא לא מצד עצם התרחשותו, דהוא ודאי פשיטא, אלא מצד תהליך התרחשותו.

בפסוק משמע כי היה שלב בו באו בני ישראל בתוך הים ביבשה, אך לא מיד נקרע הים. רוח קדים עזה נשבה משך "כל הלילה".

בחז"ל איתא (סוטה לו): "כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה. זה אומר אני יורד תחילה לים, וזה אומר אני יורד תחילה לים... מתוך שהיו עומדים וצווחים - קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה. אמר לו רבי יהודה: לא כך היה מעשה, אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים. מתוך שהיו עומדין ונוטלין עצה אלו באלו קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה". עוד אמרו דהפס' בתהילים ס"ט "הושיעני אלוקים כי באו מים עד נפש" קאי אנחשון, שהגיעו המים עד אפו וגו'.

ומפשטות הדברים נראה כי לא די היה במאמציהם ובבריחתם מן המצרים, ולא הספיקה אף בכניסתם אל עומקי הים. הקב"ה עיכב את נס קריעת הים משך כל הלילה. מהו עניינו של אותו הלילה? אפשר שזאת תקופת הניסיון, תקופת הקושי אשר עמה נדרש העדם להתמודד בעוז ובגבורה, בטרם יזכה לקריעת הים ולשינוי מערכות תבל עבורו...

ונכונים הדברים לפרט ולכלל.

אף ציבור החרדים יראי ה' בארץ הקודש, אשר זכו לפריחה עצומה ובלתי נתפסת, נדרשו לעבור את אותו הלילה, חשכת הליל הנוראה בארצות אירופה, איומי השמד הרוחניים ולאחר מכן הגשמיים, וכן לילות אפלים בארצות ערב והמערב. ופעמים דומה כי ליל אלו האחרונים החל באיחור מה, אך נמשך אחר זריחת שמשם של הראשונים.

הן עוד מהדהדת זעקתם של רבותינו חכמי המזרח וגאוני המערב, על חשכת הליל הנוראה שחווינו בדורות קודמים, ליל אשר חשכתו הודגשה אל מול האור הרוחני הגדול, יראת השמיים הטהורה וקול התורה אשר זכו להם אבותינו בארצות הנכר. והנה כיום זוכים אנו לראות בזריחתה של השמש בעוז, באשר קול התורה והיראה הולך ומתחזק, הולך ומאיר...

אך סופו של לילה זה, מגיע דווקא באמצעותם של יחידים. של נחשונים. של כאלו אשר אוזרים אומץ וקופצים אל הים...

ובאמת, שהלא צעד זה של נחשון אינו מובן בהכרח לכל בר דעת, ואינו מתיישב עם המושכלות. הן ההיגיון הבריא, החשיבה הרציונלית האינטליגנטית היא שאם כלל ישראל כולו, קטנים וגדולים, עמדו, דנו והעלו נימוקים לכאן ולכאן - ודאי שהיה צדק בדבריהם, וודאי שהיו סיבות וטענות לפעול אחרת. אך לעתים דווקא זה שפורק מעל צווארו את עול החשבונות הרבים וקם ופועל למען קודשא בריך הוא בלבב שלם, דווקא הוא זה אשר בגינו נקרע הים וזוכים כולם.

ודבר פשוט למתבונן כי בניין עולם הישיבות ועולם התורה, בכל הציבורים, מתבסס על יחידים אשר אותם ה' קורא, שקפצו אל המים כנחשונים בודדים, ושינו את מציאות חיינו.

בשנים האחרונות אנו עדים לתופעה בלתי נתפסת, כאשר קבוצת אברכים קטנה קפצה כנחשון אל מעמקי הים ביוזמות אשר רבים פקפקו בהן, אך סייע ה' בעדם ונחשולים של אלפי בני אדם צועדים בעקבותיהם. וכמו כן, במקומות רבים שניים ושלושה אברכים אשר חפצו במקום תפילה כנוסח אבותיהם, קפצו לים ופתחו מניין בפינה זו או אחרת - הפכו לקהילות כבירות אשר איש לא שיער ולא פילל שנזכה להן! (ועי' בגיליון זה במדור "לאסוף חיל").

ובעוד בעבר היו אלו יחידים בציבור אשר נדיר היה לראותם, והלך הרוח הושפע ביותר מהם וכמעט והיה תלוי בהם ובפעולותיהם, כיום ניתן לראות עוד ועוד נחשונים, עוד ועוד יחידים אשר זוכים ומזכים את עצמם ואת האחרים בקריעת ים סוף הנזקקת להם, ובאור הבוקר המסלק את צמצום המחשבה וחשכת הלילה.

יתן ה' ונזכה ותיענה תפילתנו "קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה..." ובכל מקום ומקום, מכל מישור וכל רובד נזכה שתואר כאור יום חשכת הלילה.

ביקרא דאורייתא

העורך

בהתאסף
לאשי עם



אסופת זקנים

גנזות מככשונם של רבותינו זצוק"ל



רבינו שמואל לאניאדו

ראב"ד ארם צובה – חלאב ובעל שו"ת בית דינו של שמואל

ראש פינה, רב ודיין, החכם השלם הכולל, ראש על אר"ץ רבה לדון את דיני עובי ארם צובה חלאב, רבינו נולד בארם צובה לאביו הרב **שלמה** ע"ה למשפחת **לאניאדו** משפחה אשר הטביעה את חותמה על הקהילה באר"ץ היא חלאב יותר מעשרה דורות. ולאמו מרת חנה ע"ה.

רבינו הינו דור חמישי לר' **שמואל לאניאדו** ("בעל הכלים") אשר נודע שכביקשו אנשי "ארם צובה" להעמיד רב עליהם "להיות רב ואדון לכל האר"ץ", שלחו למרן השולחן ערוך רבנו **יוסף קארו** זיע"א שיואיל בטובו לבוא לכהן אצלם כרב, אך הדבר לא התאפשר למרן, והוא שלח להם בזו הלשון: "אשלח לכם את הרב **שמואל לאניאדו**, שהוא: איש אשר כמוני (ספר הזיכרון כנסת עזרא עמוד קי) ואשר ישב על כסא הרבנות קרוב לארבעים שנה, והאריך ימים מזמן **מרן הב"י** עד זמנו של **מהרימ"ט** (בעל שו"ת המבי"ט). יומם ולילה שקד רבינו על לימוד התורה ונודע כבקי בכל הש"ס, הלכות, ספרא וספרי אך עם זאת ניכר בענוותנותו.

למד תורה מפי רבי **שלמה לאניאדו** (הזקן) והיה רבו של הרב **צדקה חוצין** (הראשון, בעל "צדקה ומשפט"). בהגיעו לפרקו נשא לאישה את בתו של ר' **חיים דויק** ע"ה. לאחר פטירת מורו ורבו הגאון רבי **שלמה לאניאדו** ע"ה (הזקן) החל בשנת ה'ת"ס לכהן במקומו כרב הראשי בעיר ארם צובה [חלב]. רבינו הוכר כסמכות העליונה בכל האזור, והשיב לשאלות הלכתיות שהופנו אליו מערים שונות מרחבי האר"ץ הטובה ואגפיה, ואף מבגדד (עיראק), וחתם עם רבנים נוספים על איסור אכילת עלי גפן.

בשנת ה'ת"ק מינה את בנו הגאון ר' **רפאל שלמה** בעל שו"ת בית דינו של שלמה למלא את מקומו כרב הראשי לקהילת היהודים בעיר חלב. בשנת ה'תק"ו נפטר בנו ר' אברהם. רבינו עלה לשיבה של מעלה והשיב את נשמתו ליצורה בכ"ח לחודש אדר הראשון שנת ה'תק"י, ונטמן בארם צובה חלאב.

אשרי בניו אחריו. בניו של רבינו ה"ה ר' **אברהם**, ר' **אליהו**, ר' **דוד**, ר' **יצחק** וכמוהו ר' **חכם רפאל שלמה** (בעל "בית דינו של שלמה"), שישב על כסאו ומילא את מקומו בהנהגת ק"ק ארם צובה חלאב.

דרוש לשבת הגדול התע"ד

מכילתא (בא פרשה יג); וינצלו את מצרים (שמות יב, לו), מלמד שעבודה זרה שלהם נתכת ובטלה וחזרה לתחלתה. ומנין שביזת הים גדולה מזו, שנא' (יחזקאל טז, ז) ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים, בעדי זו ביזת מצרים, עדיים זו ביזת הים. ואומר (תהלים סח, יד), כנפי יונה נחפה בכסף - זו ביזת מצרים, ואברותיה בירקרק חרוץ - זו ביזת הים, תורי זהב נעשה לך (שיר השירים א, יא) - זו ביזת הים, עם נקודות הכסף - זו ביזת מצרים, עכ"ל. והנה המאמר הזה תמוה, דמהו זה שאמר וינצלו את מצרים מלמד שעבודה זרה שלהם נתכת ובטלה וחזרה לתחלתה, דהיכא רמיזא בוינצלו את מצרים.

והנה לכאורה יכולין אנו לפרש דממלת וינצלו הוא דקא מפיק לה, שרוצה לפרשה מלשון כזית נצל דפרק ב' (משנה א) דאהלות, שפירושהו הרמב"ם והרב"ע (הר"ע ברטנורא) בשר המת שנימוח ונעשה ליחה סרוחה קרוי נצל, וכן בכאן דרשו 'וינצלו' שעבודה זרה שלהם ניתכת. אך עדיין יש לבע"ד לחלוק ולומר דעבודה זרה מאן דכר שמה הכא.

אמנם לעד"ן שהענין יובן עם מאי דגרסינן פ"ק דברכות (ט, ב) וינצלו את מצרים, א"ר אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן. ור"ל אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים. ופירש"י, שריקנו את מצרים מכל ממונם, עכ"ל. והוקשה לו לבעל המאמר דאיך אפשר זה, דהא כמה עבודה זרה של זהב וכסף היה להם, והיאך נטלו אותם, דאסורין בהנאה - ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג, יח). וא"ת שהניחום, א"כ איך קאמר וינצלו את מצרים שפירושו ורוקינו, א"כ מוכרחים אנו לומר שעבודה זרה שלהם נתכת ובטלה וחזרה לתחלתה עשת זהב, ובכן הותרה להם לישראל*.

אמר עוד בעל המאמר, ומנין שביזת הים גדולה מזו, שנאמר ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי - זו ביזת מצרים, עדיים - זו ביזת הים. ואומר, כנפי יונה נחפה בכסף - זו ביזת מצרים, ואברותיה בירקרק חרוץ - זו ביזת הים, תורי זהב נעשה לך - זו ביזת הים, עם נקודות הכסף - זו ביזת מצרים. ואיכא למידק כי הראיות שתיים שהביא מתחלה שביזת הים היא גדולה מביזת מצרים הם טובים ונכוחים, דבתחלה רמז ביזת מצרים ואח"כ ביזת הים כסדר שהיו, אבל הראיה השלישית אמאי רמז בתחלה ביזת הים ואח"כ ביזת מצרים שלא כסדר.

אמנם לעד"ן שהענין הוא במה שנדקדק בכתוב השלישי, דהיל"ל תורי זהב נעשה לך ונקודות הכסף. אלא ודאי שכך פירושו, תורי זהב נעשה לך עתה עם נקודות הכסף שהיו לך כבר, וא"כ בא הכתוב השלישי ג"כ על הסדר כמו אותם שנים כתובים שאמר בתחלה.

א. וכן ראיתי בפירוש קו המדה על המכילתא, אלא שהוסיף בשם ספר זית רענן דס"ל כמ"ד עבודה זרה שנשתברה מאליה מותרת. וראה בספר המעלות לשלמה לבנו של רבינו הרה"מ (עמ' קנט, הוצאת אהבת שלום) שהביא שמר אביו פירש דברי המכילתא התמוהים.

רבינו שמואל לאניארהו

ובכץ האל אשר גאלנו וגאל את אבותינו בימים ההם בזמן הזה הוא יגאלנו אחרית כראשית, ויקיים בנו מקרא שכתוב (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

*

לכפר עליכם. צוה ה' לעשות לכפר עליכם. כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות. כאשר ביום הזה צוה ה' לעשות. (ויקרא ת, לד)

גרסינן בגמרא פ"ק דברכות (ט, א) דבר נא באזני העם (שמות יא, ב), אמרי דבי רבי ינאי אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם (בראשית טו, יג) קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, אמרו לו ולואי שנצא בעצמנו, עכ"ל.

~~~~~

**ידוע** דתרתי לטיבותא נמשך להם לישראל מחמת גלות מצרים, יציאתם ברכוש גדול ואח"כ קבלת התורה, מלבד כל הניסים ונפלאות אשר עשה עמהם להפליא, ובפרט הנס הגדול אשר עשה עמהם בימים ההם בזמן הזה שהיו מושכין אלוהיהן של מצרים שהוא הטלה וקושרין אותו בכרעי המטה ד' ימים קודם לשחיטתו מעשור לחדש עד ארבעה עשר בניסן ושוחטין אותו, וכל אותם הארבעה ימים המצריים נכנסין ורואין אותו ונפשם פורחת מעליהם, ולפיכך צוה הקב"ה למשה ולאהרן (שם יב, ג) דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית.

[נו"נ בדברי הגמ' שואלין ודורשין קודם החג ל' יום או ב' שבועות]

**והנה** האי קרא הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא, והוא על מה שאמרו רז"ל פ"ק דפסחים (ו, א) וז"ל, תניא שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום, ורשב"ג אומר שתי שבתות. מ"ט דתנא קמא, שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני שנאמר [ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט, ב), וכתיב] (במדבר ט, ו) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וכו', ר"ל שמפסח ראשון מזהיר לטמאים שיעשו פסח שני שהוא ל' יום מפסח ראשון. ורשב"ג משיב, דלעולם אין צריך ל' יום אלא שתי שבתות, והא דמשה רבינו ע"ה מפסח ראשון מזהיר על פסח שני משום אידי דאירי במילי דפסחא מסיק להו לכולהו מילי דפסחא, ר"ל שלפי שהוא עוסק בעניני הפסח מסיים כל מילי דפסח, ואין משם ראיה לל' יום. ושואל בגמ' מ"ט דרשב"ג דקאמר שתי שבתות, שהרי משה עומד בראש החדש ומזהיר על הפסח שנא' (שמות יב, ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, וכתיב (שם, פסוק ג) דברו אל כל עדת בני ישראל, נמצא שמר"ח מזהיר אותם על הפסח. ומקשה בגמ', ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בד' בירחא או בה' בירחא קאי. אלא אמר רבה בר שימי משמיה דרבינא מהכא (במדבר ט, א) וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית בחדש הראשון, וכתיב (שם, פסוק ב) ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו. וחזור ומקשה בגמ' הכא נמי ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בד' בירחא או בה' בירחא קאי. א"ר נחמן בר יצחק אתיא מדבר מדבר, כתיב הכא במדבר סיני, וכתיב התם (שם א, א) וידבר ה' אל משה

במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני, מה להלן בר"ח, ר"ל דכתיב באחד לחדש השני, אף כאן בר"ח, עכל"ה.

**והנה** אגב אורחין איכא למידק בהאי שמעתתא בתירוצו של רבה בר שימי משמיה דרבינא דקאמר אלא מהכא וידבר ה' אל משה במדבר סיני וכו' בחדש הראשון וכתבי ויעשו בני ישראל את הפסח וכו', וכי אינו יודע שחוזר ומקשה לו ה"נ ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בד' בירחא או בה' בירחא כמו שהקשה בתחלה, ואע"ג שכך דרך התלמוד מ"מ היכא דאיכא לתרוצי מתרצינן. ועוד מ"ט ר"נ בר יצחק לא קאמר 'אלא' בתירוצו כמו שאמר רבה בר שימי מכח קושיא קמייתא, שהרי הכלל הוא כל מקום שעוקר תירוץ ומתרץ תירוץ אחר אומר 'אלא', וכאן ר"נ בר יצחק עקר תירוצו של רבה בר שימי שרצה להביא ראיה מקרא ותירץ תירוץ אחר אתיא מדבר מדבר.

**ולעד"ן** דקושיא בתרייתא מתרצא לקמייתא, והוא שנלע"ד לומר שרבה בר שימי כשהביא ראיה מקרא וידבר ה' אל משה במדבר סיני וכו', לעולם כוונתו על אתיא מדבר מדבר, אלא שלא פירש דבריו, והמקשן הבין דהראיה שהביא היא ממאי דקאמר בחדש הראשון, והקשה לו ה"נ ממאי דבריש ירחא קאי וכו', ובא ר"נ בר יצחק ופירש דברי רבה בר שימי אתיא מדבר, שמן הגזרה שוה ראייתו, ולא בא לחלוק על רבה בר שימי, ולפיכך לא קאמר 'אלא' לעקור דבריו, ודו"ק.

**מקשים** בתוספות ממאי דבריש ירחא קאי, תימה דבשבת פרק רבי עקיבא (פו, ב) קאמר רבה דכ"ע בר"ח אתו למדבר סיני, כתיב הכא ביום הזה באו מדבר סיני וכתבי התם החדש הזה לכם מה להלן ר"ח אף כאן ראש חדש, אלמא פשיטא דהחדש הזה נאמר בר"ח, והיינו משום דאמרין בהקומץ רבה (מנחות כט, א) שנתקשה משה רבינו ע"ה בראיית הלבנה עד שאמר לו הקב"ה כזה ראה וקדש. ותירץ ר"ת אע"ג דהקב"ה א"ל למשה בריש ירחא דילמא משה לא אמר להם לישראל אלא או בג' או בד' בירחא. ור"י מפרש אע"ג דהחדש הזה הוה בריש ירחא, מיהו דילמא הא דקאמר דברו אל כל עדת בני ישראל לא הוה בריש ירחא, עכ"ל.

**והקשה** הגאון מהרא"ם (שמות יב, ב) ז"ל בפרשת בא אמצע דבור המתחיל הראהו לבנה בחדושה וז"ל, ותימה דמההיא דמכילתא (בא פרשה ג) דקתני דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר בעשור לחדש הזה הדיבור בר"ח והלקיחה בעשור ושחיטה בי"ד, או אינו אלא הדבור והלקיחה מבעשור והשחיטה בי"ד, תלמוד לומר החדש הזה לכם דברו, אימתי היה הדיבור בראש חודש, משמע שגם ממושה לישראל בראש חודש נאמרה, ולמה הוצרך למדבר מדבר, ומניח הדבר בתימה.

**ואני** בעניי אחרי לחיכת עפר כפות רגליו נלע"ד לתרץ בהקדים מאי דגרסינן בגמ' פרק ד' דר"ה (לג, ב), ת"ר מנין שבשופר שנא' (ויקרא כה, ט) והעברת שופר תרועה, אין לי אלא ביובל, בראש השנה מנין, תלמוד לומר בחדש השביעי, שאין תלמוד לומר בחדש השביעי ומה תלמוד לומר בחדש השביעי שיהיו כל תרועות החדש השביעי זה כזה וכו'. ואח"כ אומר (בגמ') ומנין לשלש של שלש שלש, תלמוד לומר והעברת שופר תרועה, שבתון זכרון תרועה (שם כג, כד), יום תרועה יהיה לכם (במדבר כט, א). ומנין ליתן האמור של זה בזה ושל זה בזה, ופירש"י ששלש תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד, אלא שתיים בראש השנה ואחת ביובל, תלמוד לומר שביעי

שביעי לגזירה שוה, ר"ל נאמר בראש השנה בחדש השביעי ונאמר ביובל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי לגז"ש ליתן את האמור של זה בזה. ומקשה בגמרא האי תנא מעיקרא מייתי לה בהיקישא והשתא מייתי לה בגזירה שוה. ומתריך הכי קאמר, אי לאו גזירה שוה הוה מייתינא לה בהיקישא, השתא דאתי גזירה שוה היקישא לא צריך, ופירש"י אי לאו גזירה שוה, אילו לא נאמרה הגזירה שוה זו למשה רבינו ע"ה מסיני לדונה הייתי מביא הכל בהיקישא, כלומר מעצמו, עכ"ל. נקיטיןן מהכא דהיכא שיש לדון בדבר אחד היקישא וגז"ש מייתינא לה למילתא בגז"ש ולא בהיקישא, דגז"ש עדיפא.

**ובזה** סרה תמיהת הגאון מהרא"ם ז"ל, דנלע"ד לומר דמעיקרא סתמא דתלמודא הוה קס"ד לאתויי ראייה לרשב"ג [דשואלין בהלכות פסח קודם לפסח ב' שבתות] מקראי בהדיא דפרשת דברו בר"ח נאמרה מהקב"ה למשה וממשה לישראל, ודחי בגמ' ממאי דבר"ח דילמא בד' בירחא או בה' בירחא, לרבינו תם ממשה לישראל ולר"י אפי' מהקב"ה למשה, ומייתי ראייה רבה בר שימי מקרא דוידבר ה' אל משה במדבר סיני, והדר דחי ממאי דבחד בירחא דילמא בד' בירחא או בה' בירחא, ומתריך ר"נ בר יצחק אתיא מדבר מדבר מגז"ש. ואע"ג דהוה מצי לאתויי מסמיכות הפסוקים החדש הזה לכם דברו כמו תנא דמכילתא, מ"מ גז"ש עדיפא ליה כמו שהוכחנו מההיא דר"ה, דהיכא דאיכא גז"ש והיקישא, גז"ש עדיפא ומייתי מגז"ש, וא"כ הוא הדין נמי היכא דאיכא גז"ש וסמיכות, גז"ש עדיפא.

**וכי** תימא דמאן לימא לן דהיכא דאיכא גז"ש וסמיכות גז"ש עדיפא, דילמא דוקא גז"ש והיקישא גז"ש עדיפא, אבל גז"ש וסמיכות סמיכות עדיף, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דתיפוק ליה מסמיכות.

לזה י"ל דכ"ש הוא דגז"ש עדיפא מסמיכות, והוא במה שמצאנו לרבותינו בעלי התוס' בפרק לולב הגזול (סוכה לא, א. ד"ה ור"י) אהא דקתני בברייתא וז"ל תנא יבש פסול, רבי יהודה מכשיר, אמר רבהי מחלוקת בלולב, דרבנן סברי מקשינן לולב לאתרוג מה אתרוג בעי הדר אף לולב בעי הדר, ורבי יהודה סבר לא מקשינן לולב לאתרוג, אבל באתרוג דברי הכל הדר בעינן, ופירש"י לא מקשינן לא הוקשו ללמוד זה מזה ולא ניתן לידרש מעצמן מכל שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן אלא קל וחומר עכ"ל, וכתבו התוספות פי' בקונטרס לא הוקשו ללמוד זה מזה, ולא ניתן לידרש מעצמו מכל י"ג מדות אלא קל וחומר. ותימה גדולה פירושו דאפילו סמוכין דהיינו שני מקראות הסמוכין זה לזה ניתנו לידרש מן התורה כדאמרינן בריש יבמות (ד, א) סמוכין מן התורה מנין שנאמר (תהלים קיא, ח) סמוכים לעד לעולם, כל שכן היקישא דהיינו שני דברים המוקשים בפסוק אחד, ואפילו ר' יהודה דלא דריש סמוכין אלא היכא דמוכח ומופנה כדאמרינן התם, מ"מ בהיקישא מודה. אלא כל המדות אדם דן מעצמו חוץ מגזירה שוה דאין דן אלא אם כן למדה מרבו, והכא בסברא פליגי דיש דברים שאין להקישם לאותו דבר, ושמא קסבר דלא שייך לשון הדר אלא בפירות, עכ"ל התוס'.

**הרי** מדברי התוס' מוכח דהיקש עדיף מסמוכין, מדקאמרי דאפי' סמוכין דהיינו שני מקראות הסמוכין זה לזה ניתנו לידרש מן התורה כ"ש היקישא דהיינו ב' דברים המוקשים בפסוק

אחד, וכוונתם לומר דסמוכין שהם שני מקראות דסמיכי אהדדי והוה ס"ד לומר דלא ילפי מהדדי מאחר שהם בשני כתובים אפי"ה ניתנו לידרש, כ"ש היקישא שהם שתי מילות דסמיכי אהדדי בחד קרא דניתן לידרש ולילף חד מחד.

**א"כ** השתא ומה ההיקש שהוא עדיף מסמוכין נדחה מפני הגז"ש, סמוכין דגריעי מהיקישא לא כ"ש שיהיו נדחין מקמי הגז"ש, ולזה יליף מגז"ש דמדבר מדבר ולא יליף מסמוכין דהחדש הזה לכם דברו, ותנא דמכילתא דיליף לה מסמוכין אפשר דגז"ש לא גמיר.

**ולתירוץ** ר"ת שפירש וז"ל, אע"ג שאמר הקב"ה למשה בריש ירחא דילמא משה לא אמר להם לישראל אלא בג' בירחא או בד' בירחא עכ"ל, אם יראה בעיני מורי לעד"ן לפרש ג"כ בדרך אחרת, והוא דר"ת מפרש הברייתא באופן אחר ולא כפירש"י והרא"ם ז"ל, והוא דהספק הוא אם דבור הקב"ה בר"ח או בעשור, וכך פירושו הדיבור בר"ח ר"ל דיבור הקב"ה למשה היה בר"ח והלקיחה בעשור, או אינו אלא הדיבור והלקיחה מבעשור ר"ל שגם הקב"ה כשדיבר עם משה היה בעשור, וכך פירושו הכתוב דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר בעשור לחדש הזה כמו ביום הזה שהוא בעשור לחדש ויקחו להם וכו' לפי שהיה דיבור הקב"ה עם משה בעשור לחדש, ת"ל החדש הזה לכם וסמיך ליה דברו<sup>1</sup> [לומר שבשעה שאמר הקב"ה דברו היה [בר"ח]].

**וכפי** זה אתי שפיר מאי דמקשה בגמ' ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בד' בירחא או בה' בירחא קאי, כוונתו לומר תינח דבור הקב"ה למשה היה בר"ח מן הסמיכות אלא דבור משה לישראל מנ"ל לומר שהיה בר"ח עד שמוכיח ממנו שהרי משה עומד בר"ח ומזהיר את ישראל על החמץ].

**והנה** אגב אורחין נלע"ד לתרץ התימה של התוס' (סוכה שם) על רש"י שתמהו בתחלת הדבור וז"ל, ופירש"י לא מקשינן לא הוקשו ללמוד זה מזה [ולא ניתן] לידרש מעצמן מכל י"ג מדות אלא ק"ו עכ"ל, ותימה גדולה פירושו דאפי' סמוכין וכו', עכ"ל.

**ולעד"ן** יש לתרץ בעד רש"י במה שנקשה קושיא אחרת על רש"י דפליג דידיה אדידיה, דהא בפרק ד' דר"ה גבי מאי דקאמר בגמ' האי תנא מעיקרא מייתי לה בהיקישא והשתא מייתי לה בגז"ש וכו' עד אי לאו גז"ש הוה מייתינא לה בהיקישא וכו', ופירש"י ה"ק אי לאו גז"ש, אי לא נאמרה גז"ש זו למשה מסיני לדונה, הייתי מביא הכל בהיקישא כלומר מעצמו עכ"ל, הרי שלך לפניך דרש"י סותר דבריו שפירש בפרק לולב הגזול.

**ומכא** זה מוכרחים אנו לומר דמה שפירש"י בפרק לולב הגזול דאין אדם דן היקש מעצמו הוא דוקא לרבי יהודה כדי לתת לו טעם דלמה לא מקשינן לולב לאתרוג לדידיה, אלא הטעם הוא שהוא סובר דאין דן אדם מעצמו אלא ק"ו, ובהא פליגי רבי יהודה ות"ק. ובזה תו ל"ק ולא

ג. מדברי רבינו הרה"ח כאן משמע שכונת תנא דמכילתא דיליף מסמוכין שהדיבור היה בר"ח, הוא ללמוד מזה הלכה ששואלין בהלכות פסח קודם לפסח ב' שבתות כרשב"ג, וי"ל.

ד. ממלת הקישור לעמוד הבא נראה שחסר כאן דף בכ"י, ומצאנו במקו"א בכ"י רבינו הרה"ח דברים דומים לכאן, והשלמנו בסוגריים (עד סוף קטע הבא), עפ"י דבריו שם.

ה. וכן הקשה רע"א בגליון הש"ס שם.



מידי מה שתמהו עליו דאפילו סמוכין וכו', די"ל דהתם אליבא דרבנן ולא אליבא דרבי יהודה י, והתוס' נדחקו כפי פירושם וקאמרי והכא בסברא פליגי דיש דברים שאין להקישם לאותו דבר ושמא קסבר דלא שייך [לשון] הדר אלא בפירות עכ"ל, ולא ניחא ליה לרש"י לפרש כן, ודוק.

**או** נאמר באופן אחר לר"ת ולר"י אם יראה בעיני מו"ר, והוא בהקדים מאי דאיתא בילקוט פרשת בא (רמז קפט) וז"ל מנין שאין מעברין את השנה אלא בבית דין הגדול שבירושלים ת"ל ראשון הוא לכם דברו אל כל עדת בני ישראל, עכ"ל. שוב נקדים מה שראיתי בספר יבין שמועה דף מ"ו ע"ב<sup>ה</sup> שאומר שם וז"ל, יש מחלוקת בין רבי יהודה לריב"ל, כי לר"י אף במשנה תורה דדריש סמוכין הני מילי היכא דלא איצטריך הסמיכות לדרשא אחרית, אבל אי איצטריך לדרשה אחרת לא מפקינן דינא מהנהו סמוכין, אמנם לריב"ל דריש התם בעל קרי שאסור בד"ת מכת הסמיכות אע"ג דאיהו גופיה דריש הסמיכות לדרשת כל המלמד בנו תורה כאילו קבלה מהר חורב, עכ"ל.

**ובזה** אני אומר דהאי פלוגתא תליא בהאי פלוגתא, דמאן דדריש סמיכות החדש הזה לכם דברו, ס"ל כרבי"ל דאע"ג דאיצטריך הסמיכות לדרשה אחרת מפקינן מיניה דינא, וא"כ הכא נמי אע"ג דאיצטריך הסמיכות לומר דהדיבור היה בר"ח מפקינן מיניה דינא דאין מעברין את השנה אלא בב"ד הגדול שבירושלים, ומאן דלא דריש הסמיכות דהחדש הזה לכם דברו ס"ל כרבי יהודה דלא מפקינן מן הסמוכין אלא [או] דינא או דרשה, וא"כ מאחר דדרשינן סמוכין דאין מעברין את השנה אלא בב"ד הגדול שבירושלים, א"כ תו לא מצי דריש סמיכות דהחדש הזה לכם דברו לומר דהדיבור היה בר"ח, ולפיכך יליף גז"ש דמדבר מדבר.

**או** נאמר באופן אחר והוא קרוב לזה אם יראה בעיני מו"ר, במה שאמרנו לעיל בדבור תוס' דפרק לולב הגזול דאיתא פלוגתא בין ר' יהודה לרבנן, דרבנן סברי דבכל התורה כולה דרשינן סמוכין אע"ג דלא מוכח ומופנה, ורבי יהודה סבר דלא דרשינן סמוכין אלא היכא דמוכח ומופנה, פירוש מוכח שאין כאן מקום הפסוק ההוא, ופירוש מופנה שהוא מיותר, וא"כ נימא דפלוגתא דמכילתא עם תלמודא דידן בהאי פליגי, דתנא דמכילתא ס"ל כרבנן דאע"ג דלא מוכח ומופנה דרשינן סמוכין, ולכן דריש החדש הזה לכם דברו לומר דהדיבור בר"ח היה, ותלמודא דידן ס"ל כר"י דלא דרשינן סמוכין אלא היכא דמוכח ומופנה והכא דלא מוכח ומופנה לא דרשינן סמוכין<sup>ט</sup>, ולפיכך יליף ממדבר מדבר.



ו. במהדורה שניה של דרוש זה הוסיף רבינו וז"ל, ופליג רש"י על התוס' שאמרו ואפי' לרבי יהודה וכו'.  
ז. ושם בספר כפות תמרים כתב כרבינו הרה"ח ליישב סתירת דברי רש"י דבהכי פליגי רבי יהודה ורבנן, אלא דכתב שם לבאר דכל כח קושיית התוס' על רש"י בסוגיין הוא ממה שהביאו בסוף דבריהם ואפילו לר"י דלא דריש סמוכין וכו'.  
ח. שער ד, כלל קיז.  
ט. דברי רבינו הרה"ח כאן אתיין לפי דברי התוס' ביבמות ד, א ד"ה וכי מפני שסמכו ענין לו, דגם בעלמא דריש רבי יהודה סמוכין, ורק בדמשנה תורה קים ליה דכולהו מוכח או מופנה. ועיי"ש בהגהות ר"ב רנשבורג על גליון הגמ' דיש חולקים בזה.

[ביאור דברי רש"י ע"פ ולא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר באש תשרפו]

**ואגב** נבא לבאר לשון רש"י אחד בענין קרבן פסח על פסוק (שמות יב, י) ולא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו. וז"ל, והנותר ממנו עד בוקר. מה תלמוד לומר עד בוקר פעם שניה, ליתן בוקר על בוקר, שהבוקר משמעו משעת הנץ החמה, ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר, זהו לפי משמעו. ועוד מדרש אחר, למד שאינו נשרף ביום טוב אלא ממחרת, וכך תדרשנו והנותר ממנו בבוקר ראשון עד בוקר שני עמוד ותשרפנו, עכ"ל.

**והקשה** הרב בעל נחלת יעקב על מ"ש רש"י בלשון ראשון דלפי פשוטו הבוקר הוא משעת הנץ החמה וז"ל, תימה לי דבכמה מקומות בש"ס מוכח שהבוקר הוא עמוד השחר, וכן פירש"י בהדיא בפ"ק דברכות דף ט' (ע"א, ד"ה שעת חפזון) ובסוף פסחים דף ק"כ (ע"ב, ד"ה עד שעת חפזון), ובאמת שלא מצאתי זה הדרוש בשום מקום. ומה שפירש הרא"ם דאתיא אליבא דר"ע, לא ניחא לי, דהא ר"ע לא הביא זה הפסוק אלא יליף מואכלתם אותו בחפזון. ומ"מ מ"ש הרב ובא [הכתוב] להקדים וכו', יש להביא ראיה מפרק תפלת השחר דף (כ"ח) [כ"ז] האי בוקר יתירא הוא להקדים לו שעה אחת, עכ"ל.

**והנה** אמת הוא שבגמ' יש מקומות דמוכחי דבוקר הוא עמוד השחר, והילך אחד מהם פ"ק דברכות דף ב' ע"ב וז"ל, מאימתי מתחילין לקרות קרית שמע בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות דברי ר' מאיר, וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומות סימן לדבר צאת הכוכבים, ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' (נחמיה ד, טו-טז) ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקין ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים. ואומר והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה. דר"ל שמאחר שהיו עושים מלאכה מעלות השחר עד צאת הכוכבים, והכתוב אומר והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה, ש"מ דמעלות השחר מיקרי יום.

**אבל** אני הצעיר אחר המחילה אני תמה על תמיהתו, דאע"ג דבכמה מקומות מן הגמ' משמע שסתם בוקר הוא עלות השחר מ"מ אינו מוסכם, שהרי מצאנו ראינו בפ"ק דברכות (ה, ב) וז"ל, תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שני פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. ומקשה בגמ' הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש ב' פעמים בלילה, אלמא לאחר שיעלה ע"ה ליליא הוא, והדר תני יוצא בהן י"ח אחת של יום ואחת של לילה אלמא ימא הוא. לא לעולם לילה הוא, והא דקרי ליה יום דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא. ופירש"י ליליא הוא, עד הנץ החמה. איכא אינשי דקיימי בההיא שעתא, הילכך זמן ק"ש דיום הוא, דגבי ק"ש ובקומך כתיב, עכ"ל.

**וכפי** זה מוכרחים אנו לומר דלא מיקרי בוקר לרשב"י אלא עד שעת הנץ החמה, וכמו שכן פירש"י דאחר ע"ה ליליא הוא עד הנץ החמה, וא"כ האי דרשה דדרש רש"י שהבוקר משמעו משעת הנץ החמה ובא הכתוב ליתן בוקר על בוקר להקדים שאסור באכילה מעלות

י. ובאמת כבר הקשה הרשב"א סתירה בין הסוגיא כאן לסוגיא שם ב, ב. וכן מהמשנה במס' מגילה כ, א ע"ש.

השחר, מצי אתיא כרשב"י דס"ל דעד הנץ החמה ליליא. והדרשא האחרת דדריש שם והנותר ממנו בבוקר ראשון עד בוקר שני עמוד ותשרפנו, וכן כל אותם המקומות דמשמע מש"ס ורש"י ז"ל דבוקר הוא מעלות השחר אתיא כרבי עקיבא. דתניא התם, רבי שמעון בן יוחאי אומר משום רבי עקיבא פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא ידי חובתו של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אלמא קודם הנץ החמה יממא הוא, והדר תני יוצא בה י"ח אחת של יום ואחת של לילה אלמא ליליא הוא. לא לעולם יממא הוא, והא דקרו ליה ליליא דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא, עכ"ל.

**וכן** מה שפירש"י לקמן (ט, א ד"ה שעת חפזון) דבוקר הוא עלות השחר הוא אליבא דרבי עקיבא כדמוכח בגמ'. ואע"ג דהרי"ף (ב, א לדפיו) והרמב"ם (הלכות ק"ש פ"א, ה"י"ב) והרא"ש (פרק א ס"ט) ז"ל ס"ל דהני תרי ברייתות דלא פליגי ולעולם יממא הוא, והא דקאמר בברייתא קמייאתא ליליא [הוא .... להכי קרי] ליה ליליא לענין .. [קריאה], דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא, [נוכל] לומר דרש"י ס"ל דפליגי, ממה שפירש גבי קרבן [פסח]... בוקר מהנץ החמה. ואולי אישתמיטתיה לרב ז"ל האי ברייתא דרבי שמעון בן יוחאי דסבר דעד הנץ החמה ליליא הוא.

**ומ"ש** שלא מצא זה הדרוש של רש"י דדריש והנותר ממנו וכו' עד מה ת"ל בוקר פעם שניה ליתן בוקר על בוקר שהבוקר משמעו משעת הנץ החמה ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר, אני יגעתי ומצאתי זה הדרוש של רש"י במכילתא פרשת בא (פרשה ו) וז"ל, בלילה הזה, שומע אני כל הלילה, תלמוד לומר לא תותירו ממנו עד בוקר, אני אקרא והנותר ממנו באש תשרופו, עד בוקר למה נאמר, לא בא הכתוב אלא ליתן תחום לבוקרו של בוקר, ואיזה זה עמוד השחר, מכאן אמרו אכילת פסחים ואכילת זבחים והקטר חלבים ואיברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר, ומפני מה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה עכ"ל, הרי ברייתא דמכילתא היא היא בעצמה דרשת רש"י ז"ל<sup>א</sup>.

**והשתא** דאתינא להכי נוכל לומר דאפילו נימא דרש"י ז"ל ס"ל כסברת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל דלא פליגי הני תרי ברייתות דרשב"י, מ"מ האי ברייתא דמכילתא פליגא אהני ברייתות וס"ל דסתם בוקר הנץ החמה, דאל"כ למאי איצטריך בוקר מיותר ליתן תחום לבוקרו של בוקר. א"נ י"ל דאף ברייתא זו לא פליגא, דלעולם אימא לך מעלות השחר יממא הוא אבל לא מיקרי בוקר אלא מהנץ החמה, ולכך איצטריך בוקר מיותר לבוקרו של בוקר שהוא עמוד השחר. [אמנם] במכילתא לא משמע הכי, דהכי תניא במכילתא, ואכלו את הבשר בלילה הזה, שומע אני כל הלילה ת"ל לא תותירו ממנו עד בוקר ..... יאכלנו כל הלילה וכל הלילה משמעו עד הנץ החמה אלא בוקר יתירא מיעטה אותו קצת מהלילה מעמוד השחר עד הנץ החמה, ומחזורתא כמ"ש מעיקרא.

**ומה** שהקשה על הרא"ם ז"ל דקאמר שזאת הדרשה אתיא כר"ע, והקשה ואמר לא ניחא לי דהא ר"ע לא הביא זה הפסוק אלא יליף מואכלתם אותו בחפזון, עכ"ל. לא הבינותי דבריו, דהרא"ם ז"ל לא בא לומר שזאת הדרשה דריש לה ר"ע, אלא לומר שזאת הדרשה שלא אסרה

יא. כן העיר בס' שבות יהודה.

אכילת הפסח מן התורה אלא מעלות השחר, היא אליבא דר"ע דמתיר אכילת הפסח עד עלות השחר, ולא כרבי אלעזר בן עזריה דדריש מגז"ש דמתיר אכילתו דוקא עד חצות. והילך לשון הרא"ם ז"ל, ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר, זהו אליבא דר"ע שהלכה כמותו, אבל ר' אלעזר בן עזריה אומר שמחצות הלילה אסור דדריש גז"ש, נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. ומה שהביא ראיה לדברי רש"י דבוקר יתירא הוא להקדים מפרק תפילת השחר דף (כ"ח) [כ"ז] האי בוקר יתירא הוא להקדים לו שעה אחת, ללא צורך.

בלל העולה שדברי רש"י והרא"ם ז"ל הם נכונים וברורים ומיוסדים על אדני פז.



### [מבאר גאולת ישראל ממצרים בכמה פנים]

(בוה אני מתרץ קושיא אחרונה שבמאמר דבר נא וכו' ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, ר"ל הרעות קיים בהם והטובות לא קיים בהם.)

**ובזה** נבא לבאר מאמר א' דאיתא במדרש שוחר טוב מזמור ק"ז וז"ל, כשם שהצפור נתונה ביד צייד, אם מבקש ממיתה אם מבקש מחיה, כך היו ישראל משוקעים ביד המצריים, וארד להצילו מיד מצרים (שמות ג, ח), וכן הוא אומר (שם יד, ל) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים. אמר רבי אבהו ברבי אחא בשם רבינו כח היו ישראל נתונים בתוך מצרים כעובר שהוא נתון בתוך מעיה של בהמה, וכשם שהרועה נותן ידו בתוך מעיה ושומטו, כך עשה הקדוש ברוך הוא שנאמר (דברים ד, לד) לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. אמר רבי אייבו בשם רבי יוסי בן זמרא כשם שהזהבי הזה פושט ידו ונוטל הזהב מן הכור, כך הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים שנאמר (שם ד, כ) ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים, עכ"ל.

**ואיכא** למידק מאי בינייהו הני תלתא אמוראי, דמר מביא משל הצייד שבידו הצפור, ומר מביא משל העובר שהוא נתון בתוך מעיה של בהמה והרועה שומטו ממעיה, ומר מביא משל הזהבי שפושט ידו ונוטל הזהב מן הכור, והכל על גאולת ישראל ממצרים, וא"כ מאי טעמא מר לא קאמר כמר ומר לא קאמר כמר, ואע"ג דכל חד מנייהו קרא אשכח ודרש משל, מ"מ אעיקרא דדינא פירכא, שלמה הכתובים שנו בדיבוריהו שפעם אמר וארד להצילו מיד מצרים, ופעם לבא לקחת לו גוי מקרב גוי, ופעם ויוציא אתכם מכור הברזל, הלא דבר הוא, דהיה יכול לומר או הנסה אלהים לרדת להציל עמו מיד מצרים, וכן ואתכם לקח ה' ויציל אתכם מיד מצרים, או ככולם יאמר לשון גוי מקרב גוי או כור הברזל.

**והנה** בילקוט פרשת ואתחנן (רמז תתכח) מביא הגירסא בסיגנון אחר וז"ל, מהו גוי מקרב גוי, כזה שהוא שומט העובר ממעי הבהמה, כך הוציא את ישראל כענין שנאמר (ויקרא א, יג) והקרב והכרעים. למדנו צער לנשמת, מנין אף לשומט שנאמר ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל, כאדם שהוא נוטל את האש"מ מתוך הכור שלא בצבת ולא בסמרטוטין, עכ"ל.

יב. לפנינו; הזהב.

**והנה** כפי גירסא זו אינו קשה למה הביאו משל הרועה ששומט העובר ממעיה של בהמה ומשל הזהבי שמוציא הזהב מן הכור, דאיכא למימר שר' אבהו שהביא משל העובר הודיענו צער הנשמט שהם ישראל, ור' אייבו שהביא משל הזהבי שמוציא הזהב מן הכור הודיענו צער המוציא זהב מן הכור שהוא הקב"ה שהוציא את ישראל ממצרים כזה שהוא מוציא האש מן הכור שלא בצבת ושלא בסמרטוט, ואולי שלזה כווננו במדרש תהלים אע"ג שאין הגירסא כך, דמר מודיענו צער השומט ומר מודיענו צער הנשמט.

**אמנם** אם יראה בעיני מו"ר יובן הענין במה שנקדים שתי הקדמות, האחת היא מה שהבאנו למעלה מכתבי האר"י זלה"ה שע"י עון אדם הראשון נפלו לתוך הקליפה ניצוצות קדושות וגלתה השכינה עמנו לגלויות ללקט אותן הנשמות, וכשיסתיים קבוץ זה מכל ע' קליפות אז יתקיים (ישעיה כה, ח) בלע המות לנצח וכו' ועיקר הניצוצות יצאו לארבע נהרות וכו'.

**שוב** נקדים מאי דאיתא בפסיקתא הובא בילקוט פרשת ואתחנן וז"ל, רבי יהושע בר נחמן בשם רבי יהודה בן פזי גוי מקרב גוי, עם מקרב גוי אין כתיב כאן אלא גוי מקרב גוי, שהיו אלו ערלים ואלו ערלים אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, אם כן לא היתה מדת הדין נותנת שיגאלו ישראל ממצרים לעולם. אמר רבי שמואל בר נחמן אילולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה [לא היו ישראל נגאלין ממצרים לעולם, ומה טעם] שנאמר (שמות ו, ז) לכן אמור לבני ישראל אני ה', ואין לכן אלא שבועה", עכ"ל"ה.

**ובזה** יבאו דברי המאמר הזה על נכון כי שלשה מיני גאולה גאל השי"ת ממצרים, האחת היא גאולת אותם ניצוצות שירדו לעמקי הקליפות, והוצרכה השכינה לירד עמנו לגלות ללקט אותם כמו שזכרנו בשם האר"י זלה"ה. והאחרת, גאולת עם ישראל אשר היו גוי מקרב גוי, הללו ערלים והללו ערלים הללו מגדלי בלורית והללו מגדלי בלורית. והשלישית, גאולת הצדיקים שבהם, [דב]ודאי הגמור שבששים רבוא ישראל היו נמצאים כ"כ [צדיקים], כמו זקני ישראל ושבת לוי וכיוצא.

**וכנגד** הגאולה הראשונה [גאולת] הניצוצות שירדה השכינה לגלות ללקט אותם, הביא משל הצפור שהיא נתונה ביד הצייד, כך היו אותם נשמות ישראל משוקעים ביד מצרים והוצרכה השכינה לירד למצרים ללקט אותם, ולכך הביא ראייה מפסוק וארד להצילו מיד מצרים.

**וכנגד** הגאולה השנייה שהיא גאולת ישראל הרשעים, הביא משל העובר שהוא במעיה של בהמה, לומר לך כשם שהעובר והבהמה כולם מין אחד כך היו ישראל היוצאים ממצרים כמו המצריים, אלו ערלים ואלו ערלים אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, ולפיכך הביא ראיתו מקרא דכתיב גוי מקרב גוי שכולם נקראים גוים מה הללו אף הללו, והיו טמועים בהם כמו העובר במעי הבהמה.

**וכנגד** הגאולה השלישית שהיא גאולת הצדיקים הביא משל הזהבי שמוציא הזהב מתוך הכור, שכמו שהזהב שיוצא מן הכור הוא מזוקק ואין בו סיגים שכבר הוא מזוקק בתוך הכור, כן אותם הצדיקים היו צדיקים גמורים מזוקקים, ולפיכך הביא ראייה מקרא דכתיב ואתכם לקח

יג. שנאמר (שמואל א ג, יד) לכן נשבעתי לבית עלי.

ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים. וא"כ כל אלו שלושת האמוראים כל אחד ואחד אינו חולק על חברו, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

**[או** נאמר באופן קרוב לזה] ובזה יבא מאמרנו על נכון, שכנגד הצדיקים הביא משל הצייד שבידו הצפור אם מבקש ממיתה מבקש מחיה, שכמו הצפור שהיא נתונה ביד הצייד נפלה בפח מוקשים על לא חמס בכפה, כן הצדיקים שבאותו הדור היו בגלות על לא חמס בכפיהם. וכנגד העובדי ע"ז הביא משל העובר שבתוך מעיה של בהמה שכמו שהעובר ירך אמו כן אותם עובדי ע"ז היו כאילו הם ירך של מצריים גוי מקרב גוי, מה הללו עובדי ע"ז אף הללו עובדי ע"ז. וכנגד אותם שאין בידם לא עוונות ולא מעשים טובים הביא משל הזהב שבתוך הכור, שמשמים אותו בתוך הכור כדי לנקותו מכל סיג ולהתם חלאתו ממנו, כן אותם העוונות שלהם נתמרקו ע"י הגלות ולא היו להם עוד עוונות, ומעשים טובים לא עשו, לפיכך הביא משל הזהב שאינו משביח בתוך הכור ממה שהיה מתחלתו קודם שנתערב בסיגים אלא הכור מנקהו מכל סיג וחוזר לתחלתו, לפיכך הביאו שלושה משלים הללו, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

**[כמה טעמים שהקדים לקיחת קרבן פסח לשחיטתו ד' ימים]**

**או** נאמר באופן אחר אם יראה בעיני מורי שהמאמר הזה של מדרש חזית יתבאר עם מאי דאיתא במכילתא (בא פרשה ה) וז"ל, והיה לכם למשמרת, מפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו ארבעה ימים, היה ר' מתיא בן חרש אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים (יחזקאל טו, ח) הגיע שבועתו שנשבע הקב"ה לאברהם שיגאל את בניו, ולא היה בידם מצות שיעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר (שם טו, ז) שדים נכוננו ושערך צמח ואת ערום ועריה [וגו', ערום] מן כל המצוות, נתן להם הקב"ה שתי מצות, דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר (שם טו, ו) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגו' ואומר (זכריה ט, יא) גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו, לכך הקדים הכתוב לקיחתו של פסח לשחיטתו ארבעה ימים, שאין נוטלין שכר אלא על מעשה. רבי אליעזר הקפר ברבי אומר וכי לא היה בידם של ישראל ארבע מצות שאין כל העולם כדאי בהם, שלא נחשדו על העריות, ולא על לשון הרע, ולא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם וכו' (ומביא שם ראיות לכל א' וא"י), ומפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים, לפי שהיו ישראל שטופין בע"ז במצרים, וע"ז שקולה כנגד כל המצוות שנא' (במדבר טו, כד) והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה, יחד הכתוב מצוה זו ואמרה ענין זה בפני עצמו ואי זה זה עבודה זרה, אתה אומר ע"ז או אינו אלא אחת מכל מצות האמורות בתורה סתם, כשהוא אומר (שם, פסוק כב) וכי תשגו ולא תעשו וכו' באו כל המצות ללמד על מצוה אחת וכו', אמר להם משכו ידיכם מע"ז והדבקו במצות. ר' יהודה בן בתירא אומר הרי הוא אומר (שמות ו, ט) ולא שמעו אל משה מקוצר רוח, וכי יש לך אדם שמתבשר בשורה טובה ואינו שמח [שנאמר] (ירמיה כ, טו) יולד לך בן זכר שמח שמחהו, רבו מוציאיו לחירות ואינו שמח, אם כן למה נאמר ולא שמעו אל משה, אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה שנאמר (יחזקאל כ, ז) ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו, ואומר (שם, פסוק יג) וימרו

בי בית ישראל, [הדא הוא דכתיב] (שמות ו, יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל, צום לפרוש מעבודה זרה. והיה לכם למשמרת למה נאמר, לפי שנאמר (שם יב, כא) משכו וקחו לכם צאן, אמרו לו ישראל למשה רבינו (שם ה, כב) הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונן, אמר להם מן הנס שהוא עושה לכם במשיכתו אתם יודעים בשחיטתו עכ"ל.

**עלה** בדינו מזה שטעם קדימת לקיחת הפסח לשחיטתו ד' ימים במחלוקת הוא שנוי, שר' מתיא בן חרש נותן טעם לפי שהיו עירום ועריה מן המצות נתן להם מצות הפסח שיתעסקו ד' ימים קודם, וכן נתן להם מצות מילה כדי שבזכותם יגאלו, ור"א הקפר ס"ל שהיו בידם ד' מצות, אלא מה שנתן להם מצות פסח הוא שא"ל משכו ידיכם מן הע"ז והתעסקו במצות לפי שע"ז שקולה כנגד כל התורה, ור' יהודה בן בתירא ס"ל שכבר יש להם שפירשו מע"ז שנה תמימה, שהרי פירש מקוצר רוח ומעבודה קשה שלא רצו לפרוש מע"ז ואז וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל שצום לפרוש מע"ז, וזה היה קודם כל המכות, שאח"כ היתה מכת הדם שהיא ראשונה לכולם, והדיבור של החדש הזה לכם ראש חדשים שצום בו על הפסח משכו וכו' היה בר"ח ניסן כמו שאז"ל הדיבור בר"ח<sup>טו</sup>, ואמז"ל (עדות ב, י) שהמכות שמשו שנים עשר חדש, וא"כ כבר יש להם שפירשו מע"ז מזמן שנה תמימה לר' יהודה בן בתירא, ומאי דקאמר קרא והיה לכם למשמרת, טעמו כדי שיראו ישראל הנס שהיו מושכין אלהיהן וקושרין אותו בכרעי המטה ד' ימים והיו שיניהם קהות ולא היו יכולין לעשות עמהם כלום, ומשם ידעו ישראל שלא יוכלו לעשות עמהם רע בשחיטתו.

**ואע"ג** שמביא ראיה לדבריו מפסוק ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו וכתוב בתריה וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו וכו', דמשמע שלא קבלו עליהם לפרוש מע"ז, מ"מ נוכל לומר [שבפעם ראשונה לא שמעו, וכאשר] צום פעם [אחרת כמ"ש ויצום] אל בני ישראל שמעו, וכעין זה פירש הרד"ק ביחזקאל כ"ב<sup>טז</sup> יע"ש.

**והנה** מוכרחים אנו לומר שר' מתיא בן חרש ס"ל או שלא היה בהם עע"ז כלל מעולם, או ס"ל כר' יהודה בן בתירא שכבר יש להם שנה תמימה שפירשו ממנה, דאל"כ למה לא דרש הטעם לקיחתו של פסח ד' ימים קודם לשחיטתו לומר להם שימשכו ידיהם מע"ז ויתעסקו במצוות כמו ר' אליעזר הקפר, נמצא שס"ל כר' יהודה בן בתירא בחדא שכבר פירשו מע"ז משנה תמימה, ופליג עליה בחדא, שדורש הטעם של לקיחת פסח מעשור לחדש לפי שהיו ערומים מן המצות. ור' יהודה בן בתירא ס"ל כר' אליעזר הקפר בחדא שהיו בידם ד' מצות, דאל"כ למה לא דרש והיה לכם למשמרת שהיו ערומים מן המצות, ופליג עליה בחדא שס"ל שכבר פירשו מע"ז משנה תמימה כמו שכן אמר בפירושא.



טו. עיין רש"י שם ד"ה דברו בשם המכילתא.

טז. אולי צ"ל רד"ק כ, ט.

[הואיל והקב"ה חפץ בגאולתכם מדלג על ההרים]

[<sup>י</sup> במדרש שיר השירים רבה (ב, יט); קול דודי הנה זה בא (שה"ש ב, ח), רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, ר' יהודה אומר קול דודי הנה זה בא זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחדש זה אתם נגאלין אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין והלא אמר הקב"ה לאברהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו, יג), ועדיין אין בידינו אלא מאתים ועשר שנה, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם אלא מדלג על ההרים וכו' ובחדש הזה אתם נגאלין שנא' החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב, ב). ר' נחמיה אמר אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין והלא אין בידינו מעשים טובים, אמר להם הואיל וחפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים וכו' ובחדש הזה אתם נגאלין שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים, רבנן אמרי, אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין וכל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"ז שלכם וכו' ובחדש הזה אתם נגאלים שנא' החדש הזה לכם ראש חדשים, עכ"ל.] [וצריך להבין במאי פליגי הני תנאי ומאי טעמא מר לא קאמר כמר]

ובזה יבא מאמרנו על נכון כי לעד"ן כי האי פלוגתא תליא בהאי פלוגתא, כי רבי יהודה ס"ל כרבי יהודה בן בתירא שמהע"ז כבר פירשו משנה תמימה ובידם ד' מצות, לפיכך דרש שא"ל למשה עדיין לא בא הקץ כי לא עברו אלא רד"ו שנה שלא היה מעכב אלא הקץ, שע"ז אין בידם וד' מצות בידם שאין כמוהם בעולם. ורבי נחמיה ס"ל כר' מתאי בן חרש שמצות לא היו בידם שהיו ערומים מן המצוות, אבל ע"ז כבר פירשו ממנה משנה תמימה, לפיכך השיבו למשה היאך אנו נגאלין והלא אין בידינו מעשים טובים, אבל ע"ז לא זכרו לפי שכבר פירשו ממנה ועשו תשובה משנה תמימה. ורבנן ס"ל כרבי אליעזר הקפר שהיו בידם ד' מצות גדולות שאין בעולם כמותם, אך ורק אליה וקוץ בה שעדיין היו ע"ז שלא פירשו עדיין ממנה והיא שקולה כנגד כל התורה, לפיכך השיבו למשה רבינו היאך אנו נגאלין וכל מצרים מטונפת מע"ז שלנו, לפיכך כל אחד ואחד דרש כפי שיטתו ותו ל"ק מידי.



"והנה אגב ארחין נבאר [פסוק] (שמות ג, יג) הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, [דקשה] ..... [מה שואל משה מה שמו, האם לא ידע משה שם אלקים] ואם ישאלו יאמר להם אלהים, ואפילו שם הוי"ה ברוך [הוא השיג משה] רבנו ע"ה, וא"כ יאמר להם שם הוי"ה ברוך הוא שמו.

**אמנם** יובן עם מה שמצאתי ראיתי בדרוש א' של פסח בספר הכוונות של הרב הקדוש האר"י זלה"ה וז"ל, ואמנם משה רבינו ע"ה במראות הסנה [שהוא בענין גלות מצרים, היה חושב] כי כיון שישראל שבאותו הדור גרמו הסתלקות הדעת העליון, שהם עשר הוי"ת של ה"ח וה"ג, א"כ יהיה המשך שנות גלותם כמספר העשר הוי"ת אשר נסתלקו בעוונם שהוא בגי' ר"ס. וזהו מ"ש וירא ה' כי ס"ר לראות, ר"ל שכפי ראות שכלו של משה רבינו ע"ה היה העון תלוי בעשר הוי"ת שחשבונו ס"ר, ולכן כפי מספרם יהיו בגלות, וכפ"ז לא הגיע זמן הגאולה. [אז]

יז. להבנת המשך הדברים, הבאנו לשון המדרש שרבינו מפרש בהמשך הדרוש.

יח. כמה דפים בכ"י כאן קשה מאוד לקריא, ולוקה בחסר.



א"ל הקב"ה שאין קץ גלותם תלוי בהויו"ת הדעת שנסתלקו, אלא באחוריים דשמות אהי"ה שנשארו בדעת, ז"א אשר מהם יונקים החיצונים בגלות הזה, וכפי מקום [מספר] יניקתם כך מספר שני ממשלתם והם רד"ו שנה. וזהו שאמר הכתוב כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, עכ"ל.

**בזה** אני אומר כי זו היא כוונת משה רבינו ע"ה שאמר ואמרו לי מה שמו, שכפי סברתו שהיה סובר שיניקת מצרים היתה מעשר הויו"ת של ה"ח וה"ג שבדעת, וא"כ עדיין לא הגיע הקץ, כי עשר הויו"ת הם ס"ר, וא"כ ואמרו לי מה שמו, הויה שמו, וא"כ עדיין לא הגיע שצריך להיות ס"ר. והקב"ה השיבו כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, שיר"ל שההויו"ת נסתלקו והיניקה היא מהלבושים שהם אהי"ה ועשרה פעמים אהי"ה [הם רד"ו].

..... מקום שעכשיו יונקים ..... שהיתה מפנימיות הדעת שהם [עשר הויו"ת של ה"ח וה"ג, ..... כך היה סובר משה רבינו ע"ה, ואם הוא הויו"ת [א"כ] לא הגיע הקץ עד ס"ר, וא"ל הקב"ה כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם שמשם אהי"ה שהם [הלבושים] יניקת מצרים שההויו"ת נסתלקו וא"כ עשר [פעמים] אהי"ה הם רד"ו וכבר [הגיע הקץ].

**ועוד** יש לתרץ תירוץ אחר, ובתחלה נבאר [מאמר] אחד דאיתא בתנא דבי אליהו ואח"כ נחזור לענייננו. [וז"ל תנא] דבי אליהו (תנא דבי אליהו רבה, פרק ז), בכוריהם מפני מה מתו, משום שאמר למילדות העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמיתן אותו, [עכ"ל]. וקשה, דא"כ למה הכה הבכורים מזולת האנשים [הפשוטים, והלא] על כל הבן הילוד גזר, והיה לו להיות המכה על כולם, יעויין בס' שנות חיים [מה ש]תירץ ע"ז.

**ולעד"ן** שיובן הענין במש"ה (שמות ד, כב) כה אמר ה' בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך, הרי מאחר שכל ישראל קרויים בנו בכורו יתברך א"כ מדה כנגד מדה א"ל הקב"ה שיהרוג בנו בכורו. ובזה תו לא קשיא ולא מידי, דמאחר שכל ישראל קרויים בכורות על שם בני בכורי ישראל, א"כ יבא מדה כנגד מדה, כמו שפרעה גזר בילדכן אם בן הוא והמיתן אותו, וכל ישראל נקראו בכורות, כן הקב"ה [הרג בכוריהם].

**וראיתי** בספר הכוונות החדש פ"א דרוש פסח שהועתק מכ"י הרב מהרח"ו ז"ל [וז"ל], והנה פרעה הרשע היה חושב כי כיון שז"א הנק' ברא בוכרא חזר להתעלם תוך א' בסוד העיבור, שח"ו לא יחזור לקדמותו להתגלות ולצאת חוץ מבטן א' עילאה, ועי"כ גם בני התחתונים הנקראים ישראל על שמו של ז"א הנקרא ישראל, גם הם ישארו בגלות תוך מצרים, כיון שישראל העליון השליט עליהם נתבטל ח"ו מציאותו. לכן שלח לו השי"ת ע"י משה רע"ה כה אמר ה' בני בכורי ישראל, לרמוז אל הבן הבכור העליון הנק' ישראל, כי קיומו קיים ולא נתבטל ח"ו, והודיעו כי לפי שכפר במציאותו לכן יהיה נענש מדה כנגד מדה במכת בכורות, לפי שכפר בבן [הבכור] העליון יתברך. וזהו מש"ה ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי הורג [את] בנך בכורך. וזמש"ה והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר וכו', כי הבן הבכור הנמשך מבן הקדוש הבכור העליון הוא אשר ישאלך שאלה זו, יען אליו נוגע זו השאלה כי בו היה רוצה פרעה לכפור בו ולעכב את ישראל בגלות תחת רשותו, עכ"ל. הנה מה שפירשתי דומה [בדומה למ"ש] הרב האר"י זלה"ה שהוא מדה כנגד מדה [מכת בכורות].

ועם זאת ההקדמה של הרב הקדוש האר"י זלה"ה, ועם הקדמה [הקודמת] ג"כ שם באותו פרק שהוא פ' א' מדרושי הפסח .... כמה שאמרנו למעלה על ואמרנו לי מה שמו מה אומר אליהם, וההקדמה אחרת שמביא משם הזוהר וז"ל, ולפי שאימא נקראת אהי"ה כנודע, ובפרט בהיות ז"א בתוכה בסוד עיבור אשר על שם זה נקראת אימא בשם אהי"ה כמ"ש בזוהר פרשת אחרי מות דף ס"ה ע"ב אהיה אנא עתיד לאולדא ולאגלייא, עכ"ל. בזה לעד"ן לומר כי ישראל יודעים היו שכל זמן שז"א מתעלם בתוך אימא אינם נגאלין, לפי שעדיין ניקת המצרים ממצר הגרון וכו', כמו שאומר שם ..... [בדרוש] באורך. וזו היתה כוונת פרעה שחשב ח"ו שכביכול ז"א הנק' ישראל ..... [נתעלם] חשב שאין להם תקומה להיות. ולכן אמר משה רבינו ע"ה ואמרנו [לי] מה שמו מה [אומר אליהם] ..... שאמר מי ה' לא ידעתי [את ה'] ..... תירא ..... השיבו ..... [אימא] שהיא אהיה שלחני אליכם לומר ..... כמו שאומר בזוהר ששם [אהי"ה רומז לאימא] אנא עתיד לאולדא ולאגלייא, וא"כ מאחר ..... לאתגלייא תהיו נגאלים.



**ומעתה** אלכה לי ואשובה לנשאי מקדם מה שאמרנו לכפר עליכם, לרמוז אל היקר נבון ונעלה [גזע] היחס והמעלה כ"ר יעקב די בילקאיירי אשר נפטר לבית עולמו השבוע וחיי לכל ישראל שבק תהי נשמתו צרורה בצרור החיים, יהיה מזבח כפרה בעד אחיו היקר נבון ונעלה כ"ר יוסף די בילקאיירי ובעד בניו היקרים ונכבדים ובעד כל מורי, וזהו שאמרתי לכפר עליכם.

**חזרתי** ואמרתי צוה ה' לעשות לכפר עליכם, לרמוז אל מצה של עניים שיתנו להם ככל שנה ביתר שאת, ובפרט בשנה קשה כזו. וידוע הוא מה שאמרנו ז"ל (סוכה מט, ב) כי גדולה צדקה יותר מכל קרבנות שבתורה דכתיב (משלי כא, ג) עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח, וזהו שאמרתי אשר צוה ה' לעשות מצות הצדקה לכפר עליכם, שהיא גדולה מכל הקרבנות כמו שאמרנו.

**חזרתי** ואמרתי כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות, לרמוז אל העניים אשר היו חבושין בבית האסורין של כ'ראג', שהיו כמו שבויים, וכמו שהקב"ה הוציאנו ממצרים שהיו שבויים שם, כן צוה ה' לעשות, שאנו נרחם על אחינו השבויים החבושים בבית האסורין. ובזו השבוע שגבירי שתי קהלות הקדש זכו וזיכו את הרבים לאמר לאסורין צאו לאשר בחשך הגלו, (ישעיה מט, ט) וב[זכות מצוה זו יאריך ימכם] בטוב ושנותיכם בנעימים [אתם ובניכם ובני] בניכם עד עולם, ויריק לכם ברכה עד בלי די.

**חזרתי** ואמרתי כאשר עשה ביום הזה צוה לעשות, לומר שהאל ית' כמו שעשה וגאל את אבותינו בימים ההם בזמן הזה כן ימהר יחישה לגאלנו. וזהו שאמרתי כאשר עשה ביום הזה כן צוה ה' לעשות. ויקיים בנו מקרא שכתוב (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

## רבינו יאשיהו (ב"ר יוסף) פינטו\*

### בעל שו"ת נבחר מכסף

האדם הגדול הזה בענקים נולד קרוב לשנת שכ"ה, הוא היה בן הגביר אביר הרועים איש חיל רב פעלים כמהר"ר יוסף פינטו ז"ל<sup>1</sup>. ויהי ה' את הנער ויגדל ויהי ירא את ה' מנעוריו ובמצותיו חפץ מאוד, וירא אביו את לבבו והנה הוא נאמן עם אלהיו ובתורת ה' חפצו בוצין בוצין מקטפין[ה] ידיע, ויתן אל לבו לגדלו על התורה ועל העבודה, ויתנהו מנעוריו בין ברכי החכמים הרמים לשמוע בלמודים פקודי ה' הנחמדים מזהב ומפז רב, וינחהו בדרך אמת ובאורח נכונה, ויתמוך אביו את ידו עליו לתמכה ולסעדה בכל עז ותעצומה עד בו יום פקודתו, ויעל יוסף השמימה על מזבח הטהור לפני ה', ודמשק מנוחתו.

ויהי אחרי פטירת יוסף וילך יאשיהו בדרך אשר הורהו אביו וישמור את משמרת פקודתו זאת, ויהי סובב הולך שוקד על דלתי החכמה יום יום ויסתופף בצל כנפי שוחרי התורה ולומדיה אצל רבו המובהק הנשר הגדול בעל הכנפים ה"ה מהר"ר יעקב אבואלעפיא זלה"ה<sup>2</sup>, ויהי לו היום משמר והלילה למלאכה ללון בעמקה של הלכה ובבקר הבין שמועה

**א.** תולדות וקורות חיי רבי יאשיהו פינטו אלו נכתבו ע"י רבי אליהו חי ששון באדר שנת תרכ"ט, ונתפרסמו בסוף ספר שו"ת נבחר מכסף לרבינו הרי"ף, שנדפס ע"י אביו רבי אברהם ששון. בשולי הגליון הבאנו השלמות מספרי הרי"ף ומשאר מקומות לדברי הכותב, ועפ"י הרוב הם מקורות נאמנים למה שהובא בפנים. ההערות שבאו בשולי הגליון שהם מדברי רבי אליהו חי ששון הובאו באותיות יותר גדולות.

**ב.** כבן יכבד אביו מזכיר רבינו לאביו בהערצה. וז"ל בתחלת ההקדמה לספר כסף נבחר (ויניציאה שפ"א), אמר הצעיר יאשיהו בן לאדוני אבי גביר אביר הרועים איש חיל רב פעלים בא באנשים חכם חרשים נשא ומאוד נעלה לשם ותהלה הח"ר יוסף פינטו זלה"ה. יבא שלום יניחו על מנוחתו הוא נחלתו ויזכור מנחתו אשר בדרך אמת הנחני ומעיל צדקה יעטני, כי מנעורי גדלני בין ברכי החכמים הרמים לשמוע בלימודים פקודי ה' הנחמדים מזהב ורב פנינים ברוב אונים ותעצומות יגע בי כמה יגיעות בגופו ובממונו. היה בו מדעת קונו וילמדני בדרך בינה וינחני באורח הנכונה ויתן בפי יערת הדבש מתוק לנפש ומרפא לשון המשנה כאשר ערוכה ושמורה על דל שפתי כאשר צוני ה' אלהי וזאת התורה על הכתב ועל המכתב ודברים שבעל פה אין אתה רשאי לאומרם בכתב והאלהים בשמים מצא את לבבו נאמן כי בתורת ה' חפצו ובמצותיו מיומן ומזומן. וה' נתן לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה וזכיתי ללמוד שיתא סדרי משנה כמו שאמר התנא בן עשר למשנה. יעלה וירצה זכרון מעשיו בזכרון טוב ויהי אלהיו עמו ויעל על המזבח הטהור אל פני האדון ה'. אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה כי טוב סחרה ויתמוך את ידיו עלי לתמכה ולסעדה לגמרה של תורה בכל עוז ותעצומות לאכול מפריה ולשבוע מטובה לחלום לחם אבירים שפתותיהם שושנים שושנים משנה ותוספתא וגמרא וכולהו תנווי בהויי דרבא ואביי וכו'.

בהקדמתו לספר כסף מזוקק (ויניציאה שפ"ח) כתב, אמר הצעיר ודל הוא יאשיהו בן לאדוני אבי גבור וחכם לתהלה נשא ומאד נעלה כמהר"ר יוסף פינטו זלה"ה, דמשק מנוחתו הוא נחלתו וכו'. בשער ספר כסף נבחר מתארהו, הגביר נבון ומעולה נודע בשערים בכתבו ועטו כ"ר יוסף פינטו. ובהקדמתו לספר כסף צרוף (אמ"ד תפ"ט) כתב, אדוני אבי גביר ואביר כמהר"ר יוסף פינטו זלה"ה. [מלשונו 'נודע בשערים בכתבו ועטו' נראה שהיה אביו סופר ידוע]. [א]

**ג.** רבינו הרה"ח כותב על רבו בהקדמתו לספר כסף נבחר וז"ל, והיה האות הזה לזכרון האשל הגדול עפייה שפיר ואנביה סגי כרכא דכולא ביה, החופף עלי כל היום ואהיה עשועויעי יום יום, הוא הנשר בעל הכנפים רב הנוצה אשר על שכמו המשרה, החכם השלם מאורי ומורי הרב המוסמך כמהר"ר יעקב אבואלעפיא נר"ו, אשר הגדיל לעשות חסד עמדי מעודי, ואהיה אצלו אמון בצל כנפיו ואברתו לחזות בנועם אור פניו ותורתו, בישיבה של מעלה ישיבתו. וינחני במעגלי שבילי

לחדש חדושים ופטורי ציצים תורת ה' חפצו ללא זז מחבבה, קרא ושנה ושמש ת"ח יוצא ובא ומרבה בשייבה מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם יגע ומצא און לו.

ויהי ה' את יאשיהו ויגדל ויהי איש מצליח בתורה ובחכמה ויערה עליו ה' רוח ממרום רוח חכמה ובינה רוח עצה ותבונה רוח דעת ויראת ה' ותחל רוח ה' לפעמו. ויגדל הרב יאשיהו ויצא אל אחיו ויהי שומעו הולך בכל מדינות אלו וריחו נודף בין כל חכמי דורו אז אמר רבו ה"ה מהר"י אבואלעפיא הנז' זה יעצור בעמי ויסמוך את ידיו עליו וישימהו לאב יורה יורה ידן ידן מאז נתן לו תואר המעלה "הרב המוסמך"ז.

חכמתו ויורני עוצם פלפולו ונרו ובחלו קול אליו קול לו ויאצל עלי רוח מבינתו. הנה שכרו אתו ופעולתו, על כן נתתי אני אל לבי להזכיר בחבורי זה המהנהו מילי מעלייתא דשמענא מיניה במילי דאגדתא, כי כל החפץ ימלא את ידו להתענג מזיו כבודו עד שהמלך במסיבו לאכול מפריו ולשבוע מטובו והוא יתן מעדני מלך וכו'.

רבי יעקב היה בן בתו של מהר"י בירב. בספר דברי יוסף (סמברי, סימן קצה) כתב ביחוס רבני צפת ה"ר שלמה אבסבאן רבו של מוהר"י אבואלעפיא, וכ"כ בשם הגדולים (מערכת סופרים אות רב). והוסיף, 'בנו הרב המוסמך מהר"ר חיים אבואלעפיא, זקנו של מופת דורנו מהרח"א (בעמ"ח עץ החיים ומקראי קדש, אשר לעת זקנתו חידש השיבו בק"ק טבריה), ויש בידי פסקים כתי"י מהרב מכתב ידו וחתמתו'. תשובה ממנו בשו"ת מהר"ם גאויזון סימן פז, בשו"ת ר' חיים כפוסי (סימן כב), בשו"ת מהר"ט"ץ סימן רג, ובחדשות סימן סז וסימן קלב, ושם משיב לקושיא שהקשה החכם השלם כהר"ר יאשיהו נר"ו. בספר 'תשובות רבי יהוסף מליריאה וחכמי דורו בצפת' סימן טו תשובה מהרי"א"ף, ובסימן י"ו הסכים עמו להלכה רבו רבי יעקב אבולעפיא. בשנת ש"ג מצאנו שקיבל עדות במעמד בית הדין בדמשק יחד עם מהר"ם אלשיך ורבי שמואל הלוי כליף (שו"ת אהלי יעקב למהרי"ק"ש סימן יט). עוד הובא בשו"ת תורת חיים למהרח"ש ח"ב סימן לב ולג, בשו"ת רבינו אליעזר בן ארזא סימן כב (עמוד סט), ומובא גם בשו"ת מהרי"ט ח"א סימן מט, וחלק חו"מ סימן טז. מהרח"ו מזכירו רבות בספר החזיונות ובשער הגלגולים, מעשה ממנו בספר חמדת ימים (ח"א פ"ג אות מג), ולפי המוסופר בספר ארי נוהם (פרק כה) היה חברו ורעו הטוב של האריז"ל. בספר שבחי ירושלים (לבוב תרכ"ה) מובא שמנוחתו כבוד בבית החיים בצפת (והועתק הדברים בספר חבת ירושלים (ירושלים תשכ"ד), ושם כתוב שנלב"ע בשנת שס"ח), וגם בנו רבי משה מנ"ך שם.

ד. רבי יעקב בי רב נכד מהר"י בירב מחדש הסמיכה בצפת, סמך בימיו שבעה חכמים, הלא המה רבי משה גלאנטי (בעל שו"ת מהר"ם גלאנטי), רבי אליעזר אזכרי (מו"ס חרדים), רבי משה בירב, רבי אברהם גבריאל, מהרי"ט צהלון, רבי חייא רופא (בעהמ"ח מעשה חייא), ורבי יעקב אבואלעפיא (בן דוד של מהר"י בירב שסמכו). בספר לבושי שרד חו"מ בסופו יש מכתב מהחכמים האלה עם הצהרה, "אנחנו חתומי מטה המוסמכים מפי הרב המוסמך מהר"ר יעקב בי רב נ"י כאשר כתב בידינו, קבלנו עלינו שבכל ימי הרב ר' יעקב המוסמך לא נוכל להסמיך שום אדם כי אם בחבורת הרב המוסמך. ואם נסמוך שום אדם שלא בחבורתו הרי הסמיכה ההיא בטילה ואין בה ממש. וקבלה זו קבלנו עלינו בביטוי שפתים ממש. יום ששי ב"ך יברך ישראל לחודש מנחם יהפך לטובה וקיים". מהר"י בי רב (השני) נפטר בחג הסוכות שנת ש"ס (ראה פסקי מהרי"ט החדשים עמוד כו, ובהערות המהדיר בשולי הדף). והנה מכתב התחייבות הנז' שחתמו עליו שבעה רבנים הנסמכים בחיי מהר"י בירב, יתכן שהיה בשנת שני"א או שנת שנט"ט, כי באותם שנים כ"ב אב היה ביום ששי. [בספר היובל לכבוד אלכסנדר מארכס (ניו יורק תש"י, עמוד שד) מובא שרבי אליעזר אזכרי בכ"י לזרעים ומועד על הירושלמי כתב שנסמך בשנת שנו". וראה עוד מ. בניהו במאמרו 'חידושה של הסמיכה בצפת' בתוך ספר היובל ליצחק בער].

אין לנו ידיעה ברורה ממי קיבל מהר"י בירב (השני) סמיכה שהיה בכחו לסמוך לאלו השבעה, וההשערה היא שקבלו מרבו המובהק מרן הב"י, ראה שו"ת אבקת רוכל סימן קמו תשובת מהר"י בירב שנכללה בספרו של רבו, [והסכמתו של מרן הב"י עליו], ובתו"ד כתב 'את זה דנתי בקרקע לפני מורי הרב'. (ידועה עוד סמיכה אחרת ממרן הב"י והוא למהר"מ אלשיך, והעיד על כך בשם הגדולים ערך רבי חיים ויטאל שראה פתקא מכ"י מהר"ם אלשיך וכתוב בה, שבכח אשר נסמך ממרן מהר"י קארו, הוא סומך את מהר"ו יורה יורה ידן ידן כלל דיין מוסמך, והזמן כ' אלול שנת הש"ן, והזכירו החיד"א גם בברכי יוסף חו"מ סימן א ס"ז, [וראה עוד בארץ חיים סתהון חו"מ סימן א].

## רבינו יאשיהו (ב"ר יוסף) פינמו

גם אין לנו מידע מפורט על הסמיכה שמסך רבי יעקב אבולעפייא את רבינו הרהמ"ח לבד ממה שהעלה בשער ספרו כסף מזוקק שהיתה עליו יד רבו, ומהסכמה שניתנה לו על ספרו כסף נבחר. וז"ל, אנכי הוראה את דברי ספר התורה הזה, לחכי ממתקים וכולו מחמדים, חביבים עלי דברי דודים, זה דודי וזה רעי בחירי רצתה נפשי החכם השלם המחבר נר"ו לא ימיש מתוך אהלי מיום דעתי אותו. אמרתי אני אל לבי זה יעצור בעמי. הן אלה קצות דרכיו במילי דאגדתא, אותה נפשו ויעש, ועוד נוסף עליהם כהנה וכהנה הן הן גופי תורה, סיני ועוקר הרים לן בעומקה של הלכה, דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא כל מן דין סמוכו לנא יורה יורה דין ידיו. ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה', יהיו נטיעותיו וצאצאיו כמוהו, ויקיים בו מקרא שכתוב לא ימוש מפיו זרעך ומפי זרעך זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם. כה מעתה הצעיר יעקב אבולעפייא.

והנה אם נדון ממכתב זה שכבר הוסמך לפני זה ע"י מורו ורבו או שהוסמך בעת מסירת כתיבת המכתב, הרי בהכרח הוסמך לפני שס"ה בעת שהדפיס ספר כסף נבחר, והיה רבינו הר"ף בסביבות בן ארבעים שנה בעת סמיכתו. אלא דטעון ברירור רב לקבוע שנת פטירת מהר"י אבולעפייא. הדנה רבי נפתלי אשכנזי ושוב עיר צפת בספרו אמרי שפר (ויניציאה שס"א) הספיד לשלשת הרועים שנפטרו בעונה אחת (דף קסז, וע"ש דף קע), ה"ה מהר"י בירב, בעל החרדים, ורבי יעקב אבולעפייא. ומהר"י בירב נפטר בחג סוכות שנת ש"ס כפי אשר כתב מהר"ט ביומן שלו (ראה בתשובות ופסקי מהר"ט החדשים עמ' כו, ובהערות הרב המהדיר), והרב בעל החרדים נפטר בסמוך לזה (דפור"ר של ספר חרדים ניסן שס"א, והוזכר בשער בברכת המתים). ונראה מזה דגם מהר"י אבולעפייא נפטר באותו תקופה. ונאמר מזה כי רבינו הרהמ"ח הוסמך בנוכחות מהר"י בירב כאשר קיים על עצמו מהר"י אבולעפייא שלא יסמך אלא בנוכחות מהר"י בירב, או שמהר"א נפטר מעט אחרי מהר"י בירב וסמך לרבינו הרהמ"ח אחרי פטירת רבו מהר"י בירב, וסמיכתו היתה בשנת ש"ס בערך, ורבינו אז בן ל"ה שנה בערך, ורבי יאשיהו היה אז בן א", כי אין סומכין אלא בארץ ישראל. אלא דלפי"ז הדפסת ספר כסף נבחר היתה אחרי כמה שנים שנפטר עליו מורו ורבו, אכן בספרו מביא הרבה שמועות בשם מורו ורבו מהר"א וכולם בברכת החיים. [וייתכן שסידר ספרו כחמש שנים לפני שעלה על מכבש הדפוס ולא תיקנו להזכירו בברכת המתים, גם כשחזר והדפיס ספרו בשלימות בשנת שפ"א הזכיר את רבו בברכת החיים, (ראה שם לדוגמא: ז, ג; יג, ד; טו, ד; יז, ב; יז, ד; יח, ג; ד; יט, א; כא, ג; כג, ג; לו, ג; מה, ג; מו, ב; נב, ג; סא, ב; סז, ד; פא, ב; פב, ב; צג, ג; צה, א; קב, ד; קה, ד; קח, ג; קיא, ג; קטז, א; קיח, ב; קכא, ג; קכב, ב; קכג, ב; קכו, ב; קכט, א; קל, ב; קמו, א; קמז, א, ד; קנה, א; קסו, ב, ד; קסז, א; קעא, א; קעז, ד; קצג, ב). ובספר כסף מזוקק שהדפיס בשנת שפ"ח הביא מדברי רבו בברכת המתים, אמנם יש שהביאו בברכת החיים, ראה שם קפ, ד [ב]. ובכלל חידוש הוא שנסמך בן ל"ה לפני גיל ארבעים.

אלא דכל זה לא צ"ע, כי בשו"ת מהר"ט צהלון החדשות סימן קנא יש גביית עדות ממהר"א בשנת 'השיבנו' וכו' ולראיה חתמנו פה שלהי שבט השע"ג ליצירה פה דמשק. ובספר מקוה ישראל לרבי יהודה מפאנו בפולמוס הידוע במקוה דרוויגו בחתימת הספר כותב, הגיע פה ויניציאה פסקים וחתומות מגאוני ורבני צפת תוב"ב, ואחד מהם כפי הנשמע מהגאון הרב הגדול כמוהר"ר יעקב אבולעפייא נר"ו ר"מ בדמשק וכו' ע"כ, וספר מקוה ישראל נדפס בוויניציאה בשנת שס"ז. וראה עוד בספר החזיונות למחר"ו שמתו"ד בכמה מקומות נראה שרבי יעקב היה עוד חי בשנת ש"ע. ואם נקבל הדברים, צריכים לדחוק כי הספר אמרי שפר נכתב ע"י המחבר בשעת נידודיו בגלות, וכמו שהזכיר בסוף ההקדמה שם כי זה שש שנים שנע ונד בארץ, ואולי הגיע אליו השמועה מפטירת רבי יעקב בטעות והספידו יחד עם שאר הרבנים שנלב"ע בצפת, והספר נדפס בהיותו בוויניציאה שנת שס"א ולא היה בכדי לתקן הטעות, כי רבי נפתלי אשכנזי מחבר ספר אמרי שפר הנז' נפטר שנה שאחרי בניסן שס"ב, ראה הספד עליו מרבי יהודה מודינא בספרו מדבר יהודה (דף עח), וצ"ע. [והנה בספר אמרי שפר הנז' מכתב לרבי יעקב אבולעפייא 'רבי יעקב איל מצרי', וי"ל עפ"י המובא בכמה כ"י ספר שבחי האר"י (עיקר הסיפור נזכר גם בספר חמדת ימים ח"א שבת פ"ג; יט, ד דפוס ויניציאה) עובדא עם רבי יעקב שאמר לארזי"ל זמנהגי לילך בכל זמן למצרים, ואולי על שם זה כינהו 'אל מצרי'. והדברים נראים שרבי יעקב (איל מצרי) אבולעפייא חבירו של מהר"ח היה אחר מרבי יעקב אבולעפייא רבה של דמשק, ונפטר כעשור שנים לפניו, וכן הוכיח י"ש שפיגל בקובץ ישורון כרך לב (עמ' צט) מספר קורא הדורות דשני רבי יעקב אבולעפייא היו באותו הדור, גם במבוא לשו"ת דרכי איש אבולעפייא (ירושלים תשפ"ב, עמ' 14) הסיק דשנים ניהו].

בספר כסף נבחר לרבינו הרהמ"ח בשער הספר אין איזכור שהיה רב מוסמך, הן בהוצאה הראשונה בדמשק שנת שס"ה, והן בהוצאה השניה בוויניציאה בשנת שפ"א. אכן בהוצאה שניה בסיום הספר בהקדמת מסדר המפתחות כותב, בשיר וקול תודה נברך לאלהינו שהחיינו וקיימנו להתחיל ולגמור ספר נבחר אשר חבר און וחקר הנשר הגדול מרבן זה שמו אשר קרא לו רבו, הרב המוסמך כמוהר"ר יאשיהו פינמו נר"ו בן הגבר הוקם על כל ברכה ותהלה הח"ר יוסף פינמו זלה"ה וכו'. והבאנו לעיל נוסח שער ספר כסף מזוקק שנדפס בשנת שפ"ח מתנוסס שמו על שער הספר 'מעלת הרב המוסמך כמוהר"ר

עם מצדיקי הרבים היה מנת חלקו, ועם הדורשים במקהלות עם ה' חבלים נפלו לו בנעימים, והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו נוטף תטופנה שפתיו שפתי קודש דרוש דרש אל עמו בספר תורת האלהים מפורש ויבן במקרא ובמדרשי רז"ל<sup>ה</sup>. ויהי כותב הדרושים ההמה על ספר בדיו, ויאסוף כסף רב באמתחתו הם ספרי הכסף אשר לו, דרושים נחמדים מזהב ומפז רב. גם המליצה ולשון צחות היו בברית אתו, ויכרות להם ברית בספריו ובהקדמותיו ויכלכל את דבריו בלשון קצר צח ופשוט.

בשנת שס"ה<sup>ה</sup> הוציא לאור ספרו הנחמד כסף נבחר בעיר מושבו דמשק אשר הלוח סך רב להמדיפס ויתן לכסף מוצא בעבור הבאת הדפוס לעירו ולא עלתה הדפסתו כהוגן, אז משך ידו מהדפיס עוד תשלום הספר וישלח אחרי כן הספר ההוא כולו לויניציאה וידפיסוהו שם בשנת שפ"א<sup>ה</sup>.

יאשיהו נר"ו בן הה"ר יוסף פינטו נ"ע, רוח ה' נוססה בו וכו' אשר היתה עליו יד רבו הגדול בדורו כמוהר"ר יעקב אבואלעפיא זלה"ה, וחכמתו היא סמכתהו' ע"כ, וכן ספריו שנדפסו בשנים הבאות מתארהו בתואר 'המוסמך'. ויתכן שעד שלא התפרסם הדבר ברבים מחמת ענוותנותו לא רצה להשתמש בכתרה של תורה. [ג]

ה. וז"ל בהקדמתו לספר כסף מוזקק, והיה בהניח ה' לי ביום מנוחה והנחה, ליהודים עשה רוח אחרת ונשמה חדשה ביום השבת אערוך לפני ה' שולחן נגד שוררי השרים הישרים בלבותם בקהלה המהוללה לתהלה פה דמשק, כי יבא אלי העם לדרוש לעת מנחת ערב מידי שבת בשבתו מאשר חנני ה' שפע שבע רצון ממלא גדותי שם אתן את דודי לדבר דבר והיה פרוי למאכל לחם ובר, ולמשוך ביינה של תורה מלתא חדתא במילי דאגדתא וזכות הרבים מסייעת למען דעת כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ובחמלת ה' עלי הדפסתי זה כמה שנים ספרי הנבחר כסף נבחר, והנה עוד הוספתי כיד ה' הטובה עלי וחברתי כמה דרושים חדשים ופטורי ציצים דרושים לכל חפציהם על התורה ועל העבודה ועל כל צרכי בני האדם אם לחסד אם למשפט. ובחפשי אמתחות ספרי מה מעט אשר היה לפני מצאתי כל הון יקר תוספת מרובה על העיקר עשר ידות, מה ידידות, הפארים והצדעות, אז אמרתי אני אל לבי עת לעשות לה' ועתה שא נא כליו יפוצו מעיינותיך, ישא מדברותיך, ויתן בספר ויחוקק ויהיו חיים לנפשך לזכות את הרבים ותרבה הדעת להבין דברי חכמים כפטיש יפוצצו וינוצצו כברקים וכו'.

המעייין בטיב לשון הרהמ"ח בהקדמתו לספריו יראה כי ספרו הראשון כסף נבחר כתב כשראש מעייניו בלימוד הלכה, וכתב לעצמו דרושים כשנתחדש לו ביאורים במילי דאגדתא על סדר המקרא מדי שבת בשבתו, ופרסמם למצוא חן ושכל טוב בפני כל דורש טוב למען ירוץ קורא בו, ואילו ספרו השני קיבוץ דרשותיו שדרש לפני העם שבאו לשמוע אליו בתורת האלהים.

ו. טעם שקרא לספריו כסף, כתב בהקדמת ספרו כסף צרוף וז"ל, על דבר הכסף אשר נכספה וגם כלתה נפשי לעבוד את ה' אלהי קדושי כל ימי היותי על אדמתי עד מותי היתה לי נחלתי בחצרות ה' מסתופף כי יש לכסף מצרף ויצא לכלי צורף ואני תפלתי אל ה' אלהים יעזור לי וישב מטהר ומצרף מחשבה טובה למעשה. א.ה. רבי אברהם ששון (אבי רבי אליהו חי הכותב תולדות אלו של רבינו הרי"ף) שהוציא לאור שו"ת נבחר מכסף בסיוע בניו, כותב בהקדמתו טעם שם הספר 'נבחר מכסף', וכי ישאל איש טעם שם הספר, ויען אברהם ויאמר יען שהגאון המחבר אוהב כסף, אין כסף אלא תורה (כדרש רז"ל על פסוק אוהב כסף) הכי קרא ספרי קודשו ותפארתו בשם כסף. גם אנא עבדא הלכתי בעקבותיו ראו קראתי בשם נבחר מכסף וכו'.

ז. ככתוב בשער הספר שנדפס בסוף חודש אלול שנת שס"ה. אמנם בסוף הספר (אחרי חומש ויקרא) כותב הרהמ"ח, ותהי השלמתו יום א' ב' ימים לחודש ניסן שנת מלכים השכילו. והכוונה הוא לשנת 'השכילו' = שס"ו לפ"ק, ובאותו שנה ב' ניסן היה ביום א', ואילו הכוונה לפרט גדול - בשנת שע"א, ב' ניסן היה ביום ד' בשבוע. ומן ההכרח שהתחילו הדפסת הספר בסוף אלול שס"ה וגמרו בניסן שס"ו.

ח. בסוף הספר (במהד' דמשק) מוסר רבינו מודעה זו, אמר הצעיר והקטן יאשיהו, יודע כל שער עמי מיעוט חלבי ודמי, ואת כל התלאה אשר מצאתני בגופי וממוני כחי ואוני בהדפסת קרית ספר, כל הנמצא כותב בספר, יגעתי באנחתי ברוב אונים ויגיעת בשר להוציא כלי למעשהו הולך עם הישר, וכל בו לא יחסר. ולא שוה לי כי אותיות הדפוס לא עלו כהוגן

## רבינו יאשיהו (ב"ר יוסף) פינמו

עיר דמשק אליה נהרו בימים ההמה רבנים גדולים שרי צבאות ישראל, בה היו גדולים משרי התורה, מהר"י אבואלעפיא הנז' ומהר"מ גלאנטי הזקן ז"ל וזולתם שם הרביצו תורה בישראל ויעמידו תלמידים הרבה. בה קבע דירתו ה"ה המקובל האלהי מהרח"ו זלה"ה, ויעל השמימה בשנת ש"ף. בה ישב על כסא ההוראה הרב המוסמך הגאון יאשיהו פינמו ז"ל, והוא שפט את ישראל ימים רבים, וכל העם מקצה שאול ישאלו את פיהו בהלכות ובדיני תורה לדעת מה יעשה ישראל, ויורה להם הדרך אשר ילכו בה, ויהיו דבריו כאשר ישאל איש בדברי איש האלהים, ויכתוב על ספר את תשובותיו היקרים ופסקי דינים האלו. גם נשא ונתן בדבר הלכה עם רבו מהר"י אבואלעפיא הנז"ל ועם אחוזת מרעיו ה"ה מהריט"ץ וזולתם. גם ספר חבר קבוצי הלכות, ויקרא את שמו 'קבוצת כסף'.

ותהי איתן מושבו העיר דמשק<sup>א</sup>, שמה גדל מנעוריו ושמה למד תורה ונסמך למורה צדק, ושמה השלים ימיו ושנותיו. אך מצאנוהו כי יצא חוץ לעירו ויחן את פני העיר ארם צובה<sup>ב</sup> פעמים, ולא נודע שנת בואו פה ואם ארכו לו שם הימים.

וכשורה, כי היכי דלימטי שיבא מכשורא ויעקשו את הישרה, אשר על כן משכתי עצמי, ואחור נסוגותי מהדפסת שני הספרים הנשארים (במדבר דברים) עד אשר יחנן ה' ומצאתי און לי לשלוח הספר כולו כאחד אל עיר המהוללה וינציאה המעטירה, ידיה שלחה בכישור, יתן בספר אמרי שפר, ויוחקו בעט שבט מישור, ודבר בעטו מה טוב, ועתה פנו אלי והוספו כל אפסי ארץ, אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם, קול תפלה קול תחנונה התחננתי לפני כל הוגה בספר זה כי לא למראה עיניו יוכיח מהמכתב והכתב ואל יסתכל בקנקן אלא במה שיש בו טעמו וריחו והריחו ביראת ה' וכו'.

ט. כתב התולדות החליט שמהר"ם גלאנטי הזקן אוה למושב לו בעיר דמשק, ויתכן שהוציא זאת מהתשובה בספר נבחר מכסף סימן פג, שכתבו רבי משה גלאנטי ורבי אברהם גבריאל הסכמה לפסקו של רבינו הרמ"ח. אמנם ידוע ממקורות רבים שרבי משה חי ופעל בצפת וכן מוכח מתשובותיו, ואף שבהודמנות מצאנו אותו בדמשק, ראה בתשובת מהר"ם גלאנטי לרבי חיים שבתי (תורת חיים, ח"ב סימן לג) שכותב שהיה בדמשק לדבר מצוה, ומכאן שלא היה מתגורר שם בקביעות, ורבינו הרמ"ח שלח תשובתו לצפת שיסכימו עליו מהר"ם גלאנטי ורבי אברהם גבריאל, ולא שאלו היו בדמשק יחדיו. [וראה במסעות יחיאל פישל קסטלמאן מצפת (י"ל ע"י אברהם יערי, תש"ב), שדרך מסעותיו בשנות תרי"ט-תרכ"א עבר עיר דמשק והשתטח על קברי הצדיקים, ה"ה מהרח"ו ורבינו הרי"ף ומהר"ם גלאנטי (ולא מסתבר שהכוונה להרב ברוך משה). ואח"ז ראיתי שאברהם יערי הדפיס מאמר הנז' קודם בסיני כרך ח, ושם כתוב מהר"א גלאנטי. וכפי המקובל מהר"ם גלאנטי קבור בצפת סמוך לרבו מרן הבי"].

אמנם היו רבנים מפורסמים ממשפחת גלאנטי שקבעו דירתם בדמשק. בנבחר מכסף סימן כו חותם רבינו יחד עם רבי אברהם גלאנטי על קבלת עדות בדמשק שנת שע"ז (והוא גם בשו"ת מהריט"ץ צהלון סימן רז). והוא רבי אברהם בנו של הרב המוסמך רבי משה גלאנטי, [ולא אחיו רבי אברהם תלמיד הרמ"ק שנפטר בשנת שמ"ח, (כשהדפיסו ספרו קול בוכים בשנת שמ"ט נזכר בברכת המתים)]. [ד]

י. נזכרים בנבחר מכסף שלושת הרבנים המוסמכים רבי משה גלאנטי (הזקן), רבי חייא רופא, רבי אברהם גבריאל. ועוד שם רבי אליעזר ן' ארחא (אב"ד חברון), רבי סולימאן ן' אוחנא, רבי מאיר גאויזון (אב"ד מצרים), רבי משה קאשטילץ, רבי יהודה קרישפין, רבי משה נג'ארה (אב"ד עזה, בן רבי ישראל). [ויש כאן מקום להעיר ע"ד הרב פעלים ח"ב יו"ד סימן כו שהביא בשם מהר"י פינמו בתשובותיו עדות שמרן עשה מעשה בימיו לחמם מקוה נגד מה שפסק בספרו השלחן ערוך, וסמך על זה להתייך בן במקומו. והנה אמת תשובה זו היא בספר נבחר מכסף יו"ד סימן יז, והוא תשובה מרבי אליעזר ן' ארחא]. יא. עדיין שמור בק"ק דמשק שופר אחד אשר היה להגאון הרי"ף ז"ל, והוא אצלם לסגולה יקרה. [א.ה. בריש מגילת היסורים של רבי יעקב ענתבי (אביר יעקב הנדפס בסו"ס באור החיים, ירושלים תרפ"ט, ק ע"א) כתב, וגם תקעתי בשופר גדול של הרי"ף זיע"א בבכי גדול ובלב נשבר].

יב. בין כתביו מצאתי אגרת שלומים אחת מה"ה מהריט"ץ מצפת לצובה להגאון הרי"ף ז"ל, ובה המחיה על שוחט אחד שהיה חייב לו מעות, ומכותלי הכתב ניכר כי בא אל אר"ץ ט"ו שנה קודם לזה עם רעהו מהריט"ץ ז"ל. [א.ה. בסוף תשובתו

בשנת שפ"ה נתן אל לבו לעלות אל הר ה' בעיר שחבורה לה יחדיו תורה וקדושה היא עיה"ק צפת"ו ולשבת שם על האדמה אדמת קודש". ויהי לו בן חכם ומשכיל יוסף שמו, מנעוריו גדלו על התורה ועל העבודה, ויהי יוסף הולך וגדל בתורה ויראת חטא, והתחיל לחבר ולכתוב באגדות ומדרשי רז"ל, ויוסף חכמה [וד]עת על בני גילו בספרי הפוסקים והדינים. לא ישב שנה תמימה, והנה נטו צללי ערב, בנו הגדול דודו נסע ממנו ונגלה, והנה יוסף איננו ויגוע ויאסף אל עמיו בעה"ק צפת"ו שנת שפ"ו בן כ"ד שנה, ויבך ויתאבל על בנו ימים רבים, ויחבר את הקינה המתחלת "על בן גילי אבכה יומם ולילה ולתפארת יוסף רוחי חובלה", הלא היא כתובה על ספר הישר כסף מזוקק אשר הדפיסו אחר פטירת בנו שנה אחת".

ויהי כי השתרגו עלו על לבבו אנחות וצ'ער הגבוה על מות לב'ן, וכדי להפיג צערו ולהתנחם פנה אל אגדות רז"ל המושכות לבו של אדם, אז אמר עם הספר ויכתוב את ספרו 'מאור עינים' אשר חבר על אגדות העין יעקב הנודע בשם ביאור הרי"ף.

ויחי הגאון הרי"ף כשמונים שנה (ויותר<sup>טו</sup>), ויהי בשנת ת"ח היא השנה אשר היתה מיועדת שנת גאולים לשוב ציון<sup>טז</sup>, ובעוה"ר נהפכה לעת צרה ליעקב לטבוט טבח לגרושים

בש"ת רבי יוסף מיליראה (סימן טו) כתב רבינו, 'ועדיין צריך לי לעיין דטרידא דעתאי כי פני מועדות ללכת זה היום בע"ה לצובה'.

**יג.** ידוע לנו שרבינו עלה לא"י כמה פעמים בחייו. בעת קבלת סמיכה מרבו רבי יעקב אבואלעפייא, כי אין סומכין בחו"ל כמש"כ הרמב"ם פ"ד מהלכות סנהדרין הלכה ו, ומן ההכרח שרבינו וגם רבו רבי יעקב היו יחד בא"י, ואנחנו לא נדע באיזה שנה, [אמנם בזאת כן יודעים כי בשנת שס"ט-ש"ע היה רבי יעקב אבואלעפייא בצפת, כאשר מבואר בספר החזיונות למהרח"ו]. עוד נסע בשנת שפ"ה יחד עם בנו יוסף כמו שהוזכר כאן. גם היה בירושלים בשנת ת', וכמו שציון בספרנו זה קודם כתיבת הערותיו על פרק כיצד מברכין, 'חדשתי בס"ד בירושלים שנת שנים רבות יחיה'. גם בתשובות נבחר מכסף סימן לח כותב שהשאלה נשאלה, מדי עלותי בית ה' אל הר הקודש בירושלים ת"ו עליתי מרום הרים דרך שכמה ונדרשתי וכו'. [וראה שם בסוף התשובה בהסכמתו של הרב הגדול חד מגאוני מצרים הקדמונים מהר"ם גאביון ז"ל בא"ד, בשומעי את המאורע מפי הרב המורה לצדקה דברתי אני אל לבי זכורני בהיותי בצפת תו"ב ואני בין ברכי הרבנים הקדושים אשר בארץ המה וורו להתיר בנידון כיוצא בזה וכו'. ולהיות הדבר נחוץ כי הרב המורה נר"ו רגליו מבחוץ ללכת אל ארץ הצבי ולא יכולתי עמו לדבר וכו'. מדבריו אלו נראה שרבינו פגש את מהר"ם גאביון ודברו יחד פנים אל פנים, אלא דהמשמעות הוא שזה היה חוץ לארץ ישראל כאשר כותב מהר"ם שהרב המורה נחפו ללכת אל ארץ הצבי (ובלשון רז"ל הכוונה לא"י ולא לירושלים). ומהר"ם גאביון עזב את צפת והלך להשתקע במצרים בסביבות שנת ש"ג, ראה שוחטמן במבוא לתשובות מהר"ם גאביון, ובכן צריך ברירור היכן נפגש רבינו עם מהר"ם גאביון בחו"ל, וצ"ע].

**יד.** ספר כסף מזוקק נדפס בשנת שפ"ח, וכאמור בהקדמתו מקונן על פטירת בנו יוסף. והנה שם בהקדמתו כותב אודות יצירת ספרו, פה דמשק כי יבא אלי העם לדרוש לעת מנחת ערב מידי שבת בשבתו מאשר חגני ה' וכו'. מכאן נשמע שכתב ההקדמה בדמשק, הרי שאחרי פטירת בנו בצפת לא התעכב שמה וחזר לדור בדמשק. אלא דשם לקראת סוף דבריו כותב שגמר לכתוב הספר בשנת שפ"ה ואח"ז עלה לארץ ישראל ונפטר שם בנו, ויתכן שאת הספר ואת ההקדמה לספר גמר בשנת שפ"ה לפני שעלה לא"י כמו שאמר 'דמשק מנוחתו'. ואחר שנפטר בנו רצה לעשות לו זכרון בספר והוסיף בהקדמה, ושם הנחני ה' וכו' אז אמרתי אעלה להר ה' וכו', וכל זה היה אחר שגמר הספר וההקדמה, שהרי בדרך כלל משפט זה של 'ותשלם כל המלאכה' תמיד יבוא בסוף, וכאן עינינו הרואות שיש כאן הוספה, ולא קשור לשנה שנדפס, רק שהוסיף זה אחר שנלב"ע בנו.

**טו.** רבינו נולד בש' שכ"ה בערך, ונלב"ע אדר שנת ת"ח, בן פ"ג שנה בערך

**טז.** זוהר ח"א (קלט, ב) דבאלף שתיאתי לזמן ארבע מאות ותמניא שתי מניה יהיו קיימין כל דיירי עפרא בקיומהון וכו'. וראה לרבי אברהם העשל בספר חנוכת התורה פרשת אחרי מות, ולתלמידו הש"ך בסוף ספר מגילת עיפה 'שנת ת"ח אשר



ולגליות, היא השנה אשר היתה לכפר פשע ולהתם חטאת עונות בית ישראל ע"י גזירות רעות ודם רב אשר נשפך בגולת אריאל אשר בערי פולין ואגפיה הי"ד. היא השנה אשר בה עלה ונתבקש בישיבה של מעלה הגאון המפורסם יאשיהו פינמו זלה"ה, בחודש אשר בו מת אבי התעודה הוא חודש אדר, ויגוע ויאסף אל עמיו בשיבה טובה זקן ושבע ויקבר בעירו עיר דמשק יע"א בבית החיים אשר שם. ויספדו לו כל ישראל, וכבוד גדול עשו לו במוותו כראוי לאיש צדיק וקדוש כמוהו. ובתשלום השנה דרש עליו חתנו הרב הגדול מהר"ר שמואל ויטאל" בן ה"ה המקובל האלהי מהרח"ו זלה"ה בחודש אדר הת"ט. והנושא בא ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד ויעשו כל בני ישראל ככל אשר צוה ה', ה"ה כתוב בספרו מקור חיים דרוש ל"א. ואנכי הצעיר בקרתי את קברו בעברי על דמשק, ועל מצבת קבורתו חקוק הדברים האלה.

**אם תשאלו אנשי קריה. ציון הזה למי נהיה. אבן מקיר תזעק אויה. להרב כמהר"ר יאשיהו פינמו זלה"ה. ת"ח**

אחרי פטירת הגאון הרי"ף ז"ל באו בני ביתו לאר"ץ וישבו שמה", ומבני בניו שם עד

חשבתי בזאת יבוא אהרן אל הקודש לפני ולפני, נהפך כנורי לאבל ושמחתי ליגונים'. וע"ע תחלת סליחה שחיבר הרב בעל תוס' יו"ט (הובא בספר הדמעות ח"ג עמ' קעג), והקדמת ספר שברי לוחות לרבי יחיאל מיכל מנמירוב. **יז.** מהנזכר בספר החזיונות למהרח"ו למדנו, שמהרח"ו היה נשוי לכה"פ לשלש נשים, השלישית מרת ג'אמילא (בת רבי משה סעדיה מתלמידי מרן) וממנה נולד רבי שמואל. רבי חיים נשאה אחרי שנת שנה"ה בהיותו למעלה מבן נ"ב שנה, (מרת ג'אמילא נולדה בשנת של"ב, בת כ"ג בערך כשנישאה לרבי חיים). רבי שמואל נולד בדמשק שנת שנה"ח (כך ציין בהקדמתו לספרו תוצאות חיים, הובא בקובץ מן הגנזים ח"ח, עמ' רפה; וראה עוד מבית הגנזים חב"ד, עמ' רכח; וצילום דף כ"י מרבי שמואל בסוף ספר שער ההקדמות מהד' אהבת שלום תשע"ז עמ' 599; אוסף כתבי יד הרבניים ספריית מנדל גוטסמן עמ' 25; ספר באר מים חיים עמ' רצז, מה שהביאו מסיום ספר מקור חיים) [ידוע שהרב מהרח"ו היה בצפת משנת שמו"ו עד שנ"א, ובפטירתו של מהר"ב אשכנזי בשנת שנ"ב חזר לירושלים למלא מקומו, ובשנת שנ"ז בערך עבר לדמשק (ראה; כתר תורה די אבילה בהקדמת המחבר ששמו של מהרח"ו לא נזכר שם, ומאמרו של בניהו באסופות חלק ח עמוד רנ)]. ומובן בזה מה שכתב מרן החיד"א בערך רבי חיים ויטאל, 'ובנו מה' שמואל היה מרבני דמשק והיה חתנו של מהר"י פינמו בזקנותו'. רבי שמואל היה בן כ"ב כשאביו רבי חיים נפטר בשנת ש"פ, ולפלא כבר למד אותו כל תורת רבו הארז"ל וזכה לנפות ולסדר כתבי אביו מה שקיבל מרבו.

**יח.** בירחון סיני (לד, עמ' קצח, אגרת יח) פרסם מאיר בניהו מכתב מהר"ש אבובב לרבי דניאל כשהיה בחלב. לפי בניהו (שם עמ' קסד) המכתב הוא משנת ת"ט, הרי בשנה שאחרי פטירת רבי יאשיהו היה בנו בחלב. וז"ל המכתב, ישישו בני מעי ובשמחה יגילון, גילה אחר גילה, בזמן שצדיק בא לבית מלוני וכמו נגיד אקרבונו, ומה גם צדיק בן צדיק בר אוריין ובר אבהן יאי ויאי, אשר בערכו שמחתי ושימחתי בו, כי זיו איקוני אביו שבשמים לו ניתן, וחרות על לוח לבי, ומוקירו הייתי לשעבר על פני מראה ברק חכמתו הגדולה, ועכשיו ביותר בראות יופי כח הבן יכבד אב בחכמה ובכשרון ה' ישמרהו ויחיהו וכו'. [ומדברי אלה נראה כי רבי דניאל ביקר באיטליה עוד בחיי אביו].

וראה בקובץ מן הגנזים ח"ב (הוצאת אהבת שלום, עמ' שע) בתיאור כ"י מאחד מחכמי דמשק מביאים ציטוט מדרוש הספד (עמ' 74), רעדה תאחז כל שומעי שמוע ועינם תזיל ותדמע דמוע ולבי יקרעו קרוע אל שמועה כי באה ונמס כל לב אל הלקח ארון האלהים וכו', אלוף התורה מארי חייטיא דגל הרבנים מבחר הפנינים לבבו מני ים רחבו גדותיו הנהר הגדול וכו', אשר פרה ורבה והרביץ תורה בכל העולם וכו', כבוד מעלת תהלת הרב המופלג כמוהר"ר שלמה אלגאזי זצ"ל, ואתו עמו דבק מאח אשר היה נושא ונותן עמו במלחמתה של תורה, הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו, החכם השלם הדיין המצויין הרב כמהר"ר אברהם אמגינו זצ"ל, הסר המצנפת והרם העטרה כי שבר על שבר נקרא. גם היום אמרר שיחה ברוב יגון ואנחה כי היא שנת המילואים לפטירת אחינו וריעינו מושו לבינו החכם השלם בן של קדושים אראלים

היום. ובנו היה הרב הגדול כמה"ר דניאל פינטו ז"ל אחד מרבני העיר הזאת נעמי ארם צובה, וחיבר ספר דרושים נחמדים ועדיין הוא בכתב יד הכי נקרא "לחם חמודות" <sup>פ</sup>. ונפטר פה ארם צובה שנת תמ"א. ועל קברו חקוק דברי הדברים האלה:

**אשר מי שבא לכאן ותלמודו בידו. טוב סחרה מסחר כסף נבחר וכסף מזוקק  
ודניאל על לביתיה בית מועד לכל חי. לחם חמודות לא אכל  
החכם השלם כמה"ר דניאל פינטו זלה"ה  
יום וט"ב אב שנת אמ"ת לפ"ק**

ותרשישים מעלת הרב המוסמך כמה"ר יאשיהו זצ"ל. והנה חוקרים התלבטו לקבוע שנת פטירתו של הרב נסים שלמה אלגאזי. ממקורות קדומים יש לנו ידיעה שנפטר בתקופה שנלב"ע ריעו ועמיתו רבי אברהם אמיגו, ראה בספר משכנות יעקב לרבי יעקב ׳ נאים (שאלוניקי תפ"א, דרוש לפרשת שלח, דף קסו) בכותרת, דרוש לסי' שלח לך ושייך ג"כ להספד קצת ממה שדרשתי על שמועה לא טובה באה מא"י מפטירת הרב החסיד מהר"א אמיגו זצ"ל וכו'. ובתחלת הדרוש כותב, ובפרט ענין המר כזה שהיה בארץ הקדושה ולקחה בכפלים, כי זה ימים נכונים בגחלת השרפה אשר שרף ה' ה"ה אבי התעודה מהר"ש אלגאזי ז"ל, נודע בשערים שמו, ושבר על שבר היה מפטירת הרב החסיד הלז, כי מפי השמועה למדנו א' היה אברהם וכו', ע"כ. י"א שרבי אברהם אמיגו נפטר בשנת תל"ה, וי"א שרבי שלמה אלגאזי נפטר בשנת תמ"ג. ובתולדות רבי שלמה אלגאזי ע"י יעקב שפיגל (במבוא לספר גופי הלכות) האריך להוכיח שרבי שלמה נפטר בין השנים תמ"ד-תמ"ח. (ראיותיו ממה שציטט רבי שלמה בזה שיהי מעין יעקב דפוס אמשטרדם, אינם כלום, כי המעיין בקהלת שלמה דפוס אמשטרדם שנת ת"ק יראה שלזה התכוין ואכמ"ל). וראה מאמר בניהו קובץ סיני כרך יז עמוד שז, שנלב"ע בשנת תמ"ג לערך. והוכיח כן מ"ש מהר"ש אלגאזי בספרו זה שיהי (דף כז ע"ג) בהיותו פה בירושלים שנת התל"ט ע"ש. ובשנת ת"מ הדפיס את ספרו גופי הלכות באזמיר (בשער הספר שנת תלה"ה, ויש שחשבו שהכוונה תלה"ה לפ"ג) וכתב שם ה' יזכני לשוב בארץ, כלומר אחר שכבר התגורר בארץ.

והנה בהספד הגז' בקובץ מן הגנזים מזכיר שהוא שנת המילואים על אחינו רעינו בנן של קדושים הרב המוסמך רבי יאשיהו, והכוונה הוא על בנו של רבינו המוסמך הרי"ף ז"ל, ה"ה רבי דניאל שנפטר י"ז אב תמ"א, וא"כ ההספד בספר משכנות יעקב פרשת שלח היה בסיון תמ"ב, ואז הגיע אליהם השמועה על פטירת רבי שלמה אלגאזי ורבי אברהם אמיגו, והדברים ברורים למאוד. [התואר 'אחינו' הוא ממדת האחוה שהיה כאח לו, כי לא נודע שעוד בן היה לרבינו הרי"ף, ולא מתאים לומר על אחיו 'בן של הרב המוסמך רבי יאשיהו', ופשוט. (ובקובץ מן הגנזים שם משערים שהכ"י הוא לרבי שאול פינטו)]. מה שכתוב בגוף התולדות שצאצאי הרי"ף הלכו אחר פטירתו לחלב, לפי הנראה חלקם נשארו להתגורר בדמשק. ראה בלקא"ב (מהד' תשי"ב, ח"ג, עמ' לט-נו), שהעתיק מספר מצבות ממשפחת פינטו בדמשק, ולפי ההשערה הם מצאצאי הרי"ף. ראה שם; הרב יאשיהו פינטו נ"ע ח' שבט ש' ת"ץ זללה"ה, הרב מנצור פינטו נ"ע ב' ניסן תקצ"ו, ועוד.

**יט.** עוד בן לרבינו ה"ה רבי יהודה פינטו, ונפטר בשנת תי"ב כארבע שנים אחרי פטירת אביו. נוסח מצבתו הובא בספר לקדושים אשר בארץ (מהד' ראשונה, ח"ג עמ' מה). בשו"ת באר מים חיים לגיסו הרי"ש ויטאל בתחלת סימן יז כותב, עם היות כי נשבר לבי בקרבי, רחפו כל עצמותי ורוחי אין בקרבי, מפרידת מחמד עין חתני הראשון בנן של קדושים הרי"ף ז"ל וזאת ליהודה וכו'. ותשובה זו היא מיום י"ז כסלו תי"ב. (יש לתהות על מש"כ 'חתני', האם הכוונה כפשוטו שרבי יהודה היה חתנו של מהר"ש ויטאל, כי לא מצאנו לכותבי קורות הדורות שציינו שרבי שמואל ויטאל היה חתנו של הרי"ף וגם מחותנו. ואפשר שכוונת רבי שמואל שהיה מחמד עיניו של חותנו הרי"ף (וכצ"ל חותני במקום חתני). ומעתה שוב יש להסתפק בכוונת 'הראשון', אם רצונו לומר שזהו חותנו מזיווג ראשון כי נשא בשנית, או כוונתו לרבי יהודה שהיה 'הראשון' במעלה. וכבר הזכיר לעיל שהיה לרבינו עוד בן, ה"ה רבי יוסף שנפטר על פני אביו בן כ"ד שנה בשנת שפ"ו. (ההשערה היא שרבי יוסף שנקרא ע"ש אביו היה הגדול שבבניו, וכפי החשבון נולד בשנת שס"ב, ורבינו היה בגיל שלושים ושבע בערך בעת לדתו).

**כ.** הכ"י בארכיון המוזיאון למורשת יהדות סוריא, כעת בשלבים מתקדמים של עריכה. [אולי מה שכתוב על מצבתו (מובא להלן בסמוך) 'לחם חמודות לא אכל', רמז שלא זכה להביא כתביו לדפוס]. בפירושו הרי"ף על עין יעקב מסכת ע"ז הוסיף רבי דניאל בפירושו של אביו הרי"ף, [בביאור דברי התוס' ג, ב ד"ה אם אשכחך, ושם ה, א ד"ה וצריכה, (וראה צור יעקב (יעבץ) דף רג ע"ג)].

## רבינו יאשיהו (ב"ר יוסף) פינטו

ובנו היה הרב המפורסם כמהר"ר שמואל פינטו ז"ל<sup>1</sup>, גם הוא מרבני אר"ץ וחבר ספר שו"ת והוא בכת"י, וקצת מדבריו הובאו בסוף ספר חזון עובדיה<sup>2</sup>, כי מצא מהם ניירות ויחמול עליהם ויתן להם מקום בספרו הנז'.

**כא.** עוד בן היה לרבי דניאל וקראו יאשיהו על שם אביו, בספר האשל ברמה שהוצאנו לאור מדרושי רבי שמואל לאנייאדו, בהספדו על רבי שמואל פינטו בעת פטירתו כסלו שנת תע"ה, בסיום דברי ההספד כותב רבי שמואל לאנייאדו, 'שרית עם אלהים ר"ל שכנת עם אלהים, ושם הוא יתפלל בעד אחיו החכם ה"ר יאשיהו, ובעד בנו ידיד נפשי, הרי שלרבי דניאל בנו של בעל הרי"ף היה עוד בן בשם יאשיהו ע"ש זקיננו.

נוסח מצבת רבי שמואל כפי אשר כתוב בספר לקדושים אשר באר"ץ, הה על זמן אשר רדף בעוז עד החריב עולם ושם תבל כבר, כי נעדר הדר, נקדר אור אשר השיג בשכלו בין מימי נהר כבר, וברוב שלמותו הלא עלה לרום המעלות מכל אשר היו כבר, הדת והשכל וטוב המעשים הם טפחו אותו ודברו כבר, כל זאת לרב שמואל פינטו עליו במר יבכו תמיד כבר, נתבקש בשיבה של מעלה ו' לכסלו שנת עת"ה אעלה אל ה' לפ"ק. בספר האשל ברמה מרבי שמואל לאנייאדו שהוצאנו לאור, בתחלת דרוש הספד על רבי שמואל כתוב כסלו שנת תע"ה, אמנם בספר לקדושים אשר באר"ץ שם כתוב כי רבי שמואל פינטו נפטר ו' כסלו שנת תע"ו, ומדגיש את אותיות המצבה עת"ה אעלה, אכן בנוסח המצבה הנז' יותר מסתבר שנפטר בשנת תע"ה, וכמו שמוכיח התאריך בתחלת הספד הנז'.

וכה קונן עליו רבי שמואל לאנייאדו בהספדו:

מי זאת עולה מן המד'בר. ק'ול מאן דאלים גבר. בצ'יר הצ'ירים תחת הש'יר וענתה הצ'ירה. אף עוברים עברה וזעם וצרה. צ'רה שהיתה תמימה. קול אומר קרא. צעקה גדולה ומרה. מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה. נובעים ונוזלים טיף טיף עד דנטיף מנייהו נהרא. כל העם מקצה יבכו את השריפה אשר שרף ה', יציבא וג'ירא.

אלי עדתי והלילי, כי פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה, אל הלך ארון האלהים אור עינינו מחמד לבנו ידיד נפשי עטרת תפארת לראשי הרב המובהק הכולל כמהר"ר שמואל פינטו זלה"ה ארי שבחבורה. דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא. ויהי לפנינה. בכולהו תנויי תלמוד בבלי וירושלמי וכל תולדותיהם. מדרשים ואגדות צומחות אחריהם. ותמלא הארץ בכל אשר לו.

מי כמוהו מורה, ומרוה גם הוא יורה. בהלכות ואגדות וספרא וספרי. בשרא שמינא וכוורי. מורה בהם פנים צהובות. כבריח ארמון מחטובות. הן הן גבוריו שרי הרכש אשר לו.

מי ימלא גבורותיו. ספר כל מלאכותיו. להשתבח בתהלותיו. האי צורבא מרבנן קלא אית ליה. שמעו הטוב הולך למרחקים. האירו פסקיו תבל באתרא די זוקין. חלקת מחוקקים. כתועפות ראם לו.

רבי שמואל לאנייאדו הזכיר בתחלת דבריו שכבר נספד כהלכה ע"י רבי משה הררי, רבי יוסף נאווי, רבי יוסף עבאדי. בספר דברי יוסף (אירגאס) סימן ג' חתם על פסק בשנת ת"ע עם חו"ר אר"ץ רבי משה הררי רבינו שמואל לאנייאדו רבי שמואל דוויך הכהן ורבי יוסף נאווי. גם בספר בית דינו של שמואל לרבינו יש כמה פסקים ממנו, בכמה תשובות נו"נ עם הגדול בדורו רבי משה הררי בענין איסור תשלום רבית על פי מנהג הפאטורים. בעוד תשובה מפלפל עם רבי שמואל דוויך הכהן בענין מלאכות בסוריא בשביעית, [ובספר בית דינו של שלמה או"ח סוף סימן ג מביא שמועה ממנו בענין זה].

בספר שו"ת דלי בפסקיא לרבי אברהם סתהון בעל מלל לאברהם שיצא לאור על ידינו אבה"ע סימן א בתשובה לרבי יצחק הררי כותב, 'זהו אמת שהרב מהר"מ בן חביב ז"ל בפסק עיגונא בכ"י הנמצא אתי האמור לעיל, והוא טובב הולך על פסק עיגונא ששלח לו הרב הגדול מהר"ר שמואל פינטו זלה"ה, [ראה שו"ת מהר"ם חביב החדשות אבה"ע סימן קלח, שנשלח אליו פסק מרבי שמואל פינטו משנת ת"ן. פסק הנז' מרבי שמואל הוא בשו"ת מהר"ם חביב אוסף גינצבורג 237.

וז"ל בסיום התשובה, ואני אנה אני בא, אבל שמתי פני כחלמיש ואדע כי לא אבוש כמאמר המשורר אדונינו המלך דוד ואדבר בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. וה' אלהים יעזור לי לתת לי יד ושם כשם הגדולים אשר בארץ, בזכות אבותי הקדושים אשר בארץ המה אשר מלאה הארץ תהלתם והאירו פני תבל בחכמתם, זכותם יגן [בעדי] לתומכי ולסעדי. ואלהים ה' חילי ישמע מהיכלו [קולני] להקים דגלי ולהאיר שכלי בתורתו כל ימי חיי כן. נאום עבד כל יודעי דת ודין קטינא דארעא זעירא ולא מן חבריאי].

בשנת תע"ד כשנה לפני פטירתו חתם על ב' מכתבי חרם נגד נחמיה חיון (נדפס בספר לחישת שרף), יחד עם רבי יוסף בכ"ר נתן הדיין, רבי שמואל לאנייאדו, רבי יוסף נאווי, רבי שמואל דוויך הכהן, ורבי משה הררי.

בספר הסכמה ורשות בדפוסי ויניציאה למאיר בניהו (עמ' 291) מביא ממסעותיו של ישראל איסראל בן הגאון המקובל האלקי כמהר"ר אליקים גע"ץ שהזכיר בהקדמתו למשניות עם נקודות ופירוש המלות ש"ל בויניציאה תס"ד. 'באותו זמן והוכרתי להעמיד אהלי של תורה במקום נאמן ק"ק ארם צובא היא סוריא, ועשאוה כא"י לעבדי ה', בית יעקב עיר ואם

**אלה תולדות הגאון הרי"ף זלה"ה, וזה פרוי ספריו הנחמדים**

כסף נבחר דרושים נחמדים עה"ת. הוא הספר הראשון אשר הדפיס בעיר דמשק כנז"ל, ויהי בראותו כי לא עלה כהוגן על כן לא גמרו, וישלח אחר כך כל הספר ההוא לויניציאה וידפיסהו שמה בשנת שפ"א, והוא כולל פ"ב דרושים ותבניתו ר"ב דפים לחצאים. כסף מזוקק גם הוא כאחיו, דרושים על כל התורה<sup>22</sup>. הוא הספר השני אשר הדפיס בחייו בויניציאה שפ"ח, והוא כולל קכ"ה דרושים נחמדים, ותבניתו רל"א דפים לחצאים. מאור עינים [1] הוא השלישי אשר יצא לאור הדפוס<sup>23</sup>. ויהי אך יצא יצא ממנו החלק הראשון ויתנו לו מקום בעין יעקב אחרי ביאור הגאון מהרש"א ז"ל, ונקרא בשם 'ביאור

בישראל, יותר מארבע אלפים בעלי בתים, ורובם גאוני ארץ אנשי אמת שונאי בצע, ודרשתי בקהל רב. והייתי בבית של הגביר החסיד ראש המדברים שתדלן הגדול כמוהר"ר שלמה ריג'וואן יצ"ו, ומצאתי בביתו חכמי העיר ובתוכם היה המאור הגדול שלשלת הייחוס המופלג חד מן דיני העיר הנ"ל כמוהר"ר שמואל פינטו נר"ו. עוד מביא בניהו שם (עמ' 289) מהרב הנז' בהקדמתו לסידור שהוציא כפי מנהג הספרדים באמ"ד, 'ותקעתי אהלי של תורה (שנת תס"ב, בעת שהשתולל מגפה בירושלים) בעיר הגדולה רבתי עם, רבתי בדיעות קהל קדוש צובא היא סוריא, פרוור שבירושלים, עיר שכולה חכמים חסידים אנשי אמת שונאי בצע, ודרשתי בקהל רב. ולסעודה שלישיית זימן אותי ראש המדברים המפורסם שתדלן הגדול חסיד ועניו כהר"ר שלמה רדשוואן (ריג'וואן) יצ"ו, ומצאתי בביתו חכמי העיר ובתוכם היה אחד מיוחד שבעדה, החכם השלם חריף ובקי, תני ומתני, מדייני העיר שלשלת הייחוס כמוהר"ר שמואל פינטו יצ"ו.

כאמור לרבי שמואל פינטו היו שני בנים, רבי דניאל ורבי יאשיהו, גם בת היתה לו שנשאה לרבי נסים דוויך בנו של הגדול בדורו הרב המובהק רבי שמואל דוויך. לרבי נסים היה שלשה בנים; רבי שמואל, ורבי אליהו מחבר ספר ברכת אליהו, והקטן יוסף. על שער ספרו של רבי אליהו כותב כי היה בן בתו של רבי שמואל פינטו, (בספרו פרשת תולדות) (סימן יב, כד ע"ג) מזכיר חידוש בשמו של הסבא רבי שמואל]. [ה]

וראה בשער ספר כסף צרוף שנדפס בשנת תפ"ט כותב המביא לדפוס איך נתגלגל הכ"י לידו, בעברו דרך ק"ק ארם צובה לבא לערי אירופה חלו פניו נכדיו של הרב המחבר ה"ה הישיש הח' יאשיהו פינטו והגביר נבון ומעולה דניאל פינטו יצ"ו, עכ"ל. רבי יאשיהו הנז' מסתבר שהוא הבן של רבי דניאל, בנו של בעל הרי"ף, וראה להלן שבשנת תק"ג מסר כ"י מאור עינים ח"ב לדפוס, והגביר רבי דניאל אפשר הוא אחיין לרבי יאשיהו הנז' בנו של אחיו רבי שמואל. (ואפשר שלרבי יאשיהו היה בן בשם דניאל ע"ש אביו, והכוונה שם בשער ספר כסף צרוף הוא אב ובנו. אמנם מדלא הזכירם כאב ובנו לא נראה כן).

**כב.** ראה שם, יח, ב; כט, ב; רד, ב; רז, א.

**כג.** בשער הספר כותב כי ספר כסף מזוקק הוא חלק שני לספרו הקודם כסף נבחר. וראה שם הגדולים להרחי"ד"א (מערכת ספרים) שכותב על ספר כסף מזוקק לרבינו 'וכסף תועפות לו על התורה'. וכוונתו כנ"ל דהוא חלק שני לספרו כסף נבחר, והוא ע"ד שאמרו רז"ל סוף ברכות (סג, א) כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו, שנאמר והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך, ופירש"י תועפות לשון כפילה. ור"א ששון בהקדמתו לספר נבחר מכסף כתב (בסוגריים) דמש"כ בשה"ג כסף תועפות הוא לשון מליצי, וכוונתו על כסף נבחר. והבוחר יבחר.

**כד.** ויניציאה ת"ג. תחלת כתיבת ספר זה היה אחרי פטירת בנו יוסף בשנת שפ"ו וכמו שכותב בהקדמתו, אמר המר יאשיהו בלב נשבר, כי אפפוני משברי מות על מות לבן בן פורת יוסף, אסף אלהים את חרפתי ושדי המר לי, יגעתי באנחתי ואבקשה למנחמים ולא מצאתי, כי גדל כים שברי על שבר יוסף השברתי קדרתי ושמה החזיקתני, ואהיה בודד בבית למודי כי גלה ממני כבודי וכו'. אז אמרתי תנחמני ארשי, ברצות ה' דרכי ואשיב רגלי אל העדות והתורה לעבדה ולשמרה, ואשתעשע יום יום בתנחומי התורה המה ינחמוני מעצבוני ויגוני, וגרסה נפשי לתאבה במילי דאגדתא המושכת לבו של אדם ולהשכיל להטיב בטוב טעם ודעת אבינה לאחריהם וכו'. ההקדמה נכתבה אחרי שנת שפ"ח שכבר הדפיס שני ספריו כאשר כותב שם, ראיתי קדמונים אחוזו שער מדרשי רז"ל לבארם כאשר מצאה יד שכלם, וגם אני יצאתי בעקבותם אבחר דרכם לברר וללבן כמה וכמה מדרשי חז"ל בעיון נמרץ כפי מה שחנני קוני והמה בכתובים בספרי כסף הנבחר והמזוקק אשר יסדה ידי ובאו אל הדפוס לזכות בהם הרבים בחמלת ה' עלי וכו'.

## רבינו יאשיהו (ב"ר יוסף) פינמו

הרי"ף, ונדפס כמה פעמים. ועדיין חסר אור חלק השני עד כי נתגלגל זכות על ידי זכאי החכם השלם כמהר"ר משה נג'ארה שליחא דרחמנא מאה"ק, וכאשר עבר פה ארם צובה מצא הדא מדרגניתא ח"ב מהספר הזה בכ"י במדרש הרב הגדול מור שמואל לאניאדו ז"ל<sup>ה</sup>, ויוציאהו לאור בעיר מנטובה בשנת ת"ק<sup>ב</sup> בכרך אחד לבדו, ובשנה ההיא הדפיסוהו<sup>ו</sup> עם העין יעקב ויחברו את האהל להיות אחד.

**כה.** בהקדמתו להספר כתוב כי מצא הכ"י 'בבית האלוף שמו כשם רבו, לא יחסר כל בו, בן בנו של הרב המחבר ז"ל וכו', ומכאן שהשיג הכ"י בביתו של רבי יאשיהו פינמו נכדו של רבינו הרי"ף. וישמו כשם רבו' הכוונה כשם אדונו הסבא הגדול, עיין סנהדרין לח, ב. והנה לרבינו הרי"ף בן דניאל כנו', בעהמ"ח לחם חמודות (בשלבי העריכה ע"י המוזיאון), ולרבי דניאל שני בנים ידועים לנו, רבי שמואל מחז"ר אר"ץ ויאשיהו כנו"ל. והנה בהמשך שם בהקדמה; 'ואנכי אדרוש מעמו, יעת'ק ש'ר ממקומו (עפ"י איוב יח, ד), כל הכתוב בספר, הנותן אמרי שפר, דברים עתיקים, הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים, ואליו קראתי להעתיקם' וכו'. הרי נראה מזה שהעתיק הכ"י בבית רבי יאשיהו הנז'.

אמנם בהסכמתו של רבי חיים אבאלעפייא כתוב שהכתב יד היה בבית מדרשו של רבי שמואל לאניאדו כנו' כאן בפנים בדברי ר"א ששון. [עוד יש דרך לבאר האמור בהקדמת הספר שמצא הכ"י 'בבית האלוף שמו כשם רבו', והכוונה למדרשו של רבי שמואל לאניאדו ששמו כשם רבי שמואל פינמו שהיה בן בנו של הרב המחבר. ברם אין מסתבר שמהר"ש לניאדו היה תלמידו של מהר"ש פינמו, כי מהר"ש לאניאדו בהספרו על מהר"ש פינמו כתב 'אור עינינו מחמד לבנו ידיד נפשי עטרת תפארת לראשי הרב המובהק הכולל כמה"ר שמואל פינמו זל"ה ארי שבחבורה', ולא משמע מסגנון זה שהיה רבו]. ואולי נהגו להחזיק הכתבי יד במקום הישג יד הרבים שילמדו ממנו, ובכל זאת העתיקו בבית הבעלים הנכד רבי יאשיהו פינמו, וצ"ע.

והנה חלק שני מספר מאור עינים הנדפס במנטובה תק"ג, באמת אינו המהדו' הראשונה, כי נדפס כבר קודם לכן באמסטרדם שנת תק"א בתוך ספר קהלת שלמה, וראה שם בהסכמתו של רבי יעקב בכמהר"ר עמנואל בליליוס מרבני הישיבה בויניציאה שכותב, דהגיע לעי"ת אר"ץ והכ"י היה בגנזי החכם המרום כהר"ר דניאל פינמו נין ונכד של הרב המחבר [ה"ה רבי דניאל בנו של רבי שמואל נכד לרבי דניאל ונין לבעל הרי"ף], אחיין של רבי יאשיהו (בנו של רבי דניאל) פינמו שמסר הכ"י מאור עינים ח"ב בשנת תק"ג להמדפיסים במאנטובה כנו' לעיל, ומסרו בידו כדי שישתדל להוציאו לאור ולזכות את הרבים, והוא מסר הכ"י להר"ר יוסף אחד מדייני העיר באשר הוא הבטיח להביאו על מזבח הדפוס, ואוסר בגורת נח"ש שלא ידפיסו במשך ט"ו שנה אם לא ברשות הר"ר יוסף הנז'. ובמכתב שבא אחרי מוסר רבי יוסף זכותו להר"ר ולמן דיין מגלונא שהוציא ספר קהלת שלמה לאור יחד עם פירוש הרי"ף. [ושבו הדפיסו המדפיסים באמסטרדם בשנת תקי"ד את חלקו השני של ספר מאור עינים בכרך מיוחד תחת שם 'ספר הרי"ף' לאלו שהיה כבר בידם ספר עין יעקב עם חלק הראשון של פירוש הרי"ף. גם שם בהקדמתם כותבים המדפיסים, שכתבת יד הגדולה מחידושי הרי"ף על חלק שני היה כמותו וחתום באוצר איש גונז' אוצרות למעלה בארץ איטליה]. והנה בספר מאור עינים הנז' שנדפס בשנת תק"ג לא הדפיסו אלא עד סוף מסכת סנהדרין, ואילו בספר קהלת שלמה שנדפס שנתיים קודם לה, הביאו פירוש הרי"ף עד סוף מסכת נדה.

וראה בירחון סיני לד (עמוד קסד) אגרת שנשלחה ממהר"ש אבוהב סביבות שנת ת"ט, אל רבי דניאל פינמו (הראשון), באגרת מדובר על ספר נדפס של אביו רבי יאשיהו שטפסים אחדים היו מופקדים בויניציאה, וחלקו השני נשאר בכתב יד בידי רבי שמואל מסעוד מחכמי ויניציאה הידועים שנפטר בנתיים, ומהר"ש אבוהב כותב לרבי דניאל, 'זגם על העתק ספר השני וכו' נשתדל בכל עוז לתת את שאלתו ככל אשר שאל' וכו', וספר זה הוא בודאי מאור עינים ששלחו הרמה"ח עצמו לאיטליה להדפיסו וחלקו נדפס בויניציאה (ת"ג). וכנראה שרבי דניאל ביקש לקבל בחזרה את הכ"י, וכמאה שנה אחר שקבלו בחזרה, מצאו רבי יעקב בליליוס בהיותו בחלב בגנזי הנגין רבי דניאל (ב"ר שמואל) פינמו, והעתיקו ומסרו רבי יעקב לאחרים להדפיסו, ויצא לאור באמסטרדם בספר קהלת שלמה בשנת תק"א. וממהדורה זו הדפיסו פירוש הרי"ף על העין יעקב עד דורנו זה. וזמן מה אחר זה הגיע לחלב משה נג'ארה ומצא את כתב יד מאור עינים בבית מדרשו של רבי שמואל לאניאדו והעתיקו והדפיסו במנטובה תק"ג. ובמהד' מנטובה באו הרבה השלמות והוספות מה שלא נמצא במהדורות הקודמות, ויתכן שהמדפיסים בשנת תק"א קיצרו דברי הרמה"ח, או שזה היה כ"י אחר עם השלמות מהמהר"ח שהוסיף בה אחרי ששלחו העתק הראשון לאיטליה, והוסיף והגיה בה עד סוף ימיו, ומזה באו ההוספות במהדורה זו שנדפס

כסף צרוף ביאור נחמד על משלי. הוא הספר הרביעי, אשר יצא לאור הדפוס על ידי החכם יצחק משה לופיס פיריירה תושב ירושת"ו, אשר בעברו דרך ארם צובה ללכת לערי אירופה חלו פניו נכדיו של הגאון המחבר ה"ה הישיש החכם יאשיהו פינטו והגביר נבון ומעולה דניאל פינטו להיות שליח לדבר מצוה, וידפיסהו באמשטרדם שנת תפ"ט, תבניתו ק' דפים על השמינית<sup>ט</sup>.

נבחר מכסף הוא הספר החמישי, נמצא בבית מדרשינו יב"ץ ממור זקני הרב הגדול כמוהר"ר ישועה ששון זלה"ה אשר נתן לכסף מוצא ויקנהו בסך רב, והי שמור אחר כך ביד א"א ועט"ר הרא"ש נר"ו. אחרי כן נתעוררו אנשי חסד לשולחו לקושטאנדינא להדפיסו שמה, וחששו פן יקראהו אסון בדרך נתנו קצת ממנו למעתקים להעתיקו, ולא אסתיעצא להו מלתא ונשאר איהו פסקים ביד המעתקים ומהם השגנו אחר כך, ובזה נאבד ממנו קרוב לט"ו או כ' פסקים. ותל"ת שבח'י שלמים עלי היום שלמתי נדרי וברוך ה' אשר עזרנו ואמצנו להוציא לאור הספר הקדוש הזה על ידנו, ומחזיקנא טיבותא לראשי א"א ועט"ר נר"ו אשר טרח ויגע יומם ולילה להוציא לאור הספר הקדוש הזה מזוקק ומצורף שבעתים. יהי רצון שזכות הגאון המחבר יעמוד לו ולנו ולזרענו עד עולם<sup>ט</sup>.

כסף נמאס פירוש על איכה, הזכירו הגאון החיד"א ז"ל בשם הגדולים ולא יצא לאור עולם, גם לא נודע לנו מקומו איו.

קבוצת כסף קבוצי הלכות ודינים. ובהקדמתו מודיע כי עשאן לתלמידים לשנות בדרך קצרה והיה להם למזכרת. הספר הזה עדיין בכ"י, והוא שמור עד היום במדרש הרב החסיד חי משה פיגוטו ז"ל, ועתה תחת יד נכדו ה"ה השר והטפסר סי' רפאל די פיגוטו, ציר אמונים (קונסול) לשתי המלכויות רוסלאנד ופריסן פה ארם צובה.

[א.ה. צרור הכסף שאנו נותנים לפניכם היום, כולל דרושים ומאמרים קצרים, פנינים יקרים שביבי בינה ורסיסי אורה מלאים זיו ומפיקים נוגה מזוקקים שבעתים. רבינו הרהמ"ח כתב ספרו זה בערוב ימיו כאשר יעידון האיזכורים הרבים לשאר ספריו אשר

בספר מאור עינים (מאנטובה תק"ג) ממהדורה הקודמת (ראה להלן), ומאיה סיבה הצליחו להדפיס רק עד סוף סדר נזיקין. כו. צ"ל תק"ג.

כו. באמשטרדם בשנת ת"ק, בספר קהלת שלמה כנז' לעיל.

כח. בהקדמת רבינו לספר כסף צרוף כותב, ובחמלת ה' עלי כנסתי אוצרות כסף, בספרי הנבחר מכסף נבחר, אשר נדפס זה פעמים (בדמשק, ושוב בויניציאה מהדורה שלימה כמו שהזכרנו), ומי אשר יבחר יחובר אליו, ספר מחוקק מכסף מזוקק (ר"ל ספר מזוקק כבר מוכן אצלו), אשר כל מעיני עיני ולבי לזכות בו את הרבים ולהדפיסו בעזרת מושיעי משגבי. כי כל עוד נפשי בי לא אתן לעיני תנומה ויהי מה. עד יצא כנוגה צדקי אשר יגעתי במשמי ורמשי הלא מצער היא ותחי נפשי וכו'. מדברי רבינו היה משמע שספר כסף מזוקק נכתב לפני שכתב כסף צרוף על משלי. אמנם המעיין בספרו כסף מזוקק יראה שהוא מזכיר את פירושיו לפסוקי משלי שהעלה בספרו כסף צרוף [ראה; עמ' לג טור ב, עמ' קלז טור ד, עמ' קמה טור ג], וצ"ל שכתובת הספרים היו בד בבד באותו זמן, וזכה להדפיס כסף מזוקק בחייו בשנת שפ"ח, ואילו כסף צרוף נדפס כמאה שנה אחריו בשנת תפ"ט, אחרי פטירתו.

כט. רבי אברהם אליהו חי ששון בהיותו בפאריז בשבט תר"ל, כשנה אחרי שהדפיס הספר נבחר מכסף, פרסם בעתון 'הלבנון' תולדות אלו של הר"ף. ובשולי הגליון כתב, שהדפיסו מספר היקר נבחר מכסף כשלש מאות עקס', וכולם נפוצו בין אחינו בטורקיא.

מופעים כמעט בכל דף ודף, לרבות ספרו מאור עינים שהתחיל לכתוב אחר שהגיע לזקנה. שם הספר ניתן ע"י רבינו הרהמ"ח אשר הפנה בכמה מקומות בספר למקומות אחרים שהובאו בכ"י זה. בספר חזון עובדיה לאחד מחכמי אר"ץ בפרשת קדושים ובפרשת אמור מביא מספר צרור הכסף כתיבת יד, והוא ליקוטים מהרב המוסמך הרי"ף, והדברים נמצאים בספר זה, וצויין עליהם במקומם<sup>2</sup>. כתב יד זה נמצא בביהמ"ל בניו יורק מס' 254, כרוך בקובץ יחד עם כתבי יד שונים הנראים מאותה תקופה. ומחובתינו להודות לבית המדרש לרבנים בניו יורק על אדיבותם הרבה שמסרו לנו כתב יד זה להוציאו לאור עולם ולהפיצו על פני תבל<sup>א</sup>. [ז]

אם גדול כבוד הגאון מצד עצמו כי היה איש צדיק ותמים, וכי רב גובריה רב חיליה בתורה ויראת ה' היא אוצרו, עוד זאת גדול יהיה כבודו מצד ספריו הנאהבים והנחמדים בעיני כל רואם, הן המה יעידון יגידון יקר תפארת האיש הקדוש הזה, כי ידיו רב לו בכל פנות ומקצועות שבתורה, כאשר כל מעשה יעיד על עושהו, וכל ספר יעיד על מחברו. ובפרט בספרו מאור עינים אשר חבר על עין יעקב, הספר הזה מעת יצא מונוטין שלו בעולם ראווה חכמי הדור ויאשרוהו רבני וגאוני הזמן ויהללוהו, ויתנו לו מקום בעין יעקב אחרי ביאור הגאון מהרש"א ז"ל, ונדפס כמה פעמים עם העין יעקב עצמו, ויעש לו שם בכל תפוצות ישראל מזרח ומערב כשם הגדולים אשר בארץ אשר נטעו נטיעות

ל. הן נכון שרבינו מציין לספריו לאורך כל הספר, ומזה באנו למסקנא שכתב ספר זה בסוף ימיו, אבל ראה ראינו שהיה עסוק בכתבת ספר זה בעת שהוא עוד היה עסוק בכתבת ספר מאור עינים על אגדות הש"ס. דהנה בפירושי הרי"ף (המצויים בדפוס ווילנא) על העין יעקב סנהדרין (צ, א ד"ה מאי) כתב בסוף ביאורו 'ובדרשות בספר צרור המור הרחבתי הביאור', עכ"ל. ולא שמענו ולא ראינו שרבינו הרהמ"ח חיבר ספר צרור המור. ובספר מאור עינים (מנטובה, תק"ג) הקטע הנ"ל מובא בהרחבה בשינויים רבים, ולבסוף כתב ובדרשותי בספר צרור הכסף הרחבתי הביאור בזה ובפשט הכתובים ענין נכון, עכ"ל. והדברים נמצאים בספרנו זה עמוד קפ, וכבר הערנו על זה שם בשולי הגליון. וכך גם בכ"י ספר מאור עינים כתוב כמו במאור עינים הנדפס ולא כהנדפס בפירושי הרי"ף דפוס וילנא. [המעין שם בכ"י הנז' יראה שהוספות שהכניס רבי דניאל פינטו כמו שציינו לעיל, נכתבו על גליון הכ"י ולא בגוף הכ"י]. בספר קהלת שלמה (אמשטרדם, ת"ק; פיורדא, תקכ"ו) ובספר הרי"ף (אמשטרדם, תקי"ד) הדפיסו דברי הרהמ"ח כמו שכתוב אצלנו בעין יעקב. ולמדנו מזה ידיעה נכבדה, דאף שהרהמ"ח ציין בספרנו זאת עשרות פעמים לפירושו 'מאור עינים' על העין יעקב, ואף לדבריו במס' סנהדרין וגם במסכתות שאחרי זה בסדר הש"ס, ממה שהזכיר בסוף סנהדרין את ספרנו 'צרור הכסף' מוכח דבד בבד עם עיסוקו בפירושו מאור עינים היה עסוק גם בכתבת ספר צרור הכסף. ובכלל הענין, טעון בדיקה יסודית לשינויי הנוסחאות במהדורות ספרי מאור עינים להרהמ"ח, האם המדפיסים קיצרו ושינו הלשון על דעת עצמן, כי ברור מה שהזכירו לספר 'צרור המור' להרהמ"ח הוא טעות וצ"ל 'צרור הכסף'. ולפי מה שהעלנו לעיל בהערות שכנראה שהיה ב' מהדורות של הכ"י, ומזה באו כל השינויים וכמש"כ לעיל. [ואולי מזה הטעם, למרות האיסור שפרסמו בעלי הכ"י והרבנים המסכימים בשנת ת"ק בספר קהלת שלמה דפוס אמשטרדם שלא להדפיס הספר תוך ט"ו שנה, אעפ"כ הספר נדפס ע"י אחרים, כי באו מב' כ"י], וצ"ע.

לא. בכ"י כסף צרוך, הדרושים והמאמרים לא נכתבו על פי סדר מסוים, וכדי להקל על הקוראים למצוא דברי חפץ סדרנו על סדר הפרשיות, ושאר הדרושים חלקנו לענינים.

מצאנו כמה מאמרים בספר זה בכ"י לחם חמודות אשר תח"י להר"ר דניאל בנו של הרהמ"ח, עפ"י הרוב הם מלה במלה כמו שכתוב אצל הרהמ"ח, ובאיזהו מקומות יש הוספות מלים והארכת דברים והבאנו הדברים בשולי הגליון. ולפלא אצלנו שהר"ר דניאל לא ציין על אלו הדברים שהם מאביו הרי"ף, וכנראה שיצאו הדברים מכ"י מעתיק ולא ידע להבחין בין דבר לדבר. בב' מקומות בכ"י לחם חמודות מציין רבי דניאל פינטו לספר צרור הכסף מבלי להזכיר שמו של אביו המחבר. באחד מהם עסוק בפירוש פסוק בפרשת מטות וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו, והוא בספרינו זה עמ' קמא.

הם הספרים אשר חברו ויניחום לדורות אחריהם להאיר עיני ישראל בתורת ה' התמימה, כן הגאון הרי"ף ז"ל היה כאחד מהם יחד כולם יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וזיע"א.

אר"ץ בחודש אדר התרכ"ט,  
הצעיר עבד ה' אליהו חי ששון ס"ט"י  
הובא ע"י הרב נתנאל אביטל הי"ו

### הערות

[א] מה שפרסמו לאחרונה כי אמו של הרי"ף אשת רבי יוסף פינטו היתה אחותו של מהר"ח"ו, והרי"ף היה אחיין של מהר"ח"ו, הוא פרי הדמיון ואין לזה שום מקור מהימן, ובדאי א' בדה זאת מלבו, וכבר הועתק הדבר לכמה ספרים בימינו.

[ב] בספרו כסף נבחר מביא כמה דברים בשם הרב בעל הכלים רבי שמואל לאנייאדו ובברכת החיים, [גם מביא מספרו כלי חמדה, ראה יט, ד; נד, סוף טור ב; קטז, ב; קל, ד; קפו, ד, בדרוש א לפרשת ראה], אמנם בפרשת אחרי מות (קכ, א) מביא שמועה ששמע מפיו ושם מזכירו בברכת המתים, (דרוש זה לא נמצאת במהדורה הראשונה של הספר שנדפס בדמשק שנת שס"ה), וכ"ה בפרשת מטות (קנה, א). וראה בהקדמת ספר האשל ברמה שהוכחנו שהרב בעל הכלים נפטר בשנת שע"א בערך.

[ג] ויש לציין מה שהרב החיד"א רגיל בספריו לתאר לרבי חיים אבואלעפייא (הזקן) בנו של רבי יעקב הנז' בתואר 'הרב המוסמך', ראה בערכו בספר שם הגדולים, ובברכי יוסף או"ח סימן רסא ועוד. וראה עוד בספר עץ החיים לנכדו הרב מופה"ד מוהר"ח"א פרשת שמות. ומסתמא שהסמיכו אביו רבי יעקב אבואלעפייא.

וחוקרי ההיסטוריה של חכמי חלב קראו תגר על רבי רפאל שלמה לאנייאדו שכתב בשו"ת כסא שלמה (תחלת סימן א) דהרב המוסמך כמוהר"ר אברהם לאנייאדו ז"ל בנו של הר"ב הכלים, תפס הרבנות אחרי אביו וישב על כסא אביו לדון ולהורות את בני ישראל בעיר הלזו, והיה מופלג בעושר ובכבוד, תורה וגדולה במקום אחד, ע"כ. דמי גילה לו רז זה שרבי אברהם היה מן אלו שנסמכו ע"י חכמי צפת. אמנם האמת שלא ממנו יצאו הדברים אלא מרבי שלמה הזקן, שכה כתב על אביו רבי אברהם בהקדמה לספר כלי פז וז"ל, אמר הצעיר שלמה יצ"ו בן לאדוני מור אבא, אב לארם צובה, לפנייהם יוצא ובא, הרב המוסמך כמוהר"ר אברהם בן הרב המופלא המחבר וכו'. אכן סמיכתו כחידה סתומה היא לנו, על ידי מי נעשתה.

[ד] ובשנים מאוחרות יותר הנהיגו את קהילת דמשק אב ובנו ממשפחת גלאנטי, רבי מרדכי בעהמ"ח דברי מרדכי שנפטר בשנת תקמ"א, ובנו רבי משה בעהמ"ח ברך משה

**לב.** בנו של רבי אברהם ששון שזכה לייסד בית הדפוס הראשון בחלב (נלב"ע בשנת תר"ל), בנו של רבי ישועה ששון בעמ"ח ישועת ישראל הנדפס עם ספר כנסת ישראל (ליוורנו תרי"ז) לאביו רבי ישראל ולסבו רבי יוסף. רבי אליהו היה הרוח החיה בהעסקת בית הדפוס שהקים אביו, כמש"כ בהקדמה לספר נבחר מכסף.



שנפטר בשנת תקס"ז, [ואחריו בנו רבי יהונתן נפטר בדמי ימיו, ואחריו נתמנה רבי יעקב ענתבי לרב בדמשק]. מהקדמת ספר דברי מרדכי נראה שרבי מרדכי היה בנו של רבי משה ב"ר אברהם. וידוע לנו גביית עדות בצידון שנת תנ"ב מרבי אברהם ב"ר משה גלאנטי בספר גנת ורדים אבה"ע כלל ג (ובשו"ת מהר"ם חביב אבה"ע סימן קלז). ושם בהקדמת הרבנים דייני דמשק כתוב שהרב המחבר היה נכדו של רבי אברהם גלאנטי (אחיו של הרב המוסמך רבי משה) שהיה תלמיד של הרמ"ק (בעהמ"ח קול בוכים, וזהרי כמה על הזוה"ק), גם שהיה דור חמישי אליו (שכתבו שר' יהונתן בן הברך משה היה דור שביעי).

אמנם בדרושי קולו של משה (נדפס בתוך ספר דברי מרדכי) לרבי משה ב"ר מרדכי (קעד, ד) מציין זקנו בשו"ת מהר"ם גלאנטי, (ושם רב, ד מציין לפירוש זקנו מהר"ם גלאנטי, ולא אדע למי נתכוין). גם בשו"ת ברך משה סימן כג (צ, ד) מציין לזקנו בשו"ת מהר"ם גלאנטי. ובסוף ספר ברך משה, במדור זכרון לראשונים (דף קמז) מביא הגהות מהרב המופלא מ"ז מהר"ם גלאנטי על שו"ע חו"מ, ואיבדו בבי מדרשא שהם מהרב המג"ן רב ירושלים, הרי דרבי משה ואביו רבי מרדכי היו נכדים להרב המג"ן ורבי משה הזקן המוסמך, ולא משל אחיו רבי אברהם. ולא אדע פתרון הדבר, ואולי הרב המג"ן היה זקנם מסיטרא דנוקבא. וכן ראיתי שהרב המעלות לשלמה (חזן, מערכת ספרים אות ה סעיף ד) נתקשה קצת בזה עיי"ש.

עוד ממשפחת גלאנטי שדירתם בדמשק, הרב האג"ן, מגדולי המקובלים בדורו רבי אברהם גלאנטי מח"ס אגן הסהר (נדפס ע"י הוצאת אהבת שלום תוך ספר שמן ששון), ופעל בדמשק כיוכל שנים אחרי הרב ברך משה, וטמיר ונעלם יחוסו לבית גלאנטי.

ועיין בלקא"ב (מהד' תשי"ב, ח"ג, עמ' לט-נו) שהעתיק מצבות בדמשק, ובתוכם כמה מבני משפחת גלאנטי: הרב אברהם גלאנטי, נ"ע ז' אדר תקפ"ב; הרב אברהם גלאנטי, נ"ע יט סיון תר"ח זללה"ה; אעירה קינה ויללה ומספד מר וחלחלה כי נפל ממנו רב אפקוד במרה על האי שופרא ובו אקרא אורך בקול רב איש חיל ויושב אהלים זרע קודש הלולים גדול אדוננו ורב המדוכא ביסורין הנפטר בקי"ש דין הוא הרב המובהק כמה"ר יהונתן גלאנטי נ"ע כ"ב אב ש' ר"מ [?] תנצב"ה; הרב יהונתן גלאנטי כ"ב אב תקנ"א [אם הם שניים יוצא שנפטרו באותו יום]; הרב יהונתן גלאנטי נ"ע ר"ח כסלו תקנ"ח זללה"ה; הרב מרדכי גלאנטי נ"ע ג' חשוון תקס"א זלה"ה; שאו קינה מרה לעת מצוא זו קבורה וי להאי שופרא דבלי בעפרא ה"ה המשנו"ח הנפטר בקי"ש החכם השלם כמה"ר מרדכי בן לאותו צדיק הרב הכולל החכם השלם כמה"ר אברהם גלאנטי נ"ע ג' חשוון ש' תרנ"א; קול צווחה צרה וחלחלה ואנחה אש קדחה קול הקריאה אבן מקיר תזעק מספד גדול וקינה ומרה קול ברמה אבל כבנות יענה על האי שופרא שלשלת יוחסין הנפטר בקי"ש הרב המובהק המאיר כברק החסיד העניו כמה"ר משה גלאנטי ז"ל נ"ע כ"ח אייר ש' תק"ס זללה"ה.

[ה] בקובץ הספדים כ"י מרבי אפרים לאנייאדו אשר תח"י מובא הספד שכתוב בראש הדף 'דרשתי על חכם אליהו דוויך שנפטר ביום שמחה תורה ביום ו' בשנת ת[ק]נ"ב ולא נספד בשעת פטירה שהיה יום טוב, ולמוצאי החג הספדנוהו', [בספר לקדושים אשר באר"ן כתבו בשוגג שנלב"ע בשנת תקנ"ה]. עוד בקובץ הנז' יש הספד על רבי

שמואל אחיו של רבי אליהו הנז', ומזכיר את אחיו רבי אליהו בברכת המתים. ואח ישר, זה קנה חכמה, חכם לבב ואמיץ כח, הא למגמר הא לאגמורי, דגלי מסכתא אגמרה בסמנין ואסברה בדדמי, הוא ניהו החכם המ' כמהר"ר אליהו דוויך הכהן נ"ע, יעמד חי מושב'ע ועומד והעמיד הכהן. ובהמשך ההספד שם מזכיר את דודו מצד אביו ומצד אמו, ויהי המקריב דודו ומסרפו (עמוס ו, י), שניהם זקנים שניהם חכמים, כה"ר דניאל פינטו וכה"ר יצחק דוויך הכהן, יעזור להם בתפלה להטיב אחריתם מראשיתם עזריהו הכהן. למדנו מזה, דרבי דניאל (השני) עוד היה בחיים (לכה"פ) בשנת תקנ"ב, הרי דהארץ ימים קרוב לשמונים שנה אחרי פטירת אביו רבי שמואל בשנת תע"ה. והדבר פלא, כי מסתבר שהיה הבן הגדול כי נקרא דניאל ע"ש אבי אביו, וזכה לזקנה מופלגת. [ספר ברכת אליהו הנז' נדפס בליוורנו שנת תקנ"ג, ובשער הספר מתנוסס שמו של הרב המחבר בעודו חיים, ומן ההכרח שהרהמ"ח רבי אליהו נפטר אחרי שסדרו שער הספר, וראה שם הקדמת הספר שנחתם בניסן שנת תק"ן. והנה בשער ספר ברכת אליהו כתוב, אליהו דוויך נר"ו וכו', אחיו של החכם שמואל נ"ע, ומכאן מובן שרבי שמואל נלב"ע קודם אחיו רבי אליהו, ומן ההספד הנ"ל על רבי שמואל נזכר אחיו רבי אליהו בברכת המתים. ולאלהים פתרונים].

בקובץ כתבים ממשפחת לאנייאדו (רבי שלמה הזקן ורבי שמואל) בארכיון המוזיאון יש הספד על רבי יצחק אבואלעפייא מטבריא, בנו של רבי חיים אבואלעפייא שלעת זקנותו בשנת ת"ק עזב את הרבנות באיזמיר ועלה לטבריא והקים את הישוב מחדש. הכתיבה שונה משאר הכתיבות שבקובץ, ויתכן שהוא מכתיבת רבי רפאל שלמה לאנייאדו. רבי יצחק נלב"ע בתמוז תקכ"ד בקושטא בהיותו בדרך שליחות שד"ר לעיר טבריא כאשר מובא בספר אשד הנחלים (נחמולי), נחל הערבים דרוש ז. בסוף הספד הנז' מקונן על פטירת דניאל חפץ שנקטף בעודו באיבו, ומזכיר שם והקרוב אליו מר זקנו אביו דאימיה זקן וחכם כה"ר דניאל פינטו יצ"ו, ע"כ. הרי דבשנת תקכ"ד (כשלשים שנה לפני פטירת רבי שמואל דוויך הנז') הגיע רבי דניאל לימי הזקנה. ועוד למדנו מזה, דבת היתה לרבי דניאל (השני) שנשאה למשפחת חפץ, וקראה לשם בנה דניאל ע"ש הסבא רבי דניאל פינטו. בהספד הנז' גם מזכיר כה"ר ברוך ריג'ואן חמיו של דניאל חפץ.

בקובץ הספדים לרבי אפרים לאנייאדו שתח"י יש הספד על מיכאל הררי בה' תשרי תקל"ב, ובתנ"ד כותב על פטירת האשה רבקה, ומזכיר שני אחיה, הראשון אדם זקן שקנה חכמה חסדאה הוא וחסדאין מלוהי הח' הנעלה כה"ר שלמה ריג'ואן יצ"ו ואחיו בדומה לו מנו"ח כה"ר ברוך ריג'ואן יצ"ו וכו'. [בספר האשל ברמה שהוצאנו לאור מדרושי רבי שמואל לאנייאדו יש הספד לתשלום שנתו של רבי שמואל ריג'ואן שנפטר במגפה בשנת תצ"ג יחד עם בנו רבי בנימין. ובתנ"ד כותב, יהיו מזבח כפרה בעד האחים הנעימים והמשכילים נבונים וחכמים **חכם שלמה וחכם מנחם וה"ר ברוך וה"ר יום טוב ה"ר**. ובעד כל הקרב הקרב, **חכם דניאל פינטו**. והגביר ומאד נעלה כה"ר **גבריאל חפץ ה"ר**]. בהספד הנז' על מיכאל הררי גם מזכיר 'שני בניה היקרים ונחמדים המסולאים, כה"ר יהודה פינטו יצ"ו וכה"ר יצחק פינטו יצ"ו, ובן בנה הבחור ברוך בכלל' וכו', ע"כ. הרי להאחים לבית ריג'ואן אחות שהיתה נשואה לאחד ממשפחת פינטו, והיא היתה דודתו של דניאל חפץ נכדו של רבי דניאל (השני).

גם באותו קובץ לרבי אפרים לאנייאדו יש הספד על ח' שלמה ריג'וואן כח אדר תקמ"ד, ובתנ"ד מזכיר את אחיו משכיל ונבון כה"ר ברוך הנז', וכל הקרב הקרב היקרים ומעולים כה"ר יהודה פינטו ה"י, וכה"ר יצחק פינטו ה"י וכו' ע"כ, והלא הם אחיינים לח' שלמה. בהספד הנז' על רבי יצחק אבואלעפיא מזכיר פטירת האשה מגזע היחס והמעלה מרת מזל, 'ותיהו לה מזבח כפרה בעד שני בניה, הראשון וכו' כה"ר משה חפץ וכו', ואח שם השני יקר ונכבד יאשיהו שמו. ואיהי אמרה לקריבה טובים השנים האחים הנעימים יקרים ומעולים כה"ר יהודה וכה"ר יצחק פינטו וכו'. ואחרון חביב הינו"ן שלמה ריג'וואן. ורבי אפרים לאנייאדו בהזכירה את פטירת האשה רבקה (פינטו) הנז' כותב, 'הקרב הקרב איש חיל דאזיל ואתי לפני כסא השרים והסגנים דין הוא הדר הנובן כה"ר משה חפץ יצ"ו ואחיו הינו"ן כה"ר יאשיהו חפץ יצ"ו וכו'. מכל זה נראה שבני משפחת פינטו, חפץ, וריג'וואן, משפחות מיוחסות מאילי הארץ, התחתנו יחד כמה פעמים.

[ו] בכל מהדורות ספר שם הגדולים להרחי"ד"א (מערכת ספרים אות מו), [ז] **מאור עינים** על עין יעקב כולו ממרה"י פינטו, בכל הארץ יצא קו תהלתו ואורו על כנפות האר"ש. [ח] **מאור עינים** עמ"ש בספרי הקטן מחזיק ברכה בקונ"א סימן ש"ז (ואולי הוא הנ"ל), ע"כ. הסוגריים הם הוספת י.א. בן יעקב שסידר מחדש ספר שם הגדולים. והנה ספר מאור עינים שכתב החיד"א לעיין בספרו מחזיק ברכה הוא לרבי עזריה מן האדומים כאשר מפורש שם, והוטל עליו חרם מגדולי ישראל ומרן בתוכם. וטעה י.א. בן יעקב בחשבו שהכוונה לספר מאור עינים לרבינו הרי"ף, ולא עיין בפנים בדברי המחזיק ברכה. י.א. בן יעקב בסוף מהדורה שהדפיס בשנת תרי"ב עמד על טעותו ותיקנו שם, וכן העיר בהגהות מנחם ציון והגהות הרי"ף פ' פלא בשם הגדולים החדש. ולפלא שבכל מהדורות בימינו אלה לא השמיטו דברים אלו שיסודם מטעות.

[ז] תשובה בכת"ק של רבינו בענין התרת עגונה שנדפס בשו"ת נבחר מכסף (סימן ס), נמצאת בספרייה הלאומית ירושלים, בתוך קובץ תשובות מגדולי התקופה. בספרית הבודליאנה, אוניברסיטת אוקספורד, אנגליה נמצא קובץ בקשות בכ"י מאשכנז, ובדף 57 נכתב: "תפלה ... בקבלה מהגאון ... כמוהר"ר הרי"ף זצ"ל", הפותחת במילים: "בבקשה מכם מיכאל וגבריאל ורפאל שתעמדו בתפילה".

## למה הרעתה לעם הזה

הקב"ה נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהן של דור המבול היאך נידונו מדת הדין היתה, ומעשה דור הפלגה, של סדומיים היאך נידונו ומדת הדין היתה. העם הזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו, אם בשביל שאמר אברהם אבינו במה אדע כי אירשנה, ואמרת לו ידע תדע כי גר יהיה זרעך, א"כ הרי עשו וישמעאל מבניו והן צריכין

מדרש רבה [שמות רבה ה, כב]; וישב משה אל ה' ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה [שמות ה, כב], באותה שעה בא משה והשיב דברים לפני הקב"ה, אמר לו למה הרעתה וגו', מהו ה' למה הרעתה. בנוהג שבעולם בו"ד האומר לחבירו למה אתה עושה כן, הוא כועס עליו, ומשה אמר לפני הקב"ה למה הרעתה לעם הזה. אלא כך אמר לפני

ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת [שמות ה, כג]. א"ר עקיבא ודאי לא הצלת [שמות רבה ה, כב<sup>י</sup>]. נראה לי דדריש ומאז באתי לדבר בשמך הגדול לא יראו ממנו, אלא אדרבה הרע לעם הזה להכביד השעבוד עליהם יותר ממה שהיה בתחילה. עכשיו הקשה א"כ מהו הצל לא הצלת, שכיון שאמר החמורה שהרע והכביד השעבוד יותר, כל שכן שלא הצלת. לזה אמר ודאי לא הצלת שהם דברי פרעה כשראה שהיה בו כח להרע להם אמר נבל בלבו שודאי לא הצלת - מכאן ולהבא אין הצלה.

**עוד** אפשר שהם דברי משה, כיון שראה שהזכיר שמו הגדול והרע לעם הזה א"כ ודאי שאין עוד תקנה והצל לא הצלת ודאי.

להשתעבד כמו הם, ואפילו כן היה לו להשתעבד דורו של יצחק או דורו של יעקב לא לעם הזה שהוא בדורי וכו'. ויש לדקדק, היכי מתרצה הא דקשיא להו בנוהג שבעולם אדם אומר לחבירו וכו'.

**אמנם** הכי קדריש שאמר למה הרעתה על אנשי דור המבול והפלגה וסדום, אמר משה 'אדני למה הרעות'<sup>כז</sup>, בדין היה על מה הרעות לאותם הדורות, ולעם הזה שבדורי הענשת עם היות שלא חטאו כי אם אברהם על שאמר במה אדע וכו', ולכל הדורות שמאברהם ואילך לא הענשת. ומה גם שמומן השעבוד שהם פ"ו שנים כשנותיה של מרים לא הכביד השעבוד עליהם לקושש קש לתבן כמו שהכבדת לאלו שהם בדורי.



## וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות<sup>לח</sup>

יציאת מצרים, כי ממנו פינה להאמין כי בורא עולם ה' מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית ומשגיח בתחתונים, כמו שמצינו במצרים שחידש לשדד המערכות שמים, והפליא לעשות בשמים ובארץ, ישלח במ חרון אפו ויסגר לברד בעירם ויתן לחסיל יכולם ויגיעם לארבה, והפך מימיהם לדם ואת ארצם לכנים, שלח ערוב בגבולם וצפרדע ותשחיתם, וכל

**מכילתא** [בא פרשה יג]. ובני ישראל עשו כדבר משה [שמות יב, לה]. וכי מה אמר להם משה במצרים, הרי הוא אומר דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו כלי כסף וכלי זהב, וכן עשו ששאלו. ושמלות, שאין תלמוד לומר ושמלות, אלא שחביבין השמלות ליוצאי דרכים יותר מכלי כסף וזהב<sup>ל</sup>, עכל"ה. י'סוד ה'אמונות ו'עיקר ה'תורה הוא

**לג.** ר"ל שלא אמר משה זה בלשון קושיא, אלא אדני - מדת הדין היתה למה הרעתה להם בדור המבול והפלגה ולאנשי סדום, (ואולי דריש כן ממה דהפסוק התחיל וישב משה אל ה', שם הויה - מדת הרחמים, ושוב אמר ויאמר אדני - מדת הדין, למה הרעתה). ורק לאחד שאומר בלשון תרעומת 'למה הרעתה' מיד הוא כועס. ואחרי דהקדים משה שמדת הדין פגעה בדורות הללו מותר לו לשאול למה פגעה מדת הדין בבני ישראל שבדורו.

**לד.** לפנינו; מה והצל לא הצלת. ר' ישמעאל אומר והצל לא הצלת ודאי. ר' עקיבא אומר יודע אני שאתה עתיד להצילם, אלא מה אכפת לך באותן הנתונים תחת הבנין וכו'.

**לה.** בדרוש זה, למען רצף וקישור הדברים הקדמנו את המאוחר, וגם הוספנו ממה שמצאנו בכ"י הרה"ח בענין זה.

**לו.** לפנינו; אלא הכסות היתה חביבה עליהם יותר מכסף וזהב.

מאוריהם קדרו בחושך וצלמות. והאותות הגדולות האלה יעידון יגידון כי גדול כבוד ה' ורם על שמים ה' ועל כל הארץ כבודו, שהוא משגיח בתחתונים למטה בארץ. וזהו שאמר במכת הדם<sup>לז</sup> [שם ה, יח], למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ, וביאור הכתוב כתבתי בכסף נבחר [דרוש שני לפרשת וארא (סד, א)] ע"ש.

**ז"עכשיו** נבא לביאור המאמר אשר בפתח השער, וצריך להבין מה ששאלו וכי מה אמר להם משה, כי הדבר מבואר מאליו ומה חידשו בדבריהם הרי הוא אומר דבר נא באזני העם וישאלו. ועוד קשה מה שאמרו שאין תלמוד לומר ושמלות, למה לא דקדקו כן בפסוק של פרשת שמות, כי שם נאמר [ג, כב] ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות, ולא אמרו שאין תלמוד לומר שמלות כמו שדקדקו כאן. ועוד דהיה ליה לומר שאין 'צריך לומר' ושמלות, מהו לשון זה שאמרו שאין 'תלמוד לומר' שמלות, דמשמע שיש קושי בזה.

ז"עכשיו חידשתי ענין הבקשה, לפי שהקב"ה לא גזר על ישראל שישאלו איש מאת רעהו אלא על הנשים ושאלה אשה

ז"עכשיו חידשתי ענין הבקשה, לפי שהקב"ה לא גזר על ישראל שישאלו איש מאת רעהו אלא על הנשים ושאלה אשה

לז. ערוב, כצ"ל.

לח. קטעים אלו מצאנו בסוף הדרוש, ולמען רצף וקישור הדברים הבאנו כאן כנז"ל.

לט. וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל. וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה וגו'.

מ. כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה. דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו, ודרשו בבקשה ממך אמור לישראל בבקשה מהם ושאלו איש מאת רעהו וכו', שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. אמרו ולואי שנצא בעצמנו, משל למה הדבר דומה לחבוש בית האסורים אמרו לו למחר מתירים אותך ונותנים לך מעות הרבה, אמר להם בבקשה מכם הוציאוני עכשיו ואיני מבקש ממון. ואני דקדקתי בדבריהם ז"ל, כי מה זו בקשה הכתוב כאן - אין צריך בקשה למצוא הון ועושר רב. ועוד, מנא להו לדרוש בבקשה ממך אמור לישראל בבקשה מהם, דהיינו ב' בקשות, א' למשה וא' לישראל, ובפסוק לא הזכרה אלא א' דבר נא לשון בקשה. ואפשר לומר בדקדוק המשל שאינו דומה לנמשל, שכאן שלח הקב"ה לגאול מיד ולא לאחר זמן.

אלא ביאור הענין הוא, שכשהבטיח הקב"ה לאברהם להוציאם ברכוש גדול היה לאחר שנשתעבדו ת' שנה, והקב"ה דלג על הקצים והוציאם לרד"ו שנה, לכך חששו ישראל פן יתעכבו עד סוף ת' שנה מפני הבטחת הרכוש, ולזה אמרו ולואי שנצא בעצמנו עכשיו בלי רכוש. ויאמר ה' דבר נא באזני העם, דבר להם שעכשיו אגאל את העם ולא אמתין עד קץ ת' שנה שאדלג על הקץ, ואפילו הכי ישאלו מאת רעהו כלי כסף וזהב לקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

אמנם הענין שדקדקו חז"ל דהיל"ל נא דבר באזני העם, כיון שנא לשון בקשה למה הזכיר באמצע הענין. לזה דרשו שיש ב' בקשות, א' למשה וא' לישראל, ובדקדוק דבר הכתוב דבר נא בבקשה ממך דבר כן לישראל, ומה שתאמר לישראל הוא נא וישאלו בבקשה מהם שישאלו וכו', ונמצא מלת נא נדרשת לפניה ולאחריה, אמר למשה דבר נא בבקשה ממך, ונוסח הדיבור לישראל הוא נא בבקשה אל בני ישראל וישאלו, ואילו אמר הכתוב נא דבר לא היה במשמע רק בקשה אחת אל משה שידבר אל בני ישראל. וטעם הבקשה לישראל הוא, מה שאמר הכתוב קודם לזה כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה,

העם, אלא כתיב הכי דבר נא באזני העם שהוא נדרש לפניו ולאחריו. והכי קאמר למשה, דבר נא בבקשה ממך, וגם דיבור זה שאמרתי נא בבקשה דבר אל בני ישראל בבקשה מכם כדי שלא יאמר אותו צדיק אברהם אביהם ועבדום ועינו אותם קיים בהם באנשים שהעבידו מצרים את בני ישראל, אבל ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם באנשים כי אם בנשים, שאעפ"י שמה שקנתה האשה קנה בעלה, מ"מ יש כמה אנשים שעדיין לא נשאו נשים ונשתעבדו ולא זכו לשלל ולביזה, ואעפ"י שאין זה צורך הגאולה כיון שנתקיים בנשים ושאלה אשה משכנתה, מ"מ אמור להם בבקשה מכם ישאלו איש מאת רעהו. ולפיכך הוא אמר ובני ישראל עשו כאשר דבר להם משה בבקשה ותחינה שישאלו איש מאת רעהו, וכן עשו וישאלו איש מאת רעהו.

**ועכשיו** שאלו ומה ת"ל ושמלות, דילמא אם מה שעשו ישראל לשאול היה לקיים דבר ה' אשר צוה ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות אתי שפיר מה שהזכיר בשעת המעשה וישאלו כלי כסף וכלי זהב ושמלות, אבל עכשיו שדרשנו ששם מדבר על הנשים בדוקא, וכאן הוא מדבר על האנשים שבאו ושאלו מצד הבקשה שבקש משה מהם,

משכנתה וכו'<sup>22</sup>, ועכשיו בא בבקשה לישראל שלא יחושו לומר פן ע"י ההשאלה ירדפו מצרים אחריהם כמו שהיה אח"כ דכתיב [שמות יד, ה] ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו וכו', אלא גם האנשים ישאלו איש מאת רעהו וכו'. והנכון נלע"ד שהקב"ה גזר מתחילה ושאלה אשה משכנתה ולא הזכיר האנשים, לפי שביזת מצרים לא זכו אליה אלא בזכות הנשים הכשרות כדכתיב [תהלים סח, יד] אם תשכבון בין שפתים, ואחז"ל [סוטה יא, ב] שהיו נזקקות לבעליהן בין שפתים ומולידין בנים<sup>23</sup>. ואני ביארתי שכדי להזקק להם היו עוררות ניב שפתיהן בדברים טובים דברים נוחמים, עתיד הקב"ה לגאול אותנו, ומתוך עריבות שפתותיהן היו נזקקים להן ומולידין, ומתוך כך זכו לביזת מצרים שנאמר [תהלים שם] כנפי יונה נחפה בכסף זו ביזת מצרים, ואברותיה בירקרק חרוץ זו ביזת הים, ולכך צווי זה של ביזת מצרים מתייחסת לנשים ושאלה אשה משכנתה.

**ומ"מ** אמר הקב"ה למשה בבקשה ממך אמור לישראל בבקשה מכם וישאלו, ושתי בקשות הללו ביארתי, דדייקי בקרא דכתיב דבר נא באזני העם דהיל"ל נא דבר באזני

שהכוונה לומר שבראותו פרעה כי כלה הוא עושה לו, שאין בית אשר אין שם מת, וימהר לשלחם כי אמרו כולנו מתים, והוא אינו יודע שנשותיהם זינו וכל אחד מהם הוא בכור לאביו, וכשלחו כלה שמחמת כלייה שהיו כולם מתים היה משלחם, גרש יגרש אתכם בכח גדול. ובאותה שעה מי הוא אשר יערב אל לבו ללכת ולשאלו ממצרים כלי כסף וזהב, כי די להם צרתם, ויש לחוש היכא דשכיחא היוזקא פן יקומו כנגדם בראותם רעתם שבאה עליהם מצדם. ולזה אמר הקב"ה דבר להם בבקשה מהם שישאלו איש מאת רעהו, וכן כתיב ובני ישראל עשו כדבר משה, שבקש מהם בבקשה אע"פ שלא היה כרצונם, מ"מ בבקשתו של משה עשו וישאלו איש מאת רעהו וכו'.

**מא.** בכסף מזוקק שם (סח, א) כתב, שמעתי מהחכם השלם כמהרי"ט צהלון ז"ל שמצינו בדברי הקב"ה נאמר ושאלה אשה משכנתה, וכאן כתיב וישאלו איש מאת רעהו. והענין הוא כדי שלא יאמרו ישראל ועבדום וענו אותם נתקיים בהם בישראל הזכרים, כי הנקבות לא נשתעבדו, ויאמר אותו צדיק אביהם שהשעבוד נשתעבדו הזכרים והשכר של יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם דייקא בזכרים כי אם בנקבות. ולזה אמר עכשיו וישאלו איש מאת רעהו כדי שיתקיים השכר גם בהם, והוא הלציי בדברי חז"ל, עכ"ל.

**מב.** בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים שנאמר (תהלים שם) כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ (סוטה שם).

גדול שהבטיחם, כי אם בכלי הכסף והזהב, וכאן הוא אומר ובני ישראל עשו כדבר משה שהיא הבקשה שביקש מהם וישאלו איש מאת רעהו, ובדברי בקשתו של משה לא הזכיר שמלות אלא כלי כסף וכלי זהב. לזה אמר שהאנשים מעצמם בקשו השמלות, להיות השמלות חשובות על יוצאי דרכים. ויש לדרוש דרך הלצה, שכיון שכתוב [שם יב, לד] משארותם צרורות בשמלותם, שהיו שמלות של ישראל מגולגלות בעיסה, לכך נתנו לבם ישראל לשאול השמלות ממצרים.

א"כ מה ת"ל כאן ושמלות, כי בקשת משה מישראל שישאלו לא היתה אלא כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, והרי בכסף וזהב שישאלו נתקיים ברכוש גדול, ואין השמלות בכלל הרכוש הגדול. ובשלמא לנשים צוה שישאלו שמלות כדכתיב בקרא [שמות ג, כב] ושמתם על בניכם ובנותיכם, אבל לבני ישראל שבאים לשאול מפני אותו צדיק שלא יאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם אין צורך לומר ושמלות, כי אין בשמלות רכוש

## דם פסח ודם מילה

במדרש רבה [שמות רבה יז, ג<sup>ב</sup>] שדרשו וראיתי את הדם [שמות יב, יג], מה ראה להגן עליהם בדם וכו'. והמאמר הזה כתוב בספר כסף נבחר ובכסף מזוקק<sup>טז</sup>.

למדנו שלא היו ישראל זכאין באותו פרק לגאולה, ומצינו שהוצרך הקב"ה לבקש להם זכות לגאלם עד שנתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה. והוא הנרמז לחז"ל

**מג.** דרשו עה"פ (שמות יב, כב) וטבלתם בדם אשר בסף, מה ראה הקב"ה להגן עליהם בדם, כדי לזכור להם דם מילת אברהם. ובשני דמים נצולו ישראל ממצרים בדם פסח ודם מילה שנאמר (יחזקאל טו, ו) ואמר לך בדמיק חיי ואמר לך בדמיק חיי, בדם פסח ודם מילה.

**מד.** ז"ל הרה"ח בספרו כסף מזוקק, דרוש שני לפרשת בא (סו, ב), וטבלתם בדם אשר בסף, מה ראה להגן עליהם בדם, אלא לזכור דם מילת אברהם, ובשתי דמים אלו נגאלו ישראל דם פסח ודם מילה. והגעתם אל המשקוף בזכות אברהם, ואל שתי המזוזות בזכות יצחק ויעקב, ובזכותם יראה את הדם ולא יתן המשחית. ויש לדקדק מה זו שאלה ששאלו חז"ל מה ראה להגן עליהם בדם, וכי מפני מה לא יגן עליהם בדם, ובאיזה דבר יגן עליהם. ועוד קשה, למה לא תירץ שהגין עליהם בדם פסח. ועוד קשה שנכנס באחת - בדם מילה, ויצא בשתיים - ובשני דמים נגאלו. ומה שייכות יש עם זה שאומר והגעתם אל המשקוף בזכות אברהם וכו'.

ונ"ל שהוקשה לחז"ל כיון שעיקר הגלות של מצרים היה מפני שביטלו ישראל המילה שנאמר (הושע ה, ז) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש חדש כתיב, ויקם מלך חדש על מצרים (תנחומא שמות ה), א"כ יקשה מה ראה להגן עליהם בדם, כי הדם הוא קטיגור בשביל שביטלו דם המילה, ואין קטיגור נעשה סניגור. לזה אמר לזכור דם מילת אברהם, לומר שאע"פ שביטלו המילה מ"מ בריתו של אברהם עומדת להם. זאת ועוד, כי במה שקלקלו תקנו, שנימולו קודם צאתם ממצרים ברצונם, שלא כסברת מי שאומר (שמות רבה יט, ה) שמחמת תיאבון הפסח של משה שנשבה בו רוח מגן עדן בכל מיני בשמים, וכפי זה לא נגאלו אלא בדם פסח, אבל דם מילה לא היה מרצונם כי אם עשו אותה אגב דם הפסח כאמור. ובעל המאמר הזה סובר שכשם שעשו מצות פסח ברצון כך עשו מצות מילה ברצונם הגמור. וראיה לדברי מה שאמר הכתוב ואומר לך בדמיק חיי ואומר לך בדמיק חיי, הרי שתי אמירות וב' פעמים בדמיק חיי, אחד דם פסח ואחד דם מילה וכמו שאבאר במאמר שהצענו בס"ד.

העומד שם. וזהו ופסחתי על הבתים אשר אתם שם<sup>מ</sup>, כלומר והגנתי על הבכורות אשר אתם שם בבתי המצרים, אבל בהאי קרא קשה מה שאמר וראה הדם, שהכל צפוי לפניו ולא שייך לומר וראה<sup>מ</sup>. ולתרץ קושי זה הקשו עוד, מה ראה להגן בדם, שאם הוא לזכור דם הטלה שעבדו בו עבודה זרה, הלואי מועיל לשכך עון העבודה זרה, דתינת שנתן הדם להיות לאות

ועוד הוספתי לבאר, שהוקשה לחז"ל דבשלמא הפסוק הקודם שכתוב וראיתי את הדם ופסחתי אתי שפיר מה שאמר וראיתי את הדם, לפי שמדבר בבתי המצרים שהיה עומד בו בכור ישראל, ולא היה באותו פתח דם כדי להבחין המשחית שלא לבא שם, לכך אמר הקב"ה וראיתי את הדם הניתן על פתח הישראלי ופסחתי להגין על היהודי

עוד דקדקו חז"ל, דקודם כתוב וטבלתם בדם אשר בסף וחזר לומר והגעתם אל המשקוף מן הדם אשר בסף, ואחריו הוא אומר וראה את הדם ולא כתיב אשר בסף, וכיון שבשתי פעמים הזכיר למה עכשיו לא הזכיר ג"כ 'אשר בסף'. לכך דרשו ששתי מצות היו, דם פסח שאותו הדם היה בסף ששחטו הפסח והניחו הדם בסף. ומה שאמר וראה את הדם ולא כתיב אשר בסף הוא מדבר בדם מילתו של אברהם אבינו, כי לא היה אותו דם בתוך הסף, רק ראה וזכר דם המילה של אברהם. ודקדקו חז"ל כפי זה ששינה הכתוב כאן לומר תחילה אל המשקוף ואח"כ אל שתי המזוזות, וקודם הוא אומר בדבר ה' אל משה ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ואח"כ על המשקוף, ולמה שינה משה ממה שאמר הקב"ה. אלא שם מדבר על ניתנת דם הפסח בב' המזוזות והמשקוף, וכאן דבר בזכות המילה, הזכיר תחלה המשקוף שהוא אברהם שהיה ראש לנמולים, ואח"כ המזוזות יצחק ויעקב. נמצא, לפי שעה שעדיין לא נמולו הגין עליהם מילת אברהם, ובשעת הגאולה גם כן היו בידם ב' דמים דם פסח ודם מילה.

ונ"ל דהכי דייקי חז"ל שכתוב בפסוק מן הדם אשר בסף ב' פעמים, ומכח הייתור דרשי מן הדם אשר נימול אברהם בסוף הק' שנים, כי בן צ"ט שנים נימול אברהם. ודקדקו ג"כ שאמר והגעתם אל המשקוף, מאי והגעתם דהיל"ל ונתתם על המשקוף כמ"ש למעלה ולקחו מן הדם ונתנו על המשקוף. לזה דרשו והגעתם אל הגאולה בשביל זכות המשקוף זה אברהם, וגם רמזו להם שייגיעו להיות נימולים כמו אברהם.

עוד אפשר לומר במאמר הגז"ל כי מה שאמרו מה ראה להגן בדם הוא לפי שהפסוק הקודם שאמר וראיתי את הדם ופסחתי יש לומר שראה הקב"ה המצוה של פסח שהיו עסוקים בה וחמל עליהם שלא יהיה בהם למשחית כי אם בביתם של המצריים, ועכשיו רצה הקב"ה לזכות את ישראל שאע"פ שבאו המצריים ונתנו בניהם בבית היהודים עשה הקב"ה חסד שלא נתן המשחית לבא אל בית היהודי לנגוף את המצרי היושב שם, לפי שאין מבחין המשחית בין צדיק לרשע, ועבר ה' בכבודו לנגוף את המצרי בבית ישראל, כי בזה היה הבכור של ישראל ניצול. ועל הגנה זו שהגין הקב"ה על ישראל שעבר (לכבודו) [בכבודו] לנגוף את מצרים ולא ע"י משחית כדי שינצלו בכורי ישראל, שאלו חז"ל מה ראה להגן בדם, כיון שהם ביטלו המילה במצרים. והשיבו, שזכר להם ברית אברהם. באופן, שבשני דמים ניצולו, דם פסח גרם שהקב"ה פסח על בתי ישראל והצילם, ודם מילה גרם שבבית שהיה המצרי יושב בתוך בני ישראל הגין על הישראלי ועבר ה' לנגוף את המצרי והבחין בין המצרי לישראל ולא נתן המשחית לבא לבתי ישראל, וזה היה בזכות המשקוף זה אברהם. וזהו שאמרו חז"ל ובזכותם לא יתן המשחית לבא.

עוד אפשר ששאלו חז"ל מה ראה להגן בדם וכו', משום שישראל היו עובדי ע"ז ועובדים לטלה, ולכך צוה הקב"ה משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו הטלה ושחטו הפסח, וקיי"ל דאין קטיגור נעשה סניגור, והטלה הוא מקטרג עליהם איך הוא עצמו מגין. לזה אמר שדם זה אינו דם הטלה, אלא יראה הקב"ה דם בריתו של אברהם, ואותו דם ברית של אברהם הוא מגין. וכי תימא כיון שהם עובדי ע"ז למה הגין עליהם זכות אברהם, ומה גם שהם כפרו גם בברית המילה כי בנים זרים ילדו. לזה אמר, ובזכות ב' מצות אלו נגאלו, שהרי חזרו במ' דברים שחטאו בהם שהע"ז כפרו בה ושחטו הטלה, והכופר בע"ז מקיים התורה. גם תיקנו בדם הברית שנימולו ואמר לך בדמיק חיי. וזהו שאמר הכתוב ואראך מתבוססת בדמיק, שהיו טבועים בטיט היון בשביל עון דם המילה שביטלו, גם דם הטלה מזכיר עון הע"ז שעבדוהו לטלה, ואומר לך בדמיק חיי זה דם הפסח ששחטו וכפרו בע"ז.

**מה.** דהיל"ל ופסחתי על בתים. ומזה בהכרח 'וראה את הדם' ר"ל הניתן על פתח הישראלי.

**מו.** ז"ל הרהמ"ח בספרו כסף מוזקק, דרוש ג לפרשת בא (סו, ב), אני מדקדק דקדוק דק בפסוק שאמר והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עליכם ולא יהיה בכם נגף וכו', דהיל"ל והיה הדם אשר על הבתים



להמצא כאן שני דמים אלא בדם הפסח ובדם המילה, לכך יש לדרוש וראיתי את הדם דם אברהם בביתו ופסחתי על ישראל להגן בזכותו, ולענין הגאולה ניצולו בשני דמים שנתעסקו במצות הפסח ובמילה שנימולו.

**ובזה יתבאר ג"כ מאמר ר' מתיא בן חרש** [מכילתא פרשת בא, פרשה ה<sup>טו</sup>] מפני מה הקדים לקיחתו של פסח וכו', וביאורו הוא כתוב בכסף מוזקק [דרוש ב לפרשת בא (טו), ג<sup>טו</sup>].

**ועוד חידשתי, שהביא הפסוק האחר ואומר** גם את בדם בריתך וכו', לפי שהוקשה לו על מה שאמר ולא מצא להם מצות שיגאלו בהם, שהרי היה בידם זכות התורה שעתידין ישראל לקבל כדכתיב [שמות ג, יב] בהוציאך

למשחית שלא יבא במקום הדם אבל להגן בדם לא שייך. ואם הוא לזכור המילה שנימולו, כיון שהם חטאו בביטולם המילה, אין קטיגור נעשה סניגור.

לזה דרשו כדי לזכור דם בריתו של אברהם שתעמד להם. וחזר לומר ובשני דמים ניצולו, שהוקשה לו מנ"ל שראיית דם זה הוא דם הברית שכרת אברהם, ודילמא הוא דם הפסח ששחטו, והאי ופסח אינו לשון חמלה אלא לשון דילוג מבית לבית בכח דם הפסח שהוא אות לבני ישראל ולא יתן המשחית לבא. לזה אמר, דע לך שבשני דמים ניצולו, ולא הספיק להם דם אחד של פסח, שכן כתיב ואומר לך בדמיק חיי הם דם הפסח ומילה, וכיון שלא ניצולו בדם אחד של פסח וא"א

לכם לאות כי זהו סדר הנכון, כי לא נכון לומר קודם והיה הדם לכם לאות ואח"כ חזר והזכיר שהדם היה על הבתים. ועוד לדקדק כפי הפשט מאי וראיתי את הדם, שהכל גלוי לפניו כמחז"ל, והם דרשו וראיתי דם בריתו של אברהם. ולע"ד נראה מיוסד על דברי חז"ל שדרשו פסוק זה שמדבר על בכורי מצרים שבבית ישראל וגם על בכורי ישראל שהיה בבית מצרים שלא היה לוקה, והנה בבתי ישראל היה הדם לאות, אבל בבית המצרי שלא היה שם דם לאות היאך היה ניצול הישראלי. לזה אמר והיה הדם שעל בתי ישראל לכם לאות להגן על הבתים אשר אתם שם, והיינו בבית המצרי שאין שם דם ואתם שם, אמר הקב"ה וראיתי את הדם העומד בבית ישראל ופסחתי ולא יהיה בכם נגף בבית המצרי, בכם אינו הווה אבל במצריים הווה. א"כ יפה אמר הכתוב בדקדוק והיה הדם - שבבתים - לכם לאות על הבתים אשר אתם שם, שאינם בתיכם כי אם אתם שם בבתי המצריים. וכיון שכן הוצרך להיות הקב"ה מכה כל בכורי מצרים ע"י עצמו, לא ע"י מלאך, לפי שאם יצוה הקב"ה למלאך להרוג כל בכורי המצריים שבבתי ישראל, תצא תקלה לישראל העומד בבית המצרי, כי אין שם דם לאות, ויכנס המלאך להשחית בכורי מצרים, ושוב אינו מבחין בין צדיק לרשע, והמלאך אין בו כח לראות דם שבבית ישראל להגין על הבתים של המצריים אשר שם בני ישראל עומדים, אבל הקב"ה בעצמו כביכול אמר וראיתי את הדם ממקום בית ישראל ופסחתי על הבתים של המצריים ולא יהיה בכם נגף, אבל במצרים הווה. וזה נ"ל ענין נכון ביאור הכתוב ובטעמו של דבר.

**מז.** והיה לכם למשמרת (שמות יב, ו). מפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיתו ד' ימים. היה רבי מתיא בן חרש אומר (יחזקאל טז, ח) ואעבור עליך ואראה והנה עתך עת דודים, הגיע שבועתו שנשבע הקב"ה לאברהם שיגאל את בניו ולא היה בידם מצות שיעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר (שם, פסוק ז) שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה וגו', ערום מכל מצות. נתן להם הקב"ה שתי מצות, דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנאמר (שם, פסוק ו) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיק וגו', ואומר (זכריה ט, יא) גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו. לכך הקדים הכתוב לקיחתו של פסח לשחיתו ד' ימים שאין נוטלין שכר אלא על ידי מעשה.

**מח.** ויש לדקדק שדרשה זו של רבי מתיא אין כאן מקומה בפסוק והיה לכם למשמרת כי אם בפסוק בעשור לחדש ויקחו להם איש שה לבית אבות (שמות יב, ג). ועוד מה זה שאמר היה רבי מתיא בן חרש אומר, ולא אמר כשאר המימרות א"ר מתיא בן חרש. ועוד לדקדק אם הגיע השבועה שנשבע הקב"ה לאברהם למה ביקש להם מצות כי כדאי היא השבועה לגאול אותם. ועוד להבין כפי דרשת רבי מתיא שאין סדר למקראות, שקודם הביא פסוק ואראה והנה עתך עת דודים ואח"כ פסוק שדים נכונו ואח"כ ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיק, ובסדר הכתובים כתוב קודם פסוק ואראך

התורה, מדכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור, כי התורה שנמשלה למים באותו פרק אין מים בו ואין בזה זכות לדלג על הקץ, שאין נוטלין שכר על מה שעתידין לעשות ולקבל תורה, אלא צריך להיות בידם מצות שיתעסקו בהם, ונוטלין שכר על המעשה שבידם, לכך נתן להם ב' מצות דם פסח ודם מילה.

**עוד אפשר שהביא ואומר גם את בדם בריתך וכו', לפי שיש לדחות מנא לן דבשתי מצות ניצולו, ודילמא בדם פסח לחוד ניצולו,**

את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. לזה אומר, שאעפ"י שעתידין ישראל לקבל התורה, מ"מ באותו פרק לא היה בידם מצוה שיעסקו בה כדי שיהיו נגאלים קודם שלימות זמן הקץ, ולמהר חשבון הקץ למנות מלידת יצחק ולא מירידתן למצרים, שזהו דילוג הקץ שאחז"ל דילג על הקץ, כלומר ק"ץ שנים דילג ממספר ת' שנה, שלא ישבו אלא רד"ו שנים, וזהו לחשוב חשבון עת דודים זה יצחק שהוא ידד מבטן, והוצרכו לזכות ואין בידם מצוה שיתעסקו בה כפי שעה. וראיה לדבר שלא נגאלו עתה בזכות

מתבוססת בדמיך ואח"כ כתוב שדים נכונו ואח"כ ואראך והנה עתך דודים. ומה זה שאמר שאין נוטלין שכר אלא על המעשה. ועוד מאי ואומר גם את דם בריתך, והיא קושיא נהוגה בגמ'. ולהבין היאך תירץ טעם ללקיחתו קודם לשחיטתו ד' ימים כי אפילו אם היו לוקחים אותו ביום שחיטתו היה עומד הזכות ליגאל בט"ו בחדש וכו'.

ונלע"ד שהוקשה לחז"ל בפסוק מאי והיה לכם למשמרת דהיל"ל והיה למשמרת עד י"ד. ולתירוץ זה הביא דקדוק מפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ד' ימים, והביא מה שהיה רבי מתיא בן חרש אומר בדרשת פסוק ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים, שרבי מתיא בן חרש לא בא לתרץ אותם דקדוקים שהזכרתי, אלא היה רבי מתיא בן חרש אומר דרך דרשה בכתובים, ומתוך אותה דרשה יתבאר הדקדוקים הנז'. שהוא היה אומר הרי אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים, כלומר שאם באנו לחשוב קץ הגלות משעה שירדו ישראל למצרים, עדיין הוא מתבקש להם ק"ץ שנה, לפי שלא עשו שם כי אם רד"ו שנה, ואם משנות השעבוד לא היו כי אם פ"ו שנה, כמנין שנותיה של מרים שנקראת ע"ש המרוו, והקב"ה ברחמיו מדלג על ההרים דילג הק"ץ וחשב משעה שהיה לו זרע לאברהם משנולד יצחק, דכתיב גר יהיה זרעך משיהיה לך זרע. ולחשוב מזמן זה היה צריך להם זכות, ואת ערום ועריה מן המצות, נתן להם ב' מצות דם פסח ודם מילה. וכוונתם ז"ל היא לאפוקי מסברת יש אומרים שלא נתעסקו ישראל במצות מילה מרצונם כי אם מתוך תאות הפסח שעשה משה ונתן בו הקב"ה ריח טוב מד' רוחות העולם כדכתיב עורי צפון וכו' הפיחי גני יזלו בשמי, והיתה נפשם קוהה לצאת מהריח ולא נתן להם רשות לאכול ממנו דכתיב כל ערל לא יאכל בו, והוכרחו למול עצמם כדי לאכול ממנו. וכפי זה לא נתעסקו במצות המילה, כיון שמחמת תאות האכילה עשאוה, וכאן דרשו חז"ל שקיימו המילה ברצונם הגמור. וזהו שאמר הכתוב ואומר לך בדמיך חיי שהוא כפול, ומה גם שתי אמירות, אלא לרמוז שקיימו כל מאמר מהם בפני עצמו, מצות הפסח ומצות המילה. וזה הדבר עצמו רמזו חז"ל במאמר שלמעלה, מה ראה להגן עליהם בדם וכו', ובשתי דמים אלו נגאלו ישראל דם פסח ודם מילה, לאמר ששקולות היו ב' מצות אלו ביד ישראל. וכפי זה נ"ל לבאר המשך הכתובים ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך, שהכונה שראה הקב"ה לישראל מתבוססים בטיט היון על דמיך שהם דמי המילה שביטלו במצרים ומתוך כך היו בטיט ולבנים כדכתיב בה' בגדו עתה יאכלם חדש - מלך חדש וכו', ולכך באתי לתקן המעוות שלכם ואומר לך בדמיך חיי, שצוית אתכם על דם פסח, וגם ואומר לך מצות המילה ואומר בדמיך חיי מילה, לפי שאם לא תעשו ב' מצות אלו את ערום ועריה, ואם אמתין עד שיהיו בידכם, זה אי אפשר, כי אעבור עליך ואראך והנה עתך דודים, שראיתי לקרב הקץ מלידת יצחק. וכפי זה מה שאמר ושערך צמח הוא כמו שיעוריק שיעור הגאולה.

היכן נרמזה מצות המילה בתורה, נ"ל דנרמז זה בפסוק והיה לכם למשמרת, מאי לכם'. אלא כאן רמז על המילה, דכתיב המול לכם כל זכר. וזהו שאמר והיה לכם שהיא המילה למשמרת עד יום י"ד, כי בזכות דם זה של מילה עם דם הפסח שנשחט ב"ד תהיו נגאלים, וכיון שכן הוצרך להקדים לקיחת הפסח לשחיטתו ד' ימים, לפי שהם צריכין למול ויהיו צריכין להתעכב ג' ימים אחר המילה כמו שאמרו חז"ל אמול ואצא לדרך סכנה. גם בעודם נימולים בעוד שלשת ימים אי אפשר להם לבקש כל אחד מה לבית, כי הם טרודים במילתם, לכך קודם שיטרדו במילה צוה שיקחו הפסח ויהיה מוכן בידם ליום הי"ד, שעברו ג' הימים מהמילה וישחטוהו, ויהיה בידם ב' מצות דם פסח ודם מילה.

בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור, הרי כאן  
מפורש דם מילה, ושם נאמר בדמיך חיי, הם  
דם פסח ודם מילה.

ומה שאמר הכתוב בדמיך חיי ב' פעמים הוא  
דרך המקראות לכפול, כמו השב תשיב הקם  
תקים עזוב תעזוב. לזה אמר, ואומר גם את

## ושמרתם את המצות

שכשם שהשמירה למצה היא בין בעיסה  
העומדת לבדה ובין כשיש לפניו עיסה אחרת  
שהוא עוסק בה, צריך לשמור גם העיסה הזאת  
שלא תחמיץ, כך במצוות צריך לעשותם מיד  
בין כשאין לפניו מצוה אחרת זולתה ובין  
כשנזדמנה לפניו מצוה אחרת, שלא יחמיץ  
למצוה זו בשביל אותה שנזדמנה לפניו. וכן  
הביאו בגמרא מסכת יומא [לג, ב] ש"מ<sup>ט</sup> עבורי  
דרעא מקמי טוטפתא אסור.

**מצוה** גוררת מצוה. מכילתא [בא, פרשה ט]  
ושמרתם את המצות [שמות יב, יז]. ר'  
יאשיהו אומר אל תקרי כן, אלא ושמרתם את  
המצות. נראה לי דהוקשה לו בפסוק דלא  
שייך שמירה במצה לפי שאם כבר היא מצה  
מה שימור עוד יש אחריה, ואם שייך שימור  
הוא בעיסה שלא תחמיץ ותיאפה מצה, וא"כ  
כך היה ליה לומר ושמרתם את הבצק למצות.  
לזה אמר אל תיקרי המצות אלא המצוות,

**מט.** ופי' רש"י שם, מדריש לקיש דאמר אין מעבירין על המצות. עבורי דרעא אטוטפתא, לאחר תפילין שבזרוע בשביל  
תפילין של ראש אסור דהא בזרוע פגע תחילה.

## רבינו עמנואל סרידו

### מגדולי חכמי המערב

רבינו **עמנואל** נולד בשנת תס"ה בעיר של חכמים וסופרים פאס המהוללה, למשפחת רם, של חכמים משוררים ויושבי על מדין, הבאה מגירוש קסטיליה בשנת רנ"ב.

רבינו הוא דור שביעי לרבי שאול "אבי התעודה", שהגיע מגירוש קסטיליה. זהו סדר יחסו: בן כמה"ר **יהושע** ז"ל, בן כמה"ר **מנחם** זלה"ה זיע"א, בן כמה"ר **דוד** ז"ל, בן הר"ר .  
7 **מנחם** נ"ע, בן הרב **דוד** ז"ל, בן כמה"ר **שאול** ז"ל.

מילדותו התנכר נער, וכבר בגיל ארבע עשר ומחצה, החלה רוח ה' לפעמו והחל לחבר חיבורו זה על ההגדה, וביאור על משלי, וכמו שכתב הוא בהקדמתו כאן: "שנה זו שנת ת"פ לפ"ק בחדש ניסן ואני היום בן ארבעה עשר שנה וחצי. יה"ר מלפני י"י ב"ה שישפיע עלי שפע יראתו ואהבתו וחכמה כחכמת אלהינו ברחמי וברוב חסדיו.

"כבר בגיל צעיר זה, מעיד על עצמו שהוא מחדש חידושים אין קץ בתלמוד עם חבריו בישיבה, ונושא תפילה שיעזרוהו ה' לחקקם עלי ספר: "ולעשות ולחבר עוד ספרים כאשר עם לבבי ובפרט בחיבור התלמוד אשר בכל עת אשר אני קורא התלמוד עם חברי אנו מחדשים בו חידושים רבים לאין חקר ואין מספר ונכספה גם כלתה נפשי לכתוב אותם על ספר..." את חיבוריו על התלמוד מייעד לזמן שיתחילו שוב מריש מסכת ברכות.

רבינו היה סופר פורה ומשורר עצום. כתיבתו נאה ומליצית. חיבר קרוב למאתיים פיוטים וקינות וקראם בשם "שפת אמת", חלקם חיבר "כלאחר יד". רבים מהם העותקו שוב ושוב ע"י חכמי דורו ודורות שאחריו והוקבעו בקבצי קינות ופיוטים ששימשו את חזני העיר.

וזה לשונו בהקדמת ספרו שפת אמת (כ"י, ראה להלן): "והנה אנכי הצעיר בבית אבי. מיום שעמדתי על דעתי מ"ג שנה ומעלה היתה רוח השיר נוססת בי כי שורש הנשמה תורה על כך כאשר נתברר אצלי ואין כאן מקום להאריך, ומאז הייתי עושה שירים אחת הנה ואחת הנה כלאחר יד, ולא הייתי טורח לעשותם על פי הדקדוק הדק ביתדות ותנועות כי יש בדבר טורח רב, אך הייתי שומר מספר התנועות במספרם כמשפטם על פי הניגון בעליה וירידה..."

יד ושם היתה לו בקבלה, ואולי אף באופן מיוחד, כאשר יעידו דבריו הנז' לעיל בענין השיר - שנתברר לו שורש נשמתו. כמו"כ בכתבי ידו פזורים אותיות של שמות קודש וחשבונותם, קמיעות ועוד.

החזיק במדת האמת בכל כחו, ולסיבה זו חרט הנהגתו בשם הספר הנז', וחילקו לג' חלקים להם קרא: תורת אמת, אמרי אמת, דברי אמת (כדבריו בהקדמתו לשפ"א).

#### מעתיק השמועה

רבינו כדרכם של רבים מחכמי המערב העלה בעטו עט סופר מהיר כל פנינה או מרגלית ששמע בשם חכמי דורו והקודמים לו. גם חכמי א"י וחכמי ערים אחרות במערב נזכרו

אצלו פעמים רבות, לרוב מפי השמועה או מכת"י קדמונים. יש לציין ששמו נז' בכת"י רבים כמקור בכתב או בע"פ לדברי חכמי פאס הקדמונים.

וכדוגמא נציין שלפנינו בביאור ההגדה הביא הנהגת אחיו מוהר"ד **שאל סרירו** זלה"ה להצניע עשרה פתיתים, בזה"ל: ואנשי מעשה נהגו להניח עשרה פתיתין בעשרה מקומות כנגד עשר ספירות דקליפות כי גם זה לעומת זה וכו', כדי לכון להכרית הקליפות ולבערם מן העולם, וכן היה נוהג החסיד אחי ורא"ש **שאל** בחיד י"י זכרונו לחיי העולם הבא. ע"כ. ואגב, מזה נראה שלא היה המנהג פשוט כ"כ בדורם רק אצל חסידים ובעלי קבלה.

### חיבוריו

**תורי זהב**, על ההגדה. **שפת אמת**, פיוטים וקינות. **דרושים**, **ביאור פרק"א**, **חידושי פסוקים**, **ליקוטים שונים** ו**פירושי מסכת קידושין**, **פוקח עורים**, קיצור וביאור חובת הלבבות עם הקדמה והוספות. **דרך חיים**, פי' על משלי, תוכחות מוסר המוסרים היוצאים ממנו.

עד עתה לא יצא לאור שום חיבור מחיבוריו, ועתה זכו בס"ד להניח ברכה בחיבורו הנחמד על הגדה של פסח שכתב בגיל כה צעיר, אך בניית נבונים ובחכמת זקנים ש"ל ע"י המכון למצוות התלויות בארץ שברשות הרה"ג שניאור זלמן רווח שליט"א.

## דרוש לשבת הגדול שנת התפ"ז ליצירה

עצמי לדרוש בכל שבת מדי שבת בשבתו כמשפט כל חכם ודרשן וש"צ, זאת אשיב אל לבי שזמנים אלו הידועים ומסומנים ומצויינים שבתות י"י - שבת תשובה, ושבת הגדול וכו', [והוא] כמי שמבחין ומנסה לעשות איזו הכנה ככה אני, ואם הזמן מצויין ואין ראוי בו [הנ]סיון כי אם בפחות ממנו, מ"מ לזמנים רחוקים היתה זאת, ק"ו שגלוי הוא למכ"ת כי כל זה הוא במצות א"א נר"ו, והמוכרח לא יגונה ולא ישובח\*.

הקדמה לקוטב הדרוש. מפורסם הוא שאופן השגתו ית' לא יוכר מצד עצמו כי אם מצד פעולותיו, וזה הדבר דברו בו כל התורניים, והשער הזה אשר יושג בו יתברך

**הנושא:** וְאִם בָּא יָבֵא הַכֶּהֱן וְרָאָה וְהָיָה לֹא פֶשַׁע הַנִּגְעַת בְּבֵית אַחֲרֵי הַטָּח אֶת הַבֵּית וְטָהַר הַכֶּהֱן אֶת הַבֵּית כִּי נִרְפָּא הַנִּגְעַת: (ויקרא יד מח)

**מדרש תהלים** (ילקוט תתסב), י"י אלהי גדלת מאד, אמר רבי אלעזר, עד שלא בראת עולמך היית גדול, ומשבראת עולמך נתגדלת מאד, עד שלא יצאו ישראל ממצרים גדול היית, ומשיצאו ישראל ממצרים נתגדלת מאד, עד שלא קלטוך הנביאים גדול היית, ומשקלטוך הנביאים גדלת מאד. עכ"ל.

**עם** היות שמן הראוי היה לי למנוע עצמי מפעולה לעמוד לשרת בשם י"י לפני מעכ"ת כי רבה היא, עכ"ז אחר שלא קבעתי

א. כוונת הרב בהתנצלות זו, נראית לי כך: באותו הזמן היה עדיין אביו ר' יהושע רב הקהל הזה, ולכן נמנע ר' עמנואל מלדרוש קבוע (ואולי גם מחמת המעמסה שבמלאכה זו, כמו שאמר 'כי רבה היא'). אך בשבתות המיוחדות פעמים שדורש,

**אמנם**, מעשה הנסים אחר שיראה בחוש שישתנה הטבע ותתבטל הפעולה הנמשכת מכל צורה לפעול נגד טבעה, הנה זה יורה על הרצון האלהי והיכולת שמלכותו בכל משלה והוא פעל לבר[ואים] לעשות במ כרצונו כפי מה שיאות בכל זמן וזמן, וזה הלול גדול יותר מהא' שיעשה מצד טבעי הנמצאות.

**והנה** זהו מה שאמר יתרו 'עתה ידעתי כי גדול י"י וכו' מצד הפלאות שנעשו. וכן אמרה רחב כי שמענו את אשר הוביש י"י וכו' כי י"י אלהיכם הוא וכו', ועל הארץ מתחת אין עוד. וז"ש רז"ל במכילתא (בשלה), א"ר שמעון בן אלעזר, כשישראל עושין רצונו של מקום שמו מתגדל בעולם שנאמר ויהי כשמע כל מלכי האמורי וגומר (יהושע ה א), ונשמע וימס לבבנו וגומר (יהושע ב יא). וכשאין ישראל עושין רצונו שלמקום, שמו מחולל בעולם, שנאמר ויבא אל הגוים אשר באו שמה וגומר לכן אמור לבני ישראל כה אמר ה'אלקים לא למענכם וגומר, וקדשתי את שמי הגדול וגומר (יחז' לו כ - כג) ... [הראית לדעת שע"י נסים] ונפלאות, מתגדל שמו ית', וכשאינם עושים רצונו ית' ואינם ראוים ליעשות להם נסים והולכים ... מתחלל שמו יתברך שאומרים האומות מבלתי יכולת י"י ח"ו.

**ומזה** השער לא לבד המון ישראל משיגים גדולתו ומלכותו, כי אם אפי' האומות יכירוהו ית' שמו, וכמז"ל (שמו"ד כו ד) על פסוק (ירמיה טז יט) "י"י עוזי ומעוזי וכו' אליך גוים יבואו מאפסי ארץ', אמרו ישראל להקב"ה, כשעשית לנו נסים בימים אמרנו לך עזי וזמרת יה, הלא שמעה רחב ובאה ודבקה בך, שנא' ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן לכן י"י את הארץ וכו', כי שמענו את אשר הוביש י"י את

סגור וחתום לא ישיגו כי אם איש לבב, ומזה השער השיגוהו האבות, וכמאמר ז"ל אברהם מנין למד תורה, תני רשב"י נעשו שתי כליותיו כשתי כדים של מים והיו נובעות תורה, ומנין שכן הוא שנאמר (תהלים טז) אף לילות יסרוני וגו', רבי לוי אמר מעצמו למד תורה, שנאמר (משלי יד) מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב, ר' יונתן שר הבירה אמר אפילו עירובי תבשילין היה אברהם יודע, שנאמר (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם וגו'.

**[העולה כי א"א מהכרת]** הנמצאות למד תורה, כי חכמת התורה תעיד על זה, ודוד המלך ע"ה ביאר כל זה במזמור השמים מספרים כבוד אל, כמו שמבואר בספרי המפרשים. [וכן] נמי במקום אחר אמר מה רבו מעשיך י"י וכו', שמצד זה נראה כי הוא יתברך יושג ויוכר מסדור הנמצאות.

**ולזה** שער זה מיוחד להמון החכמים החוקרים ולא להמון, לכן בקש הוא יתברך שער אחד שיהיה פתוח להמון לשיכירוהו, והוא שער הפלאים והנסים, כי זה השער כל עדת ישראל יאמינו ויבינו מצד היותו יתברך מושל בכל העולמות עליונים ותחתונים ומזה השער ישיגו יותר החוקרים בו להלל ולשבח לו יתברך, כי מן השער הא' והוא הנמצאות וסדורם אין ספק כי הם יעידון יגידון על מציאותו והיותו על הכל בורא חכם יכול, אבל לא יושג ממנו היותו מושל בנמצאות לעשות מהם חפצו ורצונו, אדרבה כל המשיגים אותו מזה השער אפשר שידמו שהנמצאות נאצלו ממנו בחיוב כהמשך המושכל מהשכל ולא ישתכלו בחפצו ורצונו כי בזה יחייבו שינוי במאציל שכך חייב ממנו, וזה הסדר הנאצל ממנו לא [ישתנה] לעולם.

והוא כ'הכנה' בעלמא. ואף שזמן כה חשוב הוא לא הזמן להכנה, אך אינו דורש קבוע באלו השבתות, אלא לפעמים בלבד. ומה גם, שחזקה עליו מצוות אביו.

שישראל לא יצאו ממצרים, ובשנותו יתברך הטבע ובטל המערכות ועשה כמו המלך שעשה מלחמה ונצח ונעשה אח"כ אגוסטוס, והוא שם כולל על הממשלה שהוא מלך מלכים שהמלך עומד לפניו והוא יושב, אז נתגדל שמו ונודע בכל העולם.

**ובזה** נבא לבאר המזמור והוא, י"י מלך גאות לבש וכו'. ובתחילה נדייק כמה דיוקים.

**אומרו** מלת 'לבש' ב' פעמים. ועוד מלת 'אף' תכון' מהו מרבה. ועוד אומרו 'נכון כסאך מאז' ולא ביאר איזה זמן. ועוד אומרו 'נשאו נהרות י"י וכו', שהוא לשון כפול ומכופל. ועוד, שבכלם נקט לשון עבר ולבסוף נקט לשון עתיד 'ישאו נהרות דכים'. ועוד, אומרו 'עדותיך נאמנו מאד', מה שייכות לזה עם קודם. וגם מלת 'מאד' המיותרת.

**אבל** כפי המאמר הנ"ל נבין המזמור, וז"ש י"י מלך גאות לבש', וזה כשעמדו ישראל בים סוף ונתפרסם מלכותו יתברך, ולפי שבאותה גאות שאמרו נקט[1] בה לשון כפול שכן כתיב 'כי גאה גאה', לזה נקט המשורר ג"כ לשון כפול 'גאות לבש לבש י"י', וזכר ג"כ מלת 'עוז' (=עוז התאור) כמו שנאמר בשירה 'עזי וזמרת יי'. ואמר 'אף תכון תבל בל תמוט', מלת 'אף' לרמוז כי גם שנודה שמך מענין סדור הנמצאות וזהו 'אף' וכו', עכ"ז לא נתיישרה מלכותך כי אם 'מאז', ר"ל מאותה שעה שאמרו ישראל לפניך אז ישיר משה.

**או** נאמר באופן אחר, י"י מלך גאות לבש', ר"ל, כשהש"י מלך, והוא בענין חדוש העולם ובסדרו אותו על הסדר, שאין ספק שהוא יתברך מלך יקרא, וגאה וגאון לבש בענין סדור זה, לפי שמן הידוע שהארץ היתה תהו ובהו והעולם כולו היה מכוסה במים, כי זה היה טבע המים לכסות הארץ, והוא יתברך אמר יקוו המים אל מקום אחד ונשתנה הטבע ונקוו המים אל מקום אחד, וחזר להיות [טבע]

מי ים סוף וכו'. כשעשית נסים בימי שלמה שנאמר 'יתן עוז למלכו', לא באה מלכת שבא ושבחה אותך. ומה אמרה, 'יהי י"י אלהיך ברוך'. לא שמע יתרו ובא ונדבק בך, הוי 'אליך גוים יבואו ומאפסי ארץ'.

**ויהיה** פי' הפסוק כך, כשאתה 'עוזי ומעוזי ומנוסי' ביום צרה בכל עת, מאליך 'אליך גוים יבואו' ויכירו גודל מעלתך.

**ובזה** נבין מאמר ז"ל על פסוק 'אז ישיר משה' הה"ד 'נכון כסאך מאז מעולם אתה', אמר ר' ברכיה בשם ר' אבא, אע"פ שמעולם אתה לא נתיישב כסאך ולא נודעת בעולם עד שאמרו בניך לפניך שירה על הים, לכך נאמר נכון כסאך מאז, משל למלך שעשה מלחמה ונצח ועשו אותו אגוסטוס, אמרו לו, עד שלא עשית מלחמה היית מלך, עכשיו עשינוך אגוסטוס, מה כבוד יש בין מלך לאגוסטוס, אלא עומד המלך על הלוח ואגוסטוס יושב, כך אמרו ישראל, עד שלא בראת עולמך היית ומשבראת אותו אתה הוא, אלא כביכול עומד שנאמר עמד וימודד ארץ, אבל משעמדנו בים ואמרנו לפניך שירה, באז נתיישרה מלכותך שנאמר נכון כסאך מאז, עכ"ל.

**הכוונה**, מה שאמרנו, שאע"פ שמסדור הנמצאות יוכר ויודע מעלתו ית', עכ"ז יותר ויותר נתפרסם בעשותו יתברך הנסים, ובפרט הנס שעשה בקריעת ים סוף, וז"ש אע"פ ש'מעולם אתה' הוא, שמצד העולם ? והיותך ממציא העולם מצד סדורו, עכ"ז לא נתיישב כסאך ולא נודעת ... בכל העולם כי אם ליחידי סגולה כמו האבות שהכירוך מאותו השער הא', אמנם בעולמך דרך כלל לא נודעת, וזה להמון, וכשנשתמשת מן השער הב' והוא שער הפלאים, אז נתפרסם שמך בכל העולם. וזהו שכווננו בענין המשל, משל למלך שעשה מלחמה וכו', כי מה שהיה מורה סדור העולם והנהגתו כפי סדר המערכות וקיומם,

נהרות דכים', ר"ל אותם נהרות שהם מדוכאים שאין להם לא קול ולא מים רבים, עכשיו שהלכו גם הם לעשות רצון בוראם לשפוך לים להטביע המצריים, ישאו ויתנשאו מדכים ומשפלותם. כנגד אותם שיש להם קול ומים רבים כנגדם אמר 'מקולות מים רבים'. והנה בהשתתף כל אלו הד' מיני נהרות הבאים אל הים, 'אדירים משברי ים', ועם זה 'עדותיך נאמנו מאד', ר"ל שעכשיו האמינו אמונה שלימה, שעד עכשיו אין ולא ורפיא בידיהו, אמנם עכשו נאמנו מאד.

**ונאמר** באופן ב', 'נשאו נהרות יי', בזמן חדוש העולם שנתקו המים אל מקום אחד, ומן הים נשאו נהרות חלקם, כי כל הנחלים הולכים אל הים, ומן המים חוזר המים להם, ואלו היה העולם כולו מלא מים לא נודעו הנהרות, אמנם בהיות המים מכונסים בים משם יבא שפע לנהרות ויוכרו, וז"ש 'נשאו נהרות יי', בזמן חדוש העולם. ואמר 'נשאו נהרות קולם', וזה בזמן שנקרע הים וחזרו המים לאחוריהם והלך לנהרות ונתגברו ונשמע קולם. וכשחזרו המים ליבשה להטביע המצרים, כנגד זה 'ישאו נהרות דכים', וזה שבתחלה כשנקרע הים נשאו נהרות קולם מצד רבוי המים שנתוסף בהם, וכשחזרו המים [נאספו] בים כבתחלה שזה היה על כרחם כאיש הנרתע לאחוריו שבזמן הרתיעה לא לבד חזר לים המים שבאו לנהר כי גם המים שהיו בנהרות מצד עצמם חזר הכל לים ונדוכו הנהרות, וז"ש 'ישאו' בעל כרחם שלא בטובתם 'ישאו נהרות דכים', ו'מקולות מים רבים' שנאספו בים 'אדירים משברי ים', ואז נודע לכל כי 'אדיר במרום יי' לעשות כרצונו לשנות הטבע, והנה עכשו 'עדותיך' והם שער הטבע ושער השדוד הם ב' עדים נאמנים, וז"ש

העו[לם] כן, והחוקר יודע בחקירתו כי טבע המים לכסות הארץ, והוא יתברך שינה הטבע ואמר במאמרו יקוו המים, ובזה 'גאות לבש' שהורה שהוא שליט בטבע ועושה בו כרצונו.

**ולהיות** שאחר זה חזר להיות זה טבע, והמון העם יחשבו כי זהו הטבע שמים יהיו מקווים במקום אחד וכבר נשתכח היותו יתברך משנה הטבע, הנה בקריעת ים סוף שחזר הים להיות יבשה הנה נודע הדבר לכל כי הש"י ישנה הטבע, וז"ש 'לבש יי' עוז התאזר, ואמר 'אף תכון תבל', ר"ל שחזר עוד למה שהיה מקודם בענין קיום העולם, וכמאמר 'וישב הים לפנות בקר' [וחזר] לתנאו הא', ואז נתכונן תבל ומלואה, ואז נתכונן הכסא, אע"פ ש'מעולם אתה'.

**ואמר** 'נשאו נהרות יי' וכו', ר"ל שבשעה שנקרע הים כל הנהרות נתקבצו לבא לרוץ אל הים להטביע המצריים.<sup>2</sup>

**ולפי** שהנהרות יהיו על אחד מד' אופנים, יש נהרות שיש להם מים רבים ואינם עושים קול, וכמאמר ז"ל (ב"ר טז ג) על נהר פרת למה אין קולך הולך, אמר להם מעשי מעידין עלי. ויש נהרות שיש להם מעט מים וקול הולך, וכמאמר ז"ל שאלו לחדקל למה קולך הולך, אמר והלואי שיהא קולו נשמע לשיודע. ויש נהרות שאין להם לא קול ולא מים רבים, ויש נהרות שיש להם קול גדול ומים רבים.

**והנה** כנגד כולם אמר. כנגד הנהרות שיש להם מים ואין להם קול, אמר 'נשאו נהרות יי'. וכנגד אותם שיש להם קול ולא מים רבים אמר 'נשאו נהרות קולם'. וכנגד אותם שאין להם לא מים ולא קול אמר 'ישאו

ב. ראה ילקוט תהלים תתע"ג, על 'הירדן יסוב לאחור': הירדן יסוב לאחור, מה טיבו ומה איכפת לו וכי בירדן היו אלא מכאן אתה למד אם ברחא ראש האומנות ברחא כל האומנות, כיון שראה הירדן לים בורח אף הוא ברח.



התורה, והוא שבענין יציאת מצרים דברה תורה כנגד ד' בנים, ועשתה שאלה ותשובה באופנים מתחלפים כפי הד' בנים, וזה ממה שיוכיח שכל המרבה לספר הרי זה משובח בתת תשובה לכל א' בפני עצמו ולא לתת תשובה כוללת לכולם. וכיון עוד לומר, שלא יהיה סיפור זה כללי, אלא בפרטות, כמו [שע] שתה התורה שבארה תשובה פרטית לכל אחד מן הבנים, ולזה פתח בראשית מאמרו 'ברוך המקום שנתן תורה לישראל ברוך הוא', שממנו נלמוד סיפור זה איך יהיה באריכות ובפרטות לכל בן ובן כפי מה שהוא, ומכאן נלמוד שכל המרבה לספר הרי זה משובח. ואמר 'ברוך המקום', יש מפרשים על סיני שהוא היה מבחר המקומות בבחינת השראת שכינה. [ועוד י"ל ש]הקב"ה נקרא מקומו של עולם, כמאמר ז"ל על פסוק 'מעונה אלהי קדם' הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, וקראו כאן בזה השם להיות כי מקום עולה בחשבוננו קפ"ו כמספר מקו"ם, וכן עולה השם המיוחד בהכאת כל צורותיו ע"ז הדרך, י' פעמים י' = ק', ה' פעמים ה' = כ"ה, ו' פעמים ו' = ל"ו, ה' פעמים ה' = כ"ה, סך הכל קפ"ו כמספר מקום, ובא לרמוז שכמו שבשמו ית' יש כמה מיני צרופים וזה אחד מהם, כן בדבריו יתברך יש כמה רמזים וסודות וכולם נרמזו בתורה, כי כנגד הבנים שאפשר שימצאו דבר התורה דבור לכל אחד ואחד מהם, שהנה אלה הד' בנים שכנגדם דברה התורה לא ימלט בכל א' מהם אם שיהיה שואל או בלתי שואל, כי אין בין החיוב והשלילה אמצעי (=היינו אין אפשרות שלישית בדבר זה), ואם הוא שואל לא ימלט מאחד מג' תכליות, אם להראות חכמתו וידיעתו שהוא מדקדק בכל פרטי המצות ורוצה לדעת כל פרטיה ודקדוקיה, ואם להיות מספק ומערער בדבר מפני שיכנס בו מינות ואפיקורסות, אם שישאל מחסרון ידיעתו, ... אלה הם החכם והרשע והתם, ... הבלתי שואל, וזה לא יצדק בו כי אם [החיוב או] השלילה

'עדותיך נאמנו מאד', ולהיות שלעתיד בטוחים אנו שיהיו נסים יותר מפורסמים לזה אמר 'לבינתך נאוה קדש', וזה יהיה 'לאורך ימים', יהי רצון שיהיה בב"א.

**נתבאר** מכל זה, כי זה השער של שינוי הטבע והפלאים הוא יותר מפורסם וממנו יודע יותר גדלותו יתברך, וממנו נכיר ונבחין כי יש אלוה חדש העולם בלי ספק, וזה [הדבר] אשר דברנו ביאר אותו אסף במזמור ע"ז בפסוק המתחיל 'אזכור מעללי יה' וכו', עיין בספר רוממות אל לחכם ר' משה נ' אשיך זלה"ה, עד פסוק 'גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה'.

**ולהיות** ששער זה אשר ממנו תתפרסם מעלתו יתברך בפרטות לזה חוייב עלינו להאריך בענין ספור זה ולהודיע האב לבניו כל אחד לפי כחו, וכמו שנתבאר זה ממאר המגיד ברוך המקום שנתן וכו' חכם וכו' עד ושאינו יודע וכו'. ולהבין דברי המגיד על אממתם צריך לדקדק בהם דברים.

**הא'** קשור זה המאמר עם הנאמר למעלה.

**ועוד**, למה בדרשה זו אמר 'ברוך המקום' מה שלא אמר בשאר דרשות.

**ועוד**, בהבנת המלה הזאת ['מקום'], ... בשם מקום [המורה] על מקום אחד מיוחד.

**ועוד**, למה עשה המגיד חלוקת הבנים בזה הדרך, כי הנה החכם אינו מקביל והפכי לרשע, ולא התם לשאינו יודע לשאל.

**ונאמר** בתירוץ שאלות אלו, אם לא' (=שאלה א'), שהמגיד רצה להוכיח מה שהניח בראשונה, שמצוה לספר ביציאת מצרים ושכל המרבה הרי זה משובח, ולזה אחר שהביא ראייה ממעשה ר' אליעזר וחבריו, גם ממאמר ר' אלעזר בן עזריה, הניח עוד לזה ראייה מן

והנה בתורה נסדרו שלשה בפרשת בא אחריה פרעה, ראשונה שאלת הרשע, ואחריה ההגדה לשאינו יודע לשאל, ואחריה שאלת התם, והטעם שנזכרו בזה הסדר, כי כשיצאו ממצרים רוב בניהם בלתי שלמים לפי שגדלו באמונות רעות, כמאמר ז"ל מה אלו וכו', ולכן נאמר בלשון רבים 'בניכם', כי רובם כן, מה שלא נאמר באחרים כי אם 'בנך' כי מעט המה, ואחריה ההגדה לשאינו יודע לשאל, שזה יותר טוב מן הרשע המלעיג, ואחריה שאלת התם שהוא יודע יותר, ובמשנה תורה זכר שאלת החכם כי הוא טוב מכולם.

**ונבא** לבאר פרשיות אלו, ומהם יתבאר איך כל פרשה ופרשה מדברת בבן הרמוז בה. והנה, פרשת החכם, נדקדק בה, שהנה בפרשה זו ובפרשת התם ובפרשת שאינו יודע לשאל נאמר בהם מלת 'לאמר', ובפרשת הרשע לא נאמר מלת 'לאמר', [וגם מה] אריכות דברי החכם 'מה העדות' וכו' שזה יצדק ... [וגם] אומרו 'אתכם' זה גנאי ... [ומה] השיב לו תשובת התורה 'ואמרת לבנך עבדים היינו' וכו'.

**אבל** נראה פשוט כוונת המגיד, שפירוש שאלה זו [היא] במצות הפסח, לפי שתוכן השאלה יובן מן התשובה, כיון שהשיבה התורה עבדים היינו לפרעה, מורה שהשאלה על ענין הפסח בלבד, ועוד מאומרו לבסוף את כל המצוה בלשון יחיד, מורה שהמצוה פרטית, ולהיות כוונתו לידע פרטי המצוה, לכן אמר 'לאמר', לידע הוא ג"כ להשיב לשואלים, וראה [כי] יש דברים במצות הפסח שהם עדות, כמו אכילת המצה בחפזון, פסח - זכר לטלה שלקה בלילה הזה, מרור זכר לוימררו וכו', חרוסת זכר לטיט, א"כ אלו הדברים זכר ועדות בחלק מהמצוה. ויש חלק חקים, כמו בבית אחד יאכל לא תותירו ממנו עד בקר ועצם לא תשברו בו, ולא יאכל מבושל, וכן עוד דברים שלא נגלה טעמם. גם בזו המצוה

מוחלטת, א"כ היו ד' חלוקות אלו [מוכרחות] ומחוייבות.

**ולהיות** שידיעת הדבר על מתכונתו הנה יהיה בידיעת ד' סבותיו בחומריית ובפועליית ובצוריית ובתכלייתיה, וכבר יקרה שתפסיק אחת מהנה להשיב אל כתות השואלים לכל אחד כפי שלמות דעתו, שאיש פתי תספיק לו סבה החומרית, ושלא יתפייס בזה יאמר הנני רואה סבה חומרית ולא היה זה הדבר ויתפייס בסבה פועלת, ויש שצריך שתוסיף לו הצוריית, ויש פרא שתצטרך לומר לו גם התכליית, ובהתחבר ארבעתם תהיה הידיעה נשלמת. ולפי שכתות בני אדם על זה המספר, הסכימה התורה האלהית לדבר מהפלאים שנעשו במצרים וסדרתם עם מדרגת אלו הד' בני". שבפרשת החכם ביאר ד' סבות כולם, ולכן נזכר ראשונה, ובפרשת הרשע נזכרו ג', תכליית וחומרית ופועלת, ובפרשת התם נזכרו ב', חומרית ופועלת, ובפרשת שאינו יודע לשאל הספיקה התורה בלמוד החומרית בלבד, כמו שנבאר בע"ה לקמן.

**ועוד** נאמר, שהיתה חלוקת אלו הבנים הכרחית כל אחד עם זוגו, וזכר ראשונה החכם והרשע ואחר זה הפכיהם, כי התם הוא הפך הרשע, שהרשע הוא המרשיע הדעתו וכוונתו, והתם הוא נקי המשולל מכל רשע, ושור תם נקרא מי שאינו מזיק, ויעקב נקרא 'איש תם' הפך עשו, וכן החכם ושאינו יודע לשאל הפכיים, כי ענין החכם הוא להראות חכמתו ואיך הוא מדקדק בענין, וכמו שנאמר 'מה העדות', והפכו מי שאינו יודע לשאל כי לחסרון דעתו וקוצר הבנתו אינו יודע לשאל דבר, ונזכרו כפי מעלתם, החכם לכבוד תורתו, ורשע חכם להרע, והתם יש בו דעת לשאול, ושאינו יודע לשאל באחרונה להיותו משולל בהחלט.

משה] ואהרן [מצוות הפסח] בשלמותו ... ממצרים, בלקיחתו ושחיטתו, ובאכילתו צלי אש על מצות ומרורים, ונתנית דמו על המשקוף ועל ב' המזוזות, ואיסור החמץ כל ז', ומצות המצה, וז' ימי החג. וכשבא משה ללמד המצוה לעם, לא אמרה כולה כמו ששמע אותה, אבל צוה לזקנים על לקיחת הפסח ושחיטתו ונתנית הדם על הדלת ועל המשקוף, לא דבר אחר ממצות ומרורים ומאיסור חמץ ומז' ימי החג ולא מאכילת הפסח, והוא דבר תמוה למה לא זכר המצוה בשלמות. והרמב"ן ז"ל כתב שקצר הכתוב כי בידוע שאמר להם משה הכל בפרטות, ולא נתן הרב ז"ל סבה בזה.

**הספק הב'**, מה ראה משה ללמד המצוה הזאת לזקנים ולא לבני ישראל, כי י"י צוה דברו אל כל עדת ישראל, וראוי לעשותם כי החובה על כולם, ולמה צוה בייחוד לזקנים. והרב ז"ל אמר כי הם אספו אליו העם ואמר לכלם משכו, והוא דעת ר' יאשיה במכילתא. ור' יונתן אמר שהיה הדבור עם זקנים בלבד ושהם ידברו אל העדה, ולשניהם העקר חסר מן הספר.

**הספק הג'**, מה ענין אומרו בסוף הפרשה 'וילכו ויעשו בני ישראל' וכו', ומשה לא צוה כי אם לזקנים, וראוי שיאמר 'וילכו הזקנים'.

**והתירוץ** בכל זה [הוא שה'] ביום ר"ח ניסן צוה למשה ולאהרן על מצות הפסח ככל חקיו ומשפטיו וצוה שיעשו אותה במצרים, והודיע להם שיהיה החג הזה להם חקת עולם וכו', ואין ספק שמה מיד אמר המצוה כולה בכל פרטיה לעדת ישראל, ואין להפלא מאשר לא נזכר זה, כי כמה פעמים תמצא בתורה וידבר י"י וכו', ולא תגיד התורה שספרה משה לבני ישראל, כי כן הוא, ואין ספק בזה.

חלקה משפטים, כל עדת ישראל יעשו אותו, כל ערל לא יאכל בו, כל בן נכר לא יאכל בו, כי המשפט כן הוא כי לא נעשה הנס כי אם לבני ברית, א"כ שאל על פרטי המצוה כולה. ואמר 'אלהינו' הורה כי המצוה אלהית מפי הגבורה. ואמר 'אתכם' להורות שחסר ממנו הדבר, כמאמר 'שאל אביך ויגדך' וכו', מורה שהוא בן קטן לא ידע דבר ושאל על העדות והחקים והמשפטים.

**ובאה** התשובה בתורה מכוונת לכל חלקי השאלה, על מה ששאל על טעם העדות השיבו 'עבדים היינו לפרעה' בשעבוד קשה ולכן היה המרור זכר לומררו וכו', מצה זכר לחפזון וכו', פסח רמז לטלה, 'אותות ומופתים' רמז למכות, ובפרט מכת בכורות והבכור העליון טלה. לענין המשפטים, 'ואותנו הוציא משם' ולא לערלים ולנכרים, ועל כן כל עדת ישראל וכו', כל נכר וכו', כל ערל וכו'. לענין החקים, 'ויצונו י"י לעשות אל החקים' וכו', וגם שלא נודע טעמם ומעלתם, מבואר שהוא לטוב לנו כל הימים שהוא הטוב הנצחי המיוחס ל[נפש] לחיותנו כהיום הזה, רמז כי בדבר הזה נאריך ימים וכו' וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות' וכו'.

**ונזכרו ד'** סיבות. החומר באומרו 'את כל המצוה הזאת'. הצורה במה שפרט 'עדות' וכו'. הפועל 'ויצונו י"י' וכו', התכלית 'לטוב לנו' וכו'. והמגיד אמר א, אתה מלבד תשובת התורה הוסף לו ובאר לו כל הלכת הפסח, ואפי' זה הדין הקל 'אין מפטירין' וכו', והוא מלשון 'פטירו בשפה וכו'. ורש"י פי' ילפינן ישראל במה העדות כיון שעיקר הוא הפסח למה אין מקדימין חגיגה, לפיכך השיב אין מפטירין, כדי שיאכל על השבע.

**שאלת** הרשע הלא היא 'מה העבודה הזאת לכם', וקודם נבאר הפרשה מתחלת 'ויקרא משה' וכו', [כי קודם לכן אמר ה' אל

והשתחוויה לפני משה ואמר לו רבנו נחנו נעבור חלוצים ועשינו כאשר צוית, ואין ראוי שיתחילו במצוה זו הזקנים לבד, כי כלנו כאחד נתחזק בעד מצות אלהינו, וז"ש ויעשו וכו' כאשר צוה ה' את משה וכו'.

**נחזור** לענין שאלת הרשע הרמוזה בתוך פרשה זו כמאמר המגיד שרשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם. וראה המגיד לדרוש פרשה זו ברשע, כי רשע כגובה אפו בל ידרוש, והביאו לחשוב רשע בזה ויגיד לשון הפס' באו' כי יאמרו' ולא קראו שאלה כי אם אמירה דרך כפירה וערעור, ר"ל כאשר בניכם שהיה ראוי שילמדו מאבותיכם ליראה את ה' יאמרו אמירה וכפירה 'מה העבודה הזאת לכם', וכבר נשתמש הכתוב בזה הלשון במאמרים המגונים, כמו שאמרו בני גד ובני ראובן על המזבח אשר בנו בעבר הירדן 'מחר יאמרו בניכם לבנינו מה לכם ולי"י אלהי ישראל', וכן אמר הנביא 'הוי האומרים לרע טוב' וכו', והחכם (שהע"ה במשלי) אמר 'אומר לרשע צדיק' וכו', כי יאמר הלשון הזה על הקנטור לא כל השאלה הנכונה, ובראות המגיד לשון זה גזר אומר 'בנינו זה סורר ומורה'. ועוד טעם ב' שלא אמר 'לאמר', כי החכם כוונתו להודיע לשואלים אותו וזהו לאמר כמ"ש, אמנם הרשע אין כוונתו כי אם לקנטר. ועוד טעם ג', שלא זכר שם שמים על פיו ולא אמר מה העבודה וכו' י"י אלהינו, שאז לא היינו חוששים למלת לכם כמ"ש לעיל במלת אתכם, אבל זה הרשע כפר בהיות המצוה אלהית ולא קרא המצוה 'עדות' או 'חקים' או 'משפטים' שלא [האמין] היות בה עדות יציאת מצרים, אבל אמר 'מה העבודה הזאת לכם', וכיוון בזה ב' כפירות, הא' בפועל באומרו 'לכם' בחושבו כי לא צוה בה השם, אבל הם מעצמם סדרו אותה על האופן ההוא, וכפירה ב' בתכלית, כאילו אמר אין זו עבודה לגבוה אבל היא עבודה עשוי לתועלתכם

ולכן נאמר שלא באה פרשת 'ויקרא משה' וכו' לומר שספר המצוה, שזה אין ספק בו כמ"ש, אמנם אלו הדברים שדברו בה הם הדברים היותר מסוכנים וחשש משה פן יאמרו העדה שדבר זה קשה לעשותו מפני פחד מצרים, לכן צוה לזקנים ראשי העם והם יעשו בידיהם כל הדבר הגדול הזה, ואל המקום אשר יפנה הראש אחריו ילכו, ולכן אמר 'משכו' אתם בידיכם 'וקחו לכם צאן וכו' ושחטו', כדי שמזה יראו וכן יעשו ההמון ולא ירך לבנם מזה, ועם היות שמבטחו בי"י ולא יראו מן המצריים בלקיחת השנה ושחיטתו וזריקת דמו, עכ"ז לא יצאו מביתם בלילה והיה זה להורות השגחת ה' יתברך עליהם שיצאו בלילה ההיא ביד רמה בזרוע נטויה וביד חזקה, [ו]מן הפלא מה שלא יצאו ממצרים לפגוע בהם ... מאחר שעשו מה שעשו ויצאו ביד רמה .. ופלא כי אם מגוברת לבם, ולז"א [להם ש] לא יצאו מביתם להרע להם, אמנם בראותם שנסגרו בכיסת ולא יצאו איש מפתח ביתו, אולי יאמרו מצרים כל מה שעשו לא עשו אלא מפחד משה, ולזה נלך אל בתיהם ונשבור דלתיהם ונכנס להורגם, ולזה צוה אותם יתב' של יצאו מפתח ביתם להורות השגחתו עליהם, שגם מן הראוי מאחר שלא יצאו מפתח ביתם שהמצריים ילכו לבתיהם, עכ"ז לא קמו ולא זעו עד שהכה בהם י"י מכת בכורות, אז נאמר 'ויקם פרעה' וכו' לגרשם מהר, וא"כ כל זה היה להגדיל הנס ולהורות כי לא רצו לילך ביד רמה בלי רשיון מלך עד שהמלך בעצמו יקום לשלחם, וראו ג"כ כי המשחית לא בא אל בתיהם, וז"ש 'ולא יתן המשחית לבא אל' וכו', שגם שלא תצאו מפתח ביכם לא יתן המשחית והם המצריים לבא אל בתיכם, ומשם תראו השגחת הש"י עליכם, וסוף הפ' הורה, שעם היות שדבר זה דבר משה ע"ה עם הזקנים להיות הם הראשונים בעשיית המצוה להסיר הפחד מן ההמון, הגידה לנו הורה שהעם והם ההמון עשו קידה

ולגדף בו הרשע, כ"ש ששם לא נדרש כי אם מלת 'בעבור זה' וכאלו אמר אם אינו ענין לשאינו יודע תנהו ענין לרשע.

**והפרשה של 'והיה כי ישאלך בנך מחר** לאמר מה זאת', דרשה בתם להיות שאלתו 'מה זאת' כשואל לידע חומר המצות כולה דרך כלל, וע"ז באה לו התשובה 'בחוזק יד', והוא ספור הנסים [שביצי"מ] ...

**והנה** בשאלת השאינו יודע לשאל, הביא פסוק 'ואמרת לבנך', ולפי שיש כאן תשובה בלא שאלה גזר אומר כי בן זה טפש ולא ישיבה בו ולא דעת ולא תבונה לאמר מה זה היה מה נשתנה הלילה וכו', וזה טעם 'לאמר', ר"ל פתח פיך לאלם ואמור לו למה אין אתה שואל, ואמור לו בעבור אלו המצות שאני מקיים בעבור זה עשה י"י לי בצאתי ממצרים, ואתה הבן והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפוך בשעה שתאכל את הפסח תהיה תורת י"י בפוך ולא הנאה גופנית, והודיעו חומר המצוה לבד.

**נתבאר** [מכל] מ"ש, היות ענין ספור הנסים מחוייב עלינו לבארו ולפרשו היטב כדי שממנו נגיש ונכיר ונבחין שהשם אלוה חכם יכול מושל ושליט בעולמו לעשות בו כחפצו ורצונו, ותחלת זה היה בנסי מצרים ובמכות שהכה הקב"ה, וכמו שאמרנו שהיו עשרה כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם להורות על חדוש העולם, ולזה מן הראוי שנבאר ענין י' מכות דרך כלל כמו שביארם [דהע"ה] במזמור ע"ח - הפסוקים מתחילים מפסוק ישלח בהם, עד ואת אויביהם כסה היס. עיין רוממות אל לחכם כמוהו"ר משה נ' אשיך זלה"ה.

שתאכלו כבש בן שנתו רך וטוב ותשתו ד' כוסות הלא זה הדבר הוא לכם ולא לגבוה, ולפי שכפר ב' כפירות, א' בפועל המצוה וא' בתכלית, לכך אמר 'בניכם' בלשון רבים, מלבד מ"ש לעיל, כאילו היו בכאן בני מש[ו]נים [ככפירות שונות.

**ולפי שכפר בפועל ובתכלית השיב לו** 'אמרתם זבח פסח הוא לי"י' הווא צוה בה. ועל התכלית שחשבת שנעשה לאכול ולשבעה ולמכסה, אינו כן, כי לכן צוה השם שלא יאכלו את הפסח אלא על השבע כדי שלא תמצא באכילתו הנאה גשמית כי אם קיום המצוה מפאת עצמה ותכליתה שהוא זכר שפסח י"י על בתי בני ישראל וכו'.

**הנה** אם כן ביארה התורה לרשע מלבד חומר המצוה אשר לפניו [גם הטעם] האמתי אשר בה, ובזה השיב על כפירותיו וערעוריו, אך המגיד לפי שראה שכוון הרשע במלת 'לכם' ב' כפירות, אמר אף אני אעשה זאת לדרוש במלת לכם דרשה ג', כי פי כסיל מחתה לו, ולכך אמר 'לכם' להוציא עצמו מן הכלל, שלא יבא בקהל י"י, כי המצוה נתנה לטובים ולישרים בלבותם, ולא לרשע, ולכן אמר אף אתה הקהה את שיניו: כפי הדרשה הג' ואמור לו 'בעבור' וכו', ר"ל ראה רשע כי בעבור קיום האמונה שהיה לי בש"י ובעבור עבודת המצוה הזאת אשר עשיתי במצרים בלילה ההוא, 'עשה לי' י"י חסד גדול בהוציאני ממצרים, ואתה אויב חרף י"י אלו היית שם לא היתה זוכה להגאל, כי היית מת באותם ימי החושך שמת בהם פושעי ישראל לבל תראה בתשועת י"י, ועם היות שפסוק זה בפרשת שאינו יודע לשאל, הנה המגיד לקחו בהלואה משם לחרף

ג. ודרך הלצה אפשר ל', 'שיניו' כמו 'שנים שלו', הן שני כוונותיו ב'לכם', החלישם והכהה אותם (לשון יד כהה) בפיי שלישי שתדרוש לו בתיבה זו.

ממצרים מבית עבדים, ואגב אורחין נפרש המאמר הזה, וראוי לדייק בו קצת, עיין תורת משה להחכם כמוהה"ר משה ן' אשיך זלה"ה בפרשת בא אל פרעה דף ק"ד ע"א וע"ב וע"ג.

**נתבאר** מזה שברוב רחמיו וחסדיו חמל עלינו להוציאנו משם הגם שלא היינו ראויים והכל עשה כדי להכריח חדוש העולם כמו שאמרנו בתחלת דרושנו כי מזה השער והוא שער הפלאים והנסים נכיר היותו שליט בעולמו לעשות בו כרצונו, וכל זה ביאר אותו ר' אלעזר כמו שאמרנו במאמר שהתחלתי בו הדרוש, אמר ר' אלעזר, עד שלא בראת עולמך וכו' כנזכר לעיל, עיין עליו.

**ויש** לדייק ואמרו בחלוקה הא' 'היית גדול', ובב' החלוקות שנה הלשון ואמר 'גדול היית'.

**ועוד**, איך יצדק בו יתברך מלת 'מאד', שזה יצדק בב"ו שגדולתו מעט מעט הלוך וגדול עד כי גדל מאד, אמנם בו ית' לא יצדק זה, כי בכל זמן הוא גדול מאד.

**ועוד**, אומרו 'משקלוסך הנביאים', מה קילוס הוא זה.

**והנראה** לומר כפי הקדמתינו, כי אומרו 'עד שלא בראת עולמך', עם היות שעדיין לא נוצר דבר בעולם, עם כל זה גדולתו יתברך מצד עצמו הוא אשר היה ואשר יהיה, כי לא נתחדש דבר מצד עצמו, ככחו אז כחו עתה, אמנם מה שנתוסף אינו כי אם מצד בריותיו, שנתגדל בעיניהם אחר שנוצרו, וז"ש קודם שבראת עולמך היית גדול, והקדים מילת היית לרמוז שזה עדיין לא נודע כי אם אליו ית', שעדיין לא היה העולם, אמנם אחר הבריאה נתגדלת, לא אמר 'גדול היית' כי אם 'נתגדלת', לרמוז על הנבראים שנתגדל בעיניהם, כי בגדלותו ית' מצד עצמו אין כאן תוספת וגדולה, ומה שיתגדל בעיני הבריות,

נקיטיןן מהכא כמה חסדים עשה הוא יתברך את עמו בארץ מצרים בהכותם רצוני למצרים 'מכות והוציא את עמו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ולזה חוייב עלינו להללו ולשבחו ולפארו ולהדרו ולרוממו ולקלסו ולנצחו בכל מיני [זמר] שבעולם וכמו שהעירנו דוד הע"ה במזמור המיוחד לחג הפסח והוא מזמור ק"ז, הודו לי"י וכו' יאמרו גאולי י"י וכו', שנבאר בע"ה, עיין רוממות אל לחכם ר' משה הנ"ל זלה"ה.

**יצא** לנו מכל זה כמה חסדים עושה יתברך עם בריותיו כמו שפרטנו קצתם דרך כלל וקצתם דרך פרט במזמור הזה, ומה גם החסד הגדול שעשה הוא יתברך, הוציא את עמו בני ישראל ממצרים שעם היות שלא היו ראויים מצד זכותם להגאל הוא ברוב רחמיו וחסדיו חס עליהם ויזכור להם בריתו את אברהם ואת יצחק ואת יעקב וגאלם מיד יצר, וכן יהיה לעתיד כ"ר, וכמו שמצינו לרז"ל שדרשו ענין זה במכילתא על פסוק 'והיה לכם למשמרת', וז"ל: מפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים, היה ר' מתיא בן חרש אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים, [עת לקיים] שבועתו שנשבע הקב"ה לאברהם שישאל את בניו, ולא היה בידם מצות שיעסקו בהם כדי שיגאלו, שנאמר שדים נכונו ושער צמח ואת ערום ועריה, ערום מכל מצות, נתן להם הקב"ה שתי מצות, דם פסח ודם מילה שיתעסקו בהן כדי שיגאלו, שנאמר 'ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך, ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי', ואומר 'גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו', לכך הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים שאין נוטלין שכר אלא על המעשה. עכ"ל.

**מפשוט** המאמר מבואר מה שאמרנו שלא היינו ראויים לגאולה מצדנו אלא הקב"ה ברוב רחמיו חמל עלינו והוציאנו

מהמבוכה הזאת פרק י"ז וי"ח וי"ט עיין עליו, וביאר שם שאין זה חסרון בחקו.

**ובזה** נבא לבאר המאמר בנקל, ואמר 'עד שלא בראת העולם היית גדול' היינו לסברת הפילוסוף האומר שלא בראת העולם אחר העדר, 'גדול אתה', רוצה לומר הוא אומר זה כדי שלא נחייב שינוי בו יתברך, וע"כ אף ... קודם בריאת העולם גדול אתה, אבל 'משבראת העולם', היינו [לדידן] המאמינים בחדש, עכ"ז לא נחייב שינוי ויצאיה אל הפועל, ואדרבה 'גדלת מאד', שע"י כן ... ובראת עולמך יש מאין.

**'ועד** שלא יצאו ישראל ממצרים' ... [להורות] השגחת י"י, הפך סברת הפילוסוף האומר עזב י"י את הארץ וכבודו הוא בעליונים. ואמר 'עד שלא יצאו ישראל ממצרים גדול היית', ר"ל שזה לסברת הפילוסוף שאומר שזהו גודלך שאתה רם ונשא גבוה מעל גבוה ואינך משגיח, ומשהוצאת ישראל ממצרים נתגדלת מאד, שזה בערך אלינו שאנחנו נאמין היותך פועל עת ועת לא תפעל, ולא דרכיך דרכינו ולא מחשבותיך מחשבותינו.

**ואחר** זה הניח עיקר אחר והוא הנבואה, ויש גרסאות שיש בהם 'עד שלא היו נביאים בישראל נתגדלת מאד', וכפי גרסא זו נפרש שבא להוציא מסברת הפילוסוף האומר שאם ימצא איש חכם ונבון, זך השכל, בר הלבב, נקי הדעת, טהור המחשבה, יפה המעשים, ... שבהכרח תשרה עליו הנבואה, אמנם אנחנו המאמינים ... האמת יש לנו אמונה שלימה שאין הנבואה שורה עם האדם ואם הוא ראוי אליה אלא אם ירצה הבורא לנבא אותו, כמו שביאר זה מורנו הרב בהלכות דעות ובספר המורה, ולזה אמר 'עד שלא היו נביאים בישראל גדול' וכו', ר"ל שסוף סוף גם לסברתו

הלא היא מצד חדוש העולם וזהו השער הא' שאמרנו. 'קודם שיצאו ישראל ממצרים גדול היית', וכאן התחיל במלת גדול - היית, לרמוז על הגדולה בעיני נבראיו, 'ואחר שיצאו ישראל ממצרים נתגדלת עוד', כי יותר נתפרסם גדולתו מהשער הב' כמו שאמרנו בדרושנו ממה שנתפרסם מהשער הא'. 'עד שלא קלסוך הנביאים' ירמוז לעתיד בע"ה בביאת הגואל, כי ע"ז קלסוהו כל הנביאים כולם וכולם נתנבאו על הגאולה העתידה, וכמאמר 'קול צופיך נשאו קול' הם הנביאים בע"ה, 'חדיו ירננו' בראותם הגאולה כמ"ש במקום אחר, ואז יהיה הפרסום יותר ויותר ואז עין בעין נראה גאולה העתידה כמאמר 'כי עין בעין' וכו', הכוונה כמו שהרוצה להתסכל היטב באיזה דבר סותם עין ופתוח עין ומכניס ראות עין אחת בחבירתה, כן לעתיד כשיהיו נסים מפורסמים ביותר אז כל העולם כולו יחדיו יעידון יגידון כי האל יתברך שליט בעולמו לעשות בו כחפצו ורצונו.

**או** נאמר באופן אחר פי' המאמר, וזה בהקדים דברי הרב המורה בספרו הנכבד מורה הנבוכים חלק ב' פרק י"ג, לשון המתחיל הדעת הג' וכו' יע"ש, שהיוצא מדבריו שהנה דעת אריסטו בענין הקדמות, שי"י יתברך פעל ברצונו העולם אבל לא פעל אחר העדר, כדי שלא נחייב שינוי ברצונו יתברך. ואנחנו עמו וצאן מרעיתו מאמינים באמונה שלימה שפעל העולם אחר ההעדר, ולא יתחייב מזה שינוי, שאחר שהוא שליט בעולמו יפעל עת שירצה, ואנחנו לא נדע מה היה הסבה שפעל בעת הזאת כמו שלא נדע מה היה שעשה הכוכבים בלילה ולא ביום, ולמה היו ז' רקיעים ולא מאה, וכיוצא בשאלות אלו שאין לחקור עליהם ולא ידע תשובתם כ"א הוא יתברך שמו, לכן לא נחקור למה פעל בעת הזאת ולא פעל בעת אחרת, והרב המורה הצילנו

הסברא הרעועה הזאת שי"י לא פעל אחרי ההעדר 'אחרי הטוח את הבית', ר"ל אחר שי[כלול] הבית ויהיו הנסים מפורסמים ואז יאמינו הכל שהקב"ה משדד הטבע ומזה יוכר שפעל אחר ההעדר, אז 'וטהר הכהן את הבית' ושבו בנים לגבולם כי 'נרפא הנגע'. [ותבקש] שאר הפסוקים מס' תורת משה להחכם כה"ר משה [ן' אשיך]. יר"מ יתברך שימהר יחישה מעשהו ובא לציון גואל ויחזיר עטרה ליושנה כרם י"י צבאות ...

**הוא** המדבר, זעירא דמן חבריא, חירגא דיומא, קורמא דאגמא, עפר מן האדמה, אדם להבל דמה, איש בער לא ידע מאי דידיע בר בי רב דחד יומא, מקוה רחמי יוצרו, להמציא מזור לשברו, ולהספיק לו די מחסורו, וישים חלקו עם שומרי תורתו עושי דברו, ויהיה בעזרו, קטן הכמות והאיכות

עמנואל בן יהושע סירירו

[של] האומר שבהכרח תשרה הנבואה על הראוי אליה, מ"מ מאתך יבא השפע ההוא, ובבחינה זו אתה גדול, ומשהיו נביאים בישראל נתגדלה מאד שזה יורה שאין הנבואה שורה אלא על מי שירצה הבורא לנבא אותו, מאחר שכל הנביאים לא היו כי אם בישראל, שהרי גם באו"ה ימצאו חכמים גדולים וחסידים ואפי' הכי אין הנבואה שורה כי אם על ישראל, ובלעם א' היה בארץ לסתום פי האומות כמא' ז"ל, ודי בזה.

**נקיטינן** מהכא, שיציאת מצרים היתה עדות גדולה בענין ההשגחה וחדוש העולם ומצדה נתבטלה טענת אריסטו הרעועה האומר שי"י לא פעל העולם אחר ההעדר כמו שאמרנו לעיל.

**הוא** הדבר אשר דברתי בנושא הדרוש, 'ואם בא יבא הכהן' הגדול הוא הקב"ה לעתיד, 'וראה והנה לא פשה הנגע', והוא



## רבינו שלום יצחק מזורחי זצוק"ל

חבר בית הדין הגדול ובעל שו"ת "דברי שלום"

הגאון הגדול רבי שלום יצחק מזורחי זצוק"ל, נולד י"ב טבת שנת תפא"ר בארם צובה, לאביו מרן הגאון ראב"ד מקודש רבי משה מזורחי זצוק"ל, ולאמו מרת רנה בת הגאון החסיד רבי שלום הדאיה זצוק"ל אביו של הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל

בדרך גדילתו נקשר סיפור מעניין: בעודו תינוק חלתה אמו ועלה ביחד עמה להתרפאות בירושלים, ושהו בבית זקנו הגאון רבי שלום הדאיה זלה"ה, ואחר כמה חדשים הלכה לבית עולמה בהותירה את בנה לחיים טובים. וזקנו המהרש"ה - רבי שלום הדאיה הנ"ל גידלו בביתו שבירושלים כבן זקונים הוא לו, בקדושה וטהרה בין חכמים וסופרים. וזקני ירושלים מעידים כי היה זה מחזה מיוחד לראות את המהרש"ה הנ"ל הולך ברחובות העיר, כשאליו התלווה תמיד עלם צעיר, הלוא הוא נכדו הרב המנוח. ורק בגיל 26, חזר לבית אביו שבארם צובה, וכשהגיע לחלב לבית המדרש, היה אביו באמצע מסירת שיעור, ולא הפסיק. וכשסיים ונפגשו החלו ישר לעסוק בדברי תורה, ומצאו אביו מלא וגדוש בתורה וירא"ש.

רבי שלום היה שוקד על לימודיו בישיבת פורת יוסף, והיה חתנו של הגאון רבי עזרא עבאדי שעיו זצוק"ל. גם לאחר נישואיו המשיך בשקידת התורה מתוך עניות גדולה עד שנעשה לאילן גדול בתורה והיה חבר בית הדין הגדול בירושלים, והיה מצניע עצמו ומתנהג בחסידות בדקדוקי הלכות הדק היטב היטב הדק, תפילותיו היו מילה בסלע, כמונה מרגליות, משתוקא בתרי דלא היה שח כלל שיחת חולין. והיה מסתיר מעשיו וחסידותו קדושתו ופרישותו מעין רואה. במכתב שכתב מרן הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל לאחד מבניו של הרב המנוח בצעירותו. בין הדברים כתב שם מרן בזה"ל: "ותקותי כי יתקיים בך לא ימוש מפך ומפי זרעך, ומפי זרע זרעך וכו', כי תלית אביך וזקנך הם תלמידי חכמים - יבדל מר אביך לחטול - וזכותם מגן וצנינה עליך. מעטים אנשים היודעים להעריך את מר אביך ורק כשתגדל תדע מעט מערכו". ע"כ. וראה להלן בסמוך מאמר עם מעט מהנהגותיו היקרות של הרב זצ"ל.

בערב ימיו התחיל להאיר אור חדש במזרח ונתגלה זרוע עוזו, הלא הוא ספרו שו"ת דברי שלום על כל חלקי הש"ע. בחייו יצאו לאור שני כרכים, ולאחר סילוקו של צדיק הוציאו בניו עוד כמה כרכים מכתביו לאורה. ביחד יצא י"ב כרכים, ועדיין לשליש ולרביע לא הגיעו כי הניח אחריו ברכה מרובה.

הרב נתבקש לישיבה של מעלה בליל חמישי כ"ו טבת תשנ"ה, ועלתה נשמתו הטהורה בסערה השמימה, וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש. תנצב"ה.

[המאמרים נמסרו על ידי נכדו הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו]

## חידושים על ארבעה טורים

סימן רטו ספק ברכות להקל

הרמב"ם ומרן ז"ל דלא כמ"ש הכפתור ופר"ח  
וכמ"ש הקו"א ז"ל.

**וקצת תימא על רדב"ז** שלא הזכיר מד' הרמב"ם והטור ז"ל שמוכח מדבריהם היפך הכפתור ופרח ז"ל, ועיין בשד"ח מע' ברכות סי' א' (אות ח"י סק"ב) דאייתי הך כללא דהרדב"ז ושרבים פליגי בזה והביא בשם מקנה אברהם שציין להראב"ד בהשגות פ"ג דמילה ה"ו ותשובת רמב"ם לחכמי לונגל, וכלומר דסברת רדב"ז במחלוקת שנויה בין רמב"ם וראב"ד ז"ל, ותמה שם על רדב"ז שסתם דלא כרמב"ם ז"ל, ויישב שם דלא אמר רדב"ז אלא בספק דפלוגתא, אבל בספיקא דמציאות וליכא למ"ד שחייב לעשות המצוה ולברך, אלא דמפני הספק צריך לעשות המצוה, בכה"ג גם הרדב"ז יודה דאין לו לברך והיינו ההיא דאנדורגינוס יעו"ש, ולפי"ז נתיישב גם ממה שהקשינו ממגילה, דהתם נמי הס' הוא במציאות (אלא שעיקר החילוק הוא קשה דמאי שנא דהא התם נמי יש חשש ברכה לבטלה דשמא הלכה כהחולקים ואפ"ה ל"ח בזה לסב"ל ה"ה בס' מציאות נמי אין לנו לחוש לזה). וגם יש לדחות מה שהוכחנו מד' רמב"ם ומרן דהתם שאני דהס' הוא במציאות משו"ה ס"ל דאי לאו"ה לעולם הוה אמרי' סב"ל משום דהס' הוא במציאות ועיין נמי בשד"ח מע' סוכה (סי' א' אות ב') דאייתי שם דברי הפמ"ג והח"א ועוד אחרונים דיאכל בסוכה ולא יברך מאחר שיש חולקים, וס"ל דא"ח לאכול כזית בסוכה, הא קמן שדעת האחרונים ז"ל דלא כרדב"ז ז"ל, וכן הביא המשנ"ב (בס"י תרל"ט סקל"ה) הכרעת האחרונים לדינא הפמ"ג ודה"ח וצל"ח ובית מאיר וח"א, וע' כה"ח אות מ"ו ואות ע"ג יעו"ש ובבכורי יעקב היה נראה לו להלכה לברך מ"מ לא מלאו לבו לפלוג עלה צל"ח וחוו"ד יעו"ש שהביא שהיעב"ץ בסדור שלו, (כאן חסר וחו"ד)

**בענין דקי"ל סב"ל**, אם הפלוגתא היא בעיקר עשיית המצוה ואנו באין לעשותה כסברת המחייבים, אם גם בכה"ג אמרינן סב"ל או לא. עיין לה' קול אליאו ח"ב (או"ח סי' כ"ח) שהביא בשם שו"ת הרדב"ז ז"ל סי' תרס"ה בשם ס' כפתור ופרח דס"ל שיכול לברך בשופי, ושדעת מרן ז"ל דכיון דפלוגתא היא ודאי שלא יברך ממ"ש בא"ח בס"י תע"ג בדין נטילה לדבר שטיבולו במשקה שלא יברך כיון דאיכא פלוגתא בזה יעו"ש. ולכאורה מדברי (הרא"ש) והטור ז"ל שם נראה דס"ל דבכה"ג לא אמרינן סב"ל, דפסקו שיכול לברך יעו"ש, וכדעת הכפתור ופרח שכ' הרדב"ז ז"ל. ויש לדחות דאין ראייה מזה די"ל דהנ"ל שפסקו כן משום דאינהו ז"ל הכריעו כדעת המחייבים והכרעתם הכרעה היא ולדידהו ליכא ספיקא בזה, משו"ה פסקו שיברך. ובזה יש לתרץ קושיית מרן הב"ז ז"ל. ולעולם אימא לך היכא דהוי ספק גמור גם אינהו ז"ל יודו שלא יברך משום סב"ל. וכ"מ ממ"ש והרוצה לצאת מספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה משמע, דוקא מי שרוצה להחמיר ע"ע דחשיב ליה ספיקא. וראייה לזה שהרי כ' הטור ז"ל בה' מגילה (סי' תרפ"ח) בשם אחיו הרב יחיאל ז"ל שלא יברכו לא בי"ד ולא בט"ו משום ספק ודלא כדרמב"ם שפ' שיברכו בי"ד כרוב העולם יעו"ש. הרי אע"ג שאנו מסופקים בעיקר עשיית המצוה אפ"ה ס"ל שאין לברך, ואפי' לפי"ד הרמב"ם ומרן ז"ל שפסקו שיברכו בי"ד היינו משום דאזלינן בתר רוב העולם והיינו אפי' אם מוקפת חומה שדינו בט"ו אם קרא ביום י"ד יצא בדיעבד ולא הוי ברכה לבטלה ע"ש במ"ב סקי"א בשם הגר"א והט"ז ז"ל ע"ש. הא לא"ה הוה אמרי' סב"ל וכדעת הר' יחיאל ז"ל ומזה הוכחה נמי שדעת

אח"כ מן התורה ואין החשבון בטל לפי דברי המרדכי במגלה שכ' דהמחויב מדרבנן מוציא החייב מה"ת ע"ש. ונראה מד' המנח"ח דדבר זה מוסכם הוא, ואין בזה מחלוקת, אמנם לכאורה הרי מצינו מחלוקת הראשונים בהאוכל כזית אם מוציא למי שאכל כדי שביעה שהוא חייב מה"ת וא"כ ה"ה בענין זה. שייכא האי פלוגתא גופא, וע' בבא"ח (פ' בראשית אות י"ג) שכתב דהמ"א הצ"ע בזה ורעק"א כ' דמד' מרן הכסף משנה מבואר דלא כהמרדכי יעו"ש, וא"כ נמצא דדין זה מידי פלוגתא לא נפיק ודלא כדמשמע מד' המנח"ח ז"ל ודוק.

#### סימן הנצא הלכות יום טוב

ע' שד"ח (מ"ע יו"ט סי' א' אות ל"ב) מש"כ ע"ד הרב אג"ן (בס' ישמח לב סי' ד') דגם הרב מודה דיש לאסור אף ביו"ט ולא התיר אלא במה שנשאל דמסתמא א"א להשרים והגבירים להתפלל בביתם ב' או מצדם או מצד שיהיה נמשך מזה ריוח לקופה של צדקה לכן התיר ביו"ט משום דבר מצוה, אבל מי שאפשר לו להתפלל ל בביתו בציבור ובקס"ת בודאי לא יתיר הרב אף ביו"ט ובפרט שכבר כתבתי שאף אם היה היתר גמור מצד הדין אין להתיר במקום שאינם בני תורה דיש לחוש שיבואו לזלזל בכבוד יו"ט בשאר דברים יעו"ש ולעד"נ דמסתם הרב אג"ן ז"ל ולא פירש בהדיא האי טעמא משמע מזה דבכל אופן שרי לצורך מצוה דכל כי הא הו"ל לפרושי בהדיא וגם ממאי דהתיר הרב אג"ן בעיר בומבאי דהתם אינם נמצאים בני תורה ואפ"ה התיר משמע דס"ל דאין לנו לגזור גזירות מדעתינו כנלע"ד ודוק.

ובפרט די"ל דמסתמא כיון שהם שרים וגבירים יש יכולת בידם לשכור אנשים ולהתפלל ב' ואפ"ה התיר משמע דלא שאני לי' להרב ז"ל ודוק.

#### סימן רכה סעיף ג

הבה"ט (סק"ז) הביא מחלוקת שבות יעקב ויד אהרן, אם סומא יכול לברך שהחיינו בשעת ראית פרי חדש ע"ש. ולפע"ד נ"ל דאף השבו"י ז"ל לא כתב שהסומא יברך אלא בשעת אכילה, ולא התכוין מעולם שיברך ע"פ ראיית אחרים שיאמרו לו את שם הפרי וע"ז יברך, דפשיטא דזה ליתא, אלא דלעומת מ"ש השבו"י בתשובה דלעיל דעיקר ברכת זמן הוא על הראיה שמ"מ הם בראייה אצל אחרים, ומהני לן ה"ט כדי שיוכל לברך בשעת אכילה וז"ל השבו"י ומה"ט יש לברך נמי זמן על אכילת פירות אלו. ולא על ראיית פירות כמו שהעתיק ה' יד"א ז"ל וזה ברור לע"ד ודוק.

#### סי' רפ"ז ס"א

בהג"ה התפלל מוסף קודם תפילת שחרית יצא, עי' פ"ת בשם באר יצחק (סי' כ') שהנכנס לבית הנכנסת קודם שהתפלל שחרית, ומצא ציבור מתפללים מוסף שאם הגדון הוא על שחרית דר"ח וחווה"מ דמתפלל י"ח ובמוסף רק ז' ברכות אפשר כזה מקרי תפילת שחרית בשם מקודש נגד מוסף ושחרית קודם ע"ש.

אמנם בריטב"א (מגילה כ:) שכ' אלמא דבשאר ימים מתפלל בכל עת שידמן לו אפי' שלכתחילה מצוה להקדים של שחרית ותפילות כנגד תמידים תקנום, משמע דאין להעדיף שחרית משום זה שוש בה י"ח ויכול להתפלל בכל עת מן לו יותר, וא"כ בנדון זה שלא ימצא מנין אח"כ יתפלל מוסף עם הציבור ואח"כ יתפלל שחרית (חסר הרבה מילים...), ע' להרב ז"ל בשו"ת דברי שלום ח"ג סימן מח שהאריך הרבה בפתגמא דנא, אמנם טענה זאת לא הזכיר שם.

#### סימן הפט

ע' מנחת חנוך ז"ל (סי' ש"ו) שכתב דקטן שמנה ונתגדל דמהני החיוב מדרבנן להיות חייב

סימן הקני

**כתב הב"ח**, ומ"ש והרמב"ן כתב שאין לו להבדיל על הכוס. פירוש שאין לו להבדיל כלל לא בשבת ולא במוצאי שבת ולא במוצאי תשעה באב וסגי בשיבדיל בתפילה ועיין בדבריו באשיר"י סוף תעניות וכתב עוד הרמב"ן שם לדחות דברי האומר דנותנין לתינוק לשתות ועיין לקמן בסימן תקנ"ט (סע' ה) גבי מילה וכתב הרא"ש וכן נהגו העם כדברי בה"ג וכן כתב רבינו ירוחם (ני"ח ח"ב קסד ע"ג) שראה כן בכמה מקומות אבל כתב לשם שלא יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה ושכן עיקר עכ"ד.

**וצ"ע** דזה לשון רי"ו, וי"א כי מבדיל במ"ש ונותנו לתינוק וכו' וי"א דדמי ואין נותנין לטעום לתינוק אפי' בת"ב הילכך אינו מבדיל במוצאי שבת ולא יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה וכן עיקר, וראיתי בכמה מקומות נוהגים כדברי בה"ג עכ"ל רי"ו יעו"ש. הנה בתחילה הביא מחלוקת בין בה"ג והרמב"ן אם מבדיל בליל שני, ואחר זה הביא המחלוקת אם מבדיל במ"ש ויטעים לתינוק, ומסיים הילכך אינו מבדיל במו"ש ואל יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה וכן עיקר.

**ואח"ז** כתב וראיתי בכמה מקומות נוהגים כד' בה"ג ולא כתב ע"ז כלום נראה מכל זה שלא כתב שלא יבדיל ויכניס עצמו בספק אלא דוקא בענין הפלוגתא של מוצאי שבת ולא אפלוגתא של מוצאי ת"ב שהרי דייק מוצאי שבת הוא שכתב כן שלא יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, ואם איתא כדברי הב"ח הו"ל לומר הילכך אין להבדיל כלל לא במוצאי שבת ולא במוצאי ת"ב ולא יכניס עצמו בס' וכו' אלא ודאי ע"כ צ"ל שכוונתו רק על מוצאי שבת, אבל על מה שנהגו בכמה מקומות להבדיל ביום שני כד' בה"ג ע"ז לא כתב כלום, ומשום שנראה עיקר כדעת בה"ג ודעמיה

שהוא דעת רוב הפוסקים וכמ"ש לעיל. אלא שא"כ הו"ל לומר במקום שאין מנהג ידוע לא יבדיל משום ס' ברכה, וצ"ע.

**ולפי** הבנת הב"ח בד' רי"ו יוצא שאפילו שנהגו להבדיל כבה"ג, מ"מ ס"ל דנחשב כמכניס עצמו בספק ברכה לבטלה ולא יבדיל, וזה נגד האי כללא דכילי לן רבני האחרונים ז"ל ע' שד"ח מ"ע ברכות סימן י"ח אות ו' ע"ש דבמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכה להקל וצ"ע ודוק.

**ולשון** רי"ו בני"ח ח"ב בשם בה"ג שכתב ואינו מברך מאורי האש שכבר בירך במו"ש ע"ש, הוא קשה, חדא דמלשון זה משמע טעמא שכבר בירך במו"ש הא אם לא בירך במ"ש יברך במוצאי ת"ב. והא ליתא, דק"ל כיון שעבר הלילה של מו"ש שוב אינו יכול לברך, כיון שעבר זמנו ע' טור סימן רצ"ט ושו"ע שם ס"ו ע"ש. ועוד תיקשי דאמאי איצטריך לומר שלא יברך, פשיטא כיון שכבר בירך מהיכא תיסק אדעתין ששוב יברך ע"ז, וכמ"ש המאירי ע"ד רב עמרם דס"ל שאינו מברך על האור אפי' במ"ש ממה שכתב שאינו מברך במוצאי ת"ב עליו, מכח זה דייק המאירי דס"ל שאינו מברך במ"ש, דאילו ס"ל דמברך במו"ש א"כ מה הוצרך עוד לומר שלא יברך פשיטא ע"ש אמנם הרא"ש בתענית פ"ד סימן מ' והטור בסימן תקנ"ו אין שם הלשון כיון שכבר בירך במוצ"ש שכתב רי"ו בלשון בה"ג ע"ש וצ"ע ודוק. ושמא י"ל דלאו דוקא הוא ושלא בדקדוק כתב כן.

סימן תקסו סעיף ה

**וכתב** הט"ז ז"ל (בסק"ז) שכשם שש"ץ שאינו מתענה לא יתפלל, כ"ש שלא יעלה לתורה מי שאינו מתענה, ואפי' אם אין שם מי שיוכל לברך או שאין שם כהן אחר אפי"ה לא יקרא מי שאין מתענה וע"כ נראה דאפי' קראוהו כבר לא יעלה דהוה ברכה לבטלה

צורך עיניו דכרת ומדלא משני הש"ס כן מוכח לכאורה דנשים פטורות מאכילה דתשיעי, וע"ז סיים ואין לומר דאדרבא כלפי לייא דלא משני הכי משום דפשיטא מילתא דודאי חייבות וכו'. והיינו דלעולם אימא לך דנשים חייבות, והא דלא משני הש"ס דאיצטריך האזרח לזה, משום דס"ל להש"ס דלהא לא איצטריך קרא דמלתא דפשיטא היא דחייבות ואין צורך לקרא לרבוויינהו, דכיון דהאכילה היא משום העינוי א"כ פשיטא דהני נשי נמי כיון דחייבות בעינוי חייבות נמי באכילה בתשיעי. וע"ז כתב דאין לומר כן, משום דאימא היא גופא קמ"ל קרא דחייבות משום דטעמא דמלתא דהוה צורך עינוי, ואי לאו קרא לא הוה ידעינן דטעמא משום עינוי כדי שנדע מזה דאף נשים חייבות, וע"ז אתא קרא לאשמעינן דחייבות דטעמא הוי משום צורך עינוי, והדרא הוכחא לדוכתא דכיון דלא משני הכי יש להוכיח דנשים פטורות, כך נלע"ד בפ"ד ד' ה' לימודי ה'.

**אלא** דלפי מאי דמסיק דחייבות, א"כ יש לומר דהיינו טעמא דהש"ס לא משני הכי, כיון דפשיטא דקרא מיירי בעינוי מאכילה ואשכחן לרבוויינהו בענין תוס' יוה"כ באיסור אכילה, ניחא ל' להש"ס לאוקמי האזרח לענין תוספת, ולא לענין חיוב אכילה דתשיעי כיון דאשכחן לרבוויינהו לענין תוספת עדיף טפי דאתי שפיר גם לפי פשיטא דקרא, משא"כ אם נאמר דקרא מיירי לענין אכילה דתשיעי, דזה אינו לפי פשיטא דקרא. ובפרט דכתיב תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח וכו', דנצטרך לדחוק ולומר דתענו קאי על אכילה דתשיעי, וכל מלאכה קאי איום הכפורים, וזה בודאי דוחק הוא לאוקמי קרא בהכי, משא"כ כפי שתי הש"ס לענין התוס' א"ש דתרווייהו מיירי העינוי ואיסור מלאכה בתוס' יוה"כ בזמן אחד, ואפי' אי נימא דקרא דקאמר תענו משמע תרתי מילי, ענין אכילה דתשיעי, וגם

וכו', וכ"נ ממ"ש ב"י וז"ל כ' מהרי"ק בשורש ט' מעשים בכל יום כשאין הכהן מתענה יצא הכהן מבה"כ ועומד לקרות בתורה ישראל המתענה נראה מדבריו שאין עומד לקרוא בתורה מי שאינו מתענה עכ"ל משמע דאינו קורא כלל אפילו אם קראוהו כבר דאל"כ ה"ל לכתוב דלא יעלה לקרות או לא יקראוהו כנלע"ד.

**ונ"ל** להוסיף עוד דאי נימא דס"ל להב"י הוה רק ממנהג בעלמא דאינו עולה א"כ קשה מה הוסיף מרן שנראה מדברי מהרי"ק שאינו עולה מי שאינו מתענה פשיטא דהא בהדיא כתב כן מהרי"ק שאינו עולה הכהן שאינו מתענה ועולה ישראל במקומו ומה בא לחדש ולהוסיף בזה מרן הב"י אבל אם נאמר דכוונת מרן בזה לומר דנראה מדבריו שאינו עולה מדינא, אתי שפיר בזה.

### סימן תר"ד ס"א

#### נשים אם חייבת באכילה בערב יוה"כ

**מצוה** לאכול וכו', ולענין נשים אם חייבות בזה, ע' בשד"ח אס"ד מערכת יוה"כ פ' אות ה', ובדברי ה' לימודי ה' שהביא את הגמ' סוכה כח. שדנה למ"ל למכתב האזרח לרבות נשים בענוי יוה"כ, וע"ז דן למה לא העמידה הגמ' שצריכות הפסוק באה ללמדנו שנשים חייבות באכילה בתשיעי, ע"ש. ונ"ל דט"ס נפל בד' ה' לימודי ה' וכן צריך לומר "ואין לומר דאדרבא כלפי לייא, דלא משני הכי משום דפשיטא מילתא דודאי חייבין משו"ה לא ניח"ל לאוקמי קרא לחייבינהו דאימא הא גופא קמ"ל קרא דה"ט משום דהוה צורך עינוי".

**ומש"כ** דודאי פטורין הוא ט"ס הניכר מתוך הדברים, וכן הוא תוכן כוונתו, דלכאורה יש להוכיח מדלא משני הש"ס דאיצטריך לאכילה דתשעה וקמ"ל דאע"ג דהוי מ"ע שהזמ"ג אפ"ה חייבות כיון דהוי

ולדינא מסיק השד"ח שם דגם נשים חייבות בזה, ויש להזהירם ע"ז ע"ש. ועיין כה"ח או"ה. ולפי"ז נ"ל לפרש מאי דאיתא ביומא (פא): כל האוכל ושותה בתשיעי וכו', דנקט תיבת "כל" לאתווי נשים דגם אינהו איתנהו בהאי חיובא ומטעמא דזה הוי צורך עינוי כמו שנתבאר לעיל בס"ד ודוק היטב.

### סימן הרעה ס"א

תהילת הענין הכר והע"ד, ואעפ"כ הנמנוהו כאן מהמת החודש שבענב בהריו

**רמב"ם** הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה ט הדליקו מבפנים והוציאו דלוק והניחו על פתח ביתו לא עשה כלום עד שידליקנו במקומו, אחז הנר בידו ועמד לא עשה כלום שהרואה אומר לצרכו הוא עומד. עששית שהיתה דולקת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומברך ומדליקה שההדלקה היא המצוה ולא ההנחה.

**ומוכח** מדבריו דגבי חנוכה דאמרי' שיאמרו לצרכו הדליקה, היינו אע"ג דקחזי דמברך על מצוות נר חנוכה, שהרי לא הזכיר זה אלא לענין עששית שהיתה דולקת כל היום. ועל כרחק שאפ"ה לא מהני משום דבעינן פרסום הנס, דנראה לצורכו הדליקה יעו"ש, א"כ לפי"ז נראה דס"ל דאפי' בזה"ז שיש נרות מיוחדים לחנוכה, וכו"ע ידעי שעשו לשם מצות חנוכה אפ"ה לא מהני אם אוחזה בידו ולא הניחה במקום הנחתה, דאע"ג דמחמת שמייחד נרות לכך ידעו דלשם מצות חנוכה עבדי' לה אפ"ה בעינן דהפרסום יהיה המצוה גופא כגון שניחנה במקום שיש נרות מיוחדים לזה מהני שלא יאמרו לצורך הדלקה, דהא כשמברכים עליה ידעי שהוא לשם חנוכה ואפ"ה לא מהני, וצ"ע ודוק.

איסור אכילה דעשירי דומיא דכל מלאכה דמיירי בעשירי, והאזרח אתא לענין אכילה דתשיעי, אפ"ה חשיב לי' דוחק לאוקמי בהכי דמלת תענו מתפרש לשני ענינים סותרים, וניח"ל להש"ס לאוקמי לגבי תוס' ופי' תענו חדא היא כפשטא דקרא כנלע"ד נכון בס"ד.

**ולפי"ז** מ"ש השד"ח דלא ניח"ל להש"ס למימר דהאזרח להכי הוא דאתא דכיון דטעמא דאכילה הוא משום העינוי דיוהכ"פ פשיטא דהני נשי הואיל ואיתנהו בעינוי דיוהכ"פ איתנהו נמי באכילה דערב יו"כ ע"ש, זהו מש"כ ה' לימודי ה' ואין לומר דאדרבא כלפי לייא דלא משני הכי משום דפשיטא כו' וע"ז סיים דאין לומר כן משום דאימא היא גופא אתא קרא לאשמעינן דהיינו טעמא משום דהוה צורך עינוי, ואילו השד"ח נקיט לה בדחיה קיימת והאי ודאי אין זה כוונתו של הרב לימודי ה' וזה ברור ופשוט ודוק. וע"ש בשד"ח שהביא בשם גפן אדרת בשם מר רבו לפשוט ספקא של רעק"א מירושלמי שמה, וע"ש שכתב לדחות ראייה זו במקום אחר כתבתי בזה לדחות באופן אחר וק"ל.

**ועוד** י"ל דה"ט דלא משני הש"ס דאיצטריך האזרח לאכילה דתשיעי, ולאשמעינן דטעמא דמלתא דהוי משום צורך עינוי דס"ל להש"ס דלהא א"צ קרא, דמלתא דסברא הוא שציונו לאכול בערב יו"כ כדי שנוכל לקיים מצות העינוי, ואנן ידעינן למדרש טעמא דקרא מדנפשין וכמו דדרש ר"ש טעמא דקרא בכל דוכתי, ואע"ג דרבנן פליגי אר"ש דלא דרש"י טעמא דקרא, מ"מ בענין זה ס"ל להש"ס דאפי' לרבנן איכא למידרש מדנפשין טעמא דקרא וא"צ האזרח לאשמעינן טעמא דמלתא דרק משו"ה מוקים לתוספת יוהכ"פ ודוק.

## רבינו צדקה הוינין זצוק"ל

גדול דייני הערה החרדית הספרדית ובעל שו"ת צדקה ומשפט

רבינו נולד בבגדאד, עיראק, בח' בשבט ה'תרל"ו לרבי משה חוצין, דור חמישי לרב צדקה חוצין הראשון. בצעירותו למד בישיבת מדרש בית זלכה, בין היתר אצל הרב אלישע דגור, ראב"ד בגדאד. לאחר סיום לימודיו בישיבה נישא לנועם, בת דודו הרב אברהם צדקה.

מגיל צעיר נחשב לשקדן עצום שעניו כמעט לא יצאו מן הגמרא, למעט מעשי מצווה וקדושה. במשך חייו בבגדאד שימש כמוהל מומחה, ויצא לערים וכפרים שונים כדי למול ילדים יהודים, ללא תמורה. כן ייסד שיעורי תורה לתלמידים צעירים, ושכר עבורם מורים. ייסד גם שיעורים למבוגרים, והיה מלמדם בעצמו.

רבינו סירב לכהן במשרה רבנית, והיה נחשב לאדם צנוע וענוותן כהלל, אך מאידך - היה קנאי ותקיף עד מאוד לכל דבר שבקדושה, ונחשב לאחד מגדולי המתנגדים לתנועה הציונית, לארגון ה'אליאנס' ולגופים שפעלו בניגוד לרוח התורה הקדושה. רבינו התנגד להכנסת לימודי חול בתוכנית הלימודים של מדרש תלמוד תורה בבגדאד.

בחודש התרס"ה ביקר בישראל למשך כחודש והתפלל בקברי צדיקים יחד עם הרב יחזקאל עזרא רחמים והרב יעקב חיים סופר.

בשנת ה'תרפ"ו עלה לישראל והשתכן בשכונת גאולה בירושלים, שם הקים בשנת ה'תרפ"ט את בית הכנסת "שמש צדקה" ברחוב חגי. בהמשך כיהן כדיין בבית הדין של העדה החרדית הספרדית, וראש רבני העדה הבבלית.

רבינו נסתלק לבית עולמו בראש חודש אדר ה'תשכ"א, הוספד על ידי רבני ירושלים, ונקבר בבית הקברות סנהדריה שבירושלים.

בין תלמידיו נמנים מרנן ורבנן הגאונים הגדולים רבי יעקב מוצאפי, רבי שלמן מוצאפי, רבי יהודה צדקה, רבי יצחק נסים, רבי מרדכי אליהו ועוד. חיבר את שו"ת צדקה ומשפט, וספר מקיץ נרדמים בענייני מוסר.

## הודאה על ניסי מצרים

אניסא דרבים כולי עלמא מחייבי לברוכי,<sup>א</sup> זמנין כתבינן<sup>ב</sup> המסות הגדולות אשר ראו עיננו,<sup>ג</sup> לכל היד החזקה אשר עשה משה,<sup>ד</sup> ונותן הודאה לשעבר.<sup>ה</sup> האי אודיתא

א. כ"י א, דף קסז ע"א.

ב. ברכות נד ע"א.

ג. משנה ברכות שם.

ד. עפ"י סנהדרין כט, ב.

ה. עפ"י דברים ז, יט.

ו. שם לד, יב.

שהוא אינו בעל הנס. וזהו שיעור הכתוב חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו, דהיינו כמו אותו הטובה שגמל לנו, כן אנחנו חייבים להזכיר חסדי ה' כשעשה רב טוב לבית ישראל אשר גמלם ברחמיו, דמה שגמלם לישראל הוי כמו הטובות שגמלנו, דאתרוייהו מחייב איניש לברוכי. ומשום הכי אמר 'כעל' כל אשר גמלנו, שהוא כ'ף הדמיון. וסיים ורב טוב לבית ישראל, לומר לך דאניסא דרבים דוקא שהוא לכלל תהלות ישראל מחייב לברוכי, ולא אניסא דיחיד דאיהו דוקא מחייב לברוכי אבל אחריני לא.

**או** נאמר בדרך אחרת בהקדים מה שאמרו בגמרא<sup>א</sup> [תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי] מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר<sup>ב</sup> הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים. אמרו לו, לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל וכו', ע"כ. וזהו סדרן של כתובים, דברישא כתיב<sup>ג</sup> הנה ה' השמיע אל קצה הארץ אמרו לבת ציון הנה ישעך בא וכו'. וקראו להם עם הקודש גאולי ה' וכו'. מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה וכו'. כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. שכל פסוקים אלו מורה על הגאולה העתידה שגואל אותנו משעבוד מלכיות, ואותם הדורות שיהיו באותו הזמן חייבין להזכיר ניסי ה' שעשה עמהם, שגמלם ה', וגם יזכירו חסדי ה' שעשה עם אבותיהם, וכמו שאמרו בגמ' שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל.

אתיא ותמהיא אותותינו לא ראינו.<sup>ד</sup> ומעתה הבא נבא לבאר הני קראי וחזון ישעיה, וזה תארן.

**חסדי ה'** אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם ברחמיו וכרוב חסדיו. ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע. בכל צרתם לא צר ומלאך פניו הושיעם וכו'.<sup>ה</sup> ואיכא למידק, דהוה למימר חסדי ה' אזכיר תהלות ה' על אשר גמלנו ה', למה אמר כעל. ועוד, דפתח בתחלה ואמר כעל כל אשר גמלנו ה', ואח"כ אמר אשר גמלם ברחמיו.

**אמנם** זה יובן בהקדים הא דתנן<sup>ו</sup> הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך המקום שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ואמרין בגמרא מנא הני מילי, אמר ר"י אמר קרא' ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים. אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן, והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא, נפל עליה אריא, אתעביד ליה ניסא ואתצל, אתא לקמיה דרבא אמר ליה כל אימת דמטיית להתם בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה וכו'. ומשני, אניסא דרבים כולי עלמא מחייבי לברוכי, אניסא דיחיד איהו חייב לברוכי. וזהו אומרו חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה', שאנו חייבין להודות לשבח לה' על כל הטובה אשר עשה וגמל טוב לבית ישראל אשר גמלם, ואפילו שלא גמל לנו אותה הטובה אלא שעשה הטובה לאחרים, עם כל זה חייבין להודות לו כמו הגמול שעשה לנו, כיון שהוא ניסא דרבים כולי עלמא מחייבי לברוכי, אפילו

יא. ברכות יב ע"ב.  
יב. ירמיה כג, ז-ח.  
יג. ישעיה סב, יא - סג, ד.

ז. תהלים עד, ט.  
ח. ישעיה סג, ז-ט.  
ט. ברכות שם.  
י. שמות יח, י.



אתרי ניסי דעבד להו. אחד, אשר גאלם מיד צר, שהיא גאולת מצרים, שנקרא פרעה אויב כמו שאמר הכתוב "אמר אויב. וכך אמר בתהלים" ויושיעם מיד שונא ויגאלם מיד אויב. והשנית, ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים, שהיא גאולת העתיד, שישראל עתה מפוזרים בכל הארצות, שמשבחין לה' על שהצילם משעבוד מלכיות, וגם הנס של יציאת מצרים וק"ל.

**ויאמר** אך עמי המה בנים לא ישקרו ויהי להם למושיע. מהו מלת אך עמי, ומה מיעט מלת אך. ועוד אומרו בנים לא ישקרו, והשקר מאן דכר שמייה הכא.

**הביאור** הוא בהקדים הא דאמרינן פרק קמא דמגילה,<sup>ט</sup> תנו רבנן מ"ז<sup>ב</sup> נביאים וז' נביאות עמדו להם לישראל, לא הוסיפו ולא הותירו<sup>ט</sup> על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, אמר רבי יהושע בן קרחה, ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממות לחיים לא כל שכן. אי הכי הלל נמי נימא. לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. (ולא יהא נס) יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ היכי אמרינן שירה, כדתניא וכו'. מתקיף לה<sup>כ</sup> רבא, בשלמא הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש, אכתי עבדי אחשוורוש אנן, ע"כ.

**בא** הנביא לומר, שכשהקב"ה עושה להם נסים ומצילים משעבוד מלכיות, צריך להזכיר חסדי ה' ולומר הלל. וזהו שאמר חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' ורב

וזהו אומרם, חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל וכו', רוצה לומר שחייבין אנו להזכיר חסדי ה' על אשר גמלנו, שהצילנו משעבוד מלכיות,<sup>ד</sup> וגם נזכיר חסדי ה' שעשה רב טוב לבית ישראל אשר גמלם ברחמיו, שם רמז על יציאת מצרים, וזהו מלת ורב טוב, רוצה לומר שנזכור הטובה שגמלנו וגם הטובה שגמל לאבותינו. ולכך פתח בלשון המדבר בעדו וסיים בלשון המדבר על אחרים.

**ובהכי** אתי שפיר נמי הפסוק שאומר<sup>ט</sup> הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר ומארצות קבצם ממזרח וממערב וכו'. ואיכא למידק בהני קראי, דבתחלה אמר יאמרו גאולי ה' דהוא לשון עתיד, והדר קאמר בלשון עבר אשר גאלם מיד צר. אלא הוא הדבר אשר דברנו, דלעתיד לבוא כשהו ניצולים משעבוד מלכיות, מזכירין שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל. וגאולת העתיד נקראים גאולי ה', שכל הגאולות שעברו נעשו ע"י בשר ודם, וגאולה אחרונה היא ע"י ה' בעצמו, ולכך תהיה גאולה שלימה וכדאיתא בזוהר,<sup>ט</sup> ומשום הכי קאמר בגאולה האחרונה, וקראו להם עם הקדש גאולי ה'. וזהו אומרו דבגאולה העתידה לבא יזכירו חסדי ה' על הטובה שנעשית להם אז, וגם יזכירו גאולות הראשונות, דהיינו גאולת מצרים, וכמו שאמר שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל. וזהו כוונת הפסוק הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יאמרו גאולי ה', שהיא גאולת העתיד, ומזכירין חסדי ה'

יד. לפי ביאור זה האחרון לכאורה לא יתיישב לשון כעל בכ"ף הדמיון.  
טו. תהלים קז, א-ג.  
טז. זוהר ויקרא, דף ו ע"א.  
יז. שמות טו, ט.  
יח. תהלים קז, י.

יט. מגילה יד ע"א.  
כ. לפנינו; ארבעים ושמונה.  
כא. לפנינו; לא פחתו ולא הותירו.  
כב. תיבות אלו ליתא בגמרא שלפנינו, והן גירסת הרי"ף והעין יעקב.

את מצרים מת על שפת הים וכו'. אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' וכו'.<sup>י</sup> ועל זה יש לדקדק מלת אז. ועוד, מלת את השירה הזאת לה', ומי לא ידע שהשירה היא לה'. ועל פי הדברים האלה אתי שפיר, דישראל בשעת יציאתם ממצרים לא קבלו לומר שירה, דעדיין אין השמחה שלימה, דאכתי היו מפחדין שמא ירדוף אחריהם, ובפרט ששלח עמהם אקטורין להחזירם אחר ג' ימים,<sup>יב</sup> והיאך יאמרו הלל ועדיין עבדי פרעה אינהו. כיון דחזו ישראל את מצרים מת על שפת הים, ידעו נאמנה שניצולו לגמרי מיד מצרים, והשתא הוו עבדי ה' ולא עבדי פרעה. וזהו שרמז, ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים, ולא מקדמת דנא, דהשתא הוא דחזו ישראל את מצרים מת על שפת הים, ואז ישיר משה ובני ישראל את השירה, ולא מקדמת דנא. למה, את השירה הזאת לה', דבעינן למימר הללו עבדי ה' דוקא. וזהו דיהבי טעמא למלתייהו, דמאי טעמא דאמרי האידנא שירתא, והשיבו<sup>יג</sup> אשירה לה" כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים. וכיון שטובעו בים סוף, מצינן השתא למימר שירתא, דהשתא עבדי ה' ולא עבדי פרעה. וזהו כוונת המדרש<sup>יד</sup> לה' אמרוה ולא לבשר ודם, כלומר דהשתא דהוו עבדי ה' ולא עבדי בשר ודם מצו למימר שירתא.

**או** יובן בהקדים הא דאמרינן פרק קמא דמגילה,<sup>ה</sup> רבי יהושע בן לוי פתח, והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם כן ישיש להרע אתכם.<sup>ו</sup> ומי חדי קב"ה במפלתן של

טוב לבית ישראל אשר גמלם ברחמיו וכו'. וכי תימא, והרי בזמן אחשוורוש גמלנו מאז טובות והצילנו ממות לחיים ואין אומרים הלל, ולא קל וחומר הוא, מעבדות לחירות אומרים שירה ממות לחיים לא כ"ש. ובא התשובה על זה, ויאמר אך עמי רוצה לומר אימת אמרינן שירה, דוקא כשהם עמי לבד, שהם עבדי הם עבדי פרעה, משא"כ בזמן אחשוורוש, אכתי עבדי אחשוורוש אנן, היכי נימא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש, והתורה אמרה<sup>יז</sup> מדבר שקר תרחק. וזהו אומרו, בנים לא ישקרו, דלא מצו לשקר ולומר הללו עבדי ה'.

**ויהי** להם למושיע, שהושיעם לגמרי מיד פרעה. וזהו כוונת מאמר אחד תמוה במדרש שאמר,<sup>יח</sup> יאמרו גאולי ה', מפני מה, אשר גאלם מיד צר. וזה תימה, דקרא אתא לאשמעינן סוף פסוק. אלא עם הקודם הוא מבואר, דהוקשה ליה דהנה חכמים ז"ל דרשו מזמור זה על גאולת מצרים, וקאמר דצריך להודות להלל ולשבח שהוציאנו מעבדות לחירות. וזהו אומרו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, יאמרו גאולי ה' וכו'. וכי תימא, והרי נס דבימי אחשוורוש שהצילנו ממות לחיים ולא אמרינן הלל, ומאי טעמא בנס מצרים אומרים שירה. וזהו אומרו מפני מה, ויהי כמשיב דשאני הכא אשר גאלם מיד צר שהוא פרעה, שניצולו לגמרי ולא הוו עוד כי אם עבדי ה' ולא עבדי פרעה.

**ויובן** נמי קרא דכתיב,<sup>יט</sup> ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים, וירא ישראל

ישמעאל בשלח, פ"א.

כח. שמות טו, א.

כט. מכילתא שם, פרשת השירה פ"א.

ל. מגילה י ע"ב.

לא. עפ"י דברים כח, סג.

כג. שמות כג, ז.

כד. ילקוט שמעוני תהלים, רמז תתסו.

כה. שמות יד, ל.

כו. שם טו, א.

כז. רש"י לשמות יד, ה ד"ה ויוגד. ומקורו ממכילתא דרבי

והוא חפץ בגאולתכם, אינו מביט במעשיכם הרעים. ובמי הוא מביט, בצדיקים שבכם ובמעשיהם, כגון עמרם ובית דינו. מדלג על ההרים, ואין הרים אלא בתי דינין וכו'. רבנן אמרי קול דודי הנה זה בא [זה משה], בשעה שבא ואמר להם בחדש זה אתם נגאלין, אמרו איך אנו נגאלין והלא כל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעבודה זרה שלכם, אלא מדלג על ההרים, ואין הרים אלא עבודה זרה, דכתיב<sup>ל</sup> על ההרים יזבח, ובחדש הזה אתם נגאלין [שנאמר<sup>מ</sup> החדש הזה לכם], ע"כ.

**ובזה** אתי שפיר, שהנביא אומר שעלינו חובה להזכיר חסדי המקום שגאל אותנו ברחמיו המרובים ובחסדיו הגדולים, שלא היינו ראויין ליגאל מחמת מעשינו הרעים, שהיתה כל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו, ואפילו הכי לא נסתכל בעבודה זרה ובמעשים רעים שלנו, אלא נסתכל בצדיקים שלנו ובמעשיהם הטובים. וזהו אמרו, חסדי ה' ורב אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם ברחמיו וקרוב חסדיו. לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו.<sup>נ</sup> ויאמר אך עמי המה בנים. רוצה לומר, מיעוט עמי,<sup>נ</sup> הם (היו) אותם הצדיקים שהיו באותו הדור מועטים היו, שרובן היו רשעים, ונסתכל בצדיקים ולא ברשעים, והצילם בשביל מיעוט הצדיקים שהיו בהם. ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו, ובזכותם

רשעים, והא כתיב<sup>ז</sup> בצאת לפני החלוץ אומרים הודו לה' כי לעולם חסדו, וא"ר יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו, מפני שאין הקב"ה חפץ במפלתן של רשעים. ופירש רש"י<sup>ז</sup> בצאת לפני החלוץ, ביהושפט כתיב, כשיצא להלחם על העמונים שבאו עליו. ואמר ר"י מאי דכתיב<sup>ח</sup> ולא קרב זה אל זה כל הלילה, בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. ומשני, הוא אינו שש, אבל אחרים משיש, ע"כ. וזהו דקשיא ליה על מה דכתיב הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יאמרו גאולי ה', דאיך נאמר כי טוב בהודאה זו, והא אין הקב"ה חפץ במפלתן של רשעים, כדאשכחן גבי בצאת לפני החלוץ דלא נאמר כי טוב בהודאה זו. וזהו אומר<sup>י</sup> מפני מה, רוצה לומר מפני מה נאמר כי טוב בהאי הודאה, ומשני אשר גאלם מיד צר, רוצה לומר השירה לא היתה על מפלת פרעה וחילו, אלא על ההצלה שניצולו בני ישראל מתחת ידו. וזוהי כוונת יתרו, ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים,<sup>י</sup> רוצה לומר מה שאני אומר ברוך, לאו על מפלת האויב אלא על ההצלה לחודה.

**או** נאמר באופן אחר, מה שאמר<sup>י</sup> אשר גמלם ברחמיו ויאמר אך עמי המה. והוא בהקדים מאי דאיתא במדרש שיר השירים,<sup>י</sup> רבי נחמיה אומר, קול דודי הנה זה בא<sup>י</sup> זה משה, בשעה שאמר להם בחדש זה אתם נגאלין, א"ל איך אנו נגאלין והלא אין בידינו מעשים טובים, אמר להם הואיל

לח. שיר השירים רבה פ"ב, יט.  
לט. שיר השירים ב, ח.  
מ. הושע ד, יג.  
מא. שמות יב, ב.  
מב. תהלים קג, י.  
מג. 'אך' לשון מיעוט.

לב. דבה"י ב, כ, כא.  
לג. מגילה שם, ד"ה בצאת לפני.  
לד. שמות יד, כ.  
לה. ילקוט שמעוני תהלים הנד'.  
לו. שם יח, י.  
לז. ישעיה סג, ז-ח.

נסתכל אלא בצדקות שבהם ולא ברעות שבהם. יסיים - באהבתו ובחמלתו הוא גאלם, אפילו שהמה מרו ועצבו את רוח קדשו, שהמרו על ים בים סוף<sup>כ</sup> ומרו את דברו אח"כ וחסאו בעגל, ואפילו הכי גאלם באהבתו ובחמלתו.<sup>כ</sup>

**ונראה** שזהו כוונת הפסוק עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה,<sup>כ</sup> רוצה לומר מי גרם לי שיושיע לי, זה אלי ואנוהו שאנו אמרנו בשירה, וג"כ הקדמת נעשה לנשמע. ולכך אמר עזי, שהיא התורה שנקראת עוז,<sup>כ</sup> וגם כן השירה שאמרנו בה זה אלי, וזהו וזמרת יה, הם היו גרמא ויהי לי לישועה. ובאיזה דבור מהשירה נצולנו, סיים - זה אלי ואנוהו, ודין גרמא לי שניצולתי משעבוד מצרים.

ויהי להם למושיע, וזהו שסיים<sup>כ</sup> באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וכו', והמה מרו ועצבו את רוח קדשו, רוצה לומר שאפילו היו רשעים כבן סורר ומורה, וממרים הייתם עם ה',<sup>כ</sup> גאלם באהבתו ובחמלתו.

**או** כוונתו כמו שאמרו במדרש רבה פרשת שמות,<sup>כ</sup> וירא אלהים את בני ישראל,<sup>כ</sup> שראה שעתידין להמרות על ים בים סוף. וידע אלהים, שעתידין לומר זה אלי ואנוהו.<sup>כ</sup> רבי יהושע בן לוי אומר, ראה שעתידין לומר אלה אלוהיך ישראל,<sup>כ</sup> וידע אלהים שעתידין להקדים נעשה לנשמע. וזהו חסדי ה' אזכיר, שכמה טובות גמלנו, שנסתכל בטוב שעתידין לעשות ולא ברע - נזכר לזה אלי ואנוהו ולהקדמת נעשה לנשמע, וזהו אשר גמלם ברחמיו ויאמר אך עמי המה, שבא למעט שלא



ג. קטע זה עד סוף הפיסקא, הובא בסוף הפיסקא הבאה ואינו שייך לה, ולרצף והשלמת הענין, הצבנוהו כאן.  
**גא.** תהלים קו, ז.  
**גב.** ראה עוד בדרוש תשיעי לפרשת שמות.  
**גג.** שמות טו, ב.  
**גד.** במדבר רבה פ"א, ג.

**מד.** ישעיה סג, ט-י.  
**מה.** דברים ט, כד.  
**מו.** פ"א, לו.  
**מז.** שמות ב, כה.  
**מח.** שם טו, ב.  
**מט.** שם לב, ח.

## רבינו יעקב מוצפי זצוק"ל

### ראש ישיבת שמש צדקה וראב"ד העדה החרדית הספרדית

מורינו ורבינו הפוסק הגדול, אביר הרועים החכם השלם ראב"ד מקודש סבא דמשפטים, נודע בשערים כעבד ה' מנעוריו ועד יומו אחרון בלי שום שינוי, בכל הליכותיו והנהגותיו ותפילותיו וחובתו, הלך והעמיק בהם, ונר לרגלו היה רשכבה"ג רבי יוסף חיים בעל הבן איש חי זצ"ל, אשר לא זז מפסקיו ותורתו כל ימיו כנודע.

רבנו נולד לאביו הרב עזרא ולאמו מזל טוב בשנת ה' תר"ס בעוב"י בגדד שבבבל והתחנך על ברכי סבו רבי משה מוצפי ע"ה. בילדותו למד מפי חכם מנשה שרבני ע"ה ב"מדרש תלמוד תורה" יחד עם חכם סלמן מוצפי ע"ה ובבחרותו עבר ללמוד בישיבת "מדרש בית זלכה" מפיהם של המקובל חכם אפרים הכהן ע"ה וחכם צדקה חוצין ע"ה.

לאחר שחכם ששון דגור ע"ה, חותנו של רבינו הקים את ישיבת "דורשי תורה", החל רבינו ללמוד שם לצד חכם סלמן חוגי עבודי ע"ה.

בשנת ה'ת"ש בזמן מלחמת העולם השנייה, כאשר החלו פרעות הפרהוד ביהודי עיראק פתח רבינו את שערי מדרש בית זילכה כדי לאכסן בו את היהודים הרבים שגורשו מבתיהם. ואף גייס למענם תרומות מעשירי הקהילה.

בשנת ה'תשי"א עלה רבינו לישראל והתיישב בירושלים, זאת לאחר ביקור בן חודש בארץ אצל רבו, חכם צדקה חוצין ע"ה. לאחר עלייתו קבע את מקום לימודו ותפילתו בבית הכנסת "שמש צדקה" שייסד חכם צדקה חוצין ע"ה, וכיהן שם כשליח ציבור וכראש ישיבה למעלה משלושים שנה. כמו כן, כיהן כאב בית הדין של העדה החרדית הספרדית בירושלים.

כל ימיו היה בוכה ומבכה על גלות השכינה בקול ויגון בוכים עד שהיה מוריד שערי דמעה, שפכי כמים לבך נוכח פני ה', מי לא זוכר תיקון חצות בצהרי היום בבין המצרים בישיבת "קרית ספר" בירושלים תובב"א, וכשהיה מתחיל על נהרות בבל, פרץ בבכי גדול כאדם שמתו מוטל לפניו. בבואו על ציונו של רבי ישמעאל כהן גדול מעשרה הרוגי מלכות, היה יושב בקרקע ובוכה ומיילל ברעדה, וחיל אחזתו ואת כל סובביו, כאילו כעת מוציאים אותו להורג, כזה מחזה מחריד היה בבכיותיו.

ביום י"ג סיון ה'תשמ"ג חשכו המאורות ועלה רבינו לשיבה של מעלה, בהליותו ספד מרן הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצוק"ל. רבינו נקבר בחלקת הבלים בהר הזיתים.

ולפי שהיה רבינו פוסק מיחידי הדור קולע למטרה ולא יחטיא, ברם לא העלה רבינו את פסקיו על קסת הסופר, ודבריו נמסרו בעל פה באלפי פסקים שפסק לכל קהל תלמידיו בארה"ק ובחו"ל.

לפיכך אזר חילים האי גברא רבא הגאון רבי יוסף מויאל שליט"א, ועמו נחלץ כגבר הרה"ג רבי מאיר גבאי שליט"א, לקושש ולקבץ בעשר אצבעות יגיעה אחר יגיעה ואיסוף אחר איסוף, משומעי לוקחו היודעים מפסקיו, למצוא השמועה של הלכות רבינו, וכל שמועה הייתה כמוצא שלל רב.

אוצרות הפז נאספו יחד אל הספר הנפלא שו"ת "תפארת יעקב", ונסמך לו פי"ב באר יעקב" העוסק במקורות ובנימוקים של דברי רבינו בט"ט ודעת. עליהם נוסף קונטרס "יחי יעקב" ובו רוכזו שביבי הוד ופנינים מהליכותיו והנהגותיו של רבינו, וקורות חייו המרתקים והמעוררים ליראת ה' ואהבתו. הספר ראה אור במהדורה מפוארת ומושקעת ע"י בית היוצר טקסט רץ, ונוסף כמאליו כספר יסוד בין ספרי שאר רבותינו מעתיקי השמועה. (ניתן לרכוש את הספר במוקד המכירות בטל' 039-111-444 שלוחה 2).

להלן מובא מקבץ תשובות מתוך הספר, בנושאי הגיליון: שמיטה, פסח וחווה"מ, למען יזכו ציבור עמלי התורה לטעום ממתיקות דברי רבינו זצוק"ל, להגות בם ולהבין שמועתם.

## הלכות תרו"מ

שאלה. האם אפשר לסמוך על היתר מכירה בשנת השמיטה.

תשובה. רבינו אסר בכל תוקף, ואמר דאין שום היתר לסמוך על זה אפי' בשעת הדחק.

להאריך פזורינו ככתוב בתוכחה. כאשר כבר צווחו על זה גדולי הדור כמבואר בתשובת הגה"צ חיים מוולוז'ין זצ"ל בחיבורו משוך דבר בקונטרס השמיטה, והוא רחום יכפר עוון עכ"ל. היה רבינו נוהם במר לבבו וכו' עכ"ל.

**[הוספה מהגרמ"ג שליט"א].** וכן ס"ל להגר"י צדקה זצ"ל בקול יהודה (סי' ט) דאין המכירה מועילה כלל. וכן ס"ל להגר"ב צ אבא שאול זצ"ל באור לציון על שביעית במבוא, ושכן ס"ל להגר"ע עטיה זצ"ל עיי"ש. וכ"כ בדרך אמונה (פ"ד מהל' שמיטה ויובל ס"ק קסט). וכן השיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספר גיבורי כח (עמ' 458) דהיתר מכירה של היום אינו חל כלל, ואינה של גוי עיי"ש.

הגאון הגדול רבי יעקב חיים סופר שליט"א. שכתב וז"ל "כידוע בשער בת רבים שיטת רבינו בהיתר מכירה בשביעית, שלא חל, ואי אפשר לסמוך על זה אפי' בדוחק. וכמו חי עומד לנגד עיני אותו מחזה נורא, שבהיותי בשנת השמיטה תש"מ בביתו של רבינו, היה מתמרמר ביותר ומפיו לפידים יהלכו על היתר המכירה, איך עלתה כזאת בזמנינו לעקור את מצות השמיטה החמורה ע"י היתר מדומה שאין בו ממש, ולעכב גאולתן של ישראל וכו'. ופתח לפנינו את ספרו של הגאון המפורסם רי"מ אפשטיין זצ"ל, ערוך השולחן העתיד (הל' שמיטה סי' טו אות י), והראה לנו את שכתוב "מה שהקלו בעת הזאת בישובי ארץ הקודש לעשות בשביעית עפ"י היתר שטרי מכירה על היסוד שאין זה רק מדרבנן וכו', זהו עלבון א"י,

## הלכות פסח

רבינו אמר, שהמנהג בכגדאד לאכול מיד לאחר הקידוש כליל הסדר ביצה מבושלת או אורז מבושל.

וגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל. וכתב דיש לדון, היכא דאכל מהם שיעור כזית, האם צריך לברך ברכת "בורא נפשות" או לא. דהנה באכילת כרפס כתב הבן איש חי (ש"ר פר' צו אות לב) דאם שגה ואל כזית מברך "בורא נפשות". אך בספרו עוד יוסף חי (פר' צו אות ז) כתב, דלא יברך ברכת "בורא נפשות". וכ"כ המו"ל של ההגדה של פסח עם פי' אורח חיים להרב בן איש חי זצ"ל, דראו את הספר בן איש חי עם הגהות כתב ידו של הבן איש חי זצ"ל דהוסיף שם, דאין צריך לברך עיי"ש.

וְעוֹד איכא טעמא גבי ביצה, דכיון דלא באה למיגרר אלא לשובע, בזה נוטה יותר דיברך אחריה, וכמש"כ הבן איש חי (ש"ר פר' נשא אות ב) גבי אדם ששתה יין קודם המוציא, דלא יברך ברכה אחרונה משום דמגרר גריר, ובעוגה כתב, דלכתחילה יברך ברכה אחרונה קודם הסעודה, ואם שכח ונזכר באמצע הסעודה לא יברך. ובפירות, אם לא ברך ברכה אחרונה אפי' נזכר באמצע הסעודה יברך, כההוא מעשה על המהרה"ו שראה רבו האר"י החי ז"ל על פניו ששתה קודם הסעודה ושכח ולא ברך "בורא נפשות", והוכיחו על כך עיי"ש. וא"כ לפי"ז, ודאי דצריך לברך לאחר אכילת הביצה קודם הסעודה "בורא נפשות" ודו"ק.

**וסברת** האומרים דאם אכל כזית כרפס לא יברך אחריו "בורא נפשות", משום דשייך לסעודה, כיון דבתוך הסעודה אוכלים מרור ופוטרים אותו ע"י ברכת הכרפס, ולכן לא צריך לברך לאחר אכילת הכרפס "בורא נפשות". ולפי"ז אכילת ביצה מבושלת בשיעור כזית אינה שייכת לסעודה, וממילא צריך לברך אחריה "בורא נפשות".

**ואף** דיש מקומות הנוהגים בשבת קודש לאחר הקידוש ביום לאכול מיני מתיקה פיצוחים ועוגות וכיו"ב, בשו"ת צדקה ומשפט (סי' א) האריך והעמיק בדברי הרא"ש בפסחים

שאלה. בתקופה שהדרך לכותל המערבי היתה מלאה בשקי חמץ מושלכים, ובגלל שהמעבר היה צר ולא היה מקום אחד לעבור, נשאל רבינו ע"י חכם ששון לוי זצ"ל האם מותר לדרוך בפסח על גבי השקים של החמץ או לא.

תשובה. השיב רבינו, שמותר ללכת על גבי שקי החמץ.

למצבה. וכתב בפתחי תשובה שם (סק"ב) בשם שו"ת יד אליהו (סי' צד), דאיכא ב' טעמים לאסור, אחד משום איסור הנאה, ואחד משום

הנה חכם מרדכי אליהו זצ"ל הביא ראייה ממש"כ הרמ"א (י"ד סי' שסד סעיף א), דאסור לישב על האבן שנותנים על הקבר

הכי המקום לא יהיה ישר. אלא דזה דוקא היכא דהשקים מעט גבוהים מע"ג הקרקע, דאי נמוכים הם תו ליכא למימר דרוצה בקיומם.

**[הוספה מהגרמ"ג שליט"א].** בשו"ת מילי דאבות (ח"ה אבהע"ז ס"א אות ג) כתב, דאיכא איסור דאין מעבירין על האוכלין כשרואה חמץ בפסח ואין מגביהו עיי"ש. וא"כ כ"ש דאין לדרוך על החמץ משום ביזוי אוכלין. ואולם בשו"ת להורות נתן (חט"ו ס' טז) כתב, דליכא משום הא דאין מעבירין על האוכלין כשרואה חמץ בפסח. אכן י"ל לדרוך על אוכלין חמץ בפסח לכו"ע הוי ביזוי. ואולם בספר מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה קכג) השיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א על השאלה אם איכא אין מעבירין על האוכלין ברואה חמץ בפסח, וכתב מצוה לבערו עיי"ש. וע"ע מש"כ בשו"ת משנת יוסף (חי"ד ס' רסט) ובספר בית מתתיהו (ח"ג ס' ט אות ג) עיי"ש.

ביזיון למת. ונפק"מ, דלילך ע"ג הקבר משום הנאה ליכא, דהא אי לא הוי הכא כלל קבר היה יותר טוב לילך על הארץ, ואינו אסור רק משום כבוד המת, ע"כ משום מצוה מותר לילך. אבל לישב ע"ג הקבר דבזה יש הנאה, דאילו לא היה קבר לא היה ראוי לישב עליו, אסור משום הנאה, ובזה לא מהני שום מצוה עיי"ש. וא"כ ה"ה לנידוד"ד לא חשיב הנאה, משום דאי לו הוי האי חמץ היה יותר טוב לילך על הארץ, ומש"ה מותר. ונראה דמהאי טעמא פסק רבינו כן.

**אך** היד הנוטה לדחות, דהטעם לאיסור בקברות הוא או משום הנאה או משום בזיון, ולא חשוב הנאה היכא דבלא זה היה יכול להלך. משא"כ בחמץ חוץ מאיסור הנאה יש עוד איסור של "הרוצה בקיומו", וא"כ בנידוד"ד נמי רוצה בקיומו הוא, כיון דבזמן דרגלו האחת על גבי השק ובא להניח רגלו השניה, רוצה בקיומו של החמץ, דאי לאו

שאלה. מים שיש חשש אולי באו מהכנרת שכל השנה שופכים בתוכה חמץ, האם מותר להשתמש בהם בפסח.

תשובה. רבינו התיר ולא חש לזה.

ועוד דאח"כ נשאב למאגרים וזהו משהו שני. והדבר שנוי במח' אם מותר, דהט"ז (י"ד ס' צב סקט"ז) כתב, דתרי משהו מותר גם בחמץ. והנקודות הכסף (שם סק"ה) אוסר. והחיי אדם (כלל קכא אות ח) עמד בעיקר הדין וכתב לאסור בחמץ בפסח, זולת במקום מניעת שמחת יום טוב או הפסד מרובה עיי"ש. ועיין בשו"ע הרב (ס' תמו סעיף יז) דהאריך בענין זה. וכן בשו"ת שואל ומשיב (מהדו' תליתאה ח"ב ס' קמ). והו"ד בשדי חמד (מערי' חו"מ ס' ג אות יא) עיי"ש.

**ומעתה** כיון דהוא מח' אי שרינן תרי משהו בחמץ בפסח, מידי ספק לא יצאנו והיה צריך להחמיר, מאי אית לך למימר, דנצרף דעת השאלתות דס"ל דחמץ בפסח

רבי צבי עידן שליט"א. הרב הנ"ל שאל את רבינו, האם מותר להשתמש בפסח במי הכנרת לתושבי ירושלים, שכידוע יש לו קונטרס שלם העוסק בענין זה להחמיר שלא לשתות ממי הכנרת בפסח. והשיבו רבינו, דלא נראה לאסור המים.

**אמנם** בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ח אות ט) כתב, דמן הראוי לכל אדם להכין לעצמו מים קודם פסח, וכן לסגנם קודם פסח, אם המים שלו מגיעים מן הכנרת. ואם לא הכין יכול לשתות מים מן הברז עיי"ש.

**הנה** בנידוד"ד איכא תרי משהוין דחמץ, חדא דהפת התבטלה בימי הכנרת במשהו,



דהוי לך בלח לא הוי חשש, משום דנותן טעם לפגם הוא עיי"ש. ולכאו' צ"ע, דבשלמא בכמות קטנה של מים מסתברא כדבריו דהוה נותן טעם לפגם, אבל בכמות גדולה של מים כמו בכנרת ודאי דלא הוי נותן טעם לפגם. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סי' מד) מש"כ בזה עיי"ש.

### [הוספה מהגרמ"ג שליט"א]. עיין בשדי

חמד (מער' חמץ ומצה סי' ד אות טו) מש"כ בזה. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' כג) ובחוט שני (פסח עמ' צט) ובהליכות שלמה (פסח פ"ד סעיף ה) ובקובץ הלכות להגר"ש קמנצקי (פסח פ"ב סעיף ג) ופרדס יוסף החדש הגדה של פסח (עמ' מד) עיי"ש.

בטל בשישים כשאר איסורים, ומש"ה הוי כעין ספק ספיקא להתיר. אך אכתי קשה, כיון דכל הפוסקים פליגי עליה, ונקטינן דדוקא אי הוו כמה צדדים להקל אפשר לצרף דעתו של השאילתות, וכמש"כ במשנה ברורה (סי' תמוז סק"ב) בשם האחרונים עיי"ש.

### ונראה לומר, דכיון דכתב החיי אדם הנ"ל

דבמקום מניעת שמחת יום טוב והפסד מרובה יש להתיר תרי משהו אף בחמץ, א"כ ודאי דאיכא הכא מניעת שמחת יום טוב אם נצריכו לסנן ולהכיין כלים הדרושים לזה ודו"ק.

והאור לציון שם כתב, דהחשש הוא דוקא בפת דמשליכים לכנרת, אבל בבירה

## שאלה. האם אומרים ברכת מעין שבע בפסח שחל בשבת.

תשובה. אין אומרים.

הרש"ש. ואף הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל הורה לאחד מתלמידיו שהיה חזן קבוע מידי שבת ומועד, דימנע מלהיות חזן בשבת זו, כפי שהעיד על כך רבי פנחס מוסכי שליט"א.

**ופעם** אחת היתה דחכם צדקה חוצין זצ"ל ביקש מרבינו דיאמר ברכת מעין שבע בפסח שחל בשבת, ורבינו אמר לו אני עולה בתנאי שאני לא אומר, ולבסוף כך הוה דעלה ולא אמר, וחכם צדקה לא העיר לו על זה שוב. [הגאון רבי משה צדקה שליט"א ורבי אליהו רביע שליט"א].

### [א"ה, עיין בשו"ת יביע אומר (ח"ב או"ח סי' כה)

דאף דעתו כדעת רבינו דאין לאומרה עיי"ש].

### וכפסק מרן השו"ע (או"ח סי' תפז סעיף א).

ורבינו נימק דבריו, דמש"כ הרש"ש לברך, אין זה עפ"י הסוד כי אם לפי הפשט, דאם הרש"ש היה פוסק לברך עפ"י הסוד, היינו שומעים לו ואפי' נגד הפשט, אך מאחר דפסק כן לפי הפשט, עלינו לפסוק כדעת השו"ע דאין לברך. והעיד רבי ראובן בטאט שליט"א, דכך הנהיג רבינו בבית הכנסת "שמש צדקה" עוד בחיי הגאון רבי צדקה חוצין זצ"ל. והעיד רבי אברהם טופיק שליט"א, דכן המנהג פשוט בבית הכנסת "אהל רחל" לעדת הבבלים, שם היו מתפללים גדולי עולם כהגאון רבי נסים כדורי והגאון רבי סלמאן חוגי עבודי. והגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל בשבת שכזו היה נוהג להתפלל אצל האשכנזים, כדי שלא ישאלוהו בדין זה, וטעמו ונימוקו עמו, איך אפסוק נגד

שאלה. מצות מכונה, האם מותר לאוכלם בפסח.

תשובה. מצות מכונה אין בהם שום חשש חמץ, ויכולים לאכלם לכתחילה בפסח. אך דוקא בשאר ימי הפסח ולא בלילה הראשון.

בזה וכו'. ובדרך כלל אני אומר כי מצות מכלי זה (של מכונה) הם חמץ גמור, ואין להתיר בשום אופן וכו', ומה נעשה שאוכלים חמץ ממש בפסח, ובסי' כד האריך לאסור בתוקף עיי"ש. ועיין שדי חמד (מער' חמץ ומצה סי' יג, אס"ד עמ' 458-459) מדברי הקול קורא באסיפות בנידון מצות מכונה עיי"ש. ואמר רבינו, דאילו היה רואה דבריו של האדמו"ר מסטרופקוב זצ"ל לפני שהוציא את ספרו לאור, היה מצווהו להוריד את הסי' הזה מספרו, כיון דבמצות מכונה אין בהם שום חשש, וכי ה"ו כל בית ישראל אוכלים חמץ או חשש חמץ.

הרה"ג עזריאל מנצור שליט"א. וכך אמר הרה"ג רבי עזריאל מנצור שליט"א ראש ישיבת "שובי נפשי" בעיה"ק ירושלים תובכ"א בשם רבינו, דהאדמו"ר מסטרופקוב (שהיה יושב בבית דינו של רבינו) חיבר ספר בשם דברי יחזקאל, ובמע' תרומות ומעשרות (עמ' י ואילך) הביא דברי סבו הגדול הגה"ק רבי חיים מצאנז' זצ"ל דכתב בספרו דברי חיים (סי' כג) בענין מצות מכונה, דראה תשובת גאוני זמנו דהסכימו לאסור, וצדקו מאוד וכו', ודי לאסור במה דכתב הגאון רבי מרדכי זאב מלבוב דראה בעיניו דאי אפשר לגרור היטב הנדבק בו, וכמה מכשולים יכול לבוא

בנידו"ד אפי' אם איתא דנתערבו בבצק חמץ קודם פסח, ואפי' אי נימא דחשיב תערובת יבש ביבש, מ"מ בטלי בשישים ואינו חוזר וניעור, ומש"ה אין חשש לאוכלם כמות שהם. אך יש לדון אם אפשר לבשלם או לטגנם, ובסמוך יבואר.

**ולדעת הרמ"א** (שם) דאין חוזר וניעור דוקא בתערובת לח בלח, אבל יבש ביבש חוזר וניעור. א"כ יש לדון אם העיסה הדבוקה בעיסה החדשה נקראת לח בלח כדין קמח בקמח דדינו להרבה פוסקים כתערובת לח בלח, וממילא אינו חוזר וניעור, או דלא דמי והוי דינו כיבש ביבש, וא"כ יהא חוזר וניעור.

**ב.** והנה השו"ע (שם סעיף ט) גבי יבש ביבש פסק בסתם כדעת האומרים דלא בטל חד בתרי, ואח"כ הביא דעת היש אומרים דבטל עיי"ש. ויש להסתפק לדעת הי"א דבטל, האם מותר לבשלם ביחד, או דילמא דינו כפסק

וביון דאתא לידן נושא חמור זה, ראיתי לנכון להרחיב את הדיבור בזה ולעייין בו בכל צדדיו עד כמה שידי מגעת, וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

**בענין מצות מכונה** אם יש חשש לאכלם מחמת דאי אפשר לנקותם עד גמירא, וכן יבואר היכא דרוצה לבשלם אם יש בזה חשש.

**א.** לכאו' עינינו הרואות, דאי אפשר לנקות כל הגלגלים שבמכונה עד גמירא, ובודאי נשאר חתיכות בצק בחורים ובסדקים, וכאשר לשים פעם שניה, נדבקים שיירי העיסה אחת בעיסה השניה, וכך המכונה מרדדת אותם עד מאוד והיו לקשר אחד ונאפה.

**והשתא** לדעת השו"ע (או"ח סי' תמו סעיף ד) דבנתבטל בשישים קודם הפסח אינו חוזר וניעור אפי' בממשו, ואין נפק"מ בין אם זה תערובת של לח בלח או יבש ביבש. א"כ

דלדידיה גם יבש ביבש לא חוזר וניעור, ולהכי אף החלק במצה דיש בו תערובת חמץ מותר. אלא דצריך לברר אם מותר לבשל, כיון דעי"ז נותן טעם חדש בשאר המצה.

**אך** לרמ"א לכאן גם באכילה יש לאסור, כיון דלדידיה בתערובת של יבש ביבש חוזר וניעור. אלא די"ל דגם לאחינו האשכנזים היוצאים ביד רמה מותר, משום דאין זה ודאי דנדבק במצה זו או בחבילה זו משיירי העיסה החמוצה, דאע"ג דכתיבנא בריש אמיר דבודאי נדבק, מ"מ אינו בודאי על כל מצה ומצה. וא"כ הוי ספק אם יש כאן חמץ במצה או בחבילה זו, ולהכי מותר דלא אמרי' חוזר וניעור בספק.

**ועוד** י"ל, דאף דביבש ביבש דעה הראשונה ס"ל דלא בטל, וכתב המשנה ברורה (שם סקצ"ג) בשם המגן אברהם (סק"מ), דצריך לאוכלם קודם הלילה, דאל"ה חוזר וניעור לרמ"א. הא מ"מ המג"א גופיה כתב להלן (סי' תסז סוף סק"ד), דיבש ביבש חד בתרי ונאכל אחד מהם, מותר לאכול השאר לכו"ע, משום דמן התורה בטיל, ורק מדרבנן אסור, ובמידי דרבנן תלינן דזה שנאכל היה החמץ. [עיין משנה ברורה שם (ס"ק צ"ב)]. וא"כ אף דבודאי יש באחד מהחבילות או המצות שיירי העיסה החמוצה, מ"מ יש לתלות דהחמץ לא כאן אלא בחבילה אחרת, וכן יש לתלות דנאכלה אחת מהתערובת, ואפי' בפסח אמרי' הך דינא, ולפיכך מותר גם לרמ"א.

**ואחר** זמן בינותי בספרו הבהיר של מוריניו הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון (ה"ג פי"א אות ז במקורות), וראיתי דגם הוא כתב הטעם להתיר בנידוד כדכתיבנא, משום דהוה רק ספק חמץ ולא אמרי' ביה דחוזר וניעור עיי"ש. וב"ה דזכיני לכוין לדעתו הרמה.

השו"ע לעיל (סעיף ג), דאם חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחיטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו. שמעינן מינה, דאף דכבר נתבשלה קודם, ולכאן החיטה נתנה כל טעמה בתבשיל, מ"מ היא תוסיף בפעם שניה שחיממו את התרנגולת ליתן עוד טעם כל זמן שהיא בעין, וא"כ לכאן גם בתערובת יבש ביבש חד בתרי לדעת הי"א אין לבשלם ביחד, דהא נותן כעת טעם חדש בתערובת, וחמץ אסור במשהו.

**ולא** דמי ללח בלח דמותר אפי' לבשלו, משום דהתם לא מוסיף בבישול שום טעם אפי' כל שהוא, כיון דכבר נתערב ונבלל כולו בהיתר הלח. אבל יבש ביבש דאינו נבלל, הרי בכל בישול נוסף מוסיף טעם חדש בתערובת. ולפיכך בנידוד אף דנאפה בתחילה שיירי העיסה הראשונה בעיסה השניה, מ"מ אם יבשלם עתה איכא הוספת טעם.

**או** דילמא לא דמי לתרנגולת, דשאני התם דהחיטה בעין וניכרת לכן אסור. משא"כ בשאר תערובת יבש ביבש דלא ניכר החמץ בעין, אף דמוסיף לתת טעם בפסח יהא מותר, משום דמאחר דכבר נתבטלה נתבטלה ולא חוזרת.

**ג.** בעיקר דין תערובת עיסה בעיסה דנידוד, נראה דלא חשיב לח בלח אלא יבש ביבש, ואפי' לדעת רוב הפוסקים דס"ל דקמח בקמח הוי לח בלח. והיינו טעמא, משום דקמח בקמח מתערב ונבלל יפה ביפה ולכן הוי כלח בלח, אבל בעיסה אף דבודאי נדחסת העיסה החמוצה בעיסה הכשרה ע"י כח המכונה ונעשית עיסה אחת וגוש אחד, מ"מ זה דוקא במקום דנדבק השיירי עיסה החמוצה בעיסה הכשרה, אבל לא בשאר המצה. ונמצא דאף דבמקום התערובת נהפך החמץ להיות עצם מעצמיו, מ"מ אינו מתפשט בשאר המצה. וא"כ בודאי למרן השו"ע מותרת מצה זו, משום

**ולא** דמי לתערובת לח בלח קודם הפסח, וכן קמח בקמח שנתערב קודם הפסח, ורוצה לאפות בפסח דמותר, וכמש"כ הפרי חדש ודלא כשיורי כנסת הגדולה. דהתם בכל משהו היתר איכא משהו חמץ, וא"כ כשאופה בפסח מה מוסיף מה שלא היה קודם לכן, והא היה ממשו דאיסור בהיתר ונתבטל. אבל יבש ביבש מיתוסף בו טעם משהו מה שלא היה בו קודם לכן, ולפיכך יש לאסור.

**ולפי"ז** נמצא, דאם טחנו קודם הפסח כמון שכידוע מעורב בו שכולת שועל, אף דאיכא שישים כנגדו, מ"מ בפסח כשנותנו בתבשיל מתחיל לקבל הכמון טעם חמץ מהשכולת שועל שקודם לכן לא היה, וממילא אסור גם למרן השו"ע דלא חוזר ונייעור. ואם יחמיצו קודם הפסח ע"י שישפוך מים לאחר טחינתו, בזה הוי כקמח בקמח דטחנם קודם פסח ורוצה לאפותם בפסח, דחשיב כלח בלח שהתבטל קודם הפסח וכעת רוצה לאפותם בפסח דמותר.

**[הוספה מהגרמ"ג שליט"א].** בשו"ת שמש ומגן (ח"ב סי' עג אות ה) כתב, דעדיף לאכול מצות מכונה יותר ממצות עבודת יד. וכן ס"ל להגר"י פ"ישר זצ"ל כמובא בספר הליכות אבן ישראל (ח"א עמ' ס). וכן ס"ל להגר"י אברמסקי זצ"ל כמבואר בהגדה של פסח להורות נתן (עמ' מג) דאכל מצות מכונה דוקא. וכן בספר מנהגי מהרי"ץ הלוי (מועדים עמ' עא) מובא דאכל מצות מכונה דוקא עיי"ש. וכן בספר הליכות שלמה (פסח פ"ז סעיף י הערה 46) כתב, דהגר"ש זצ"ל אייערבך זצ"ל אכל מצות מכונה בפסח עיי"ש. וכן בספר הזכרון זכרון אפרים (עמ' קכו) הבאנו בשם הגר"א גרינבלאט זצ"ל דעדיף מצות מכונה ממצות יד עיי"ש. וכן ס"ל הגר"פ עפשטיין זצ"ל כמבואר בספר מתורתו של רבי פנחס (ח"ב עמ' תי). וכן הגר"ש דבילצקי בהגדה של פסח מחשבת בצלאל (עמ' רטז). ובדעת החזו"א, עיין מה שהשיב הגר"ח

**ועתה** נבוא לדון בהא דמספקא לן אי מותר לבשל המצות לדעת השו"ע, ותחילה יש לברר לענין יבש ביבש חד בתרי ונמצא הכל לפנינו, והתערובת היתה קודם הפסח לדעת מרן אינו חוזר ונייעור, האם מותר לבשלם או לא.

**הנה** בשו"ע (יו"ד סי' קט סעיף ב) כתב "אם נתערב יבש ביבש חד בתרי, אם בשלן כולן כאחד אפי' לאכול כל אחד בפני עצמו, אסור אם אין שישים, מפני שהרוטב בנותן טעם ונבלע בחתיכות" ע"כ. ולפי"ז בתערובת מצה חמוצה בתוך מצות כשרות חד בתרי ונתבטלו קודם פסח דאין חוזר ונייעור, אם חוזר ומבשלם כאחד אסור. [ולכאן' מותר בהפסד מרובה]. ואם נתבטלה מצה חמוצה בשישים כשרות ונתבטל קודם פסח וכעת רוצים לבשל הכל כאחד, אף דלא יהיב טעמא דהא איכא שישים כנגדם, מ"מ בחמץ הרי אוסר במשהו, וכעת יתן טעם חדש בכשרות ואסור.

**אלא** דאיכא למימר כלך לדרך זו, דלא דמי לדין התרנגולת הנ"ל דאם חוזר ומחממה בפסח אסור, משום דהתם ניכר החמץ בעין, משא"כ הכא דאינו ניכר, ואילו היו רוצים לאכול את כל התערובת אפי' בבת אחת היה מותר אף דמעורב בה ודאי חמץ, וא"כ מהאי טעמא יהיה מותר אף לבשל. ומ"מ אכתי לא ברירא האי מילתא כולי האי, דהא השתא דמבשל נותן החמץ טעם חדש בכשרות, ומה דמותר לאכול את כל התערובת, זה מדיני ביטול, אבל מדין חמץ בפסח דכעת נתוסף טעם חדש במצות הכשרות, מהיכי תיתי לבטל טעם זה. והגע עצמך, חולה שיש בו סכנה דמותר לו מצה מחומצת בדוקא, ורוצה לבשלם במצות הכשרות, וכי יהיה מותר, והא כעת מוסיף טעם חמץ כל שהוא במצות הכשרות, והכא נמי דכוותה ודו"ק.

## רבינו יעקב מונצפי זצוק"ל

נתן לאשתו מצות מכונה בפסח עיי"ש. ובספר אלא ד' אמות של הלכה (פמ"ז ס"ב) ובספר אדרת שמואל (עמ' קיא) איתא, דהגר"ש סלאנט זצ"ל אכל מצות מכונה בפסח עיי"ש.

קנייבסקי שליט"א בספר מועדי הגר"ח (ח"א תשובה פד). ויעו"ש מה שציין בכל זה מראה מקומות רבים. וכן עיין בספר בית מתתיהו (ח"ג ס"י כח אות ב). ובהגדה של פסח של החזו"א (עמ' לד) הביא דהחזו"א

**שאלה.** מצה שרויה, האם מותרת בפסח.

**תשובה.** מצה שרויה מותרת.

רבי משה חבושה שליט"א. ואחר זמן כתב לי הגאון רבי יעקב תופיק אביעזרי שליט"א בענין זה וז"ל "אם נילוש כדבעי. וכן היה המנהג, דהיו עושים מצה שרויה לחמין" עכ"ל.

**שאלה.** היה לו חמין בערב פסח במדינה אחרת, ובמקום שהוא נמצא עדיין הוא קודם ששעות, והחמין נמצא במקום שכבר עברה שעה שישית, האם אזלינן בטר המקום אשר הוא נמצא שם, או בטר המקום אשר החמין נמצא שם.

**תשובה.** כתב בכף החיים (סי' תמג סקי"ז) בשם שו"ת עונג יום טוב (סי' לו), דבכאי גוונא אזלינן בטר המקום שהחמין נמצא שם. וכתב רבינו דבאופן הפוך, דהיינו שהוא נמצא במקום שכבר אחרי שעה שישית, והחמין נמצא במקום שעדיין הוא קודם שעה שישית, אזלינן לחומרא בטר מקום שהוא נמצא שם, ולא לקולא בטר מקום שהחמין נמצא שם.

**משא** הלכה (ח"ב תשובה 560). ועיין בשו"ת אור לציון (ח"ג פ"ז אות כא) שכתב לחלוק על דברי העונג יו"ט, וס"ל דלעולם אזלינן בטר מקום שהאדם נמצא שם עיי"ש.

**שאלה.** שכחו להפריש חלה מן המצות, האם אפשר לתקן ע"י שיתנו לקטן מופלא הסמוך לאיש מצה אחת, והוא יפריש ממנה ויפטור את כל המצות.

**תשובה.** אין לסמוך על זה.

בירושלמי בסוכה (ג:) עם פי' קרבן העדה שם (ד"ה כל) עיי"ש].

**ובטעמא** דמילתא נראה, דהנה הציץ הקודש (סי' יט) להגאון רבי צבי מיכל שפירא זצ"ל שהיה מגדולי תלמידי המהרי"ל דיסקין זצ"ל הביא ראיה לאסור להפריש ע"י קטן מופלא הסמוך לאיש, מדתנן בשבת (קכו:) אבל לא הטבל. ואמאי אסור בטלטול, נימא דיכול להפריש ע"י קטן מופלא הסמוך לאיש,

רבי יוסף מויאל שליט"א. עפ"י מעשה שהיה פעם אחת שלא הפרישו חלה מן המצות, והורה השרף מבריסק רבי יהושע לייב דיסקין זצ"ל שיתנו לקטן מופלא הסמוך לאיש מצה אחת, והוא יפריש ממצה שלו ויפטור את כל המצות. ושאל רבי יוסף מויאל שליט"א את רבינו, האם אפשר לסמוך על זה ולעשות מעשה כששכחו להפריש חלה מן המצות. והשיבו, שכל זה לפלפולא, אבל להלכה אי אפשר לסמוך על זה. [ומצינו נוסח כע"ז

**ועוד** כתב להביא ראייה דלא כדברי המהרי"ל דיסקין, דהנה המגן אברהם (סי' תקו סק"ח) כתב, דאם שכח להפריש חלה מלחם חמץ בערב פסח שחל בשבת, אותו הפת אין לה תקנה עיי"ש. ואם איתא כדבריו, אמאי אין לה תקנה, יעשה ע"י קטן מופלא הסמוך לאיש, אלא ודאי מוכח דלא ס"ל למג"א הכי.

**ואח"כ** הביא דברי החלת לחם (סי' י סק"ז) דכתב, דיש תקנה להפריש חלה בשבת ע"י קטן שהגיע לעונת נדרים, ואי משום דאין שליחות לקטן, יקנו לו במתנה העיסה או הלחם, והיכא דדעת אחרת מקנה אותו קונה מדאו', ותהא העיסה שלו ויוכל להפריש ע"כ. אך יכנס לבעיה של "לכם", דכיון דנתן את כל המצות לקטן, היאך יחזור ויקנה ממנו חזרה, וממילא הוו מצות דקטן, ואין אחרים יכולים לצאת בהם י"ח כיון דבעינן "לכם" וליכא.

**ובתשובה** שאחר זו (סי' ב) כתב בסו"ד וז"ל "הנה בהא סלקינן, דבמח' שנויה אם יש תורת שליחות בתורם משלו על של חבירו, דלהרשב"א בנדרים (לו: ו) ולהתוס' בבכורות (יא: א) צ"ל לזה תורת שליחות, וכן פשוט להמנ"ח (מצוה תרז). וכן משמע לי מדברי נקודות הכסף (יו"ד סי' שלא סק"א) דלחלק יצא, בין ההיא בתורם משלו על של חבירו דמצדד בגמ' לומר דאין חבין לאדם שלא בפניו, ובין לענין לפדות בן קטן שאין לו אב דיכולים לפדותו מטעם זכיה, משום דפדיון הבן מזכה הכסף להבן, ומצוה דיליה היא, משא"כ בתורם משלו על של חבירו אין המצוה דיליה ע"כ. מזה משמע דס"ל, דבתורם משלו על של חבירו לאו מתורת שליחות הוא, ולא חשיב כאילו בעל הכרי עצמו תורם ע"י שלוחו כמותו, אבל התוס' בנדרים שם כתבו, דמדא"צ דעת בתורם משלו, מזה מוכיחים דדין זכיה בכ"מ הוא מטעם שליחות, ע"כ דס"ל דגם

אלא ודאי ש"מ דאסור. וכן בשבת (מג.) איתא, טבל מוכן הוא אצל השבת, משום דאם עבר ותיקנו מתוקן. ואמאי לא אמרי' משום דיכול להפריש ע"י קטן מופלא הסמוך לאיש, אלא ודאי דלא אפשר, משום דלא ספינן איסורא לקטן בידים ואפי' איסור דרבנן.

**ועל** זה השיב הגאון רבי צבי פראנק זצ"ל בשו"ת הר צבי (ח"ב או"ח סי' א) דאינו מוכרח דלא ספינן לקטן אפי' איסורא דרבנן בידיים, דהא כתב הט"ז (סי' שמו סק"ז) דטלטול בכרמלית דהוא מדרבנן מותר ע"י תינוק. ועוד, דהיכא דהוא לצורך התינוק מותר, וכמש"כ הגרעק"א ז"ל בתשובה (סי' טו) לענין טלטול ספרים לבית הכנסת בשבת ע"י קטן, וז"ל "ולדעתי יש תקנה ליתן להתינוק חומש וסידור שישא לבית הכנסת לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה, וממילא יצטרף עמו הגדול להתפלל יחד" עכ"ל.

**אלא** דהקשה על המהרי"ל דיסקין מצד אחר, דהא מאי דמפריש הקטן מופלא סמוך לאיש מן המצה על שאר המצות, צריך להגיע לדין שליחות, ואל תתמה היאך מהני שליחות בקטן, די"ל דכיון דבר תרומה הוא מהני ביה שליחות, וכמש"כ המהרש"א בגיטין (סה. ד"ה ופדו) וז"ל "וצ"ל דלמ"ד דקטן שהגיע לעונת נדרים תרומתו תרומה, ס"ל נמי דיש שליחות לזה הקטן" עכ"ל. וע"ע במהרש"א בשבת (מג.) ובפני יהושע (שם) עיי"ש. ומעתה יש להקשות ממה נפשך, אם קטן מופלא הסמוך לאיש בר שליחות הוא, א"כ בהפרשתו חשיב כאילו הבעלים עבדי איסורא, ואיך יפריש בשליחותם. ואם אין שליחות, א"כ לא יוכל להפריש. אך כתב לתרץ, דמשכחת לה ע"י נתינת רשות בעלמא דלא מתורת שליחות, וכגון דא"ל כלך אצל יפות, דשם מועיל נתינת רשות הבעלים דלא מתורת שליחות.

סעיף א), ויפריש הקטן את המעשרות לצורך עצמו, וממילא אחרים ג"כ יוכלו לאכול. ויש לסמוך משום כבוד שבת על שי' הרשב"א שהביא בתשובות הגרעק"א ז"ל (פסקים סי' טו), שמותר לתת לקטן שיעשה איסור דרבנן לצורך עצמו, ולכן כשמקנים לו את האוכל ומפריש לצורך עצמו שפיר דמי, ואף שמרן בשו"ע (סי' שמג סעיף א) לא פסק כהרשב"א, מ"מ הכא דהוי ספיקא אפשר דאף לשיטת מרן שרי. ויזהרו ליתן דוקא לקטן מבין י"ב ומעלה שיכול לעשר, כדין מופלא הסמוך לאיש"ע כ"ל עיי"ש. ומבואר דלא ס"ל כדברי המהרי"ל דיסקין. והיינו כדברי רבינו ודו"ק.

בתורם משלו אינו אלא מטעם שליחות"עכ"ל עיי"ש.

**ולכן** רבינו אמר דזה על דרך הפלפול, דמהמג"א הנ"ל ושאר הפוסקים מוכח דלא ס"ל תקנה זו ודו"ק.

**ובשו"ת** אור לציון (ח"ב פט"ז אות יא במקורות) כתב וז"ל "ובכל אופן אם שכחו להפריש לפני השבת, יש תקנה להפריש בשבת, ע"י שיקנה את האוכל לקטן בן י"ב ומעלה שהגיע לעונת נדרים שתרומתו תרומה, כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' שלא סעיף לג, וסי' רלג

**שאלה.** מה הם הדברים שצריך ליהדר בהם בהגעלת כלים.

**תשובה.** מבואר בשו"ע והרמ"א (סי' תנה סעיף א), שאם מגעיל כלים שבישלו בהם איסור או אם מגעיל כלי חמץ בערב פסח אחר שעה חמישית, יש לרקדק אם הכלים בני יומן או לא, וכן אם יש כמי הגעלה ששים כנגד הכלי שמגעיל, וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה, וכן אם משהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי, וכן יצטרך ליהדר שלא ינחו המים מרתיחתן, ושלא יכניס הכלים עד שירתחו המים, וכן יצטרך להגעיל היורה הגדולה שמגעילין בה תחילה וסוף. וכתבו האחרונים דנכון להעמיד אצל ההגעלה בעל תורה הבקי בדיני הגעלה. וכתב רבינו, דבתוך הפסח אין להגעיל אפי' באלו התנאים, מלבד ליבון דמועיל. ואפי' קודם הפסח אין להגעיל בתוך מעת לעת לשימושם בחמץ.

**משא** הלכה (ח"ב תשובה 583).

**שאלה.** האם מותר להגעיל בשאר ימות השנה כלים כשריים ככדי להופכם לכלים חלכיים, וכן להיפך.

**תשובה.** יש מחמירים. וכתב רבינו, דהספרדים לא נהגו בחומרה זו.

**משא** הלכה (ח"ב תשובה 670).

**שאלה.** כלי זכוכית שנשתמש בהם בחמין, האם צריכים הכשר, או שדינם ככלי חרס ולא מועיל להם הכשר.

**תשובה.** דינם ככלי חרס ולא מועיל להם הגעלה.

**רבי יוסף מויאל שליט"א.** הנה נחלקו בדיון זה השו"ע והרמ"א, דהשו"ע (אור"ח סי' תנא

סעיף כו) ס"ל דאפי' משתמש בכלי זכוכית בחמין אינם צריכים שום הכשר, משום דאינם

טוב שלא להשתמש בכלים אלו בפסח בכלי ראשון על האש" עכ"ל עיי"ש.

**איברא** דבתערובת כלי חרס וזכוכית כתב בשו"ת רב פעלים (שם), די"ל דלא אמרו חז"ל כלי חרס אינו יוצא מדופיו בהגעלה, אלא רק אם כולו עפר אדומה, אבל אם מעורב בו זכוכית, יוצא מדופיו בהגעלה, דאפי' אם יש בו עפר אדומה בודאי, עם כל זה כיון דמוכרח דיהיה מעורב עמו זכוכית, אפשר בכה"ג יוצא מדופיו בהגעלה עכ"ד עיי"ש. וא"כ לכאור' ה"נ, אף דמעורב בכלי הזכוכית מתכת, מ"מ אזלינן בתר הזכוכית ולא צריך הכשר, וכמו בנידון דהרב פעלים דמעורב עפר אדומה עם זכוכית, ואזיל בתר הזכוכית דיוצא מידי דופיו בהגעלה. ומאי שנא.

**אך** זה אינו, דלכאור' צ"ב היאך כתב הרב פעלים דכיון דמעורב בו זכוכית יוצא, הרי איהו ס"ל להלכה כדעת הרמ"א דכלי זכוכית לא יוצא מידי דופיו ככלי חרס, וכמבואר בדבריו להלן (סי' ט), וא"כ מה מועיל דיש בתערובת זכוכית. אלא ודאי כוונתו לומר, דכיון דיש כאן שתי תערובות, אף דבכל אחד מהם לא יוצא, מ"מ הני מילי היכא דהוה בעין, אבל הכא דהוא ע"י תערובות, לא זהו שאמרו אינו יוצא מידי דופיו. והשתא בנידו"ד דיש בכלי זכוכית תערובת מתכת, א"א לומר דאין צריך שום הכשר, משום דסו"ס יש כאן תערובת מתכת, אלא לפחות נאמר דצריך הגעלה. ואף דלשי' הרמ"א נחשבים כלי זכוכית ככלי חרס ולא מועיל להם הגעלה, כיון דתחילת יצירתו מן החול, מ"מ היכא דאיכא תערובת מתכת מאן נימא לן דלא יוצא מידי דופיו, נימא דדוקא בעין אינו יוצא, אבל בתערובת יוצא, וכמש"כ הרב פעלים בנידון דידיה ודו"ק. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ג יו"ד סי' יא אות ה) מש"כ בזה עיי"ש.

בולעים כלל, ולהכי בשטיפה בעלמא סגי בהו להתירם. אבל הרמ"א כתב, ויש מחמירים בכלי זכוכית דאפי' הגעלה לא מועילה להם. וכן המנהג באשכנז במדינות אלו, כיון שתחילת ברייתם מן החול דומים לכלי חרס עיי"ש. וכן פסק הבן איש חי (ש"ד פר' צו אות יד) כדברי הרמ"א עיי"ש. ורבינו החמיר כדבריהם.

**ולענין** כלי זכוכית בזמן הזה, יש דרצו לומר דנתברר ע"י מומחים דמערבים בכלי זכוכית חומר מתכת, ולכן בולעים, וממילא לא מהני בהו הגעלה. עיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כו).

**ודעת** רבינו, דכלי זכוכית בולעים אפי' בזכוכית רגילה, וכל שכן אם יש תערובת מתכת בתוכו. ובדרשת שבת הגדול בבית הכנסת "שושנים לדוד" תכב"ץ היה תמה ושואל, כיצד יתכן דבאותה כוס זכוכית דטבלתה בה את הביסקוויט אתה משתמש בפסח.

**ובשו"ת** אור לציון (ח"ג פ"י אות יב במקורות) להגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל כתב וז"ל "ואף כלי זכוכית ששימושם בכלי ראשון על האש, כגון כלי פיירקס ודורלקס שעמידים בפני אש, מותרים לדעת מרן ללא שום הכשר. וכן מבואר בפמ"ג (שם משב"ז סק"ל). ואף שיש שרצו לאוסרם בלא הכשר, שחששו שיש בהם תערובת מתכת, ומשום כך עמידים בפני האש, כבר התברר ע"י מומחים שאין כלים אלו שונים משאר כלי זכוכית, וכח עמידתם בפני אש הוא משום שעברו תהליך סינון וזיכוך גדול יותר שהשפיע שלא יפקעו בחום האש. ומה גם שנראה שאף אם קיימת תערובת כלשהי של מתכת בכלים אלו אין לנו לאוסרם. [וראה גם בספר תבואות שמש (סי' צב) ובשו"ת רב פעלים (ח"ג או"ח סי' כח)]. ומ"מ



שאלה. בנוסח הלשם יחוד שאומרים בספירת העומר, האם לומר "הרינו באים לקיים מצות עשה של ספירת העומר", או לומר "מצות ספירת העומר" בלי התיבה "עשה".

תשובה. רבינו היה אומר "הרינו באים לקיים מצות ספירת העומר", ולא "מצות עשה של ספירת העומר".

(ח"ב סי' קח) ובשור"ת חלקת יואב (או"ח סי' לג) ובאורח דוד להגר"ד בהר"ן (סי' ריז) ובשור"ת אור לציון (ח"ג פט"ז אות ב) ובתשובות והנהגות (ח"א סי' שי). ואולם הכף החיים (סי' תפט סק"ז) והבן איש חי בספרו לשון חכמים (ח"א) העתיקו נוסח לשון הלשם יחוד בספיה"ע "מצות עשה" ולא שינו הנוסח עיי"ש. ועיין מה שהשיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספר מועדי הגר"ח (ח"א תשובה קג) ומה שצויין שם. ובארוכה בספר בית מתתיהו (ח"ב סי' כ) עיי"ש.

[הוספה מהגרמ"ג שליט"א]. בגרעק"א ז"ל בפסחים (קכ.) מובא בליקוטים, דהגרעק"א ז"ל אמר בנוסח הלשם יחוד "לקיים מצוה של ספירת העומר", והשמיט תיבת עשה עיי"ש. וכן בספר אורחות חיים (ספינקא סי' תפט סק"ד) הביא די"ל בנוסח הלשם יחוד "לקיים מצות ספירת העומר", כיון דספיה"ע בזמן הזה דרבנן, והיינו דלא יאמר לקיים מצות עשה של ספיה"ע, אלא מצות ספיה"ע. וכ"כ בשור"ת דברי יציב (או"ח סי' ריד אות ד). ועיין מש"כ בזה בשור"ת פאת שדך

שאלה. באיזה מקום בתפילה יש לספור ספירת העומר. ומי מתחיל לספור, הקהל או החזן.

תשובה. היו נוהגים אצל רבינו לספור אחר "קדיש תתקבל" קודם "עלינו לשבח". וכן היו נוהגים שכל הקהל סופרים בתחילה, ורק אח"כ סופר החזן.

רא. רבי יוסף מויאל שליט"א.

שאלה. האם מותר לעשות נשואין בימי הספירה אחרי ל"ג בעומר.

תשובה. כתב השערי תשובה (סי' תקנ סק"ט) שאסור. וכתב רבינו, שהספרדים נוהגים לעשות אחרי ל"ג בעומר.

משא הלכה (ח"ב תשובה 737).

שאלה. בעלי ברית, האם מותרים להסתפר בימי הספירה לכבוד המילה.

תשובה. מנהג הספרדים שלא להסתפר.

משא הלכה (ח"א תשובה 1238).

## הלכות יום טוב

שאלה. האם אומרים י"ג מידות בפתיחת ההיכל ביום טוב.

תשובה. רבינו לא היה אומר י"ג מידות בפתיחת ההיכל ביום טוב.

הכוונות (דף פט סע"ב ודף ק) שהעתיק המהרח"ו מגליון מחזור כמנהג אשכנז של רבינו האר"י ז"ל מכי"ק, דבשעת הוצאת ספר תורה בימים נוראים וברגלים יאמר שלש פעמים י"ג מידות. אמנם מהרש"ו בספרו חמדת ישראל כ"י תמה מאוד, איך יאמר י"ג מידות, והלא יום טוב הוא. [ובהוספה מרבי יעקב משה הלל שליט"א כתב, דבספר שי"ח יצחק למוה"ר אליהו מני (דף קסה) כתב, ואני לא נהגתי לומר, ואפי' שהזכירה האר"י בשער הכוונות, דאתיא זכירה דיש מי שפקפק בזה מטעם שאין אומרים י"ג מידות ביום טוב, וגם אתיא זכירה בחמדת ישראל של מוהרש"ו ז"ל שפקפק בזה ואמר, כמדומה לי שכתב כן בתחילת לימודו, ולכן לא נהגתי לאמרו עיי"ש. וע"ע בחזון עובדיה (יו"ט עמ' פט) מש"כ בזה עיי"ש.

הגאון רבי יעקב תופיק אביעזרי שליט"א. הנה הגם דידידי הרה"ג רבי יוסף חיים מזרחי שליט"א כתב, דמנהג העולם לומר י"ג מידות בעת פתיחת ההיכל ביום טוב, וכתב דשמע מהחזן רבי משה משה הי"ו דכך גם נהג רבינו. מ"מ תא חזי עדיף לן מתא שמע, דהחזן רבי רבי יצחק אליהו שליט"א כתב, דבבית הכנסת "שמש צדקה" אין אומרים י"ג מידות, לא בימים טובים ולא בימים נוראים.

ומה דשמע מהחזן משה משה הי"ו דרבינו היה נוהג לומר, זה כנראה היה בתחילה, ואח"כ אפשר דשינה דעתו, ולפיכך שב ואל תעשה עדיף. ומ"מ דעת הגאון רבי עזרא עטיה זצ"ל לאומרים.

בספר מעשה ניסים (דף קלג) כתב, עיין שער

שאלה. בחורים הבאים מחוץ לארץ ללמוד בארץ ישראל, האם הם צריכים לשמור את יום טוב שני של גלויות.

תשובה. אינם צריכים לשמור יום טוב שני של גלויות, כיון שאפשר שימצאו כאן שידוך וישארו בארץ ישראל, ונמצא שאינם חוזרים לחוץ לארץ.

בשורת אור לציון (ח"ג פכ"ג אות ח) כתב, דאם הוא צעיר דלא הגיע זמנו לישא אשה, ודעתו לחזור לחוץ לארץ, יעשה שני ימים טובים. ואם הגיע זמנו לישא אשה, אם הוא בן ספרד, שואלים אותו אם יש צד שישאר בארץ אם יציעו לו שידוך עם הרבה מוהר ומתן וכדו', ואם עונה שישאר או שמסופק, יעשה יום אחד, אף אם בא לתקופה קצרה. ואם עונה ששום דבר לא יעכב אותו מלחזור, עושה שני ימים. ואם הוא בן אשכנז, כיון

שדעתו לחזור יעשה שני ימים. ובחור שכבר השתדך, ודעתו לחזור, יעשה שני ימים אף אם הוא בן ספרד. וכל שכן במי שנשוי ובא ללמוד ודעתו לחזור, שיעשה שני ימים.

ובמקורות שם כתב, דאף דהמג"א (סי' תסח סק"ב) כתב דבחורים ההולכים ממקום למקום דינם כדעתם לחזור, וצריכים לנהוג כחומרי מקום שיצאו משם, אולם החיד"א בשורת חיים שאל (ח"א סי' נה) האריך

לגמרי בדעת הוריו הרוצים די שאר עמם, ואומר דאף אם ימצא כאן אשה במוהר ומתן בכל אופן לא ישאר כאן, מיקרי דעתו לחזור, וכמבואר בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' ד), והובאה בשו"ת חיים שאל שם. ונראה דגם בני אשכנז היה להם לנהוג יום אחד אם באו למשך שנה או שנתיים, ורק אם באו לחצי שנה וכדו' היה להם לעשות ב' ימים, וכמבואר בשערי תשובה (סי' תצו סק"ד). אולם אין מנהגם כן, ונהגו בכל אופן דדעתם לחזור לעשות ב' ימים, עכ"ד עיי"ש.

בזה וכתב, דפשטה ההוראה מגדולי הדורות ופשט המנהג דבחורים הבאים לא"י אף אם דעתם לחזור לחו"ל נוהגים יום אחד. ובטעם הדבר כתב, דכיון דהאידינא בקיאין בקביעא דירחא, בעילה כל דהו שאם ימצא זיווג נאה יקבע עצמו בא"י, אמר' דיעשה כבני א"י עיי"ש. וכן פשטה ההוראה בבני ספרד להורות כן, ואף אם בא לתקופה קצרה בלבד. וביותר דיש לצרף את שי' החכם צבי דבכל אופן עושים יום אחד, ואפי' דעתו לחזור. ואף היתה תקופה דנהגו בה כהחכם צבי. ורק אם תלוי

## הלכות חול המועד

שאלה. בחול המועד, האם מותר לכתוב דברי תורה.

תשובה. מותר.

החליפה. ומעשה שהיה בבחור ישיבה שישב בימי חול המועד וכתב חידושי תורה, ולקח אותו אחד מבאי בית הכנסת אל רבינו בכדי שיגער בו, ואמר לו רבינו "מותר לך לכתוב, ומחלקך יהא חלקי".

רבי יואל הכהן שליט"א. הלכה פסוקה היא, שהכתיבה אסורה בחול המועד משום איסור מלאכה, אבל אדם שנצרך לכתוב בחול המועד דברים המותרים, כגון דברי תורה, לא ישא את כלי הכתיבה בגלוי אלא יצניענו בתוך

שאלה. כתם הנמצא בכגד בחול המועד, האם מותר לנקותו ע"י מים.

תשובה. מותר.

שמחה, ולפיכך יש להחמיר אפי' בכיבוס מקום הכתם בלבד. אבל בנידו"ד דמיירי בחול המועד דהאיסור הוא משום דלא יכנס למועד כשהוא מנוול, שמא אם נפל כתם בכגד בתוך המועד, יהיה מותר לכבסו. וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פס"ו אות עב) מש"כ בזה עיי"ש.

חכם שלמה צדקה שליט"א בשם אחיו הגאון רבי משה צדקה שליט"א. וכן הרה"ג רבי יאיר צדקה שליט"א בשם אביו הגאון רבי משה צדקה שליט"א. ועיין בשו"ת אור לציון (ח"ג פכ"ז אות א) מש"כ לאסור כיבוס כתם בשבוע שחל בו תשעה באב עיי"ש. אך יש לחלק, דשאני התם דהכיבוס אסור משום

שאלה. קהילות הנוהגות לומר "התרת נדרים" בכל ערב שבת, האם אפשר לעשות כן אף בחול המועד.

תשובה. רבינו היה עושה כן גם בחול המועד.

רשימת אחד התלמידים. והוסיף אותו מועלם זצ"ל והחזיר את המנהג לקדמותו חכם ששון מזרחי זצ"ל שלא יאמרו בחול

המועד. אבל לאחר מכן בא הגאון רבי יהודה מועלם זצ"ל והחזיר את המנהג לקדמותו לומר אף בחול המועד.



## מרן שר התורה הגר"ה קנייבסקי זצוק"ל

### בעל דרך אמונה

רבינו נולד בכור לאביו בעל **הקהילות יעקב** רבי **יעקב ישראל קנייבסקי** זצוק"ל ולאמו מרת ופעשא מרים ע"ה, אחותו של מרן **החזן איש** זצוק"ל ביום ט"ו בטבת ה'תרפ"ח בעיירה פינסק, אז בפולין, ונקרא שמו בישראל **שמריהו יוסף חיים**, על ברכי אביו אשר שימש סנדק בברית המילה שלו וקרא את שמו על שם שני סביו, רבי **שמריהו יוסף קרליץ** רבה של קוסובה ורבי **חיים פריץ קנייבסקי**.

בא' בניסן תרצ"ד עלה רבינו עם משפחתו לארץ ישראל והם התיישבו בבני ברק. בתחילה התגורר עם משפחתו בבית דודו **החזן איש**. מאוחר יותר עברו לדירה סמוכה בשכונת גבעת רוקח. כאשר עבר **החזן איש** לשכונת זיכרון מאיר עברה אף משפחתו להתגורר בסמיכות אליו.

רבינו למד ב"תלמוד תורה רבי עקיבא - מרכז" וכן עם אביו הסטייפלער, עמו למד את רוב מסכתות הש"ס. לאחר מכן למד בישיבת תפארת ציון בבני ברק, שם למד אצל הגאון רבי **מיכל יהודה ליפקוביץ** זצ"ל ראש ישיבת פוניבז' שהחל למסור אז שיעורים בישיבה. לאחר כ-3 שנות לימוד בתפארת ציון, ביקש אביו שיבוא ללמוד אצלו בישיבת בית יוסף, שם למד אצלו זמן אחד את מסכת יבמות. לאחר מכן עבר ללמוד בישיבת לומז'ה בפתח תקווה בראשות הגאון רבי **ראובן כץ** זצ"ל אב"ד פתח תקווה. במשך שנתיים שמע שיעורים מהרב שך שכיהן כר"מ בישיבה וכן שמע שיעורים מהגאון רבי **אליהו דושניצר** זצ"ל שכיהן כר"מ ומשגיח בישיבה. בשנתו האחרונה בישיבה שמע שיעורים מרבי **יחיאל מרדכי גורדון** שמונה לראש הישיבה באותה שנה. מדי שבוע היה חוזר לביתו לקראת שבת אז למד תורה מדודו החזן איש.

בעת לימודיו בישיבת לומז'ה פרצה מלחמת השחרור וכל תלמידי הישיבה גויסו לשמירה בחזית המצרית, עם מקלות ואבנים בלבד. הגאון הרב **שמואל גרוסברד** זצ"ל שמונה למפקדם הורה לתלמיד הצעיר לעלות עם גמרתו לראש הגבעה, שם למד עד לסיום הקרבות.

בהגיעו לפרקו נשא לאישה את מרת **בת שבע אסתר**, בתו של מרן הגאון רבי **יוסף שלום אלישיב** זצוק"ל. בז' בכסליו תשי"ב. השדכנים היו הגאון רבי **בן ציון ברוק** זצ"ל ראש ישיבת נוברדרוק בירושלים, ומרן **החזן איש** זצ"ל, אשר ששיב במכתב את החתן והכתירו בתואר "**מרא דכולא תלמודא**", ואף התבטא עליו כי "**הוא יהיה הרוגצ'ובר של הדור הבא**". ובסידור הקידושין כוּבַד הגאון רבי **ראובן כץ** זצ"ל, לאחר נישואיו התגורר רבינו בפתח תקווה מספר חודשים והוא המשיך ללמוד בישיבת לומז'ה. לאחר מכן עברו לבני ברק וחלקו דירה משותפת עם משפחות הגאונים רבי **נסים קרליץ** זצ"ל, רבי **עמרם זקס** זצ"ל ורבי **דב וינטרוב** זצ"ל, כאשר כל משפחה התגוררה בחדר אחד והמטבח היה משותף לכולם. בשלב מאוחר יותר עברו לדירה מורחבת יותר שחלקו עם משפחת רבי הגאון **פנחס שרייבר** זצ"ל. בבני ברק החל ללמוד בכלל עטרת יוסף, שלימים נקרא **כולל חזן איש**. הוא למד שם במשך עשרות שנים כאברך מן המניין.

לאחר פטירת אביו בעל הקהילות יעקב ששימש כנשיא הכולל, מילא את מקומו בתפקיד זה.

בתום השבעה לפטירת אביו - הגאון **יעקב ישראל קניבסקי** זצ"ל שהיה גדול הדור, באב תשמ"ה נערך הספד בהיכל ישיבת פוניבז' בו התבטא עליו מרן הרב **אלעזר מנחם מן שך** זצוק"ל כי "הניח בן כמותו".

כל חייו היה מקדיש רבינו ללימוד התורה"ק. ונודע בסדר לימודו שכלל מדי יום את כל חלקי התורה, תלמוד בבלי, תלמוד ירושלמי, תוספתא, רמב"ם, טור, שולחן ערוך, נ"ך וזוהר. מדי יום היה לומד שמונה דפים בתלמוד הבבלי ואת הסוגיות המקבילות בתלמוד הירושלמי. במסכתות שעליהן אין תלמוד בבלי (בעיקר בסדר זרעים) למד רבינו את התלמוד ירושלמי בקצב מוגבר, כדי לסיימו במקביל לתלמוד הבבלי. את הטור והשולחן ערוך למד עם נושאי כליהם בהספק של כ-5 דפים ביום ובימי שישי היה מוסיף ללימוד שניים מקרא ואחד תרגום את מדרשי ההלכה הקשורים לפרשת השבוע בתוספת פירושים מהראשונים עה"ת.

היה נוהג לערוך "סיום" מדי שנה על כל ההספקים הללו, כאשר במעמד הסיום השתתף קהל רב. זמן הסיום נקבע לערב פסח על מנת לקיים סעודת מצוה בשל תענית הבכורות שהיתה מוטלת עליו. בשנה מעוברת, שבה פחת העומס של הספק לימודו, ניצל הרב קניבסקי את חודש העיבור לחיבור ספר חדש.

#### מחיבוריו

**שונה הלכות**, (בשיתוף עם רבי אלעזר צדוק טורצין) קיצור פסקי המשנה ברורה והחזון איש. **שערי אמונה**, ביאורים וחידושים על המשניות שבסדר זרעים. **דרך אמונה**, ספר הערוך במתכונת המשנה ברורה על ספר זרעים מתוך משנה תורה לרמב"ם. **דרך חכמה**, ספר הערוך במתכונת המשנה ברורה על הלכות קדשים בספר משנה תורה לרמב"ם. **שקל הקודש**, פירוש על הלכות שקלים ועל הלכות קידוש החודש בספר משנה תורה. **ארחות יושר**, דברי מוסר, מלוקטים בעיקר מדברי חז"ל, ראשונים ואחרונים. **שיח השדה**, קונטרסים בנושאים שונים, בהם כתובת קעקע, כשרות חגבים, דברים המועילים לזיכרון ועוד. וכן אוסף הערות על סדר הש"ס. **נחל איתן**, על הלכות עגלה ערופה. **טעמא דקרא**, חידושים על התנ"ך. **קריית מלך**, ציוני מקורות על משנה תורה. **בשער המלך**, בירורים וציונים על הקדמת הרמב"ם למשנה תורה. **ישוב הדעת**, יישובים לקושיות שהניחם המהרש"א ב'ויש ליישב', ביאורים על המסכתות הקטנות, כגון אמת וצדק על מסכת גרים, **מצרף ומטהר**, על מסכת כותים, **קנין הגוף וקנין פירות**, על מסכת עבדים, ועוד. **למכסה עתיק** - מקומות בתנ"ך שבהם הפסוק סתום וחז"ל פירשו את הכוונה. **פירוש על התלמוד הירושלמי**, (בעריכת חתנו הרב זליג ברוורמן). **בהיר בשחקים** - ביאור על ספר הבהיר. והגהות על רזיאל המלאך, ספר נח וספר חנוך.

רבינו עלה בסערה השמימה ביום השישי פורים דמוקפים ט"ז באדר ב' ה'תשפ"ב ויבכו אותו כל בית ישראל נטמן לצד אשתו, הרבנית בת שבע קניבסקי בבית החיים שומרי שבת בבני ברק.

## שאלות ותשובות בהלכות שביעית במועדים

נערך עם הוספת ומראי מקומות על ידי הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח ושא"ס

**ברכת אילנות על עץ שניטע בשביעית**

**שאלה:** אם אפשר לברך ברכת האילנות על עצים שניטעו בשמיטה.

**תשובה:** מצוה הבאה בעבירה.<sup>א</sup>

**שואלין ודורשין קודם שנת השביעית**

**שאלה:** אם קודם שנת השביעית איכא לדין שואלין ודורשין ל' יום קודם ללמוד הל' שביעית.

**תשובה:** כן.<sup>ב</sup>

**בהנ"ל**

**שאלה:** כמה זמן יש ללמוד הל' שביעית שלושים יום, או שנה.

**תשובה:** שנה.

**בהנ"ל**

**שאלה:** מהו המקור ללמוד הל' שביעית שנה, אולי ל' יום כמו במועדים.

**תשובה:** אין מספיקין.<sup>ג</sup>

**בדיקת חמץ בשמן שביעית**

**שאלה:** אם מותר להדליק נר לבדיקת חמץ בשמן שביעית.

**תשובה:** לא.<sup>ד</sup>

א. וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ג פ"ו ס"ג, דאין לברך, ובס' הליכות שלמה פסח פ"ב ס"ד מתיר לברך על אילן שמור ונעבד בשביעית עיי"ש, ובשו"ת עומק ההלכה ח"ב ס' כ"ז ובשו"ת שארית אברהם ח"ג ס"ד או"ג ובס' כאייל תערוג יו"ד עמ' שע"ב ובשו"ת משנת יוסף ח"ט ס' ט"ז ובס' הליכות אמרי סופר ח"ב עמ' ל"ח ובס' פרח מטה אהרן ס' ל"ב ובס' מעשה חמד הנדמ"ח פ"א, ובס' שיח השמיטה פ"ב ס"ה.

ב. וכן הביאו בס' דיני שביעית השלם סוף פכ"ו מס' שנת השבע, וע"ע בס' גיבורי כח עמ' ע', וכ"כ בס' עוטה אור שביעית בשם בעל אבי עזרי זצ"ל עיי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב בפתיחה אות י'. עיי"ש, ובס' אמרי שפר שביעית עמ' ב', ועיי"ש בשו"ת כפי אהרן ח"ב ס' י"א שיש ענין ללמוד בשביעית הל' שביעית מדין הל' חג בחג יעו"ש.

ג. ובס' אורחות רבינו ח"ב עמ' שי"ז שהקהילות יעקב זיע"א למד הל' שביעית קודם השביעית תשע חודשים עיי"ש, ומה שהשיב ע"ז מרן, במועדי הגר"ח ח"ב תשו' ס"ה עיי"ש.

ד. ובס' ההנהגה בפירות שביעית פ"ג ס"ו כתב שמתר להדליק בשמן שביעית ואי"ז הפסד, שמשמש בשמן לצורך הבדיקה, ועיי" בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ה"ח ס"ק ק"ג, שהתיר להדליק משמן שביעית לנר שבת, ואולי לענין בדיקת

### שריפת חמץ בשביעית

**שאלה:** אם מותר לשרוף חמץ שיש בו תערובת שביעית.

**תשובה:** יתכן שמותר וצ"ע.

### הפסד פירות שביעית בארבע כוסות

**שאלה:** בירושלמי פ"י מפסחים ה"א, מיבע"ל מהו לצאת ארבע כוסות ביין שביעית, ויש שביארו כיון שאסור לאכול פירות שביעית אכילה גסה, ארבע כוסות ששותה בזה אחר זה ואין נהנה הוי כהפסד פירות שביעית.

**תשובה:** למה אין נהנה בודאי נהנה.

### שונא יין שביעית לארבע כוסות

**שאלה:** בשו"ע או"ח ס' תע"ב ס"י, מי ששונא היין צריך לדחות בעצמו, אם זהו גם ביין שביעית, די"ל שהוי הפסד פירות שביעית וכאכילה גסה דאסור בפירו"ש.

**תשובה:** גם בשביעית.

### ארבע כוסות ביין שביעית

**שאלה:** יש שפירשו ספיקת הירושלמי ריש ערבי פסחים, מהו לצאת ארבע כוסות ביין של שביעית, משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות, כיון דאיכא מ"ע דאכילת פירות שביעית, וצ"ע דא"כ מ"ט לא הסתפק גם בקידוש.

**תשובה:** זה בכלל השאלה.

### יין של שביעית בעשר המכות

**שאלה:** אם מותר להטיף יין של שביעית לתוך מים בזמן שאומר עשר המכות, שמפסיד היין.

---

חמץ בשמן שביעית אין להדליק עפמ"כ השו"ע או"ח ס' תל"ג, דאין בודקין כלל חמץ בשמן, והמשנ"ב שם, שיש דיעות באחרונים אם מועיל בדיעבד ע"ש.

ה. ועמ"כ מרן, בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ס"ק כ"ה, ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"א ס' ט"ו ח"ג ס' שט"ז, ובשו"ת מגדנות אליהו ח"ד ס"ח ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ח ס' ס"א, ובס' מועדי ישראל פסח ס' מ"א ובס' כאייל תערוג יו"ד עמ' שע"ח ובשו"ת אבני דרך ח"י ס"מ עי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ג סימן ב' אות ז'.

ו. כן ביאר ספק הירושלמי בס' מנחת אשר שביעית ס' ל"ח עי"ש, ומש"כ לדחות זה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ג'.

ז. ובדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל סק"ב דאסור לאכול אכילה גסה בפירו"ש עי"ש, וכ"כ בס' תורת הארץ פ"ח אות מ"ו, וע"כ עפ"ז דשונא היין ל"ה כאכילה גסה שאסור.

ח. ועמ"כ בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ב אות ט"ו, ועמ"כ מרן בביאור הירושלמי באופ"א, בס' שיח השדה ח"ג שקלים ח' ע"א. וראה עוד לגבי ארבע כוסות ביין שביעית, בספר פרדס יוסף החדש, לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על הגדה של פסח (אות צ').



**תשובה:** ישתה את זה אח"כ.<sup>ט</sup>

**בהנ"ל**

**שאלה:** כתב לי מרן, שיכול לשתות יין ששפך באמירת עשר המכות בשביעית, וצ"ע ממש"כ בהגדש"פ קה"י [עמ' 559], שהקהילות יעקב, בשביעית לא שפך היין שלא רצה להפסידם, ומ"ט לא שתה.

**תשובה:** משקים אותו לגוי.<sup>י</sup>

**שהחינו בין המצרים על פירות שביעית**

**שאלה:** אם יש לו בבין המצרים פירות שביעית, אם יברך ע"ז שהחינו די"ל דלא יחמיץ המצוה.

**תשובה:** יתכן.<sup>יא</sup>

**אתרוג של שביעית**

**שאלה:** בסוכה ל"ט, דשרי ליקח אתרוג של שביעית למצוה, וצ"ע מ"ש מאתרוג תרומה דאין ליטול שע"ז מפסידה כמבו' בסוכה ל"ה, וע"כ מוכח דרק בתרומה איכא דין לשמור הפסד ולא בשביעית ודלא כמש"כ החזו"א שביעית ס' י"ד סק"ד.

**תשובה:** פסידא החוזרת.<sup>יב</sup>

ט. ועמש"כ בזה לענין שביעית בשו"ת משנת יוסף ח"ב ס"מ חי"א ס' פ"ב ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ו ס' ל"ג, ובס' חוט שני פסח פי"ז סקי' ובס' דרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל צה"ל ס"ק י"ט, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ב ס' קל"ז ובס' השמיטה פ"ז הערה 4 ובס' הליכות שלמה פסח פ"ט ס' ל"ה ובס' אשרי האיש ח"ג עמ' ת"ב ובשו"ת משנה הלכות חי"ט ס"ו רמ"ה, ובס' מועדי ישראל פסח ס' פ"ג ובספרו אמונת ישראל ח"א ס' כ"ג, ובס' הנהגות רבינו עמ' רט"ו שהגריש"א צ"ל לא שפך בשביעית עי"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ש סגל, חלק ג' סימן ע"ז עיין שם, ומה שהשיב מרן בספר גיבורי כח עמ' רל"ד, ומש"כ בקונ' ימי השביעית עמ' ע"ח, ובספר פרדס יוסף החדש, לידיד הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על הגדה של פסח (אות צ').

י. וכ"כ בס' אלא ד' אמות של הלכה פמ"ו ס' י"ז בשם מרן, שמשקים אותו לגוי עי"ש, ועיי' בכף החיים ס' תע"ג ס"ק קס"ה שאין לשתות אחרי ששפך עשר המכות עי"ש, והחק יעקב ס' תע"ג ס"ק ל"ז, שלא נהגו במקום הפסד, וא"כ י"ל דבשביעית דהוי הפסד רשאי לשתות וצ"ע, ומש"כ מרן דמשקים אותו לגוי, עמש"כ על זה בס' בן ציצית הכסת להגר"ר שמואל כהן ענף ד' ס"ק קצ"ו עי"ש.

יא. ועמש"כ בזה בשו"ת מחקרי ארץ [שעיין] ח"ג ס' ק', ומש"כ ע"ד מרן בס' שהחינו פי"ח ס' כ"ה דס"ל דאיכא מ"ע דאכילת פירו"ש, ומש"ה שפיר י"ל דלא יחיץ המצוה, ואולם מרן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל סק"ח נקט כהחזו"א דליכא מ"ע באכילת פירו"ש עי"ש.

יב. ובדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ה"ז בביהו"ל תירץ דשרי אתרוג שביעית דאל"ה לא היו אתרוגים בשביעית, ולא יקיימו המצוה, וכן תירץ בס' חוט שני שביעית עמ' רע"ב, ועמש"כ לתרץ בשו"ת ציץ הקודש קו"א ס' י"ד או"ג, ובתורה תמימה פר' בהר אות כ"א ובשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ח, ובשו"ת משנת יוסף ח"ד ס' י"ז ובס' תורת הארץ פ"ח ס"ק ל"ט ובשו"ת בינת הלב ס' י"א, ובס' משאת המלך ויקרא ו' ו', ובשו"ת בנין שלמה ח"ב עמ' תצ"ז ובס' כל מקדש שביעית להגר"א שלזינגר ס' כ"ג ובספרו אלה הם מועדי סוכות ס' נ"ג ובס' בית דוד הל' שביעית ח"ב ס"ו ובשו"ת הר צבי ח"ב זרעים ס' נ"ד ובס' השמיטה פ"ח סוף הערה י"ד ובס' מקראי קודש סוכות ח"ג ס' כ"ד כ"ו ובס' שרשי אילן שביעית ס"ו,

## להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית

**שאלה:** אם מותר להצהיב אתרוג בתפוחים שיש בהם קדושת שביעית.

**תשובה:** אין ראוי.<sup>9</sup>

## אתרוג שמור לנטילת ארבעת מינים

**שאלה:** אם מותר ליקח אתרוג למצוה כשהבעלים שמרוהו שלא יקחו מהעץ, לד' מינים.

**תשובה:** כן.<sup>10</sup>

## נטל מאתרוג של אוצר בית דין ולא שילם

**שאלה:** נטל אתרוג מפרדס שבטיפול ב"ד בשביעית, ונתבע לשלם עבור ההוצאות ולא שילם, אם הוא לכס.

**תשובה:** לא יצא.<sup>11</sup>

## נוי לסוכה מפירות שביעית

**שאלה:** אם מותר לתלות נוי סוכה מפירות שביעית.

**תשובה:** כמדומה שאין ראוי.<sup>12</sup>

---

ובס' באר אברהם להגרי"א בנדיקט זצ"ל סוכה ל"ט, ומה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ד' ובס' כ"ב אות ב', ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק א' סימן כ' עיין שם.

**יג.** ובס' גיבורי כח עמ' 458 השיב מרן אם מותר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית, והשיב לא, ובס' פירות שביעית להגר"צ כהן זצ"ל פכ"ב ס' כ"ח הביא בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שמותר להצהיב עיי"ש ומש"כ בזה בס' אמונת ישראל ח"ב ס' ל"א סק"ה ובס' מעדני יום טוב להג"ר יו"ט זנגר שביעית סו"ס ז' ובקונ' ימי השביעית עמ' י"ח בשם הגר"ב"צ פלמן זצ"ל דשרי, וכ"ב לי הג"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי, ובס' כשחר אורך עמ' ש"ג בשם מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל דנשאל אם מותר להצהיב אתרוג בתפוחי שביעית והשתומם על השאלה, שהרי אין מפסיד הפירו"ש, ובדעת מרן י"ל עפמש"כ בשו"ת מנחת פרי ח"א ס' צ"ו, דיש לומר דכל שעושה שימוש אחר מלאכלה, הוא בכלל ולא לסחורה, עיין שם.

**יד.** וכן הביא בשם מרן, בס' שיח השמיטה פ"ט ס"ט עיי"ש, ובדרך אמונה פ"ד משמיטה ויובל ס"ק צ"א, ומש"כ בזה בס' נתן פרוי שביעית פ"א משמיטה ויובל הי"ב עמ' פ"א, ובשו"ת אגרות משה ח"א או"ח ס' קפ"ו, ומה שהשיב מרן בס' אמונת ישראל שביעית ח"ב סו"ס י"א עיי"ש.

**טו.** ובס' חוט שני שביעית עמ' שפ"ד שיצא, וכ"כ בתשו' והנהגות ח"ו ס' קמ"ז עיי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף חי"ג ס' ש"ד ובשו"ת שואלין ודורשין ח"ח ס' פ"ב, ובס' פירות שביעית פ"ט ס' ל"ב, שהסתפק בזה הגריש"א זצ"ל עיי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב ע' רצ"ב יעו"ש.

**טז.** ועמש"כ להתיר בשו"ת להורות נתן ח"ג ס' ל"ו ובשו"ת מנחת יצחק ח"י ס' קי"ט ובשו"ת משנת יוסף ח"ד ס' י"ז ובס' הליכות שלמה סוכות פ"ז ס' כ"ג ובשו"ת שבט הלוי ח"ז ס' נ"ז ובס' חוט שני שביעית פ"ה ה"ז עמ' רל"ז, ובשו"ת נתיבות אדם ח"א ס' ע"א ובס' חשוקי חמד ב"ק ק"א ובס' הסוכה השלם עמ' ס"ג ובקונ' ימי השביעית עמ' ובס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ז ס' ו' ובס' לקט הלכות להגר"ח"ש סגל ח"ב עמ' רכ"ה ובס' משנת המועדים להגר"א גרבוז עמ' קנ"ב ובשו"ת אבן פנה ח"ב ס' קנ"ו ובשו"ת מנחת פרי ח"א ס' צ"ו ובס' קובץ הלכות להגר"ש קמנצקי סוכות פי"ד ס"י ובשו"ת חיי הלוי ח"י ס' קע"ט ובשו"ת דברי אור ח"ג ס' ל"ה ובס' מעדני יום טוב להג"ר יו"ט זנגר ח"ג ס' כ"א ובס' פירות שביעית להגר"צ

**נר חנוכה בשמן שביעית בשוגג**

**שאלה:** אם הדליק בטעות בשמן שביעית בשוגג אם יצא ידי חובתו.

**תשובה:** מצוה הבאה בעבירה בשוגג.<sup>1</sup>

**לבסומי ביין שביעית כשמקיא היין**

**שאלה:** אם מותר לקיים מ"ע לבסומי ביין של שביעית אם מיד מקיא היין.

**תשובה:** לא.<sup>2</sup>

**ליתן לשיכור יין שביעית**

**שאלה:** אם מותר ליתן לשיכור בפורים יין שביעית אחר שכבר השתכר או שהוי הפסד פירות שביעית.

**תשובה:** אסור.<sup>3</sup>

**משלוח מנות מפירות שביעית**

**שאלה:** אם מותר לשלוח משלוח מנות מפירות שביעית.

**תשובה:** עמש"כ בדר"א פ"ו משמיטה ה"י.<sup>4</sup>

---

כהן זצ"ל פכ"ב ס' י"ח ובס' שבת מנוחה פי"ד ס"י ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן, על סוכות, חלק ב' סימן כ"א, ובס' ההנהגה בפירות שביעית עמ' ל"ה ע"ש.

**יז.** ועמש"כ מרחן בדרך אמונה פ"ה משמיטה ויובל ס"ק מ"ט דאסור להדליק נר חנוכה בשמן שביעית ע"ש, ובשו"ת משנת יוסף ח"א ס' כ"ו ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגר"ח"ש סגל, חלק ד' סימן קפ"ה, ומה שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד, ולענין שוגג עי' בס' חוט שני פסח עמ' שכ"ז ע"ש. וראה עוד בענין הדלקת נרות חנוכה בשמן שביעית, בארוכה, בספר פרדס יוסף החדש, לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על חנוכה, (אות תקס"ז).

**יח.** ובס' אישחה ח"א עמ' שני"א השיב ע"ז מרחן, כיון שמתכוין לשתיה מותר, ולא דמי לאפקטזין ע"ש. ומש"כ בזה בס' חשוקי חמד נדרים מ"ד ע"א ובס' כרם אליעזר שביעית ס' ל"ו, ובס' מיני מעדנים פורים ס"ס כ"ו ומה שכתבתי בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ג', ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ב' סימן י' עמוד קכ"ט, ומש"כ בשו"ת אבני דרך ח"א ס' ק"ז ע"ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב, חלק י"ב עמוד ט"ז, בשם מרחן הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

**יט.** ובס' חוט שני יו"ט וחובה עמ' שס"ה, ס"ל למרחן הגר"נ קרליץ זצוק"ל, שאם נהנה מהיין מותר ואם הוא שיכור ביותר אסור שהוי כשתיה גסה, ועי' בס' אור החמה להגר"ז קרויזר זצ"ל שקלים ט', שפירש ספק הירושלמי מהו לצאת ארבע כוסות ביין שביעית דחיישינן שמא השתכר ע"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ג ס"ד אות ג' ע"ש.

**כ.** ודעת מרחן שם להחמיר, ואולם בס' אורחות רבינו ח"ב עמ' של"ד מובא שהקהילות יעקב זיע"א הקל בזה ועמש"כ בזה בצפנת פענח פ"ב ממגילה ה"טו, ובשו"ת תורה לשמה ס' קצ"ג ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג ס' נ"ז ובס' משנת יעבץ או"ח ס' פ' ובשו"ת משנת יוסף ח"א ס' כ"ז ובשו"ת להורות נתן ח"י ס' נ"ז ובשו"ת רבבות אפרים ח"ז עמ' תמ"ו ובס' חוט שני פ"ו משמיטה ובשו"ת שבט הלוי ח"ז ס' קפ"ג ובשו"ת משנה הלכות ח"ח ס' שפ"ה ובשו"ת מנחת פרי ח"א ס' צ"ד ובס' מעדני סופר ח"ב ס' קי"ג ובס' אשרי האיש ח"ג מועדים עמ' שיי"א ס"ז, ובס' הליכות אבן ישראל ח"ב פסק ס"ח, ובס' אמונת ישראל ח"א ס' כ"ח, ובס' אמרי יעקב ס"ו ס"ק מ"ה, ובס' בית דוד שביעית ח"ב פ"ט ס' י"ד, ובס' שיח השמיטה עמ' צ"ו ובשו"ת תולדות יצחק ח"ב ס' כ"ב, ובס' מיני מעדנים ס' כ"ו, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"ד, ומה שהשיב מרחן בספר

## שלח משלוח מנות מהיתר המכירה

**שאלה:** שלח משלוח מנות מפירות התר המכירה למי שמשתמש בהיתר המכירה אם יצא ידי חובת משלוח מנות.

**תשובה:** לא.<sup>כא</sup>

## קדימה לפירות שביעית

**שאלה:** אם יש דין קדימה לברך קודם על פירות שביעית מפירות שאינם של שביעית.

**תשובה:** מסתבר.<sup>כב</sup>

## כתיבת פרוזבול בחול המועד

**שאלה:** אם יכול לכתוב פרוזבול בחוה"מ כשיכול למסור לב"ד בעל פה.

**תשובה:** מתני' הי"א.<sup>כג</sup>

---

נזר החיים עמ' קמ"ח ע"ש. ובקובץ מה טובו אהליך יעקב [היוצא לאור על ידי ידידנו הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] חלק ח' עמוד קכ"א.

**כא.** ועמש"כ בזה בשו"ת משנת יוסף ח"י ס' קל"ג ובשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"ג ס' ע"ד ובשו"ת דברי בנייהו חכ"ג ס' ס"ט ובשו"ת בית העזרי להגר"ע בסיס זצ"ל ח"ד ס' צ"ה, ובשו"ת מנחת פרי ח"ו ס' קכ"ה אות ג' ובשו"ת תשובות ישראל ח"ה ס' נ"א ובקובץ שערי יושר להגר"א חנניה זצ"ל פורים עמ' 89 ומה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח"ב ס' ט אות י"ד ע"ש, ובשו"ת אבני דרך ח"א ס' ק"ד ובספר פרדס יוסף החדש על פורים, לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, עמוד תפ"ה, עיין שם, ועמש"כ מרן בדרך אמונה פ"ד משמיטה ויובל ס"ק רי"ג דההתר מכירה לא שוה כלום יעו"ש.

**כב.** ובתשובת מו"ר מרן הגרב"ד פוברסקי לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א שחקר שאלה זו, והובא דבריו בקובץ יתד המאיר אלול תשע"ה ס' ק"ט, השיב על זה, דאם חביבין עליו אכילת פירות שביעית מחמת קדושתן הרי יש דין קדימה בברכות לחביב ע"ש, ועיין עוד מה שכתבו בזה תשובות למח"ס גם אני אודך: בשו"ת שואלין ודרשתן ח"ח ס' פ"ו אות ב' ובשו"ת משנת יוסף ח"ג ס' ש"ב אות ב' ובספר כרם אליעזר שביעית ס' ל"ג, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ר שעיו, חלק א' סימן נ"ח, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ב ס' י"א ובשו"ת אבני דרך ח"ב ס' קמ"א ובשו"ת דברי בנייהו חכ"ה ס' ס"ב, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה חלק ג' סימן ל"ב, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו חו"מ ס' כ"ו אות ב' ע"ש.

ועיין עוד בספר גם אני אודך תשובות הג"ר אדיר כהן, חלק א' סימן ח' אות ט', אם יש ענין לברך ברכת אילנות על אילן שיש בו קדושת שביעית עיין שם.

**כג.** ועמש"כ בזה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה ס' י"א ובשו"ת משנת יוסף ח"ד ס' ל"א, ומש"כ בשם מרן בס' שיח השמיטה פכ"ב ס' ס"ד, וע"ע בחשק שלמה מו"ק י"ח ע"ב ובשו"ת ביכורי שלמה ח"א השמטות לאו"ח ס"ה, ובס' נטעי גבריאל הל' שמיטת כספים ופרוזבול פכ"ב ס"ה, ובשו"ת צמח יהודה ח"ג ס' קמ"ה, והנה הרמב"ם השמיט להך הלכתא דכותבין פרוזבול בחוה"מ, וכן הקשה האדר"ת בס' בני בנימין פ"ז מיו"ט, ואולי משום דס"ל דמתנ' איירי רק כשאין יכול למסור בעל פה.

## כתר תורה

מתורת מודנו הגאון הגדול

רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א



### דרשת שבת הגדול<sup>א</sup>

ביטול – ביעור – בהיקה

כלל, לא היתה מציאות שכזו. ובכל זאת ענין מכירת החמץ נאמר במי שיש לו חמץ מרובה, והוי הפסד מרובה, ובכה"ג אכן נכונה תקנת מכירת חמץ. וכן במציאות הנ"ל שבדק וביער וביטל, ואחר הפסח מצא חמץ גמור, ולמעשה אם מכר את החמץ יהא מותר לו להשתמש בחמץ לאחר הפסח. סיבה נוספת למכירת חמץ היא בשביל אותם מוצרים שאינם חמץ גמור, ורוצה להשאירם לאחר הפסח להשתמש בהם, והנכון שימכרם מחשש שיש בהם תערובת חמץ. סיבה נוספת היא באופן שיש לאדם איזה מחסן וכדו' שאינו בודק אותו ואינו נכנס שם כלל, שיכול להשכיר את כל המקום ולא יתחייב בבדיקה.

"אור לארבע עשר בודקים את החמץ לאור הנר", בודקים ומברכים אקב"ו על ביעור חמץ, איסור חמץ מהחמורים והוא באיסורי כריתות על אכילתו, וכמו"כ אסור גם בהנאה, ועוד הוזהרנו על קיומו של החמץ - "לא יראה ולא ימצא". החיוב הוא לבדוק לבער ולבטל [במשנה לא כתוב "מוכרים את החמץ"], וטעם הדבר הוא שהמבער צריך שיבטל שמא יצא גלוסקא יפה בפסח ויבוא לאכלה, והמבטל צריך שיבער שמא לא ביטל בלב שלם. והחמירו בחמץ כיון דלא בדיל מיניה כולי שתא. ואם קיים את כל מה שאמרו חכמים, ביטל בדק וביער, ובפועל מצא חמץ, אם מצא אותו בחג צריך לאבדו, אבל אם מצאו לאחר הפסח, כתב המשנ"ב (תמ"ה ס"ק כה) דנחלקו גדולי האחרונים בזה, דיש הסוברים שגם בכה"ג אסור בהנאה ויש מתירים. והכריע המשנ"ב שבמקום הפסד מרובה מותר בהנאה.

מכירת המין

והנה, צ"ב דהרי מכירת החמץ כפי שמופיע בשולחן ערוך היא באופן שהחמץ אינו בבית אלא בבית הגוי. כמו"כ המכירה צריכה לכתחילה להעשות ע"י משיכה והגבהה, והיא ניתנת לגוי. ועוד הקשה הבכור שור שהרי מכירה זו הינה הערמה, דהנה המכירה נעשית באופן שנעשים עם הגוי כל הקנינים [סיטומתא, אודיתא, תקיעת כף, חצר וכו'], וכמו"כ מעמידים שמאים שישימו את החמץ שקונה הגוי, והגוי משלם מקדמה והשאר

בעבר היו שורפים איזה כזית חמץ שנשאר, ולא היו משאירים חמץ גמור בבית

א. נמסר בהיכל ביהמ"ד דקהילת חניכי הישיבות בית וגן

השבת יעשה הדבר מול הגוי, ורק אח"כ היא מותר להשתמש בחמץ. ואם מאן דהו ישתמש בחמץ בשבת עצמה, יש לדון האם נחשב לגזל הגוי, והוי דיון בפני עצמו, אבל שהבית דין יעשה את המכירה באופן זה שהמכירה תופקע מאליה בשבת, אין לך זילותא גדולה מזו.

**ואמנם** יש לדעת שאין להוציא לעז על המכירה, שהמכירה היא מכירה לכל דבר וענין, שהרי במכירה זו מוכרים מוצרים שהם עומדים למסחר ולמכירה, וכשם שכל בית חרושת או מאפיה מוכרים את סחורתם. ואין זה דומה למכירת הקרקע בשנת השמיטה, דמכירת קרקע ידוע וברור שאין גמירות דעת במכירה, שהרי כל הון שבעולם אינו שווה לקרקעותיה של ארץ ישראל, וגם בהפגנות הימים אומרים "את אמא לא מוכרים", ומכירה זו הוי זילותא.

**והנה** אדם מצא בתוך הפסח חמץ גמור, וכגון בקבוק ויסקי, אם הוא מוכר גם חמץ גמור הרי שהחמץ שמצא ג"כ מכור, ויכול ליקח החמץ שמצא ליתנו במקום שנמצא החמץ. אבל אם אינו מוכר חמץ גמור אלא רק כפי שהמדקדקים מוכרים רק דברים שיש בהם חשש תערובת חמץ, ככה"ג הרי שהחמץ הגמור אינו מכור לגוי, וצריך לשורפו כדין השו"ע (תמ"ז ס"א).

הערת המקור היים (ת"מ ס"ק ג)

**איתא** בגמ' (פסחים ה.) "לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך", שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרי, ת"ל לא ימצא. והוקשה על כך בגמ' מהא דקי"ל "שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של

מחוייב לשלם, ויתרת התשלום היא כמלווה עליו, ואם ירצה בפועל לממש את המכירה ולקחת את החמץ, הרי שעל דעת כן נעשתה העסקא. ולאחר הפסח מבטלים את המכירה כיון שהגוי לא מימש אותה [וכדלקמן בסמוך]. והקשה הבכור שור (פסחים כא. הו"ד במקראי קודש פסח ח"א סימן טו-טז), דסוף סוף מכירה זו הינה הערמה במילי דאורייתא, שהרי ידוע הדבר מראש שכך היא, וקי"ל דבמילי דאורייתא לא מהני הערמה ורק במילי דרבנן מהני. ותיריך הבכור שור דהכא הוי חמץ שביטלו, ולכן איסור מדרבנן, וממילא נחא דמהני הערמה במילי דרבנן. אמנם החת"ס (סימן סב) הקשה על כך, שהרי אותו חמץ שביטל אינו מוכר, דדבר שהוא מבוטל והוא כעפרא דארעא לא שייך למוכרו, ומאידך החמץ שמוכר לגוי אינו מבטלו, שהרי אינו שלו ואיך יכול לבטלו. והדרא קושיא לדוכתא דהוי הערמה במילי דאורייתא. ולכן כתב החת"ס דהוי תקנה, וכל הפחות יש לעשות את המכירה כדת וכדין, עם כל הגמירות דעת ועם כל הקנינים הראויים, וצריך להבין ולהפנים שהחמץ שייך לגוי באופן מוחלט.

**בביה"ל** (תמ"ח ס"ג ד"ה מכירה גמורה) הביא בשם הבגדי ישע שאחר הפסח יש לקנות חזרה מהגוי את החמץ. ומבואר מדבריו שאין אפשרות שהמכירה תהא פוקעת מאליה לאחר הפסח. ולכן השנה ששבת סמוכה לשביעי של פסח, אין אפשרות להשתמש בחמץ בשבת זו, שהרי המכירה עדיין בתוקפה והחמץ שייך לגוי, ואם יקח על דעת עצמו מהחמץ השייך לגוי, אין לך זילותא במכירה גדולה מזו. וביותר מכך הנהיג הרב אלישיב זצ"ל שלאחר הפסח יעשו עם הגוי שטר חדש שהוא ביטוי להחזרת המכירה<sup>2</sup>. ולמעשה בשנה זו רק לאחר

ב. באופן שאומרים לגוי "היכן הכסף", ולאחר מיכן נותנים לו אפשרות לבטל את העסקה, וכך נעשה.

אמה לקנין אגב, ואכן החמץ שימצא במקום זה מכירתו תקפה, אבל בשאר הבית של ישראל הוי בית ישראל לכל דבר וענין. ועיין בבית"ל (ת"מ ס"ג ד"ה בדבר מועט) שהביא הערה זו של המקור חיים. וביישוב הענין כתב העונג יו"ט (סימן כה ד"ה מיהו) וכן הוא בקו"ש (ח"ב סימן כו) דהכא אינו גורם להוציא ממון מהישראל, אלא רק מפסיד לו ממון שממונו שלו נפסד, וכה"ג לא חשיב גורם לממון המוזכר בגמ'. ועוד יש לצרף דיש סוברים דבגוי אלם לא חשיב שהאחריות על הישראל (ת"מ ס"א).

#### פה-פה

**בלילה** הזה אנו מקיימים את המצוות בפה - פה-סח, כל השנה זה למען תזכור את יום צאתך, אבל קיום המצוה העיקרי נפתח בלילה הזה, "זכור את הלילה הזה", ומכח הזכור יש את הענפים "למען תזכור את יום צאתך וכו'". ומכח ה"זכור" נמשך "למען תזכור כל ימי חיך". וכפי שמזכירים את המשנה דברכות בהגדה.

#### אכילה מנה

**מובא** מהגר"א שהמצווה היחידה שנשארה לנו באכילה היא אכילת מצה - "בערב תאכלו מצות", שכל שאר האכילות אינם מהתורה. ולמעשה יש כמה כזיתות שיש לאכול בלילה הזה. לכל היותר יש לאכול חמש כזיתות - מוציא מצה 2 כזיתות, כורך כזית, אפיקומן 2 כזיתות. ומי שקשה לו יאכל באפיקומן כזית אחד, ומי שגם זה קשה לו יאכל במוציא מצה כזית אחת, סה"כ 3 כזיתות. ומי שאינו יכול לאכול 3 כזיתות וכגון זקן או חלوه, מספיק שיאכל כזית אחד לצאת את הדאורייתא.

**והנה** במוציא מצה אוכל 2 זיתים, הוא מחמת שלוקח כזית אחד מהמצה העליונה

אחרים ושל גבוה", דמהא מוכח דחמץ של אחרים בבית הישראל אינו עובר עליו. ותירצה הגמ' לחלק בין היכא דלא קיבל אחריות על החמץ של הנכרי הנמצא בביתו, דבכה"ג אינו עובר עליו, לבין היכא דקיבל אחריות על החמץ של הנכרי הנמצא בביתו, דבכה"ג עובר עליו. עוד הוקשה לגמ' הניחא לר"ש דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי, ולכן מחמת שקיבל אחריות על החמץ הנמצא ברשותו עובר עליו, אבל לרבנן החולקים וסוברים דבר הגורם לממון לאו כממון דמי מאי איכא למימר, ואף שקיבל אחריות אמאי עובר על חמץ של נכרי הנמצא ברשותו. ע"ש. והנה קי"ל להלכה בשו"ע (ת"מ ס"א) שאם קיבל אחריות על החמץ של הגוי הנמצא ברשותו הר"ז עובר עליו, ולא עוד אלא שאף אם קיבל אחריות על החמץ הנמצא ברשותו בעל כרחו, כתב השו"ע (שם) שגוי אלם שיכפהו לשלם על החמץ י"א דחשיב שהישראל קיבל עליו אחריות ועובר עליו [ואמנם דיש חולקים].

**והנה** אם מכר לגוי דרך משל ארגז ויסקי בשווי 1000 דולר, ובאמצע הפסח נשברו הבקבוקים מחמת אונס, ולאחר הפסח פונה היהודי לגוי ומבקש את הכסף, הרי שהגוי לא ישלם כלל. הניחא אם היה הגוי משלם את דמי החמץ באופן מלא, הרי שהכסף היה אצל הישראל ולא היה חסרון של קבלת אחריות זו, אבל במכירה הנעשית בזמנינו שהגוי משלם רק מקדמה והשאר זוקף במלווה, הרי שודאי הדבר שלא ישלם עבור אונס של החמץ, ונמצא א"כ דחמץ זה הינו חמץ של גוי הנמצא בבית הישראל באחריות הישראל מכח אלימותו של הגוי, ולאמור בשו"ע (ת"מ ס"א) בסתם צריך לבערו. ואף שאם השכיר את הבית לגוי הר"ז חמץ של גוי בבית הגוי וניחא, מ"מ במכירה הנעשית בזמנינו לא משכירים אלא מקום

20 גרם. ואמנם יש שחששו שמה שנמצא בין השניים ובין החניכיים אינו מצטרף, ולכן יש להוסיף כמה גרמים. ולמעשה מי שאוכל מוציא מצה 2 כזיתות - 40 גרם, הרי שאת הדאורייתא יוצא ודאי לכו"ע, וביחס לשיעור 2 כזיתות יוצא את מעיקר הדין שיש לו פעמיים 20 גרם. ואולם מי שאוכל כזית אחת כדאי שיאכל יותר מ30 גרם לצאת לכתחילה.

### ארבעה כוכות

**רבותינו** תיקנו לנו 4 כוסות לשתות דרך חירות כנגד 4 לשונות של גאולה, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. והנה עיקר התקנה היא יין, אבל מיץ ענבים יש לדון עליו. לכתחילה יש לשתות יין, וגם אם מצטער אינו נפטר מהמצווה, ורק בסוכה מצינו דין זה של מצטער פטור ממצוות סוכה, ולא בשאר מילי. ואמנם מי שלא יוכל לגמור את הסדר כמו שצריך, ניתן להקל שישתה מיץ ענבים. ושיעור היין לחזו"א כוס הגון [150 גר'], ולגר"ח נאה [86 גר'], ובעיקר בכוס הראשונה יש להשתדל לשתות כשיעור הגדול, ואם מתקשה ישתה רוב כוס ולא כל הכוס.

### אמרת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת

**כתב** הטור (או"ח תפ"ז ס"א) בשם רב נסים גאון, דפסח שחל בשבת אין אומרים ברכת מעין שבע, כיון דטעם ברכה זו הוא מפני המזיקים [כמבואר בגמ' שבת (מד:)], וכיון שפסח ליל שמורים הוא, אין צריך לברך ברכה זו. ובב"י כתב שכן דעת הכלבו, והוסיף הב"י שעכשיו פשט המנהג שלא לאומרה. וכן פסק מרן בשו"ע שאין אומרים ברכת מעין שבע. וכן דעת המג"א, הפמ"ג, מחצה"ש, וכן פסק המשנ"ב (ס"ק ט).

וכזית שני מהמצה האמצעית החצויה, ולכתחילה צריך לאוכלם בבת אחת, באופן שירסק הכל ויבלעם בבת אחת, דעיקר אכילה היא הבליעה - הנאת גרונו, דקי"ל דעיקר הלכה הנאת גרונו היא (מנ"ח, חת"ס ועוד). ועכ"פ לא ימשך זמן האכילה יותר משיעור אכילת פרס, ושיעור אכילת פרס שנוי במחלוקת, בין 2 דקות עד 9 דקות, ולמעשה ישתדל כהשיעור המחמיר, ולכל הפחות עד כ-4 דקות. והנה נחלקו הראשונים באיזה כזית יוצאים י"ח הדאורייתא, לדעת רש"י הרשב"ם אכילת האפיקומן היא הדאורייתא, ואילו להרמב"ם ופסק השו"ע במוציא מצה מקיים את הדאורייתא.

**יש** לציין שאכילת 2 כזיתות במוציא מצה היא נכונה רק בעורך הסדר, שכלפיו יש ספק האם הכזית הוא מהמצה העליונה או החצויה, ולכן אוכל ב' כזיתות, אבל בשאר המסובים אם אוכלים חתיכה קטנה מעורך הסדר והשאר מחבילת המצות, אין שום ענין שיאכלו 2 כזיתות, ודי להם בכזית אחת, דכלפיהם אין ספק מהיכן הכזית הנאכל. ולמעשה יש שנוהגים שלפני כל אחד או שניים מהמסובים על שולחן הסדר יהא ג' מצות, ויעשו כולם את חציית המצה וכו' כפי שעושה עורך הסדר, וענין "ברוב עם" יעשה ע"י שהברכה של עורך הסדר תהא משותפת. ובכה"ג אכן שייך שכל אחד מהם יאכל 2 כזיתות, אחרת אין ענין ודי שיאכלו כזית אחת בלבד.

**ולגבי** שיעור האכילה, קי"ל דכל השיעורים הם ע"פ הנפח, ולמעשה החשבון ע"פ המבואר ברמב"ם הוא 9 דרהם לכל כזית, וכל דרהם הוא 3.2 סמ"ק, ובדבר נזולי מדובר על 30 סמ"ק לכזית. ובדבר מוצק הוא 3\2 שהוא

ג. טעם חציית המצה הוא בשביל שיהא לחם עוני, שכן דרכו של עני לאכול פרוסה. טעם נוסף ללחם עוני הוא שהמצה אינו טופח. ומשמעות נוספת שנקרא לחם עוני - לחם שעונים עליו הרבה.



בשבת, אעפ"י שנראה שאין לה מקום, מכל מקום צריך לאומרה, כיון שהזכרה בתלמוד, ולא חילקו בין פסח לשאר ימים טובים" ע"ש.

**נמצא** שדין זה שנוי במחלוקת מרן השו"ע והרש"ש, ובפשוטו הנראה הוא דמי שאינו נוהג בד"כ ע"פ הנהגת המקובלים, ודאי שאין לו לברך ברכה זו. וכשם שהאדם הממוצע אינו מניח תפילין רש"י ור"ת יחד. ונראה שעיקר המנהג ברוב ככל קהילות בית ישראל לא לומר ברכה זו, וכפסק השו"ע, ורק מי שכל הנהגותיו כהרש"ש ימשיך במנהגו, ולמעשה כל אחד ימשיך במנהגו, וכן פסק האול"צ (פט"ו אות כד).

**ובענין** זה נביא מדברי האוהה"ק כתב להקשות, דהנה לגבי היום כתוב בפסוק "ויקרא אלוקים לאור יום", ואילו גבי הלילה כתוב "ולחושך קרא לילה", ולא הוזכר "אלוקים" ביחס ללילה, ובגמ' הובא כיון שהקב"ה לא מיחד שמו על הרע, והקשה האוהה"ק איך ליל פסח הוא ליל שימורים, והרי לילה הוא. וביאר האוהה"ק שהלילה הזה אינו לילה, אלא הוא שמור מן המזיקים והוא בבחינת יום.

**על** אף האמור, נשאל רבנו הרש"ש (נה"ש כה): מחכמי המערב האם יש לומר ברכה זו בפסח שחל בשבת, והשיבם בזה הלשון "שצריך לאומרה כשאר יום טוב שחל להיות

## דין מבשל בשבת ודין גרם בישול וברדין מכסה קדירה בשבת

שו"ת הרמ"א [סימן ק"ב] דאפילו בדיעבד אסור התבשיל כדין המבשל בשבת והוא שלא הגיע התבשיל למאב"ד, אבל בהגיע למאב"ד אין לאסור בדיעבד.

**ב** ועיי"ע מרן השו"ע [סימן שי"ח ס"ד] דתבשיל שנתבשל כמאב"ד יש בו משום בישול אחר בישול. ופסק זאת כדעת הרמב"ם והטור. ועיי"ש בביאה"ל אשר הביא לשיטת התוס' והרמב"ן והרשב"א והר"ן והמאירי דכולם ס"ל שאין בישול אחר בישול כל שנתבשל כמאב"ד. מ"מ הוכיח מראשונים אחרים דס"ל כהרמב"ם והטור, הלא הם האו"ז, והריב"א וספר התרומה והסמ"ג והסמ"ק והגהות מיימוני אשר כתבו שיש להיזהר שלא להוסיף כיסוי משתחשך על הקדירה שלא נגמר בשולה כל צרכה מפני שממהר בישולה עי"ז. ובזה ביאר הביאה"ל שם את פסק מרן השו"ע אשר חשש לדעת האוסרים דס"ל שיש

**א** פסק מרן השו"ע [סימן רנ"ז ס"ד] דקדירה שהתבשיל שבה לא נתבשל כל צרכו אסור אפילו להוסיף על הכיסוי כיון שתוספת זו גורמת לה להתבשל. [עיין ביאה"ל שם דאם הקדירה מחוץ לאש והכיסוי אינו מוסיף הבל כגון בגד, לדעת המג"א מותר להוסיף לה כיסוי כיון שאינו גורם לה בישול כלל. ואילו דעת הבית מאיר והגר"א דגם מחוץ לאש אסור להטמין או להוסיף כיסוי אפילו דאינו מוסיף הבל, כיון שבעצם העובדה שמעמידו בחמימותו וברתיחתו כל שמאריך הרתיחה והבישול מתבשל המאכל יותר והוספה זו גורם בישול].

**ועיי"ע** ברמ"א [סימן רנ"ט ס"ז] אשר אסר לסתום את התנור בלילה כשיש לחשוש שעדיין התבשיל שבקדרות אינו מבושל כל צרכו. והטעם הוא שע"י סתימת התנור גורם בישול. כתב שם המשנ"ב בשם

אופה יש לומר מטעם מלאכת מחשבת אסרה תורה וכדין זורה ורוח מסייעתו הנ"ל.

**עיין** גמרא מנחות [נו ע"ב] אמר רבי אמי הניח שאור על גבי עיסה [של מנחה-רש"י] והלך וישב ונתחמצה מאליה חייב עליה [משום לא תעשה חמץ] כמעשה שבת. פירש רש"י כמעשה שבת כי היכי דמחייב במניח בשר ע"ג גחלים ונצלה מאליו הוא הדין הכא נמי חייב. ועוד שם ברש"י כמעשה צלי בשבת כלומר הכא חייב בהנחה בעלמא במנחה כי היכי דמחייב בשבת אם היה עושה בו מעשה צלי גמור וכדמפרש לקמן, דאע"ג דמאכל בן דורסאי אינו חייב אלא אם כן נצלה מב' צדדים מ"מ אם נצלה צליה גמורה כגרוגרת אפילו מצד אחד חייב ואפילו לא היפך, וכ"כ התוס' שם. ועוד כתבו שם בתוס' הניח שאור על גבי עיסה והלך וישב ונתחמצה מאליה, אע"ג דכתיב בקרא לא תעשה ולא תאפה משמע מידי דעשיה כגון לישה ועריכה ואפיה וקיטוף, הכי נמי לא תעשה קרינן ביה. מבואר מהגמרא הנ"ל דמה שאדם שם תבשיל באש והיא מבשלת אותו מאליו ומה שאדם מדביק פת בתנור והוא אופהו מאליו הו"ל מעשה גמור ואין צורך לחייבו רק מדין מלאכת מחשבת בגרמא [וכדין זורה ורוח מסייעתו], אלא הו"ל עשיה דכל התורה ושע"כ ילפינן ממעשה שבת לאיסור מחמץ במנחות, ומכאן מאי דקיי"ל בשבת "לא תעשה כל מלאכה" עשיה הוא דאסור גרמא שרי [שבת קכ ע"ב], ומה שמבשל בשבת חייב הוא מפני דהו"ל עשיה גמורה דמה לי מקרב אש אצל הדבר ומה לי מקרב דבר אצל האש.

**ג** עוד יש להוכיח שכל מבשל על אף שמתבשל מאליו חשיב מעשה גמור במה שנותן התבשיל על האש והוא מתבשל, מדברי התוס' [ב"ק נו ע"א], דמבואר שם בגמרא דהכופף קמתו של חבירו בפני האש שבאה

בישול אחר בישול במאב"ד, כיון דהו"ל ספיקא דאורייתא לחומרא. ומ"מ סיים הביאה"ל דבדיעבד אם החזיר ישראל את הקדירה למקום חם בתנור גרוף [דאי לאו הכי אסור משום חזרה לכו"ע וכנ"ל סימן רנ"ג ס"א] אין לאסור התבשיל בדיעבד וכמ"ש הפמ"ג [סימן שי"ח א"א סק"י] דכל שיש ספק במעשה שבת מחמת פלוגתא אי הוי בישול, אין לאסור בדיעבד, דהו"ל ספיקא דרבנן לקולא דהיא קודש ואין מעשיה קודש. וזה תואם בדיוק למה שפסק המשנ"ב סימן רנ"ט ס"ק כ"ה הנ"ל בשם שו"ת הרמ"א דיש לאסור התבשיל אם כיסה תבשיל שלא נתבשל כמאב"ד דאז הו"ל מבשל לכו"ע, אבל אם נתבשל כמאב"ד דהוי פלוגתא, הוי ספיקא דרבנן לקולא.

**ב.** גדר מלאכת מבשל בשבת-האם הויא פעולה גרמא או מעשה גמור

**א** הנה לשון מרן השו"ע [רנ"ז ס"ד] אשר כתב שהוספת הכיסוי גורם לה בישול, וכן הוא בטור שם, וכמו"כ לשון הרמ"א [רנ"ט ס"ז] אשר כתב דאסור לסתום התנור כיון שגורם בישול.

**יש** לעיין האם כוונתם דהו"ל גרמא בלבד שאסורו מדרבנן, או שמא כוונתם דהו"ל מבשל עצמו, אם מפני שהלשון גורם לאו בדווקא, או מפני דהוי כדרך המבשלים ומלאכת מחשבת אסרה תורה אפילו בגרמא כל היכא שהדרך לעשות כן, וכדין זורה והרוח מסייעתו [ב"ק ס ע"א].

**ב** ובאמת שיש לעיין בכל מלאכת מבשל שנותן את התבשיל על האש והוא מתבשל מאליו, וכן באופה שמדביק את הפת בתנור והיא נאפית מאליה, האם חשיבי מעשה או דילמא כיון שמתבשל ונאפה מאליו לא הוי מעשה אלא גרמא, ומה שחייב משום מבשל או

מקרב אש אצל דבר ומה לי מקרב דבר אצל האש וכנ"ל.

**ה)** באמת שכן מפורש בביאה"ל [סימן רנ"ב ס"ה ד"ה להשמעת קול] אשר כתב בשם האחרונים דנתינת חיטים לתוך ריחים בשבת אית ביה חיוב חטאת, ופליגי בזה על המג"א דס"ל דאינו אלא גרמא כיון שנעשית הטחינה ממילא. ואילו הא"ר אבן העוזר והדגמ"ר והחמד משה ס"ל דחייב. ועיי"ש בביאה"ל אשר הוכיח כשיטתם ממלאכת צד בפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנסה חיה ונלכדה דחייב אף דאתי ממילא, וכמבואר בתוספות שבת [יז ע"ב ד"ה אין פורשין]. ועוד הוכיח הביאה"ל שם מדין אופה בתנור אף שאפיה ממילא אתי לבסוף מ"מ מקרי מעשה ממש אף שאינו מקרב האש לגבי הפת אלא מקרב הפת לגבי האש והאש פועל פעולתו לבסוף אפילו הכי חייב, וכתב שם דהוא הדין בענייננו אף שהטחינה ממילא אתי לבסוף, אפילו הכי חייב.

**מבואר** בביאה"ל הנ"ל דסתם מבשל הו"ל כוחו ממש דמה לי מקרב אש אצל דבר ומה לי מקרב דבר אצל האש, וחזקונו דבריו מכח הסוגיא דמנחות [נו ע"ב] בדין מחמץ המנחה, ומסוגיא ב"ק [נו ע"א] בדין כופף קמתו של חברו.

**ג. מכסה הקריחה בשבת האם הו"ל כוהו או גרמא.**

**א)ועתה** יש להסתפק לדעת השו"ע והרמ"א אשר כתבו דכיסוי גורם בישול האם כוונתם דהו"ל מבשל דרבנן כיון דהו"ל גרמא, ואמרינן בגמרא שבת [קכ ע"ב] לא תעשה כל מלאכה עשיה הוא דאסירי הא גרמא שרי. עיין רמ"א סימן של"ד סכ"ב אשר כתב בשם המרדכי דהיינו דווקא במקום פסידא. לעומ"ז עיין שעה"צ [סימן תקי"ד סקל"א] דכתב בשם הט"ז [שם סק"ו] דגרם מלאכה שרי גם שלא

ברוח מצויה דחייב משום אש בדיני אדם. וביארו שם התוס' דטעם חיובו הוא כדין כל אש דמה לי מקרב אש אצל דבר מה לי מקרב דבר אצל האש. אלא שהוקשה להם מהגמרא סנהדרין [עז]. דאמרינן התם דכפתו בחמה חייב משום רוצח אבל אם כפתו במקום שסוף חמה לבא הו"ל גרמא ופטור, ולכאורה כופף קמתו של חברו גם ברוח מצויה להוי גרמא דהו"ל כסוף חמה לבא. תירצו התוס' ב"ק [נו] וכן לתירוץ ראשון בסנהדרין [עז ע"א] דשאני כופף קמתו של חברו שהוא מביא את הקמה למקום שסוף האש לבא ברוח מצויה, ובכה"ג גם אם הביא את האדם למקום שסוף חמה לבא אכן יתחייב משום רוצח דהו"ל אשו דחציו, ולא פטרה הגמרא כפתו בסוף חמה לבא אלא בכפתו במקומו ושבוזה קיים חילוק בין כפתו בחמה דחייב לבין כפתו בסוף חמה לבא דהו"ל גרמא ופטור, אבל הביאו למקום שסוף חמה לבא הו"ל מעשיו וחייב בין ברוצח בין בנזיקין מטעם אשו דחציו דמה לי מקרב אש אצל דבר ומה לי מקרב דבר אצל האש.

**ד)** יתירה מזו גם לתירוץ שני שכתבו התוס' [בסנהדרין שם] דלעולם גם אם מביאו למקום שסוף חמה לבא וכפתו שם לא יתחייב משום רוצח כיון דהו"ל גרמא. ומה שחייב בכופף קמתו של חברו בפני הדליקה אינו משום אשו דחציו אלא משום אשו דממונו אשר חייב גם בפסקי גירי כדין המדליק את הבעירה והיתה גדר מפסקת בין חצירו לחצר חברו ואח"כ נפלה הגדר שלא מחמת האש דאם יכל לגודרה ולא גדרה חייב משום אשו דממונו דהו"ל כשורו שלא טפח בפניו [ב"ק כג.]. מ"מ נראה דעד כאן לא פליגי אלא במביאו לסוף חמה לבא, אבל אם מקרבו ונותנו על גבי האש עצמה שכבר נמצאת, לכו"ע הוי מעשיו וכנ"ל בגמרא מנחות [נו ע"ב] ובכה"ג לכו"ע הוי אשו דחציו דמה לי

כשהתבשיל לא הגיע עדין למאכל בן דורסאי. עיין משנ"ב סימן רנ"ט ס"ז אשר כתב על דין הרמ"א הנ"ל דאסור לסתום התנור כיון שהוא גורם בישול. וכתב שם המשנ"ב שם סקכ"ה דאפילו בדיעבד אסור התבשיל כדין מבשל בשבת וכנפסק בסימן שי"ח ס"א, והוא שלא הגיע עדין למאב"ד [תשובת רמ"א סימן ק"ב] דבהגיע למאב"ד אין לאסור בזה בדיעבד. ובשעה"צ שם סקכ"ד כתב לבאר כיון שיש פלוגתא בדין בישול אחר בישול במאכל שהגיע כבר לשיעור מאב"ד והוא שוגג וכדקיי"ל אומר מותר חשיב שוגג, על כן שרי בדיעבד כשהגיע התבשיל למאב"ד. ואולם בנ"ד שטרם הגיע לשיעור מאב"ד אם נאמר דהו"ל מבשל מדרבנן אכתי יש להתירו וכדכתב הביאה"ל [שי"ח ס"א ד"ה המבשל בשבת] דאיסור דרבנן בשוגג מותר אפילו בו ביום, וכתב כן בשם החי"א וכן בשם הגר"א. דוק מיניה דס"ל למשנ"ב דהאי גורם בישול בכיסוי הקדירה חשיב דאורייתא וכדין כל מגיס גמור בבחישה בקדירה שמקרב בישולו. הא קמן דמבואר במשנ"ב הנ"ל דדין המכסה את התבשיל ומקרב את בישולו כדין המבשל בשבת דאורייתא.

ד) וכן נראה מסתמיות לשונו של הביאה"ל [בסימן שי"ח ד"ה אפילו] ועוד מצאתי חבל ראשונים דקיימי בחדא שיטתא דעד שנגמר בישולו כל צרכו יש בו משום בשול, והוא ספר התרומה והסמ"ג והסמ"ק והגה"מ שכתבו שיזהר שלא יוסיף כיסוי משתחשך על הקדרה שלא נגמר בישולה כל צרכה מפני שממהר בישולה עי"ז. והעתיקם הטוש"ע לעיל [בסימן רנ"ז סעיף ד'] וע"כ דסבירא להו דיש בזה איסור דאורייתא דאם אין בו איסור דאורייתא יהא מותר לגמרי וכמו שכתב בב"י בסימן זה וכן משמע מפירוש הגר"א שכתב שם הטעם מהא דמגיס, אלמא דס"ל דיש בזה איסור דאורייתא.

במקום פסידא ושכ"כ המג"א [סימן תקי"ד סק"ז] בשם הרא"ש. ועתה יש להסתפק האם לשון הטור והשו"ע והרמ"א דבכיסוי גורם בישול הוי דווקא או לאו בדווקא. כלומר האם הו"ל גרמא ואסור מדרבנן לדעת המרדכי דס"ל שגרם מלאכה בשבת לא הותרה במקום פסידא, או שמא נאמר דהלשון לאו דווקא ובפרט לדעת הרא"ש ודעימיה דס"ל דגרמא שרי גם שלא במקום פסידא.

ב) עוד יש להסתפק דגם את"ל דהלשון דווקא, מ"מ יהא חייב משום מבשל דאורייתא מדין מלאכת מחשבת, וכדאמרינן בגמרא ב"ק [ס ע"א] בדין זורה ורוח מסייעתו. עיין בביאה"ל [הנ"ל שם סימן רנ"ב] אשר כתב דגם אם טוחן במטחנה שמסכב את הגלגל ע"י המים בבידקא דמיא בכח שני יש לחייב. ואע"ג דמבואר בגמרא סנהדרין [עו ע"ב] דהו"ל גרמא בדין רוצח, מ"מ מבואר בב"ק [ס ע"א] דלענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה וכבר נתקיימה מחשבתו וחייב כדין זורה ורוח מסייעתו. וכיוצא בזה כתב המשנ"ב [סימן שט"ז סק"י] לבאר את שיטת הרמב"ם בדין צד שאם היה הצבי בורח מפני הכלב ועמד האדם בפני הצבי והבהילו עד שהגיע הכלב ותפסו הוי ג"כ תולדה דצידה וחייב. ובשעה"צ [שט"ז סקי"ג] ביאר דטעם חיובו הוא מדין מלאכת מחשבת אסרה תורה המבוארת בגמרא [ב"ק ס ע"א] לענין זורה ורוח מסייעתו כיון שכך דרך הציידים.

מכאן זה יש להסתפק גם כן בנ"ד בדין כיסוי הקדירה דאע"ג שנגקוט דמצד הפעולה הו"ל גרמא מ"מ שמא חשיב מלאכת מחשבת האסורה מן התורה, כיון שכן דרך המבשלים לכסות את הקדירה ולקרב בזה את הבישול.

ג) ולכאורה יהא נפק"מ בכל הספק הנ"ל האם כסוי הקדירה הוי מבשל דאורייתא או גרמא מדרבנן, בדין אם כיסה הקדירה בשבת

משום דהויא מלאכת מחשבת בדרך המבשלים  
וכדין זורה ורוח מסייעתו [ב"ק ס.]

**ה. התייחסות בגדר מצמצם**

**(א) עיין** בספר אור לציון [ח"ב פי"ז ס"ט]  
דס"ל שכיסוי הקדירה הממהר את  
הבישול אינו אלא גרמא כלשון מרן בסימן  
רנ"ז ס"ד וכלשון הרמ"א סימן רנ"ט ס"ז וכ"כ  
בספר מנוחת אהבה ח"ב פ"א הי"ג, וכן כתב  
הוא עצמו בתורת משה סימן ד' המובא בקובץ  
יען שמואל ח"ו ועיי"ש שהאר"ך לדמות דין  
כיסוי הקדירה לדין מצמצם בגמרא סנהדרין  
[עו ע"ב] דילפינן התם מקרא "או באיבה"  
לרבות את המצמצם, ושע"כ מי שכובש את  
חבירו במים ומונע ממנו בכך לצאת מן המים  
ומת דחייב מקרא דהנ"ל. אבל בכל התורה  
מצמצם לא חשיב מעשה. ואע"ג דקיי"ל [חור"מ  
שפ"ג ס"ה] דהכובש בהמת חבירו חייב גם  
בנזיקין, מ"מ כתב מרן הב"י שם בשם המגיד  
משנה וכן בשם הרמב"ן והרא"ש דחיובו הוא  
רק משום גרמי שמנע את היציאה של הבהמה  
מן המים ע"י שכבש עליה. הא קמן דפעולת  
מצמצם הו"ל גרמת מעשה ולא מעשה עצמו,  
ואשר על כן מכח זה פסק שם במנוחת אהבה  
ובתורת משה דאם כיסה את הקדירה  
והתבשיל מיהר להתבשל מכח זה הו"ל גרמא  
ואין לאסור את התבשיל בדיעבד ואפילו אם  
בשעה שכיסה את התבשיל היה פחות  
ממאב"ד.

**(ב)** והנה הכרעה זו שפסק המנוחת אהבה  
מנוגדת לפסק המשנ"ב [סימן רנ"ט ס"ז  
סק"ה בשם שו"ת הרמ"א] ולא התיר בדיעבד  
אלא כשהמאכל היה מבושל כמאב"ד ומכח  
פלוגתא בדין מבשל, אבל אם התבשיל לא  
הגיע למאב"ד פסק שם להדיא במשנ"ב לאסור  
אותו בדיעבד, ואם היה סבור המשנ"ב דכיסוי  
הוי גרמא דרבנן היה לו להתירו כדין מעשה  
שבת בדרבנן בשוגג וכנפסק בב"יאה"ל [סימן

**ואע"ג** שעיקר כוונתו של הביאה"ל לומר  
שהמבשל ממאב"ד לכל צרכו חייב  
מדאורייתא, מ"מ מדנקט זאת בכיסוי של  
קדירה ש"מ בפשטות דס"ל דכיסוי קדירה הוי  
בישול מדאורייתא וכשם שמבואר ג"כ במשנ"ב  
[רנ"ט סקכ"ה].

**ה. לשונות הראשונים בדין המקרב הבישול  
ע"י כיסוי הקדירה**

**(א) הנה** מצינו שינויי לשונות בראשונים בדין  
כיסוי הקדירה בשבת. עיין רבינו  
המאירי [שבת עג ע"ב] אשר כתב הבישול  
והאפיה מין אחד הוא וכל שממהר לאפות או  
לבשל כגון בולל ומגיס בקדירה או משים כסוי  
של קדירה על הקדירה חייב משום מבשל. וכן  
כתב רבינו עובדיה מברטנורא [פ"ז משבת  
מ"ב]. הא קמן דס"ל להנך ראשונים בדין  
מכסה הקדירה ומקרב הבישול כדין המגיס  
ובולל בידים דחייב משום מבשל.

**(ב)** והנה לשון ספר התרומה [סימן רל"א] ואם  
הטמין התפוחים וכו' אסור להוסיף וכו'  
לפי שבשבת ממהר בישולם. ובמפתחות כתב  
ספר התרומה דהו"ל מבשל. וכ"כ לשון זאת  
במחזור וויטרי בשם ספר התרומה. וכן כתבו  
כלשון זה בסמ"ג ובארחות חיים. לעומ"ז  
בלשון הסמ"ק [סימן רפ"א] כתב על האי דינא  
דהוי כמבשל. וכן הוא לשון הגהות מיימוני  
[פ"ג משבת סק"ח]. וכן בספר צידה לדרך  
[תלמיד הרא"ש] פי"ג כתב דהוספת הכיסוי  
אסורה משום שגורם להתבשל.

**(ג)** ועתה יש להסתפק כלום פלוגתא איכא בין  
הראשונים הנ"ל האם הוספת הכיסוי הויא  
בחיוב מלאכת מבשל, או רק באיסור דרבנן  
של גרם בישול. והספק הוא כהנ"ל האם פליגי  
בפעולת הכיסוי אם חשיבא כוחו או שמא הויא  
גרמא. ועוד יש להסתפק דגם את"ל דמצד  
הפעולה הויא גרמא כגדר מצמצם שרק מונע  
את יציאת החום עכ"ז חייב במלאכת שבת

גמור אע"ג שהתבשיל מתבשל מאליו, וכ"כ הביאה"ל בשם האחרונים בדין מלאכות טוחן צד ומבשל.

ב. גרם מלאכה בשבת אם אינו מלאכת מחשבת שרי [גמרא שבת קכ ע"ב]. אלא שנחלקו המרדכי והרא"ש האם אסור מדרבנן כשיטת המרדכי, או דילמא שרי ממש. והרמ"א [סימן של"ד סכ"ב] פסק כמרדכי.

ג. בדין כיסוי הקדירה בתבשיל שאינו מבושל וממהר את בישולו בכסוי, מצינו למאירי ולרע"ב דכתבו דחייב משום מלאכת מבשל, וכן נראה בפשטות מעוד לשונות של ראשונים.

ד. לעומ"ז ישנם לשונות בראשונים דכתבו דהוי כמבשל, ועוד שבטור ובשו"ע וברמ"א כתבו דהוי גורם בישול.

ה. והעלנו ספק האם הו"ל גרמא דרבנן או שמא חייב מדאורייתא, אם משום כוחו או מדין מלאכת מחשבת.

ו. באורל"צ ובמנוחת אהבה למדו דהו"ל גרמא כפשוטו. לעומ"ז במשנ"ב בשם שו"ת הרמ"א ובביאור הלכה מתבאר דהו"ל מלאכה גמורה של מבשל.

ז. מאחר וברוב לשונות הראשונים מצינו דהוי דאורייתא, וגם בלשון גורם ניתן לפרש דהוי דאורייתא [אם מפני מלאכת מחשבת כדרך המבשלים, ואם מפני דהוי כוחו למהר הבישול ולשון גורם לאו בדווקא], נראה שכך יש לנקוט לדינא כפסק המשנ"ב בשם שו"ת הרמ"א דאם התבשיל היה פחות ממאב"ד וכיסהו בשבת נאסר התבשיל גם בדיעבד.

שי"ח ס"א] בשם החי"א והגר"א. כמו"כ מריהטת לשונו של הביאה"ל [בסימן שי"ח] אשר הביא חבל ראשונים הנ"ל שאסרו מדאורייתא לכסות את הקדירה בשבת ובפשטות מתבאר דס"ל שעצם פעולת הכיסוי הויא דאורייתא.

ג. ועד כה כתבנו לבאר הטעם דכיסוי חשיב מלאכה דאורייתא משום מלאכת מחשבת כדין זורה ורוח מסייעתו וכדרך המבשלים. ועוד קיימת דרך נוספת לראות את פעולת הכיסוי ככוחו ממש וכאשר כתב בספר נתיבות שלום [להגר"ש גלבר סימן נ"ד] דשאני מצמצם שרק מונע מהאדם לצאת מהמים, אבל בכיסוי הקדירה מכוון את החום והזיעה שיחזרו לקדירה ובכך יתבשל התבשיל. דוגמא לדבר מצינו במה שהיו כהנים מדיחים את העזרה בערב הפסח שחל להיות בשבת שלא ברצון חכמים וביארו התוס' בהמצניע [שבת דף צה] שהיו מכבדים את העפר שבין המרצפות וחשיב מלאכה דאורייתא. ואע"ג שאופן הפעולה היה בפיקת מוצא המים עד שהיו נאספים ומכבדים את העזרה, ושלכאורה הו"ל בידקא דמיא בכח שני, כתבו האחרונים לחלק בין הסרת מונע דבידקא דמיא שבכח שני הו"ל גרמא, לבין נתינת כיוון למים דגם בכח שני הו"ל כוחו. והוא הדין הכא שהתבשיל נמצא על האש והחום יוצא מפי הקדירה שאם יגיס בו הו"ל מקרב בישולו דאורייתא, והוא הדין אם מכסה את הקדירה ובכך מכוון את החום לתוך התבשיל שבקדירה ומקרב את בישולו הו"ל מלאכה דאורייתא של מגיס ומבשל.

### ה. העזרה מהאמורה:

א. בדין מבשל הוכחנו מהגמרא מנחות [נו ע"ב] והגמרא ב"ק [נו ע"א] דהו"ל מעשה

## בדין ערכות במצוות ובעבירות ובדין אמירה לנכרי במקום מצוה

דבונה ביו"ט לדעת התוספות הוא מדרבנן וממילא הוי שבות דשבות במקום מצוה שמותר.

**וטעם** הדבר דבניה ביו"ט הוי מדרבנן הוא ע"פ התוספות [שבת צה.]. דס"ל דמהתורה מותר לבנות ביו"ט דכיון דבונה שהיא לצורך אוכל נפש [במגבן] מותר וע"כ אמרינן מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש, ולכך כל האיסור בבונה ביו"ט הוא מדרבנן בלבד ובמקום מצוה לא גזרו שבות דשבות אמירת עכו"ם. ואף דקיי"ל כהרמב"ם דהבונה ביו"ט אסור מדאורייתא דס"ל דלא אמרינן מתוך מתולדה על אב, מ"מ יש לצרף בזה שיטת בעל העיטור דאף במלאכות דאורייתא מותר אמירה למכרי לצורך מצוה, והוי כעין ספק ספיקא - ספק כהתוספות דס"ל דהו"ל שבות דשבות לצורך מצוה, ואת"ל כהרמב"ם שמא כבעל העיטור.

**ג** אך כל זה רק בנפל מותר בשעת הדחק וכנ"ל, אבל לכתחילה אסור. ובזה מיושב מה שכתב המשנה ברורה (סימן תרכ"ב) בשם הפרי מגדים דאסור לומר לגוי לסכך ביו"ט אם אין לו סוכה. [ואף דהביכורי יעקב (סימן תרכ"ב) ס"ל דסוכה הוי בנין עראי ואינו רק אסור דרבנן, כתב רעק"א דלגבי מלאכות שבת חשיב קבע, ועיין בספרי "עטרת שלמה" (סימן יח) וכן בספרי "עין ידיד" (שבת עמ' קס) מש"כ בזה], והכא כתב המשנ"ב להתיר, וצ"ל דהתם [בסימן תרכ"ו] איירי באופן שרוצה לבנות לכתחילה ובזה אסור, אבל הכא [בסימן תרל"ז] מיירי בנפלה הסוכה ביו"ט הלכך מותר לומר לגוי לבנותה וכנ"ל. [עי' בפרי מגדים סימן שט"ו א"א סק"א שכתב לאסור ע"י גוי אף בנפלה הסוכה ולא רק בבונה

א. דין אמירה לנכרי במקום מצוה

**א** הנה בדין אמירה לנכרי, כתב השו"ע [או"ח סימן ש"ז ס"ה] דדבר שאיסורו הוא מדרבנן מותר לומר לגוי לעשותו לצורך מצוה כיון דהוי שבות דשבות במקום מצוה, ויש אוסרין, וכתב המשנ"ב דטעם האוסרים הוא משום דכל ההיתר של שבות דשבות לצורך מצוה נאמר רק במצות מילה [כגון להביא סכין דרך חצר שאינה מעורבת, כיון שהיא עצמה דוחה שבת אבל בשאר מצוות לא], וקיי"ל סתם ויש הלכה כסתם, ולכך מותר שבות דשבות לצורך כל מצוה.

**ובן** כתב השו"ע [סימן תקפו סכ"א] דלהביא שופר חוץ לתחום אסור, אך ע"י אינו יהודי מותר דהוי שבות דשבות, ובמקום מצוה לא גזרו.

**ובדין** אמירה לנכרי לצורך מצוה במלאכה דאורייתא, הנה הרמ"א הביא [בסימן רע"ו ס"ב] את שיטת בעל העיטור דס"ל שמותר לומר לגוי לעשות אף מלאכות דאורייתא באופן שהוא צורך מצוה, אך הרמ"א כתב ויש להחמיר היכא שאינו צורך גדול, והמשנ"ב [סקכ"ה] כתב בשם האחרונים להחמיר, מיהו היכא דהוא מכשול הרבים כגון בתיקון העירוב כתב בשם הח"א להתיר. והנה הרחיד"א כתב דדעת מרן השו"ע אינה כבעל העיטור, ושע"כ התרעם באותם המזמינים נכרי להדליק הנרות בשעת הנעילה דיוה"כ. [ובעטרת שלמה או"ח סימן י"ז הארכנו בעניי"ז]

**ב** אם נפלה הסוכה ביו"ט, כתב במשנ"ב [סימן תרלז סק"א] שמותר לומר לנכרי לבנות, ומקור דין זה כתב בשער הציון שהוא משו"ת באר יצחק, ושם כתב דהטעם הוא

דלפמש"כ השו"ע דמותר לומר לגוי בשבות דשבות במקום מצוה, יהא מותר לכתחילה לומר לנכרי להביא ביו"ט לולב מחוץ לתחום, דהוי שבות דשבות [דתחומין דרבנן], ומש"כ השו"ע לשון דיעבד, מיירי מחוץ ל"ב מיל דלשיטת הרמב"ם הוי דאורייתא. וכתב שם המשנ"ב [סק"ג בסופו] בשם המג"א ואם אין לחבירו לולב והוא חוץ לתחום, אם אין לו מעות לקנות לעצמו מותר לשלוח גוי להביא לו לולב אפילו חוץ לתחום דהוי שבות דשבות [אמירה לנכרי באיסור תחומין], ומותר במקום מצוה. אך אם אותו אדם פשע ולא קנה, אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך (שבת ד.) ובתוס' שם. [עיי' משנ"ב סימן רנ"ד סק"מ. וע"ע משנ"ב סימן ש"ו סקנ"ו דמותר לצאת חוץ לתחום דאורייתא כדי להציל בת משמד אך כל זה דוקא אם הלכה הבת באונס, אך אם הלכה מרצון אין אומרים חטא כדי שיזכה חברך].

**ב** אך בשעה"צ [שם תרנ"ה סק"ה] תמה מדוע הוי חטא כדי שיזכה חברך, דהא כיון שאנו מצווין מדין ערבות שגם חבירו יקיים מצוות, וכיון שחבירו מחויב להשיג ד' מינים ממילא אני מחויב להשיג לו מדין ערבות.

**יש** לבאר במאי פליגי המג"א כנגד שעה"צ האם ערבות זה חיוב של האדם עצמו או דחשיב רק כשליח.

**ג.** גדר ערבות בדין יצא מוציא:

**א** והנה אמרי' בגמ' ר"ה (ז:ז) תוקעין ומריעין מיושב, ושוב תוקעין ומריעין מעומד, כדי לבלבל את השטן, והקשו שם התוספות והא קעבר על כל תוספי, וכי תימא כיון דיצא ידי חובה בתקיעות דמיושב הוי שלא בזמנו ואינו עובר על כל תוספי כשאינו מתכוין למצוה, וכדין הישן בסוכה ביום השמיני כשאינו מתכוין למצוה (ר"ה כ"ה). הא

לכתחילה ובאמת שם המשנ"ב לא הביא את דבריו ודו"ק, ויתרה מזאת דבספר שו"ת מגידות כתב הפרי מגדים עצמו דמעשה שאירע עמו והורה להתיר לבנות הסוכה שנפלה ביו"ט, וע"י עכו"ם].

**מיהו** בשבת בודאי אסור גם בנפלה הסוכה כיון דבשבת הוי בונה דאורייתא, והמשנ"ב לא התיר אלא בצירוף השיטות שביו"ט בונה הוא דרבנן. [אם לא שיניח הגוי את המחצלת באופן ארעי בלי חיזוקים שאז גם בשבת יחשב שבות דשבות לצורך מצוה דשרי ואכמ"ל].

**ד** והנה כתב השו"ע (סימן תרמו ס"ב) דהדס שענביו מרובות מעליו אין ממעטין אותם ביו"ט לפי שהוא כמתקן. ויש לדון האם יהא מותר לומר לגוי למעט את הענבים ביו"ט, וכתב רעק"א שם בגליון דנידון זה יהא תלוי בפלוגתת הראשונים בגדר האיסור של מתקן במיעוט הענבים, דדעת התוספות (ימא לד:) וכן דעת רש"י דהוי רק איסור דרבנן, ודעת המרדכי (סוכה סימן תשמז) דהוי איסור דאורייתא וכ"כ הרא"ש (פי"ג שבת ס"א). וממילא אי הוי איסור דרבנן מותר ע"י עכו"ם מטעם דהוי שבות דשבות לצורך מצוה, אך אי הוי איסור דאורייתא אסור לומר לגוי.

**ובאופן** שאין לו הדס אחר יש לצדד למעט ע"י עכו"ם מכח ספק ספיקא וכדעת הבאר יצחק הנ"ל בנפלה הסוכה ביו"ט- ספק כרש"י וכהתוס' דהוי שבות דשבות במקום מצוה, ואת"ל כמרדכי וכהרא"ש שמא הלכה כבעל העיטור.

**ב.** האם אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך בערבות דמוצוה:

**א** הנה כתב מרן השו"ע [סימן תרנה] עכו"ם שהביא לולב מחוץ לתחום מותר ליתלו אפילו מי שהובא בשבילו, וכתב המשנ"ב



דערב הוי רק כשליח, ולכך קאמר דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך היכא דפשע, אבל שעה"צ ס"ל כהחת"ס והרש"ש דדין ערבות הו"ל כמצוה דיליה, ולכך י"ל בו שבות דשבות במקום מצוה.

**ג) וע"ע קה"י (ר"ה סימן טו) דהוכיח דהר"ן שם (ר"ה טז):** פליג על התוס' שכן הביא את קושיית התוספות אך באופן הפוך ממה שכתוב בתוס' דילן, דלא כתב הר"ן להוכיח מברכת כהנים להחשיב ערב שיצא ומוציא שכל היום יחשב זמן מצוותו, אלא למד דלעולם אימא לך שנחשב שקיים כבר את המצוה, ומה שתוקע אח"כ להוציא אחרים הו"ל שלא בזמנו, ומ"מ שאל שיעבור על כל תוסיף כיון דס"ל דבמה שתקע פעם שנית מעומד חשיב מתכוין. ונמצא דשתי מחלוקות בין הר"ן לתוספות: א) בדין מתכוין, דלהתוספות לא חשיב מתכוין כיון שכוונתו לערב את השטן, ואילו להר"ן חשיב מתכוין כיון שכוונתו לקיום מצות תקיעה שציוו חכמים. ב) האם ערבות חשיבא מצוה דייליה וכדין ברכת כהנים וכשיטת התוספות, או לאו מצוה דייליה היא אלא כשליח וכשיטת הר"ן. ש"מ מהנ"ל דהר"ן ס"ל דיש חילוק בין ברכת כהנים לתקיעת שופר וכקושיית הגרע"א, דהתם בברכת כהנים החיוב הוא על הכהן המברך, ואילו הכא בתקיעת שופר בדין יצא מוציא החיוב הוא על הציבור ולא על האדם הערב שאינו אלא רק שליח. ואילו סברת התוס' היא דגדר ערב הוי כמצוה דייליה ולכך השוו דין ערב לברכת כהנים.

**עפ"י ז"ל דהחת"ס והרש"ש והשעה"צ ס"ל כהתוספות, ואילו המג"א והרעק"א ס"ל כהר"ן.**

**ד. דין ערבות בעבירה:**

**א) והנה יש להקשות על החת"ס והרש"ש והשעה"צ מהגמרא [שבת ד ע"א]**

אמרינן דלגבי ברכת כהנים דהוי כל היום זמנו כיון דאילו מתרמי ליה ציבורא אחרינא צריך לברך חשיב זמנו, ולכך גם אם אינו מתכוין למצוה חשיב זמנו ושע"כ אם מברך ברכה דנפשיה אסור משום בל תוסיף. וא"כ ה"ה הכא דהא אילו מתרמי ליה ציבורא אחרינא שלא שמעו שופר חייב לתקוע להם, ממילא נמצא שכל היום זמנו, וא"כ קושיא במקומה עומדת מדוע שרי ליה לתקוע מעומד, ואע"ג שרק מתכוין לערבב את השטן. [וע"ש שתירצו דלעשות מצוה פעמיים אינו עובר בכל תוסיף]. והקשה הגרע"א (בדו"ח שם) דהא אינו דומה לברכת כהנים כיון דבברכת כהנים כאשר הכהן מברך הוא עצמו נחשב המקיים את המצוה של "כה תברכו" ע"כ חשיב זימניה, אבל היכא דתוקע לציבור שלא שמעו תקיעות והוא כבר יצא ידי חובת התקיעות, הציבור הם המקיימים את המצוה והוא רק משתדל עבורם כשליח, אך אינו מקיים בעצמו את מצוה וממילא לגביה לא חשיב שכל היום זמן המצוה.

**מידו עיין בשו"ת חת"ס (או"ח סימן קסז ד"ה מה) אשר כתב דכיון דהוא מחויב מדין ערבות להוציא אותם א"כ הוי ג"כ מצוה דייליה ונמצא שכל היום זמנו, והוי כברכת כהנים דהוי מצוה דייליה, וכמו"כ בערבות במצות התקיעה מוטלת היא על התוקע כי היכי דמוטלת על השומע, וכ"כ הרש"ש (ר"ה טז):** דכיון דהחיוב להוציא אותם הוא מדין ערבות, א"כ הוי כאילו הוא לא יצא.

**ב) מבואר מהנ"ל שרע"א הבין דערבות גדרה הוא רק שליחות לקיים את המצוה של השני, ולא נחשב הדבר כמצוה דייליה. לעומ"ז החת"ס והרש"ש הבינו דהוי כמצוה דייליה.**

**עפ"י ז"ל דבזה גופא פליגי המג"א והמ"ב בשעה"צ. דהמג"א ס"ל כהגרע"א**

**ג) ויש** ליישב את שיטת הגרע"א מהוכחת הגר"ח הנ"ל שיסבור דאע"ג שהערב הוא רק שליח מ"מ יכול לברך "וציונו" וכדקיי"ל (מג"א) בשליחות דבדיקת חמץ, שהשליח מברך. ולעולם אימא לך לשיטת הרעק"א דגדר ערבות היא כערב רגיל ובגדר שליח שמשלם את חוב חברו ולא כערב קבלן, והמג"א שפירשנוהו כשיטת הרעק"א אזיל לשיטתיה דשליח מברך. לעומת זאת את שיטת החת"ס הרש"ש ושעה"צ דס"ל דהו"ל כמצוה דיליה הוי כשיטת הגר"ח הנ"ל דדגדר ערב במצוות הוי ערב קבלן.

**ואמנם יש** לומר דהכרחו של הגר"ח אתי שפיר כשיטת הפר"ח דס"ל דשליח אינו מברך "וציונו" [היכא שעושה את השליחות שלא בפני הבעל דבר], ומכאן הוכיח הגר"ח דערבות במצוות הוי כערב קבלן. וזהו דין יצא מוציא שמברך וציונו בפני הבעל דבר.

**ד) ובענין** השאלה על החת"ס והרש"ש ושעה"צ דהדביק פת בתנור דאמרינן התם דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, יש לומר דכל דבריהם נאמרו בערבות במצוות, אבל בערבות של עבירות אע"ג דקיי"ל שישאל ערבין זה בזה ונתפס איש בעוון חברו וכמבואר בגמרא שבת [נה], מ"מ במקום שאין דבריו נשמעין לכו"ע אינו נתפס בעונו וכמבואר בביאה"ל [סימן תר"ח ד"ה אבל], אלא שנחלקו הרא"מ והתוס' אם קיימת חובת תוכחה כאשר אין דבריו נשמעין, אבל לכו"ע אינו נתפס בעונו אם אינו מוכיחו דהוי בגדר הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. עפי"ז יש לומר דהוא הדין אם פשע חברו בעשיית העבירה אינו מחוייב להצילו ע"י עשיית עבירה קלה כיון שבעבירות לכו"ע לא נחשבת עבירה דיליה אא"כ יכול להפרישו ומשתמט מלהפרישו, אבל באינו משתמט אם מפני שאין דבריו נשמעין, ואם מפני שנזקק לעשות עבירה כדי

דאמרינן לגבי רדיית הפת דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך אע"ג שלו עצמו שרי לרדות להציל את עצמו מאיסור אפיה, וכנפסק בשו"ע [סימן רנ"ד ס"ו ובמשנ"ב סק"מ]. והלא חובה לאפרושי מאיסורא וכתב הריטב"א [קדושין כ"ז ע"ב] דהוא מדין ערבות דהנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. ושמשעברנו את הירדן נעשינו ערבים זה בזה וחובתנו להפריש את חברינו מן העבירה. ואם גדר ערבות מחשיב כמצוה דיליה, לכאורה גם בעבירה יחשב כעבירה דיליה, וממילא היה צריך להיות דכשם שמותר לרדות את הפת למדביק את הפת בכדי להציל את עצמו מן העבירה של אפיית הפת, היה צריך להיות שיהא מותר לו גם כן לרדות את הפת במקום שהדביקה חברו כיון דמדין ערבות חשיבא לכאורה עבירה דיליה.

**ב) יש** לומר דקיים חילוק בין מצוות לעבירות, דערבות במצוות לדעת החת"ס והרש"ש ושעה"צ אמנם מחשיבה את הערב כמצוה דילה וזהו דין יצא מוציא הנאמר בר"ה [כט.], וכתב שם הריטב"א שאע"פ שהמצוות מוטלות על כל אחד ואחד, הרי כל ישראל ערבין זל"ז וכולן כגוף אחד וכערב הפורע חוב חברו.

**ועיינן** חידושי הגר"ח (ברכות כ:): שכתב לדון האם ערבות שבנ"י קבלו, זה כערב רגיל או כערב קבלן, דערב רגיל גדר הערבות שמקבל עליו את פרעון החוב, אבל ערב קבלן הוא מקבל עליו את עצם החוב והוי כאילו הוא עצמו לוח. והוכיח מהא דאיכא ערבות במצות שאע"פ שיצא מוציא, ולכאורה היאך יכול לברך "וציונו", אלא ע"כ הוי כערב קבלן, והערב המחויב בקיום מצוה של חברו הוי כערב קבלן.

**דברי** הגר"ח הנ"ל אתו שפיר כשיטת החת"ס והרש"ש ושעה"צ דהו"ל מצוה דיליה, וכפי שלמדנו כן בדעת התוספות בר"ה.

של השני, או דחשיב כחיובו של הערב עצמו. דאי הוי רק בגדר לדאוג לחיובו של השני א"כ לא חשיב קום ועשה, כיון שהאחר הוא בשב ואל תעשה וזה כשיטת הרא"ש. אך אם דין הערבות להחשיב כמצוה דיליה, י"ל כהרמב"ם דחשיב קום ועשה גם כלפי הערב המפריש.

ג) נמצא מחלוקת רבוותא האם ערבות הוא קיום מצוה של הערב, או קיום מצוה של השני והערב הוא רק שליח. וכן באיסורים כמו שמוכח מדברי הנודע ביהודה הנ"ל.

מיהו אכתי צ"ל דכולם צריכים להודות דביחס לעבירות כיון דסיבת החיוב היא מכח השני אין אומרים לאדם חטא בכדי שיזכה חברו הפושע וכדין הדביק פת בתנור, דבכדי שתחשב עבירה דיליה צריך להיות רק בהיכי תימצא שנתפס על עונו, אבל אם חברו פושע והוא צריך לעשות עבירה להפרישו אינו נתפס על עונו, ואדרבא אמרינן אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך.

#### ה. דין ערבות בקידוש:

א) עיין שו"ע או"ח (סימן רע"א ס"ד) דעת הגאונים דס"ל דהמקדש לאחרים חייב המקדש לשתות, וכתב השו"ע לחוש לשיטתם. לעומת זאת שם (סימן רע"ג ס"ד) פסק השו"ע בדין יצא מוציא דהמקדש להוציא אחרים והוא אינו יוצא בקידוש, יכול לברך בפה"ג והם ישתו, כיון דגם ברכת בפה"ג חובת הקידוש.

והקשה הגרע"א דמדוע לא חש השו"ע לדעת הגאונים דס"ל דהמקדש הוא שישתה וכפי שפסק בסימן רע"א. ותרץ דביצא מוציא השומעים הם המקדשים ואילו המוציא מדין ערבות הוי רק כשליח להוציאם, ולכך השומעים הם השותים, אבל בסימן רע"א שמקדש לעצמו ולאחרים בכה"ג כתבו הגאונים שהמקדש בדוקא הוא שישתה. ודברי

להציל את חברו שפשע, בכה"ג לא חשיב עבירה דיליה אלא בגדר הנסתרות לה"א, ולכן בכה"ג לא אמרינן לאדם חטא בכדי שיזכה חברך. עיין שו"ת עין יצחק [אבן העזר ח"א סימן א' אות ז'] דכתב כע"ז.

ה. דין אפרושי מאיסורא במקום כבוד הבריות:

א) עוד מצינו בזה, דהנה אמרינן בגמ' ברכות (י"ט:) אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק, מ"ט אין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה'. והנה שיטת הרמב"ם (פ"י מהל' כלאים הכ"ט) דה"ה אם רואה כלאים שחבירו לבוש בהן פושט ממנו את הבגדים, לעומת זאת שיטת הרא"ש היא דהאדם הלושב בלבד הוא החייב לפשוט אבל לא ברואה את חברו שלבש בשוגג.

ב) כתב הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן לה) דהרמב"ם ס"ל דכשחבירו לובש אף שהאדם הרואה עובר על איסור בשב ואל תעשה, אך כיון שהלובש עובר על האיסור בקום ועשה [אף על גב דכעת אינו ע"י מעשה חשיב מעשה כיון שהלבישה היתה ע"י מעשה, וקי"ל דשב ואל תעשה הבא ממעשה חשיב קום ועשה-טורי אבן], לכן מחוייב הוא לפושטו מעל חברו ואין משגיחין בכבוד הבריות בעבירה של קום ועשה. אך הרא"ש ס"ל דאמנם האדם עצמו הלושב כלאים הוי כלפיו עבירה בקום ועשה, אך כשחבירו לובש כלאים, דכלפי הרואה לא הוי עבירה בקום ועשה, ושעל כן אינו מחוייב להפרישו, דכלפי ידידה הו"ל הוי כבוד הבריות בשב ואל תעשה ושע"כ פטור מלהפרישו.

והנה הריטב"א [קדושין כז ע"ב] כתב דדין אפרושי מאיסורא הוא מדין ערבות ולפ"ז מבואר דפליגי הרמב"ם והרא"ש האם גדר ערבות הוא רק בגדר לדאוג לקיום החיוב

למחלוקת ראשונים אם מיעוט הענבים מההדס ביו"ט או בשבת הוי תיקון דאורייתא או מדרבנן.

ז. ונראה דבשעת הדחק שאין לו הדס אחר היא מותר לומר לעכו"ם למעט ביו"ט דהו"ל כעין הספק ספיקא של הבאר יצחק בנפלה הסוכה ביו"ט.

ב. דין אמירה לעכו"ם בערבות של מצוות וגדר ערבות במצוות:

א. אם לחבירו אין ד' מינים והוא נמצא מחוץ לתחום מותר לומר לעכו"ם שיוליך לו ד' מינים ושרי מדין שבות דשבות במקום מצוה.

ב. אם חבירו פשע ולא קנה ד' מינים מבעור"י, נחלקו המג"א ושעה"צ אם שרי לומר לגוי להוליך לו ד' מינים. המג"א והחיי"א ס"ל דבכה"ג אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך כיון דפשע, ואילו שעה"צ ס"ל דערבות חשיבא מצוה דיליה, וכשם דשרי לפושע עצמו כך ג"כ שרי לערב.

ג. תלינן שורש מחלוקתם בגדר ערבות, האם גדרה כשליח המשתדל עבור חבירו, וכסברת הגרעק"א וכ"כ יסברו ג"כ המג"א החיי"א, או שמא דחשיב כמצוה דיליה וכסברת הרש"ש והחת"ס, וכך ג"כ יסבור שעה"צ.

ד. בנוסח אחר חקר הגר"ח מבריסק האם ערב במצוות הוי כערב קבלן [כסברת החת"ס הרש"ש ושעה"צ] או כערב סתם [כסברת המג"א והחיי"א והרעק"א].

ה. עוד הראנו שנחלקו בדבר ראשונים- מהתוס' [ר"ה ט"ז ע"ב] נראה כהחת"ס הרש"ש ושעה"צ, ומהר"ן [שם] נראה כהמג"א החיי"א והרעק"א. ושם נחלקו בדין יצא מוציא בתקיעת שופר האם לדמותו לכהן שבירך ברכת כהנים ונזדמן לו צבור אחר.

הגרע"א הנ"ל בגדר ערבות מתחזקים לשיטתיה מהשו"ע.

ב) ובדעת החת"ס הרש"ש ושעה"צ יש לומר דאע"ג דס"ל דגדר ערבות מחשיבה את הדבר כמצוה דיליה, מ"מ בקידוש הא קיי"ל דאין קידוש אלא במקום סעודה וכיון שבסימן רע"ג מיירי שהמקדש להוציא אינו מתכוין לסעוד עמהם, עדיף שהשומעים הסועדים המקיימים קידוש במקום סעודה הם ישתו ולא הוא.

### הערה מהאמור:

א. אמירה לעכו"ם במקום מצוה:

א. קיי"ל דבכל מצוה מותרת אמירה לעכו"ם כאשר היא באופן של שבות דשבות.

ב. מ"מ לדעת מרן השו"ע אסורה אמירה לעכו"ם כשהמלאכה דאורייתא, וגם במקום מצוה אסור [ודלא כבעל העיטור].

ג. בנפלה הסוכה ביו"ט, פסק המשנ"ב עפ"י הבאר יצחק להתיר לבנותה ע"י עכו"ם.

ומטעם דהוי כעין ספק ספיקא- ספק כשיטת התוס' דבונה ביו"ט הוי דרבנן, וממילא ע"י עכו"ם הו"ל שבות דשבות במקום מצוה, ואת"ל כהרמב"ם דס"ל דבונה ביו"ט איסורו מן התורה, מ"מ ספק כבעל העיטור.

ד. מיהו בשבת פסק המשנ"ב דאסור לומר לעכו"ם לבנותה כיון דהו"ל אמירה לעכו"ם באיסור תורה.

ה. אם עפה המחצלת בשבת נראה שיוכל לומר לעכו"ם לפרוס אותה בשבת על הסוכה בצורה ארעית בלא חיזוקים, דבכה"ג הו"ל שבות דשבות במקום מצוה.

ו. לומר לעכו"ם למעט ענבים מההדס ביו"ט או בשבת כתב הגאון רעק"א דבאנו בזה

ב. לדעת הרמב"ם מחוייב וכן פסק מרן השו"ע יו"ד סימן ש"ג, ולדעת הרא"ש פטור וכן דעת הרמ"א שם.

ג. ביאר הנוב"י דשורש מחלוקתם היא דלהרמב"ם קום ועשה של העובר, נחשב מדין ערבות כקום ועשה של האחר המחוייב להפרישו, אבל להרא"ש קום ועשה של העובר אינו מחשיב זאת כקום ועשה של הערב, ולכך בשב ואל תעשה פטור חבירו מלהפרישו משום כבוד הבריות.

ד. מ"מ צריך לומר דגם להרמב"ם לא אמרינן הכי שגם בעבירה תחשב דעבירה דיליה של הערב אלא היכא שיש בידו להפרישו והוא משתמט וכנ"ל אבל באופן שאינו משתמט אינו נתפס בעונו ולא חשיבא ככה"ג עבירה דיליה, ולכך היכא שפשע חבירו אין אומרים לו חטא כדי להצילו.

ה. דין ערבות בקידוש כשיצא זמוציא:

א. המקדש לעצמו ולאחרים פסק מרן השו"ע [או"ח סימן רע"א] לחוש לדעת הגאונים ושע"כ המקדש ישתה את היין.

ב. כשיצא ובא להוציא את האחרים פסק מרן השו"ע [או"ח סימן רע"ג] שהשומעים הם שישתו.

ג. ביאר הגאון רעק"א דבדין יצא מוציא השומעים הם נחשבים המקדשים והמוציא הוא רק ערב המשתדל עבורם וזה אתי שפיר לשיטתיה בגדר ערבות.

ד. ואולם לשיטת החת"ס הרש"ש ושעה"צ יש לומר דשאני התם דאינו סועד עמהם וקיי"ל דאין קידוש אלא במקום סעודה הלכך עדיף שהשומעים הסועדים הם שישתו מאשר המקדש.

ג. דין ערבות בעבירות:

א. גם בעבירות ישראל ערבים זל"ז, ומצווים להפריש מאיסורא, ואף נתפסים בעוון חבריהם.

ב. מ"מ אם אין דבריו נשמעים אינו נתפס בעוון חבירו, ורק שנחלקו האם בכה"ג להוכיחו וכסברת הרא"ם שנפסקה ברמ"א [או"ח סימן תר"ח] או שמא אף מצוות תוכחה ליכא ביה וכסברת התוס' [שבת ג"ה].

ג. בעבירות אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך היכא דחברו פשע.

ד. דאע"ג דבעבירה דיליה אמרינן שיעשה עבירה זוטא להציל את עצמו מעבירה רבה ושע"כ שרי ליה לרדות את הפת שהדביקה בפשיעה בטרם יקרמו פניה.

ה. מ"מ ביחס לחבירו אין אומרים חטא בכדי שיזכה חברך שפשע. וטעם הדבר הוא דלא חשיבא עבירה דיליה אא"כ נשתמט מלהפריש את חברו ושאז נתפס הוא בעונו של חבירו, אבל אם אינו משתמט וכגון שאין דבריו נשמעים, או כשחבירו פשע והוא צריך לעשות עבירה בכדי להצילו, בכה"ג אינו נתפס בעונו ולא חשיבא ככה"ג עבירה דיליה, ולכך אין אומרים בכה"ג חטא בכדי שיזכה חברך שפשע.

ה. דין אפרושי מאיסורא במקוב כבוד הבריות:

א. נחלקו הרמב"ם והרא"ש האם מחוייב לקוע בגד כלאים של חברו שלבשו בשוגג וע"י קריעת הבגד יפגע כבוד הבריות של חבירו שישאר ערום לעיני הרבים.

# ויאסוף מוקני העב

תורת מרנ ורבנן שליט"א



## הגאון הגדול רבי יעקב משה הלל שליט"א

ראש ישיבת אהבת שלום

### בענין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת

#### שאלה

**נפשי** לשאול הגיעה בענין ברכה אחת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת כמו שחל בשנתנו זו ה'תשמ"ח. ומעשה שהיה כך היה: בבית הכנסת שהתפללתי בו התחיל החזן לברך ברכת מעין שבע, וכפי המסודר לפניו בסידור שהכל מתפללים בו. והנה קמו לעומתו ונצבו ונעמדו לנגדו איזה אנשים בצעקותיהם והבהילו והפריעו לו באמצע הברכה, באמרם שאסור לברך ברכה זו בליל פסח שחל בשבת, והמברך ברכתו לבטלה ואין לענות אחריו אמן. ומרוב הבלבול והשערוריה הפסיק החזן באמצע מלברך ולא סיימה, ואז פרצה רוח סערה בבית הכנסת, אלו מפה ואלו מפה, זה אומר שכן צריך לברך והוא על פי הקבלה, וזה אומר שזו היא דעה חיצונית ומנגדת פסק השלחן ערוך ודעות כל הפוסקים, ורבתה המחלוקת איש ברעהו, ועדיין לא נחה ולא שקטה הארץ מסערת הרוחות. לכן שאלתי ובקשתי מכת"ר שיבאר לי מהו הדין בזה, ואיך צריך לנהוג למעשה, ואם אכן דעת רבותינו המקובלים סוברת שצריך לברך, ואם זו הוראה לכלל או לפרט בלבד, וממילא ישפוט כת"ר אם טוב עשו אלו

שמחו והפריעו לחזן, ואם החזן היה עליו להמשיך הברכה עד סיומה, או טוב עשה שהפסיק באמצע, ואודה לכת"ר אם ישיבני בכתב ובהקדם, כי אני וחברי נבוכו מאד מכל הנעשה והנשמע, ובפרט שטרם נתקררה הסערה מסביב, ותשקוט האר'ש, ושכמ"ה.

#### תשובה

להוי ידוע כי מאחר שיסודו ושורשו של הנושא כולו סובב על הבנת וביאור דברי מרן הרש"ש ז"ל, שאמנם הוא המקובל שכתב בפירושו בכח נימוקים מתורת הנסתר והנגלה כאשר יתבאר אי"ה בהמשך, שנכון לברך ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת. וברור הדבר שמי שלא זכה לחלק בפנימיות תורתנו הקדושה, ודאי לא ירד כלל אפילו למקצת עומק דעתו, ובפרט שדבריו באו בקיצור נמרץ, ודיבר ברמזים וראשי פרקים, גילה טפח וכיסה אלפים, וכדרכו בקודש נהדר, ולכן הסכמתי ונדחקתי להכנס לפנים ממחיצתי להיות מבעלי תשובה, כי מאחר שזיכני יוצרי להקדיש מעותותי ועמלי לעסוק בתורתם של רבנו האר"י ז"ל ומרן הרש"ש ז"ל, לא מצאתי לעצמי מקום פיטור,

**סעיף ב.** מבאר כי מה שאמרו חז"ל על ליל פסח שהוא "ליל שימורים", אינו מוחלט כלל ששמירה זו תועיל גם במקום דשכיחי היזיקא, ולעולם יש לומר שדין ליל פסח כדין ליל שבת, שהגם שיש בה שמירה בכל זאת במקום דשכיחי היזיקא שאני.

**סעיף ג.** מבאר שברכת מעין שבע הן בהלכה והן בקבלה נתקנה במקום חזרת התפלה, ולכן אפילו היכא דלא שייכא טעם סכנת המזיקים, נאמרת. וכן היא המדה בתקנות חז"ל, שאפילו כשבטל הטעם, אינו בטל התקנה, כי להם גם טעמים נסתרים שלא גילו, ולעולם תקנותיהם במקומם הם עומדים.

### חלק ב

**סעיף א.** מבאר כוונת תשובתו של מרן הרש"ש ז"ל לשאלת חכמי המערב ששואלים הלכו בו על פי הסוד. והשיב להם שהגם שהיה מקום וטעם על פי הסוד שלא לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, וכפי שהיה גם ההוה אמינא שלו בתחילה, מכל מקום הנכון על פי הסוד לאמרה, וכמסקנתו שהנהיג אחריו למעשה. גם מבאר לשונו שבסיום תשובתו שהוא בנתינת טעם למה אין חשש בהיות פסק זה נגד המוסכם בהלכה, והוא כיון שפשט לשון חז"ל בש"ס אינו מנגד דעה זו, ואדרבא סתמות הלשון מורה כן, ומאחר שהוא מחלוקת הפוסקים, ולשון הש"ס מתפרש גם לדעת המקובלים, קיימא לן שמכריעים כדעת המקובלים, וכמוסכם בספרי הפוסקים.

**סעיף ב.** מבאר שהנכון בדעת האר"י ז"ל גם כן כמסקנת מרן הרש"ש ז"ל, ושגם גדולי מעתיקי שמועותיו כך סוברים. ושכך נהגו בבתי מדרש המקובלים מאז ומקדם. וביאור דעת ג"ע החיד"א ז"ל שכתב בשם המקובלים שדעת האר"י ז"ל שלא לאמרה, שהוא מפני שסמך עצמו על מה ששמע

ועלי רמיא מילתא לברר מקחו של צדיק בדבר זה, ולהוכיח קבל עם ועדה את צדקת דבריו ויושר סברתו, ולהרים מכשול מדרך עמי, והיה זה שכרי אמן.

**ברם** כדי שנוכל לעמוד על דעתו של מרן הרש"ש ז"ל ולהבין היטב כוונתו בתשובתו הקצרה והקולעת, המפליאה בדיוקה ובעומקה, שהשיב לחכמי המערב, צריך תחילה להבין היטב מהלך הסוגיא לארכה ולרחבה בש"ס ובפוסקים, ראשונים ואחרונים, ושוב נוכל לבא אל פירושו כוונתו על דרך הסוד, ספקו וקביעתו. ולכן אמרתי להקדים ולהציע בתחילה לערוך כשמלה את הסוגיא במקורותיה לאור פירושי הראשונים והפוסקים ז"ל, והוא החלק הראשון שבתשובתי, והוא כולל שלשה סעיפים. ושוב בחלק השני אבאר בס"ד דעת מרן הרש"ש ז"ל, וכוונתו בתשובתו, ודיוק ופירוש לשונו, וכן שיטת מרן האר"י ז"ל וגוריו ושאר המקובלים, ועוד כמה נושאים המסתעפים, והוא כולל ארבעה סעיפים. ובסוף אעלה בס"ד סיכום הנושא כולו, ואפרט תשובתי להלכה ולמעשה לפרטי השאלות.

**והנה** לתועלת המעיינים אמרתי להקדים בכאן לערוך ולסדר מפתח כללי, וסיכום וריכוז המסקנות בקצרה של כל הנושאים הנדונים בתשובתי לחלקיו ולסעיפיו, כדי שיראו המעיינים מראש את מהלך התשובה וכוונת הדברים על נכון, בבחינת איזהו חכם הרואה את הנולד.

### פירוט התשובה

#### חלק א

**סעיף א.** מבאר שסתימת הש"ס מורה שגם בליל פסח שחל בשבת יש לומר ברכת מעין שבע, ושכן הוא דעת הרבה מהראשונים, ומהם שלשת עמודי ההוראה הר"י הרמב"ם והרא"ש.

**אמנם** רבנו נסים גאון כתב במגילת סתרים שלו לחדש, דמדאמרו חז"ל (בפסחים דף ק"ט ע"ב, ובראש השנה דף י"א ע"ב) על ליל פסח שהיא ליל שמורים מן המזיקים, אם כן אין מקום לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת. והעתיקו דבריו מגדולי הראשונים, המחזור ויטרי (ח"א עמוד ר"פ אות ס"ב), ובספר המנהיג (הלכות פסח סימן נ"ב). (ומ"ש הטור (סימן תפ"ז) כן בשם בעל העיטור, לא נמצא קמן, ובהגהה לספר המנהיג הנד"מ כתב שמ"ש בטור הוא טעות סופר, ומקורו מספר המנהיג).

**גב** כתבו חילוק זה בסתמות בכמה מספרי גדולי הראשונים, והם הכל בו (בדיני סדר תפלת ערבי פסחים וכו'), והארחות חיים (בהלכות שבת בסדר תפלת ערב שבת אות י"א, וסדר תפלות הפסח אות ג'), והריטב"א (בחיידושו לראש השנה דף י"א ע"ב) בשם התוספות, והמאירי (בחיידושו לפסחים דף ק"ט ע"ב ד"ה בכמה מקומות), ובצדה לדרך (מאמר ד' כלל ג'). וכן פסקו בתשובותיהם הריב"ש (בסימן ל"ד), והרשב"ש (בסימן שצ"ח). וכן כתב בספר המנהגים להר"א טירנא (בהלכות פסח), ובתשב"ץ (סימן ר"ב). וכאמור, בטור (סימן תפ"ז) הביא כנ"ל מבעל העיטור משם רבינו נסים. ומרן בבית יוסף שם הזכיר שיש פלוגתא בדבר, שהביא דעת האבודרהם שחלק להדיא על דעת רבנו נסים וכדלקמן, וסיים: אבל עכשיו פשט המנהג שלא לאמרה. ומכח זה פסק בשלחן ערוך (שם סעיף א') שלא לאמרה.

**אמנם** אנן קא חזינן שהרבה מגדולי הראשונים לא נחתו לחילוק זה בין פסח לשאר ימים טובים, וכתבו בסתמות דין יום טוב שחל בשבת שאומרים בו ברכת מעין שבע. ובראשם הם שלשה עמודי ההוראה הרי"ף (בשבת שם), והרמב"ם (בהלכות תפלה פרק ט' הלכה י"ב), והרא"ש (בשבת שם). וכן הוא בסידור רב עמרם גאון (עמוד קי"ד), וברוקח (דף מ'), ובפסקי רי"ד (בשבת שם), ובפסקי ריא"ז

בתחילה מפי רבו הרש"ש ז"ל, ולא שמעו מסקנתו.

**סעיף ג.** מבאר שהמנהג המוסמך והמקובל במדרש "בית אל" מזמן מרן הרש"ש ז"ל עד משך כשבעים שנה, היה לאמרה, ושוב שינה המנהג הרב הגדול הראש"ל כמוהר"א גאגין ז"ל בתקופת כהונתו, אבל אחר כך שוב החזירו חו"ר מדרש בית אל העטרה ליושנה לאמרה. גם מבאר טעמים ונימוקים לדיחוי דברי הרב אג"ן ז"ל, וכן ענין יסוד המנהגים במדרש בית אל על מה הושתתו.

**סעיף ד.** מבאר שאין מקום פקפוק ותמיהה על מרן הרש"ש ז"ל שכאילו לחלוק יצא על דעת גאון מסברא דנפשיה, וכמה כללים בענין קבלת וסמכות פסקי הגאונים.

**בסיום:** סיכום התשובה לפרטי השאלות שבנדון להורות הלכה למעשה בס"ד.

## הלק א

**בדין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת לאור המקורות בש"ס וראשונים**

**א.** עיין מסכת שבת (דף כ"ד ע"ב) דמבואר שם דין ברכת מעין שבע שתקנוה חז"ל לאמרה בליל שבת אחר תפלת ערבית מפני חשש סכנה, ופירש רש"י שם סכנת המזיקים למתאחרים לבוא לבתי כנסיות שלהם שהיו בשדות מחוץ לעיר. ומבואר שם להדיא שנתקנה לאמרה גם בחל יום טוב בליל שבת, אלא שאין מזכירים בה יום טוב, מפני שאלמלא שבת אין שליח ציבור יורד ערבית לומר מעין שבע ביום טוב. והנה מפשטות הסוגיא נראה שאין חילוק בין פסח לשאר ימים טובים החלים בשבת, שבכולם אומרים ברכת מעין שבע ואין מזכירים יום טוב.



## הגאון הגדול רבי יעקב משה הלל שליט"א

צריך להזכיר של יום טוב, שאלמלא שבת אין ש"ץ יורד לפני התיבה ערבית, עכ"ל. הרי שהבין כן מסתמות משמעות מימרת רבא בשבת שם. וכבר כתבנו לעיל בס"ד, שכן יסברו בודאי כל להקת הראשונים הנ"ל שסתמו בדין זה ולא חילקו להדיא כמ"ש רבנו נסים גאון.

**ובן** פסק בשבלי הלקט (הלכות פסח ריש סימן רי"ט), ובתניא (סימן מ"ט) שאין חילוק בין פסח לשאר ימים טובים בדין זה עיי"ש. וכן כתב בספר מנהגי מהרא"ק (לרבנו אברהם קלויזנר ז"ל מנהגי פסח סימן ק"ד).

**ועייין** בארחות חיים (בהלכות שבת סדר תפלת ערב שבת אות י"א) שכתב וז"ל: אבל בשבת שחל בו יום ראשון של פסח אין אומרים אותה כלל דלילה משומר מן המזיקים וכו', ויש מקומות שאומרים אותה, והכל הולך אחר המנהג עכ"ל. והנה הגם שכאן סתם כסברת רבנו נסים ודעיימיה, וכן פסק להדיא ובפשטות לקמן (בסדר תפלות הפסח אות ג'), מכל מקום הרי הזכיר מנהג המקומות הנוהגים לאמרה גם בחל ליל פסח בשבת, וכמו שהעיד האבודרהם שכן נוהגים, וסיים על זה: והכל הולך אחר המנהג ע"כ, משמע דסבירא ליה שהמקומות שכן נוהגים אין לשנות מנהגם, דיש ויש להם על מי לסמוך, דסוף סוף אין כאן דבר מוחלט.

**ועייין** בספר אלפסי זוטא להרמ"ע מפאנו ז"ל (בשבת שם) שהזכיר המנהג שלא לאמרה, אבל מדבריו שם נראה דסבירא ליה דיש מקום לאמרה, ועייין שם בדברי המגיה. והובאו דבריו בשו"ר ברכה (סימן תרמ"ב). ועייין למהר"ח פאלאג'י ז"ל בלב חיים (ח"ב סימן צ"ה) שהבין בכוונתו שדעתו נוטה לאמרה עיי"ש.

(שם), ובר"ן (כפירושו על הרי"ף שם, ובחידושו לשבת שם), ובאגודה (בשבת פרק ב' אות מ"ד). וברבנו ירוחם (בספר אדם נתיב ד' חלק ב' דף ל"ב ע"ג, ובנתיב ה' חלק ד' דף מ"ה ע"ב, ובנתיב י"ב חלק י"ט דף ק"ב ע"א), ומדסתמו דבריהם ולא פירשו, מוכח דלא סבירא להו כחילוקו של הרב נסים גאון הנ"ל.

**והנה** מלבד הראשונים הנ"ל שסתמם כפירושם דסוברים שבחל ליל פסח בשבת אומרים מעין שבע, עוד מצאנו מגדולי הראשונים שכתבו כן במפורש. ראשון לציון האבודרהם (בסדר תפלות הפסח עמוד רי"ד) שהביאו בבית יוסף (סימן תפ"ז), וז"ל: ואם חל [פסח] בשבת וכו' ואומר ויכולו, וברכת מגן אבות בדברו, וחותרם בשל שבת בלבד, וכבר כתבנו הטעם בתפלת ליל שבת. ויש אומרים שאין לומר ברכה אחת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת כשאר ערבי שבתות, מפני שתיקנו אותה משום עם שבשדות שמאחרים לבא כדי שיגמרו תפלתם עם הציבור ולא ישארו שם יחידים משום דשכיחי מזיקים, ולילה זו משומר ובא מהם ומכיוצא בהם, ומיהו נהגו לאמרה עכ"ל. הרי קמן שהגם שהזכיר סברת רבנו נסים גאון, מכל מקום פסק בפשיטות כדעה האומרת שאומרים מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, והעיד שכן המנהג.

**ובן** מצאנו מפורש בסידור רש"י (סימן תל"ד) גבי דיני תפלת ערבית דליל פסח וז"ל: וכשחל בשבת, לאחר סיום תפלת לחש אומר שליח ציבור ויכולו ומגן אבות בדברו, וחותרם מקדש השבת, ואין צריך להזכיר בשל יום טוב, דאמר רבא (שבת כ"ד ע"ב) יום טוב שחל להיות בשבת ש"ץ היורד לפני התיבה ערבית אינו

א. וחד מן חברייה היו"ו הראני שכבר מובא כלל זה (דסתיומות הפוסקים בכגון הא, הוא ראייה דהכי ס"ל) בספרי רבני האחרונים, עייין בשו"ת הסבא קדישא (ח"ב או"ח סימן א' בדף ב' סוף ע"ב) שהביא כן משם כמה פוסקים, וכן בספר פקודת אלעזר (סימן תרפ"ח דף ס"ו ע"ד).

**ועיין** שם עוד שהבין ברוב פשיטות כנ"ל דסתימת הש"ס וסתימת דברי גדולי עמודי ההוראה הרי"ף הרמב"ם והרא"ש מורים ובאים שיש לאמרה גם בליל פסח שחל בשבת, וז"ל שם: והיה נראה לומר דמאחר שהיה מקום לחלק בין יום טוב של פסח לשאר ימים טובים, היה לו לתלמוד לחלק בזה, ומדלא חילק, שמע מינה דאין לחלק בהכי, על דרך שכתבו הפוסקים ז"ל, דאי איתא להא לא לשתמיט לשום פוסק לחלק, אם כן כמו כן יש לומר בגמרא גופא, אי איתא להא [דשאני ליל פסח משאר יום טוב דליל שמורים הוא] לא לשתמיט בגמרא לחלק וכו', עכ"ל. ועיי"ש שהאריך לפלפל באם אומרים כלל זה בדברי הפוסקים או לא, אולם פשיטא ליה דבהיכא שסתם הש"ס, וכגון האי נידון דידן, שלא חילק, שמע מינה דבכל יום טוב מיירי, ואי איתא דשאני ליל פסח הוה להש"ס לחלק כן להדיא, ולא הוה ליה למנקט בסתם, וסיים שהוא תימא לכל רבני הראשונים ואת אחרונים אשר כתבו לחלק בהכי [כחילוקו של הרב נסים גאון], ולא נחתו לדקדק בלשון הש"ס. ובסוף דבריו תמה מכח זה גם על הרד"א למה לא נסתייע להכריח כן מדקדוק לשון הש"ס, עישל"ב.

**ואין** לומר דכיון דהטעם דליל שימורים מפורש בש"ס (בפסחים ובר"ה שם), אם כן גם לגבי דין מעין שבע הוה סתמו כפירושו שחלוק ליל פסח משאר ימים טובים, וכאילו שכך נכתב להדיא בגמרא (בשבת שם), ואין כאן סתמות בתר איפכא, אין לומר כן, חדא דהרי להקת הפוסקים הג"ל הסוברים שיש לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, היינו למרות שטעם זה היה גלוי וידוע ומפורסם להם. ועוד דלא אמרו זה בפסחים שם אלא כתירוץ ודחיה למה שהקשו שם בגמרא דלמה לא חששו חז"ל לזוגות בתקנת ארבע כוסות. ועיין להמאירי שם שכתב דלא אמרו כן אלא

הרי קמן מערכה מול מערכה של גדולי הראשונים החולקים בדין זה, וזה מלבד שורת גדולי הראשונים מעמודי ההוראה שפסקו בסתמות שביום טוב שחל בשבת אומרים ברכת מעין שבע ולא חלקו בין פסח לשאר ימים טובים, דמוכח שכך הורו ונהגו לאמרה.

**ומעתה** כמה תמוהים דברי הגאון הרדב"ז בתשובה (ח"ד סימן אלף ז') שנשאל בזה, ופסק ברוב פשיטות כדעת הריב"ש הנ"ל שאין לאמרה, ושכן כתבו כל הפוסקים, ושהרוצה לאמרה דעת חיזוני הוא, ושאין ראוי לקרותו מחלוקת, ולא לחוש לו וכו' עיי"ש. והגם שיש מהראשונים שהבאנו לעיל שדבריהם טרם נדפסו בזמנו של הרדב"ז, אבל עדיין קשה איך נעלם ממנו דברי האבודרהם שהביאו מרן בבית יוסף, והחשיב דין זה למחלוקת הפוסקים, אלא שהעיד שבזמנו פשט המנהג שלא לאמרה, עיי"ש. וגדולה מזו איך לא דייק כנ"ל מסתימות גדולי עמודי ההוראה המורים ובאים שצריכין לאמרה כסתמות הש"ס.

**שוב** ראיתי שכבר תמה על הרדב"ז בזה הגאון מהר"ח פאלאג"ז ז"ל בספרו לב חיים (ח"ב סימן ז') הנהגה: הנך רואה בעיניך להרב אבודרהם ז"ל ולהרב ארחות חיים הסוברים כדעת מאן דאמר שיש לומר ברכת מעין שבע בליל ראשון של פסח שחל להיות בשבת, והעד העיד שכן המנהג לאמרה. ומעתה כמה קשה על דברי הרדב"ז ז"ל, שכתב שכל הפוסקים פסקו שלא לאמרה, ושאין כאן מחלוקת, שהרי מצאנו ראינו להרד"א ז"ל שחולק על זה, וסובר שכן המנהג, והוא תימה גם על רבנו הרב הכנה"ג [בספרו פסח מעובים שהעתיק שם דברי הרדב"ז הנזכרים] אשר כל רז לא אניס ליה, איך לא זכר מדברי הרד"א, וכו' עכ"ל.

בלילי שבת, הביא משם רב נטרונאי גאון דבשבת דשכיחי מזיקין וצריכי ישראל למיעל לבתיהם מקמי דליחשך, לכן אין לומר ברכה זו בליל שבת, כדי שלא יאחרו לבא לבתיהם טרם שיחשך, הרי שוב מזה שבליל שבת חוששים לסכנת המזיקין. וכבר הרגיש הדרישה (שם באות ג) בסתירה זו שבלשון הטור מרישא לסיפא, וכתב ליישב בשני אופנים: חדא, דמ"ש דבשבת אין צריך שמירה, היינו לאמר בעיר, ומפני חולאין או שאר פגע רע, לאפוקי שמירה מפני המזיקים שאין צריך כי אם בשדה. ועוד, דמ"ש לעיל דאין צריך שמירה, ר"ל דאין צריך להתפלל להשי"ת שישמרנו, ודי בזה שישמור את עצמו ולא ילך במקום סכנת המזיקין בליל שבת, דלילי ד' ולילי שבת שכיחי מזיקין, וכיון שניתן רשות למשחית, ועל דרך שאמרו בליל פסח מצרים ליל שמורים הוא, ואפילו הכי כתיב גביה ואיש אל יצא מפתח ביתו, ואיתא בגמרא ורש"י הביאו, משום כיון שניתן רשות לחבל, וק"ל, עד כאן תורף דבריו.

**והנה** לפי תירוצו הראשון שבעיר לא שייך סכנת המזיקים, והשמירה דאיתא בשבת הוא משום חולאים וכו', ורק בשדות שייכי סכנת המזיקים, אתי שפיר שתיקנו ברכת מעין שבע לעם שבשדות. אלא דקשה לזה לכאורה שמאחר שבתי כנסיות שלהם היו בשדות, ושם איתא לסכנת מזיקין וכנ"ל, אם כן למה שינו חתימת ברכת השומר לפרוש, והלא בשדות בעי שמירה אפילו בשבת וכנ"ל. וצריך לומר לטעם זה שההבדל הוא בין יחיד לרבים, שהא דאיתא לסכנת המזיקין בשדות בליל שבת היינו ליחיד דוקא ולא לרבים, לכן לענין חתימת פרוש, שפיר שינו, שהוא תפלת הציבור כולו, משא"כ ברכת מעין שבע

להוציא מלבן של החוששים ומקפידים לזוגות עי"ש. אם כן מאחר שמעיקרא לא אמרו חז"ל זה לגבי דיני תפלות הפסח, ומעיקרא לא נאמר כהלכה פסוקה אלא כדחיה ותירוצא בעלמא, אין לומר שסתמו כפירושו לגבי דין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת שאין לאמרה דהוי ליל שמורים, ולעולם, סתמות הש"ס (בשבת שם) במקומה עומדת שיש לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת כבשאר ימים טובים באין חילוק, ודו"ק. ועיין עוד מה שנכתוב לפנינו בס"ד (בסעיף ב'). ועיין מסכת ראש השנה (דף י"א ע"ב) ובתוספות שם (ד"ה לילה).

**מה שאמרו חז"ל על ליל פסח שהוא ליל שימורים,** אינו מוכרח שהכוונה גם במקום דשיכיה היוזקא

**ב.** כבר הבאנו לעיל (בסעיף א') מהגמרא (שבת דף כ"ד ע"ב) דמה שתיקנו ברכת מעין שבע בליל שבת הוא מפני חשש סכנה, ופירש רש"י סכנת המזיקים, שבתי כנסיות שלהם היו בשדות מחוץ ליישוב. והיינו כמ"ש בפסחים (דף ק"ב ע"ב) דלילי רביעיות ולילי שבתות שכיחי מזיקין עי"ש. הרי דבלילי שבת צריכין שמירה מהמזיקין, על כל פנים בשדות, שלכן תיקנו ברכת מעין שבע.

**ויש** להעיר על זה ממה שכתב בטור בהלכות תפלת ערבית דליל שבת (או"ח סימן רס"ז) וז"ל: ומשנין חתימה שחותם שפרוש סוכת שלום עלינו וכו', ואין חותמים שומר עמו ישראל לעד כדאיתא במדרש<sup>2</sup> שבשבת אין צריכין שמירה שהשבת שומר, עכ"ל. מבואר מזה דבשבת אין צריכין שמירה מהמזיקין. ושם בטור בהמשך דבריו בענין אי אמרינן ברכת המלך [היינו ברכת ברוך ה' לעולם וכו']

**ב.** שוחר טוב על תהלים (פ"ו אות א'). ובאבודרהם הביא כן גם בשם ירושלמי, וכן הוא בראבי"ה (סימן קצ"ו). אבל לפנינו בירושלמי לא מצאנו. וכן זוהר (בראשית דף מ"ח ע"א) נמצא כן מפורש עיי"ב.

והראיה דאמרו רז"ל ונתתי גשמיכם בעתם בלילי שבת דשכיחי מזיקין, ואי שכיחי מזיקין מאי הוי הא שמירת שבת מצלת מן המזיקין, אלא ודאי דשמירת שבת אינה מצלת כי אם בעיר, אבל לעם שבשדות אינו מציל, ומשום הכי אמרינן ברכת מעין שבע, אבל בלילי פסח דהוה ליל שמורים מצלת אפילו לעם שבשדות, ועיין לט"ז לעיל (בסימן רס"ז), עכ"ל.

**ועיין** להרב המגיה בשלמי חגיגה (דף קצ"ז ע"ד) שהביאו, וכתב ליישב באופן אחר, וז"ל: דברכת מעין שבע נתקנה מפני המאחרין לבא לבית הכנסת שלא ישארו יחידים, דבזה לא יועיל שמירת שבת, וכמו שכתבנו לעיל (סימן י"ב) דיחיד בעי לאסתמרא, משא"כ בליל פסח הוא ליל שמורים סתם בין ליחיד בין לרבים, עכ"ל. הרי דסברי מרנן הרב ראש יוסף והרב המגיה בש"ץ דשמירת ליל פסח עדיפא משמירת שבת, שמצלת אפילו לעם שבשדות, ואפילו ליחידים, דלא כמו שכתבנו בשם הדרישה לעיל. והגם שבפסחים (דף ק"ט ע"ב) הביאו דרשת ליל שמורים לגבי חשש זוגות דוקא, מכל מקום בראש השנה (דף י"א ע"ב) דרשו סתם, לזה יש לומר דתועיל שמירת ליל פסח לכל מין סכנה.

**שוב** ראיתי שכבר בזהה הקדוש (פרשת ויקהל דף ר"ה ע"א) הקשו כקושיית הדרישה הנ"ל ויישבו כעין יישובו, וז"ל: בגין דכל יומי דשבתא אית לון רוחא אחרא דשרא על עלמא וכו', כיון דהאי רוחא שרא על עלמא כל רוחין בישינ וכל מקטרגין בישינ אסתלקו מעלמא, ולא בעינן לצלאה על נטורא, בגין דישראל אינון נטירין בההוא רוחא וסוכת שלום פריסת גדפהא עלייהו, ואינון נטירין מכולא. ואי תימא הא תנינן [פסחים קי"ב ע"ב] דלא יפוק בר נש יחידיאי לא בליליא רביעאה דשבתא ולא בליליא דשבתא, ובעי בר נש לאסתמרא, והא אמרן דבליליא דשבתא נטירין בני נשא מכל מקטרגין דעלמא, ולא בעינן לצלאה על

שתיקנוה מפני היחידים המאחרים, שבהם שייכא הסכנה. וכעין חילוק זה הבאנו לקמן מהרב המגיה בשלמי חגיגה.

**ולתירוצו** השני, דבשבת אין צריכין להתפלל על השמירה, שלכן אין חותמים שומר את עמו ישראל, אבל מכל מקום צריך שישמור עצמו שלא ילך למקום סכנת המזיקים, והיינו כמו בשדות דאיתא לסכנת מזיקים אפילו בליל שבת, ולפי זה ג"כ אתי שפיר שתיקנו מעין שבע להמתפללים בשדות, וליחידים המתאחרים לבוא.

**ומעתה** צריך לדעת הא דאמרו חז"ל גבי ליל פסח שהוא ליל שמורים מן המזיקין, אם שמירתו גדולה מהשמירה שיש בשבת, או לא. דהרי בשבת הגם שיש שמירה מן המזיקים, שלכן אין חותמים השומר וכו', מכל מקום בשדה במקום דשכיחי מזיקים צריך שמירה, שלכן לא תיקנו ברכת המלך, ותקנו מעין שבע (עיין דרישה סימן רס"ח אות א'), וא"כ אפשר דהוא הדין בליל פסח, דאע"פ שאמרו שהוא לילה השמור מן המזיקין, זה נאמר גבי חשש זוגות גרידא, ואפשר דבשדה דשכיחי מזיקין דהוה סכנה טפי, צריך שמירה, ואיתא לתקנת ברכת מעין שבע. ומהדרישה הנ"ל מוכח דס"ל דשוין ליל שבת לליל פסח לענין שמירה מן המזיקים, דבמקום דשכיחי מזיקים צריך שימור, ואפילו בליל פסח.

**והנה** ראינו להרב יד אהרן (א"ח סימן תפ"ז) שכתב וז"ל: [בליל פסח] אין אומרים ברכה מעין שבע וכו' נ"ב, והרב בעל ראש יוסף תמה על זה דהא בשבת לא אמרינן שומר [עמו] ישראל בשביל ששמירת שבת מצלת מן המזיקים, ואפילו הכי אמרינן ברכה מעין שבע, וא"כ בליל פסח נמי אמאי אין אומרים ברכה מעין שבע אף שליל שמורים הוא. ונראה דשמירת שבת לא אלימא לשמירת מזיקים לעם שבשדות, דבמקום דשכיחי הזיקא שאני,

שייכי בהו מזיקים ליחיד ובמקום סכנה וככל הנ"ל.

**ועיין** למהר"א מזרחי בפירושו לדברי רש"י הנ"ל שדייק מסיום דבריו שכתב: ולילה רשות למחבלים הוא וכו' וז"ל: פירוש כיון דלילה רשות למחבלים הוא, לא תצאו בלילה הזה, פן יכשל שום אחד מכם מהמחבלים השולטים בלילות, ויאמרו המצריים שמשה בדאי הוא, שאמר לפרעה שלא ילקה בלילה הזה שום אחד מבני ישראל, והכלב לא יחרץ לשונו, ולא ידעו [המצריים] שדברי משה לא היו רק מהמשחית שהכה בכוריהם, אבל משאר המחבלים הנוהגים בעולם בכל הלילות לא אמר להם שיבטל מנהגו של עולם וכו' עכ"ל, עי"ש שהביא לשון המכילתא כאן, דנראה ממנו דאפילו בליל פסח יש חשש מזיקין דעלמא, עי"ש ב. ועיין שם עוד שהביא להרמב"ן שביאר בכוונת רש"י הנ"ל דהוכרח לפרש כן, דמאחר שהמכה היה הקב"ה בכבודו ובעצמו, ודאי שאין עליו חשש שלא יבחין, אלא מוכרח שחשש הסכנה שהזחירה עליו התורה לא תצאו וכו', היינו ממזיקים דעלמא, שמעולם לא נכללו הם בהבטחת שמירת ליל פסח לא לשעתו ולא לדורות, עי"ש.

**הרי** לנו מזה להדיא שהבטחת התורה "ליל שמורים", מעיקרא לא היתה אלא על מכת בכורות, והיינו בהיות היהודים בביתם, ועשו אות דם על פתח ביתם, שעל זה אמרה התורה והבטיחה: ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף, אבל חשש דשאר מזיקים דאיתא בעלמא בלילות ומחוץ לבתים, היינו במקום שדות וכדומה דשכיחי התם הזיקא, שעל זה הרי תיקנו חז"ל לומר ברכת מעין שבע, אדרבא הזהירה התורה: לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, דבחוץ איתא לחשש מזיקין דעלמא, וכמו שהביא רש"י ראייה מהמכילתא

נטורא, תא חזי הכי הוא ודאי וכו', בליליא דשבתא כיון דכולהו מתבדרן לאעלא בנוקבא דעפרא דלא יכלין לשלטאה, בעי בר נש יחידי לאסתמרא, ותו אף על גב דלא יכלין לשלטאה, אתחזיין לזמנין, ובר נש יחידי בעי לאסתמרא וכו', ואף על גב דאינון לא אשתכחו בישובא, לזמנין לבר נש יחידי אתחזון ואתרע מזליה וכו' עי"ש ב. הרי מזה להדיא כחילוק וכתירוץ הדרישה, שאפילו בליל שבת דאיתא לשמירה מעליא, מכל מקום בשדה, וליחיד, ולפעמים אפילו ביישוב בעי אסתמרא שמא אתרע מזליה. וכבר הביא המגן אברהם (בסימן רס"ז ס"ק ג') בקצרה דברי הזהרה הנ"ל לחלק בין יחיד לרבים.

**יוצא** לנו מכל זה, שמלבד מה שכבר כתבנו לעיל (בסעיף א') דסתמות הש"ס מורה דאומרים ברכת מעין שבע גם בליל פסח שחל בשבת, וכמו שסבירא להו להרבה מרבותינו הראשונים, ושדיוקו והכרעתו של רבנו נסים גאון מתירוץ הגמרא דפסחים היא מחודשת, זאת ועוד הרי רואים אנו עתה שאינו דבר ברור ומפורש כלל דבליל פסח דעליה כתיב ליל שימורים שיועיל זה לשמירה מן המזיקין במקום דשכיחא הזיקא, וכמו שכתוב גבי ליל פסח מצרים גופא: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר (שמות י"ב כ"ב), ואמרו חז"ל על זה בגמרא (בבא קמא דף ס' ע"א): תנא רב יוסף מאי דכתיב וכו' כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים, והביאו רש"י בפירושו שם, והוסיף וז"ל: ולילה רשות למחבלים הוא, שנאמר (תהלים ק"ד כ'): בו תרמוש כל חיתו יער. הרי שהבין רש"י ז"ל דלענין שמירה מן המזיקין הוה ליל פסח ואפילו ליל פסח מצרים כשאר לילות, דהגם דהוא ליל שמורים, מכל מקום איתא לחשש מזיקין ובעי נטירותא, וכמו שמובן להדיא מהדרישה הנ"ל שהשוה ליל פסח לליל שבתות, שהגם דאית בהו שמירה, מכל מקום

היא אם הוא בבית, אבל אם יצא לחוץ צריך שמירה. וכן איתא במכילתא שמורים לכל בני ישראל, מגיד שכל ישראל צריכים להשתמר בו, וכתב הרב שבות יהודה וכן הוא בתנחומא, ר"ל לפי שבאותה לילה היתה שעת סכנה, והוא יתברך שמרם, ולא נתן המשחית לבא אל בתיהם, אף לדורות צריכין שמירה זו, לפי שעל כל פנים שעת דין היא, יע"ש. וצריכין לשמירה, היינו שלא יצאו יחידים לחוץ, ולכן צריך לאמרה גם בליל יום טוב של פסח שחל בשבת, וכמו שהסכים מרנא אבונא בספר לב חיים (ח"ב סימן צ"ה), וכאשר הוא מנהגנו כך כיע"ש, עכ"ל.

הרי ככל שכתבנו לעיל בס"ד דשוין ליל פסח וליל שבת לענין השמירה, דבתררווייהו עם שבשדות צריכין שמירה, והביא לזה סמך מהתיקונים שדרש הפסוק ליל שמורים לה' על ליל שבת גופא, וכסתמות המכילתא, דבליל פסח צריך שמירה, והיינו במקום דשכיחא הזיקא, וכמ"ש גם הרב הגדול בעל שבות יהודה בפירושו לשם, והעלה להלכה ולמעשה כפסק אביו הגאון מהרח"ף ז"ל וככל הנ"ל. ויוצא לנו דלא פליגי המכילתא אש"ס דילן, כי מה שדרשו ליל שמורים לילה המשומר ובא מן המזיקים, היינו בתוך בית, ומה שאמרו במכילתא מגיד שכל ישראל צריכין להשתמר בו היינו בחוץ.

והנה לפי האמור בדברינו שאכן שמירת ליל פסח שוה הוא לשמירת ליל שבת, והכא והכא במקום דשכיחא הזיקא בעי נטירותא, אתי שפיר מה שיש להרגיש לכאורה מסוגיא דפסחים (דף ק"ט ע"ב) גבי תקנת ארבע כוסות בליל פסח, ששאלו בגמרא היאך תיקנו חכמים כן ולא חששו לזוגות, ותירצו שם תלת אמוראי, רב נחמן אמר דלא חששו מפני כי ליל פסח הוא ליל שמורים, ורבא אמר דכוס של ברכה מצטרף לטובה ולא לרעה, ורבינא אמר דכל חדא וחדא מצוה באנפי נפשיה הוא.

שהביא הפסוק: בו תרמוש כל חיתו יער וכו', דאיירי במזיקים דעלמא, וככל הנ"ל, ודו"ק.

והגם שמצאנו להרב ראש יוסף ולהמגיה בשלמי חגיגה שכתבו לחלק מסברא דנפשייהו בין ליל פסח לליל שבת, ששמירת ליל פסח מעלייא משבת, היינו כיון דסברי מרנן שהאי דינא דפסק הש"ע בשם רבנו נסים גאון הוא כדבר המפורש בתלמוד שאין עליו חולקים, אבל לאור כל הנזכר שהוא פלוגתא דקמאי, ובפרט שרבותינו המקובלים דעתם המכרעת כהסוברים שגם בליל פסח שחל בשבת צריך לומר ברכת מעין שבע, נראה ברור שאין מקום לחדש חילוקים מסברא כדי ליישב שיטה זו, ואדרבא יתכן שגם מטעם זה חולקים להקת הראשונים הנ"ל על דינו של רבנו נסים גאון. ויוצא לן שאכן מכל זה ראייה חזקה לשיטת סתמות הש"ס שגם בליל פסח שחל בשבת צריך לומר ברכת מעין שבע, ודו"ק היטב.

והנה לאחר כתבי כל הנזכר מצאתי תנא דקא מסייעא לן בכל זה, הוא הרב יפה ללב (ח"ב אורח סימן תפ"ז אות ד') שאחר שהביא שם לקושיית הרב ראש יוסף וליישוב הרב יד אהרן וככל הנ"ל, כתב וז"ל: ואולם מלשון התיקונים (תיקון ס"ט דף ק"ז סוף ע"א) דקאמר רסיסי לילה וכו' דאיהי ליל שבת, ליל שמורים, דאיהי ודאי לה', בהוציא אותם מארץ מצרים יע"ש, נראה דאין חילוק ביניהם [בין שמירת ליל שבת לשמירת ליל פסח], דזה וזה שוין הם [וכמו שהבאנו משם הדרישה לעיל]. וגם לפי פירוש רש"י דפירש ז"ל שמורים לכל בני ישראל לדורותם, משומר ובא מן המזיקים כענין שנאמר ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף, וכן ממ"ש שם גבי דכתיב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, ולילה רשות למחבלים הוא וכו', משמע דהשמירה

ולא אאמין שמתוך עיון הסוגיא כתב דברים  
אלו עי"ש, וצ"ע.

### מבאר שברכת מעין שבע יש לה דין כתפלה ההזרה

ג. כתב הטור (בסימן רס"ח) וז"ל: כתב רב עמרם  
[בסידורו בתפלת ליל שבת] טעה ולא  
הזכיר של שבת בערבית, מחזירין אותו. ורב  
משה גאון כתב, יחיד שטעה ולא הזכיר אתה  
קדשת בליל שבת, אם שמע מש"ץ מגן אבות  
בדברו שהיא ברכת מעין שבע מראש ועד סוף,  
יצא ידי חובתו. ורב נטרונאי גאון כתב אפילו  
לא התפלל שבע ברכות כלל, ושמע מפי ש"ץ  
מגן אבות מראש ועד סוף, יצא ידי חובתו,  
עכ"ל. ועיין שם שתמה הטור דאך יוצאים  
בברכה אחת מעין שבע חיוב תפלה שיש בה  
שבע ממש. ועיין שם בבית יוסף שיישב דלא  
איתמר אלא לגבי תפלת מעריב שהיא רשות,  
עיש"ב. ועיין שם עוד בטור שהביא מקמי האי  
מעשה נורא מספר חסידים שאין לדבר בשעה  
שאומרים ויכולו ומעין שבע וקדיש עי"ש.  
ובשלחן ערוך (שם סעיף י"ג) פסק כן להלכה  
שמי שטעה או לא התפלל כלל בליל שבת, אם  
שמע מפי הש"ץ ברכת מעין שבע יצא ידי  
חובתו.

**ודברים** אלו תמוהים לכאורה, שמנגדים ש"ס  
ערוך (בשבת שם) שתיקנו ברכה זו  
מפני סכנת המזיקים, והצריכו לש"ץ להאריך  
התפלה עד שיסיימו להתפלל גם המאחרים  
לבא, דלפי זה נראה לכאורה שאין כאן שום  
חובה על הציבור לשמוע אותה מפי הש"ץ,  
שאינה חובה לא כתפלה ולא כחזרתה, ואם כן  
איך כתבו רבותינו הגאונים והראשונים הנ"ל,  
שיוצאים חובת התפלה בשמיעתה, ואיך פסק  
מרוך ז"ל בשלחן ערוך כן להלכה, והלא, מאחר  
דאינה חובה על הציבור כלל, ודאי אינם  
מכוונים לצאת באמירת הש"ץ, וגם הש"ץ אינו  
מכוין להוציא הציבור, וקיימא לן דאין יוצאים

וצריך לדעת אי הני אמוראי פליגי אהדדי, או  
מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי,  
והנפקא מינה להא דאמר רב נחמן דליל פסח  
הוא ליל שמורים אם הוא מוסכם לכולי עלמא  
או לא. והנה מהתוספות בראש השנה (דף י"א  
ע"ב ד"ה לילה) נראה דאין בזה מחלוקת, וכן  
נראה מסתימות הרי"ף והרא"ש בפסחים שם  
שהעתיקו שלשת התירוצים. ומעתה יש לשאול  
דמאחר דרבא מודה בהא דליל פסח הוא ליל  
שמורים, אם כן איך אמר בשבת שם (דף כ"ד  
ע"ב) בסתמות דביום טוב שחל בשבת אומרים  
מעין שבע, דמדלא חילק משמע דהוא הדין  
לליל פסח, ואיך שייך בליל פסח סכנת  
המזיקים, והלא הוא ליל שמורים וכנ"ל.

**אמנם** לפי האמור אתי שפיר, שהרי גם  
בשבת גופא דאיתא לשמירה מעלייא  
וככל הנ"ל, מכל מקום בבתי כנסיות שלהם  
שהיו מחוץ לעיר במקום דשכיחא היזיקא  
איכא סכנה, ושפיר תיקנו מעין שבע, ואם כן,  
הוא הדין בליל פסח, שהגם שהוא ליל  
שמורים, היינו שתועיל לגבי השותה ארבע  
כוסות בביתו, שהוא מקום דלא שכיחא  
סכנה, אבל תפלת ערבית שהיא כשדה איכא  
סכנה טפי, ושפיר אמר רבא מילתיה בסתמות  
שגם בליל פסח שחל בשבת אומרים מעין  
שבע.

**והנה** כל זה לפי דברי התוספות הנזכרים,  
אבל אי נימא שלעולם רבא לא סבירא  
ליה כרב נחמן ולכן לא תירץ בפסחים שם  
דהוא משום ליל שמורים, אז בפשטות אתי  
שפיר דאיהו גופא קאמר בשבת שם דבליל  
פסח שחל בשבת צריכין לומר ברכת מעין  
שבע דאיתא לסכנתא. ועיין בספר מרכבת  
המושנה על המכילתא (פרשת בא סוף סימן י"ד)  
מה שצידיד בזה. ועיין בפתח הדביר (על סימן  
רס"ח, ובהשמטות לשם באורך) שגמגם בזה טובא,  
וכל מעיין דשפיר חזי יבחין בחולשת דבריו,

להאריך הש"ץ הזמן בבית הכנסת, ואין לה שייכות לציבור מצד חיוב התפלה, אם כן איך היחיד יוצא ידי חובת תפלה בשמעו ברכה מעין שבע, והלא דין זה לא נאמר אלא רק בחזרה של שחרית ומנחה דשייכי לציבור גם כן, כי בהם מכוין להוציא מי שאינו בקי, ומוכרח לכוין [להוציא] לכל אחד מהציבור ששומעין תפלת החזרה ממנו, וכיון דש"ץ מכוין בחזרה להוציא הציבור ידי חובתם אף על פי שהתפללו בלחש, להכי מי שטעה בתפלת לחש יוצא ידי חובתו בחזרה של ש"ץ, משום דאיכא כוונת שומע ומשמיע, אבל ברכה זו של מעין שבע אם נאמר שנתקנה רק לש"ץ כדי להאריך הזמן בבית הכנסת, ותקנו לו שיתפלל פעם שנית, איך יוצא הטועה ידי חובת תפלת לחש בה, והלא בעינן כוונת שומע וכוונת משמיע, ואין הש"ץ המשמיע מכוין להוציא שום אחד מן הציבור בברכה זו, אלא ודאי שברכה זו תקנו אותה חז"ל כמו חזרה של שחרית ומנחה, ולהכי יחיד הטועה בלחש שצריך לחזור ולהתפלל יוצא ידי חובתו בשמעו ברכה זו מש"ץ עכ"ל. ועיין בפתח דבריו שהביא להרב נוהג כצאן יוסף (דף קנ"ז סימן י"ט) שהסיק מכח המעשה מספר חסידים (סימן נ"ח) שהביאו בטור שם, שברכת מעין שבע דין חזרת התפלה יש לה, ולכן לא נכון לדבר כשאומרה הש"ץ עי"ש. ועיין מ"ש בספרו בן איש חי (שנה ב' פרשת וירא אות י').

**והנה** לפי האמור בכאן שמכח תקנת חז"ל נעשה ברכת מעין שבע כדין חזרת התפלה, והיא חלק מחיוב תפלת ערבית דשבת, אם כן לכאורה יש חיוב באמירתה תמיד לביל שבת באין הבדל זמן או מקום, דאם באנו מצד סיבת התקנה שאמרו חז"ל שהיא מפני סכנת המזיקים, שייך לחלק, דבליל פסח או בבית האבל או בית חתנים שאין לאמרה, שהרי אין כאן סכנה, אבל מאחר שתקנו אותה במקום חזרה, ועשו אותה כחלק

בשמיעה אלא כששומע ומשמיע מכוונים יחדיו לצאת ולהוציא.

**אמנם** מצאנו מבוא ליישב קושיא זו על פי דברי המטה יהודה עייאש (בסימן תקפ"ב) גבי דין שכח לומר המלך הקדוש בברכת מעין שבע וז"ל: כתב הרב שיירי כנה"ג דגם בברכת מעין שבע אם טעה ואמר האל הקדוש, אם עדיין לא חתם הברכה חוזר להמלך הקדוש שאין כמוהו, ואם כבר חתם חוזר לראש יע"ש, ונראה עיקר כסברתו, ודלא כהפ"ח דכתב דכיון דלא נתקנה אלא משום סכנה ולכך אין מזכירין בה ענין היום, דחותם בשל שבת לבד, אם כן בטעה אין מחזירין אותו, וכתב שכן דעת מהר"ש גרמיזאן ז"ל יע"ש, דהרי היא במקום תפלה ממש למי שטעה בתפלה, ויוצא ידי חובתו כשישמענה מפי הש"ץ כדלעיל (סימן רס"ח), ואף על פי שאין מזכירין בה ענין היום, מה בכך, מעיקרא לא תקנוה חכמים אלא בשבת בלבד ולא ביום טוב, ולפי תקנתם חזר להיות דינה כתפלה ממש, והטעות שיהיה בה דינו כדין טעות שבגוף התפלה, ודו"ק עכ"ל.

**הרי** קמן מזה לדעת הגאון מהר"י עייאש ז"ל שמאחר שתקנו חז"ל ברכת מעין שבע מטעם סכנת המזיקים, העמידה בכח תקנתם במקום תפלה, וכדין החזרה שהיא חובה ממש על כל הציבור.

**והגם** שמצאנו ראינו לג"ע החיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה (שם) שפקפק על דברי הרב מטה יהודה אלו, הלא כבר בא מי שגדול הוא מרן הרי"ח טוב ז"ל בשו"ת רב פעלים (ח"ג באו"ח סימן כ"ג) ויישב תמיהות ג"ע החיד"א ז"ל על הרב מטה יהודה, וביאר והרחיב דבריו באר היטב, וז"ל שם: ולי אנה עבדא נראה דיפה הוכיח הרב מטה יהודה מדין הטועה (דסימן רס"ח), דאם נאמר שלא נתקנה ברכה מעין שבע בשביל הציבור, אלא רק כדי



יוצאים בשמיעתה ידי חובת תפלת ערבית שנתקנה כדין חזרה, וקרוב לזה מצאנו בשו"ת הריב"ש (סימן ל"ד) עי"ש.

**יוצא** לנו מזה טעם והסבר נכון למחלוקת הראשונים בדין זה דקמן. דהפוסקים הסוברים שאין אנו מחלקים, ותמיד בליל שבת אומרים ברכת מעין שבע גם לרבות ליל פסח שחל להיות בשבת ובבית אבל ובית חתנים, יש לומר שסברתם היא דאחר שנתקנה כדין חזרת התפלה, אין סיבת וטעם תקנתה עיקר, ואפילו כשלא שייך הטעם, אין התקנה זוה ממקומה, שכבר עשאוה כחלק מהתפלה. אולם הפוסקים דאין אומרים אותה בליל פסח וכדומה, סברתם דהסיבה והטעם שעבורה נתקנה לעולם במקומה היא עומדת, והיכא דלא שייכא הסיבה, מעיקרא לא תקנוה, הגם שיוודו שפיר שמאחר שתקנוה והיכא שהיא נאמרת יש לה דין חזרה, ודו"ק.

**והנה** נראה שגם רבנו האר"י ז"ל דעתו היא שברכת מעין שבע נתקנה כעין חזרת התפלה, והיא חלק בלתי נפרד מסדר תפלת ערבית של שבת, שאין כוונתה ותיקונה של תפלת ערבית דשבת נשלמת אלא על ידי אמירתה, שכן כתב בשער הכוונות (בדושי ערבית ליל שבת דרוש ב' דף ע' ע"ב) וז"ל: וזה סוד ברכת מעין שבע של ליל שבת, והוא כי נודע כי כל חזרת עמידה ע"י הש"ץ היא בחג"ת, ולכן בשחרית דימי החול שהיא עולה ממש בחג"ת הנקראים מדת יום, לכן יש חזרת עמידה גמורה, אבל עתה שאינה עולה שם, אמנם עם כל זה יורד הארה משם אליה, לכן היא חזרת [ברכה אחת] מעין שבע, ולא גמורה בשבע ממש עכ"ל. (דו"ק כי מתוך דברים אלו תשכיל יישוב לקושיית הטור הנזכרת לעיל).

**וכבר** רמז לדעת רבנו האר"י ז"ל בזה, ג"ע החיד"א ז"ל בספרו מחזיק ברכה (סימן תקפ"ב אות ג) בדין ש"ץ שלא אמר המלך

מחויב סדר התפלה דליל שבת, תהיה מאיזה סיבה שתהיה, אם כן מאיזה טעם נוכל להשתמש מלאמרה בשום זמן ומקום.

**וגדולה** מזו הלא אם אנו באים רק מצד סיבת וטעם התקנה שתיקנו מעיקרא משום סכנת המזיקים, אם כן למה אנו אומרים אותה בזמננו שבתי כנסיות שלנו בתוך העיר מקום המושטמר ולא שייכא טעמא דסכנה, אלא מוכח כדאמרן, שהגם שסיבת התקנה היתה משום חשש הסכנה, מכל מקום מאחר שבכח תקנתם נתנו חז"ל לברכה זו תוקף דין חזרת התפלה, ועשאוה כחלק מחויב תפלת ליל שבת, ממילא לא אזלינן בתר טעמא דמעיקרא, ובכל מקום ובכל זמן אומרים אותה, הן בבתי כנסיות שלנו שהם בתוך העיר, והן בבית חתנים ובבית האבל, והן בליל פסח שחל להיות בשבת.

**והגם** שישנם כמה ראשונים שסוברים שבבית אבל ובבית חתנים אין לאמרה, וכן לגבי ליל פסח שחל בשבת, ובאמת מרן בשלחן ערוך (סימן רס"ח סעיף י') פסק כן, וזה למרות שגם כן פסק כדעת רב משה גאון ורב נטרונאי גאון שסוברים שיוצאים בשמיעתה מפי הש"ץ חיוב תפלת ערבית, והוי לכאורה כתרתי דסתרי, מכל מקום אנו כוונתנו בזה להביא סניף וסיוע והסבר להראשונים הסוברים שלעולם אומרים אותה, הן בליל פסח, והן בבית אבל ובבית חתנים. ואין הכי נמי לשיטת הראשונים החולקים, ולדעת מרן ז"ל, שפיר יש ליישב דלעולם הא דאומרים אותה תמיד אפילו בבתי כנסיות שלנו הוא מפני מנהג אבותינו בידינו, שהתקנה במקומה דמעיקרא עומדת, בלבד היכא דלא שייכא מעיקרא ואפילו בזמן אבותינו כמו בליל פסח ובבית חתנים ובבית האבל, שאז ודאי גם בזמנם לא היו אומרים אותה מפני דאין סכנה, אבל היכא דאיתא להאי טעמא, אז ודאי שיוודו הראשונים האלו, ומרן מלכא שפסק כוותיהו, דשפיר

האר"י ז"ל דגילה דברכה מעין שבע היא חיוב במקום חזרה. וגדולה מזו מצינו לרבנו הרש"ש ז"ל דסבירא ליה שגם ביום טוב של פסח שחל בשבת אומרים ברכה מעין שבע, היפך כל הפוסקים הפשטנים דאזלי בתר טעמא דאמור בה רבנן לפי הפשט, עכ"ל לענייננו עי"ש.

**וראה** זה חדש שדקדקתי שגם הנשר הגדול הרמב"ם ז"ל, אשר כתב עליו הרב משפטי שמואל (סימן ק"כ) וז"ל: כל דברי הרמב"ם הם בתכלית הדיוק, ויש לדקדק ולפלפל בדבריו כאשר תוכל לדקדק בגמרא עצמה עכ"ל, והביאו בראש רשימת הכללים לספר היד, סבירא ליה דברכת מעין שבע עניינה כעין תפלת החזרה, וכמו שדקדק וכתב (בפרק ט' מהלכות תפלה הלכה י') וז"ל: בליל שבתות חוזר ש"ץ אחר שמתפלל בלחש עם הציבור, ומתפלל בקול רם וכו'. ועוד שם (הלכה י"א): לפיכך חוזר שליח ציבור ומתפלל וכו', עכ"ל. והדברים ברורים ומפורשים, דמי הכריחו לכתוב כן, והיה יכול לכתוב: בליל שבתות אחר תפלת ערבית יברך ש"ץ ברכת מעין שבע, ודו"ק היטב. שו"ר שכ"כ מפורש בתשובותיו (מהדורת בלאו סימן רכ"א) וז"ל: כמו שתיקנו חזרת תפלת מעריב בליל שבת בעבור המתאחרים וכו' עכ"ל. ועיין ראבי"ה (סימן קצ"ו) שעמד על הא דאומרים ברכת מעין שבע האידנא דליכא סכנה, וכתב ליישב על פי הירושלמי דנתקנה כעין חזרה עי"ש.

הרי קמן שמכח טעם הנזכר אשר בססנו על שיטות הגאונים וגדולי הראשונים והפוסקים שמאחר שנתקנה ברכת מעין שבע ויהבו בה טעמא משום חשש סכנת המזיקים, מכל מקום כיון שתיקנוה כחלק מהתפלה, ונתנו לה דין כחזרת התפלה ממש, לכן אין מחלקים שוב בין הזמנים והמקומות, ולעולם היא נאמרת בליל שבת כסדר וכתיקון נוסח תפלת ליל שבת. אלא שהוסיפו עוד לבאר ג"ע

הקדוש בברכת מעין שבע בשבת דעשרת ימי תשובה, וז"ל: וכל הרבנים הנזכרים [השכנה"ג והפר"ח וכו'] כתבו על פי הפשט, אמנם לפי מה שכתב רבנו האר"י ז"ל דברכת מעין שבע חובה היא, ורז"ל שאמרו [הטעם] מפני עם שבשדות, סו"ד שתו בדברי קדשם והיה העלמ'ה, אם כן מאחר שכל הרבנים הנזכרים [הפר"ח ודעימיה] תלו טעמייהו דאינה חובה, בהגלות נגלות אמרי קודש האר"י זצ"ל דחובה היא, וגם רז"ל כיוונו לסוד הדבר, אלא שהיו נותנים טעם לפי הפשט, ותחת כבודם הטמינו ברמז' בהדי כבשי, נראה דחוזר, וכהוראת הרב שכנה"ג, עכ"ל.

**ועיין** למרן הרי"ח טוב ז"ל בתשובתו הרמתה שברב פעלים הנ"ל, שהביא כנ"ל מג"ע החיד"א ז"ל, וסיים עלה וז"ל: והנה באמת בחזרה של שחרית שאמרו בה טעם על פי הפשט כדי להוציא שאינו בקי, מצינו לרבנו האר"י ז"ל דיהיב בה טעמא שהיא חיוב, וצריכה לכל הציבור, אף על גב שהתפללו בלחש כולם. וכן בברכה מעין שבע נמי אמר להדיא שהיא חיוב כמו החזרה, ועל מה שתיקנו מעין שבע ולא שבע ממש, נתן בזה טעם נכון על פי הסוד, וכמ"ש בשער הכוונות (דף ע' ע"ב). ובאמת מצינו ראינו כי בעיר הקודש ירושלם תובב"א שהיא אתרא דקבלו עלייהו הוראות מרן ז"ל בשלחן ערוך, וכבר פסק מרן ז"ל בשלחנו הטהור (סימן רס"ח סעיף י') דאין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרין לבא, וכבר נהגו בכך בירושלם, עם כל זה אחרי שבא חכם הוא רבנו הרש"ש ז"ל, החליפו שיטה, ונהגו שיאמרו מעין שבע בבית חתנים ואבלים, וכאשר העיד הרב פרי האדמה [בספרו מזבח אדמה דף ב' ע"ב] אשר נשתנה המנהג בזמנו. ועיין שלמי חגיגה (דף קצ"ח) וחסד לאלפים (סימן רס"ד רס"ח אות ז'). נמצא עבדי מעשה רב בברכות לשנות המנהג משום דאזלי בתר רבנו

הרי לנו מכל זה בבירור דעת מרן האר"י ז"ל על פי הכתוב לחיים בספר שער הכוונות דסבירא ליה שנתקן ברכת מעין שבע כתפלת חזרה. וכן סידר מרן הרש"ש ז"ל בסידורו פרטי הכוונות שע"י ברכת מעין שבע שהם כהמשך ותשלום אל כוונות תפלת ערבית דשבת. ועל פי זה כתב בהדיא בדעת האר"י ז"ל אחד המיוחד מנאמני ביתו וממעתיקי השמועה לדורות של כתבי הרח"ו ז"ל, הוא הרב המקובל מהר"י צמח ז"ל, בהגהתו לפרי עץ חיים (שער השבת פרק י"ג), ובספרו נגיד ומצוה וז"ל: ברכת מעין שבע צריך לאמרה כפי טעם הסוד הכתוב בכוונות [פירושו כנ"ל שנתקנה כעין חזרה], ולפי שמציאותו לא נמצא כי אם בליל שבת לבד, אפילו כשחל יום ראשון של פסח בשבת אומר אותה, מה שאין כן כפי הפשט, עכ"ל. ומוכח מזה אם כן שהוא הדין שבבית האבל ובבית החתן, לדעת האר"י ז"ל צריך לאמרה שנתקנה כחלק מהתפלה וכעין חזרת הש"ץ, וככל הנ"ל.

**וכזאת** כתב מהרי"ח סופר ז"ל בכף החיים שלו בכמה מקומות. עיין בהלכות שבת (אר"ח סימן רס"ח אות ל"ח) וז"ל: ואומר ש"ץ ברכה אחת מעין שבע וכו' שנתקנה משום סכנת מזיקין וכו', וזהו טעם הפשט, אבל ידוע שכל דברי רז"ל הם על פי הסוד, ויש בהם סודות עמוקים, אלא שאף על פי כן מלבישים אותם בדרך פשט כידוע, והרב [האר"י] ז"ל בשער הכוונות (דף ע' ע"ב) נתן טעם בסוד לברכת מעין שבע, והיא כמו חזרת העמידה, יעו"ש עכ"ל. ושם (באות ו') גבי הא דפסק בש"ע (שם סעיף י') דאין אומרים מעין שבע בבית חתנים ואבלים, כתב וז"ל: אמנם כל זה הוא לפי הפשט, אבל כבר כתבנו לעיל דכל

החיד"א והרי"ח טוב ז"ל לפי שיטת רבותינו המקובלים, שכך קבלו, שהטעמים שנתנו חז"ל לתקנותיהם על פי הפשט, אלו גילו לנו בתלמוד, והסתירו בדבריהם טעמים ונימוקים על דרך הסוד, וחזר להיות שיטת מרן האר"י ז"ל כשיטת כל הראשונים הנ"ל, וטעמו כטעמם. אלא דמר איירי בגופי תורה, ומר איירי בנשמת התורה, וכל הנחלים הולכים אל הים. ועיין באורך מ"ש בענין זה לקמן (בחלק ג' סעיף ה') ותרו"ץ.

**ועיין** להרב ישכיל עבדי (חלק ה' סימן ל"ה) שנשאל בענין אמירת ברכת מעין שבע במנין המתפללים בבית, וכתב בפשיטות כמו שכתבנו לעיל בדעת מרן האר"י ז"ל, וז"ל: הנה לדברי האר"י ז"ל הדבר פשוט שדעתו ז"ל לאמרה בכל מקום, גם באינו מקום קבוע, דאף דלא בא הדבר מפורש להדיא בדבריו בשער הכוונות, אך לפי הטעם שכתב שם בחיוב אמירתה שהיא מעין החזרה, שהיא בחג"ת, הרי שאין חילוק בין מקום למקום, דוגמת החזרה שאומרים אותה בכל מקום, גם באינו מקום קבוע. ועיין בסידור הכוונות של תפלת ערבית ליל שבת כמה מהסודות בברכת מעין שבע, והוא קשור עם תיקון התפלה, ואי אפשר לדלגה בשום מקום, רק היחיד שאין בכחו לתקן זה אין לאמרה, דומיא דחזרת העמידה שאינה נאמרת ביחיד וכו' וכו'. ועל כן הרוצה להתהלך על פי האר"י ודאי דאין לו לחלק בין מקום למקום, לפי הכלל שיש בדינו כי במקום שהאר"י חולק על דעת מרן, דנקטינן כדעת האר"י, מפני שאנו אומרים שאילו נגלה למרן ז"ל דברי האר"י ז"ל גם הוא היה כותב כדבריו, ודאי דכן ראוי להורות הלכה לדורות, עד כאן לשונו.

ג. הכוונה לפסק מרן בש"ע.

לבטלה, ויש לומר הואיל שתחילה הוקבעה לצורך האורחים, והורגלו בה בבית הכנסת, נעשית עלינו כמו חובה, וצריכין אנו לקדש תדיר אע"פ שבטלו האורחים בבית הכנסת, מידי דהוה אברכה אחת מעין שבע שאנו מתפללים בליל שבת, אע"פ ששתי כנסיות שלנו עתה ביישוב, ואין שייך אותו טעם כלל שפירשתי לעיל, שהוא משום סכנת המזיקים עכ"ל. וכן כתב ברבנו ירוחם (ספר אדם נתיב י"ב חלק י"ט דף ק"ה ע"א) וז"ל: ובזמן הזה אע"פ שאין בו טעם זה [של סכנת המזיקים], כיון שנתקנה לא עקרוה ממקומה עכ"ל. ועיין בתשובת הרשב"א (ח"א סימן ל"ז).

**והאחרונים** ביארו הדברים יותר, עיין בספרי הגר"א מוילנא בחלק מעלות הסולם (דף ט"ו ע"ב) וז"ל: וגדולים מעשיו [של הגר"א] לחדש הרבה דינים כימי עולם וכשנים קדמוניות בזמן התלמודים, ואף אותם אשר פג טעמם, כוח הדין לא נמר, והוסיף לומר שצריך להזהר בכל דברי חז"ל אף שבטל הטעם שגילו, כי לא גילו רק טעם אחד, והעלימו הרבה טעמים כמוסים ונעלמים, מהם אשר בסתרי הקבלה סתרם, ומהם אשר אין מגלים אלא לצנועים ולחכמים אנשי מעשה הגדולים עכ"ל.

**ובעין** זה כתב מרן הרי"ח טוב ז"ל בכמה מקומות מספריו, עיין בספרו אמרי בינה בשו"ת שבסופו (סימן ג') באורך, וסיים שם וז"ל: ולכן הוא הדין במצות חכמים, אפילו אם תמצא טעם מפורש בדבריהם על מצוה ותקנה וגזרה שגזרו לאסור בכך וכך, אין זה טעם העיקרי, אלא יש להם טעם אחר נכון ויציב שלא רצו לגלותו עכ"ל עיש"ב. ועיין בספרו בן איש חי (שנה א' פרשת כי תשא אות ט"ז) בענין קדושת ובה לציון שתקנה משום גזרת המלכות וז"ל: ואף על גב דבטלה הגזרה לא ביטלו קדושה זו אחר כך, מפני שבאמת יש בה טעם על פי הסוד, ומה שלא תקנו אותה אנשי

דברי רז"ל שבגמרא הם מסודרים על פי הסוד, וגם האר"י ז"ל בשער הכוונות נתן טעם בסוד לברכה מעין שבע, ושצריך לאמרה וכו' כמו שאומרים חזרה אחר תפלת שחרית ומנחה, יעו"ש. ואם כן לפי זה לא יש חילוק בין בית חתנים ובין בית אבלים ובין בית שאינו בית הכנסת קבוע וכו', אלא כל שיש עשרה מתפללים ביחד בכל מקום שיהיה צריך לומר אותה, וכן כתב בסידור חסד לאברהם למהר"א טובייאנה וכו', וכבר כתבנו כמה פעמים דכנגד דברי האר"י ז"ל שנותן טעם בסוד לא חיישינן לספק ברכות עכ"ל.

**והנה** יסוד זה מוסכם ומקובל בידינו מפי הראשונים והאחרונים פשטנים ומקובלים, שתקנות חז"ל שתיקנום משום איזה סיבה, הגם שהסיבה נתבטלה, התקנה במקומה עומדת. וכן כתב אבי התעודה הרמב"ם בתשובותיו (מהדורת בלאו סימן רכ"א) בהיותו דן בענין חזרת התפלה אם יש לאמרה גם כשכל הציבור בקיאין וכבר התפללו בלחש, וכתב וז"ל: וכמו שתיקנו חזרת תפלת מעריב בליל שבת בעבור המתאחרים כדי שישגו התפלה, ונתחייב זה תמיד, אפילו אין שם מי שלא היה שם בתחילה, וכן כל מה שתיקנו בסיבת [דבר] כזה, אין עניינו עד שתהיה שם הסיבה לעשותו אשר בעבורה נתקן, אלא עניינו שיעשה זאת בכל אופן שזאת תהיה שם הסיבה המחייבת לעשותו, וצריך להבין זה הענין לפי שלולי זה היו חכמים ז"ל נותנים דבריהם לשיעורים, והיו צריכים לבדוק כל אדם בבית הכנסת ולדעת מצבו, ואז יחזור שליח ציבור על התפלה או לא יחזור, ולא כך ענין התקנות והגזרות, עכ"ל.

**ובאור** זרוע (הלכות ערב שבת אות כ') בדין תקנת קידוש של בית הכנסת בליל שבת שהוא בעבור האורחים, כתב וז"ל: אם כן מעתה שאין אורחים בבית הכנסת, מפני מה אנו מקדשים בבית הכנסת, היה נראה ככרכה

הרי קמן גדר שאלתם להדיא, דהוא אם נכון לברך ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת על פי הקבלה וכמ"ש שם בספר חמ"י להדיא שכן צריך לברכה על פי הסוד, הגם שהוא נגד פסק הש"ע והפוסקים. דאם לא כן מה המקום לספק, דהרי הוא אחד נגד רוב מנין ורוב בנין. ומזה פשוט וברור שתשובתו של מרן הרש"ש ז"ל אליהם היא על פי הקבלה וכמו שנבאר בהמשך, ולולי זה ברור שלא היו שואלים ודורשים תשובה ממנו, וכדמוכח מכל הע"ז שאלות שהם כולם בענייני סוד בלי יוצאת מן הכלל. וכמה קשה בעיני על הטועים לפרש שתשובת מרן הרש"ש ז"ל היא על פי טעמי הנגלה לחוד, ושכל חילו בתשובתו הוא לחלוק בכח סברתו נגד סברת רבנו נסים גאון ודעימיה, חלילה להעלות על הדעת כן.

**וטרם** נביא לשונו של מרן הרש"ש ז"ל בתשובתו הרמתה, נעיר עוד, כי יראה המעיין בתשובתו שלא הזכיר ולא התייחס כלל למה שפסק בספר חמ"י, והטעם פשוט, כי כבר גילה לחו"ר המערב דעתו בענין ספר חמ"י שאינו בר סמכא בעיניו, וכמ"ש בהמשך התשובה שם בנהר שלום (דף ל"ג ע"ג) וז"ל: גם בעיני יפלא איך כבוד תורתכם משגיחים על דברי ספרי שאר המקובלים כגון חמ"י ומ"ח וכיוצא, שדבריהם מעורבים ומיוסדים על שאר תלמידי הרב ז"ל אשר לא סמך ידו עליהם, ואין ראוי לסמוך כי אם על דברי האר"י ז"ל ותלמידו מהרח"ו זלה"ה, עכ"ל. ומאחר שדברי ספר חמ"י אינם מעלים ומורידים אצלו, לכן לא התייחס אליהם, ולא בא לאמת דבריו ופסקו כלל, אלא להשיב לחכמי המערב דעתו על פי הקבלה וכפי ששאלו כנ"ל, המבוססת אך ורק על כתבי האר"י ז"ל האמתיים.<sup>ד</sup>

כנסת הגדולה מעיקרא, מפני שעדיין לא היה הזמן הראוי ומתוקן לתיקון זה, וכאשר הגיע הזמן הראוי לכך, סיבב הקב"ה סיבה הנזכרת שבעבורה תיקנו קדושה זו כאן, ולכן לא בטולה אח"כ, אע"פ שבטלה הסיבה, כי ראו חז"ל ברוח קדשם שבאמת ראוי להיות קדושה כאן על פי הסוד עכ"ל. ומעתה מובנים היטב דברי מרן הר"ח טוב ז"ל בענין ברכת מעין שבע גופא בכן איש חי (שנה ב' פרשת וירא אות י) וז"ל: ברכת מעין שבע אין עיקר טעם שלה הוא מה שאמרו רז"ל שנתקנה בשביל המתאחרים בבית הכנסת שבשדה, אלא באמת יש בה צורך גדול על פי הסוד, והוא במקום החזרה, ולכן גם אם מתפללים ציבור בבית חתנים ואבלים וכיוצא שאין שם ספר תורה, חייבים לומר ברכה מעין שבע וכו' עכ"ל. והדברים ברורים כשמלה ומפורשים כל צורכם בס"ד.

## הלך ב

**ביאור** ובירור תשובת מרן הרש"ש ז"ל בענין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת

**א.** והשתא נעלה ונבוא לתשובת מרן הרש"ש ז"ל בענין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת. והנה כדי שנבין היטב תשובתו, צריך תחילה לדעת מה היתה השאלה שעליה סובבים דבריו בתשובתו. וכבר ידוע שהשאלה נשאלה לו על ידי חכמי המערב, והיא נמצאת בין הע"ז שאלות המובאות בספר נהר שלום (אות ס"ו) וז"ל: אם יש לומר ברכת מעין שבע בליל פסח כשחל בשבת, ולסמוך על הרב חמדת ימים שאומר כן, היפך פסק השלחן ערוך ההולך אחר רוב בנין ורוב מנין, עכ"ל.

ד. ומ"ש הרב מנחם מענכין היילפרין ז"ל בהגהתו לנה"ש שם (דף ל"א ע"ב), הם דברים תמוהים ומשובשים, ובפרט מה שרצה "להכשיר" ספר חמ"י מחשש היותו מכת הצב"י השבור מכח "אשר מרן המחבר הקדוש (הרש"ש) מביא אותו בספרו

לשוננו של מרן הרש"ש ז"ל יודה שכן דרכו בכמה מקומות<sup>ה</sup>, והרי גם הדברים עדים לעצמם, שכפילות הלשון שכתב: "צריך לומר וכו', אף על פי שנראה שאין לה מקום וכו', מכל מקום צריך לאמרה וכו'", מורה באצבע שיש דברים בגו, ואינם כפל הענין במילים שונות, חוזר חזור בריקניא חלילה.

**ואכן** כוונת מרן ז"ל היא כך, תחילה מה שכתב: יום טוב דפסח שחל להיות

בשבת צריך לומר ברכת מעין שבע כשאר יום טוב שחל להיות בשבת ע"כ, זהו תשובתו ומסקנתו למה ששאלו אם על פי הקבלה צריך לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת. ומה שכתב: אף על פי שנראה שאין לה מקום ע"כ, פירושו, שכיון שברכת מעין שבע כוונתה ותיקונה היא בפרצוף היומי הנתקן בימי חול שבת וראש חודש, ועתה בליל פסח עסקנו בתיקון הפרצוף הזמני, לכן אין לה מקום. ואין לומר דהאי לחודיה קאי, והאי לחודיה קאי, ששתי בחינות תיקונים נפרדים הם, ויאמרה, זה אינו, דהלא קיימא לן שכשאנו עוסקים

זוה לשון מרן הרש"ש ז"ל בתשובתו לשאלה הנ"ל, והוא שם בנהר שלום (דף ל"ב ע"ב): יום טוב דפסח שחל להיות בשבת, צריך לומר ברכת מעין שבע כשאר יום טוב שחל להיות בשבת, אף על פי שנראה שאין לה מקום, מכל מקום צריך לאמרה גם בליל פסח שחל להיות בשבת, כיון שהזכרה בתלמוד (שבת דף כ"ד) ולא חילקו בין פסח לשאר ימים טובים, ואותו החילוק שכתב הר"ן הוא מסברא, עכ"ל.

**והנה** למעשה תשובתו מתחלקת לשני חלקים. כי מה שכתב: יום טוב וכו' צריך לומר וכו' אע"פ שנראה שאין לה מקום, מכל מקום צריך לאמרה וכו', זהו מה שמשיב על דרך הסוד בקיצור וברמיזא. ומה שכתב שוב כיון שהזכרה בתלמוד וכו' ואותו חילוק וכו', ע"כ. זהו תשובתו למה ששאלו על היות דעת המקובלים היפך הש"ע והפוסקים.

**והנה** אין לתמוה על דברים קצרים אלו איך שייך להעמיס בהם טעמים ונימוקים בשקלא וטריא על פי הסוד, כי כל רגיל על

זה כמה פעמים", שזה אינו אמת כלל, כי מרן הרש"ש ז"ל לא הזכירו בדבריו אלא פעם אחת ויחידה, והיא שם (בדף ל"ג ע"ב) כשהזהיר מללמוד בו ומלסמוך עליו שאינו בר סמכא, ותול"מ. ומה שהטעה להרב הגוב"י, הוא שבשאלות חכמי המערב הזכירוהו לספר זה כמה פעמים, ואין אחריותו של מרן הרש"ש ז"ל על סגנון השאלות של הפונים אליו. הן אמת שאין גילוי ואפילו רמז מדברי מרן הרש"ש ז"ל שהרחיק הספר חמ"י מחשש שהיה לו שייכות עם הכת הארורה, שהרי השוה אותו עמו גם ספר משנת חסידים, וכל קפידתו עליהם הוא שכתבו ספריהם בערבוביא, בסומכם גם על כתבי שאר תלמידי האר"י ז"ל, ולא נכנס מרן הרש"ש ז"ל בשאר ענייניהם לקרב או לרחק, ודי בזה בכאן.

ה. עיין בהקדמת סידורו הוא הקדמת רחובות הנהר (דף ח' ע"ג) וז"ל: אמנם צריך להבין ענין עליות אלו לפי משמעות פשט הדברים וכו' והענין הוא שצריך להבין אם עליות אלו הוא כעין דלוג וכו' אם כן מה מעלה וגדולה זו היא להם, אחר שכל הפרצופים של כל העולמות עליונים ותחתונים בצביונם ודמיונם עולים וכו', אף על פי שיש ליישב, אין היישוב ההוא אמיתי לפי סודן של דברים, ועוד שלא כל העתים שוות לעליות האלו וכו' עכ"ל. ובנהר שלום (דף ל"ב ע"ד) וז"ל: ונלע"ד שאפילו בתפלת המנחה דפסח שחל להיות בשבת אין לכיון, כי לכאורה נראה לכיון בה כי היא נדרשת לעצמה שבה נמשכים מוחין מא"א, אע"פ שגם בשאר יום טוב שחל בשבת אין לכיון בה מטעם אחר, הנה בפסח היה נראה לכיון בה בטעם אחר, אבל אין לכיון בה לפי וכו' וכו' עכ"ל. הרי להדיא שכן דרכו של מרן הרש"ש ז"ל לפלפל ולצדד בדברים קצרים בלא להזכיר להדיא טעמי ונימוקי הצדדים, לחייב ולשלול לקרב או לרחק, וכהאי לישא דקמן ממש. ובחידושי ביארתי בלשונות הנזכרים פלאות מעומק פלפולו שטמן ברמ"ז, ואכמ"ל. ועיין עדות בנו הח"י בשמ"ש שכתב אודות תורתו של רבי אבא מרן הרש"ש ז"ל, מובא בספר פרי עץ הגן (עמוד כ"ח) וז"ל: רבי אבא זלה"ה היה אומר כל ימיו שכל נתיבותיו אשר באו בכתב, אינם אלא רמזים וראשי פרקים, ודרך כלל מגלה טפח ומכסה אלף אלפים טפחים, ומליבא לפומא לא גליא וכו' עכ"ל, עייש"ב.

(שבת כ"ד) ולא חילקו בין פסח לשאר יום טוב, פירוש, וכמו שהארכנו כבר (בחלק א' סעיף א') שמסתימות הש"ס מוכח דאין חילוק בין פסח לשאר ימים טובים, שבכל יום טוב שחל בשבת אומרים ברכת מעין שבע. והשיטה האחרת, שהביא אותה מרן בשלחן ערוך, שחילק בין פסח לשאר ימים טובים, אין החילוק ההוא מפורש בש"ס, וכמו שסיים: ואותו חילוק שכתב הרב רבינו נסים הוא מסברא ע"כ. יוצא מזה שאין כאן כל חשש מפאת שיטת הפוסקים הפשטנים הסוברים שאין לאמרה, שכאילו דברי המקובלים הם נגד הש"ס, דאינו כן כנ"ל, שסתימות הש"ס מוכח כשיטת המקובלים, והפוסקים החולקים בזה סמכו על דבר הנלמד מסברא, ובכגון זה יודו כולי עלמא שהכרעת המקובלים תכריע במחלוקת הפוסקים ותפרש לן סתמות לשון הש"ס כפשטו וסתימותו, וכמפורש ומוסכם כלל זה בכללי הפוסקים, וכאשר נביא עוד לפנינו (בחלק ג') אי"ה. והרי ביארנו דבריו של מרן הרש"ש ז"ל דבר דבור על אופניו, ודבריו מובנים ומוסברים מאירים ומזהירים בטוב טעם ודעת, הן על פי נגלה, והן על פי נסתר, אין במ נפתל ועיקש, כאשר יודה כל מבקש ומודה באמת.

ועיין בזה בספר תולדות אהרן ומשה להרב המקובל כמוהר"ר אהרן פירירא ז"ל (דף מ"ז ע"ד ד"ה ועם הנז"ל) שכן פירש בכוונת דברי תשובתו של מרן הרש"ש הנ"ל כמ"ש אנו בעניותין לעיל. וכן העלה ופירש בכוונת מרן הרש"ש ז"ל ככל דכתיבנא לעיל גדול המקובלים שבדור האחרון הרה"ג כמוהר"ר עובדיה הדאיה זצ"ל בספרו ישכיל עבדי (חלק ז' בדעה והשכל סימן ט"ז עמוד ת"ו טור ב'), עיש"ב. וכן זכורני שזה רבות בשנים ראיתי תשובה למהרי"ח סופר בעל ספר כף החיים בספרו שו"ת באר מים חיים שעדיין בכת"י שדרך בה בפירוש כוונת מרן הרש"ש ז"ל בדרך זו, ואינו תחת ידי כעת לעיין עליה ולהביא דבריו הנה.

בתיקון פרצוף הזמנים, נטפל לו התיקון דפרצוף היומי ונתקן ממילא, דהוה בבחינת מעין הנוטף טיפין טיפין וארובות השמים נפתחו, כמ"ש רבנו האר"י ז"ל בעולת תמיד בדרוש בית מועד (דף נ"ג ע"ב), ולכן אין לאמרה. זהו פירוש דבריו במה שכתב: אף על פי שנראה שאין לה מקום. ועל זה סיים: דמכל מקום צריך לאמרה גם בליל פסח שחל להיות בשבת ע"כ, פירוש, דהן אמת דכשאנו עוסקים בתיקון פרצוף הזמנים, אז נתקן פרצוף היומי ממילא, הנה הכוונה בזה הוא שאין צריך שנכוין הכוונות השייכים לתיקון הפרצוף היומי, אבל לעולם התפלות והברכות השייכים לתיקונו נאמרות, והמצוות נעשות, והכל בדרך פשט בלי כוונה, וכמו שהאריך להוכיח כן מרן הרש"ש ז"ל בפסק אחר שנשאל אודות התפלות והמצוות של ימי ספירת העומר (נהר שלום דף ל"ב ע"ב) עי"ש, דאם לא כן גם בימי העומר ובימים שבין ראש השנה לשמיני עצרת שאז אנו עוסקים בתיקון פרצוף הזמנים לא היה לנו להתפלל התפלות הסדורות בכל יום בחול ובשבת כיון שאין אנו עוסקים אז בתיקון פרצוף הימים, ולא כן הוא, אלא שמתפללים כסדר שאר הימים, אלא שאין מכוונים הכוונות, וכידוע כל זה ופשוט לעובדי ה' בכוונה. ואם כן הוא הדין בכאן, שגם בליל פסח שחל בשבת צריך לאמרה, ובאמירתה בלי לכוין הכוונות נתקנים התיקונים שע"י ברכה זו ממילא בפרצוף היומי, אע"פ שעיקר תיקוני הלילה כולם הם בפרצוף הזמני, וכנ"ל, ואם לא יאמרוה כלל יחסר להתיקון ההוא בפרצוף היומי. והרי כבר ביארנו שיש הכרח גדול באמירתה בליל שבת שנתקנה כעין חזרה וככל הנ"ל (בחלק א' סעיף ג'). עד כאן ביאור תשובתו של מרן הרש"ש ז"ל בחלקו הראשון.

וביון שעדיין עליו ליישב היות זה לכאורה נגד ההלכה הפסוקה, וכפי ששאלוהו, לזה סיים וכתב וז"ל: כיון שהזכרה בתלמוד

המערב את דעת החמ"י שכתב בפירוש על פי הסוד לאמרה, והגם שלא מפיו אנו חיים וכנ"ל, אבל מכל מקום ידוע שרוב מנהגי המקובלים שמביא בספרו הם כפי שנהגו מקדמת דנא בבתי המדרש של חכמי הרז.

והנה לענין הקביעות לגבי הבנת וביאור דעת האר"י ז"ל, כשאנו מסופקים בכוונתו, ובכגון הא דלא גילה לנו דעתו בפירוש, מוסכם הדבר שהברסמכא הגדול ביותר הוא מרן הרש"ש ז"ל, ויכולה הזמן והמה לא יכלו אם היינו מלקטים בכאן האומרים כן, וכבר חיברתי על זה ספר בשם "אהבת שלום" לך שם וראה דברים כהווייתם. ובפרט שכן העד העיד בנו מרן הרש"ש ז"ל בעצמו שכל דבריו הם דברי האר"י ז"ל לא זולתו, ואפילו במקום שכותב לכאורה דבר חידוש שלא נמצא מקורו בהשקפה ראשונה בהכתבים הקדושים, באמת מקורו מעומק תורתו של האר"י ז"ל, וכמ"ש בנהר שלום (דף ל"ב ע"א) וז"ל: אמנם חלוני היא שיתנו לב בדברים האמורים שם [בסידור נהר שלום], ובפרט במה שכתבתי בהקדמה [הקדמת רחובות הנהר], שבה נכללו ונסתמו דברים גדולים וסודות נעלמים, להשקיף עליהם פעם ושתים בהשקפה טובה כראוי וכנכון, כי לא דבר ריק הוא. והנה עדי בשמים וסהדי במרומים כי כל הכתוב שם כולם דברי אלהים חיים האמורים מפיו האר"י ז"ל למהרח"ו ז"ל ואין עוד מלבדו וכו', ולפיכך אמרתי שיעיינו בהם שהם דברי הרב האר"י ז"ל, עכ"ל. ועוד לו שם (דף ל"ד ע"א) וז"ל: ואני קצרתי בענין זה כל מה שאפשר, כי יראתי פן יפלו דפים אלו ביד מי שעדיין לא למד דברי האר"י ז"ל כראוי ויחשדני שלמדתי בספרים

מבאר ומוכיח שהנכון בדעת האר"י ז"ל הוא כשיטת מרן הרש"ש ז"ל

ב. והנה ידוע כי הדעה הקובעת והמכרעת והמוסכמת בין המקובלים לענין קביעת ההלכה והמנהג על דרך הסוד היא דעת האר"י ז"ל. אבל בהאי נידון דידן לא גילה דעתו להדיא בשום דוכתא מכתביו אם אומרים ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת או לא, ורק זה מצאנו לו להדיא, מה שהבאנו לעיל (בחלק א' סעיף ג') שסובר שברכת מעין שבע יש לה דין כחזרת התפלה, ושהתיקון הנעשה על ידה הוא בהמשך וקשר אחד עם שאר תיקוני תפלות ערבית דליל שבת, ואי אפשר להחסירה בשום מקום או בשום זמן, שמזה יש להניח בודאי שדעתו של רבנו האר"י ז"ל בזה הוא שצריך לאמרה גם בליל פסח שחל בשבת. וכבר הבאנו לעיל שם לדברי מהר"י צמח ז"ל בהגהתו לספר פרי עץ חיים ובספר נגיד ומצוה, שהבין כן בפשיטות שכן הוא על פי דעת האר"י. וידוע שמהר"י ז"ל היה ממעתיקי השמועה של כתבי האר"י ז"ל, וחי בזמן חיים חיותו של הרח"ו ז"ל ושאר גורי האר"י ז"ל, ויצק מים על ידם, והיה מאסף לכל המחנות, וחקרן גדול, ונאמן רוח, וטרח רבות לברר ולהעמיד על תילם כל כתבי ומנהגי הרב האר"י ז"ל מאין כמוהו, והרבה שמועות למעשה שמע מפיו תלמידי הרב ז"ל עצמם, ומפיו הרש"ו בשם אביו, (עיין גולל אור ושלמי ציבור בענין סדר הנחת וקשירת תפלין של יד, ובתשובתינו לעיל בזה סימן ד'), ואם כן מסתמא עדותו זו היא עדות מבוססת על מה שראה ושמע אודות מנהג המקובלים תלמידי האר"י שנהגו כן. וכבר הביאו השואלים המה חו"ד

ו. וכמ"ש בשו"ת דברי יוסף אירגס (סימן א') וז"ל: והנה מכאן מודעה רבה כי דברי המקובלים כולם דברי אלהים חיים הם וכו', זכינו לדין כי האר"י הראה פנים לסברת [המקובלים] הראשונים, ולבסוף הוכיח שלא העמיקו בזה, ולפי מאי דקי"ל הלכה כבתראי אין ספק כי לא נופל האר"י מהם, ומה גם שאף שהיה אחרון בזמן, ראשון הוא במעלה, עכ"ל, ועיין שם עוד (בסימן ב' דף י"ע"ב) בתשובת הרב בנימין הלוי. והדברים מפורסמים וידועים ואין מן הצורך להאריך בדברים פשוטים.



דברי התלמיד, והלא ידוע שג"ע החיד"א ז"ל היה נמנה בין תלמידי מרן הרש"ש ז"ל, ומבאי בית מדרשו בית אל ימצאנו, ומחברי החברה הקדישא סיעתא דשמיא "חברת אהבת שלום" כידוע וכמפורסם.

ועוד זה שכתב בשירי ברכה שכן שמע שעל פי האר"י ז"ל אין לאמרה, פלא הוא הדבר, שממי שמע כזו, והלא דברים שבכתב לא מצאנו ולא ראינו לשום אחד מרבותא שקדם לזמן ג"ע החיד"א ז"ל שיכתוב כן משם האר"י ועל פי דבריו, מה גם דנקט בלישניה דכן שמע, דמוכח דלא מצא כן כתוב באיזה ספר, אלא מפה לאזן שמועה שמע. וידוע ומפורסם דתדיר ורגיל על לשונו של ג"ע החיד"א ז"ל שמועות בענייני הקבלה וביורור דעתו ומנהגיו של האר"י ז"ל מפי רבו הרש"ש ז"ל, וכמו שמצאנו לו בכמה דוכתי, וא"כ מי הוא זה ואי זה הוא ששמע ממנו כן. ופשר הדבר נראה שכן היה דעתו מתחילה של מרן הרש"ש ז"ל, ומפני הטעם הנזכר בדבריו דנראה שאין מקום לברכה בליל פסח שחל להיות בשבת, וכנ"ל טעמו ונימוקו, ומשמנו הביא שמועה זו, אכן שוב חזר בו מרן הרש"ש ז"ל ודחאה, והסכים כמ"ש בתשובתו שצריך לאמרה, וברוך היודע! איך שיהיה, אין שום משקל בשמועות אלו של ג"ע החיד"א ז"ל אפילו להחליש כל דהו פסקו ומסקנתו של מרן הרש"ש ז"ל בקביעת דעת האר"י ז"ל, והדברים פשוטים. ועיין מעיל אליהו להר"א מני ז"ל (עמוד קלא"א טור ב') שכתב כן. והר"א

אחרים, ולא כן הוא עכ"ל עיש"ב. הרי קמן יקר סהדותיה של מרן הרש"ש ז"ל גופיה על דרכו בקודש נהדר שהיא דרך האר"י ז"ל, ודבריו הם הנלמדים והיוצאים מתוך עומק הבנתם של כתבי הרח"ו ז"ל, לא זולת.

ועל פי כל האמור ברור הדבר שנוכל לומר בפה מלא שדעת האר"י ז"ל היא שצריך לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, וכמו שקבע ופסק מרן הרש"ש ז"ל על פי כללי תורתו, וכפי שהבין בפשיטות מהר"י צמח, וכפי שנהגו בבתי מדרש של המקובלים בדורות שלאחר האר"י ז"ל.

ומעתה כמה יש לתמוה על מ"ש ג"ע החיד"א ז"ל בברכי יוסף (או"ח סימן תרמ"ב) וז"ל: ואם אל סודו תדרוש, אורו מראש, סוד שתו השערה, דדוקא בליל פסח השעה אינה צריכה לכך, והדברים עתיקים וכו' ע"כ. ושם בשירי ברכה כתב וז"ל: ואני שמעתי שעל פי האר"י זצ"ל אין לומר ברכה מעין שבע בליל פסח, וכמו שרמזתי בפנים עכ"ל.

והנה מה שכתב בברכי יוסף דדוקא בליל פסח השעה אינה צריכה לכך, לכאורה כוונתו כמ"ש מרן הרש"ש ז"ל גופיה בתשובתו: "ואעפ"י שנראה שאין לה מקום", וכאשר ביארנו לעיל שהכוונה היא, להיות ליל פסח בתיקון פרצוף הזמנים, וברכת מעין שבע בתיקון פרצוף הימים. והוה אמינא זו כבר עלתה על דעתו של מרן הרש"ש ז"ל ודחאה, וככל הנ"ל, ודברי מי שומעים, דברי הרב או

ז. ואין זה תימה איך מרן החיד"א ז"ל שמע ההוה אמינא שבדעת רבו ולא שמע המסקנא, כי השנים שהסתופף בחברת רבו מרן הרש"ש ז"ל בבית אל היו בעיקר בצעירותו עד שנת תק"ד, שאז כתב בכי"ק שטר ההתקשרות השניה, ושוב נסע לחו"ל בשליחותו הראשונה משנת תקי"ד עד תקי"ח. ומתקי"ח עד תקכ"ד חי בירושלם ושימש בבית דין. ושוב בתקכ"ד יצא למצרים עד תקכ"ט שחזר לארץ ישראל, אבל גר בחברון, עד למסעו השני מתקל"ג עד תקל"ח שכבר אז בתקל"ז נפטר מרן הרש"ש ז"ל. נמצא שמשנת תקכ"ד שאז יצא למצרים, מאז מעולם לא חזר לגור בירושלים, ובודאי שלא המשך ללמוד ולשמש לפני רבו הרש"ש ז"ל. ולעומת זה הרי התכתבות מרן הרש"ש ז"ל עם חכמי המערב היה בסוף ימיו, משנת תקכ"ז ואילך, וכדמוכח מלשונו בסוף הקדמת המעביר, ואין כאן מקום להאריך, ולכן אין פלא שלא שמע מרן החיד"א ז"ל את מסקנת רבו בזה, ודו"ק. ועיין בן איש חי (שנה שניה פרשת ויקרא אות ח"י).

האומרים לברכה גם בליל פסח שחל בשבת, שדעתן מסכמת לדעת האר"י ז"ל, וכמובן בעומק כוונתו, וכפשט וסתימות התלמוד. וממילא נבין כי דעות שאר המקובלים האחרונים שפירשו ככוונת האר"י ז"ל בהיפך, אינן נחשבות כלל כברי סמכא נגד דעת מרן הרש"ש ז"ל, וכידוע וכמקובל בדעת גדולי פוסקי הספרדים. ולכן מה שהביא ראיה באור לציון שם מהחיד"א ז"ל שדעת האר"י היא שלא לאומרה, אינה נחשבת כלל כראיה נגד דעת הרש"ש ז"ל, כדי לחלוק ולסתור את דעתו, דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, אתמהה.

#### **מבאר שהמנהג המקובל והקבוע במדרש בית אל עד לימינו הוא לאומרה**

ג. והנה ידוע כי בזמן כהונתו של מרן הרש"ש ז"ל כרבין חסידא בבית אל, הונהג על פי פסקו לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת, וכן נמשך המנהג משך כמה דורות, עד לאחר זמן פטירתו של נכדו של מרן הרש"ש ז"ל הוא הרב החסיד הרא"ש ז"ל בעל המחבר ספר דברי שלום, ואז מלך במקומו חתנו הראש"ל כמוהר"ר אג"ן הסה"ר ז"ל, והוא ז"ל שינה המנהג בשנת תר"ג שאז חל ליל פסח בשבת. וביאר טעמו ברשימת המנהגים שבראש ספר דברי שלום (אות א') וז"ל: כשחל יום טוב ראשון של פסח בשבת היו נוהגים לומר ברכת מעין שבע וכמ"ש בספר נהר שלום וכו', ואני תמיה על זה דמאחר דעל דרך הסוד אין לה מקום כלל, ועל דרך הפשט מי לנו גדול מהר"ן ז"ל, והביאו הרב בעל העיטור, וכמ"ש הבית יוסף ז"ל בשמם, ופסקו מרן בשלחנו הטהור להלכה פסוקה, דאין אומרים ברכת מעין שבע כשחל פסח בשבת, יע"ש מילתא בטעמא, ומסתבר טעמא, דלא נתקנה אלא מפני המזיקין, ובפסח הוא ליל שימורים, מנא לן לאפלוגי עלייהו, ובפרט בספק ברכות. גם הרדב"ז (בח"א סימן ט"ז) כתב משם הריב"ש

ענתבי בספר חכמה ומוסר בליקוטיו להלכות פסח (אות קצ"ט), כתב בפשיטות דעפ"י האר"י אין לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, ולא ציין מקור לדבריו, ובודאי יצא עתק מדברי ג"ע החיד"א ז"ל. ואין בדברים אלו כל משקל להכריע נגד דעת גדולי המקובלים הנ"ל על פי האר"י ז"ל.

**וראיתי** בזה להרב אור לציון שכתב בענין ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת (חלק ג' פרק ט"ו שאלה כ"ד), וז"ל: מקום שנהגו לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, ימשיכו במנהגם לאומרה. ומקום שנהגו שלא לומר, גם כן ימשיכו במנהגם שלא לאומרה, עכ"ל. ובביאורים שם הביא תחילה מחלוקת הראשונים בזה, ופסק מרן ז"ל בשלחן ערוך (סימן תפ"ז סעיף א') שאין אומרים ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת. ושוב הביא דברי הרש"ש ז"ל מספרו נהר שלום הנ"ל, ופירש בכוונתו: דאף שעל פי הפשט אין לה מקום כמו שנתבאר, מכל מקום צריך לאומרה כיון שלא חילקו בזה בתלמוד, את"ד. והם דברים תמוהים לפרש כן בדעת מרן הרש"ש ז"ל, שכאילו בא לחלוק על פסק מרן בשלחן ערוך ודעת רבינו נסים גאון, על פי סברא בתורת הנגלה שהעלה מעצמו לחלוק על סברתם. כי לא יעלה על הדעת להקל כל כך בגדולת וקדושת מרן הרש"ש ז"ל לייחס לו דעה נפסדת כזאת, חלילה, שכאילו בכח סברא לבד יחלוק על פסק מרן ז"ל שעל פי יסוד שיטת הגאונים. והאמת בזה היא, כאשר כבר ביארתי לעיל, שכל צידודיו של מרן הרש"ש ז"ל בספרו נהר שלום שם בזה הם הכרחיות גדולות על פי הסוד דוקא. ורק לאחר שהכריח שעל דרך הסוד והאמת צריך לאומרה בליל פסח שחל בשבת, אז דחה מקור פסקו של השלחן ערוך, שהוא מדברי הרב נסים גאון, במ"ש שאותו חילוק אינו מפורש בתלמוד, ושלכן צריך להכריע ולנקוט כדעת הפוסקים

סופר בכף החיים (סימן תפ"ז אות כ"ב), ומאז עד ימינו נמשך המנהג בלי הפסק כדעת מרן הרש"ש ז"ל, וכמו שהעיד בספר נתיבי עם ברשימת המנהגים שבראשו בשם הרב ישכיל עבדי עיי"ש שכן המנהג בבית אל ובפורת יוסף ע"ש.

והנה כבר קדמני לדחות דברי הרב אג"ן ז"ל, הגאון מהר"ח פאלאגי ז"ל בספרו לב חיים הנ"ל (סימן צ"ה דף נ"ה ע"ב) וז"ל: ואנכי הצעיר, הגם כי אין לי עסק בנסתרות, עם כל זה אמינא ולא מסתפינא כי כנגד גדולת תורתו של הרב מהרש"ש ז"ל בנגלה, ויותר ויותר בנסתר, שהיה רב גדול ומפורסם בקבלה עד שכמעט אמרו עליו כי קבלה בידם כי מה שהבטיח רבנו האר"י ז"ל [לתלמידיו] בעת סילוקו בתוך הטבילה שאם תזכו אבוא אליכם פעם אחרת, נתקיימה הבטחתו זאת שבא בהרב מהרש"ש ז"ל. ואבותינו ספרו לנו גודל חכמתו בקבלה, ואם כן מי הוא זה ואי זה הוא אשר יחלוק עליו, אם לא ימצא עזר כנגדו מדברי הזוה"ק והתיקונים או מרבנו האר"י ז"ל, וכל שלא מצא ראיה לדבריו, לדידי להרב הגדול המקובל מהרש"ש ז"ל שמעינן, שהוא בקי טפי. ומה גם כי מצינו סרכין תלתא הרמ"ע ז"ל והרב מהר"י צמח ז"ל והרב חמ"י אשר באו דבריהם כתובים בספר שכתבו בפירוש כי על פי סוד יש לאמרה. ועוד שהרי בזמן הרב מהרש"ש היו כמה רבנים מקובלים גדולים כהרב המקובל רבי חיים די לה רוזה ז"ל וכדומה לו נתנהג מנהג זה, ושוב אחרי כן בזמן הרב המקובל מהר"ד מאג'אר ז"ל וסיעתו. וכמו כן בזמן הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ט אלגאזי ז"ל, והרב החסיד מהר"ד אברהם מזרחי ז"ל (בעל המח"ס דברי שלום) וסיעתם, הרי יש כמה רובא דרבוותא מהמקובלים ז"ל שהיו אומרים ברכת מעין שבע, שכן הוא המנהג יותר ממאה שנה, ואם כן איך יתכן בלתי ראיה חותכת לחלוק עליהם

ז"ל דכשחל פסח בשבת אין לאמרה וכו' יע"ש. ואחר כל זה לא ידעתי איך פסיק ותני לאמרה. וכן ראיתי להרשב"ש (בסימן שצ"ח) דפסיק ותני שאין לאמרה בפסח שחל להיות בשבת וכו', והכי חזינן למהר"י אזולאי בספרו ברכי יוסף (סימן תרמ"ב) וכו', ואחרי כל זאת אמינא ולא מסתפינא דאין לאמרה, וכן הוא מנהג כל הק"ק שלא לאמרה, וזה פשוט. וכן עשיתי מעשה בשנת התר"ג שלא לאמרה כי שב ואל תעשה עדיף, עכ"ל.

והנה למעשה אין בליקוטיו כל חידוש, אלא החידוש הגדול והפלא העצום הוא איך עלתה על דעת קדוש צדיק וחכם כמוהו להבין דמ"ש מרן הרש"ש ז"ל: "אעפ"י שנראה שאין לה מקום", הכוונה שעל דרך הסוד אין לה מקום, ומ"ש אח"כ "מ"מ צריך לאמרה", הוא על דרך הפשט, ושבא מרן הרש"ש ז"ל לחלוק על הר"ן ושאר ראשונים והשלחן ערוך מכח סברא דנפשיה על פי נגלה, וכן לא יעשה, וחלילה לעלות על הדעת כן על גאון ישראל מרן הרש"ש ז"ל, שיחלוק על אחד מגאוני קמאי בכח סברא לחוד, בלי ראיות מוכרחות ומוכחות, או טעם והכרח על פי הסוד, ואוי לאזנים שכך שומעות, שעל מי שאמרו שכל דבריו בתכלית הקיצור והדיוק להפליא ממש, שכותב ברמזים וראשי פרקים מגלה טפח ומכסה אלפים, וכאשר הוכחנו לעיל, יכתוב דברים מגומגמים, כפולים ומכופלים בלא טעם וריח לחלוק על הראשונים מכח סברות בלי שום נימוקים, הס שלא להזכיר. ומה שכתב ובפרט בספק ברכות וכו', כבר ידוע שאין אומרים ספק ברכות להקל נגד דעת האר"י ז"ל כמו שכתבו הפוסקים וכאשר נזכיר מזה אי"ה בהמשך (בחלק ג'). והנה למעשה בדורות של אחריו החזירו המקובלים בבית אל עטרה ליושנה לומר ברכת מעין שבע כשחל פסח בשבת, וכמו שהעיד הרב שמן ששון בספרו פתח עיניים (דף ע"ט ע"ד), ומהר"ח

מצינו שכתבו כן לאמרה לכתחילה, אם כן אין מקום לבטל המנהג במקום שנהגו לאמרה לכולי עלמא וכמ"ש, וזה ברור שנהגו לאמרה לכולי עלמא וכמ"ש, וזה ברור ופשוט שלא ימצא מי שיחלוק על זה, עכ"ל.

והנה מצאנו ראינו להרב פתח הדביר (ח"ג, על סימן רס"ח, ובהשמטות לשם באורך), שיצא לחלוק על דברי מהרח"ף ז"ל הנזכרים, ולפרש שדברי רבא בשבת שם אין בהם משמעות סתמית המורה שיש לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, מפני הסוגיא דפסחים (דף ק"ט ע"ב), והאריך בזה טובא ופלפל וצייד בכמה אופנים כיעו"ש באורך. ואמינא ולא מסתפינא שאם הייתי רואה מקום לדבריו שיחולו, הייתי מביא מ"ש, ומשיב עליהם, כיד ה' הטובה עלי, אבל בעוה"ר לא יכולתי להלום הדברים האמורים לשם, ולא ידעתי איך גברא רבא דכוותיה יכתוב דברים שאין להם שחר ומבוא כלל, וכותב סברות בהתעלמו ממשמעות הסוגיות, והדברים דחויין מעיקרן כאשר יודה כל מעיין הישר הולך. ועיין בדברינו לעיל (בחלק א' סוף סעיף ב') מה שכתבנו. והאחרון הכביד מה שרצה גם להכחיש בהמציאות עצמה, שמזמן מרן הרש"ש ז"ל עד שמלך הרב אג"ן ז"ל היו אומרים ברכת מעין שבע בליל פסח שחל להיות בשבת בבית אל, ושזה היה המנהג המוסכם והמקובל בפני כל החכמים משך הרבה עשרות שנים, והלא הרב אג"ן ז"ל בעצמו הודה בפה מלא שכן היה המנהג, וכתב בפירושו שהוא שינה אותו. וזה מלבד כמה גדולים שהעידו כזה<sup>ח</sup>, ואיך נכחיש

ולבטל המנהג משום דעל פי הסוד אין לאמרה, כי אם איתא להא כל הרבנים הגדולים ומקובלים הללו לא היו עושים היפך זה. ומה גם במקום שמצינו שרבני הפשט מסכימים עמהם, אלא ודאי דאין דחיה זאת כלל, כי גם על פי הסוד סבירא להו להרבנים המקובלים הללו שיש לאמרה, וכמו שכן כתבו בהדיא הרמ"ע והרב מהר"י צמח והרב חמ"י. גם מ"ש הרב אג"ן ז"ל: ועל דרך הפשט מי לנו גדול מהר"ן ז"ל וכו' ופסקו מרן וכו' ומנ"ל לאפלוגי עלייהו ובפרט בספק ברכות וכו', זה תורף דבריו, ולעניות דעתי, לא ידעתי מאי מקשה, כי הרב מהרש"ש ז"ל מקשה על דברי הר"ן עצמו מלשון התלמוד, כי סתם שאמרו: יום טוב שחל להיות בשבת, סתמו כפירושו שכולל בכללות גם יום טוב של פסח, ולכן כל שהמשמעות מהש"ס גופיה מורה להיפך, שפיר קמקשה ומדחי הרב מהרש"ש ז"ל על דברי הר"ן שכתב לחלק כן מסברא, דמשמעות לשון הש"ס הוה להיפך. גם מה שהביא תשובת הרדב"ז וכו', כבר כתבתי שדברי הרדב"ז תמוהים וכו', ואם כן אחרי שמצינו שיש בפוסקים מחלוקת זה גם כן, די שסוברים שיש לאמרה, וגם רוב המקובלים סבירא להו הכי, איך יתכן לבטל המנהג כיון שיש לו יסוד על פי הפשט ועל פי הסוד, מהרבנים הגדולים והמפורסמים, ומה גם שכתבו בהדיא הרב אבודרהם והרב ארחות חיים ז"ל סברא זו כי המנהג לאמרה, ובמקום שנהגו אין לבטל המנהג. וכבר ידוע מכל הפוסקים כי המנהג שנתייחד ואין בו משום איסור, אין לבטלו לכולי עלמא, וכאן אדרבא שלמים וכן רבים

ח. עיין בספר רוח חיים (או"ח סימן תפ"ז), שהביא עדות תלמידו מהר"ר יעקב יעב"ץ ז"ל, שחקר אודות המנהג בהיותו בירושלם ת"ו, וז"ל האגרת שכתב לרבו מהרח"ף ז"ל: אנכי תולעת יעקב הודעתי נאמנה איך הלכתי לק"ק בית אל יכב"ץ אשר פה עיה"ק ירושלם ת"ו, ושאלתי את המתפללים שם כיצד נוהגים בליל פסח שחל להיות בשבת, אי אומרים לברכת מעין שבע, והשיבו לי דהם זוכרים, גם אבותיהם ורבותם ספרו להם, כי מזמן שנתייחד בית המדרש הקדוש הלזה היו אומרים אותה אף בליל פסח כל השנים הללו שסדורות ובאות, כמו הרב דוד מאג'אר ז"ל והרב יום טוב אלגאזי ז"ל והרב רפאל אברהם מזרחי ז"ל, ושאר קדושים דור אחר דור, עד שבא גדול הדור האחרון הרב הראש"ל אג"ן הישר ויע"א דישינה

מנהגיו ותהלוכו, היה אך ורק מפני שנקבעו מנהגיו על פי מנהגי האר"י ז"ל לפי הבנתו ושיטתו הבהירה של מרן הרש"ש ז"ל, ולולי זה מה לי בית מדרש זה ממדרש אחר. ואם כן היכא דידוע לנו מנהגו של מרן הרש"ש ז"ל מתוך דברי עצמו, שכן כתב בפירושו בתשובה שהשיב לשואליו להלכה ולמעשה, מה לנו עוד לחקור ולחפש ולדון באיך נהגו תלמידיו ותלמידי תלמידי אחריו, ואם עמדו בשיטתו או לא, והרי בעלמא כשלא ידוע לנו להדיא מפיו הטהור איך יש לנהוג, אז אנו מבררים ומחפשים איך נהגו חסידי בית אל, שמנהגם מסתמא על פי הרוב הוא על פי מנהגו של מרן הרש"ש ז"ל. ובאמת אין זה תמיד מוחלט, ובכמה עניינים משך הדורות, מפני איזה הבנה שהיתה לאחד מחכמי ורבני מדרש בית אל, והנהיגו על פיו איזה מנהג, לא הסכימו חכמים אחרים שכן האמת לדעת מרן הרש"ש ז"ל. ועיין לדוגמא בסוף ספר רב ברכות למרן הרי"ח טוב ז"ל (דף קע"א ע"א) בענין סדר קשירת תפלין של יד אם לעשות צורת שי"ן בקבורת עי"ש ודו"ק, ובתשובתי בנדון לעיל (סימן ד'). וכמו כן מצאנו במנהגי ק"ק בית יעקב שבעיה"ק חברון (שבסוף ספר שיח יצחק), שבכמה פרטים נטה הגאון כמוהר"ר אליהו מני ז"ל בקביעות המנהגים מדרכי ומנהגי בית אל, והוא מפני שהבין שאכן דעת מרן הרש"ש אינו כפי שנוהגים הם. סוף סוף הרי שהבר סמכא הגדול באופן מוחלט בענין קביעות הלכות ומנהגי הקבלה לדעת האר"י ז"ל הוא מרן הרש"ש ז"ל, וכל שידוע לנו להדיא דעתו היאך נוטה אין לנו עוד ספק בדבר, ומה לנו עוד לחקור אם נהגו כן בבית אל או לא, ואין

ונסתפק בדבר הפשוט והברור ומפורסם לכל, והדברים תמוהים.

**ועיין** למר בריה דרבינא חסידא האג"ן ז"ל, הוא הרב שמ"ח גאגין ז"ל בספרו שמח נפש (מערכת מעין שבע דף מ"ט ע"ב), שאסף בזה איש טהור מכל הא דאיתא קמן, מדברי סבו מרן הרש"ש ז"ל, ומדברי אביו האג"ן ז"ל, ומה שהשיב עליו הרח"ף ז"ל, והזכיר גם להרב פתח הדביר שיצא לחלוק על הרח"ף ז"ל, וסיים שאינו חפץ להכניס ראשו בין ההרים הרמים, עי"ש. איך שיהיה גם הוא ז"ל העיד שכן נהגו בבית אל מימי קדם לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת. יוצא לנו בבירור שמזמן מרן הרש"ש ז"ל עד לימינו המנהג בבית אל הוא לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, ורק בזמן כהונתו של הרב אג"ן ז"ל לא אמרוהו, ואפשר גם לאחריו בזמן כהונתו של הרב היר"א ז"ל וכדמוכח מהגהתו לספר נה"ש (עיין בספרו קנין פירות הנדפס מחדש דף קנ"ט), ושוב הבאים אחריהם החזירו העטרה ליושנה וככל הנ"ל. וכן הנהיג הלכה למעשה הגאון החסיד המקובל האלהי כמוהר"ר אליהו סלימאן מני ז"ל בבית מדרשו של ש"ם בית יעקב תכב"ץ שיסד בעיה"ק חברון תובב"א על יסוד מנהגי חכמי המקובלים, וכאשר העיד בקונטרס שבסוף ספרו שיח יצחק (דף קס"ד רע"א) עי"ש.

**וקושטא** אמינא שתמיה אני אעיקרא דהאי מילתא שיוצאים לדון מה היה מנהגן של החסידים בבית אל בזה, ושכאילו זהו הדבר המכריע בנדוננו, והלא מעלת בית מדרש זה בעיני חכמי הדורות, והערצת

המנהג, והכי נהגי עתה מזמן הרב הג"ל והוקבע המנהג כן, אלו דבריהם דשנו וישלשו לומר אלי כדברים אלה, והוא עדות ה' נאמנה דבאוני שמעתי וכו' עכ"ל. וכבר כתבנו שכמה שנים לאחר פטירתו של הרב אג"ן ז"ל החזירו עטרת המנהג ליושנה כדמעיקרא, וא"כ ברור שעדותו של הר"י יעב"ץ ז"ל הנ"ל נודמנה בזמן דיבני ביני.

ט. ובשנת תשנ"א הוצאתי אותו מחדש בקונטרס בפ"ע בתוספת הגהות וחידושים, וכן נדפס בסוף ספר תנא דבי אליהו הנד"מ, עי"ש.

להיותם מנהגים מחודשים שהוציאו וקבעם מרן הרש"ש ז"ל מתוך עומק עינו והבנתו את כתבי האר"י ז"ל, והם על פי רוב דברים שלא באו מפורשים בכתבי האר"י ז"ל, אלא נלמדו מתוך עומק הצורתא דשמעתתא, ומנהגים אלו הנהיגם מרן הרש"ש ז"ל בבית מדרשו של ש"ם, לאחר שהוא ז"ל תפס לידו את רסן ההנהגה משנת תקי"ו ואילך, והיינו לאחר שכבר נפטר לבית עולמו הרב ישראל יעקב אלגאזי ז"ל שעמד בראש הישיבה בין השנים תקי"א-תקי"ו לאחר שנפטר מיסדה הרב המקובל כמוהר"ר גדליה חאיון ז"ל.

**יוצא** לנו מזה שמנהגי ק"ק בית אל לפני שנות תקי"ו לא היו עדיין כפי דעתו ושיטתו המחודשת של מרן הרש"ש ז"ל, אלא כמנהגי אחד מבתי מדרש של המקובלים שנהגו כפי פשטי מנהגי האר"י ז"ל וכוונותיו, ותו לא, וכעין המנהגים שליקטם מהרי"י אלגאזי ז"ל בין בתרי ספרו שלמי ציבור, וכולם שאבו מנהגים אלו מתוך כתבי האר"י ז"ל המצויים לפני הכל, ולא הוצרכו הרב גדליה חאיון ז"ל וחבריו ותלמידיו ז"ל לקבלם מתוך ליקוטי השלמי ציבור, ולא הוצרך הרי"י אלגאזי ז"ל לקבלם מפי חברי הק"ק דבית אל.

**והנה** מאחר שנפטר הרי"י אלגאזי ז"ל לפני שישב מרן הרש"ש ז"ל כראש הישיבה בבית אל, לא היה שייך שיביא ויזכיר ממנהגיו המחודשות, ומי יודע אם לא חיבר ספרו הלז בצעירותו טרם עלותו לארץ ישראל, ואיך שיהיה מעולם לא הזכיר בכל הספר כולו לא מדרש בית אל, ולא מרן הרש"ש ז"ל.

**וגם** הרב המגיה של ספר שלמי ציבור, הוא כמוהר"ר אברהם חאיון ז"ל, הגם שהיה מחכמי ירושלם בתקופה ההיא, לא נמנה ולא נזכר כאחד מבאי בית מדרש בית אל, ואדרבא נרשם ברשימת לומדי הישיבה דמשק אליעזר, וגם הוא לא העיד ולא הזכיר בהגותו שום

זה אלא להעדפה ולחזוק שיטתו שכוותיה נהגו גדולים ושלמים משך כמה דורות, ולא חששו לדעות החולקים, אבל אם יתברר לנו שבאיזה זמן לא נהגו כוותיה בבית אל, וכפי שהיה בשנת תר"ג, אין בזה כדי להחליש ולערער סמכותו וקביעותו של מרן הרש"ש ז"ל, כי לא ירדו לסוף דעתו, וכאשר ביארנו לעיל, וסוף סוף קושטא קאי, והחזירו העטרה ליושנה כדמעיקרא, ותו לא מידי.

**ומה** שהביא הרב פתח הדביר (שם דף שכ"א ע"א) בשם הרב חיים נסים אבולעפייא ז"ל (עין פתח הדביר ח"ב סימן רל"ז דף קכ"ח ע"ג) שמנהגי ק"ק חסידים בית אל יכב"ץ הם על פי ספר שלמי ציבור, וסמך על זה סמיכת חכמים בכל כוחו, עד שרצה להכחיש המציאות כנ"ל, שכאילו מעולם לא נהגו בבית אל לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת מאחר שלא נזכר מנהג זה בשלמי ציבור, לא על ידי מחברו הוא הרב הגדול כמוהר"ר ישראל יעקב אלגאזי ז"ל, ולא על ידי המגיה הוא הרב הגדול כמוהר"א חאיון ז"ל, ולא על ידי בן המחבר ז"ל שבפקודתו הודפס הספר הוא מהרי"ט אלגאזי ז"ל, ומאחר שהגאון המחבר ז"ל ובנו ז"ל היו מראשי ק"ק בית אל איך יתכן שלא הזכירו ממנהג הק"ק, וכתבו בפשיטות בתר איפכא.

**והנה** לאחר ההתבוננות ראיתי שאין כאן מקום הרגשה בכל הנזכר כלל, ודברי הרב פתח הדביר והרב חנ"א ז"ל הם לבד תמוהים. והוא כי הן אמת שבספר שלמי ציבור מרבה להביא מחברו הרב ישראל יעקב אלגאזי ז"ל ממנהגי האר"י ז"ל המפורשים בכתביו, אשר מאז ומעולם נהגו על פיהם המקובלים בבתי מדרשיהם, והוא אחד מהרבה ספרים כאלו שחברו בתקופה ההיא אשר בהם ליקוטים ממנהגי האר"י ז"ל, אבל אין לזה כל ענין למנהגי ק"ק בית אל. כי המיוחד והחשוב הנערץ והנערץ שבמנהגי ק"ק בית אל הוא

## הגאון הגדול רבי יעקב משה הלל שליט"א

מביאים ראייה באיזה מקום הוא, אין לחוש על דבר קטן או גדול, וכל החולק על שום דבר מכל דבריהם כחולק על ה' ועל תורתו עכ"ל.

**וליישב** זאת חדא ועוד אמינא, חדא דמאחר שאין מרן הרש"ש ז"ל חולק עליו בכח הסברא כלל, אלא כחו וחילו על פי תורת הסוד, ורק כדי שלא נקשה דהגמרא היא היפך הסוד, כתב שאינו כן, שהרי סתימות לשון הש"ס מורה שאכן יש לומר ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת, וכדעת המקובלים, ואותו חילוק שעשה הרב נסים גאון לחדש דענין השמירה האמורה גבי ליל פסח בסוגיא דזוגות, תועיל גם לענין סכנת העם שבשדות לבטל תקנת חז"ל דאמירת ברכת מעין שבע, הוא מחודש ומסברא, ויפה כחה של הקבלה עם סתימות הש"ס המסייעה לדחות דברי הגאון מהלכה.

**ועוד** דל הא דקבלה מהכא, הרי הגם שישנם הרבה ראשונים הסוברים כדעת הגאון, מכל מקום מצאנו רבים מהראשונים שחולקים עליו בזה בפירוש, וטעמם ונימוקם מפני סתמות משמעות הגמרא דשבת (דף כ"ד ע"ב), וכמ"ש להדיא רש"י בסידורו, ומאחר שסוף סוף ישנה לפנינו מחלוקת הראשונים מערכה מול מערכה, וכמו שכתב מרן ז"ל בבית יוסף דבהא מילתא חולקים בו הראשונים, (ולא התקשה דאיך יתכן שיחלוק האבודרהם על רב נסים גאון שקדם לו, אלא כתב שחולקים בדבר, כיעו"ש), אם כן בכגון הא בודאי שנשאר ההכרעה לרבני האחרונים, וכמ"ש להדיא מהר"ם אלאשקר ז"ל בתשובותיו (סימן נ"ג), בהיותו דן בענין אם במחלוקת הפוסקים הלכה ככתראי או לא, עי"ש שהעתיק בתשובתו שם לדברי רב שרירא גאון הנזכרים על גדולת סמכות הגאונים, ושכן כתב הראב"ד דאין מי שיכול לחלוק על דברי גאון, ואפילו שלא יביא ראייה לדבריו, והחולק עליו כחולק על התלמוד וכו' וכו', ובכל זאת סיים שם וז"ל: אלא דמכל מקום היכא

מנהג של מרן הרש"ש ז"ל ובית מדרשו, מלבד בשנים או שלשה מקומות שהעתיק איזה עדויות מתוך ספרי ג"ע החיד"א ז"ל, שמזה מוכח שלא היה עד ראייה להדברים מעצמו. וגם מהריט"א ז"ל בנו של הרי"י אלגאזי ז"ל שבפקודתו נדפס הספר שלמי ציבור, הגם שהוא היה מבאי מדרש בית אל ומגדולי תלמידי מרן הרש"ש ז"ל, ויודעי דרכיו באמת, וכמעט המיוחד מממלאי מקומו, מכל מקום הוא ז"ל לא עסק בהגהת הספר, ולא עשה בו לא הוספות ולא מגרעות נתן בו, מלבד תשובה אחת ויחידה שלו שהדפיסה הרב המגיה תוך הספר (שלמי חגיגה דף רמ"ט ע"ב), ואם כן לאור כל זה איך יתכן לומר שמנהגי בית אל נקבעו כפי הכתוב בספר שלמי ציבור, או להיפך, שמנהגי בית אל נזכרו בשלמי ציבור. אלא האמת שמנהגי מדרש בית אל אין להם שום קשר עם הכתוב בספר שלמי ציבור, והמה נקבעו אך ורק לפי הוראות והבנת מרן הרש"ש ז"ל, ומהם ממה שהנהיגו הבאים אחריו. ובנוגע לפשטי מנהגי האר"י ז"ל, הלא כבר אמרנו שיד כולם שוה בהם, להיותם מפורשים ומבוארים בשעריו המצויינים, ולא היו מקבלים דין מן דין, ופשוט, ותו לא מידי.

**מיישב** התמיהה איך יצא מרן הרש"ש ז"ל לחלוק על דעת רבנו נסים גאון

ד. והנה לאחר שביארנו בס"ד בטוב טעם ודעת כוונת תשובת מרן הרש"ש ז"ל על נכון בנגלה ובנסתר, מיושב מעתה מה שהיה לכאורה מקום להתעורר בו, דאיך יתכן שמרן הרש"ש ז"ל שהיה אחד מרבני האחרונים ז"ל, יצא לחלוק על אחד מגאוני קדמאי הרב נסים גאון בפירוש הסוגיא, וכפי ששמעתי מקשים ותמהים על הא, בהזכירם מדברי רב שרירא גאון בתשובתו (תשובות הגאונים עם פירוש איי היים סימן קפ"ז) וז"ל: וחכמתם ופולפוליהם [של רבותינו הגאונים], הוא הדבר אשר צוה ה' אל משה, ואף על פי שאומרים הכי הוא, ואין

הרב נסים גאון, ושאינ כאן כל חשש וכו' יעש"ב.

**ועיין** בקונטרס כללי הפוסקים שבספר שדי חמד (סימן ג' כללי הרי"ף אות א') שהביא שם כלל, דכל שהביא הרי"ף דעת גאון, אפילו לא כתב בפירוש דסבירא ליה כוותיה, מסתמא דסבירא ליה כוותיה, והביא שיש חולקים על זה עי"ש. ושוב כתב וז"ל: ודע דכל זה הוא כשלא הביא רק סברת הגאון ולא אמר עלה מידי וכו', אבל היכא דאייתי פלוגתא, איכא מאן דאמר וכו' וגאון כתב וכו', אין לנו להבין מכלל זה דמסתמא סבירא ליה כגאון וכו' עכ"ל עיש"ב. ולמעשה ספרי הפוסקים מלאים מזה והדברים ידועים.

**ומכל** זה מוכח דבפלוגתא דרבוותא קמאי, ואפילו אם יש ביניהם דעת גאון, ההכרעה כבתראי כשהביאו ראייה והכרע לדבריהם, וכמ"ש בשו"ת מהר"מ אלאשקר ז"ל הנ"ל, וכל שכן בהאי נדון דידן שעיקר שמכותו של מרן הרש"ש ז"ל לחלוק על דעת הגאון ולהכריע כהפוסקים הסוברים לאמרה הוא על פי הקבלה, ובוזה לית מאן דפליג שבהיכא שחולקים הפוסקים ההכרעה תהיה להמקובלים, ובפרט בכגון הא דקמן שסתמות הגמרא מוכיחה כדעת המקובלים.

**עוד** יש להעיר שלמעשה רבינו נסים "גאון", לא היה מגאוני בכל שעליהם בפרטות כיוון רב שרירא גאון, שהיה מאחרוני גאוני בכל, אביו של רב האי גאון, וכתב מה שכתב לגבי ראשוני הגאונים, אבל רב נסים גאון היה דור ראשון לרבנות, וחי בקריוא"ן (שבצפון אפריקה), וכמ"ש ג"ע החיד"א ז"ל בשם הגדולים בערכו (מערכת הנו"ן אות י'), וז"ל: רב נסים גאון וכו' ורבינו נסים ורבינו חננאל וכו' היו דור ראשון ברבנות [כמ"ש הראב"ד בסדר הקבלה] וכו', ומ"ש [לעיל] רב נסים "גאון", לאו דוקא וכמ"ש בסמוך וכו', ונקטו "גאון" לפי שהיה

דאשכחן לאחרונים מכריעין בין הראשונים הולכין אחר הכרעתן, עכ"ל עיש"ב.

**ומה** גם דאעיקרא דהאי מילתא אני תמיה, וכי בכל מקום ובכל ענין אנו נוקטים כדעת הגאונים, והלא בהרבה הלכות העלו הראשונים דלא כמ"ש הגאונים בתשובותיהם וחיבוריהם, ובודאי היינו כשהביאו לשיטתם ראייה מהש"ס, וכמבואר בשו"ת חיים ושולם להרב מוהר"ח פאלאג'י ז"ל (ח"ב סימן י"ג דף ע"ז ע"ג), וז"ל: וכשאני לעצמי נראה לומר בזה ולהכריע כי בכל דבר הנמצא בש"ס היתירו מפורש, ובפרט כי מצאנו שעשו מעשה רב, אין לזוז מדבריהם, וכשמצינו אפילו בגאונים אחרי חתימת התלמוד דבר שכתבו הסותר דברי הש"ס, לא מבעיא כשלא זכרו מדברי התלמוד כלל דאיכא למימר אילו הוה שמיע להו דברי התלמוד הוה הדרי בהו, כאשר הוכיח מהריק"ו (שורש צ"ד) יע"ש, דלא נקטינן כוותייהו נגד התלמוד, אלא אפילו אם הביאו דברי התלמוד וחלקו עליו בלתי שום ראייה מאיזה הכרח מהתלמוד עצמו, גם בזה אין לנו לשמוע אל דבריהם, וכמ"ש הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות לסדר זרעים וכו', ואם כן אם המצא ימצא דבר אחד בדברי הגאונים והרבנים נגד התלמוד, אם בא יבוא בעיון שכלנו לתרץ דבריו ולאוקמי איזה אוקימתות וחילוקים הניתנים ליאמר באמת, מה טוב, ואם לא בודאי שאין לנו להניח תלמוד ערוך המפורש היתירו בהדיא בשביל מה שכתב איזה גאון ורב, הגם כי גדול כבודו, יותר ויותר יש לנו לחוש לכבוד רבותינו בעלי התלמוד ע"ה. וכבר כתב הרא"מ (ח"א סימן ע"ה) דכמה דברים נדחו מדברי הגאונים, מפני שנראה שאינן הדברים ההם מיוסדים על שורש הגמרא יע"ש, עכ"ל. וכבר לעיל הבאנו לשונו משו"ת לב חיים (ח"ב סימן צ"ה) בהאי נדון דידן גופא שכתב לנמק ולהכריע כשיטת מרן הרש"ש ז"ל נגד שיטת



סעיף ב'), דאם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוה שמיע להו הוה הדרי בהו. ועיין בכללים שבראש ספר ארץ חיים סתהון (כלל ד') שהביא זה עיי"ש. והנה זה פשוט שבנדוננו אין לומר כן, שהרי מגילת סתרים של רבנו נסים ז"ל היה מפורסם לבעלי התוספות ולשאר הראשונים, וכמ"ש ג"ע החיד"א בשם הגדולים הנ"ל, ואם כן מסתמא שרש"י ז"ל ראה דבריו, ובכל זאת חלק ופירש דברי הגמרא בשבת (דף כ"ד ע"ב) כסתמותם וכנ"ל. וכן הרי האבודרהם מזכיר להדיא שיטת רבנו נסים ז"ל ובכל זאת חלק עליו, וכן פשוט בשאר הראשונים שהזכרתי לעיל שלא יתכן שלא ידעו מדעת רבנו נסים ז"ל, אלא ידעו ובכל זאת חלקו עליו וכנ"ל.

**והנה יש מקום להרגיש קצת שרבנו נסים בפירושו למסכת שבת הנדפס בגליון הש"ס מדפוס וילנא, לא פירש להדיא לשון הגמרא כפי חילוקו שבספר מגילת סתרים. ועיין לג"ע החיד"א בשה"ג (שם במערכת ספרים ערך מגלת סתרים), שיצא לדון למה קראו הר"ן בשם זה, עיי"ש מה שכתב, ועוד שם בערכו של רבנו נסים צידד לומר שסמך בעיקר על פירושו לתלמוד שהוא מסקנתו, וגנז והסתיר מ"ש בקונטרסים הראשונים וקרא אותם "מגלת סתרים" להורות על זה עיי"ש. ולפי דבריו אפשר לומר בנדוננו שחזר בו בפירושו להגמרא ממה שכתב במגילת סתרים, וברוך היודע.**

### דברי סיכום

הדרך למילתין לענין ברכת מעין שבע אם יש לברכה בליל פסח כשחל בשבת. יוצא לנו מכל הנ"ל, שיש בדבר זה מחלוקת הראשונים מערכה מול מערכה בכוונת דברי הש"ס דשבת (דף כ"ד ע"ב). רבנו נסים ודעימיה

תלמידו של רבינו האי [פירוש על ידי כתבים שהשיב לו ספקותיו כמ"ש שם לפני זה], וצריך חיפוש, עכ"ל עיי"ש. ועוד לו שם במערכת הספרים (ערך מגלת סתרים אות מ"ט) וז"ל: וכבר כתבנו בח"א דנראה דהמגילה הזו היא לרב נסים בן יעקב בן שאהון חברו של רבנו חננאל, והיה תלמידו של רבינו האי מפי כתביו, ומשום הכי קרו ליה "גאון". ועתה חפשי בתשובת רב שרירא ובסדר הדורות וכיוצא, וכעת לא ראיתי שהזכירו רבינו נסים גאון בין הגאונים, גם בספר שערי צדק שנדפס מקרוב מתשובות הגאונים, מזכיר תשובות לכמה וכמה גאונים קראו בשמותם, ולא זכר רבנו נסים עכ"ל. (ועיין בלשון הטור בנדוננו שכתב רבנו נסים סתם, ולא יחס לו תואר "גאון". וכן בשער הכוונות דף נ' ע"ד, וכלל אותו בין "האחרונים", עיי"ש. וכן מרן הרש"ש גופיה בתשובתו הנ"ל לא יחס אליו תואר גאון).

**ולפי האמור יש לומר שדעת רבנו נסים ז"ל למעשה שקולה כדעת אחד מן הראשונים הרמב"ן והרשב"א והר"ן וכיוצא, ולא יותר, ולא עליו כיוון רב שרירא גאון בדבריו הנזכרים, ובפרט שיש בשופי לחלק שמעלת גאוני בכל לענין הסמכות, היה מפני שהם המשיכו מסורת האמוראים ורבנן סבוראי ללא הפסק זמן ומקום כידוע, אבל אין הכי נמי המשך ה"גאונות" בדוכתי אחרוני ובזמנים אחרונים יותר שהורקו מכלי אל כלי, כבר אי אפשר לכלול בכלל אותה שושלת מפוארה של תורה וגדולה שלא נפסקה המשכיות קבלתה מאחר חתימת התלמוד, וכן הבנתי מכמה ספרים שלמדתי בנושאים אלו, ואין מן הצורך עוד להאריך בזה כאן. ועיין בדברי ג"ע החיד"א ז"ל בערכו של רב נסים גאון (אות י') מה שכתב בסוף דבריו, ואגב אומר וכו'. ואפשר שכוונתו לרמוז לזה ודו"ק.**

**ועיין לתשובת מהר"י קולון (שורש צ"ו), הביא דבריו הרמ"א בהגהה חו"מ (סימן כ"ה**

בשבת, בלי ספק שכן המוכרח בכוונת האר"י ז"ל, מלבד כמה מגדולי מעתיקי שמועותיו שכתבו להדיא כן בדעתו. וכן הנהיג בבית מדרשו של ש"ם בית אל ימצאנו, וכך נמשך המנהג עד דורנו, מלבד איזה הפסק לזמן קצר. ומנהג זה שיש לו סמוכים הן על פי נגלה והן על פי נסתר נתקבל ונפשט בכמה בתי כנסיות בארץ ובגולה, ובפרט בכל מקום שהיה מצוי רב ומורה צדק אשר קבע מנהגים ישרים טובים ומתוקנים לקהל עדתו לזכותם להיות מן המהדרים ומדקדקים בקיום המצוות כסברת המקובלים במסילה העולה בית אל.

**וגם** ביארנו שמאחר שדעת המקובלים מכרעת, וסתמות הש"ס קורא בחיל כשיטתם, הרי הנכון להורות מכח הדין הפסוק בתלמוד הלכה למעשה לכל שואל לפרט ולכלל, שכן ראוי לעשות ולברך, כי כבר אין כאן ספק כלל, דנתברר ונתפשט על פי הכרעת המקובלים לאור פנימיות התורה, ואין כאן חשש ספק ברכה לבטלה. והגם שמרן ז"ל גם כן הורה שלא לברך, מכח המנהג שנתפשט בזמנו וכדמוכח מבית יוסף, וקיימא לן דספק ברכות להקל, מכל מקום אין אומרים סב"ל נגד דעת האר"י ז"ל, דקים לן דאילו ידע מרן ז"ל שיטתו היה מודה לו ועוזב שיטתו דמעיקרא, ומורה כוונתו דהאר"י ז"ל שהכריע בכח הקבלה האמתית, וברר הספק הנמצא בדין זה בכח מחלוקת הפוסקים ושינוי מנהגי הקהלות.

**וכן** כלל גדול בידינו, ומוסכם מפי כל הפוסקים הראשונים והאחרונים, שאין אומרים סב"ל כנגד המנהג. ובנדון דידן הרי מלבד יסוד מנהג זה על דרך הסוד בבית מדרשו של ש"ם ע"י מרן הרש"ש ז"ל, הלא כבר בזמן הראשונים נהגו כן בכמה מקומות וכמ"ש לעיל בשם האבודרהם והארחות חיים. ומצד ביטול מנהג הראשונים אין כאן בית מיחוש, לאור דברי הפוסקים שהזכרנו לעיל שהעלו

סוברים דמעיקרא לא נתקנה לאומרה בליל פסח שחל בשבת שהוא ליל שמורים ואין סכנה מן המזיקים. ולעומתם רש"י בסידורו והאבודרהם ודעימייהו סוברים דסתמות הש"ס מורה דדין ליל פסח כדין שאר ימים טובים שסתם עליהם הש"ס דאומרים בהם ברכת מעין שבע כשחלו בליל שבת, הגם שאין חותמים אלא בשל שבת, ושכן מורה סתמות לשונם של כמה מגדולי הראשונים וביניהם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שסתמו דבריהם כלשון הש"ס ולא חילקו בין ליל פסח לשאר ימים טובים, וגם בשום דוכתי בספריהם ובפסקי הלכותיהם לא כתבו דין מחודש זה של רבנו נסים ז"ל.

וזה מלבד הסוברים דשמירת "ליל שימורים" אינו מועיל במקום דשכיחי היזיקא כגון בשדה מחוץ לעיר, וכמו שמצאנו בענין ליל שבת גופא, ולא עדיפא מינה ליל פסח.

**גם** הזכרנו שיטת הגאונים והראשונים והמקובלים והפוסקים הסוברים שהגם שמעיקרא סיבת התקנה של ברכת מעין שבע היה מחמת סכנת המזיקים, מכל מקום תיקנו אותה במקום חזרת התפלה, ושלכן לעולם אומרים אותה בכל מקום ובכל זמן.

**והנה** לפי כל המבואר בתשובתינו, הרי במקום שחולקים הפוסקים בכוונת לשון הש"ס, שאלו אומרים בכה ואלו בכה, תכריע דעת המקובלים. ובפרט בנדוננו שלא רק שאפשר לפרש כדעת המקובלים בלשון הש"ס, אלא עדיפא מינה, דפשטות לשון הש"ס כך מורה ובא כדעת המקובלים. ואם כן בודאי דעתם היא המכרעת במחלוקת הפוסקים הנ"ל.

**וכבר** ביארנו שהדעה המוסכמת והמקובלת בקביעת שיטתו ודעתו של האר"י ז"ל היא דעת מרן הרש"ש ז"ל, ומאחר שהשיב תשובה להלכה ולמעשה להצריך על דרך הסוד לברך ברכת מעין שבע בליל פסח שחל

## הגאון הגדול רבי יעקב משה הלל שליט"א

וכמו שכתב והעיד בכמה מספריו, והנהיג כן בבית מדרשו, והורה כן לכמה וכמה בתי כנסת ובתי מדרש שבעירו שישנו מנהגם לעשות מעשה ולברך כדעת מרן הרש"ש ז"ל.

**והגם** שדברי מרן הרש"ש ז"ל אינם צריכים שום חיזוק, דקביעי וקיימי בזכות עצמם, וכל המהרהר אחריו כמהרהר אחרי השכינה, מכל מקום מאחר שמשך הדורות קמו עליו איזה עוררים וכנ"ל, והוחלף המנהג בבית אל לתקופה קצרה, לכן טוב שמצאנו אילן גדול להשען עליו בביטול כל טענות המערערים, ולהצדיק פסקו של הצדיק דמעיקרא הוא מרן הרש"ש ז"ל.

וזה לשונו בסיום תשובתו שבספר לב חיים הנ"ל, וכדמותו וכצלמו כתב בספרו חיים לראש על ההגדה של פסח, וז"ל שם (בדף ל"ז ע"א): במקום שהמנהג פשט לומר ברכת מעין שבע בליל ראשון של פסח שחל בשבת, אין לבטל המנהג, וחייבים לאמרה, ובמקום שהמנהג ברור להם שאינן אומרים לא יאמרו. ואם אירע מעשה שהתחיל הש"ץ ובירך, אין משתיקין אותו ויסיים הברכה. ובמקום שלא נתברר להם המנהג לאמרה ושלא לאמרה, אזי אם יסכימו כולם לאמרה בלתי שום מחלוקת יאמרוה, הא לאו הכי שיש מחלוקת שב ואל תעשה עדיף. ולענ"ד נראה לאמרה גם במקום שנהגו שלא לאמרה, כל שלא יצא בהם מוחה אפילו אחד יכולים לשנות המנהג כדי לאמרה, הא לאו הכי גדול השלו"ם, עכ"ל.<sup>א</sup>

שכל מנהג שנתקבל שאין לו הכרע גמור מהש"ס, ומנגד את חכמת האמת, אין איסור בביטולו, ואין מצוה בקיומו, אלא אדרבא הנכון לשנותו ולתקנו, ובתנאי שלא יהיה סיבה למחלוקת.

**ומעתה** לנדון השאלה, ודאי לא טוב עשו אלו שהפריעו ובלבלו להש"ץ והפסיקוהו באמצע הברכה, ועליהם אחריות שגרמו הזכרת השם לבטלה, וצריכים תשובה על כך. וזה פשוט וברור שאפילו היה כאן מחלוקת שקול, מאחר שהתחיל הש"ץ לברך היה צריך לגמור הברכה בכל אופן, ולסמוך על הדעות המחייבות, כל שכן בנדוננו שכבר אין ספק, ובטלה המחלוקת, מאחר שזכינו להופעת גילוי דעת מרן הרש"ש ז"ל שהכריע על פי הסוד שצריך לאמרה. וכנראה מריהטת הש"ץ דסרכיה נקיט ואזיל לברך, שבבית כנסת הנ"ל היה המנהג לאמרה, ומסתמא דנקבע על פי עצת חכמים ונבונים, ואם כן אין כאן שום בית מיחוש כלל, וכל המושג במנהגים ידו על התחתונה.

**והנה** כל האמור הוא המורם מדברי הפוסקים שביררנו שיטתם לעיל, ולמעשה הדברים עדים לעצמם ואין צריכין לדכוותי, ולא הוצרכתי להיות נטפל לנושא אלא כדי לאסוף הדעות למקום אחד ולהרחיב ולבאר ולברר מעט את הדברים. ולמעשה גם לענין פסק ההלכה יש לנו על מי להשען, הוא האחד המיוחד מגדולי הפוסקים שבדורות האחרונים הגאון כמוהר"ר חיים פאלאג'י ז"ל, שהסכים בנגלה ובנסתר לפסקו של מרן הרש"ש ז"ל,

י. עיין בספר זהב שבא למהר"ר שאג"י ז"ל הנד"מ (עמוד פ"ב"פ"ג) ובהגהתי לשם, דוק מינה ואוקי באתרין.  
יא. א.ה. עיין מש"כ בנידון זה מוריננו הגרש"י זעפראני שליט"א במדור כתר תורה (בעמוד קו), וע"ע מש"כ האור לציון (ח"ג פט"ו תשובה כד) והיביע אומר (ח"ב סי' כ"ה).

## הגאון הגדול רבי יצחק עמרני שליט"א

רב קהילת מנין אברכים עפולה

### בגדר שביתת הארץ בשביעית

יש עשה דבהמתו צריכה לשבות, ואם משאיל או משכיר בהמתו לגוי עובר משום שביתת בהמתו בעשה דגזר הכתוב דבהמתו אסורה במלאכה וכו', אבל בשמיטה אם עושה עבודת הארץ כגון שחורש שדהו או זורע או קוצר ע"י גוי, נהי דהלא תעשה על עבודת הארץ אינו עובר, שהכתוב נאמר לנוכח "שדך לא תזרע" אך בעשה עובר על עבודת הקרקע אפי' ע"י אחרים דכתוב "שבת שבתון תהיה לארץ" "ושבתה הארץ". מבואר דגזר הכתוב דהארץ תשבות כמו שמצוים על שביתת בהמתו, כן מוזהרים על שביתת הארץ בשמיטה, והמשכיר שדה לגוי או לישראל, עובר המשכיר משום שביתת שדהו וכו', ודין זה מפורש הוא במס' עבודה זרה (ט"ז ע"ב) דאמרין אין אדם מוזהר על שביתת בהמתו בשביעית, ואדם מוזהר על שביתת שדהו בשביעית וכו' עכ"ל עיי"ש. ועיין בתוס' רבינו אלחנן (ע"ז שם סוד"ה מי) דמבואר להדיא כדעת המנ"ח ששביתת שדה בשביעית, דמיא לשביתת בהמתו בשבת.

**ועיין** במנ"ח (מצוה שכט' אות י') שהביא מספר פאת השולחן (סי' כ"ג סקל"א) בשם המהרי"ט (ח"ב סי' נ"ב) שמותר להשכיר לגוי שדהו בשביעית ע"י הבלעה ושכן מצא לרב אבא מארי בתשובה עכ"ל, וז"ל המבי"ט (ח"ב סי' ס"ד) בשם פסקי הרי"ד: ולא ישכיר שדהו בשביעית אפי' לגוי שאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית שנאמר "שנת שבתון תהיה לארץ". וכתב ע"ז המבי"ט, ונראה מכאן דדוקא בשנה השביעית עצמה או לצורך שביעית הוא דאסור להשכיר לגוי, אבל בהבלעה כמה שנים שרי אפי' עובדה בשביעית

**מצינו** בתורה שלשה עניינים שהזהירה התורה לשבות ממלאכה, א. לשבות ממלאכה בשבת וביו"ט. ב. מצות שביתת בהמתו ביום השבת. ג. מצות שביתת הארץ בשנה השביעית.

**באיסור** שביתת האדם ממלאכה ביום השבת הדבר ברור שהאיסור על האדם בעצמו [איסור גברא] שלא יעשה מלאכה מל"ט מלאכות האסורות בשבת, אבל ע"י גוי אינו אלא משום שבות ומדאורייתא מותר.

**באיסור** שביתת בהמתו האיסור שבהמתו לא תעשה מלאכה [איסור חפצא] אפי' הבהמה ביד גוי שהשכירה או השאילה לגוי והוא עושה בה מלאכה בשבת בלא הבעלים, עובר הישראל על עשה דשביתת בהמתו.

**באיסור** עבודת הקרקע בשביעית יש בתורה שני פסוקים הוזהרנו בלאו "שדך לא תזרע" שלא לעשות מלאכה בקרקע, ועוד יש בשביעית מצות עשה "ושבתה הארץ שבת לה".

**ויש** לחקור במצות שביתת הארץ בשביעית, האם הוא איסור על האדם שלא יעשה מלאכה בקרקע בשביעית כשביתת השבת, או שהוא דין על הקרקע שלא תיעשה מלאכה בקרקע בשביעית כמו שביתת בהמתו ואף ע"י גוי אסור.

**המנחת** חינוך (מצוה קיב) כתב וז"ל: דשביתת חמורה בענין אחד משבת ויו"ט, דשביתת ויו"ט איכא איסור על העושה מלאכה בעצמו, אבל ע"י גוי הוא רק שבות, אך בשבת

ביאור הגמ' בע"ז שאדם מוזהר על שביתת הארץ בשביעית, שאפי' משכיר או משאיל השדה בשביעית לגוי, ועובד בה הגוי, הבעלים עוברים שהרי השאילו או השכירו לעבדה בשביעית, אבל מ"ש המהרי"ט שמותר להשכיר לגוי ע"י הבלעה, שפיר כתב שהרי ע"י הבלעה לא השכיר לו על עבודה בשביעית והדמים שמקבל הם עבור יתר השנים שעובד בה הרי זה כמו שהגוי עושה מעצמו בשדה של ישראל דאין הישראל עובר, עיי"ש.

**[ועיי' במעדני ארץ להגרש'ז אורבך שביעית סי' יג שהאריך לבאר דעת המהרי"ט והביא רא' לדבריו מתוס' רי"ד למס' ע"ז בביאורו להסוגיא שם]**

**והנה** במה שהוכיח האבי עזרי דלא כדעת המנ"ח דלשיטתו שאיסור שביתת קרקע כשביתת בהמה בשבת. היה מן הדין לעקור כל מה שגדל בשביעית שהרי הקרקע אינה שובתת, י"ל דאף לדעת המנ"ח יסוד האיסור הוא מצד שנעשה בה מעשה זריעה, אבל מה שגדל מאליו אין זה סותר לשביתת הקרקע כיון שלא נעשה מלאכה בקרקע, ועל כרחק צ"ל כן, דאלת"ה למה אין חייבים לעקור הספיחין שגדלו מאליהן בשביעית, ולמה אין צריך לעקור האילנות שנטעו לפני השביעית והרי שדהו מגדלת אותם ואינה שובתת. וע"כ מה שגדל מאליו אין זה סותר לשביתת הקרקע דמצותה רק שתשבות ממעשה מלאכה של אדם.

**וב"כ** החזון איש (שביעית סי' יז ס"ק כה) ודלא כאבי עזרי שנקט שאין המצוה על הקרקע שתשבות אלא האיסור על האדם לעבוד בקרקע, ועיין שלמי יוסף למס' שביעית שהקשו כן על האבי עזרי. [אלא דהראי' שהביא שהנטע בשביעית יעקור משום קנס ולא מדינא צ"ב, וצ"ל מכיון שלאחר שנטע

דאפשר שלא יעבוד בשביעית עכ"ל. ותמה המנ"ח שזה ודאי אסור להשכיר לו אפי' בהבלעה כשם שאנו מצווין על שביתת בהמה בשבת ואסור להשכירה לגוי אפי' ביום ראשון ואפי' בהבלעה כמבואר בשו"ע (א"ח סי' רמו ס"ג ובמ"ב ס"ק י'), כמו כן אנחנו מצווים על שביתת הקרקע בשמיטה אפי' בהבלעה.

**ועיי' באבי עזרי מהל' שמיטה ויובל (פ"א ה"ה** א"ת ב') שמיישב דעת המהרי"ט, שכתב דמה שהשווה המנ"ח איסור העבודה בשביעית כמו איסור שביתת בהמתו בשבת אינו מדוקדק, שיש לחלק ביניהם ששביתת בהמתו האיסור הוא אפי' אם הבהמה עושה מלאכה מעצמה מצווה למנעה שלא תעשה, וכן אם אחד עושה מלאכה בבהמתו מצווה למנועו, שזה איסור שביתת בהמתו דלמען ינוח כתוב, משא"כ לענין איסור שביתת קרקע אין הדין כן. שהרי מבואר בגיטין (נג) שאם נטע או זרע בשביעית יעקור והוא משום קנס. ואם כדברי המנ"ח שדין שביתת הארץ כמו שביתת בהמתו בשבת א"כ מדינא צריך לעקור ולא משום קנס, שכל זמן שהזריעה בקרקע הרי הוא כמו שהוא זורע עכשיו, ואפי' אם זרעם ונטעם קודם שביעית היה מן הדין לעקורם שעכשיו אין הארץ שובתת והרי זה כמו שזורעים או נוטעים בשביעית, אלא ע"כ צ"ל שהאיסור של שביתת הארץ הוא על האדם שלא יעבוד עבודת הארץ ועבודת האילנות, אלא מאחר שהוא בעלים על השדה ותליא בדידיה ועובדים לפי דעתו ורצונו עובר על לאו דשדך לא תזרע, ולא רק על העשה דושבתה הארץ אלא שאין לוקין עליו משום שאין בו מעשה, ולא דמי לאיסור מלאכה בשבת שהאיסור הוא שהאדם בעצמו יעשה המלאכה, אבל ע"י גוי הוי רק שבות, אבל בשביתת הארץ נאמר ושביתה הארץ, מפרשינן אף אם לא עשה בידים אלא שנעשה ע"פ דעתו וציויו. מ"מ הבעלים עוברים בלאו דשדך לא תזרע וזה

הוא גדל מאליו א"צ לעקור מדינא אלא מצד קנס]

**ועיין** בשלמי יוסף שהאבי עזרי כתב ליישב דודאי מה שגדל מאליו כספיחין שגדלו בשביעית אין זה סותר לשביתת הארץ דאין שם מלאכת אדם בקרקע, אבל כשאדם זורע בקרקע וגדל מחמת זריעתו הרי בכל שעה ושעה נמשכת זריעתו בקרקע ונמצא דאינה שובתת מחמת מלאכתו, וע"כ כיון שלא מצינו דצריך לעקור צ"ל דהאיסור הוא על האדם שלא יעשה מלאכה בשביעית בקרקע ואין איסור שביתת קרקע כשביתת בהמתו, וכתב להוכיח כן מדברי המנ"ח (מצ' רחצ') שכתב דהנוטע בשביעית או אף קודם שביעית ונקלט הזרע בקרקע בשביעית, הוי מלאכה מה שנקלט בשביעית ע"י זריעתו דמעיקרא ולוקה על הקליטה בקרקע ואף שלא עשה שום מעשה מ"מ ע"י מעשיו חשוב כאילו נעשה עתה מלאכה בקרקע, א"כ אם נאמר דשביתת הארץ הוי מצוה על הקרקע היה צריך להיות הדין שכל מה שזורע ע"י אדם יעקר בשביעית, אלא ע"כ שאין המצוה על הקרקע לשבות אלא האדם מצווה שלא לעשות מלאכה בקרקע.

**דעת הרמב"ם** בנדר שביתת קרקע בשביעית **הרמב"ם** פ"א מהל' שמיטה ויובל ה"א כתב וז"ל: מצות עשה לשבות בשנה שביעית מעבודת הארץ ועבודת האילנות שנא' ושבתה הארץ שבת לה', ונאמר בחריש ובקציר תשבות, וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנא' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור עכ"ל.

**עיין** בסה"מ לרס"ג (עשה סא') שכתב הגרי"פ בביאורו לרס"ג דמשמע מדברי הרמב"ם דבין הלאו ובין העשה שניהם כתבם הרמב"ם בלשון חובת גברא משמע דהאדם הוא שמוזהר בעשה ובלאו שישבות ולא יעבוד,

אבל חובת קרקע ליכא שיהא מוזהר על שביתת שדהו מעבודה אפי' ע"י אחרים. וכך נראה מלשון הרמב"ם בסה"מ עשין קלה' עיי"ש. וכתב דזה סותר למש"כ ברמזי מנין המצות בריש הל' שמיטה ויובל. וז"ל: א. שתשבות הארץ ממלאכתה. ב. שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו עכ"ל.

**ומדכתב** בלשון העשה שתשבות הארץ ממלאכתה, ובלשון הארץ כתב שלא יעבוד עבודת הארץ, ולא כתב שלא תהיה הארץ נעבדת עבודת הארץ. משמע דהעשה חל על הקרקע שתשבות, ואפי' השכיר לגוי ועבד בה בשביעית עובר בעשה דשביתת הארץ, משא"כ בלאו דחל על הגברא העובד, אבל אחר שעבד אין הבעלים עובר, וצ"ע.

**ועיין** בחזו"א (שביעית סי' יז ס"ק כה) דכתב דמבואר בהרמב"ם שאין עשה דשביתת על הבעלים אלא על הארץ, והעובד עובר בעשה אבל לא הבעלים, ולפי"ז מן התורה יכול לזרוע ע"י גוי, עיי"ש.

**הנוטע קודם שביעית באופן שהקליטה תהא בשביעית אב עובר על עשה דשביתת הארץ**

**המנ"ח** (מצוה רחצ אות טו ד"ה אך) כתב דקליטה בשביעית נחשב כזריעה, והביא ראה מהא דתנן במס' שביעית (פ"ב מ"ו) אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבים ערב שביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה ואם נטע וכו' יעקור. והטעם משום דנקלט בשביעית וכו'. מבואר להדיא דאף הקליטה הוי זריעה על כן יעקור כמו הזורע או הנוטע בשביעית עצמה וכו'. וכתב לחלק בין שבת ויו"ט שמותר לעשות מלאכה מבעוד יום אף שהמלאכה נעשית בשבת ובשביעית אסור, משום דשביעית דמיא לשביתת בהמתו דאם הבהמה עושה מלאכה בשבת עובר בעשה הוא הדין בשביעית עובר בלא תעשה ובעשה דושבתה הארץ, ומכאן

שבת ליכא איסור כלל. משא"כ בשביעית האיסור תלוי בחפצא שהקרקע לא תעשה מלאכה בשביעית בזמן האיסור, וא"כ אף שנטע בשישית והקליטה תהיה בשביעית הרי קליטה הוי כזריעה בקרקע של בשביעית. ואע"פ שהאיסור שהאדם לא יעשה מלאכה בקרקע של שביעית, מ"מ כיון דנעשה על ידו מלאכה בשביעית עובר בלאו ובעשה.

**[ולפי"ז נראה דבזה הזמן דאין דין תוספת שביעית אם יזרוק אדם זרעים בערב ר"ה של שביעית ובר"ה הם יקלטו נמצא דאיסור יו"ט אינו עובר ואיסור זריעה עובר כיון דהזריעה היתה בקרקע של שביעית].**

**אולם** עיין במקדש דוד (זרעים ס"ס נט') שכתב דנטיעה אף בזמן המקדש בתוספת שביעית הוא משום מראית העין ורק חרישה הוא דנאסרה בתוספת שביעית מהלכה למשה מסיני, דשאני חרישה שמתקנה לשביעית, אבל נטיעה הוא מתקן לכמה שנים ואין לאיסור מחמת שגדל בשביעית דכל האילנות נמי גדלים בשביעית. וא"כ לא קשיא ממתני' דשביעית פ"ב מ"ו דכל האיסור הוא משום מראית העין או משום מונין, ולא דהוי קליטה בשביעית.

הביא ראייה לשיטתו דשביטת הקרקע הוא שלא תיעשה בה מלאכה עיי"ש.

**והנה** הרמב"ם מהל' שמיטה ויובל (פ"ג ה"א) כתב: אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ערב השביעית וכו' אלא כדי שתקלוט הנטיעה קודם ר"ה של שביעית וכו' ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. משמע דהוי מדרבנן משום מראית העין שלא יאמר הרואה שבשביעית נטעו, ודלא כהמנ"ח שכתב שאם נקלט בשביעית הוי איסור דאורייתא. ועיין במנ"ח שכתב דאין זו ראייה דהרמב"ם מיירי לענין קליטה בתוספת שביעית בזמן הזה דאינו אלא מדרבנן, אבל קליטה בשביעית אסור מדאורייתא.

**ואם** כדבריו שקליטה בשביעית הוא איסור מדאורייתא צ"ב לדעת החולקים דשביטת הקרקע בשביעית האיסור על האדם שלא יעשה מלאכה כשביטת השבת, א"כ מאי שנא משבת דמותר להתחיל במלאכה בע"ש ואע"פ שהמלאכה תיעשה בשבת.

**ואפשר** דיש לחלק בין שבת לשביעית דבשבת האיסור תלוי בזמן שלא יעשה האדם מלאכה בזמן האיסור וקודם לזמן

## הגאון רבי מנשה מפיק אביעזרי שליט"א

ראש ישיבת כאר יצחק

### ביסוד שיטת הב"י בפירות נכרים בשביעית

וכמו שהמשיך הרמב"ם וכתב "שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם" וביארו דרך לענין ספיחין הקילו בפירות גוי, אך ודאי שיש בהם קדושת שביעית.

**אולם** לדעת הבית יוסף כלל הרמב"ם כאן ב' ענינים (א) דפירות נכרי בשביעית מותרין והיינו שאין בהם קדושת שביעית כלל, (ב) אך מ"מ היה לנו לאסור אותם משום ספיחים, ולזה חזר הרמב"ם וביאר דגם משום ספיחים ליכא לאוסרם דאין לגזור על הגוי, ונמצא לשיטת הב"י דהרמב"ם פסק דפירות נכרים ליכא בהו קדושת שביעית כלל. וכן הכריע הפאת השולחן כשיטת מרן הב"י. וכידוע כן נהגו בירושלים גם בני אשכנז, על פי הוראת הפאת השולחן, ועיין הערה לדעת גדולי בריסק בענין זה. אולם עיקר שיטת מרן הכס"מ ופירושו בדברי הרמב"ם, תמוה מאוד מכמה אנפי [ולכן דחאם החזון איש באופן מוחלט] וכדלקמן:

**א.** נחלקו גדולי האחרונים, בדין פירות נכרים בשנת השביעית, אם יש בהם קדושת שביעית או לאו, ושורש פלוגתתם בבאור דברי הרמב"ם (פ"ד הכ"ט מהל' שמיטה ויובל) "עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם". ודעת מרן הבית יוסף (שו"ת אבקת רוכל סי' כ"ב - כ"ד) דפירות עכו"ם לית בהו קדושת שביעית כלל, ובפשטות היינו דיש קנין לנכרי להפקיע קדושת שביעית, וביאר לפי"ז את לשון הרמב"ם הנ"ל "גוי שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיה מותרין" היינו שאין בהם קדושת שביעית כלל, כיון שכשבעודה "ביד נכרי מופקעת היא" מקדושה.

**אך** המבי"ט ובנו המהרי"ט חלקו על מרן, וביארו דודאי יש קדושת שביעית בפירות גוי, אלא דכוונת הרמב"ם שאין בפירות הגוי רק איסור ספיחים, ולא לענין קדושת שביעית,

**א.** שו"ת מבי"ט ח"א סי"א ומהרי"ט סי' מ"ב מ"ג

**ב.** ויש קצת סימוכין להבנת הב"י [ד"פירותיו מותרין" היינו דליכא בהו קדושת שביעית כלל, ולא דאין בהם איסור ספיחים אך יש קדושת שביעית] מדברי הרמב"ם גופיה דעיין שם (רמב"ם הלכות שמיטה ויובל, פרק ד הלכה ז) "התבואה והקטניות אסורין באכילה משום ספיחים, ופירות האילן אוכלין אותן בקדושת שביעית". והכא לא כתב דאוכלין אותן בקדושת שביעית אלא נקט לשון מותרין סתם, והמעייין היטב בדברי הרמב"ם בכל הפרק הנ"ל ימצא דכשקאי על פירות שביעית נקט לשון "מותרין באכילה" דוקא, ואילו כשקאי על פירות שאינם קדושים בקדושת שביעית נקט לשון "מותרין" וכמו שכתב לענין פירות גוי.

**ג.** והשתא חמותי ראיתי בשם הגאון הגדול הגרמ"ד סולבייצ'ק שהעיד [בשיחה עם הגר"מ שטרנבוך] שאביו מרן הגרי"ז זצלה"ה ולמעלה בקודש בבית בריסק, הרי נהגו לקבל אתרוגים בשמטה מגידול נכרים, ואמר שם דכן נקטו להלכה דאין בזה קדושת שביעית, ואמר דכן פסקו ונקטו גדולי עולם בירושלים, ואמר בביור דכן היתה גם דעתו להלכה של הגרי"ד דיסקין, [אף שעל עצמו נהג להחמיר ככל השיטות] והוסיף שם לדינא שצריך כן לפסוק. ודו"ק עוד בדברי הגר"ח על הרמב"ם הל' ביכורים, פרק ב הל' טו שהביא בהרחבה את דברי הכסף משנה וביאר היטב את שיטתו.



להפקיע הרי גם אם ישראל יחזור ויקנה אותה ממנו  
הרי הוא כיבוש יחיד)

ובן בעיקר הדין דעצם הקרקע לא פקע ממנה  
הקדושה כלל, מבואר כן גם בדברי  
רמב"ם הלכות ביכורים פרק ב הלכה טו  
המוכר שדהו לעכו"ם וחזר ולקחה ממנו הרי  
זה מביא ממנה בכורים מן התורה, שאינה  
נפקעת מן המצוה בקנין העכו"ם כמו  
שביארנו.<sup>1</sup>

ג. ועוד קשה דאם נימא דפקע קדושת הארץ  
כשהיא ביד נכרי, היה לן להתיר לעובדה  
בשביעית, וכשיטת ספר התרומה [הל' א"י]  
שהובאה בביאור הגר"א<sup>2</sup> דבזה"ז יש קנין לנכרי  
להפקיע קדושת א"י, ומותר אפי' לעובדה  
בשביעית, אך בדברי הב"י גופיה מבואר,  
דאסור לישראל לעבוד הקרקע אף אם היא של  
נכרי, וכמו שכתב החזו"א (שביעית ס"ס כ'),<sup>3</sup> ואם  
עבד בה אפשר שנאסרו הפירות מדין ספיחים,  
וכן מוכח מדברי הכס"מ,<sup>4</sup> ומבואר דאף כשהיא

א. אם נימא דהדברים כפשוטם ופקעה  
קדושת הארץ כשהיא ביד נכרי, הדברים  
נסתרים מדברי הרמב"ם בהל' תרומות (פ"א  
ה"י) דנכרי שקנה קרקע מישראל לא הפקיעוה  
מן המצוות ולכן אם ישראל יקח פירותיו  
וימרחם חייבים בתרו"מ מדאורייתא נמצא  
דלא פקעה קדושת הארץ.

ובעיקר קושיא זו כבר תמה ה'כפתור ופרח'<sup>5</sup>  
ומכח הכרח זה [וכן ממה שהרמב"ם  
הוצרך לכאר דאין בפירות נכרי איסור  
ספיחים] כתב באור לציון (שביעית) דהעיקר  
ברמב"ם דס"ל דאין קנין להפקיע מקדושת  
אר"י, והוא בפשוט דלא כמרן הב"י, וצ"ע.

ב. וכן קשה מהא דאם ישראל יחזור ויקנה  
הקרקע, תתחייב בשביעית ותרו"מ ואינה  
ככיבוש יחיד<sup>6</sup> ומוכח דגם ביד נכרי לא פקעה  
קדושת הארץ<sup>7</sup>. (יעו"ש ברמב"ם בהלכות תרומות  
פ"א הל' י' שעולה מדבריו להדי' דאם יש קנין לנכרי

ד. ומה שכתב הכס"מ לישב קושיא זו דהא בעינן שימרחם ישראל [וכונתו דלעולם פקעה הקדושה אלא דמירווח ישראל  
מחייב] תמוה מאוד דאם פקעה קדושת הארץ מה יהני שימרחם ישראל לחייבם מדאורייתא, וצריכים להיות כפירות חו"ל,  
שדינם שאף אם ימרחם ישראל באר"י חובבם רק מדרבנן. [וכדאיתא ברמב"ם פ"א הל' כב] ויעו"ש בהמשך.

ה. ומה שכתב הכס"מ דרק לענין זה אין קנין לנכרי דהיינו להפקיע לעולם, אינו מובן כלל דאם פקע קדושתה כיצד חזרה  
קדושתה ע"י קנין ישראל, הא זה שיטת הרמב"ם דאם יש קנין פקע קדושתה, וישראל הלוקחה מנכרי הוא כיבוש יחיד.  
ויעו"ש בהמשך.

ו. ובאמת הכס"מ עצמו לא נקט דיש קנין להפקיע, אכן אם כן תמוה מאוד כיצד הפירות פקע מהם הקדושה.

ז. ועיי"ש בדברי הגר"ח על הרמב"ם מה שביאר בזה

ח. יו"ד סי' של"א סקכ"ח וע' ביב"א שהביא בפירוט את דברי ספר התרומה (בהל' א"י דפ"א ע"ב) שאפי' למ"ד אין קנין  
לעכו"ם להפקיע מידי מעשר, מ"מ כיון שבסוריא יש קנין להפקיע (כמ"ש בגיטין מז א) בזה"ז דקדושת א"י מדרבנן, הו"ל  
כסוריא, ולכן בשביעית בזה"ז מותר לחרוש ולזרוע בקרקע הגוי שבא"י אפילו מדרבנן, וההיא דתנן אין עורדין עם העכו"ם  
בשביעית היינו למ"ד קדשה לעתיד לבוא. ע"ש. והובא בכפתור ופרח (פמ"ז), ובפי' מהר"ש סירילאו (שביעית פ"ו דף ר  
ב). ע"ש.

ט. חזון איש שביעית - (סימן כ דין שביעית בשדות נכרים) "הא דנחלקו חכמי צפת היינו רק לענין קדושת הפירות אבל  
חרישה וחריעה ושאר עבודות לכו"ע אין חילוק בין עובד בקרקע ישראל לעובד בקרקע נכרי בין עושה מלאכה דאורייתא  
או דרבנן דקדושת הארץ לכו"ע לא פקע וכמש"כ לעיל

י. וכ"כ הגר"ח חידושי ר' חיים הלוי הלכות ביכורים פרק ב הל' ט"ו וז"ל ומפרש הכסף משנה דדעת הרמב"ם היא, דהא  
דאין קנין לנכרי בארץ ישראל, הוא רק להפקיע עצם הקרקע מקדושתה, אבל הפירות לכו"ע יש קנין לנכרי בארץ ישראל  
להפקיען מתרומות ומעשרות, וביותר כתב באול"צ (מבוא ענף ו' אות ג') דמהכס"מ והאבקה וכול הנ"ל מוכח דאפי' בקרקע  
נכרי אם עבדה ישראל נאסרין הירקות משום ספיחין.

סתירה לשיטתו הנ"ל דבשעה שהקרקע ביד הגוי מופקעת מחיוב שביעית, אך בפשטות הדבר תמוה מאוד, דאם נימא דיש קנין לנכרי להפקיע מקדושת אר"י, א"כ הספחים ודאי מותרים גם אם איסורם דאורייתא, וכמשנ"ת מהחזו"א, וצע"ג.

**ועיין** בדרך אמונה הלכות שמיטה ויובל בביאור ההלכה (פרק ד הל' כ"ט ד"ה גוי שקנה) שהביא בשם החזון שמכח קושיות אלו דחה לגמרי את שיטת מרן הבית יוסף, ונקט שהנהגים כדבריו "אין להם על מה לסמוך"!

#### כמכו על הסוכרים דיש קנין להפקיע

**ויש** שכתבו דמה שהתירו בזה"ז פירות נכרי, הוא משום דסמכו על כך דיש קנין לעכו"ם להפקיע, רק בשביעית בזה"ז, דהוי דרבנן, ותמוה דהא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון [ולבד ממה שא"כ הו"ל להתיר גם עבודה בקרקע נכרי, וכשיטת ספר התרומה הנ"ל, וזה מבואר להדיא בשיטת הב"י דאסור]. וצע"ג.

**ובאמת** כמה מגדולי האחרונים כתבו, דודאי העיקר כשיטת המבי"ט והחזו"א ודעימיה, אלא שנהגו להקל משום דשמיטה דרבנן, וע' באור לציון [שביעית - מבוא] שנראה מדבריו, שמכח כמה מן הקושיות הנ"ל נקט לעיקר בשיטת הרמב"ם, כשיטת המבי"ט ודלא כשיטת מרן הב"י, אלא שהקילו כי שמיטה דרבנן [וגם ע"ז קשה כנ"ל דכל דתקון וכו']. - וצע"ג דעת מרן הב"י.

**תמיהה ביסוד דיני הקדושה בפירות שביעית ונראה** לבאר וליישב, בהקדים באור ביסוד דיני הקדושה בפירות שביעית, דהנה מצינו בהם דינים רבים, שצריך להבין מה

ביד נכרי לא פקעה קדושת הקרקע, ונחשבת לארץ ישראל, וא"כ תמוה טובא כנ"ל כיצד פקעה קדושת הפירות.

ד. ולפי"ז תמוה לענין מה אמרינן דיש קנין לנכרי להפקיע הקרקע מקדושת אר"י, מאחר שמכל הני שלעיל מוכח דלא פקעה קדושת הקרקע עצמה אלא דרק פירותיה מותרין, ואם נימא דלא פקע קדושתה אמאי פירותיה מותרים, [ויעוי' הערה לעיל מדברי הגר"ח הל' ביכורים פ"ב הל' ט"ו]. וצע"ג.

ה. ועוד תמה החזו"א תמיה רבתי מדברי הרמב"ם גופיה בתשובתו בפאר הדור [סי' קכ"ח] דמוכח התם דאם ספיחי שביעית היו אסורים מדאורייתא, [וכשיטת ר"ע כדאיתא בפסחים נ"ג ומנחות ה' ב' ובתו"כ ובר"ש שביעית פ"ט] הרי גם ספיחי נכרי היו אסורים, ומה שהתרנו ספיחי נכרים, הוא רק משום דאיסור הספחים הוא מדרבנן, ומוכח שכל דברי הרמב"ם דפירות נכרי מותרין, הם רק לענין איסור ספחים, דאם נימא שהרמב"ם התיר פירות נכרי משום דיש קנין לנכרי להפקיע קדושת אר"י לענין הפירות, א"כ גם אם איסור הספחים דאורייתא, הוי לן להתירם, והוסיף החזו"א וכתב, שזו ראייה מכרעת נגד שיטת הבית יוסף, וכתב דאילו היו רואים תשובה זו רבותינו והפאת השולחן [שהוא זה שהכריע כשיטת הבית יוסף למנהג בני אשכנז בירושלים] ודאי שהיה מכריעים כן.

#### תמיהה על כך מדברי הבית יוסף גופיה

**אך** באמת המעיין היטב בדברי הכסף משנה, (שם) ימצא דהוא גופיה כתב דאם הספחים איסורם מדאורייתא, יאסרו גם ספיחי שביעית של נכרי, ונמצא דמרן הב"י גופיה ידע להאי הלכתא, אלא שסבר דאי"ז

יא. ע' באול"צ שם.

הותר למכור מעט, אך גם באופן שמותר למכור מצינו דינים רבים, א' חייב למכרם דוקא באומד ולא במדידה ומשקל, ונפסק להל' בדברי הרמב"ם (פ"ו הל' ג) ב' איסור למכור בשוק<sup>2</sup>, ג' הדמים קדשי ותפסי קדושת שביעית (פ"ו הל' א), ד' בדמים הללו איסור לקנות בהם בהמה טמאה וחלוק (שם הל' י), ועוד ועוד.

ויש להבין מה שורש כל דינים אלו, ומה טעמים ומקורם, וצ"ב. והנראה להסביר בזה ע"פ יסוד איסור הסחורה, וכדלהלן.

שורשם, וידועים דברי התוספות במסכת סוכה (לט עמוד א ד"ה אין מוסרין) "ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית", וכגון איסור סחורה, ודין ביעור, ואיסור להפסידם, והשביעית תופסת דמיה, ואסור לקנות בדמי שביעית בהמה טמאה וחלוק, ואסור לפרוע בהן חובו, ולכא' הם דינים חלוקים זמ"ז, אפי' שיסודם מדין הקדושה דפירות שביעית, וצ"ב מה שורש כל הני דינים.

וגם בכל דין ודין איכא כמה וכמה דינים ופרטים, שלכא' הם דינים חלוקים זמ"ז, וכגון בדין סחורה בפירות השביעית, דהנה

## בגדר איסור סחורה בפירות שביעית אם הוי דין איסור בלבד - ובגדר ההיתר למכור מעט מעט

ויש לעיין בגדר איסור זה, אם הוא איסור בעלמא לעשות סחורה בפירות שביעית [שלא יזול בפירות שביעית וכדומה], או שהוא מעיקר ויסוד דין פירות שביעית, דאין לעשות בהם סחורה, [ויבאר לקמן] ועוד יש לעיין אם נאסר לעשות סחורה, אמאי הותר למכור מעט, הא מ"מ עושה סחורה ולא אוכלם, ומה גדר התר זה "דסחורה במקצת", וע' הערה אמאי ליכא במוכר מעט משום "חצי שיעור" שאסור מן התורה<sup>3</sup>.

### תמיה גדולה בלשון הרמב"ם

ב. עוד כתב הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פרק ו הלכה ג) וז"ל "כשמוכרין פירות שביעית אין מוכרין אותן לא במדה ולא במשקל ולא במנין, כדי שלא יהיה כסוחר פירות בשביעית, אלא

א. יסוד האיסור לסחור בפירות שביעית, מצינו אותו בכמה דוכתי [ע' מסכת עבודה זרה דף ס"ב ב' ובבכורות דף יב ב ועוד] ומקורו מן הכתוב הביאו בהשגות הרמב"ן לספר המצוות (שכחת העשין מצוה שלישית) וז"ל: שאמרה תורה בפירות שביעית (ר"פ בהר): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ודרשו לאכלה ולא לסחורה". וזה דבר תורה הוא, כמו שאמרו באחרון של ע"ז (סב א) נמצא פורע חובו בפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה"

ולמדים אנו דאסור לסחור בפירות שביעית, יועי' בדברי הרמב"ם (פרק ו' מהלכות שמיטה ויובל הל' א) דמ"מ אם רצה למכור מעט מוכר.

יב. חזו"א סי' כ"ו סדר השביעית (אות ו' ד"ה ירקות) ומקורו מהר"ש פ"ו מ"ג

יג. וכן יש לדון אמאי ליכא בזה דין חצי שיעור דאסור מן התורה, [דהא לא קיי"ל כדברי הח"צ סי' פ"ו דרק באיסורי אכילה שייך חצי שיעור, אלא דבכל דוכתי אמרינן כן, וכמו שהוכיחו מדברי ר"ש שבת ע"ד א' ולכא' צ"ל דמעט מעט לא נחשב סחורה כלל אך צ"ע אמאי .

**תמיהה גדולה בשיטת הבי"ב בדון הפקר  
הקרקע שבביעית**

ד. והנה הזכרנו לעיל את מחלוקת המבי"ט [ שהובא בשו"ת מהרי"ט סי' מ"ג] והבי"ע [ע' שו"ת אבקת רוכל סי' כ"ג כ"ו] אם יש קדושת שביעית בפירות נכרים, ובשיטת הבית יוסף כתבו האחרונים [מנחת חינוך מ"ע קי"ב ועוד ויעו"י הערה בעיקר מחלוקת זו"ט] דמוכח מדבריו דס"ל דהפקר השביעית היא "אפקעתא דגברא", והוא מצוה על האדם להפקיר, ולפי"ז אם לא הפקיר בשביעית הרי אינו הפקר, **אכן** תמיהו ע"ז כבר גדולי האחרונים, דהא מבואר להדיא בגמ' נדרים (דף מ"ב) וכן בגמ' ב"מ (ל"ט) דשביעית הוי אפקעתא דמלכא, דרחמנא אפקריה, וכיצד נקט הבית יוסף דהוי אפקעתא דגברא ואם לא הפקיר אינו הפקר, וצע"ג.

ה. אכן הנראה ביסוד שיטת הבית יוסף דאף שבודאי יש לומר שבשביעית איכא משום אפקעתא דמלכא, אך יסודו משום חיוב הגברא, וכל שחייב מן התורה להפקירו, זה

מוכר המעט שמוכר אכסרה"ד להודיע שהוא הפקר ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר". ולשו"ן זה "להודיע שהוא הפקר" קשה טובא, הא השתא זכה בפירות ואינם הפקר, וכיצד יודיע דבר שהוא הפקר, ועוד קשה מה הטעם שצריך "להודיע שהוא הפקר" ומה ענין יש בזה, וצע"ע.

ג. וראיתי למרן הגר"ק (שם ב"ביאור ההלכה") שביאר דהכונה להודיע דהפירות יש בהם קדושת שביעית, ומש"כ הרמב"ם "שהוא הפקר" המכוון בזה שבאו מן ההפקר ולכן הוא קדוש. ע"כ תו"ד. וצ"ב שאין משמעות לשון הרמב"ם כן, ועוד דהו"ל "להודיע שהוא קדוש" ומאי שיאטיה דהפקר כאן, וצע"ג.

**ועוד** יש להבין בהמשך דברי הרמב"ם שכתב שם "ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר" והוא דין נפרד דאסור ליקח בדמי שביעית בהמה טמאה וחלוק וכדו', אלא רק אוכל, ומה זה שכלל הרמב"ם דין זה יחד עם עצם איסור הסחורה ואיסור המדידה, וצע"ע

יד. ענינו אם מכרם בלי מדה בלי משקל בלי מספר [אלא באומד] - פירוש המשנה לרמב"ם מסכת דמאי פרק ב מ"ה. טו. ובעיקר הענין יעו"י במנחת חינוך (מצוה פד) שדן בספק זה, האם מצות שביעית אקרקפתא דגברא הוא, דרחמנא ציוהו להפקיר פירותיו בשביעית ומחויב לעמוד ולהפקיר, ואם מפקיר הרי זה הפקר, אבל אם אינו מפקיר אינו מופקר, ונהי דעובר על עשה, מכל מקום אינו הפקר רק עובר על גזירת השי"ת, ואחר אינו רשאי ליטלו, והרי הוא גזול ביד אחרים כל זמן שלא הפקיר, או דילמא הפקר זה אין צריכים הבעלים להפקיר, רק הוא אפקעתא דמלכא שהוא ממילא הפקר, רק אם נעל כרמו עובר על עשה זו והרי הוא גזול הרבים, אבל ממילא הוי הפקר, א"כ פטור ממעשר בכל ענין, וכן אם אחר זכה בעל כרחו דבעלים, הרי הוא שלו, דזוכה מן הפקר אף דלא הפקירו הבעלים. והביא שם את דעת רבינו הבית יוסף דהוי אפקעתא דגברא.

אכן המהרי"ט (ח"א סי' מ"ג), האריך וחלק בזה על הבית יוסף, לענין פירות שביעית בקרקע גוים, דכאמור דעת הבית יוסף דאינו אפקעתא דמלכא רק מצוה עליו, ודעת המהרי"ט דהוא אפקעתא דמלכא, והביא ראייה מנדרים פרק אין בין המודר מ"ב ע"ב, דמבואר שם דרחמנא אפקריה, וכן מלשון הגמרא ב"מ ל"ט נטושין בעל כרחו דכתב והשביעית תשמטנה ונטשתה אפקעתא דמלכא, אכן בפאת השולחן האריך לפלפל, וחלק על המהרי"ט ודחה ראיותיו, ודעתו שהוא רק מצות עשה להפקיר, ומוכיח כן מכמה דוכתי. אכן החזון איש בכמה דוכתי חזר והעמיד את שיטת המבי"ט לעיקר גמור ודחה מכל וכל את שיטת הבית יוסף וכנזכר למעלה,

במנחת חינוך שם מוכיח מלשון החינוך שכתב דנוהג בזכרים ובנקבות, ואי אמרינן דהמצות עשה הוא אקרקפתא דמחויב להפקיר דכן גזר הכתוב, א"כ למה הנשים חייבות במצוה זו, הא מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. אמנם יש להעיר דלא הוי זמן גרמא, דפירות שביעית לעולם הם בקדושתן, ואפילו בשאר שנים כיון שגדלו בשביעית, לא הוי זמן גרמא.

### דין האיסור גדר דין הממון

ויסוד זה דמדין איסור התורה, פקע גם דין הממון, נראה בכמה דוכתי"ט, וכגון באיסור לקיחת ריבית, דהנה מה שאסרה תורה ריבית, יסודו דין איסור ליקח ריבית, ואינו דין ממון. שכן לגבי דיני הממון, הרי הוסכם ביניהם דההלוואה תהיה תמורת הריבית, ולפי"ז היה מקום לדון דהלווה חייב לשלם הריבית<sup>2</sup>, אלא דיש איסור על המלווה לקחתה ממנו.

**אולם** בחזון איש (י"ד סי' ע"ה) כתב "אלא בשביל שאסרה תורה ריבית פקע חיוב הלוה" ומבואר שאף שמדין הממון שפיר היה מתחייב ליתן הריבית, אולם דין האיסור מפקיע גם את חיוב הממון.

**ולפי"ז** ה"ה בשביעית חיוב התורה להפקירו, הפקיע את זכות הבעלים על פירותיו, ומזה ינבע ההפקר. אך לפי זה חלוק ביסודו פירות ישראל, דשפיר שייך שיחול בהם דין הפקר, ומשא"כ בפירות גוי, דאינו מחויב כלל, לא שייך שיחול בהם דין הפקר וקדושה כלל, ומבואר היטב דברי הב"י לענין פירות נכרים<sup>3</sup>.

### בריו לקט בשדה נכרי

ויסוד נוסף לזה מדברי הגמ' לענין לקט דאיתא בגמ' גיטין (מ"ז א') דאף למ"ד אין קנין

גופא קבע בו הפקר, כיון דאין לו זכות בדבר זה<sup>4</sup>.

**וכן** מדויק מדברי הבית יוסף עצמו שכתב בתשובה ב'אבקת רוכל' (סי' כ"ג<sup>5</sup>) וז"ל "יש לומר שזהו כמודיע הדבר בסתום ממנו, דאיכא למימר בהא אה"נ שהיא חייבת אף על גב דרחמנא אפקריה כיון דאיהו לא אפקריה וכו' ואפי' אם תמצי לומר שהיא פטורה [דהיינו פירות שביעית שלא הפקירם] "דשאני התם דרחמנא אפקריה משא"כ בשל גוי. ע"כ.

**והנה** דעת מרן ברורה, וכמשנת' לעיל, מדברי הכס"מ [וכן כתב להדי' הגר"ח בהל' ביכורים פ"ב הל' ט"ו בשם הכס"מ] דגם בשל גוי לא פקעה קדושת הקרקע, ולכן אסור לישראל לעובדה, אלא דקדושת הפירות ודין הפקר אינו בשל גוי, וזה היה צ"ע, אך להנ"ל יש לבאר היטב דמרן הב"י צידד דאף אם נימא דבשביעית גופא הפירות מופקרים גם אם הבעלים לא הפקירם, דין זה מסתעף ונובע מחיוב ההפקר דהגברא, ואף כשאינו מפקיר חל ביה דין הפקר, אולם גוי שאינו מחויב בזאת, פשוט שלא חל בפירותיו דין הפקר [וע' הערה בהרחבת יסוד זה דדין הקדושה, נובע מדין ההפקר<sup>6</sup>]

**טז.** [וכן ביארו כמה מן האחרונים, ויש שכתבו כן אף לשיטת המבי"ט]

**יז.** וז"ל: "ומה שכתב אטו ישראל שגדר כרמו בשביעית פירותיו חייבים במעשר יש לומר שזה מודיע הדבר בסתום ממנו, דאיכא למימר דאה"נ שהיא חייבת לפטור בשביעית ממעשרות גדולי שנת השמטה בקרקע גוי ולקחם ישראל ממנו קודם מירוח ומירחן וטען ראשונה כי מן התורה אין בשנת השמטה חיוב מעשרות וכו' ואני אומר כי מה שהוא סובר שהוא עקשות הוא היושר כי לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות ומה שטען אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקיר וכו'.

**יח.** ודין הקדושה נראה דהוא מסתעף ג"כ מדין ההפקר ויבואר בהמשך דזהו יסוד שיטת הבית יוסף.

**יט.** וכן נראה מדברי האבנ"מ סי' כ"ח לענין איסור הנאה יעו"ש ובס"ק נ"ה

**כ.** ושייך קציצה לשלם ריבית על ההלוואה, וכן הדין בגוי שמהני הקציצה. וכמש"כ בברכת שמואל קידושין סי' ד' אות ד' ושם בשם הגר"ח.

**כא.** ובאמת לענין חיוב הפקר גם המבי"ט מודה דפירות גוי אין בהם חיוב הפקר, וכמשי"ת לקמן אלא דאנן קיימינן לפרש דברי מרן השו"ע.

**אכן** נראה דכוונת הרמב"ם לבאר דיסוד הדין שקדש מאליו, הוא מכח האי סברא שצריך להקדישו, והוא דין גברא, אלא דחל ממילא [ויש לבאר לפי זה סוגית תקפו כהן, דסלק"ד שם דתלוי דין הקדושה בדין הבעלות ודו"ק] והוא כמשנ"ת

**ויעוי'** בדברי המהרי"ט אלגאזי (הלכות בכורות פ"א דף א עמ' ב אות ראשונה [ו]) שחידש בזה חידוש נפלא בהא דאיכא בתוספתא (בפ"ב דבכורות ה"ב) דבהמת הפקר אין בה קדושת בכור, ובהמשך תמה בזה "כיון דקי"ל דאפילו למ"ד דמצוה להקדישו אם לא הקדישו קדוש מאליו, כמ"ש הרמב"ם ז"ל (בפ"א מהל' בכורות דין ד'), א"כ קדושתו בפטר רחם תלוי, וא"כ אפילו נולד ברשות הפקר למה לא חל קדושת בכור עליו בלא בעלים". אכן בתחלת דבריו ביאר וז"ל "וה"ט דאע"ג דבכור בפטר רחם קדוש מאליו אף שלא הקדישו בפה (ערכין כט, א), מ"מ בעינן שיהיה לו בעלים וראוי להקדישו, דבהכי אף דלא הקדישו בפה קדוש מאליו, דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ומה גם דכשהבעלים מאשרים ומקיימים קדושתו ע"י מעשה שנותנו לכהן להקריבו חשיב כמקדישו בפה, אבל כשאין בעלים עליו שראויים להקדישו בין בפה ובין במעשה לא חל עליו מאליו" ולפי"ז חידש במנחת שלמה<sup>22</sup>

לנכרי, מ"מ ודאי דהלקט אינו של עניים, וביאר רש"י שם דהא הגוי אינו מוזהר על המצוות, והא בלקט לכו"ע הוא דין דממילא, דחל דין הפקר לעניים בלקט אף שאין הבעלים מפקירו ואמאי לא חל מאליו בשדה הנכרי [ובפרט למ"ד אין קנין לנכרי], אלא כנ"ל דכיון שאין לו חובת גברא כלל, לא חל על הלקט דין הפקר כלל, והוא ממש כנידון דידן, ובאמת מצאתי כן באבני נזר [תנ"ח אות כ' בסוגרים] שדימה ענין ההפקר בשביעית אצל גוי לדין זה דלקט, ודבריו שם הם קילורין לעינינו<sup>23</sup>

### ברין קדושת בכורה

**וכבר** הבאנו דוגמא לזה מדברי הרמב"ם לענין בכור (פ"א מהלכות בכורות ה"ד) מצוה להקדיש בכור בהמה טהורה ויאמר הרי זה קדש שנאמר תקדיש לה' אלהיך ואם לא הקדישו הרי זה מתקדש מאליו וקדושתו מרחם היא. [ומקורו בנדירים יג וערכין כט וניזיר]

**ולשונו** 'ואם לא הקדישו הרי זה מתקדש מאליו' הוא תימא, דמשמע שאם הקדישו אינו קדוש מאליו, וזה צע"ג וכבר עמד בזה הגרש"ר בנדירים (שם) וביאר דהוא לאו דוקא, וצ"ע טובא בלשון הרמב"ם

**כב.** שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנח

(כ) אך אם אין במה שינהג קדושת שביעית בפירות הפס"מ. [היינו פירות של גוי] שאף אם ינהוג שביעית בפירות לא יגרע מזה שכר עבודתם [דהא ודאי שלא יצטרך [הגוי] להפקיר [שהוה בשמיטה] שגוי אינו מוזהר במצות והשביעית תשמטנה ונטשתה ודומה ללקט של נכרי אף למ"ד אין קנין לנכרי להפקיע. מ"מ הלקט אינו של עניים אא"כ הפקיר [גיטין מז ע"א] ופרש"י משום דגוי אינו מוזהר על המצות. אף דלקט ממילא נעשה של עניים. מ"מ של גוי שאינו מחויב במצות לא נעשה של עניים ה"ג בשביעית אף דאפקעתא דמלכא הוא. מ"מ כשהוא של גוי לא נעשה הפקר] טוב לנהוג בהם קדושת פירות שביעית. הגם ש"ל כיון דלענין עבודה בשביעית סמכי' על סה"ת. ממילא אין בפירות קדושת שביעית אינו מוכרח. ועיין שלהי חגיגה לאחר שעבר הרגל מעבירין על טהרת הכלים:

**כג.** יעוי' כן במנחת שלמה סי' מג"ד דכוונת המהרי"ט שכל מה שחל בכורה זה מצד כאילו הקדיש, ויעוי"ש שכתב לפי זה וז"ל, ועל פי דברי הרי"ט אלגאזי הנ"ל נלענ"ד דאפשר שאם היתה פרתו של ישראל גזולה בידי גוי בשעת הלידה אין הולד קדוש בבכורה, משום דכיון שאין הבעלים יכולים להקדישו מפני שאינו ברשותו (ב"ק סט, א), לכן י"ל דכל שאינו ראוי

מפירות שביעית", ולפי"ז נ"פ דדין זה הוי הגבלה בזכות הממון, וממש כמו חיוב הפקר הפירות שקובע דין ממון.

ויסוד זה מבואר עוד בדברי רש"י על הפרשה בפרשת בהר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", וכתב רש"י "אע"ג שאסרתים לך לא אסרתי בהנאה ובאכילה, אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית". ומבואר דדין ה"לאכלה" (דמזה נלמד איסור הסחורה) אינו דין איסור בעלמא אלא יסודו "שלא תנהוג בהם כבעל הבית" והוא מאותו יסוד של חיוב הפקר בפירות שביעית. ז. ולפי"ז נראה דהאיסור ליקח מדמי שביעית דברים שאינם אוכל [וכגון חלוק ובהמה טמאה וכמשנ"ת] יסודו מכך דאין לו זכות ל"סחורה" אלא רק לאכילה, ורק כשלוקח בהם דברי מאכל אחרים הוי המשך הזכות ד"לאכלה", ואינו "מעשה סחורה" ולכן אסור לקחת דברים שאינם לאכילה.

ולפי זה מתבאר עוד דהדין ד"שביעית תופסת דמיה", אינו רק דין איסור וקדושה גרידא, אלא דזכותו בחפץ הוא רק לאכלה ולכן גם מה שלוקח תמורתו הוא רק לאכלה.

#### י. באור הדינים באופן המכירה

נמצא דלענין זכות סחורה וכדו' הפירות אינם קנוים לו, ולענין זה הם עדיין כהפקר ממש, ויש איסור לנהוג בהם מנהג בעלות גמורה וזה גם מגביל את זכותו בפירות, ויעוי'

דבהמה שהיתה גזולה ביד גוי בעת שילדה כיון שאינו יכול להקדישה דאינה ברשותו לא יחול עליה בכורה, וזה חידוש נפלא, והוא ממש כעין הגדר המתבאר כאן.

ז. ולפי"ז נראה לחדש דה"ה הדין "לאכלה ולא לסחורה", אית ביה גם דין ממון, והינו דפירות השביעית שהם הפקר יכול לזכות בהן רק לאכלה ולא לסחורה, ולא זכה בהם לענין זכות סחורה. ואינו רק דין איסורא בעלמא, [והדברים ק"ו ומה הבעלים שהפירות שלו, אמרינן דמכח חיוב התורה להפקיר, נקבע ממילא גם דין ממון בפירות, ואינם שלו, ק"ו שהלוקח מן ההפקר, אינו יכול לזכות בו במה שלא זיכתה אותו התורה] ויש להוסיף בזה סברא וגדר, דגם כשזוכה מן ההפקר, הוא רק 'לאכלה' דזכותו כאורח שקיבל דבר רק לאכילה, ואף אורח יכול להחליף מנתו בשל חברו, אך ודאי לא יעשה כן במדידה ומשקל<sup>י</sup> ורק יכול להחליף באוכל<sup>י</sup> ומבואר כל הני דינים ששורש אחד להם.

ח. ויסוד לזה [דדין איסור הסחורה אינו דין איסור גרידא], עולה מדברי רש"י בסוכה, שביאר שם את איסור הסחורה והביעור וז"ל (רש"י מסכת סוכה דף ט. ד"ה אין) "דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה, שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית, הן ודמיהן ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר השביעית ולהעשיר... " ע"כ. נמצא דאינו דין איסור גרידא לעשות סחורה, אלא דין "שלא להעשיר

לקדושת פה לא חלה גם הקדושה דממילא, ואף מסופק אני גם בהיתה הפרה גזולה ברשות ישראל כיון דשניהם אינם יכולים להקדישו וכדאיתא בק ס"ט. ע"כ.

כד. ולפי"ז אפשר דליש לזכות כלל לסחורה, ורק אם לוקח לאכול זוכה ויכול להחליף פירותיו, ולפי"ז י"ל דאינו יכול לדרוש ממון משום זכות מכירה אלא רק כחילופי הדבר ולכן ודאי דתופס דמיו, [אף דלמעשה יכול לומר כעין תנאי] ולפי"ז אפשר דאין לו בעלות על כך למנוע מכירה בהבלעה.

כה. הרמ"א בהגהת שו"ע (אה"ע סי' כ"ח סעי' י"ז) כתב וז"ל, אורח שיושב אצל בעה"ב ונוטל חלקו וקידש בו הוי מקודשת ע"כ. מבואר כי האורח עכ"פ מהשיגוע חלקו לידו זוכה בו בבית בעה"ב. ועיי' בטו"ז (שם סק"לד) שמתמה ע"ז ועיי"ש

י. ולהנ"ל מבואר היטב מה שכלל הרמב"ם (שם) את הדין ד"לוקח בהם אוכל", יחד עם איסור מדידה ואיסור סחורה, דחדית לן הרמב"ם דההיתר למכור מעט מעט, אינו משום דהותר איסור סחורה במעט, אלא משום דהוא ע"מ לקנות דבר אוכל, והוי המשך הלאכלה, ודלא כמו שהיה אפשר לסבור שהם ב' דינים חלוקים זמ"ז א' דפירות שביעית מותר למכור רק מעט ולא בדרך סחורה ב' שבדמי שביעית יש דין נוסף דצריך דוקא לקנות בהם דבר מאכל, אלא דיסוד אחד לב' הדינים "לאכלה", וכמשנ"ת.

הערה לחידוש גדול בדברי החזון איש בזה<sup>כו</sup>, אך מ"מ הותר למכור מעט לא בתורת "סחורה" אלא רק לשם "המשך לאכלה" ולפי"ז דרך המכירה צריכה להיות שלא בצורת סחורה ומעשה בעלים<sup>כז</sup>, ולפי"ז מבואר היטב איסור המדידה והמשקל, הוא משום דנראה כעושה סחורה בפירות השביעית ומפקיע שם הפקר מהם.

וזהו שכתב הרמב"ם הנ"ל (פ"ו הל' ג') דאף כאשר מוכר באופן המותר, צריך "להודיע שהוא הפקר" דמאחר שמכירה זו הוי כסחורה, וזה אסור, לכן יש דין להודיע דאינו מוכרו בתורת זכות סחורה, אלא רק כהמשך זכותו לאכלה.

## באור דברי הרמב"ם בספרו ובפיה"מ דאיסור הסחורה הוא מוחלט אלא דמכר מעט לא מקרי סחורה.

יא. וכן מדויק מתחלת דברי הרמב"ם (פ"ו הל' א' שם) שכתב דאסור לעשות סחורה "ואם רצה למכור מעט מוכר.. וילקח בהם מאכל ויאכל בקדושת שביעית", ומדויק דלקיחת אוכל בדמים אלו, אינו עוד דין, אלא שהינו דין ותנאי בהיתר למכור מעט.

יב. ויסוד דבריו מבוארים יותר בפירוש המשניות על מסכת שביעית וז"ל [פרק ט מ"א] "נבאר כללי משנה זו ואח"כ נבאר מליה. הנה ממה שאתה צריך לדעת שפירות שביעית אסור לאצרם ולא לסחור בהן כמו שביארנו. ואם מכר מהן משהו הרי אותם המעות דמי שביעית, ואסור להצניעם אלא קונה בהם אוכל ונאכל בקדושת שביעית, ע"כ. ומדויק מדבריו ד"מוכר מעט" והדין דהם דמי

יג. והנה בחזו"א הסתפק אם מה דאסור לפרוע חובו מפירות שביעית, ומה דצריך ליקח בפירות אלו דוקא דבר הנאכל, שמא הוא דרבנן, אך בחידושי הרמב"ם<sup>כח</sup> מבואר להדיא דהוא דאורייתא - וז"ל נמצא זה פורע חובו בפירות שביעית ורחמנא אמר לאכלה. פ"ו רחמנא אמר בפירות שביעית דלאכילה ניתנו ולא לדבר אחר, לפיכך אסור ליקח בפירות שביעית מן התורה כל דבר שאינו נאכל, כדתנן במס' שביעית (פ"ח) אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית, אם לקח יאכל כנגדן. וכ"ש בפירות שביעית

כו. ועיין חזון איש שביעית (סימן יב אות ט ד"ה שם מ"ז שכן) שצידד דאפשר דאם בעל הבית אסף כל התבואה לעצמו באופן האסור הרי הן עדיין הפקר.

כז. ולפי"ז מבואר היטב הדין המבואר בתוספתא שאסור למכור פירות שביעית בשוק כדרך שמוכר פירות אחרים.

כח. מסכת עבודה זרה דף סב עמוד א



"מתין לקישואין של מוצאי שביעית, לפי שאינו יכול לשלם מפירות שביעית מפני שהן הפקר לכל. וכבר נתבאר לך שאין משלמין מן ההפקר"<sup>ט</sup>. ובפשוטו תמוה הא איירי בפירות שזכה בהן, ואם כן הם שלו גמור, ואמאי לא ישלם מהן, [והרמב"ם לא כתב כאן מדין איסור לפרוע חובו מדמי שביעית, אלא דהוי חסרון בפרעון] ולהנ"ל א"ש דעדיין חשיבי הפקר לענין תשלומין וכו'. ומוכח כיסוד הנ"ל.

### ג. בנהר מצות ביעור

ולהנ"ל נראה לבאר את יסוד מצות ביעור של פירות שביעית, לפי המבואר בדברי רש"י הנ"ל, היינו משום דפירות אלו שם הפקר להם, ולמשנ"ת גם אחר שזכה בהם, אין זה דפקע שם הפקר מיניהו, וכל מה שהותר לו לאכול הוא בתורת חלוקה, ולא בתורת "בעל הבית", ולכן כשכלה לכולם מן השדה, חייבתו תורה להוציאו ולא לנהוג בו מנהג בעלות פרטית, - ולפי"ז יבואר היטב אמאי מותר להשאיר לעצמו כדי שיעור ג' סעודות, [ע' רמב"ם שמו"י פ"ז הל' ג'] דהוא דרך אכילה, ולא דרך אוצר והתעשר, ולכן זה מותר, ולפי"ז חיוב הביעור יסודו ג"כ מדין הממון<sup>ז</sup>

עצמן דאין לוקחין בהם עבדים וקרקעות, וה"ה לחלוק וטלית וכל דבר שאינו ראוי לאכילה.

**ומבואר** להדיא דכל הני דיני דאיסור הסחורה, וכן האיסור ליקח דבר שאינו נאכל, ואיסור פריעת חובו מדמי שביעית, שורש אחד להם משום דפירות שביעית "לאכילה ניתנו"

**ונמצא** ד"סחורה" לא הותרה אפי' מעט. ולפי"ז מיושב מה שהקשינו לעיל אמאי כשמוכר מעט מעט ליכא איסור חצי שיעור, ולהנ"ל מיושב דמעט לא מקרי סחורה כלל אלא רק המשך האכילה, וכמשנ"ת, [והוי כחצי מלאכה] ולפי"ז מבוארים היטב כל דברי הרמב"ם בענין זה. ולפי יסוד זה יתבאר עוד כמה דינים תמוהים ומחודשים, וכדלהלן.

**יב.** והנה איתא בשביעית (פ"ט מ"ט) "עיסת שביעית חייבת בחלה". ועיי"ש בפירוש המשנה לרמב"ם שם "עיסת שביעית כדין שאר עיסות אף על פי שהיא מן ההפקר". ועיין עוד בפירוש המשנה לרמב"ם מסכת תרומות (פרק ו) דמבואר התם שהאוכל קישואי תרומה בשביעית שחייב להפריש תשלומי שביעית,

**כט.** ואפשר דכונת הרמב"ם כיון דהפקר אינו חייב בתרו"מ, לכן אין נותנין מפירות שביעית, אך לשון הרמב"ם מוכיח דהוא מצד הפקר ידיהו, אך נראה להעיר דלשיטת המבי"ט שפירות שביעית שגדלו בשדה נכרים קדשי, אך אינם הפקר, ואם כן אמאי סתים לן התנא דפירות שביעית אין משלמין מהן, הא בפירות נכרי דלא הוי הפקר שפיר משלמין, אך אם כונת הרמב"ם דהעיקר שפטורין מן המעשר, א"כ לחידוש המבי"ט דפירות שביעית פטורים מן המעשר אף אם אינם הפקר, נמצא דגם הכא פטורין, וא"כ תמוה אמאי לא כתב הרמב"ם הטעם דפירות שביעית פטורין מן המעשר, והיה נכלל בזה גם פירות עכו"ם וצ"ע.

ובע"כ לומר דזה שפטורין מן המעשר, אין בזה טעם שא"א לשלם אלא שזה שנחשב הפקר, וא"כ הדק"ל הא כבר זכה בהו ובע"כ כמו שנתבאר למעלה, היוצא מן הדברים דאם נימא שכונת הרמב"ם דנפטרו מן המעשר, א"כ או דנימא דגם פירות גוי הוי הפקר וזה אינו מסתבר וכן דלא כסברת המבי"ט, ואם נימא דפירות שביעית פטורים מן המעשר וגם אין בהם הפקר, וכשיטת המבי"ט א"כ מוכרח באורינו ברמב"ם, ואם נימא דפירות שביעית חייבים במעשר, שפיר י"ל דהפקר היינו שפטור מן המעשר ולא שהוא השתא הפקר, וצ"ע.

**ל.** ולא מבעיא לדעת הרמב"ן וסיעתו דדין הביעור הוא חלוקה לכולם והפקר, אלא גם לדעת הרמב"ם י"ל דעיקר חיוב הביעור הוא משום שדין ההפקר מחייב שרק כשיש לכולם לאכול הותרו הפירות ואין לו להצניע לאחר מכן, ואם הצניע גזרה תורה דנאסר והוא מסתעף מדין ההפקר. וע' בזה בדברי המנח"ש דכל מצות השביעית מסתעפות מההפקר ודו"ק בזה.

מבהמת מעשר שני, דפסק הרמב"ם [פ"ה מהל' בכורות ה"ט] שחייבת בכורה אלא שאין מקריבין אמוריה, וה"ה הכא אף אם נימא דבהמת שביעית לא לשריפה, לא נקריב אמוריה, ואמאי אינה קדושה כלל, ולהנ"ל מבואר החילוק, דבשביעית לא זכה בהם כלל רק לענין לאכלה, ולכן מקרי יד הפקר באמצע, ופטור<sup>23</sup> ומשא"כ בבהמת מעשר שני.

### ט"ז. הסלק"ד בקידושין בפירות שביעית

**בקיודושין נ"ב** איתא "המקדש בפירות שביעית מקודשת" ועיי"ש ברש"י שהחידוש הוא דסלק"ד דאי"ז ממונו ואינה מקודשת, ולכא' צ"ב אמאי נימא כן, ולהנ"ל מבואר היטב דסלק"ד דרק שימוש אכילה הותר ולא מקרי כלל ממונו. אך יש לעיין לפי המסקנא אם באמת מקרי ממונו ממש, ונראה דלענין השימושים המותרים מקרי ממונו ממש ולכן מקודשת ואפשר שמותר אך לכתחילה, משום דקיודושין אינם מעשה סחורה ממש [ויעו"ש בדברי התוס' ב' תירוצים, ותוס' ע"ז ס"ב א ד"ה נמצא], וכיון דיש לו בהם זכות לאכלה יכול ליתן לה זכות זז<sup>24</sup> ומתקדשת.<sup>25</sup>

יד. ביסוד הטורי אבן ברין בכורה בשביעית. **בבכורות י"ב:** איתא "בהמת שביעית בכורה פטורה מן הבכורה דלאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה" [והיינו דאימורי הבכור מוקטרים והוי לשריפה] והקשה בזה המהרי"ט אלגאזי (בכורות שם) קושיה עצומה, כיצד יתכן שאיסור זה דלאכלה ולא לשריפה, דהוי לאו הבא מכלל עשה, ידחה לאוי דבכורה לא תעבוד וגו' לא תגזו וגו' והעשה לפני ה' אלקיך תאכלנו, ואיסור כרת שחוטי חוץ, וצע"ג

**וביאר** בטורי אבן (קו"א ר"ה דף ל: )<sup>26</sup> דהכא שאני כיון דלשריפה לא זכי ליה רחמנא, הוי כהפקר לענין זה והפקר פטור מן הבכורה, וכן הכא הוי כיד הפקר באמצע, וכן ביאר הנצי"ב (במרומי שדה) וכ"כ באבנ"ז (יור"ד ס' תמ"ה) דהזכות בפירות השביעית הוא רק היתר אכילה.

**ונמצא** מדבריהם דיסוד דינא דלאכלה הוא הגבלה בזכות הממון, ולא רק דין איסור, ולפי"ז ה"ה לסחורה לא זכה בהם כלל לענין זה, ומקרי עדיין הפקר והוא כמשנ"ת.

**ט"ז.** הקשו גדולי האחרונים [ע' מהרי"ט אלגאזי שם] מ"ש בהמת שביעית,

לא. והוב"ד בקוב"ש ח"ב סי' ט"ז.

**לב.** וע' עוד בדברי הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פרק ה - ח) שאסור ליקח בדמי שביעית שמן להדלקת הנר "שאינ מדליקין בדמי שביעית". ותמוה מאוד הא שימוש הדלקה הותר בשביעית, וע' בדברי האו"ש (שם) שביאר דיסוד דברי הרמב"ם דאם ידליק הוי דין סחורה למפרע וז"ל. נראה טעמו דבשביעית אסור בסחורה, רק כשמוכר מעט ולוקח בהן מאכל לא מיקרי סחורה, וכאן שמכר פירות שביעית היינו השמן, ובדמיו לקח שמן להדליק הנר הוי סחורה, כיון שלא ניקח לאכול, אף דאצל הבעלים השמן ניתן להדליק, בכ"ז כיון שיצא מרשות בעלים ודרך מכר במחיר תו אם ידליק בו הוי סחורה, כן סברתו ואמאי מקרי סחורה אך להנ"ל דרק "המשך אכילה" הותר א"ש ואין לומר דהדלקה הוי כאכילה דלדעת הרמב"ם הוא ריבוי מיוחד להדלקה ולפי"ז יש לדון דאפשר דמהני לכו"ע הבלעה ע"י פועל דגם הבעה"ב אין לו בזה זכות סחורה.

**לג.** ויבואר היטב לפי יסוד רבינו האחיעזר שהובא באפיקי - ים (סי' ט"ז בסופו) לחלק בין כסף מכירה, לכסף קידושין. דבקידושין לא בעי כלל כסף החזר, וסגי בנתינה לשם קידושין. וא"ש.

**לד.** והנה ראיתי בחוט שני ח"ב דשכתב דברור הוא דפירות שביעית הוי לגמרי שלו דהא יכול ליטול אתרוג מהם, אך נראה דזה אינו ראייה כלל דהא מותר ליטול אתרוג מע"ש אף שהוי ממון גבוה כיון דמ"מ יש לו היתר אכילה [ועיין בשבות יצחק בענין לכם למצה] ומבואר דסגי שימוש אכילה ולכל צרכים.

יז. החזקת טובה על פירות שביעית

**ביאר** הרמב"ם בפיה"מ (מסכת שביעית פרק ט. מ"ט.) ד"אוכלין פירות שביעית בטובה" והיינו דמותר להכניסו לגינתו לאכול כמי שעשה לו טובה וכן שפירות שביעית שקיבל מותר ליתנם במתנה אף שיחזיק לו טובה

**ובן** כתב במשנה תורה (רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ו' הל' ט"ו) וז"ל אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה, בטובה "כיצד שיתן לו פירות שביעית כמו שעשה עמו טובה שנתן לו, או שיכניסו לגינתו לאכול כמי שעשה לו טובה. ומי שנתנו לו פירות שביעית במתנה או שנפלו לו בירושה הרי זה אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותן הוא בעצמו מן השדה "

דמלכא הם, אבל מי שזכה בהן אפי' למכרן רשאי כדמוכח בכ"מ במכילתין, וכש"כ שמותר להחזיק טובה. ...<sup>יז</sup> ולכא' הוא תמיה גדולה.

**יט.** וליסוד הנ"ל דבפירות השביעית אין קנינו מוחלט, אלא שיש לו בהם זכות אכילה, והיתר המכירה הוא משום המשך האכילה, ולכן מה שהותר ליתן פירות שביעית, תמורת החזקת טובה, הוי חידוש טפי, [ומה שמותר למכור י"ל משום דהתם ממשיך את הלאכלה, אך ל'קבל טובה' לא שייך ל'לאכלה' ודו"ק] וכן מיושב מה שכלל הרמב"ם דין זה דמחזיק טובה על פירות שזכה בהם, עם ההיתר להכניסם לגינתו ולאכול פירות ההפקר בטובה, דבשניהם נחשב שמקבל טובה עבור ההפקר.

**ולכא'** הדין השני "כשמכניסו לגינתו לאכול" הוא החידוש, שאף שהפירות הפקר מ"מ מותר להחזיק לו טובה על כך, אך הדין הראשון [שרשאי להחזיק טובה על פירות שזכה בהם כבר] הוא פשוט, ומה שלק"ד דאינו רשאי להחזיק לו טובה כשנותן לו משלו, ומחויב המקבל בהכרת טובה, ומה חידוש בזה, וכבר תמה ע"ז הרש"ש (שם פ"ט, מ"ט) וז"ל עי' 'במפרשים ע"פ הירושלמי' ואנכי תמה דהא דאין אוכלין פירות שביעית בטובה [היינו לשיטת בית שמאי לעיל פ"ד מ"ב] היינו להחזיק טובה לבעל השדה מפני דהפקרא

**וע'** ברש"ש בסוגרים שם שכתב וז"ל [וי"ל דלמכרן עדיף טפי משום דהדמים נתפסין בקדושת שביעית ויוציאם לאכילה ושתיה וסיכה משא"כ בהחזקת טובה] ונראה שכונתו למשנ"ת<sup>יז</sup>

**כ.** וע"ע במ"א דגם דין הביעור והפסד הוא משום דמקרי אורח דאינו מקלקל, וכמו דסברו כמה מגדולי האחרונים דאורח דאין האוכל קנוי לו כדין לוקח, אלא רק לשימוש אכילה<sup>יז</sup>, (מהרי"ט ח"א סי' ק"ג והביאו הכנה"ג או"ח סי' ק"ע)

**לה.** והוסיף שם עי' בר"ש לעיל פ"ח מ"ד והבאתי לשונו שם ובסוכה [ל"ט א'] במשנה ונותן לו אתרוג במתנה ומוכח בגמרא שם דאפילו אינו מבליע לו דמיו בלולב שרי] וחוזר ואל' הרי הפירות הללו נתונים לך במתנה ע"ש **לו.** ומה שתופס את דמיו ע' גר"ח בעיקר דין זה דשייך תפיסת דמים גם בלי חילול הדבר. **לז.** אכן יעוי' ברמ"א (אה"ע סי' כ"ח סעי' י"ז) דהתם עולה שיכול לקדש בחלקו, ויעוי' עוד ברש"י נדרים (ל"ד: ד"ה לא לאפוקי ובדברי הר"ן שם שלכ' נחלקו בזה, וכן יעוי' בדברי רש"י במשנה (שם מ"א ב ד"ה החוזר) בפ' השני ובשבט צחק חנוכה לענין אורח במצה ואכמ"ל.

## בגדר הפקרא דשביעית.

וביסוד זה ביאר אמאי מתירים מלאכות משום פסידא דפירות שביעית, אף שהם הפקר וליכא בזה ענין פסידא, ולהנ"ל א"ש,

**ובזה** מבואר עוד ענין אוצר ב"ד שפקפק בזה המהרש"ס (מסכת שביעית פ"ט ה"ו), דכיצד נתיר לב"ד לנהוג בפירות מה שאסור לכולם, אכן החזו"א (סי' י"ב סק"ז) הוכיח כן להדי' מהתוספתא דהוי הטר גמור, וכן ביאר עוד להוכיח דלא כהרש"ס (חזו"א סי' י"א אות ז') אלא שצ"ע כיצד הותר לב"ד מה שאסור לשאר אינשי,

ולהנ"ל יתבאר כיון דיסוד דיני הניהוג בפירות שביעית, הם מצד שלא יהיה דרך בעלים והתעשר, הרי הב"ד דהם שלוחים של כלל ישראל ואבינוי עמך, ולכן שייך שיש להם זכות לקצור באופן רגיל [שאינן זה קצירת בעלים דהוא יסוד האיסור לקצור כדרכו], ולכן שייך להם זכות לחלק לרבים, ואין זה נחשב קצירה מרובה, וכן שאר דיניהם שונים. אך אם היינו אומרים דדין הקצירה שלא כדרכו ושאר הדינים, הם דיני איסור וקדושה גרידה, הרי לא היה מקום לחלק בזה בין ב"ד לשאר ישראל

**ויסוד** גדול לזה [דשביעית אינו הפקר בעלמא, אלא עיקרו זכות לכלל ישראל [לאכלה] הוא מדברי הרמב"ם בענין איסור קציצת האילנות בשביעית<sup>ט</sup> וז"ל "אסור לקצוץ האילנות בשנה שביעית אם התחילו להוציא פירותיהן, מפני שהוא גוזל בני אדם,

**כא.** ולפי מה שנתבאר נמצא דאף שהפירות הפקר לכל, מ"מ אינו זכאי בהם לכל שימוש ובעלות גמורה, ונמצא שאינו ככל הפקר שהוא לכל מה שירצה, אלא דעתה יש לעיין אם הוא דין במעשה ההפקר של הבעלים דאינו מעשה הפקר גמור, [דלכו"ע צריך לנהוג בפירות מנהג הפקר וכש"כ לסוברים דחייב להפקיר בפועל<sup>יח</sup>] או שהוא דין בחלות ההפקר, דדין התורה שהפקירא דשביעית יוגבל זכויות הלוקט, ונראה ברור כצד זה, [דהא גם הבעלים גופיה אף כשלוקח רק מעט אינו רשאי לקחתם לעצמו כבעלים גמור, ואסור בסחורה ובכל הדינים] וכמו שיתבאר דיסוד דין ההפקר בשביעית יש בזה ב' דינים א' דחייב הבעלים להפקירו ולא לנהוג בו בעלות כלל, אכן עצם חלות הפקירא דשביעית דינה חלוק מסתם הפקר שאין לאף אחד עליו שום דין וזכות, אולם בשביעית ההפקר מיועד לאכילת כלל ישראל והוא דין בעצם הפירות וההפקר, וכמש"כ בקרא "שבת הארץ לכם לאכלה".

**כב.** הפקר דשביעית הוא זכות אכילה לישראל ויסוד זה שנוי בדברי המהר"ל דיסקין, דהפקר דשביעית אינו רק הפקעת בעלות, אלא דיש זכות לאבינוי עמך, וכמש"כ הקרא "השביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אבינוי עמך"<sup>יט</sup> [ואין זה רק אבינוי עמך אלא העיקר עמך וכדאיתא בתורת כהנים פרשת בהר, וברש"י פרשת בהר פרק כ"ה פסוק ו].

לח. וכן לכו"ע לענין "ניהוג הפקר" דכולי עלמא מודו

לט. פרשת משפטים פרק כג פסוק יא

מ. וכן מבואר בלשון הכפתור ופרח (פרק מז) פירות שביעית התורה זכתה לכל אדם שנאמר (ויקרא כה, ו) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ולזה אין קוצצין את האילנות לעצים בשביעית מפני שגזול את הרבים, וברור שיסודו מדברי הרמב"ם הנ"ל.

למנוע הגוי מלאכלה כיון שהתורה אמרה בהדיא לכם ולא לגוים וכנ"ל [אמנם בפ"ה סקצ"ט הבאנו בשם מרן שגם בגוי האיסור משום הפסד] עכ"ל:

**וכיבוד** זה וביתר חידוש כתב מו"ר באביעזרי (פ"ד הכ"ד מהלכות שמיטה) דפירות שביעית אינם הפקר אלא שנתונים לכל ישראל<sup>20</sup>.

**נמצא** דב' דינים איכא בשביעית חדא על הבעלים דהוא לא ינהג בהם בעלות אלא יפקירם, ומדין זה אסור לבעלים למנוע אפי' נכרים ב' דיעוד הפירות הוא לכלל ישראל לאכלה וכמש"כ המהרי"ל.

**כד.** והנה מצינו דיני קדושה מסוימים במתנות שהתורה ציותה ליתן [כגון במעשר ותרומה וכדו'], ונראה שדיני הקדושה שיש בכל המתנות, הוא מצד חשיבות יעודם, וכמו קדושה בתרומה שמיועדת לכהנים, ולפי הנ"ל דפירות שמיטה מיועדים לאכילת כלל ישראל<sup>21</sup>, ולא לבעלות פרטית והתעשרות וכמש"כ רש"י. זה קובע דין קדושה על הפירות. ולפי"ז א"ש טובא דלא שייך לזכות בפירות שביעית באופן מוחלט, דאינם הפקר רגיל, וכמשנ"ת.

**ולפי** יסוד זה יש לבאר את דין סחורה בפירות נכרים גם לפי המבי"ט, וכדלהלן

לפי שה' נתן פירותיהם לכל אדם<sup>22</sup>. ומבואר דאף שאין אחד שזכה בהם מ"מ המזיקם בעודם הפקר מקרי "גוזל בני אדם" וזה לכא' תימא דלא מצינו כן בכל הפקר דהמזיקו יחשב 'גוזל בני אדם'

**ומוכח** שהפקירא דשביעית שאני שאינו הפקר בעלמא אלא זכות לישראל, וכן נראה בדברי הקדמון הלקט יושר<sup>23</sup> "נראה בשביעית גופיה גלי לן קרא דעיקר לעניים, דכתיב תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך. אלא דמ"מ גם לעשירים מופקר" ומבואר דאינו רק סילוק בעלות בעלמא אלא זכות של ישראל [דאם הוי הפקר בעלמא מה שייך לומר 'עיקר לעניים'].

**כג.** הנה מצינו דאין להאכיל פירות שביעית לגוים אף דהוי הפקר, וביותר מבואר ברמב"ם (פ"ד הלכה ל') דמותר לשמור השדות מפני גוים ואי"ז סתירה להפקר השביעית, וביותר מבואר שם דכן עושים לכתחילה להעמיד שומר לזה, וביאר בדרך אמונה - (ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ד) "אבל גוי שלמדנו מקרא לכם ולא לאחרים ואין הטעם משום הפסד אלא שהתורה הפקירה פירות שביעית כדי שיהא לכולם לאכלה וכמ"ש ואכלו אביוני עמך ולא בשביל גוים (ונהי דההפקר הפקר לכולם כדמשמע לשון ונטשתה שלא יהא לך שום בעלות מ"מ יש איסור שגוי יאכלנה) ולכן יש

**מא.** רמב"ם על משנה מסכת שביעית פרק ד משנה י

**מב.** יורה דעה חלק ב עמוד מד ענין א.

**מג.** ולכא' הנה"ל הוי ממון השבט דכלל ישראל ולפי"ז הוי בעלות ציבור וכמו שותפין, וע"ע במעדני ארץ סי' ז' סק"ב כע"ז.

**מד.** ולולי דמסתפינא ה"א דהם פירות שבט ישראל ומ"מ ודאי דיש בהם גם דיני הנהגה מסוימים ולא רק דיני ממון וכמו בתרומה, דהוי ממון שבט הכהנים אך חל בזה דיני קדושה מסוימים וה"ה הכא.

## בדין סחורה בפירות נכרים לשיטת המבי"ט

**כה.** הנה לשיטת המבי"ט<sup>י</sup> הנ"ל שפירות נכרים קדושים בקדושת שביעית [דאין קנין לנכרי להפקיע] ולפי"ז היינו צריכים לחייב פירות אלו בביעור ולאוסרם בסחורה [וכן נקט החזו"א לדינא], אך הביא המבי"ט את שיטת "ר"ש הזקן", שפירות נכרים פטורים מן הביעור אע"פ שיש בהם קדושת שביעית, משום "דקאיתנא מכח גברא דלא מצית משתעי דינא בהדיה" וכמו דאיתא בבכורות י"א ב' דהלוקח טבלים מן הנכרי מעשרן והן שלו, כיון דאתא מכח נכרי שא"א לחייבו במתנות, וה"ה הכא לענין שביעית, והוסיף וחדש המבי"ט שלשיטה זו אין בהם גם איסור סחורה (שו"ת מבי"ט ח"א סי' מ"ה והובא באבקת רוכל כג - כה).

**כו.** והענין צ"ב טובא כיצד נתיר פירות אלו לאחר הביעור, הא יש בהם (לשיטת המבי"ט הנ"ל) קדושת שביעית גמורה. ומאי שיאטיה

**כז.** אכן למשנ"ת דביסוד דין פירות שביעית הוא דין דלא לנהוג בהם בעלות, ויסוד איסור סחורה הוא משום דהפקר הפירות הוא רק ע"מ לאכלה, ואין לנהוג בהם בעלות מוחלטת, ודין הסחורה מסתעף מדין ההפקר, נמצא דחד דינא להו, ומאחר שדין ההפקר תלוי בבעלים וכמו שציידד בחזו"א סי' כ', ובבעלים גוי ליכא דין הפקר כלל, אף אם נימא שיש בהם קדושה, ולכן איסור הסחורה ג"כ אינו קיים, ולפי זה מבואר היטב חידושו הנוסף של המבי"ט<sup>י</sup> דאם לוקחו מגוי אין בו

הנ"ל) קדושת שביעית גמורה. ומאי שיאטיה

**מה.** [ע' שו"ת מבי"ט ח"א כ"א ובשו"ת אבקת רוכל למרן הבי"ט סי' כ"ג]

**מו.** אך גם אם נחלוק על דין המבי"ט הנ"ל ונימא דאיסור בסחורה [וכמו שנקט החזו"א] שפיר י"ל כחידושינו הנ"ל דבאיסור סחורה איכא ג"כ הגבלה בזכות הממון, דאף שלוקחם מגוי לא יזכתה לו תורה אלא רק זכות לאכלה, דו"ק בזה ונראה דשורש פלוגתתם תלוי ביסוד פטור נכרי מדין ההפקר, אם נימא דהוא פטור ב"פירות נכרי", ולפי"ז שייך בזה סברת אתינא מכח גברא דלא מצית אשתעוי דינא בהדיה, א"כ פירות נכרי אין בהם משום איסור סחורה, או דהוא דין בגברא הנכרי דלא שייך לחייבו בהפקר, ולפי"ז כשאתו לרשות ישראל, דינם כשאר פירות שביעית, ושיטת ר"ש הזקן כצד א' ולפי החזו"א הוא כצד ב'.

ולפי יסוד הגר"ח המבואר למעלה, נראה דלענין שביעית לשיטת המבי"ט דההפקר הוא אפקעתא דמלכא, ומ"מ פירות נכרי אין בהם דין הפקר, א"כ הוא דין בחפצא דפירות נכרי שמופקעים מן ההפקר, ולכן סבר דה"ה איסור הסחורה והביעור, ולפי"ז צ"ב דעת החזו"א, וצ"ל דסבר דהנכרי גופיה פטור מההפקר, ואפקעתא דמלכא מסתעף מחיוב הגברא, ולכן כשהישראל קנאם הדר דינא דאיסור בסחורה, וממש כמש"כ הגר"ח דלולי הפסוק במעשרות ה"א דאף כשקנה מן הנכרי חייב בנתינת המעשר.

וכן נראה מדברי החזו"א דס"ל דאיסור סחורה וביעור הוא דין בקדושה ואינו מדיני הממון. אך נראה דגם החזו"א מודה דאיכא בזה משום דיני הממון אלא דס"ל דהוא גם מדיני הקדושה, ולכן ס"ל דשייך שיהיה קדושת שביעית גם אם אין דין הפקר כלל.

**אשר** ע"כ נראה, דהא דילפינן מקרא דכי תקחו מאת בני ישראל וגו' דטבלים של נכרי אינן בדין נתינה, עיקר הדין לא נאמר על ישראל הלוקחן ממנו, כי אם דעיקר המיעוט בזה על של נכרי עצמו, ובשעה שהוא של הנכרי, דלית ביה דין נתינה, ונלמד מזה דין פטור והפקעה בשל נכרי מדין נתינה, ואילולי הך קרא היה כל פטורו של הנכרי רק משום דלאו בר מצות הוא, אבל לא דין הפקעה בשל נכרי, וממילא דהישראל שבא מכחו שהוא בר מצות היה מתחייב בזה, וזהו דמייתי הגמ' הך קרא דכי תקחו וגו' דיש פטור מסויים והפקעה בשל נכרי, וחייל מיניה הך דינא דקאתינא וכו' לפטור גם ישראל הבא מכחו. ע"כ דברי הגר"ח.

**כט.** העולה מדבריו הנפלאים דפטור נכרי מנתינה שייך לבאר בב' אופנים - א' דין בגברא הנכרי מכח שפטור מן המצות, ולצד זה פשוט דישראל הלוקחם ממנו חייב, ב' או דהוי דין מסוים בחפצא דמופקע פירות הנכרי, ובזה שייך דינא דאתינא מכח גברא דלא מצית אישתעוי דינא בהדיה, ולהנ"ל בפירות נכרים שביעית, גם לפי המבי"ט דאית בהם קדושה, מ"מ דין ההפקר מופקע מפירות גוי, וכיון דדין הביעור והסחורה הוא נמשך מדין ההפקר, ולכן שייך בזה הך דינא דאתינא מכח גברא דלא מצית כו'.

### ל. היסודות העולים

**ועתה** לפני שניישב מה שהקשינו על הבית יוסף, נקדים את מה שעלה בידינו עד עתה, דבפשוטו לדעת המבי"ט הוה לן למימר דפירות נכרי מופקרין מאליהן בשמיטה, שכן שיטתו מבוססת על ב' יסודות - א' דאין קנין לנכרי להפקיע קדושת אר"י גם לענין שמיטה. ב' דהפקר שביעית הוא אפקעתא דמלכא, ואף אם הבעלים לא הפקיר מ"מ הפירות מופקרין מאליהן, ובצירוף ב' היסודות הנ"ל, לכא' אף

איסור סחורה שכן בזכויות ממון שייך דינא "דאתינא מכח גברא דלא מצית אישתעוי דינא בהדי

### כה. ביסוד הפטור של נכרי מתרז"מ

**ויסוד** להבנה זו [דדין הגברא של הנכרי קובע דין בהחפצא של הפירות] **בדברי הגר"ח** (פרק י"א מהלכ' תרומות הל' י"א) וז"ל **דביאר** (לענין פטור נתינה במעשרות של פירות נכרים) "והנה בעיקר הדבר דנכרי עצמו לאו בר נתינה דתרומות ומעשרות הוא, צ"ע, אם הוא זה משום דנכרי ליתיה במצות, ומשום הכי הוא דליתיה גם בהך חיובא דנתינה לכהן, או דנימא דהוי דין מסויים בדין נתינה, דבשל נכרי פקע חובת נתינה דתרומת מעשר.

**ונראה** דנפקא מינה לענין ישראל הבא מכחו, דאם נימא דכל פטור הנכרי הוא רק משום דלאו בר מצות הוא, א"כ ממילא דכל פטורו שייך רק לגבי הנכרי בעצמו, אבל להישראל הבא מכחו לא שייך זאת, והישראל שפיר מתחייב בזה, ולא שייך לומר דקאתי מכח פטור, כיון דגם בשעה שהם בעיקר פטורין בשעה שהם אצל נכרי ג"כ לא חלה עלייהו שום פטורא רק לגבי נכרי ולא לגבי ישראל, א"כ ממילא דישראל הבא מכחו צריך להיות חייב בנתינתו, משא"כ אם נימא דבנכרי איכא דין פטור והפקעה מסויימת מדין נתינה לכהן, א"כ ממילא דשייך לפטור על ידי זה גם הישראל שבא מכחו, מדין דקאתי מכח פטור, כיון דמקודם אצל הנכרי פקע כל דין נתינה לגמרי. ונראה להוסיף עוד בזה, דאם נימא דהוי דין פטור מסויים והפקעה גבי נכרי מדין נתינה, א"כ ממילא דעצם הפירות כל זמן שהן ביד הנכרי הרי הן מופקעים מדין נתינה, ועל כן שפיר שייך זאת גם לגבי הישראל שלקחן הימנו דקאתי מכח הפקעה זו כיון דהוי חלות דין הפקעה על הפירות.

סחורה הוא משום דכל מה שרחמנא זכי לן הפירות מההפקר הם רק לאכלה, וא"כ גם דין סחורה מסתעף מדין ההפקר, ואם ליכא בפירות נכרי דין הפקר ה"ה דליכא בהו איסור סחורה, [והחזו"א חלק בזה על המבי"ט והחמיר בסחורה וביעור, למרות שהמבי"ט הוא מרא דשמעתתא דיש קדושת שביעית בפירות נכרי, אכן מ"מ שיטת המבי"ט מבוארת היטב]

**לב.** והוספנו בזה ביאור למשנת ע"פ יסוד הגר"ח דאם ההפקר הוא אפקעתא דמלכא [וכשיטת המבי"ט], ומ"מ פירות נכרי אין בהם דין הפקר, בע"כ שהוא דין בחפצא דפירות נכרי שמופקעים מן ההפקר [דאם נימא דרק הנכרי אינו מחויב במצוות, ולכן אינו מצוה בניהוג שביעית, אך עצם פירות נכרי הוי ממש פירות שביעית לכל דבר, אלא א"כ אמאי אסור ליקח פירותיו בע"כ, הא הוי אפקעתא דמלכא וכיצד הנכרי יפקיע דין זה], ולכן סבר המבי"ט דיש לומר דה"ה איסור הסחורה והביעור, [משא"כ להבנת החזו"א צ"ל דסבר דרק הנכרי גופיה פטור מההפקר, אך מ"מ מודה שאפקעתא דמלכא מסתעף מחיוב הגברא]

פירות נכרי מופקרין מאליהן בשנת השמיטה, אך כתב החזו"א<sup>10</sup> שיש לומר דדוקא בישראל שמחויב במצוות וניתן לו תורת שביעית, פירותיו מופקרין, משא"כ גוי שלא חייב במצוות, וכן מוכח מדברי המבי"ט עצמו שצידיד כן, דאין פירות הגוי מופקרין,

**ונמצא** דאף אם נימא דשביעית אפקעתא דמלכא, אפשר דהדבר תלוי בגברא, ובגוי ליכא הך אפקעתא ואינו הפקר כלל. ונתבאר דיסוד הדברים מבוארים כבר בדברי הב"י בתשובה, שכתב דאפשר שבישראל הופקר ממילא, אך זה רק לישראל שאזהר רחמנא אפקריה לפירותיו, משא"כ נכרי.

**לא.** נמצא דלענין ההפקר גם לדעת המבי"ט והחזו"א [הנ"ל דאין קנין ושביעית אפקעתא דמלכא] יש לומר שחלוק דין פירות נכרים שלא חל בהם דין ההפקר מפירות ישראל, ולמבואר לעיל שיטת הר"ש הזקן דה"ה לענין ביעור, ליכא בפירות גוי, ונתבאר דס"ל שדין ביעור מסתעף מדין ההפקר, ולכן בגוי שלא שייך הפקר, אין דין ביעור, ובדברי המבי"ט מבואר עוד, שגם איסור סחורה אינו בפירות נכרי, והתבאר הטעם לעיל, דאיסור

### ענף ג' בבאור שיטת הב"י

ושאר דיני האיסור הנלמדים מן הפסוק "לאכלה" כולם נובעים מדיני ההפקר, וממילא פירות גוי שהופקעו בחפצא מדין ההפקר, ל"ש בהו גם קדושת שביעית כלל.

**לד.** וזהו גם ביאור דברי הבית יוסף הנ"ל, דלענין פירות נכרים יש לו קנין להפקיע משביעית, דהא באמת דין ההפקר של פירות

לג. עתה נתנה ראש ונשובה למה שפתחנו בו בבאור שיטת הב"י בענין פירות נכרים - ומעתה נראה ברור דזהו יסוד שיטת הבית יוסף, דודאי דעצם הקדושה לא פקעה כלל מהקרקע של אר"י, וכמו דחזינן בדברי הרמב"ם בהל' תרומות [א' י' הנ"ל], אך מ"מ ליכא כלל קדושת שביעית בפירות גוי, וכמו שאין בהם דין הפקר, שכן כל קדושת שביעית

<sup>10</sup> מזו. חזון איש שביעית - וז"ל: (סימן כ דין שביעית בשדות נכרים ד"ה ואמנם הב"י והמבי"ט) לא אמרה תורה רק לבעלים ישראל שהוא בכלל מצוות התורה, אבל לא רמיא תורת שביעית להפקיע מן הנכרי שלא ניתנה לו תורת שביעית"



אשר הרעיש עליהם בעל כו"פ ואחריו המבי"ט ומהרימ"ט, והרמב"ם לא רצה לפרש שאוסר להאכילם לעכו"ם דיסתור מ"ש אח"ז משנה ז' ולתושבך מן העכו"ם". ונמצא מדבריו דמה שאין דין הפקר וקדושה בפירות שביעית כאשר הם ברשות נכרי, הרי זה נעוץ בדברי הקרא.

לו. ובאמת כיון המלבי"ם מדעתו הגדולה לדברי מרן הב"י בתשובה (אבקת רוכל סי' כד) וז"ל, "ואם באנו לדון יותר טעם יש לאומר שיש לו קנין להפקיע משביעית דקרא כתיב והיתה שבת הארץ לכם 'לכם ולא לגוי' ומקור לימוד זה איתא בתורת כהנים שם על פסוק זה דאיתא התם "עה"פ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" לכם ולא לאחרים והיינו לא לעכו"ם, וזהו הפקעה רק לענין הדין ד"שבת הארץ לכם לאכלה,,, ולכל הגרים עמך" והיינו לגבי דין זה דפירות שביעית הוי הפקר, ואין זה הפקעה כלל בעיקר קדושת הארץ.

### לו. הנמצא מהנ"ל

הנמצא מכל הנ"ל, דאית לן מקור מיוחד דכלפי נכרי ליכא לדין "דשבת הארץ לכם לאכלה", וא"כ הוי מיעוטא בחפצא של פירות נכרי, דאין בהם דין להפקירם למען ישראל<sup>10</sup> ולכן גם ישראל הקונה ממנו אינו חייב בסחורה ובביעור, דכ"ז מסתעף מדיני ההפקר ולפי משנ"ת דדין הקדושה מסתעף מדין ההפקר, ה"ה שלא שייך דתחול עליהם קדושה, [וכבר הביא מקור זה מהפסוק בפאת

השביעית נובעים מקדושת אר"י, אלא דמ"מ אמרינן דלגוי לא חייב רחמנא להפקירו, ולכן גם בחפצא של הפירות לא חל בהו דין הפקר, ולכן עבדינן 'פלגינן' דלענין זכות 'אבינוי עמך' בפירות השביעית, וזכות והיתה לכם שבת הארץ, [שזה שורש דין הפקר בשביעית וכמשנ"ת בשם המהריל"ד] ליכא האי דינא בפירות גוי, ולכן פירותיו אין בהם קדושת שביעית כלל, ומיושב ג"כ שיטת ה"ש סוברים' לחלק אם שביעית הוי דאורייתא או דרבנן, דהמכוון בזה דאם שביעית הוי דאורייתא, יש לומר דבאמת גם פירות גוי חל בהם דין ההפקר, וזכות הלאכלה לכל ישראל, ורק אם שביעית דרבנן דהוא דין גברא, פשוט דלא הטילו דין בחפצא של פירות הנכרי שיהיו מופקרים, ולכן ל"ש בהם כלל דין קדושת שביעית.

### לה. מקור מהפסוק

אכן לפי מה שנתבאר, לבד ממה שיש לומר שכן הוא מסברא, דבפירות גוי ליכא קדושה, וכהנ"ל, לבד מזאת יש לנו מקור דגם מדאורייתא ליכא קדושת שביעית בפירות נכרי, דהנה ביאר המלבי"ם (ויקרא פרשת בהר) על הפסוק - והיה שבת הארץ "לכם לאכלה" וכתב - "כבר התבאר (באה"ש כלל תקצג) שכ"מ שאמר לכם ממעט עכו"ם. וכמ"ש בתוספתא (פ"ה דשביעית) שאסור להאכילם לעכו"ם, גם יל"פ שבא למעט עכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית וכמ"ש הרמב"ם (פ"ד מה' שמטה הכ"ט), ובזה נמצא מקור לדברי הרמב"ם אלה

מח. וזהו שביאר הכס"מ (פ"ד הכ"ט) דבאמת פקעה קדושת הארץ גם לענין תרו"מ, וראיה לזה מפירות נכרי כשלא מירחם ישראל שפטורים מן המעשר, וכוונתו להוכיח דאינו רק פטור לגבי הגברא הנכרי [דאינו מחויב במצוות] אלא דההפקעה בעצם הפירות, דלא שייך בהם קדושה, כל שבזמן חלות חיוב הפירות במעשר לא חל ביה חיוב נתינה, וזהו שיש קנין לנכרי להפקיע, דהא חזינן דמכח קנינו חל דין בחפצא של הפירות הנ"ל, ולפי מה שנתבאר לעיל הוא דין בחפצא של הפירות הנ"ל מכח פטור הגברא הנכרי, ויש לו קנין גוף לפירות לענין הפקעת הקדושה, אך אם מירח ישראל חייבים, דפטור הפירות הוא מצד דבזמן החיוב לגבי הנכרי לא חל כלל חיוב בחפצא, ולכן כל שמירח ישראל חייבים, אולם לגבי זכות הממון בפירות אלו, בכל ענין איכא זכות דאתינא מכח גברא דלא מצית אשתעווי. ולכן הוי שלו.

בקרקה, תליא בעצם הקדושה בקרקע. ולכן גם לא קשה כלל מה דאם ישראל חוזר וקונה הקרקע מן הנכרי, דשפיר הדר דינא, כיון דהקרקע ביד ישראל. [ויעוי' עוד בהערה למהלך יסודי נוסף]

ולפי זה עיקר שיטת הבית יוסף היא שאין קנין לנכרי להפקיע את עצם הקדושה, אלא דמ"מ אין קדושת שביעית על הפירות כיון דהגברא הגוי פטור, אלא דהנפק"מ בזה

השולחן סי' כ"ג והחזון איש דחה מקור זה<sup>10</sup> אך להנ"ל הוא מבואר בדברי הבית יוסף והמלבי"ם]

לח. לפי"ז נראה דגדר קנין הנכרי להפקעת הקדושה, הוא 'גוף לפירות' ואינו בעצם הקרקע, ולכן, פשוט דאסור לעבוד קרקע נכרי בשביעית, דהא עצם הקרקע לא פקע קדושתה, אלא רק דלגבי הנכרי ליכא כלל קדושה בפירות, ודין הזריעה והעבודה

מט. חזון איש שביעית (סימן כ אות ז ד"ה והנה יצא בפה"ש)

והנה יצא בפאת השולחן לידון דאף אם אין קנין אין בפירות הגדילין ביד נכרי קדושת שביעית אף בזמן קדושת הארץ של תורה, ואין לזה שרש לא בגמ' ולא בסברא, ומה שפי' כן הת"כ לכם ולא לנכרי הוא נטי' מפשוטו, שאין הכתוב מדבר בשל מי הארץ אלא הארץ ודאי ביד ישראל והמצוה לכם הגדילין ביד נכרי קדושת שביעית אף בזמן קדושת הארץ של תורה, ואין לזה שרש לא בגמ' ולא בסברא, ומה שפי' כן הת"כ לכם ולא לנכרי הוא נטי' מפשוטו, שאין הכתוב מדבר בשל מי הארץ אלא הארץ ודאי ביד ישראל והמצוה לכם ולא לנכרי, וזה לא יתכן, אלא ע"כ לפרש לכם לאכלה ויעוד היה נראה לבאר דהנה בעיקר הענין דלא פקעה הקדושה מארץ ישראל למ"ד אין קנין, אף שגוף הקנין הוא מוחלט כדאיתא בדברי הגמ' גיטין מז' א', י"ל דהנה יש לדון בגדר השביעית דהא מבואר בדברי הגמ' נדרים מ"ב דגם בעצם הקרקע יש הפקעת הקנין בשמיטה, [דרחמנא אפקריה לארעא יעו"ש] ובפשטות היינו דגוף הזכות דאיכא בכל קרקע לפירותיה, בזה גופא מוגבל האדם בשביעית, ובאמת כל מלאכות השדה האסורים בשביעית ענינם רק באותם שהם בענין שימוש לפירות, וכמו חרישה זריעה וכו' שהם שיבוח הקרקע לזריעתה וכן שימוש בפירותיה, ולהנ"ל הוא הגבלה בזכות האדם לענין שנת השביעית, וזה הבאור בפסוק שש שנים כו' והשביעית כו', והיינו שהוא דין מסוים כבר בעצם קנין הקרקע.

ויעו' במשך חכמה (בהר שם) שחידש לפי"ז דגם הקדש אינו מפקיע דין השביעית, כיון דקנין האדם מוגבל עד שביעית, וזה חידוש עצום, משום דקדם ההבקר להקדש, ומ"מ חזינא דהוי הגבלה בזכות הקנין, והנה חקר בספר 'אורח חיים' על התורה, אם נתינת ה' את הארץ ושישמרו שביעית היא בגדר תנאי בנתינה או בגדר שיעור, וכתב להוכיח דהוא שיעור בקנין וז"ל (אור החיים על ויקרא פרק כה פסוק ב) אכן נתכוון ה' לומר סמוך לזכרון הנתינה להם שיעור לה' בארץ, והוא אומר אני נתן ולא מתנה חלוטה אלא ושבתה וגו' לה', וחזר ופירש שיעור שבת זה, אם חודש, אם שנה בכמה שנים, ואמר שש שנים ובשנה השביעית שבת וגו' ומעתה אם לא היה אומר הכתוב ושבתה וגו', אלא מה שאמר אחר כך ובשנה השביעית לא הייתי יודע ששייר ה' לעצמו שנה זו, אלא שנתן מתנה חלוטה לצמיתות ולא כן הוא: והוסיף שזה מטובת הקל שלכן אף שלא שמרו שביעית ושלחו יד הרי לא בטל הקנין יעו"ש

והנה להנ"ל י"ל דלכן אין כח ביד ישראל למכור מה שאין בידו, ולכן עצם הזכות שיש לכלל אדם שפירות שדהו יהיו שלו, זה לא שייך בשביעית, וא"כ לכ' לפי"ז זה הבאור בסברת הסוברים דאין קנין לנכרי, [אכן זה סברא מסוימת בשביעית ואכמ"ל] אלא דלפי זה צ"ע סברת הסוברים דבפירות נכרי ליכא קדושה, [ובאמת גם לפי החזו"א קשה דהא הוא מודה דאין הוא צריך להפקיר שדהו, וגר' ממנו דגם אסור ליקח מפירות שדה הגוי בשביעית וזה תמוה להנ"ל דהא מה מוכר] ועוד יש להעיר לפי"ז מה טעם שיפקיר האדם את פירותיו, והרי ההפקר הוא דבר שהיה צריך להיות שלו, זה יש טעם להפקיר, אך להנ"ל הא באמת אין לו כלל זכות בזה, ומה צריך לדין זה דמצות ההפקר.

אולם באמת הא אף אם אין לבעלים זכות מכה דהוא פירות קרקעו, הא יש לו זכות בפירות מכה הזכות דעצם הזריעה, וכמ"ש"כ הגר"ח ביסודו הידוע מדברי הירושלמי [פכא מלוה א'] ותורף דבריו הנפלאים דיש ב' זכויות בפירות שצמחו בקרקע שלהם א' זכות הבעלים על הקרקע מכה ארעאי אשבח ב' אך יש ג"כ זכות לזורע משום דהוא גידל את הפרי [אלא דזכות הבעלים דארעאי אשבח, מפקיע זכות היצירה וזה שורש דין יורד - ויש לבאר לפי החומר והצורה ודו"ק] ובאמת בשדה הפקר שאין בעלים מפקיע, הוי של הזורע וכ"כ גם בחלקת יואב יעו"ש]

מדאורייתא, לא היה מקום להתיר גם פירות גוי מאיסור זה, דזה אינו דין ממון כלל, שכן כולם אסורים בפירות אלו [אלא דהגוי גופיה פטור ממצוות, ולכן מותר לו לאכול ספיחים וכמו פירות ערלה, אך זה לא שייך לישראל שקונה ממנו]

וכן מיושב היטב לשון הרמב"ם הנ"ל [פ"ד הכ"ט] שאחר שכתב דקרקע שקנה הגוי הרי פירותיה מותרין, הוסיף דאין בזה איסור ספיחין [והקשו מה סלק"ד דספיחים שגדלו בשדה גוי אסורים, הא יש קנין להפקיע לפי הב"י] דהא באמת אין קנין להפקיע את עצם הקדושה אלא רק לגבי הדינים הנובעים מדין הגברא וכמשנ"ת וא"כ הו"א כיון דחכמים אסרו כל ירקות שגדלו בשביעית, שמא יזרע בהם, נימא דאיסור זה שייך גם בירקות נכרים, דהא גם בקרקע נכרי אסור לעובדה, ולכן ביאר הרמב"ם דאפי' איסור ספיחים ליכא, מאחר

הוא לענין אם חזר ומכר השדה לישראל, כיון דהשתא כשהיא ביד הגוי היא פטורה כיון דהגברא פטור,

לט. ישוב דברי הרמב"ם לענין ספיחים

ערתה נתנה ראש, ונשובה לבאר מה שהוצרך הרמב"ם לכתוב דלא גזרו בפירות נכרי משום ספיחים, [דלכא' אם אין דיני שביעית בפירות ק"ו שלא יאסר מצד ספיחים לפי ההבנה דיש קנין לנכרי] הנה למשנ"ת, פשוט דכל מה שהופקעה קרקע של גוים מחיוב שביעית ומדין הפקר, הוא רק לענין הפירות<sup>10</sup> דזה חיוב על הבעלים, אך דין הזריעה ומלאכות בקרקע לא הותרו כלל, שכן עצם הקרקע ודאי דהוי בה קדושת אר"י, וזה לא שייך כלל לענין הפקר הפירות, ולכן אם ספיחים הוי אסירי מדאורייתא, והיינו שגידולי קרקע השביעית, אסורים לכל ישראל

ולפי זה מבואר אמאי צריך הגברא להפקיר בשמיטה, אף להצד דבשמיטה הקרקע כלל אינו שלו לענין פירותיה ואין לו בלא"ה דין ארעאי אשבח, אכן להנ"ל א"ש דהא יש לו הזכות דזורע וקנין יצירה, והכא כשהקרקע אין לה בעלים אחר, הרי שפיר היה צריך לזכות בפירות מדין זה, [אף שחל הפקר זה לדעת המבי"ט ג"כ ממילא אך זה מכח החיוב דידיה להפקיר] ואפשר דזה גם הדין דונששתה, וזכות זו ודאי קיים לכל גוי הזורע בשדהו, ולגבי ליכא צווי דונששתה, ולגבי דין זה השני כיון דהגוי אינו מצווה כלל על ההפקר לכן לא שייך שזה יחול, ולכן ליכא בזה דין הפקר, וכיון שהכא ליכא בעלים המפקיע את זכותו מכח הזריעה נמצא דהוי שלו ממש, אכן אפשר להנ"ל דאמנם הקדושה עצמה לא פקעה כלל. והנה להנ"ל יש להסתפק בגוי הזורע בקרקע ישראל בשמיטה, דאפשר שיש לו קנין גמור בפירות, כיון דלישראל גופיה ליכא בשמיטה זכות דארעאי אשבח דהוי כהפקר, ונמצא שאין מה שיפקיע את זכותו כזורע, וזה חידוש גדול [אכן י"ל דבקרקע ישראל כיון שיש דין שיעמוד לשם הפקר לישראל הוי כלל ישראל כבעלים, ולפי"ז יש כן משמעות לקנין הנכרי אף לפי החזו"א ודו"ק] ועי' בדברי החזון איש דהמוכרים שדויתיהם לגוי בזמן שיש בזה פירות הרי ליכא כאן כוח מכירה כלל כיון שהפירות אינם שלהם,

אכן אם נימא דיש זכות דארעאי אשבח לכלל ישראל והוי כפירות ישראל, [ולצד זה גם דין זה דהפירות קדושים ושייכים לכולם הוא נובע מחובת הגברא ודלא כמו שהתבאר לעיל] אז אפשר דיהיו הפקר וקדושים  
**גא.** והיינו דבקרקע ישראל איכא זכות לכלל ישראל דפירות שנת השביעית יופקרו ולאכילת כלל ישראל ובקרקע גוי ליכא זכות זו, וזה הפירוש שהופקע קרקע גוי מן מצות השביעית, ויש לו קנין לענין זה דפירותיה שייכים לו לחלוטין, ובכה"ג חזינן דהלוקח ממנו פירותיו, כיון דבזמן החיוב דשביעית לא היה בהם קדושה כלל, אינו חוזר וניעור ביד הישראל. ונראה דגם בדין תרו"מ אף שעיקר חיוב ההפרשה הוא לאחר שנתמרחו, אך יסוד חיוב הנתינה של תרו"מ ומעשרות, הוא זכות ממון שיש לשבט לוי לקבל המעשרות, ודין זה הוא בקרקע אר"י, ואפשר שהוא מעיקר דין חילוק, שהקרקע שלא נתחלקה לשבט לוי, מ"מ יש להם זכות מעשרות מפירותיה, ולכן פירות שצמחו בקרקע גוי אף שנתמרחו ביד ישראל וחייב בהפרשה מן התורה מ"מ ליכא בהם חיוב נתינה, דחיוב זה הוא דין ממון, ובזה גילה לן הקרא דאיתנא מכח גברא דלא מצית אשתעוי דינא בהדיה, והוא דין ממון.

וזהו שקאמר הרמב"ם דאם נימא דאיסור העבודה בקרקע גורר אחריו איסור ספיחים, אף בצמח מאליו, ודאי דהספיחים היו אסורין גם כאשר צמחו בקרקע של גוי, [אלא דרבנן לא גזרו בזה וכמשנ"ת] ואם איסור ספיחים הוי דאורייתא, הרי היה זה דין בעצם ירקות שצמחו בקרקע של שביעית שנאסרים, ולא מצד דין ההפקר כמובן, ולכן היו נאסרין גם בקרקע גוי, וזה שקאמר הרמב"ם בתשובה, דאם הוי דאורייתא היה אסור, והנה גם השתא דהוי רק דרבנן סלק"ד דנאסור ספיחיה, דהוא מדין גזירת עבודה שאסורה כאמור גם בקרקע גוי, ולזה קמ"ל הרמב"ם בספרו דלא אוסרים ספיחי גוי כלל כיון דהוי דרבנן ובזה לא גזרו. ומבואר היטב לשון הרמב"ם בין בספרו, ובין בתשובה, לשיטת מרן הבית יוסף. וכמשנ"ת ולהנ"ל מיושבת היטב כל שיטת הבית יוסף.

שאיסור הספיחים הוא משום גזירה, ובנכרי ליכא גזירה.

### מ. ישוב 'הראיה המכרעת' של החזו"א

ובדרך זו ממש מיושב היטב גם קושית החזו"א על הבית יוסף מתשובת הרמב"ם הנ"ל [פאר הדור סי' קכ"ח, דמבואר שם דאם ספיחים הוי אסירי מדאורייתא, גם ספיחי גוי בכלל, ומוכח דאין לנכרי קנין להפקיע, וכתב החזו"א דהיא "ראיה מכרעת"] אך ליסוד שנתבאר דודאי עצם הקרקע קדושה גם לדעת הבית יוסף אף כשהיא ביד נכרי, ורק לענין פירות שביעית דיסוד קדושתם נובע מדיני ההפקר, וזה לא שייך בנכרי, ולכן ליכא בהם דין זה כלל, אך לענין גוף הקרקע ודאי דאסור לעובדה אף שהיא ביד נכרי וזה ברור,

## הגאון רבי אליהו פנחסי זצוק"ל

מראשי ישיבת באר בתלמוד מח"ס מנחת אליהו

### בדין חמץ שעבר עליו הפסח בחנות הפתוחה בער"פ ובפסח

שחל בשבת דמחוייבים לכתחילה למכור את החמץ ככלל השנים קודם שיגיע זמן האיסור, וכיון שכן הלא המכירה נעשית כבר בער"ש, והאיך יוכל הבעה"ב להנות מהחמץ בשבת והרי בזה שהוא משתמש בחמץ הוא מבטל את המכירה, ולפיכך תיקן המהר"ם שיק בקהילתו דלא יסמכו על מכירת החמץ לגוי, א"כ נוטל הגוי את החמץ לרשותו דתו ליכא למיחש למידי ע"ש, הרי לנו מבואר יוצא מדבריו דכל שמשתמש הישראל בחמץ אחר המכירה הרי הוא מבטל את המכירה ע"י השתמשות זו, ושוב הביא את דבריו הרב שדי חמד (מע' חמץ ומצה סי' ט אות לה) ואף אמנם שהשג השיג הוא ע"ד המהר"ם שיק באיסור הקנין בשבת עצמה, מ"מ ידו יד מסכמת היא עמו לאסור את ההשתמשות בחמץ הנמכר בפסח, וסיים דבריו במה שאירע בעירו באחד שמכר את חמצו לגוי בתוך הפסח, ואותו חמץ היה כבר מכור בער"פ לגוי אחר, דהודיע בשער בת רבים לאסור את כל החמץ שהיה ברשותו של אותו אדם, דמאחר שהעיז הלא למכור את החמץ בתוך הפסח, הרי שבמעשה המכירה הראה שאין כל תוקף למכירה שנעשתה בער"פ, ושוב הו"ל חמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה וכדברי הגאון מהר"ם שיק, וכן מתבאר ג"כ מתשובתו של הגאון מהור"א טוייבש בשו"ת אורי וישעי (סי' קכא) אשר לפידים יצאו מפיו על היתר המכירה הכללית שנעשית והאריך למאוד בזה ובין יתר דבריו הוסיף וכ' לערער על הרעה שעושים אותם מוכרים

אנשאלתי בדבר אותם החנויות למכירת מצרכי מזון, שעל אף שאינם מוכרים מוצרי חמץ בפסח, וב"ה עושים מכירת חמץ כדת וכדין, מ"מ ביום י"ד החנות פתוחה גם אחרי שעה שישית שכבר החמץ נאסר מדאורייתא, ומוכרים עד כניסת החג ממש את כל המוצרים הנמצאים בחנות, ובכללם מוצרי חמץ, ונפשם בשאלתם האם כשבעל החנות מוכר בפרהסיא מוצרי חמץ אחר הזמן שכבר חלה מכירת החמץ לגוי, הרי הוא מראה בעצמו שאינו מעונין במעשה המכירה, ומכירתו בטלה וכל המוצרים נאסרים אחר הפסח מדין חמץ שעבר עליו הפסח, או דלמא די ש מקום למכירה על מה לתפוס, ואין לאסור את המוצרים אחר החג.

**ואמרתי** אל ליבי דתכף אשוב לדון בזה אקדים את דברי הפוסקים בענין חמור מזה, ומשם אבוא לדון בנידון דידן בע"ה, דהנה למרבה הצער ישנם חנויות הנמצאות בבעלות של יהודי, שאף אמנם שמוכרים את החמץ שברשותם אצל הרבנות הראשית בער"פ, מ"מ פותחים הם את החנויות בימי חול המועד פסח, וממשיכים למכור בריש גלי לכל החפץ לקנות מוצרי חמץ, ודנו הפוסקים האם בכה"ג יש תוקף למכירתם כלל, או שכל החמץ הנ"ל דינו כדין חמץ שעבר עליו הפסח, ואסור הוא באכילה.

**והנה** כבר מצאנו למהר"ם שיק בתשו' (או"ח סי' רה) על כיו"ב גבי ערב פסח

א. נמסר ע"י בנו הרב רפאל משה ישראל פנחסי הי"ו, ליקווד ארה"ב.

של החנויות שיודעים שימשיכו למכור בפסח. ושוב כ' בענין זה (א"ח ח"ב סי' צא) דעל אף שאין למוכר תועלת במכירה כיון שהוא יעבור בפסח משום בל יראה, מ"מ המכירה תועיל לשאר המוצרים שלא השתמש בהם, שלא יעברו הלקוחות אחר הפסח באיסור חמץ שעבר עליו הפסח.

**ואף בשו"ת חלקת יעקב** (או"ח סימן קצד) דן בארוכה האם יש לסייע ולמכור את החמץ של בעל חנות שעתיד לפתוח את חנותו בפסח, והעלה שלא רק שמוותרים אנו למכור את חמצו, אלא אף מחוייבים אנו בזה כדי דלהפרישו מאיסורא, ובכגון דא ל"א הלעיטוהו לרשע (ב"ק דף סט. ועוד), כדמוכח מהירושלמי (פ"ג מדמאי ה"ה) והרמב"ם (פי"ב ממעשר הי"א) דבכל מקום שיש חשש תקלה לרבים ל"א הכי, והכא הלא בלא המכירה יאסר כל החמץ שיש לו בחנות, ואח"כ ימצא שהוא מוכר חמץ שעבר עליו הפסח, ואין לטעון ולומר שע"י המכירה אנו מכשילים אותו לעבור בפסח בקום ועשה של בל יראה ובל ימצא כשיקנה את החמץ מהגוי, ואילו לא היה מוכר, לא היה עובר אלא בשל ואל תעשה, מאחר שאין המנהג לפרש את הסכום המדויק של החמץ בשטר, וא"כ אי"ז אלא כמו שהעכו"ם שקנה ממנו את החמץ קודם הפסח כבר נתן לו רשות ע"ז, ע"ש. הרי מבואר להדיא מדבריו שמועילה המכירה בכה"ג, ויותר מזה מצאנו בשו"ת דברי חיים (צאנו, ח"ב סי' מו) שכ' דאפי' אם אנו מוכרים חמצו של מומר שהוא גילה דעתו שאינו עושה מכירה גמורה, וכל מטרתו היא כדי שהוא יוכל למכור את החמץ אחר הפסח, והוא ואשתו אוכלים בפסח חמץ גמור, אפ"ה אמרינן דאילו היה יודע שצריך לעשות מכירה גמורה כדי שתחול המכירה היה מתרצה לכך, אמרינן נמי דמסתמא מתרצה הוא למכירה הגמורה שעושים בשבילו, וידועים הם דבריו של הנודע ביהודה (מהדו"ק

שמעמידים ערלים שימכרו עבורם את החמץ בפסח, דכל כי ההיא נאסר של החמץ הנשאר מדין חמץ שעבר עליו הפסח דבמעשה זה הם מבטלים את המכירה הכללית ודמי הפדיון והחמץ הנשאר נאסר כדין חמץ שעבר עליו הפסח.

הרי לנו מדברי כל הני גאונים עד כמה גדול הוא האיסור שעושים במכירה חמץ בתוך ימי הפסח שבמעשה זה הלא הם מבטלים את המכירה הראשונה ואין לה כל תוקף יותר, ואף אמנם שכן הוא להניי אחרונים שכתבו בתשובה, מ"מ לא ננעלו דלתי תשובה, ומצאתי למש"כ הגר"מ פיינשטיין בתשובה (שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קמט) לדון מכמה פנים לומר מפני מה לא תתבטל המכירה, הן מחמת שבשטר נכתב בפירוש דמה שיטול היהודי מהחמץ יהיה צריך לנכות לגוי על זה מהדמים, והרי הוא כקונה את זה מהגוי, וא"כ נמצא שלא ביטל הוא את המכירה, והן מחמת שלא שייך לבטל קנין שכבר נעשה, שהרי הוא אינו בעלים על החמץ כבר משעת המכירה, ואע"פ שכן הוא האמת שעובר הוא על החמץ שלקח מהגוי בימי הפסח משום בל יראה, אך שאר החמץ שבחנות לא פקע קנינו של הגוי ממנו, ואין לאסור אותו מדין חמץ שעבר עליו הפסח, ואף אין לומר דאגלאי מילתא למפרע שלא גמר בלבו למכור את החמץ לגוי, והכל לא נעשה אלא להערמה בעלמא, מנ"ל הא, דהלא אכתי איכא למימר דרק חשוד הוא לעבור על איסור של בל יראה על המוצרים שהשתמש בהם, בהיות ולא היה יכול להשתמש בהם בהיתר, אבל על שאר המוצרים כיון שיכול הוא להנות מהם בהיתר מפני מה נאמר שהוא רוצה להנות מהם באיסור, וכיון שכן ברור הוא שהמכירה קיימת, ולא נימא דבליבו לא היה חפץ במכירה כל עיקר, ומכח דבריו אלו חיזק את כוחם של המשתדלים למכור את חמצם

## הגאון רבי אליהו פנהסי זצוק"ל

בהנאה, ובערבו של חג הפסח שנת תשס"ו בעודו מסדר את המכירת חמץ של הרבנות תחת פיקוחו של מרן הראשל"צ זצ"ל הציע בפניו את סברתו ונעשה הוא לשר המסכים בזה

**ומעתה** כאשר נגלו לענינו דברי רבותינו האחרונים דלא חשו כלל לביטול המכירה בכה"ג ואף נתנו ידם לתמוך ברבנים שיעשו את המכירה בכל כיו"ב, שוב אשוב ונאמר בנידון דאם במכירת חמץ המכור בחוה"מ ליכא משום ביטול מכירה, כ"ש הוא דקודם הפסח אחר שעה שישית שהוא זמן איסור חמץ ליכא משום ביטול המכירה.

**ובר** מין דין עוד נראה להקל בנידון זה על פי מש"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן נד) ללמד זכות לאחינו בית ישראל המהדרין להביא לפני האורחים בסעודת מצוה י"ש של חמש ושש שנים, וכל המיושן מחבירו הרי זה משובח מחבירו, ולא שמים על לב שהרבה משקאות כאילו שנעשו בבתי חרושת יהודים, הינם ברוב המקרים חמץ שעבר עליו הפסח. די"ל על פי מש"כ מגן האלף (או"ח סימן תמח) דלא שייך קנסא (לאסור חמץ שעבר עליו הפסח בהנאה) רק במי שהוא בכלל ישראל, שנוכל לומר שקנס האיסור יגרום לו מניעת השהיה, אבל מי שיצא מן הכלל לגמרי שהוא כנכרי לכל דבריו לביטול רשות אם כן לא שייך ביה הקנס, שהרי בודאי לא יחליט מלהשהות בשביל הקנס דקים ליה בדרכה מיניה, וא"כ עפ"ד י"ל דעל אותם יהודים המומרים ומחללי שבתות בפרסיא מעולם לא קנסו חז"ל לחמצם שעבר עליו הפסח. וכ"כ בשואל ומשיב (מהד"ת ח"ד סי' י) דלענין זה שנקנסו לכל העולם בעבור המומר בודאי דלא שייך לקנסו, כיון דלמומר עצמו לא שייך לקנסו, שבוודאי לא ישמע לנו וימכור החמץ לנכרים ולא יגיע לו הפסד מזה, ולמה נקנסו לישראל בחינם, ע"כ.

סי' יח) שכ' להשיג ע"ד הט"ז (סי' תמח סק"ד) דס"ל דאם לא נתן היהודי את המפתח של הדירה עם החמץ, עובר הוא בכל יראה דניכר שהמכירה אינה אלא הערמה בעלמא, והשיג הנוב"י וז"ל: הגע בעצמך, ישראל ימכור לישראל חבירו סחורות באופן המועיל, בחליפין או בהקנאת מקום או במקום שסוף קונה, ולא ימסור המפתח, ויהיה בלב המוכר להערמה גמורה שמחשב בלבו לבטל המקח, ואח"כ יבוא לדין, וכי אנו משגיחים בהערמה דיליה, הלא נקהה את שיניו בדין ונוציא המקח מידו בע"כ, ונאמר שכבר זכה הקונה, וה"נ כבר זכה הקונה הגוי, ומה לנו בהערמת המוכר, וכיון שזכה הגוי שוב אין כאן בל יראה, עכ"ל.

**נמצאנו** למדים דנידון דידן פולמוס גדול הוא בדברי הפוסקים חלקם מיימינים וחלקם משמלאים אם מועילה היא מכירת החמץ של מי שממשיך לעשות סחורה בחמצו בימי הפסח, והגר"ש עמאר אף הוא העד העיד לנו שכן היא דעתו דעת עליון של מרן הראשל"צ הגרע"י זצ"ל וכמש"כ במאמר שפורסם בקובץ פעמי יעקב (גליון סד, ניסן תשס"ז עמ' קג) שמצא מזור ומרפא לחמץ שבחניות "הדייטי פרי" אשר בשדה התעופה שהם בבעלות יהודים והם מוכרים ויסקי וכדו' גם בחול המועד פסח, ולא היו חפצים לעשות מכירת חמץ בחושבם שע"י המכירה לא יוכלו הם לפתוח את החנות בפסח ולמכור מוצרי חמץ, אולם אחר שביאר שם בארוכה דאפי' בכה"ג המכירה מועילה, הסכימו הם למכור את החמץ, ובכך הצל הצלנו לרבים מבני ישראל שקונים מהם אחר הפסח משקאות חריפים העשויים מחמץ, דאילולי המכירה היו עוברים מבלי משים משום חמץ שעבר עליו הפסח, ועתה אחר המכירה הו"ל חמץ של גוי שעבר עליו הפסח ומותר באכילה וכ"ש

למחצית השקל (סימן תמו סק"ד) שכ' וז"ל: ולבי אומר לי, דדוקא בימים הקדמונים שמכירת החמץ לנכרי הייתה דרך מקרה, והייתה המכירה מכל הלב, בין אצל היהודי המוכר ובין אצל הגוי הקונה, אבל בזמנינו הן רבים עתה ע"ה שאין הדבר בעיניהם אלא רק מצוות אנשים מלומדה, ומנהג אבותיהם בידיהם, וכ"ש שאין דעת הגוי לקנות כלל, בעניותי הדבר קשה בעיני מאוד. ע"כ. ואף הגאון בעל התבואות שור בס' בכור שור (עמ"ס פסחים דף כא.) כ' דמעיקרא דדינא הא מוכחא מילתא דכל המכירה היא הערמה בעלמא, שהרי הגוי הקונה אין דרכו לקנות כך, והישראלי אין דרכו למכור כך, ובפרט שעל הרוב הנכרי הקונה הוא עני, וקונה עבור דבר מועט חמץ רב, ועוד הוכחות, אלא שכ' דמ"מ כיון דמדאורייתא בבטול החמץ בליבו סגי, א"כ לא נשאר לנו אלא איסור דרבנן שצריך לבערו מן העולם, י"ל דהם אמרו והם אמרו. ויותר מזה מצינו לכמה פוסקים שכ' לערער על המכירה דאינה מועילה כלל, ובפרט באופן שנהגו לעשות בלא מסירת המפתח לגוי, ובשאר ענינים, ע"י באחרונים.

**מ"מ** נראה דכיון דבפשטות מוכח דדעת השו"ע (שם ס"ד) היא שהמכירה מועילה אף לכתחילה, וגם באופן שידוע שהגוי לא יגע בחמץ כלל ויחזירו לו בשלמות אחר הפסח, וכתב בבית יוסף דאף על פי שיש בזה הערמה מכל מקום המכירה מועילה, ע"ש. בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' קיג ד"ה ועפ"ז, וביד"ס סי' ש) שכתב לקיים דברי המכירה בכל תוקף בלא שום פיקוק כדעת מרן הבית יוסף, ואע"פ ששניהם יודעים בליבם שהחמץ יוחזר אחר הפסח, מכל מקום השתא מיהא מכירה גמורה היא, וכבר הבאנו עוד כן בריש דברינו מדברי שאר הפוסקים קחנו משם, וע"ע בשד"ח (אס"ד מע' חמץ ומצה סי' ט) שהאריך בכל פרטי דיני המכירה.

הרי למדנו מדבריהם דדין חמץ שעבר עליו הפסח דקנסו חז"ל דוקא למי שיירתע על ידי השהיה וימכור את חמצו, אבל ליהודי מומר או מחלל שבת דאינו נרתע מהדבר אין תועלת בקנס וחמצו לא נאסר בהנאה לאחר הפסח.

**ואמנם** לא אכחש שראיתי בקובץ מוריה (גליון שפח-שצ, ניסן תשע"ד עמוד קצא) הא דמטו משמיה דהגר"ש וואזנר זצ"ל שכל מה שנעשה בחניות הדייט פרי שמוכרים את החמץ במשרדי הרבנות בלוד, וכל מוצרי החמץ נשארים על המדפים ונמכרים בפסח עצמו, שאין כל תוקף למכירת החמץ הנמכר שם לאחר הפסח, והכל אסור בהנאה, ואין להתיר אפי' במקום הפסד מרובה.

**והנה** הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספרו הליכות שלמה (הל' פסח פ"ו סעיף ט) העלה, דמותר לכתחילה לקנות מוצרי חמץ שנמכרו קודם הפסח לנכרי כנהוג, אף אם היו שייכים למי שאינו שומר תורה ומצוות, אם ידוע בבירור שמכרו כפי הסדר הנהוג, ע"כ. והוסיפו שם (הע' 42) שכן היה הגרש"ז מורה ובא לשואלים שאין לפקפק כלל על המכירה כשבעלי החניות והמפעלים אינם שומרי תורה רח"ל, ומתייחסים למכירה כטקס דתי גרידא, ואין בליבם גמירות דעת לקניין, כיון שכל בר דעת יודע ומבין שחתימתו על השטר מחיבתו אפילו אם אינו בקי בפרטי המקח, או בשפה שנכתב בה השטר וכדו', דדברים שבלב אינם דברים.

**אלא** דיש לעיין האם לדבריו שכ' דהמכירה היא מכירה גמורה, דכל מחשבתו אינה אלא דברים שבלב, כן הוא אף היכא דממשיך למכור חמץ ממש בפסח, דהלא י"ל דכיון שהוא עושה מעשים המוכיחים שאינו חפץ במכירה, אי"ז מכירה, דתו לא שייך לומר דהו"ל דברים שבלב. ועוד שזאת מצאנו



בהיות וכל מה שחכמים קנסו חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה דווקא כאשר החמץ היה בימות הפסח ועבר באיסור תורה. אבל משעה ששית ועד הלילה אף שאסור בהנאה מדאורייתא כדילפינן בגמ' (דף כה:): מדכתיב לא תאכל עליו חמץ, כלומר על קרבן פסח, מכל מקום חיוב כרת על אכילתו אינו אלא בלילה, וכן לענין כל יראה וכל ימצא אינו עובר כל זמן שלא הגיעו ימי הפסח, עיין מ"א (סימן תמו סק"א) ובשער הציון (סק"ב). ועל אף שלדעת מרן כבר משש שעות הוא עובר בלאו, מכל מקום לאו מילתא פסיקתא היא, שלדעת כמה פוסקים אינו עובר בלאו אלא בעשה דתשבייתו, עיין בשער הציון שם. על כן נראה דאף שעושים שלא כהוגן שמוכרים בשעה שאסור בהנאה, מכל מקום שאר החמץ שנשאר להם מותר אחר הפסח, בהיות ואנו סומכים על המכירה שעשו ברבנות.

**האמור** להלכה: בעל חנות יהודי שמכר את חמצו לרבנות, ובכל זאת ממשך למכור חמץ בפסח, כדוגמת "הדיוטי פרי", הקונה בדיעבד אין מזניחים אותו כי יש לו על מה לסמוך. מכל מקום לכתחילה עדיף שלא לקנות משם. אולם אם עברו כמה חודשים מפסח שהמוצר יש בו ספק אפשר להקל בשופי על פי דברי המשנה ברורה (סימן תמט סק"ה). אכן כאשר החמץ נמכר בערב פסח עד כניסת החג בלבד. ככה"ג מכירתו לא בטלה כלל, והנשאר מותר אחר הפסח אפי' לכתחילה.

מזה נלמד דאף אמנם דלענין דינא אין לנו את הכח לאסור את החמץ מאחר שנעשתה מכירה כדת וכדין, וכמשנ"ת מדברי האחרונים דלעיל, מ"מ נראה דלכתחילה י"ל דכיון שהוא עושה מעשה של מכירת חמץ בפסח שהוא כנגד מעשה החתימה בשטר לגוי, נימא דאתיא מעשה ומבטל מעשה, ומצטרפת מחשבתו שבלב למעשיו, וכל חתימתו עבור הרבנות חספא בעלמא היא, והו"ל חמץ שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה. וכ"נ מדברי המשנה הלכות דאע"פ דלדינא כ' להתיר, מכל מקום גם הוא לא הסתמך על היתר זה של מומר בלבד, אלא צירף עוד סניפים אחרים, וסיים "אמנם ודאי הירא לדבר ה' אין לו להיכנס בפריצה דחוקה ולקנות דברים כלל מן הני בריוני, ואפילו שאר מאכלים כי הם אינם נאמנים לשום דבר, וגרועים הם מעכו"ם לעניין נאמנות בכשרות", ע"ש. ועומדים לענינו דבריו של השדי חמד (שם בסוף הסי') כאשר מתעסק בחמץ בפסח כמסחרו שבכל השנה, על כן הוא חוזר וזוכה בחמץ שמכר לרב, והמכירה בטלה כאילו לא הייתה, וחוזר החמץ להיות של ישראל שעבר עליו הפסח דאסור, ומה הועילו חכמים בתקנתם, ע"ש.

**אך** בדבר השאלה שדנו לפנינו כשאדם ממשך למכור את החמץ ברע"פ על שעת כניסת החג, אך בימי חול המועד החנות סגורה, נראה דבזה לא בטלה מכירתו, והחמץ אחר הפסח מותר בהנאה אפי' לכתחילה,

בעלי  
אסופות



## מרבני תורה

תורת רבני ובני הקהילות שליט"א

הרה"ג רבי חיים משה בן נאים שליט"א

ראש כולל חיי חכמה שע"י ישיבת נחלת משה

### יסוד דין ביעור לשיטת הרמב"ם

הלוף כו' הפואה ורכפה וכו' הפירוש בזה הוא לצדדין, דיש במינים אלו שאינם מתקיימים בארץ כגון עיקר הלוף וכו' ויש במינים אלו שמתקיימים ואינם כלים מן הארץ, ועל שני סוגי מינים אלו בא דין המשנה לומר דאין להם ביעור, אי משום דמתקיימים בארץ כגון פואה ורכפה, ואי משום שאינם אוכל כעיקר הלוף השוטה ותנאי הדין של ביעור הוא רק זה הנכלל 'בלאכול' דקרא [לבהמתך כו' תהיה כל תבואתה 'לאכול', דייקא] ואם אינו בכלל אוכל הגם שיש בו קדו"ש הואיל ואינו לעצים מ"מ דין ביעור לית ביה.

ואשר נבוכו כל הנו"כ בשי' הרמב"ם בזה הוא מה שפסק בב' ההלכות הללו דמה שנהנין בהן הוא עד ר"ה, והרי אדרבה אם אין בהם ביעור הנאתם עולמית היא. ולומר, דהרמב"ם פסק כר' מאיר בסוף משנה ב' הסובר דבדמיהן אין נהנין אלא עד ר"ה, הנה מלבד שזה להדיא דלא כמש"כ הר"מ בפיה"מ דאין הלכה כר"מ ומהיכ"ת דהדר ביה הרמב"ם למיסבך גזירותיו של ר' מאיר להלכה, הלא לפום קושטא גם אליבא דר"מ אינו, שהרי כל 'גזירת' ר"מ לא היתה אלא בדמיהן ולא בעיקרן ואילו בל' הרמב"ם מבואר להדיא דגם בעיקרן מה שנהנין הוא עד ר"ה בלבד. ולחומר הדברים נחלקו בזה נו"כ הרמב"ם, הכס"מ

א

כתב הרמב"ם (שמיטה ויובל הי"ג - ד') 'ואם היה מתקיים בארץ, כגון פואה ורכפה ממין הצובעין אע"פ שיש לו שביעית ולדמיו שביעית אין לו ביעור ולדמיהן ביעור שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וצובעין עד ר"ה; וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם כו' הואיל ואינו לעצים יש לו שביעית ולדמיו שביעית אבל אין לו ביעור ולדמיו ביעור אע"פ שאינו מתקיים בארץ, אלא נהנין בו או בדמיו עד ר"ה, כגון עיקר הלוף השוטה ועיקר הדנדנה והעקרובין'.

שיטת הרמב"ם בזה היא דלא ככל הראשונים ונובעת מגירסתו במשנה, פ"ז מ"ב; כל 'שאינו' מאכל אדם וכו' [ולא כל 'שהוא' מאכל אדם], וכ"ה גירסת התו' בשבת ס"ח א' ד"ה וגבי, אשר לפי גירסא זו עולה מבואר דכל גידולי שביעית שיש בהם שימוש ובכלל 'לכם לכל צרכיכם' הם חלה עליהם קדושת שביעית וכשיטת הרמב"ם לגבי מיני כבוסה דחלה עליהם קדו"ש, [ורק אם הם עצים ממש לית בהו קדו"ש וכמש"כ בלשונו 'הואיל ואינם לעצים' יש לו שביעית, פי', דזה עצמו שאינם לעצים היא סיבה חיובית שתחול קדו"ש], ומכח זה יצא להרמב"ם ביאור חדש במשנה זו, דכאשר מנו במשנה את סוגי המינים של עיקר

כלל 'גדול אחר' אמרו בשביעית, ונראה בעליל כי הכלל השנוי במשנה א' כלל גדול הוא [משום דגדול וחמור עונשו של שביעית יותר משל מעשר דלא תני בה אלא כלל אמרו כדכ' התוי"ט בביאור ל' הר"מ בפיה"מ, וע' מהרש"א שבת ס"ח א'] ואילו ה'כלל אחר' שאמרו במשנה ב' כפי הנראה שבאמת כללא ודינא הוא בעלמא וחומר הקדו"ש שבו פחותה היא משל השנויים במשנה א'.

**ובשבת** ס"ח א' מבואר לס"ד דגמ' דמאי דתני כלל גדול במשנה קמא זהו להוציא מן הכלל האחר השנוי במשנה בתרא אשר באמת אינו בגדר כלל 'גדול', ולשי' רש"י שם הפירוש הוא דבמשנה קמא כ"ל בו התנא יותר פרטי דינים מאשר במשנה בתרא, [בקמא נמנו ' מינים ובבתרא נמנו ז' מינים]. אמנם למסקנת הגמ' פירוש הכלל 'גדול' שנקט התנא הוא משום דשביעית איתיה אף במאכל בהמה [לעומת מעשר דליתיה אלא במאכל אדם], והנה לא נתפרש לן למסקנת הגמ' פשר שינוי הלשון של הכללים שבין המשניות בדיני שביעית. וביותר תקשי לפי גירסת הרמב"ם והתו' שם במשנה בתרא כל 'שאינו' מאכל אדם ומאכל בהמה חל עליו קדו"ש דנמצא דחמורה היא קדו"ש שחלה אפילו על מה שאינו מאכל אדם ובהמה [ובלבד שאינו לעצים], ולקושטא אפוא דהוה בעי למיתני גם במשנה בתרא כלל גדול, וצ"ב.

**וביאור** הדברים הדק היטב לשיטתו המיוחדת של הרמב"ם במשניות אלו כך הוא, דבאמת עיקר הדין דדבר שהוא מאכל אדם וכו' ואינו מתקיים בארץ דיש לו שביעית ויש לו ביעור הוא דין וכלל אחד עם דבר שהוא מאכל אדם ומתקיים בארץ דהגם דיש לו שביעית מ"מ ביעור אין לו, וכלל אחד יש כאן שיש בו ב' דינים המתפרטים לתרי גיסי, מתקיים ובשאינו מתקיים, [ומשום כך תראה שבהל' י"ג באמת כללם הרמב"ם בהל'

והרי"ק מחד גיסא, דלעולם פסק הרמב"ם כחכמים דר"מ כאשר מתבקש כן, וכוונת הרמב"ם במש"כ עד ר"ה הוא עד אחר ר"ה אשר עיקר הדין הוא דנהנין בהן אפילו כשכבר כלה המין מן העולם [כגון בעיקר הלוף השוטה] ואפילו בדבר המתקיים בארץ 'כל שכן' [ל' הכס"מ] דלאחר ר"ה נהנין בו. והרדב"ז לאידך גיסא חידש בדעת חכמים דר"מ דסוברים דהגם שאין דין ביעורם תלוי בכילויים מן השדה [כגון בעיקר הלוף השוטה] מ"מ גם לחכמים מראש השנה ואילך מפקירין אותם לכל. [וכפי הנראה דברי הרדב"ז אלה מיוסדים על מש"כ בהל' ג' לבאר בשי' הרמב"ם דגם להרמב"ם יש דין ביעור שני שבו מפקירין לכל, וצ"ע].

## ב

**ואשר יש** להתבונן עוד בלשון הרמב"ם הוא חילוק הלשון בין הי"ג להי"ד שבהי"ג כתב 'אלא נהנין וצובעין בהן עד ר"ה', והשמיט הדין לגבי דמיהן, ואילו בהי"ד כ' 'אלא נהנין בו' או בדמיו' עד ר"ה' מה שנראה כהשמטה מכוונת בלשונו בהי"ג בדין המין המתקיים בארץ.

**ונראה** בזה, דהנה בל' הרמב"ם בהי"ג עולה מבואר שהדין קדו"ש בהן ובדמיהן מחייב היה גם את הדין ביעור בהם ובדמיהן שהרי כ"ה לשונו 'אע"פ שיש בהן קדו"ש כו' אין לו ביעור ולדמיו ביעור', והמבואר להדיא דהיות בהם קדו"ש זו גם סיבה שיהיה בהם דין ביעור, ומעתה יש להתבונן עוד בל' הרמב"ם בהי"ד שהשמיט לשון זו וכתב את הדין בפשיטות דיש לו שביעית כו' אבל אין לו ביעור וכו', ומשמע דמה שאין בהן ביעור אין זה סתירה כלל למה שיש בהן קדו"ש.

**אכן**, שרש הדבר נעוץ בהבנת פירוש ה'כלל גדול' דמתני' במשנה א', דהנה במשנה ב' לא תני אלא כלל 'אחר' אמרו, ולא תני עוד

ואילו במשנה ב' עיקר הכלל האחר הוא לסדר לנו מין של קדו"ש שבעיקר ותחילת דינו לא הוחל בו קדושת שביעית לענין דין ביעור ולא 'נתרבה' כלל לביעור, שהרי קרא כתיב לבהמתך כו' 'לאכול' יצא מי שאינו אוכל עיקרו שבעיקר דינו לא איתמר ביה דין ביעור, ואין כל קיום דין בהקדו"ש שבו דינהג דין ביעור.

ויסוד דברינו בכל זה מיוסדים ומונחים על כך שהדין ביעור הוא עוד אופן מאופני קיום דיני הקדושה שבשביעית, שהרי באמת בכל אכילה ואכילה שהיא מתבער הפרי וזה בעצמו הלא הוא קיום של ביעור, ולא עוד אלא שהדין ביעור של התורה אינו רק קביעת זמן עד מתי הותרה האכילה וההנאה בפירו"ש כי אם דבכל אכילה ושימוש שהוא בתנאי הדין של הנאתן וביעורו שוה הרי שבכך מתקיים בפועל ניהוגי ודיני הקדושה הצריכים לנהוג בפירות שיש בהם קדו"ש של ביעור, באופן שנמצא, דהכלל גדול שאמרו בשביעית מכון הוא על הסוג מין שיש בהקדו"ש שבו גם את קיומי הדין של ביעור, ולעומת זה המין שבעיקר ותחילת דינו לית ביה דין ביעור הפירוש בזה שחסרה קדושתו בעצמותה לענין זה שלא ינהג בו דין ביעור, והוא אינו בכלל הכלל גדול אלא כלל אחר. ולפי האמת נכלל במין זה גם אותם שהם מאכל אדם אשר סיבת הקדו"ש שלהם נובעת מצד היותם 'אוכל' ומ"מ כיון שבמציאות הם מתקיימים בארץ 'נתמעטו' מדין ביעור וסוף דין קדושתם הוא שגם בהם לא חיילא הקדו"ש 'כל כך' [קדו"ש החמורה] במדה ושיעור כזה כדי שגם דין הביעור יהיה מכלל קיומי דין הקדושה בהן. ומשום כך בסדר המשניות כלל התנא דמתני' את מין זה בהדי המין שאין בו דין ביעור מתחילתו [כגון עיקר הלוף השוטה] לפי דשוין הן במדת הקדו"ש הקלה יותר שבהן, שהיא קדו"ש בלא דין ביעור.

אחת, והגם שבמשניות חולקו הדברים לב' משניות זה יבואר היטב לשי' הרמב"ם בסמוך, אבל בסדר עיקר ההלכה בודאי כלל אחד הוא שיש בו תרי גיסי' וכפי שיבואר, ואדרבה, לשי' רוב הראשונים הר"ש ודעימיה דפליגי על הרמב"ם וסברי דהכלל השנוי במשנה ב' הוא ממש הצד השני של הכלל השנוי במשנה א' תקשי מהו לשון המשנה ועוד כלל אחר אמרו, הלא אין כאן 'עוד כלל' ואין כאן 'אחר' להראשון, וכמו שכבר תפס הרדב"ז [ובמשנה ראשונה] על שיטות אלה.

ובל זה הוא רק במה שנוגע לדבר שהוא מאכל אדם שדין הקדו"ש שלו נובעת מהיותו אוכל וביה דווקא נוהג הוא הכלל והדין דאם קדו"ש בו גם דין ביעור צריך להיות בו. אכן, בדבר שאינו מאכל אדם כו' ואעפ"כ יש בו קדו"ש כל שאינו לעצים הנה בזה נראה ההגדרה דמעיקר חלות הקדו"ש שבו ומתחילת דינו מן התורה לא חייל בה הקדו"ש לענין שינהג בו גם דין ביעור אשר זהו באמת 'כלל אחר' לגמרי מן הראשון, שבכלל הראשון נתלו דיני הביעור בחלות הקדו"ש ותחילת דינה של הקדושה בהמאכל, ואילו בהכלל האחר נתחדשה חלות קדו"ש שבעיקר ותחילת דינה אין בה דין קדושה לענין ביעור כלל.

וזו אפוא שיטתו של הרמב"ם בפירוש משניות אלה, דבמשנה א' תני כלל גדול במה שחמורה קדו"ש שחלה בו עד כדי שגם דין הביעור שבו הוא 'קיום דין' מדיני הקדו"ש שעליו, והיפוכו של הכלל הזה הלא הוא בדבר שאין מתקיים בארץ דאין לו ביעור, דלמרות שבעיקר דינו היה צריך לחול קדו"ש עליו וכלשון הרמב"ם 'אע"פ שיש לו שביעית' מ"מ דין ביעור אין בו דנתמעט מקרא דלובהמתך ולחיה אשר בארצך, ולולי המיעוט באמת היתה שורת הדין לנהוג דין ביעור בו.

נתחדש כאן דין קדו"ש אחר ומסוים שבעיקר ותחילת דינו אין לו ולא כלום מדיני ביעור כמשנ"ת בזה הוא שכ' הרמב"ם בפשיטות ובנשימה אחת דיש לו שביעית אבל אין לו ביעור.

**ונראה** דכדברינו בחילוק הכללות שבין המשניות עולה מפורש ומבואר בדברי התו' בשבת שם שכתבו להדיא להכלל ה'גדול' שבמשנה א' זהו משום דיש לו ביעור והכלל ה'אחר' במשנה ב' זהו שאין לו ביעור, ומבואר להדיא בתו' ובמהרש"א שם דגירסתם במתני' בתרא היא כהרמב"ם כל 'שאינו' מאכל אדם ומאכל בהמה ודווקא לפום גירסא זו הוא דביארו התו' דכלל קמא הוא כלל 'גדול' לעומת כלל בתרא שאינו אלא כלל 'אחר', [וד' מהר"ם שם צ"ע], והביאור בזה בהכרח הוא כמש"כ דבמשנה קמא איתני' קדו"ש שהיא חמורה יותר בעיקר חלות דינה עד כדי שיש בה גם דין ביעור, לעומת משנה בתרא דשיעור ומידה אחרת היא של קדו"ש קלה יותר, שזהו רק בגדר 'כלל' בעלמא ולא כלל גדול. וזהו נמי מאי דקרי ל' כלל 'אחר', שהוא אחר להראשון ואינו בר בקתא אחת.

**ולא** עוד אלא שגם לפי מסקנת הגמ' שם דחמור קדו"ש שחל על מאכל אדם ומאכל בהמה נראה דהמונח בזה הוא דמכיון שיסוד הקדו"ש שחלה בהו היא בסיבת השם אוכל שבהם וכמשנ"ת לעיל זהו נמי יסוד הדין דיש בהן ביעור, כיון דאכילתם בקדו"ש וביעורם חד דינא הוא ביסודו כמש"נ לעיל, ומעתה נמצא מבואר גם למסקנת הגמ' באר היטב הא דתני 'כלל גדול' במשנה קמא ו'כלל' בסתמא במשנה בתרא.

**ויעוי'** בפרש"י ופי' רב נסים גאון שם על מסק' הגמ' דקדו"ש חלה על מאכל בהמה דהעמידו את מקור הדין מהך קרא דולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול,

**ונראה** עוד דלשיטת הרמב"ם פ"ז ה"ג דביעור דשביעית היינו דין איבוד או שריפה הרי שמכוון מאד לומר כמש"נ, שהרי דין איבוד זה הוא מפני קדושתם העצמית בהחפצא של הפירות שנתקדשו בשביעית, ודומי' דדין קדש הן [עד שהיה מן הדין של ביעור זה להתכלל בדין כל הנשרפים שבשלהי תמורה כמו שעמדו המפרשים על הרמב"ם], ודין קדש זה אשר חל בהחפצא של הפירות הוא זה שמחייב את ביעורם, ומעתה אין הפירוש שבסוף הזמן חל בהם 'עוד' דין נוסף הנקרא ביעור, כי אם דבעיקר חלות קדושתם מתחילה חייל בהו דין קדושה וביעור על צד החיוב שיתכלה הפרי באופנים של קדו"ש וכמש"כ דכל אכילה ואכילה שהיא שמתכלה הפרי כראוי היא תכלית קיום דין קדושתו, והוא ממש קיום הדין ביעור שבו עד סוף הזמן שישנו לחיה ולבהמה שיאכלנו ויכלהו בקדושתו. כל זה הוא דנכלל בהכלל גדול דמתני' בצד קדושתה החמורה של שביעית.

**ומשום** כך לאידך גיסא, בהמין שבתחילת דין חלות הקדו"ש שבו לא איתמר ביה ולא הונח בו דין ביעור כיון שאינו בכלל 'לאכול' דקרא הרי הפירוש בזה שחסר בהדין קדושה העצמית של הקדו"ש שבו, והואיל ובהחפצא נחסר הוא בהקדו"ש שבו הוא הוא הטעם דגם ליכא ביה דין ביעור ואיבוד שיסודו הוא בחומר הקדו"ש שחלה בו, ולכן בלשון התנא ה"ה 'עוד כלל אחר', אחר ונוסף על הראשון בכך שנתפרש כאן דין קדו"ש אחרת אשר חלוקה מן הראשונה ביסוד ותחילת דינה כמש"נ, ומעתה דייקו היטב לשונות הרמב"ם בהי"ג ובהי"ד, דבהי"ג שסיבת חלות הקדו"ש נובעת מהשם אוכל שבהדבר הרי שהצגת הדין דאין לו ביעור מחויבת שתבוא בדרך של שאלה, דאע"פ שיש בהם קדו"ש מ"מ אין לו ביעור, ואילו בהלכה י"ד דלשי' וגירסת הרמב"ם בפירוש משנה ב'

ואינו בעולם לא קאמר ר"מ כלל את דינו, וכ"ה יוצא פשוט לפי שי' הר"ש ודעימיה.

**ולבאורה** כ"ה מוכרח מסברא, דהא אי נימא דר"מ סבר לדינו גם בדבר שכבר נתכלה מן הארץ ואעפ"כ בדמיו ננהג ביעור עד ר"ה א"כ בכל המינים שבעולם [גם לאלו שהם מאכל אדם וכו'] הכלולים בכללא דמשנה א' [תנהג גזירתו של ר"מ שבדמיהן מיהת יהיה ביעור [בציור שכוליים לחי' ולבהמה יהיה בתוך שנת השמינית] דעד ר"ה של שמינית בדמיהן מיהת ינהג ביעור, ומעתה תקשי מאד מדוע הגביל הר"ש ודעימיה את דינו של ר"מ רק לעיקר הלוף השוטה וכו' בלבד. והמוכרח ומבואר מזה דבדבר שדיני הביעור שלו הוא מצד עצמו הוא בזה לא חיישינן כלל למה שאין דמיהן ניכרים, והואיל וכל דין הביעור בדמים נובע רק מדין הפרי בעצמו ממילא דא"א להדמים שינהג בהם דין ביעור יותר מאשר בעיקרן, ורק על דבר שמתקיים בארץ [כגון עיקר הלוף לשי' הר"ש וסיעתו, וכן פואה ורכפה לכו"ע, שמן התורה לית בהו ביעור] הוא שחידש ר"מ גזירת דין ביעור על דמיהן למרות שבעיקרן אין דין ביעור. כל זה הוא מחד גיסא.

**מאידיך**, הרי לפי שי' הרמב"ם דהמינים שנשנו במשנה ב' נשנה דינם לצדדים, דיש מהן שאינם כלולים במשנה א' כלל כמו עיקר הלוף השוטה וכו', ויש מהן שכלולים בכללא דמשנה א' [כמו פואה ורכפה שהביאם הרמב"ם בהלכה אחת] הרי לפי"ז נפקא דגם דינו של ר' מאיר מתפרש לצדדים, דכל מה שחידש ר' מאיר דין ביעור הלא הוא רק על דבר המתקיים בארץ לעולם, אבל על דבר שאין מתקיים בארץ הרי נתבאר דגם ר' מאיר לא קסבר שיש לגזור דין ביעור אחרי שבעיקרן אין דין ביעור, [וכמשנ"ת כן אליבא דהר"ש לגבי עיקר הלוף השוטה שמתקיים בארץ, דרק בזה הוא דגור ר"מ, אבל על דבר

והרי הביאור בשי' הרמב"ם בהי"ד דבדבר שאינו מאכל אדם ובהמה ליכא ביעור אף שאינו מתקיים בארץ הוא משום דמקרא ד'לאכול' הוא דורש דכל דין ביעור שייך רק בדבר העומד לאכילה, וא"כ דווקא מפסוק זה שהוא מקור הדין ביעור הוא דגם ילפינן את 'חומר' קדו"ש שחל גם על מאכל בהמה משום היותו 'אוכל' וגוף אכילתו לחיה ובהמה בקדו"ש היא היא קיום דין הביעור שבו.

**נמצא** אפוא דביסוד שיטתו של הרמב"ם זו דתרי גוויי ואנפי של קדו"ש הן, החמורה ביסודה והקלה יותר, מוכרח היה הרמב"ם לפרש את משנה ב' לצדדים על אותה הדרך ממש, דבמה שנוגע לאוכל אדם שמתקיים בארץ דקיימינן באותו הכלל גדול של משנה א' סובר הרמב"ם שנכללים בזה פואה ורכפה ומין הצובעין, ואילו במה שנוגע להמין שאינו אוכל ואעפ"כ קדו"ש יש בו שהיא דין קדושה בפ"ע, בכלל זה נכללו עיקר הלוף השוטה הדנדנה והעקרבינן, זו יסוד תחילת שיטתו של הרמב"ם במשניות אלה.

;

**ועתה** נבא לבאר פלוגתת ר' מאיר וחכמים במשנה ב' לאור שיטתו של הרמב"ם, דהנה הר"ש וכל הראשו' מפרשים דין הביעור דקסבר ר' מאיר בדמיהן דקאי על עיקר הלוף השוטה וגם על שאר המינים, אמנם נראה דלשי' הרמב"ם לא יתכן לפרש כן שהרי מב' מיני קדו"ש נפרדים אנו דנים, ואהי"א קאי ר' מאיר בדינו, ויש לדון ולפרש בזה מב' צדדים, די"ל דכל חידושו של ר' מאיר לגזור דין ביעור [אטו סחורה בהן, כיון שאין הדמים ניכרים] הוא רק בדבר המתקיים בארץ דעיקרן קאי בקדו"ש שבו לעולם ומהאי טעמא גזר אפוא ר"מ על דמיהן [שלא יבואו לידי ביזוי קדו"ש], וממילא, דעל דבר שכבר נתכלה

למיחל בהו את עיקר דין ביעור [שעיקרו מן התורה] גם על האופנים המסויימים שאין בהן דין ביעור בעיקר דין חלות הקדושת שביעית שבהן כמו בדבר שאין מתקיים בארץ, דמ"מ בדמיהן ינהג דין ביעור עד ר"ה, אבל על דבר המתקיים בארץ אשר דיני הביעור שלו נתמעטו להדיא מן התורה בזה לא עלה על דעת ר"מ לחדש ולהוסיף דין ביעור בדמיהן יותר מאשר בעיקרן.

**ועיקר** פלוגתת חכמים על ר"מ אינה רק משום דדיו לבא מן העיקר להיות כוותיה ואי אפשר להחמיר בדמים מבעיקר, אלא דסברת חכמים דפליגי בזה היא, שבאלו המינים שבעיקר ותחילת דינם לא חלה בהם קדו"ש לענין שיש בהן דין ביעור ומשוללי קדושת שביעית הן לענין ביעור, אי אפשר כלל למיחל בהו דין חדש של ביעור בדמיהן דמהיכ"ת יוחל דין ביעור בהדמים. ועד שאתה נותן דין חדש של ביעור על דמיהן תנהו על עיקרן בעצמן. ומה שהשיב ר"מ הוא דאה"ג, אבל יש סברא לומר דיתחול דין זה רק על דמיהן ולא על עצמן ממבואר בתוספתא. [ור' מאיד דפליגי סובר דאלו המינים שביסודם אינם מתקיימים בארץ והיה צריך שיהיה בהן דין ביעור, לא הופקעה והובדלה קדו"ש שבהן להיות קלה יותר מאלו המתקיימים בארץ וכמשנ"ת, וממילא דעל דמיהן מיהת הניחו רבנן דין ביעור כעין דאורייתא מצד חלות הקדושה בהן, וראו להניח כן רק על דמיהן ולא על עיקרן דומי' דשמן ומפני שאינם ניכרים כמ"ש ר"מ בתוספתא].

**באופן** שלפי דברינו נמצא דכל מה שחידש ר' מאיר דין ביעור הוא רק ואך על המין שאינו מתקיים בארץ [כעיקר הלוף השוטה] למיחל ביה דין ביעור לגבי דמיהן, אבל על המין שמתקיים בארץ לא קסבר ר"מ לחדש דין ביעור נוסף על גבי מה שנתמעט

שאינ מתקיים בארץ לא שמענו מדברי ר"מ], וצ"ע אפוא איך מפרש הרמב"ם סיפיה דהך מתני'.

**ונראה** דבלשון הרמב"ם בהי"ג ובהי"ד נתבאר הדבר. דבהי"ג לגבי פואה ורכפה הרי לא כ' הרמב"ם שנהנין בו 'או בדמיו' עד ר"ה כאשר כתב בהי"ד לגבי עיקר הלוף, ונראה ללמוד מזה דבלשונו זו בהי"ד בא הרמב"ם להוציא מדעת ר' מאיר שחידש דין ביעור על דבר שאין מתקיים בארץ, ובזה הוא שחזר הרמב"ם ופירש להדיא דנהנין בו 'או בדמיו' עד ר"ה לאפוקי את דעת ר"מ להלכה.

**ואילו** בהלכה י"ד לענין פואה ורכפה שמתקיימים לעולם בארץ לא כ' הרמב"ם דנהנין בו 'או בדמיו', ונראה מזה שהרמב"ם מפרש שעל מינים אלו לא נשנית כלל פלוגתא בין ר"מ לרבנן [דנכעי לאפוקי מדעת ר"מ להלכה], וגם לר' מאיר באופן זה לא נתחדש כלל דין ביעור דמיהן.

**אשר** לפי"ז נמצא ההיפך הגמור מהמבואר לפי שיטת הר"ש ודעימיה, דבעוד שלפי שיטתם נראה דכל דעת ר"מ נשנית רק על דבר המתקיים בארץ, ואילו על דבר שאין מתקיים בארץ מודה ר"מ לחכמים שאין מקום לחדש דין [ביעור] על דמיהן יותר מאשר בעיקרן, הרי שלפי המבואר בלשונות הרמב"ם יוצא דאדרבה כל חידושו של ר' מאיר הוא דווקא בדבר שאין מתקיים בארץ [כמו עיקר הלוף השוטה] אבל על דבר שמתקיים בארץ גם ר' מאיר לא קסבר ליתן דין ביעור על הדמים יותר מאשר בעיקרן.

**ואשר** נראה בהסברת טעמא דמילתא לפמשנ"ת ביסוד שי' הרמב"ם למעלה, שהרמב"ם מפרש דמה שגזר ר"מ דין ביעור אינו 'גזירה' ודין חדש אטו שלא יתחלל קדו"ש במה שאין דמיהן נכרים ויבואו לעשות סחורה בהן כדפי' הר"ש, כי אם דסבר ר"מ



**אשר** לפי"ז עלה מבואר תוספת הבנה והעמקה ביסוד דברינו דדבר המתקיים בארץ בעיקר ותחילת דינו לא חיילא ביה קדו"ש שיש בה דין ביעור, דהא לעולם תרתי דסתרי הן, ואדרבה, הדין קדו"ש שבו מחייב שלא ינהג בו ביעור ואיבוד שהרי זהו הפסד הפרי בידים. ונראה עוד דזהו שלשית הרמב"ם ר' מאיר לא קפליג אחכמים לחדש דין ביעור על דמיהן בדבר המתקיים בארץ כיון דבכל ביעור באנו לידי הפסד קדושתן כמש"נ.

ה

**ובעיקר** דברינו להבין בשי' הרמב"ם בדעת ר' מאיר שדין הביעור בדמיהן אינו 'גזירת' ביעור אטו שלא יסחור בהן כיון שאין קדו"ש ניכרת בהן, אלא שהוא זה דין ביעור גמור על דמיהן [מדרבנן וכעין דאורייתא] כמו בעיקר הפירות שאינם מתקיימים בארץ - נראה להוכיח כן מדברי התו' בנדה ח' א' אמתני' דהורד והכופר שכתבו דבעיקר דין ביעור בעלמא יש חילוק בין עיקרן לדמיהן והביאו כראיה את דעת רבי מאיר דמיהן דמית בהו ביעור לבין עיקרן, ודבריהם תמוהין מכמה צדדים, חדא דרבנן הרי פליגי אדר' מאיר ולא קי"ל כר"מ [זולת לפי דרך בעל השושל"ד בשי' הרמב"ם], ועל כך יש להשיב דמ"מ מדר"מ נשמע לרבנן נמי בעיקר דין ביעור, דהא רבנן דפליגי אדר"מ לא פליגי אלא משום דבעיקרן של הפירות לית דין ביעור הא משמע דאם היה בהם דין ביעור אלא שהיה בתאריך אחר לא הוה קשיא להו אדר' מאיר. [ואמנם, לשי' הרדב"ז בפירושו ד' הרמב"ם בהי"ג גם זה אינו, דהא זה גופא מחלוקת ר"מ ורבנן אם שייך לחלק את תאריכי זמן הביעור מעיקרן לדמיהן, דוק ותשכח], וכ"מ לשון התורא"ש שם. ויעוי' בערול"נ שם. אולם מה שצ"ע ביותר דהא כל דינו דר"מ לחדש ביעור אינו אלא 'גזירת'

להדיא מן התורה בדיני מין זה, ואתו ודייקו היטב לישיני דהרמב"ם בהי"ג ובהי"ד.

**והנה** להכס"מ ביאור מש"כ הרמב"ם בהי"ג עד ר"ה היינו גם לאחר ר"ה, זה לשון הכס"מ 'אין להם ביעור שהרי מתקיימין בארץ וכיון שכן א"א לבער אלא שנהנין וצובעין בו עד ר"ה וכל שכן לאחר ר"ה', ומן התימה שכמו לא חל ולא מרגיש הכס"מ בלשון הרמב"ם בהי"ד שחזר ופסק דנהנין בו ובדמיו עד ר"ה והרי בהי"ד מדובר על מין שאינו מתקיים בארץ, ולפי"ד הכס"מ הא זה שהוא מתקיים בארץ זו נתינת טעם דאין להם ביעור עולמית וא"כ מה יפרש הכס"מ בהי"ד לגבי דבר שאינו מתקיים בארץ.

**ולפמשנ"ת** נראה לבאר היטב, דכיון דכל עיק"ד הרמב"ם בהי"ד באו לאפוקי מדעת ר"מ הסובר בדמיהן מיהת יש לנהוג ביעור עד ר"ה, על זה הוא שחוזרים דברי הרמב"ם שנהנין בו או בדמיו עד ר"ה להוציא מדעת ר"מ שאין נהנין בדמיו עד ר"ה, [אבל בהי"ג דלא פליג ר' מאיר וכמו שנתבאר, הנה כאשר כ' הרמב"ם עד ר"ה מוכרח הוא הפירוש כמ"ש הכס"מ דעד ר"ה היינו כל שכן לאחר ר"ה].

ד

**אלא** שמש"כ הכס"מ דכיון שהם מתקיימין בארץ 'אי אפשר' לבער אלו דברים הטעונים שיעור וביאור מאי שאייטי' דמה שהן מתקיימין בארץ לזה ד'אי אפשר' לבער, ולכאורה היה לו לומר דאי"צ לבער.

**והפשוט** בזה, דבדבר שאין בו דין ביעור כיון שהוא מתקיים בארץ ממילא הדין באמת ש'אסור' לבערו שהרי כל ביעור לשי' הרמב"ם בריש פ"ז הוא איבוד או שריפת הפירות ודמיהן, וזו סתירה לניהוג הקדו"ש בהן.

דפליגי רבנן אדר"מ אינו על עצם החילוק בין דמיהן לעיקרן כי אם דסוכרים שבמקום שעיקרן משולל דין ביעור בעיקר חלות הקדו"ש שבו לא שייך תו למיחל 'דין ביעור' בדמיהן, וממילא, דכלפי עצם הנדון אם יתכן לחלק בתאריכי זמן הביעור בין דמיהן לעיקרן שפיר אתי' ומתבארת ראית התו' מדברי ר' מאיר דמתניתין ואליאב דהלכתא.

ביעור בעלמא ומאי שאייטי' דהך מתני' למה שדנו התו' למילף מינה את עיקר דין ביעור מן התורה.

**ואשר** מוכרח ומבואר בשי' התו' דפירושו דר' מאיר 'דינא דביעור' ממש קאמר [מדרבנן מיהת] כעין דאורייתא ובאותם הגדרים, וטעמייהו דרבנן ור"מ נתבאר היטב לעיל לשי' הרמב"ם, וה"נ לשי' התו' מה

הרה"ג רבי דהמ"ב ז"ל קצין שליט"א

מנהל רוחני ישיבת 'אבני נזר' - ומחבר סדרת ספרי ההלכה 'ערוך לכל'

## פסקי הלכות שמיטה - פסח, ל"ג בעומר, שבועות

**ב.** מותר לנפות קמח של שביעית כדרכו בכל שנה, ואת המורסן הנותר בנפה להשליך לאשפה הרגילה. ואף שרוב ככל הקמח המצוי בארץ הקודש הוא מיובא מחוץ לארץ ואין בו קדושת שביעית כלל, הדבר יתכן ומצוי בקמח שמכינים ממנו מצות שהוא מתבואת ארץ ישראל, ואף על פי כן מותר להשליך את הפסולת, לפי שכן דרכו בכל שנה. (עפ"י הרמב"ם שמיטה פרק ה הלכה ב, ותרומות פרק יא הלכה ה, ותרומה חמורה משביעית, והובא בפאה"ש פרק כד או' ז. אכן, ינפה את הקמח היטב שלא ישליך מה שראוי לאכילה).

**ג.** תבואה של שביעית שעשה ממנה לחם עוגות חמץ וכיוצא וכעת הוא לפני פסח, הרי הוא מצווה לשרפם ולבערם בידיים בערב הפסח כדרכו בכל שנה ושנה, שכל שהוא שורף על פי הדין אין בזה חשש. וכשם ששורפים פרות שחייבים בכיעורם, שמכיון שזה הדין, מותר. ועוד שהתורה אמרה 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', וזה אינו עומד

### פסח

**א.** אין לברך לכתחלה ברכת האילנות על אילנות שנעשו בהם עבודות אסורות בשביעית. שמאחר שנעשו באילנות אלו פעולות נגד רצון הבורא, כיצד יברך על אילנות אלו בשמחה 'שברא בריות טובות', אחר שאילנות אלו אינם טובים כלל. וכל שכן אם הן אילנות שנטעו בשביעית, שחייב על פי דין לעקרם - בין אם נטעו בשוגג ובין אם נטעו במזיד. אכן, עצים שרואה אותם בצדי דרכים בשנה זו או בכל שנה, יכול לברך עליהם ואינו צריך לחשוש שמא הם קיימים באסור. כמו כן עצים הנטועים בפרדס שמור שלא הפקירוהו, מותר לברך עליהם, שהרי העצים והפרות אינם אסורים. (רמב"ם שמיטה פרק א הלכה יב, אחרונים, ועיי' לעיל סימן א פרק רביעי. ומש"כ 'לכתחילה', היות ולהגרשז"א בשו"ש דיני שמור ונעבד ד"ה עץ, מותר. ובאול"צ ח"ג פרק ו או' ג מחלק בין ניטע באיסור שחייב לעוקרו ואין לברך עליו, לבין נעשו בו עבודות אסורות שמתיר לברך).

הנאה מפירות שביעית או' י, דר"א פרק ה בציו"ה ס"ק (ט).

ז. נחלקו הפוסקים לגבי אכילת תמכא - חריין של שביעית לאכלו בליל הסדר, האם מותר לצאת בו ידי חובה במצות אכילת מרור לאותם הנוהגים בזה, מאחר שאינו אוכל אותו בדרך של אכילה שרגיל בה - שהרי בכל השנה אוכלו מעורב בתוך סלק וכעת אוכלו לבדו ואינו נהנה מן האכילה, ואדרבה הוא קץ באכילה זו, האם מותר אם לאו. ושורש הספק, שהרי בשביעית צותה התורה 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', והיינו שיהיה בדרך אכילה ולא בדרך של הפסד, וראוי להחמיר. (עפ"י הרמב"ם שמיטה פרק ה הלכה ב, ועיי' בד"א שם ס"ק ו, לגבי שמן שאין לשתות בלא עירוב, וראה מש"כ לקמן לגבי אכילה גסה בערב כיפור).

ח. הנוהגים במוצאי יום טוב שביעי פסח ללקט שבולים ירוקות או ענף ירוק מן הגנות ומניחים על כתפי חבריהם או על ראשם ומאחלים זה לזה: 'שתהיה לך שנה ירוקה כמו אלו', יש להיזהר בשנת השמטה שלא לעשות כן לקטוף מה שראוי לאכילה ולהשליכו לאחר מכן, שהרי זה מפסיד פרות שביעית. ועל כן בשנה זו יעדיף ענף ירוק שאין בו פרות לצורך סגולה זו. (רמב"ם בפי"מ פרק ד משנה י, ובהלכות שמיטה פרק חמישי הלכה ז, ועיי' מש"כ בס"ד ערוך לכל מועדים הל' פסח סימן יא פרק שני. ומאחלים בלע"ז: 'שנתכון כ'דרא מיט אל זיז').

### ל"ג לעומר

ט. בכדי לדעת באילו דברים יש קדושת שביעית, קבעו רבותינו כלל והוא: 'כל שהנאתו ובעורו שווה'. כלומר, כל מין שבשעה שהאדם נהנה מאותו המין הצומח הוא כלה ומתבער מן העולם, הרי הוא דומיא דאכילה ויש בו קדושה. וכל מין שההנאה ממנו היא רק לאחר כלויו, אין בו קדושה. על כן, עצים העומדים להסקה, אין בהם קדושה, כיון

לאכילה ותכף יהיה אסור בהנאה. אכן, אותם המשליכים למדורת השרפה כל מיני שאריות מאכל שאינם חמץ, עליהם להיזהר שלא להשליך מה שיש בו שיכות לשביעית כל שהוא ראוי למאכל, שהרי הוא גורם הפסד בידיים. (וכדין נתערב בתרומה עיי' רמב"ם שמיטה פרק ה הלכה ד, וכאן בא מעצמו לידי פיסול ודו"ק. וכדין חלה בעיסה מקמח של שביעית שהולכת לשריפה, עיי' לעיל סימן ז פרק שני. ועיי' שו"ת משנ"י ח"א סי' טו, יל"י פרק טו או' סז, ועיי' שמיטה כהלכתה פרק ג או' יג שכ"כ גבי ערלה. ויש לדון אם מותר למכור לגוי חמץ של שביעית, שהרי אסור להאכיל גוי בידיים פירות של שביעית).

ד. מותר ללוש בצק בערב בדיקת חמץ אף שיתכן שחלקו ילך לשרפה, ואין בזה כל חשש, לפי שאינו עושה מעשה הפסד בידיים והעיסה מתחמצת מאליה, וכל שהוא גרם הפסד מותר. (דר"א פרק ה ס"ק כב, עפ"י תוס' זבחים עה: ד"ה שביעית).

ה. יין של שביעית המצוי בשנה השמינית, יש בו כמה וכמה דינים הנוגעים למצות קידוש וארבע כוסות, והרי הוא חייב בבעור בערב הפסח של שנה שמינית, ולא הבאנום כאן לפי שאינם נוגעים לשנה זו שנת שביעית. (ועיי' בערוך לכל סי' י פרק שלישי, ובדיני בעור סי' ט פרק חמישי).

ו. אין להשתמש ביין של שביעית בליל הסדר לכוס המיוחדת ששופכים ממנה באמירת עשר המכות ודצ"ך עד"ש באח"ב, שהרי היין הולך להפסד ובזיון. על כן, הנוהגים לשפוך מכוסו של בעל הבית, יזהרו כשמוזגים לו כוס שניה, שלא יתנו בכוסו יין של שביעית אלא של שאר שנים, על מנת שיוכל לשפוך ממנה בשופי. ולשתיית ארבע כוסות אף שהם של מצוה, מותר להשתמש ביין של שביעית ללא חשש. (הגר"מ"ט בספר השמיטה פרק ז ענף ג או' א בהע', הגרשז"א בשו"ש יין של שביעית ד"ה מותר, חזו"ע

פי האמור, שאותם הנוהגים בכל שנה להשליך בקבוקי שמן לתוך מדורת ל"ג לעומר לכבוד הלולת רשב"י, אין כל התר לעשות זאת משמן של שביעית, שהרי זה מפסיד את השמן. (תוספתא פרק ו הלכה ח, רמב"ם פרק ה הלכה ח, ר"י קורקוס שם. ואפשר שאם מספיג מטלית בשמן בכדי להצית את המדורה אפשר דשרי, אך שמא בזה אין הנאתו וביעורו שווה ויל"ע. וע"ע בביאור"ל שם ד"ה ולא).

### שביעית

**כג.** מותר מן הדין לקטוף פרחים או עשבים או ענפי עלים ירוקים על מנת לתלותם בבית הכנסת בחג השבועות וכמו כן לתלותם בבית מותר, היות ובשביעית אין דין של שמירת הפרי שלא יארע לו נזק, ורק להפסידו בידיים אסור. ומאחר ותלית הפרחים והעשבים אינה מפסידה אותם בידיים, אין בזה אסור. אכן, אם תולה אותם באופן שמפסיד אותם וכגון שחותך או מפורר עלים עלים וכיוצא אסור. (הגרש"ז בשו"ש פרק אתרוג ד"ה מותר, שו"ת שה"ל ח"ז ס' נז, ובמשפ"ט א פרק כד או' א בהע' בשם הגריש"א, ומש"כ שם שאם מתקלקל בשמש אסור, לענ"ד כל שאינו באופן מידי אין בזה חשש כלל).

**כד.** כמה דברים אמורים באותם אלו שיש בהם ריח, שיש להחמיר בהם שיש בהם קדושת שביעית, וכמו כן אסור להשליכם לאשפה לפני שנפסדו מאליהם. אולם אלו שאין בהם לא טעם ולא ריח ואינם עומדים אלא לנוי, הרי הם כעץ בעלמא ואין בהם קדושת שביעית. ועל כן, פרחים הצומחים בגנה ואין בהם ריח, אין בהם קדושת שביעית, שהרי אינם עומדים לאכילת אדם ואף לא למאכל בהמה ואף לא לריח, ויכול להשתמש בהם כרצונו. ואף אם הפרחים נשחתים, אין בזה אסור. וכבר התבאר הפרטים בזה באורך בסיעתא דשמיא. (לעיל סימן ה פרק תשיעי, חוט שני פרק ה הלכה א ס"ק ב ד"ה בשמים וד"ה פרחים).

שההנאה מהם אינה באה אלא לאחר שנשרפו העצים ונעשו גחלים. אכן, גם אם מסיק את העצים בכדי להאיר בהם - שאז הנאתם ובעורם שווה, אף על פי כן מותר, לפי שאין בהם קדושה מעקרים, שסתם עצים להסקה הם עומדים. (גמ' סוכה מ. רש"י שם ד"ה יצאו וד"ה ולא לכבוסה, וד"ה ומשני, ותוס' ד"ה ועצים. רמב"ם פרק ה הלכה י, ובכס"מ שם).

**י.** נמצא על פי האמור, מותר ללקט גזעי עצים כרותים על מנת לעשות מהם מדורות לכבוד הלולת רבי שמעון בר יוחאי זיע"א ללא חשש. אולם לגזום עצים לכתחילה עבור עשית מדורות, יתכנו בזה כמה חששות, הן של מלאכת מזמר אם עושה זאת בדקדוק כדרך המזמרים, והן של הפסד פרות שביעית אם אלו גזעים של עצי פרי - וכבר התבאר כל הפרטים בזה למעלה בסיעתא דשמיא, אלא אם כן קוצץ ענפי עצי סרק שאין דרך לזמר אותם לצורך גדילתם ואינו צריך אלא לעצים, שודאי מותר. (עפ"י הנ"ל, ועיי' לעיל סימן ג פרק עשירי לענין מזמר, ושם פרק שלישי ופרק שנים עשר לענין הפסד).

**כא.** אסרו חכמים לנקות את השדה מן העצים או מן הקוצצים, שלא יראה כמי שמכין את הקרקע לחרישה או לזריעה. אכן, אותם המקוששים בנינתם עצים וקשים לצורך הסקת מדורה או צלית בשר וכיוצא, אין לאסור להם, שהרי מעשיהם וכליהם מוכיחים שהם עסוקים בהכשר אכילה ולא בהכנה לזריעה. ואם עושים כן ביער שהוא מקום הפקר, אין לחוש כלל, שהרי אין כלל מחשבת זריעה במקום זה. (אחרונים, וע"ע בדר"א פרק א ס"ק קלה).

**כב.** שמן של שביעית, משתמש בו לאכילה או להדלקת הנר. אכן, לא יתן שמן לתוך המדורה, שהרי אין תועלת השמן נכרת, שהמדורה כבר דולקת ובווערת והרי זה כהפסד, אלא מדליק בו נר בלבד. ונמצא על

שפעולה זו בדקדוק תגרום להצמחה חדשה וטובה, אסור לו לקטוף כדרכו בכל שנה, אלא יקטוף בידו ולא בכלי, וכן לא יקטוף במקום שקוטף בכל שנה אלא יקטוף במקום שאינו מעודד את הצמיחה. (עפ"י הנ"ל בדיני זמירת ענפי אילן סימן ג פרק עשירי, ועיי' חו"א סימן יט ס"ק יד, טו).

כה. מי שיש לו בגינתו שיחים עם פרחים ורוצה לקשט את ביתו, מותר לו לקטוף מהגנה פרחים כדרכו, אף אם גורם שתהיה כעת צמיחה חדשה של פרחים אחרים, לפי שמעשיו הם מעשה הדיוט שאינו בקי במלאכה וכן אינו מתכוון לכך. אכן, אם הוא גנן במלאכתו ובקי במעשה הקטיפה, ויודע

### הרה"ג רבי שלום טוויל שליט"א

✻ ר"כ באהבת שלום ורב קהילת "מדרש יוסף חיים" רמת אשכול ירושלים

## מצות סיפור יציאת מצרים בליל ט"ז ניסן

הטעם של ג' דברים אלו, שהם פסח מצה ומרור, לא יצא ע"ש.

והנה מה שהוכיח מפסחים לאו מילתא פסיקתא היא, דבפסחים שם תנן כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן פסח, מצה, ומרור. פסח, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, [שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו']. מצה, על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, [שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וגו']. מרור, על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר [וימררו את חיהם וגו']. והמהרש"א בח"א שם ביאר, שיש חיוב לכיין את טעמי המצוות, פסח על שום מה, מצה על שום מה, מרור על שום מה. וע"ש שהאריך לבאר מאי שנא מצוה זו משאר מצוות. ועי' בדרך פיקודיך מצוה א' (אחר סיום חלק הדיבור אות א' דף כ') שכתב, שכל מצוה שמבואר טעמה בתורה, צריך לכיין את טעמה. וכ"כ הערוך לנר סוכה דף כ"ח ד"ה לא קיימת, בדעת תוס' בפסחים דף קט"ז ע"א ד"ה ואמרתם, שלא יצא

מה התהרש בלילה הזה יותר משאר לילות

א. הרמב"ם בה' חמץ ומצה פ"ז ה"א כתב, מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר (שמות י"ג) זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר (שמות כ') זכור את יום השבת. ומנין שבליל חמשה עשר, תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך.

והאחרונים הקשו מה התחדש בליל פסח יותר משאר ימים, הרי בכל לילה יש מצוה לספר ביציאת מצרים כמאמר בן זומא בהגדה של פסח.

והחיי אדם כלל ק"ל סי"א כתב ליישב וז"ל, והיא מצוה נוספת על כל שאר לילות, שהרי בכל לילה חייב להזכיר יציאת מצרים. אבל בלילה זה, חייב לספר המעשה, וכמו שנסדר בהגדה. ולכן אמר ר"ג בפסחים דף קט"ז כל שלא אמר ג' דברים אלו, רצה לומר

סיפור יציאת מצרים. עוד נפ"מ אם בפסח שני צריך לומר שלושה דברים אלו, שלדעת הראשונים שהוא משום טעם המצוה, צריך לומר כן גם בפסח שני. ולדעת הראשונים שהוא רק מדין סיפור יציאת מצרים, אין צריך לומר כן בפסח שני, וכ"כ בשו"ת בנין ציון ח"א סי' ל'.

**אולם** גם לסברא זו שהוא מדין מצות הגדה אין הכרח לדברי החיי אדם, דאכתי יש לעיין אם אמירת ג' דברים אלו הוא חיוב מן התורה או אינו אלא מדרבנן. ועי' בפמ"ג בפתיחה לה' ק"ש אות ד' שכתב בפשיטות שאינו אלא מדרבנן. ובסי' תע"ט א"א סק"ב כתב, ומה הוא חיוב הגדה, אם לומר דווקא ג' דברים פסח ומצה ומרור, או הם דרבנן רק לספר בנסים שעשה ה' לנו במצרים, צ"ע ע"ש. וע"ע סי' תפ"ה א"א סק"א. והר"ן בפסחים שם כתב שלא יצא ידי חובתו, היינו שלא יצא כראוי, דמדין תורה יצא י"ח. [אך לא מבואר אם הוא מדין הגדה או מדין לומר את טעם המצוה]. וע' בעמק ברכה ענין הגדה אות א' בשם הגר"ח הלוי ז"ל בדעת הרמב"ם.

**ב.** המנחת חינוך מצוה כ"א כתב ליישב, שבכל יום ובכל לילה יש מצוה לומר לעצמו את יציאת מצרים, ובליל פסח התחדש שיש מצוה לספר לאחרים, ואם אין אחרים אינו יוצא ידי חובה את המצוה המיוחדת של לילה זה, ורק יוצא ידי חובה את המצוה שיש בכל לילה ע"ש. וכבר עוררו שכן כתב הרשב"ץ במאמר חמץ ח"ג אות ק"ט וז"ל, וזאת המצוה היא מיוחדת בליל הפסח, נוספת על מצות זכירת יציאת מצרים ביום ובלילה שאומרים פרשת ויאמר שנזכרת בה יציאת מצרים. אבל זאת המצוה המיוחדת בזמן הגאולה היא, להגיד אל הבנים זכר הנסים והנפלאות שנעשו לנו בזמן הגאולה. כדי שישאר הזכר לדורות כענין שנאמר (יואל א', ג') "עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם [ובניהם] לדור אחר". כדי שיגדלו

י"ח ג' מצוות אלו. ורבינו מנוח פ"ז ה"ה כתב וז"ל, כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו וגו'. כלומר צריך לאמרן ולפרש טעמן, כי לכל המצוות יש טעם, וידיעת טעם המצוות עיקר גדול אחר עשייתן. אמנם ידיעת הטעם בלתי העשייה אינו מועיל רק מזיק וכו' ע"ש. ובמקראי קודש פסח ח"ב סי' מ"ב בהגהות הררי קודש כתב, שכן מבואר בכל בו סי' נ"א שכתב וז"ל, כל שלא אמר וכו', כלומר אע"פ שאכל פסח ומצה ומרור לא יצא ידי חובתו בלתי באמירה ובהגדה ע"ש. ולפי זה אין ראייה כלל מדין כל שלא אמר וכו' לנידון דידן, שדין כל שלא אמר הוא דין בקיום מצוות אלו, ולא מדין סיפור יציאת מצרים.

**אך** באמת שברמב"ם פ"ז ה"ה מבואר שהוא מדין סיפור יציאת מצרים שכתב וז"ל, כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו. ואלו הן, פסח מצה ומרור וכו'. ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה ע"ש. וכ"כ המבי"ט בקרית ספר שם וז"ל, ואם לא אמר ופירש טעמי שלושה דברים אלו בפסח שהן פסח מצה ומרור, לא יצא ידי חובת סיפור יציאת מצרים. וכן מבואר במאירי שם וז"ל, כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ר"ל שלא הפליג בספור זה בכדי הראוי א"כ פירש טעמן של שלש אלו ע"ש.

**ויש** נפ"מ הלכה למעשה בין שני ביאורים אלו, שלדעת הראשונים שהוא משום טעם מצוות פסח ומצה ומרור, אם כן בזמן הזה שאין אכילת פסח, צריך לומר רק מצה ומרור, ואין צריך לומר פסח על שום מה וכו'. עוד נפ"מ אם יכול לומר שלושה דברים אלו אחר אכילת המצה והמרור, שאם הוא משום טעם המצוה, לכאורה צריך לומר כן לפני עשיית המצוה שידע מאי קעביד. משא"כ אם הוא משום סיפור יציאת מצרים, יכול לומר כן גם אחר גמר הסעודה כולה, כל זמן שיש חיוב

הילדים וגם עד שיבה וזקנה על זאת הידיעה וכו'. על כן צותה התורה להגיד זה לבנינו מנעוריהם, וגם עד זקנה ושיבה לא יעזבוהו, עד יגידו זרוע ה' לדור אחרון לכל יבא גבורותיו. וזהו תועלת זאת המצוה ע"ש. ויוצא שבסיפור יציאת מצרים כליל פסח, המצוה היא לספר באופן שאחרים ישמעו אותו מספר.

שרבנן הוסיפו לחייב לספר ביציאת מצרים שלא בזמן של מצות סיפור מן התורה, והכי נמי יש לומר שרבנן הוסיפו לחייב גם במספר לעצמו, אף שמה"ת המצוה רק לספר לאחרים. שוב ראיתי בביאור הר"י פערלא על הרס"ג עשין ל"ג שכתב כעין זה בדעת הרא"ש בתשובה כלל כ"ד סי' ב' דליכא מצוה בספור יצ"מ אלא ע"פ שאלת הבן, וכדכתיב והיה כי ישאלך בנך וגו'. ומאי דאמרינן בפרק ע"פ חכם בנו שואלו וכו' ואם לאו הוא שואל את עצמו עיין שם, מדרבנן בעלמא הוא, אבל מדאורייתא ודאי ליכא חיובא אלא להשיב על שאלת הבן. וכן מאי דתנן התם (קט"ז ע"א) אם אין דעת בבן אביו מלמדו וכו', אין זה אלא מדרבנן וכו' ע"ש. והכי נמי יש לומר בדעת הרשב"ץ והמנ"ח, שמן התורה המצוה רק לספר לאחר, אבל מדרבנן מקיים את המצוה גם אם מספר לעצמו. וזה מה דתניא בתוספתא אפילו בינו לבן עצמו, והיינו מדרבנן.

ולפי זה מדוקדק היטב לשון המכילתא סו"פ בא פרשה י"ח, ר' אליעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות, לכך נאמר מה העדות וגו' ע"ש. הרי שנקט אופן של "חבורה", שהמצוה המיוחדת של הלילה הזה היא רק באופן שמספר לאחר, ולא שאומר לעצמו, ואה"נ אדם יחידי אינו חייב לספר כל הלילה.

**אך** צריך עיון מלשון התוספתא פסחים פ"ה ה"ח דתניא, חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה אפילו בינו לבן בנו, אפילו בנו לבן עצמו, אפילו בנו לבין תלמידו וכו' ע"ש. הרי שהחייב הוא גם בינו לבין עצמו. ובפשוטו דין זה שחייב אדם לעסוק כל הלילה הוא מדין סיפור יציאת מצרים המיוחד ללילה הזאת, ומדין כל המרבה לספר הרי זה משובח, וכמבואר בריטב"א בהגדה של פסח ד"ה מעשה, שדין זה תלוי בפלוגתת רב"ע ור"ע בפסחים דף ק"כ אם מצות אכילת פסח ומצה היא עד חצות או כל הלילה. ומבואר שגם בנו לבין עצמו מקיים את מצות סיפור יציאת מצרים המיוחדת ללילה זה.

**אך** אכתי צ"ב, דהנה בתוספתא תניא, אפילו בינו לבין בנו, אפילו בינו לבין עצמו, אפילו בינו לבין תלמידו ע"כ. נקט בינו לבין עצמו ושוב כתב אפילו בינו לבין תלמידו, ולפי דברי הרשב"ץ והמנ"ח הרי בינו לבין עצמו אינו מקיים מצוה מה"ת, ובינו לבין תלמידו שמספר לאחר מקיים מצוה מה"ת, ואם כן היה צריך לכתוב בהתחלה בינו לבין תלמידו, שבזה מקיים מצות סיפור מן התורה, ואח"כ לכתוב אפילו בינו לבין עצמו, שגם באופן זה ישנה מצוה עכ"פ מדרבנן.

**ויש** לדחוק על דרך שכתב הקה"י ברכות סי' ד', שגם לדעת רב"ע שמצות אכילת פסח ומצה, וממילא גם סיפור יציאת מצרים היא רק עד חצות, מכל מקום רבנן חיובו לספר ביציאת מצרים כל הלילה ע"ש. ויוצא

**ואולי** יש לומר, שהמצוה המיוחדת ללילה הזה, זה לספר לאחר שהוא בנו, וכל שמספר לאחר שאינו בינו או שמספר לעצמו אינו מקיים אלא מצוה מדרבנן, וא"כ שפיר נקט ברישא בינו לבין בנו, שהוא מצוה מה"ת, ואחר כך כתב אפילו בינו לבין עצמו אפילו בינו לבין תלמידו.

ניסן תשפ"ב | קצה

עניה נאמרת בקול רם ע"ש. ועי' בספר אריח על גבי לבינה דף ע"ו.

**ויוצא** מזה דמהני דין שומע כעונה במצות סיפור יציאת מצרים, ואף שיש דין לומר את ההגדה ולספר ביציאת מצרים בקול רם. והיינו, דעל ידי ששומע מאדם שאומר בקול רם, חשיב השומע כאומר בקול רם, דשומע כעונה.

**ומזה** יש לתמוה על מה שכתב הבית הלוי עה"ת בסוף הספר וז"ל, מה שאמר חכם אחד בברכות כהנים, דכהן אחד יכול לומר ברכת כהנים, ושאר הכהנים ישמעו, ושומע כעונה וכו'. עיקר הדבר לא נהירא כלל, דשומע כעונה שייך רק בדבר דאין צריך בו אלא אמירה לחודא, אבל בברכות כהנים דצריך קול רם כאדם האומר לחבירו וכמו דנפקא לן בסוטה (דף ל"ח) מקרא דאמור להם, ובזה לא שייך שומע כעונה, דהרי ענייתו של הכהן השומע הרי אינו נשמע להעם השומעים, ולא עדיף הך כהן השומע מאם היה אומר מפורש בפה רק בלחש דלא יצא ע"ש.

**וכעין** זה הביא בשו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' נ"ז בשם הגאון בעל צפנת פענח, בענין שנהגו הצבור השומעים את המגילה מפי הקורא, שאומרים בעצמם את הפסוקים של עשרת בני המן. וכתב טעם לדבר, עפ"י מה שכתב הרמ"א סימן תר"צ סעיף ט"ו, שעשרת בני המן יש לומר בנשימה אחת, ומשום כך צריך לומר את עשרת בני המן בפה, ואין יוצאים יד"ח בשמיעה, דרק את הקריאה בעצמה אפשר להוציא מדין שומע כעונה אבל לא את הנשימה אחת ע"ש.

**וכבר** החזו"א או"ח סי' כ"ט סק"ג כתב לתמוה על הבית הלוי, דכמו שבקורא מתוך המגילה ומקדש על הכוס, השומע ממנו יוצא ידי חובתו, שמתייחס לשומע הקריאה מתוך הכתב והקידוש על הכוס, הוא הדין בקורא

שומע כעונה בברכת כהנים ובהגדה של פסח בגמ' פסחים דף קט"ז ע"ב איתא, אמר רב אחא בר יעקב סומא פטור מלומר הגדה. כתיב הכא בעבור זה, וכתוב התם בננו זה, מה להלן פרט לסומא, אף כאן פרט לסומין. איני, והאמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף, מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף, אמרו רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב ששת, אמרו רב ששת ע"ש. והמנחת חינוך מצוה כ"א כתב, שמבואר שרב יוסף ורב ששת היו מוציאים את בני ביתם במצות סיפור יציאת מצרים, ומוכח מזה שאפשר לצאת ידי חובת קריאת ההגדה ע"י שומע כעונה. וכן כתב הגר"ז סי' תע"ב סכ"ב וסי' תע"ג סכ"ד שבעל הבית קורא ובני הבית שומעים ויוצאים ידי חובה. וכן היה נוהג הגר"א כמו שכתוב במעשה רב אות קצ"א, וכ"כ בשו"ת חתם סופר או"ח סי' ט"ו.

**והנה** הריטב"א בסדר ההגדה כתב וז"ל, חייב אדם לומר את ההגדה בנעימה ובקול רם בכל כוחו עכ"ל. וכ"כ המ"ב סי' תע"ג ס"ק ס"א בשם שו"ת מהרש"ל סי' פ"ח שצריך לומר את הא לחמא עניא בקול רם. ובכף החיים ס"ק קכ"ז כתב, דהיינו מהא לחמא עניא ואילך, שאת כל ההגדה צריך לומר בקול רם. ובספר ויגד משה סי' י"ט אות כ"א כתב מקור לזה (בשם הגדת אמרי קודש פסקא הא לחמא עניא בשם מהר"ש מבעלז ז"ל בתוספת מדידה), שהמצוה נקראת לחם עוני על שם שעונים עליה דברים הרבה כדאיתא בפסחים דף ל"ו. ובכל מקום שכתוב "עניה" הוא לשון הרמת קול כמו שכתב רש"י בשיר השירים ב' י' ענה דודי, לשון עניה ולשון צעקת קול רם, וזה בנין אב לכולם וענו הלויים. וכן בסוטה דף ל"ב תניא, אדם אומר שבחו בקול נמוך מוידוי מעשר, וגנותו בקול רם ממקרא ביכורים. ופרש"י דבוידוי מעשר לא כתיב עניה לכן אינה נאמרת בקול, אבל במקרא ביכורים דכתיב



לשומע, שהשומע יוצא ידי חובתו בברכה של העונה. שאם התיבות עוברות לשומע, א"כ אפשר לחלק ברכה לחצאין ולצאת י"ח שומע כעונה בחצי ברכה. אבל אם הברכה עוברת לשומע דהיינו שיוצא י"ח בברכת חבירו, א"כ אין לומר שומע כעונה בחצי ברכה. ואזיל החזו"א לשיטתיה בנידון דידן, שהשומע כעונה יוצא ידי חובה גם את הדין של בקול רם וכמבואר.

**והאחרונים** (עי' אבי עזרי ה' נש"כ פ"ד הי"א, עמק ברכה דיני נש"כ אות ה', הר צבי שם, וכן מטו משמיה דהגרי"ז הלוי ז"ל) כתבו בביאור דעת הבית הלוי, דודאי השומע מחבירו הקורא בקול רם, נחשב לשומע כקורא בקול רם, וכמו השומע מחבירו שקורא מתוך המגילה, שנחשב לשומע כקורא מתוך המגילה וכמו שכתב החזו"א, ושאינו ברכת כהנים שיש דין שהציבור ישמעו את קול הכהן, וכלשון הספרי בפרשת נשא, אמור להם שיהיה הקהל שומע, ובשומע כעונה יוצא שהכהן השומע אמר בקול רם, אך הציבור לא שמע את קולו.

**ולפי** זה אתי שפיר גם מה שמהני שומע כעונה בסיפור יציאת מצרים, שלכו"ע כל שהמשמיע אומר בקול נחשב גם השומע כאומר בקול, ולכן אף שבעינינו שיספר בקול כמבואר בריטב"א, מהני שומע כעונה, ושאינו מברכת כהנים.

**אך** אכתי יש לעיין, דהנה הפמ"ג בפתיחה לה' ק"ש אות ד' הקשה, ממה התחדש במצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח, הרי בכל יום ובכל לילה יש מצוה לזכור את יציאת מצרים. והמנחת חינוך מצוה כ"א כתב ליישב, שבכל יום ובכל לילה יש מצוה לומר לעצמו את יציאת מצרים, ובליל פסח התחדש שיש מצוה לספר לאחרים, ואם אין אחרים אינו יוצא ידי חובה את המצוה המיוחדת של לילה זה, ורק יוצא ידי חובה את המצוה שיש בכל לילה

בקול רם מתייחס לשומע הקריאה בקול רם. ומנין לנו לחדש שבזה לא מועיל שומע כעונה ע"ש.

**ובפשוטו** נחלקו הבית הלוי והחזו"א בגדר שומע כעונה, דהבית הלוי סבירא ליה דשומע כעונה, היינו דהשומע הוא כעונה ממש, דהוא אחד ממיני הדיבור. ולפי זה סבירא ליה דחשיב כדיבור, אבל אכתי חסר את הקול רם. אבל החזו"א סבירא ליה דהשומע כעונה, היינו שקריאת חבירו פוטרנו, ויוצא ידי חובתו כמו אחר שעונה בפיו ממש, וא"כ שפיר יוצא ע"י קול רם של חבירו. ועי' בקה"י ברכות סי' י"ג. וכבר הארכנו בחקירה זו בכמה דוכתי.

**והנה** בשו"ת רע"א מה"ק סימן ז' כתב, גבי אשה שרוצה לצאת י"ח קידוש מנער בן י"ג שנה שיש ספק אם הביא ב' שערות, והרי גבי דין תורה לא סמכינן על חזקה דרבא שהביא ב' שערות. וכתב דיכולה האשה לומר נוסח ברכת הקידוש בלי פתיחה וחתימה, ואת הפתיחה והחתימה תשמע מהבן י"ג, שמדין תורה יוצאת במה שאומרת את נוסח הקידוש, ולגבי חיוב הברכה שהוא מדרבנן סמכינן שהביא ב' שערות ע"ש. ומבואר דיכול אדם לצאת י"ח ברכה אחת, חצי ע"י דיבור וחצי ע"י שמיעה. וכ"כ הרע"א בדו"ח ברכות דף כ'.

**ובשו"ת** רב פעלים ח"א סימן י' תמה על זה, דהא איתא בשו"ע סימן קצ"ד ס"ג גבי ברכת המזון, שאם אחד יודע חצי ברכה וחבירו יודע חצי ברכה, אין הברכה מתחלקת לחצאים ע"ש. וכן הקשה החזו"א סימן כ"ח סק"ו. ובמק"א הארכנו בזה. וצ"ב במאי פליגי, דאם מועיל שומע כעונה לברכה שלמה למה שלא יועיל לחצי ברכה.

**ונראה** שהדבר תלוי בגדר שומע כעונה, האם פירושו שכל תיבה ותיבה של העונה עוברת לשומע, או שהברכה של העונה עוברת

פסח) פסקא מה נשתנה, בשם שו"ת הרא"ם ח"א סי' מ"א, ובשו"ת חתם סופר או"ח סי' ט"ו. ועי' בחיי אדם כלל ק"ל סו"ס י"ב.

### סיפור יציאת מצרים בהרהור

**בשו"ת האלף לך שלמה** השמטות סימן מ' כתב, דודאי בסיפור יציאת מצרים לא מהני בהרהור אף למד"א הרהור כדיבור, דאינו דומה לשאר מצוות התלוין כדיבור, דדוקא היכא דכתיב דיבור לבד, בזה אמרינן הרהור כדיבור דמי. אבל ביציאת מצרים כתיב והגדת לבנך, הרי בעינן שתהיה הגדה הראויה לאחרים, ובהרהור אינו נשמע לאחרים כלל, ואינו יוצא בהרהור בזה. וזה פשוט ונכון. ודלא כפמ"ג סי' תע"ד מש"ז סק"א שכתב שלמד"א הרהור כדיבור, יוצאין בהרהור ע"ש.

**ויש לעורר**, דהנה בגמ' פסחים דף קט"ז ע"ב מבואר שיוצאים ידי חובת סיפור יציאת מצרים בשומע מחבירו, דשומע כעונה ע"ש. ויוצא שאף במין דיבור שאין ראוי לומר לאחרים, יוצאים ידי חובה. וה"ה שיוצא י"ח במין דיבור של הרהור, אף שאינו ראוי לאחרים.

**אך יש לומר**, דחלוק דין שומע כעונה מדין הרהור כדיבור, דהנה האחרונים חקרו במהות דין שומע כעונה (עיין שו"ת חתם סופר או"ח סימן ט"ו, חזו"א או"ח סימן כ"ט, קה"י ברכות סימן י"ג), האם פירושו שהשומע נחשב כמדבר ממש, דהשמיעה היא אחד ממיני הדיבור. או ששומע כעונה אין פירושו שהוא כמוציא המילים בפיו, אלא שהוא יוצא ידי חובתו על ידי שחבירו דיבר וכעין דין שליחות. ולצד האחרון בחקירה נראה לומר, דשאני שומע כעונה שהוא יוצא ידי חובתו ע"י אחר, ואין צריך לדיבורו כלל, וא"כ סגי במה שדיבור המשמיע היה דיבור כהוגן והיה ראוי לאחרים. משא"כ ביוצא ע"י הרהור שהוא סוג דיבור, שפיר יש לומר דבסיפור יציאת מצרים בעינן

ע"ש. וכבר עוררו שכן כתב הרשב"ץ במאמר חמץ ח"ג אות ק"ט וז"ל, וזאת המצוה היא מיוחדת בליל הפסח, נוספת על מצות זכירת יציאת מצרים ביום ובלילה שאומרים פרשת ויאמר שנזכרת בה יציאת מצרים. אבל זאת המצוה המיוחדת בזמן הגאולה היא, להגיד אל הבנים זכר הנסים והנפלאות שנעשו לנו בזמן הגאולה. כדי שישאר הזכר לדורות כענין שנאמר (יואל א', ג') "עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם [ובניהם] לדור אחר". כדי שיגדלו הילדים וגם עד שיבה וזקנה על זאת הידיעה וכו'. על כן צותה התורה להגיד זה לבנינו מנעוריהם, וגם עד זקנה ושיבה לא יעזבוהו, עד יגידו זרוע ה' לדור אחרון לכל יבא גבורותיו. וזהו תועלת זאת המצוה ע"ש. ויוצא שבסיפור יציאת מצרים בליל פסח, המצוה היא לספר באופן שאחרים ישמעו אותו מספר. והדרא קושיא לדוכתא, איך מהני בכה"ג שומע כעונה, שאף שנחשב כאילו הוא אמר, מ"מ אחרים לא שמעו אותו. ודמי ממש לברכת כהנים שאף שנחשב כאילו הוא אמר בקול רם, מ"מ אחרים לא שמעו אותו ואינו יוצא ידי חובה וכמו שכתב הבית הלוי. וצ"ע.

**ובן יש לעיין** לדברי הצפנת פענח הנ"ל, דנראה דס"ל דעל ידי שומע כעונה אין יוצאין ידי חובה אלא כלפי אמירה גרידא, וכמו שהבין החזו"א בדברי הבית הלוי, ולדבריו אכתי צ"ב איך יוצאין ידי חובה בשמיעת ההגדה שבעינן שיאמר בקול רם.

**ויש לומר** ע"פ מה שמורגל בפומא דרבנן, דאפשר דבמצות סיפור יציאת מצרים השומע יוצא ידי חובה גם בלא דין שומע כעונה, דדרך סיפור הוא שאחד מספר ואחד שומע, ובין שניהם יוצא סיפור, ובזה מקיימים שניהם מצות סיפור יציאת מצרים. ועי' במעו"ז ח"ז סו"ס ק"פ. ולפי זה אתי שפיר הכל. אך בפשטות הוא מדין שומע כעונה כמבואר בחיד"א בס' גאולת עולם (על הגדה של

שלשיטתם מצות אכילת מצה היא רק עד חצות. וכבר עמד ע"ז בשו"ת משכנות יעקב או"ח סי' קנ"א.

**ב.** בקהלות יעקב ברכות סי' ד' כתב ליישב, שזו תקנת חכמים מיוחדת, דכשחל עליו המצוה של סיפור יציאת מצרים, אז היא מרבה בזה ככל האפשר ואפילו לאחר זמן חיובו, כי סיפור זה מביא לידי יראת ה' ואהבתו. ואינו מוכרח כלל שחז"ל הגבילו שבח זה דלהרבות ביציאת מצרים, כמו הגדר של המצוה של סיפור מדאורייתא, שהוא לראב"ע עד חצות ע"ש.

**ולפי** זה יתיישב שפיר מה שיש לתמוה על דברי השו"ע, שבסי' תע"ז ס"א כתב, ולאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית וכו', ויהא זהיר לאכול קודם חצות ע"ש. והיינו כדעת ר"א וראב"ע שצריך לאכול את הפסח והמצה קודם חצות. ובסי' תפ"א ס"ב כתב, חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו, עד שתחטפנו שינה ע"ש. הרי שאף שפסק שמצות אכילת מצה עד חצות, אעפ"כ כתב שמצות סיפור היא כל הלילה. ולפי מה שכתב הקה"י שמצוה מדרבנן לספר גם אחר זמן אכילת מצה, אתי שפיר. אך בלא"ה יש לומר שהשו"ע חש לשתי השיטות לחומרא, ולכן הזהיר לאכול את המצה קודם חצות, וגם הזהיר לספר ביציאת מצרים כל הלילה.

**ג.** אך באמת דברי הקה"י צריכים ביאור, שבפשוטו המצוה להרבות ענינה להרבות במצוה של תורה, שאין למצוה זו שיעור למעלה, וכל שמספר מקיים מצוה מן התורה, ומנין לנו לחדש מצוה חדשה מדרבנן.

**ונראה** לבאר, דהנה בתוספתא פסחים פ"י ה"ח תניא, חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה, אפלו בינו לבין בנו, אפלו

סוג דיבור שראוי לאחרים, וליכא. ובמק"א הארכנו בחילוק בין שומע כעונה להרהור כדיבור, והנפ"מ ביניהם בכמה דינים, ובתוכם גבי איסור לא תשא, והפסק בתוך תפילתו.

**ועוד** יש לומר ע"פ מה שהבאנו לעיל, שבשומע מאחרים יוצא ידי חובה מדין שע"י שניהם מתקיים סיפור יציאת מצרים, ולא מדין שומע כעונה. נמצא שיוצא ידי חובתו ע"י דיבור שראוי לאחרים. ושאינו מדין מהרהר ביציאת מצרים, שצריך לצאת י"ח ע"י הרהור גרידא, והוא מין דיבור שאינו ראוי לאחרים.

**עד** מתי זמן סיפור יציאת מצרים בליל פסח **א.** בפסחים דף ק"כ ע"ב נחלקו רבי אלעזר בן עזריה ור"ע עד מתי זמן אכילת קרבן פסח, דעת ראב"ע זמנו עד חצות ודעת ר"ע שזמנו כל הלילה. וכמו כן נחלקו עד מתי זמן אכילת מצה בזמן הזה, שלראב"ע זמנה עד חצות ולר"ע זמנה כל הלילה. והמנחת חינוך מצוה כ"א כתב, שלראב"ע גם מצות סיפור יציאת מצרים היא רק עד חצות, שהרי כתב הרמב"ם ה' חו"מ פ"ז ה"א מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן וכו', בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך ע"ש, ואם כן לראב"ע שזמן אכילת מצה הוא רק עד חצות, ממילא גם מצות סיפור היא רק עד חצות, דהיינו בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך ע"ש. וכ"כ להדיא המבי"ט בקרית ספר שם, שזמן סיפור יציאת מצרים הוא עד חצות.

**אולם** לפי זה צריך ביאור הא דתניא בהגדה של פסח, מעשה ברבי אליעזר ורבי אלעזר בן עזריה ורבי טרפון ורבי עקיבא שהיו מסובין ב"ב כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית. הרי שרבי אליעזר וראב"ע עסקו בסיפור יציאת מצרים כל הלילה, אף

**אך** אכתי צ"ב, דיעויין במכילתא סו"פ בא פרשה י"ח דתניא, ד"א מה העדות והחוקים, ר' אליעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד חצות, לכך נאמר מה העדות וגו' ע"ש. והיינו ר"א לשיטתו שזמן אכילת פסח ומצה עד חצות. וכ"כ הריטב"א בפירוש ההגדה ד"ה מעשה. ומבואר מזה שלר"א וראב"ע אין חיוב לספר ביציאת מצרים לאחר חצות.

**וכבר** עמד על זה בקה"י שם, וכתב ליישב וז"ל, התם מיירי מצד סיפור יציאת מצרים והלכות פסח שחייב מדאורייתא וכדיליף התם מקרא, וזה ליתא אלא עד חצות לר"א וכדין הפסח והמצה. אבל בהאי עובדא שבהגדה, יש לומר שהוא ענין אחר מצד מצוה דרבנן, שהם אמרו דבתר שחל חיוב הסיפור ירבו בו ככל האפשר, וזה אפילו לאחר זמן חיובא דאורייתא ע"ש.

**ודבריו** צ"ב, שהרי לשון המכילתא "צריכים" לעסוק בהלכות הפסח עד חצות, והריטב"א בהגש"פ ד"ה מעשה, הביא את המכילתא בלשון "חייב", וכנראה הוא ביאור ללשון צריכים. ומוכרח שהוא דין דרבנן, שהרי מן התורה יוצא אדם ידי חובתו במילים ספורות וכנ"ל, ועל זה קאמר שלראב"ע אין חיובו אלא רק עד חצות. והוא מילתא דמסתברא שרבנן הוסיפו לחייב לספר בזמן שיש מצוה מן התורה לספר, ולא הוסיפו זמנים חדשים.

**וכן** מוכח מהריטב"א שם שכתב וז"ל, מעשה בר' אליעזר וכו'. שהיו חכמים גדולים וספרו ביציאת מצרים כל אותו הלילה, ובמכילתא אמרו ר"א אומר חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח עד חצות, לפי שהוא סובר שזמן אכילת הפסח וההלל עד חצות שנגאלו, ומסדר ההגדה לא נראה לו כן, אלא כרבנן

בינו לבין עצמו, אפילו בינו לבין תלמידו ע"ש. ומבואר שחובה לעסוק בסיפור יציאת מצרים כל הלילה. וכן פסק השו"ע סי' תפ"א ס"ב חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה. וצ"ב הא דתניא "חייב" לעסוק, דבפשוטו אחר קריאת ההגדה יצא ידי חובתו בצורה מושלמת, ומקרא מלא דיבר בעל ההגדה וכל המרבה הרי זה משובח, שבח איכא חיוב ליכא. ועיין באבודרהם בסדר ההגדה בשם רבינו פרץ, שאין מברכין על מצות סיפור יציאת מצרים, כי כמה שאומר בקידוש זכר ליציאת מצרים, יצא ידי חובת סיפור. ובשם הרשב"א כתב, דהוי מצוה שאין לה שיעור ידוע שבדיבור אחד יצא, אלא שכל המרבה הרי זה משובח ע"ש. ובגמ' פסחים דף קט"ז איתא, כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן פסח, מצה, ומרור וכו' ע"ש. ומבואר ברמב"ם פ"ז ה"ה שהוא מדין סיפור יציאת מצרים, וכ"כ המבי"ט בקרית ספר שם. וכן מבואר במאירי שם שכתב וז"ל, כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ר"ל שלא הפליג בספור זה בכדי הראוי, אא"כ פירש טעמן של שלש אלו. ובמק"א הארכנו. הרי שיוצא אדם ידי חובתו, גם בלא שיספר כל הלילה. וצריך לומר שמדין תורה יוצא אדם ידי חובתו במילים ספורות, וכל המרבה לספר מקיים מצוה קיומית מן התורה, והרי זה משובח, וכן מטו משמיה דבעל הברכת שמואל (עי' ברכ"א פסחים דף ק"ח), ורבנן עשאוהו חובה, שחייב לספר ביציאת מצרים כל הלילה וכמו שכתב באול"צ ח"ג פט"ו ה". ואחר שמצאנו שחז"ל תיקנו והוסיפו על החיוב של התורה, יש מקום לומר שחייבו להמשיך לספר כל הלילה, גם אחר זמן חיובו. [ומ"מ אין הדבר מוכרח, שיש מקום לומר שחז"ל חיובו לספר בזמן שמה"ת יש רק מצוה קיומית לספר, והיינו לראב"ע עד חצות].

ממצרים, ולצורך זה היו ערים כל הלילה וכמו שעשו אבותינו במצרים. ומעתה גם למד"א שמצות אכילה פסח ומצה היא רק עד חצות, וממילא גם מצות סיפור היא לכאורה רק עד חצות, מ"מ שפיר נשארו אותם חכמים ערים כל הלילה וספרו ביציאת מצרים, מדין חייב אדם להראות את עצמו כאילו יצא ממצרים.

**אולם** אכתי יש לעיין בזה, דהנה ראיתי למבי"ט בקריית ספר ה' חו"מ פ"ז שכתב, ובכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וכו', וכל זה נכלל במצות סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו לניסן ע"ש. הרי שדין זה שחייב אדם להראות את עצמו, נכלל הוא בדין סיפור יציאת מצרים, וא"כ למד"א שמצות סיפור היא רק עד חצות לילה, ממילא גם דין זה שחייב אדם להראות את עצמו הוא גם רק עד חצות. [אלא שאכתי יש לעיין בזה שהרי במצרים התעסקו בזה כל הלילה, וא"כ חיובו כל הלילה, ומצד שני דין סיפור הוא רק בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, וא"כ חיובו רק עד חצות] וצ"ע.

**ונראה** להוכיח שדין זה שחייב אדם להראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, הוא דין חדש ואינו מדין סיפור, דהנה הרמב"ם בפ"ז הלכה א' כתב, מצות עשה של תורה לספר בנסים וכו'. ובה"ב כתב מצוה להודיע לבנים וכו'. ובה"ג כתב וצריך לעשות שינוי בלילה הזה וכו'. ובה"ד כתב וצריך להתחיל בגנות וכו'. ובה"ה כתב כל מי שלא אמר שלשה דברים הללו וכו', וסיים, ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה. ובה"ו כתב בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו יצא ממצרים וכו'. ומבואר שדין זה שחייב אדם אינו בכלל מצות סיפור והגדה, שא"כ היה צריך לכתוב הלכה זו קודם שכתב ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה. והמבי"ט שם שינה את סדר דברי הרמב"ם וכתב ודברים

דאמרי עד עלות השחר וכו' ע"ש. הרי שהכריח שבעל ההגדה שכתב שספרו כל הלילה בעל כרחך סובר כר"ע, ולא ניהא ליה למימר שישנה מצוה דרבנן לספר גם אחר זמנו מן התורה.

ד. אולם יעויין בפירוש הגש"פ לרשב"ץ ד"ה מעשה, שכתב וז"ל, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית, שהתחיל היום להאיר ואין מבטלין ק"ש מפני סיפור זה, ולולי זה לא הפסיקו מלספר, כי המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח ע"ש. וכ"ה בשבלי הלקט בשם אחיו ר' בנימין ע"ש. הרי שיש מצוה לספר גם אחר זמן המצוה ואף בהאיר היום. ולפי זה יש לומר שמטעם זה ר"א וראב"ע ספרו ביציאת מצרים כל אותו הלילה, אף שלשיטתם כבר עבר זמן מצות סיפור מה"ת. ויתירה מזו כתב הרשב"ץ שם ד"ה וסוף זאת, וז"ל, וכל המספר ביציאת מצרים בכל שעה הרי זה משובח, וכל שכן בלילה הזה ע"ש. הרי שבכל יום במשך ימות השנה, יש מעלה בסיפור יציאת מצרים.

ה. ונראה ליישב מעשה דר"א וראב"ע, בהקדם מה שכתב האברבנאל בספר זבח פסח במעשה דרבי אליעזר, שהלילה הזה ליל שימורים הוא לה', וכשיצאו ישראל ממצרים לא ישנו כל הלילה, שבחלקו הראשון של הלילה התעסקו בעשיית מצוות הפסח, מצות ומרורים כפי ציווי ה', ובחלקו השני התעסקו ביציאה. ולפי שחייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, לכן ראו החכמים האלו לעשות כמעשיהם, שמיד בתחילת הלילה התעסקו במצוות האכילה של המצה והמרור וזכר הפסח כמעשה אבותיהם במצרים, ואח"כ כל שאר הלילה היו מספרים ביציאה, ובזה הראו עצמם כאילו הם יצאו ממצרים ע"ש. הרי טעם חדש למה שספרו ביציאת מצרים כל הלילה, והוא משום שחייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא

לשתות יין אחר ד' כוסות], לפי שחייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים לספר בנסים ובנפלאות שעשה לנו הקדוש ברוך הוא ולאבותינו עד שתחטפנו שינה, ואם ישתה ישתכר. והכי אמרינן בתוספתא (פ"י) חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים כל הלילה. וזה ששינינו מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה וכו' עכ"ל. וכן מבואר להדיא בריטב"א בהגש"פ ד"ה מעשה, שמעשה זה היה בליל פסח. וכ"כ באורחות חיים ח"א פירוש ההגדה אות ל"ח וז"ל, מעשה בר' אליעזר וכו'. זה ודאי היה אחר אכילה, דאי קודם אכילה הא אמרינן חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל שלא ישנו ע"ש. וע"ע בפירוש הרשב"ץ שם ובפ' האבודרהם שם.

האלו כולן וכו' אחר הלכה ו'. ואם כן שפיר יש לומר שחיובה כל הלילה וכמבואר. ועיין בחידושי הגרי"ז ה' חו"מ פ"ז ה"ט ד"ה ולפי"ז, שכתב וז"ל, ועיקר הדבר שמחוייב להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעיבוד מצרים, הוא מצוה מן התורה כמו שכתב הרמב"ם דעל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית וגו' עכ"ל.

ו. השפת אמת חומש ויקרא פסח תר"מ כתב וז"ל, ואינו רחוק לומר כי מעשה דבני ברק היה בלילה אחרת, שהיו מספרין ביציאת מצרים עד אור הבוקר, דאי לאו הכי קשה פשיטא עכ"ל.

אך מדברי הראשונים מבואר לא כן, דהנה יעויין ברא"ש פסחים פ"י סימן ל"ג שכתב, ופי' הר"ם ז"ל טעם למנהג [שלא

### הרה"ג אברהם דרעי שליט"א

מראשי כולל אהל יוסף, קהילת אמרי חיים, נווה יעקב

## בגדר מצוות מצה כל שבעה

שבעה ואילו במזרחי על התורה פרשת בא פרק יב' פסוק יח' וכך נראה בירושלמי פאה א' הלכה ג' נראה שאין מצוה כלל כל ז'.

**ובאמת** שפשטות לשון הגמ' פסחים כח: נראה שיש מצוה וכלשון הגמ' שכל שישנו בקום אכול מצה ישנו בלא תאכל עליו חמץ ונראה א"כ שיש מצוה אלא שבפני יהושע שם חידש שלר"ש דקאמר האי מילתא ס"ל דבאמת איכא חובה כל ז' והוא חידוש אך בפשוטו מבואר שיש מצוה גרידא.

**ונראה** שכבר ראשונים נחלקו בזה [והדברים עתיקין] כפי שמצינו בבעל המאור

גמ' פסחים קכ' ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלהיך, מה שביעי רשות - אף ששת ימים רשות. מאי טעמא - הוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא. יכול אף לילה הראשון רשות - תלמוד לומר על מצת ומררים יאכלהו. אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים - מניין? תלמוד לומר בערב תאכלו מצת - הכתוב קבעו חובה. ע"כ הגמ' וידוע שנחלקו קדמאי האם מצות מצה קיימת כמצוה קיומית כל שבעה או לא ודעת הגר"א במעשה רב אות קפה' ועוד שיש מצוה כל

אכילת מצה וליתיה בערב יו"ט אלא רק כל ז' ודו"ק.

ויש לבאר ראשית לדעות שאין מצוה כלל מדוע נאמר בקרא שבעת ימים וכו' הלא אין מצוה ועיין בספר חרדים שנדחק דבא להוסיף איסור עשה וכו' וצ"ב ועוד יש להבין מה שמצינו שיש דין מצה הראויה לז' ומה יש בשאר בימים חשיבות להגדיר את המצה ומבואר לכאורה הגדרה שיש כאן נתינת שם למצה ורצתה התורה שיצא יד"ח בלילה הראשון בלחם חשוב שהוא עיקר אכילתו כל ז' ולא בלחם שהוא רק לאותו לילה ובאותה אכילה של ליל יו"ט הוא מגדיר את אכילת המצה כאכילת ז' דאחרי שנאסר החמץ לא התברר מה יהיה לחמו של זה כל ז' וזה ענין אכילת יו"ט להגדיר מה הלחם של כל הז' ויש כאן הגדרה כפולה גם בסוג המצה לז' וגם במטרת האכילה ולכך נאמר בלשון ז' ימים ודו"ק.

והנה במצת מצוה ישנם כמה הלכות מיוחדות כמו שימור לשם מצוה, ומצה שקאי עליה בכל יאכל למעט אורז וכו', ומצה דלחם עוני למעט עשירה וכו' ולחלק מהראשונים יש דין לכס ויש לדון האם הלכות אלו קיימות בכל ז' כדי לקיים מצות אכילת מצה או לא.

והנה לענין מצת אורז וכו' שאינה בחימוץ הרי מבואר בקרא להדיא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות ודרשינן בפסחים לה' להדיא כל שישנו וכו' ומבואר לכאורה דבכל ז' אין מצוה במצת אורז והרעיון הוא לכאורה לבטא באכילת מצה את העדר החמץ ולכך בעינן מצה שיכולה להיות ברת חמץ וזה טעמם לכאורה לכל ז' אלא יש לדון לענין לחם עוני וכו'

הידוע סוף פסחים כו: בדפי הרי"ף שהקשה מדוע אין מברכין על אכילת מצה כל ז' כשם שמברכין על הסוכה והיינו שהיה ברור לו שיש מצוה לאכול וכדברי הגר"א ורק הקשה מדוע אכילת זו אינה טוענת ברכה ועל זה תירץ שכיון שיכול הוא ללא אכילה כל ז' בשונה מסוכה שאינו יכול שלא לישן וכו' ממילא הוי מצוה מחויבת בסוכה ואינה מחויבת בפסח. [ובאמת שדבריו צ"ב מדוע הוצרך לזה שא"א דלא לישן אטו על שחיטה מברכין כיון שא"א בלא בשר" אלא ודאי הביאור הוא שכל מצב שבו ישנו חיוב מברכין עליו וממילא האכילה היא בסוכות היא המצב שבו נוצר כבר חיוב ששמו סוכה מברכין עליה ומשא"כ המצה לעולם אינה באה לידי חיוב וצ"ב ואכ"מ] ולעומת זאת בארחת חיים הלכות סוכה אות לו' נראה דבמצה אין מצוה כלל ולכך אין ברכה אך במאירי סוכה כז' הביא את ב' התירוצים וחיברם לאחד ונראה שלכו"ע איכא מצוה וכמבואר כך בחזקוני פרשת בא פרק יב' פסוק יח' [ועיין תשובת הרשב"א ח"ג תשובה רפז' ויש להאריך בדבריו] אך עיין בחיד"א בברכי יוסף תעה' ס"ק ד' שנחלק עם רבו בעל הבתי כהונה להדיא בזה ואסמך דבריו על הבעל המאור עיי"ש.

ומקורו של הגר"א הוא ממה שאין מניחים תפילין ביו"ט ומשום שהוי אות ומה אות יש בחוה"מ וע"כ שיש מצוה כל ז' ודלא כפי שכתבו כמה ראשונים [תוס' מנחות לו: ד"ה יצאו ובעירובין צו: ד"ה ימים ובריטב"א עירובין שם ועוד] שהטעם הוא מצד שיש איסור אכילת חמץ וכנראה שהוקשה לגר"א דא"כ אחרי חצות בערב יו"ט גם נימא שלא יניח תפילין ומשום איסור אכילת חמץ ואטו ככרת תליא מילתא וע"כ שהקובע זה מצות

א. ואף שהט"ז רצה לחדש ביו"ד א' ס"ק טז' שהוי השחיטה ככרכת השבח מ"מ הרא"ש בכתובות פ"ק סימן יב' כבר כתב להדיא שטעם הברכה היא ככרכת המצות ומשום שלא יכול לאכול ללא שחיטה

קשה כמו שהעיר הוא בעצמו שם שר"ג אומר מצה זו שאנו אוכלים על שם מה והיינו דמיירי על ליל יום טוב והוא אומר שהמצה הזו נאכלת על שם שלא הספיק בצקם ומבואר לכאורה שגם בליל יום טוב טעם האכילה הוא שלא הספיק.

**ובב'** הדינים קשה דהרי אותו קרא שיש לענין אורז וכו' שבעינן מצה שיש בה איסור לא תאכל וכו' הוא הקרא שאומר גם ענין לחם העוני ש כך נאמר בקרא "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון וכו'" וּמבואר לכאורה שכל ז' בעינן לחם עוני ובדבר קושינו ליסד ב' אכילות מכח שהחפזון לא היה במצרים וכו'" כבר התקשו בזה ראשוני המפרשים על הקרא עיין ברמב"ן וכו'.

**ונראה** לומר שבאמת יש חילוק בזה בין פסח מצרים לפסח דורות ובפסח מצרים באמת לא היה את הענין לאכול מכח החפזון ולא נזכר בקרא כלל את ענין החפזון על האכילה ורק בפסח דורות מוזכר על החפזון והיבאור הוא שאנו מזכירים בליל הסדר לא רק את מה שהיה בליל הסדר עצמו אלא את כל מהלך היציאה וכו' ושם שפיר היה חפזון ולכך זה מוזכר רק בדברים וכו' ולא בשמות בפרשת בא וניחא מה שר"ג מזכיר מצה זו וכו' על שום מה על שם שלא הספיק דהוא מספק על עצם היציאה וכו' ובה שפיר לא הספיק וזה טעם האכילה.

**ועל** עצם חידושו מצינו כבר באבני נזר אורח חיים שעז' שהטעם שיש נזהרים לא לאכול מצה עשירה כל הפסח היינו כדי לקיים את מצוות המצה כהגר"א בלחם עוני ומבואר להדיא שנחלק וס"ל דבעינן לחם עוני כל ז'.

**ובעמק** ברכה מצינו מהלך אחר שישנם ב' דיני אכילת מצה ששונים בדיניהם ורק שונים בגדר המצווה שבליל יו"ט שיש

**ומצאנו** חידוש בשם ר' אייזיק חבר שנדפס בהגדתו שבאמת איכא ב' דינים וטעמים באכילת מצה ומשום שבקרא נאמר כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה ומצד שני נתחייבו באכילת מצה עוד קודם חצות וכו' שעוד לא היו בחפזון כלל ומבואר מזה שיש ב' ענינים אחד שלא יהיה חשיבות ללחם ושני שיהיה לחם ללא חמץ ולליל יו"ט הענין הוא שיהיה לחם ללא חשיבות ואילו לכל ז' המצווה היא במצה שלא יהיה בה חמץ ולא אכפת לן חשיבות כלל ע"כ דבריו וביאור הענין לכאורה שבמה שאכלו בליל יו"ט אין כאן ענין של חפזון אלא שעדיין היו בשעבוד וכו' ולכך הענין הוא רק לאכול לחם עוני וכו' ומשא"כ בשאר הימים שאדרכה כבר אין כאן ענין של עוני כלל כיון שכבר יצאו וכו' ורק היה ענין של חפזון ולזה יש ענין לכלול לחם של חפזון קרי ללא חימוץ והדברים נפלאים.

**ובזה** יש לבאר מה שמצינו בגמ' פסחים לו. אמר להו ר' יהושע לבריה וכו' יומא קמא לא תלושו לי בדובשא מכאן ואילך לוושו לי בדובשא וקצת צ"ב מדוע לא חשש למצוות מצה כל ז' ולהג"ל ניחא דזה אפשר לקיים גם בעוני.

**אמנם** אין להקשות ממה שמצינו שלא יוצאים ידי חובה ממצת אורז וכו' מהקרא שלא תאכל עליו חמץ נסמך לשבעת ימים וכו' ולכאורה אולי נימא שרק בענין של שבעת ימים נאמר תנאי של בר חימוץ וכו' ולא במצת מצוה של ליל יו"ט ויש לומר שודאי שבליל יו"ט שנאמר הלכה של מצה שמבטאת העוני הרי ודאי שגם בזה בעינן בר חימוץ שבזה כשהוא אוכל אותו במצב של עוני ללא חימוץ שפיר מתקיים הענין והכל בכלל לא תאכל עליו חמץ וכו'.

**אלא** שבאמת דבריו קשים טובא גם בב' הטעמים וגם בב' הדינים, בטעמים



כל ז' במצה כך יהיה מצוה כל ז' בסוכה [כלומר זה ודאי שאם הוא אוכל יש לו חיוב ומצוה לאכול בסוכה רק הוא דן האם יש לו ענין ומצוה ליצור אכילות וכו'] ולכאורה אילו כל המצוה בפסח הוא ההימנעות מה שייך ללמוד על סוכה [א"כ נחדש שגם בסוכה ישנה מצוה זו] ומבואר לכאורה שיש בשניהם מצוה אכילת חיובית ושוב אין כאן הגדרה בב' מיני האכילות האלו.

**ונראה** א"כ שלשיטתו המצווה היא כפשוטו ממש לאכול מצה וכמון בליל יו"ט וכל החילוק בין לילה הראשון זה רק בחובה ורשות.

**נמצינו** למדים ג' דרכים בהבדל בין מצה דז' למצה דלילה הראשון א. לחם עוני ולחם שאין בו חמץ ב. מצה כמצווה חיובית או רק מצוה להפריש מחמץ ג. ההבדל ביניהם הוא רק ברשות וחובה.

**ולגבי** עיקר שאלתינו אם יש בזה את כל דיני מצוה התבאר שלענין שימור דמצווה בעינן -גר"א, ולענין מצה מאורז לא מהני - מלישנא דקרא, ולענין מצה עשירה - מחלוקת אבני נזר ור' אייזיק חבר, וכנ"ל .

מצוה חיובית לאכול מצה באופן חיובי ואילו בשאר בימים המצווה היא רק להמנע מחמץ והוא גם ענין חיובי לשלול את החמץ ובה ביאר ענין השימור מחמץ ומבואר שאין כאן רק ענין שלילי להזהר דא"כ מדוע בעינן קרא פשיטא מצד האיסור שחמץ שימנע וע"כ שנאמר כאן הלכה חיובית להמנע מחמץ וכו' ע"כ אמנם אין להעיר מדוע בעינן לאכול מצה כדי לקיים את המצוה של ההימנעות מאכילת חמץ דיש לומר שההימנעות היא מאכילה ואילו אינו אוכל כלל אין כאן הימנעות אלא אינו בשעת האכילה ורק בעינן את המצה כהיכי תימצי של שעת אכילה ובה יש כאן הגדרת 'הימנעות' ולא סתם אי אכילה ודו"ק.

**ומתוך** דבריו למדנו לענין שימור שלמצת מצוה כל ז' בעינן שימור לשם מצווה דהרי העמיד את הקרא דושמרתם את המצות על מצות ז'. ובאמת בדמשק אליעזר תנג' ס"ק יד' כתב להדיא דהגר"א היה מחמיר לאכול מצה שמורה משעת קצירה כל ז' וביאר משום המצוה דכל ז'.

**אלא** שבמשנה ברורה תרל"ט' מבואר לכאורה לא כך שהוא דן לומר דכשם שיש מצוה

## ספק ספיקא בספירת העומר וכשאר ברכות

מברכים או לאו. ובדברינו הבאים נעמיד בס"ד כמה נושאים שהם בספיקות ובספיקי ספיקות.

**מסופק** אם הפסיד יום אהר מספירת העומר **בתוס'** במנחות (סו. ד"ה זכר) הובא דשיטת בה"ג היא שאם הפסיד יום אחד מימי

**בדיני** ספירת העומר ישנם כמה מקרים של ספק ספיקא, ויש לדון האם כאשר איכא ס"ס ניתן לברך על ספירת העומר או לא, וכן יש לדון לגבי שאר ברכות דאף שבספק ברכות אמרינן סב"ל [למעט בדאורייתא], מ"מ כאשר איכא ס"ס המורה לברך, יש לדון האם

מצוה בפני עצמה הוא [דלשיטתם אף אם ודאי לא ספר ביום הקודם, יכול להמשיך למנות בברכה בימים הבאים].

**נמצא** א"כ דלענין ספירת הימים באופן ששכח לספור יום אחד, לא פליגי הראשונים שצריך להמשיך לספור, ורק נחלקו לענין הברכה, ופסק השו"ע דבספק אחד [היינו מחלוקת הראשונים הנ"ל] אמרינן דלא יברך, אבל במסופק אם ספר ביום הקודם, כיון דהוי ס"ס אמרינן דיברך.

**[עיין]** בספר הליכות מועד (עמוד שסט אות ה) שכתב לבאר בשו"ע דפסק הלכה כרוב הראשונים ודלא כבה"ג, ורק חשש מדין סב"ל לשיטת בה"ג, ולאמור ליתא, אלא השו"ע פסק כה"ד שביאר בבה"ג כן, וכדברי בה"ג בהלכות עצרת, וכמצויין בבאר הגולה אות מ' הנ"ל. ועכ"פ למעשה נראה דליכא נפק"מ [בזה].

**לא ספר בלילה ואה"כ ספר ביום – המשיך הספירה**

**מחלוקת** נוספת בין התוס' לבה"ג הובאה ג"כ בתוס' (מנחות שם) בענין זמן הספירה, והנה לכו"ע זמן הספירה הוא בלילה, וכשם שכך הדין בקצירת העומר שמצוותו בלילה, וכדתנן במגילה (כ:) "כל הלילה כשר לקצירת העומר". אולם כאשר לא ספר בלילה וכבר הגיע הבורק נחלקו הראשונים האם ניתן לספור ביום, לשיטת בה"ג ניתן לספור ביום, וכשם שמבואר במתניתין דמנחות (עא.) גבי קצירת העומר - שאם נקצר ביום כשר, וה"ה בספירה ביום דכשר. אבל התוס' פליגי על בה"ג וס"ל דאין אפשרות לספור ביום כלל, אלא כסתמא דמתניתין הנ"ל דרק בלילה הוי זמן הקצירה. וברא"ש (פסחים סימן מא) כתב דיספור ביום ולא יברך, ועיין בתוס' במגילה (כ: ד"ה כל הלילה) שכתבו דדעת בה"ג (בהלכות עצרת) היא ג"כ הכי דיספור ביום ללא ברכה

העומר, אינו יכול להמשיך לספור את שאר הימים כיון דהוי חסרון ב"תמימות", ובפשוטו נראה בשיטתו שכל ימי הספירה דין אחד להם ותלויים הם זה בזה, וכאשר קיים חסרון של יום אחד הרי שפקע מאדם זה אפשרות להמשיך לספור את הימים הבאים. אולם התוס' גופיה פליגי על בה"ג, וכתבו דהוא תימא, וכן דעת הרא"ש (פסחים פ"י סו"ס מא), וכן דעת ר"י (הובא ברא"ש שם). ולשיטתם יש להמשיך לספור בשאר הימים בברכה כיון שאין הימים מעכבים זה את זה, אלא כל יום מצוה בפני עצמה הוא, ולשיטתם הלימוד מ"תמימות" הוא אחר [ושנוי ג"כ במחלוקת נוספת, ועכ"פ להתוס' תמימות היינו שיש לספור את העומר מיד בתחילת הלילה].

**לענין** הלכה - בב"י (תפ"ט ס"ח) הובא בשם תה"ד דנהגין כשיטת בה"ג, אלא שתה"ד פירש דברי בה"ג באופן המלמד שכל דברי בה"ג נאמרו על הברכה, אבל על הספירה גם לבה"ג אמרינן דלא פקעה הספירה, אלא ס"ל שאם לא ספר יום אחד שוב אינו מברך על ספירת הימים הבאים, אבל מ"מ ממשיך לספור בלי ברכה. ע"כ. וכן מוכח מלשון בה"ג בהלכות עצרת (מובא בתוס' במגילה כ: ד"ה כל) וז"ל "אם שכח לילה ויום, לא ימנה עוד בברכה", ומדויק מדבריו להדיא דימשיך למנות בלי ברכה.

**עוד** כתב בתה"ד (המובא בב"י) דכ"ז כאשר ודאי לא ספר יום אחד, אבל כאשר הוא מסופק האם ספר ביום הקודם או לא, יכול להמשיך למנות בברכה בימים הבאים, כיון דבכה"ג סמכינן על שיטת שאר הראשונים הסוברים כן. וכן פסק מרן בשו"ע (שם) כבה"ג וכביאור תה"ד (וכן ציין בבאר הגולה אות מ), ובאחרונים (פר"ח, משנ"ב ס"ק לה) ביארו דכאשר מסופק אם ספר אתמול ימשיך למנות בברכה כיון דאיכא ס"ס, ספק שמא ספר, ואף אם לא ספר - ספק הלכה כרוב הראשונים שכל יום

שפסק מרן לעיל מיניה (ס"ד), דמי ששאל אותו חבירו בביה"ש כמה ימי הספירה בלילה הזה, אם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה באותו היום, כיון שכבר יצא י"ח במה שענה לחבירו. והנה באופן זה איכא ס"ס, ספק ביה"ש יום הוא ולא חלה ספירתו כלל, ואף את"ל שביה"ש לילה הוא, ספק הלכה כמאן דס"ל דמצוות צריכות כוונה (דהוי מחלוקת בגמ' ובראשונים, הובא בסמ"ס ס"ד), ושע"כ כיון שזה שענה לחבירו לא כיון לספור לא יצא י"ח הספירה [ובפרט דמרן פסק הלכה דמצוות צריכות כוונה, ולפ"ז ודאי דלא יצא י"ח הספירה במה שענה לחבירו]. ובמשנ"ב (ס"ק כב ובשעה"צ ס"ק כו ובביה"ל ד"ה שאם) מבואר דכלפי הברכה חשש השו"ע למ"ד דמצוות אינן צריכות כוונה ואשר לפ"ז יצא י"ח הספירה, אולם קושייתינו היא דסו"ס איכא הכא ס"ס בהצטרף ספק ביה"ש, וכנ"ל.

**ביישוב הענין הזכאנו כמה ביאורים בפוסקים**  
**א.** הגר"א והפר"ח העמידו מכח קושיא זו דסעיף זה קאי כהסוברים דמצוות אינם צריכות כוונה, ולפ"ז ליכא ספק בזה כלל, והוי רק ספק ביה"ש, ושע"כ בחד ספיקא אינו יכול לברך. ומכח הבנה זו בשו"ע חלקו על פסק השו"ע בענין זה, וס"ל דכיון דק"ל להלכה דמצוות צריכות כוונה, אכן ניתן לברך אף אם ענה לחבירו. (הובאו בביה"ל ד"ה שאם). [מיהו בדבריהם לא התייחסו להדיא לספק ביה"ש, ובעיקר דיברו מדין מצוות צריכות כוונה, ע"ש].

**ב.** הגרש"ז אויערבאך כתב (הליכות שלמה פסח פי"א הערה 24) דרק כאשר באחד מהספיקות קיים ספק האם הלכה כרוב הראשונים אמרינן דבהצטרף ספק נוסף הוי ס"ס לברך, ושע"כ במסופק אם ספר אתמול, וכן בספר יום קודם ביום ולא בלילה, אחד מהספיקות הוא שמא הלכה כרוב הראשונים הסוברים דאין חסרון

(וזה בפשוטו דלא כביאור התוס' במנחות הנ"ל בדעת בה"ג). ובשו"ע (הפט ס"ז) פסק מרן שאם לא בירך בלילה יספור ביום בלא ברכה, ולגבי הימים הבאים, מבואר בב"י (ס"ח) בשם תה"ד דבכה"ג ימשיך למנות בברכה. נמצא דאף הכא חשש השו"ע שלא לפסוק כפשטות דברי בה"ג במנחות ושע"כ לא פסק שיספור ביום בברכה, אלא כשיטת שאר הראשונים ושיטת בה"ג בהלכות עצרת שיספור ביום בלא ברכה. [ועכ"פ בב"י לא הביא דברי התוס' במגילה הללו].

**עייין במשנ"ב (ס"ק לד) שפסק כהנ"ל, שאם ביום הקודם ספר ביום, מכאן והלאה ימשיך למנות בברכה בימים הבאים, ובשעה"צ (ס"ק מה) ביאר דהוי ס"ס, ספק שהספירה שספר ביום הוי ספירה עכ"פ בדיעבד, ואת"ל דזמן הספירה הוא רק בלילה - ספק הלכה כרוב הראשונים דאף אם חיסר יום אחד מהספירה ימשיך למנות בברכה בימים הבאים. ע"כ. עוד ניתן לבאר דבכה"ג יכול להמשיך למנות בימים הבאים ממ"נ, דהרי לבה"ג מה שספר ביום חשיב ספירה, וממילא יכול להמשיך בימים הבאים לספור בברכה, ולהתוס' ג"כ יכול להמשיך בימים הבאים לספור בברכה, כיון דלשיטתם מה שלא ספר ביום הקודם אינו מעכב את הספירה בימים הבאים, וממילא ממה נפשך יכול להמשיך למנות בימים הבאים בברכה. [שו"ר בעטרת שלמה (עמוד שלג) שביאר כן דממ"נ עביד שפיר].**

**ענה לחבירו בביה"ש היום כך וכך - אינו יכול לברך על הספירה**

**מכל** הלין מבואר דכאשר קיים ספק אחד חשש מרן השו"ע לברכה, ולכן כתב שכאשר ישנו ספק לא יברך. אבל כאשר איכא ס"ס על הברכה, פסק מרן השו"ע שיכול לברך. אלא שיש להקשות על דין זה ממה

ניתן לברך, אולם הכא באמר לחבירו בביה"ש לא הוי ס"ס כלל, כיון דמתחילה קבעו חז"ל דמזמן ביה"ש מתחיל זמן ספירת העומר, וכן לשון האבודרהם ומחזור ויטרי (המובאים בב"י) "דמשהגיע זמן ספירת העומר שהוא בין השמשות וכו", וכן לשון הטור (תפ"ס ס"א) "וזמן הספירה מתחילת הלילה, ואפילו אינו לילה ממש אלא ספק חשיכה יכולין לספור". ושע"כ נשאר רק חדא ספיקא דמצוות האם צריכות כוונה, ולכן אמרינן דלא יברך. (וע"ש עוד בעטרת שלמה שיישב באופן נוסף).

ה. באופן נוסף ניתן ליישב, דכאשר הוי ספק ספיקא שיש לו השלכה על כל ספירת הימים הבאים, בזה ס"ל להשו"ע שניתן לסמוך על האי ס"ס ולהמשיך לברך את שאר ימי הספירה, וכן הדין במסופק אם ספר ביום הקודם, וכן כאשר ספר יום קודם לכן ביום. אבל כאשר הדיון הוא רק כלפי הברכה שבאותו היום, ובאופן שבכל ענין לא יפסיד את ספירת הימים הבאים, אמרינן דכלפי האי יומא שב ואל תעשה עדיף אף דאיכא ס"ס, וכן הדין בענה לחבירו בביה"ש דאף דאיכא ס"ס, דמ"מ אין הדיון אלא כלפי אותו היום, אבל בימים שאח"כ ודאי שימשיך לספור בברכה. ויש עוד לעיין בחילוק זה (ואמנם ראיתי בשו"ת הרשל"צ שדחה חילוק זה, ע"ש שהוכיח דאף היכא דהס"ס הוא על יום אחד אכתי קי"ל דמברך).

### העולה מהאמור:

א. נחלקו הראשונים בדין ספירת העומר, לבה"ג הימים מעכבים זה את זה, ואם לא ספר יום אחד אינו יכול להמשיך לספור בברכה, ואילו להתוס' ורוב הראשונים אין הימים מעכבים זה את זה, ואף אם לא ספר יום אחד ימשיך לספור בברכה.

ב. לא ספר יום אחד מימי העומר, ימשיך למנות בימים הבאים ללא ברכה, דבאופן זה פסק השו"ע כשיטת בה"ג הסובר דחסרון

בזה שלא ספר קודם לכן, ובכה"ג בהצטרף ספק נוסף הוי ס"ס שפיר לברך. אבל בספק מצוות צריכות כוונה וכן בביה"ש שהוא ספק יום וספק לילה, אין באחד מהספיקות את שיטת רוב הראשונים, ושע"כ אין לברך בס"ס כזה.

וכן מתבאר בשעה"צ (ס"ק מו, וכן לעיל בשעה"צ סימן לו ס"ק ו) דכאשר הוי ס"ס באופן שבאחד הספיקות איכא רוב ראשונים הסוברים לברך, יש לברך. וכן מבואר בשעה"צ לקמן (סימן תרצ"א ס"ק ט) גבי מגילה שעשה פרשיותיה פתוחות. וכן מבואר במשנ"ב (סימן יח ס"ק ז) גבי ברכה על ציצית במסופק אם הגיע ביה"ש. וכן מבואר בביה"ל (סימן ז ד"ה להתפלל) דאם עשה צרכיו לגדולים קודם התפילה, יטול ידיו בברכה דהוי ס"ס באופן ששיטת רוב הפוסקים לברך על נטילה שקודם התפילה. [אמנם במשנ"ב בסימן רט"ו (ס"ק כ) כתב להדיא דאף בספק ספיקא אם צריך לברך, אמרינן דלא יברך, וצ"ב] (עיין עוד בהליכות שלמה תפילה פכ"ב הערה 91).

ג. כאשר ענה לחבירו בביה"ש אין זה ספק מוחלט, דאף שביה"ש ספק יום ספק לילה הוא, מ"מ קיימת שיטה בפוסקים המתירה את הספירה אף מזמן פלג המנחה (לבוש, א"ר, ח"י, מאמ"ר, נה"ש, הובא בביה"ל ס"ג ד"ה מבעוד יום), ושע"כ כאשר ענה לחבירו בביה"ש אף על הצד דהוי יום, מ"מ קיים ספק נוסף שיצא י"ח לסוברים דמפלג המנחה הוי זמן ספירה. ושע"כ בכה"ג ס"ל להשו"ע דכיון דישנם רוב צדדים דיצא י"ח לכן לא יברך באותו היום שוב. משא"כ בהני ספיקי דמסופק אם ספר יום קודם, או שספר יום קודם ביום ולא בלילה, הוי ספיקי מעלייתא ושפיר אמרינן דיברך. (הליכות מועד עמוד תיט).

ד. הגרשי"ז שליט"א (עטרת שלמה עמוד שמט) כתב דלעולם אמרינן דבכל ס"ס במצוות

## הרה"ג שלום מאיר סיאני שליט"א

הבאים לספור בברכה, אם מפני דהוי ס"ס [ספק כהסוברים דספירת יום הוי ספירה, ספק כהסוברים דאף אם דילג יום אחד ימשיך למנות בברכה], אם מפני דממה נפשך יכול להמשיך למנות בברכה [דלבה"ג ספירת יום הוי ספירה, ולהתוס' מה שלא ספר מאתמול אינו מעכב].

ו. שאלו חברו כמה ימים לעומר, וענה לו בביה"ש היום כך וכך ימים, פסק השו"ע שאינו יכול לספור באותו היום. וצ"ב אמאי אינו יכול לספור בברכה, והא הוי ס"ס, ספק ביה"ש יום, ספק הלכה דמצוות צריכות כוונה ולא יצא י"ח ספירה במה שענה לחבירו, ומאי שנא מס"ס דלעיל דהתם בדאיכא ס"ס מברך. ועיין בפנים מ"ש ליישב בכמה דרכים.

של יום אחד מעכב את הברכה של הימים הבאים (שו"ע).

ג. מסופק אם ספר ביום הקודם, ימשיך למנות בימים הבאים בברכה, כיון דאיכא ספק נוסף שמא הלכה כשאר הראשונים החולקים על בה"ג, והוי ס"ס, ובזה דעת השו"ע דניתן להמשיך לספור בברכה.

ד. אם לא ספר ספירת העומר בלילה ונזכר ביום שאח"כ, הוי מחלוקת בראשונים האם יכול לספור ביום, ולהלכה פסק השו"ע כהראשונים הסוברים דיספור בלא ברכה, ומבואר דבספק ס"ל להשו"ע דאמרינן סב"ל.

ה. באופן הנ"ל שספר ביום, ימשיך בימים

## הרה"ג שלום מאיר סיאני שליט"א

ראש כולל היכלי התורה

## הערות בדין שימוש במוצרים שיש בהם חשש חמץ

### מבוא

במשהו, בין בתערובת מין במינו, בין במין בשאינו מינו, ואפילו בהנאה כתב בשו"ע (סי' תמ"ב סעי' א') 'תערובת חמץ עוברים עליו משום בל יראה בל ימצא כגון המוריים וכותח הבבלי ושכר המדי וכל כיוצא מאלו בדברים הנאכלים אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה מותר לקיימו בפסח כגון עריבת העבדין שנתן לתוכו קמח ועורות אפילו נתן שעה אחת קודם זמן הביעור הרי זה מותר לקיימו'.

ג. המששה חמץ בפסח, עובר מדין בל יראה ובל ימצא, אם יש בו כזית בכדי אכילת פרס דהיינו כשישית מהתערובת לערך שבע עשרה אחוז, ואם אכל מהתערובת עובר

א. הנה דרכם של דברים המתחדשים, ההלכה וההוראה בהם קורמת עור וגידים ע"י שתלמידי חכמים מהפכים בדברים ומעלים סברות והארות לכאן ולכאן ומינה ומינה תסתיים שמעתתא, והדברים האמורים כאן אינם אלא כהצעת הדברים לפני הלומדים וישמע חכם ויוסיף לקח בעניינים שונים הקשורים לשימוש במוצרי קוסמטיקה, מיני בשמים, חומרי ניקיון, תרופות, וכלים חד פעמיים, וברובם הם תקציר של ההלכות שנידונו בהרחבה בהערות.

ב. בעיקר האיסור שלא לאכול כל מזון המכיל חמץ או תערובת חמץ שאסורים אפילו

לפעמים באותה ההלכה חזרנו שוב על כמה מפרטי הדין בפוסקים.

1. חלוקים הם המוצרים בכמה אופנים: ישנם מוצרים שאינם מוגדרים בתור אוכל, אך האדם מכניס אותם לגופו, כגון תרופות, ויטמינים, וישנם שבאים במגע עם הפה, כגון משחת שיניים, שפתון וכדומה. ישנם שבאים במגע ישיר עם אוכל כגון תבניות, נייר אפייה וכלים חד-פעמיים (ועיקר הבעיה שיכולים לתת טעם לתבשיל). ישנם שאין האדם מכניס אותם לגופו, אך משתמש כדי לסוך גופו, כסבון, משחות, מוצרי קוסמטיקה. וישנם שאינם באים כלל במגע עם גוף האדם כחומרי ניקוי וכדומה ולכולם נתנה ההלכה התייחסות אולם בעיקר גדרם שווה כפי המתבאר.

**לקוצר** היריעה הובא במאמר זה ענף א' מתוך מאמר שלם בנושאים הנ"ל, ואי"ה עוד חזון למועד.

#### א. דין תערובת המין הראויה לאכילה

אכל תערובת חמץ בפסח עוברים עליה 'בבל יראה' ובל ימצא' כגון המורייס וכותח

באיסור לאו שיש בו כרת, ואפי' אין בו כזית בכדי אכילת פרס אסור לאוכלו ואסור להשהותו וחיוב לבערו, ולדעת הרבה פוסקים האוכל מן התערובת עובר בלאו אבל אין בו כרת, ולעניין כל יראה ובל ימצא, בודאי עובר, משום שיש כזית בכל התערובת ומצטרפין הכל זה עם זה כדברי המשנ"ב (סי' תמב סק"א).

ד. בעוד שבאופן עקרוני הכלל נראה פשוט וברור, מסתבר שבשאר פרטי הלכה השונים הנובעים מצירוף הלכות הפסח והכשרות היומיומיות. אנו מסופקים אלו כללים חלים עליהם, ישנם מוצרים שצריכים הכשר מעיקר הדין וישנם שאינם צריכים הכשר מעיקר הדין, וישנם שהוא רק חומרא בעלמא וכו', ובפסח הדברים חוזרים ועולים לגבי מוצרים שאינם חמץ או שיש בהם תערובת קטנה של חמץ וכו'.

ה. עיקר ההלכות הם קיצור ובירור ההלכות בלבד מתוך גו"נ ארוכים שהיו הדברים מסודרים וברורים ביסוד שורש הדין ודבר הפוסקים שהובאו בהרחבה בהערות, אולם יש שברובם חוזרים על עצמם ומפני הנחיצות

א. הרמב"ם (פר' ד' מהל' חמץ ומצה הל' ח'), והשו"ע (תמ"ב סעי' א') תערובת חמץ עוברים עליו משום "בל יראה" ו"בל ימצא", כגון: המורייס, וכותח הבבלי, ושכר המדי וכל כיוצא באלו - מדברים הנאכלים. אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה מותר לקיימו בפסח, כגון: עריבת העבדין שנתן לתוכה קמח ועורות, אפילו נתן שעה אחת קודם זמן הביעור הרי זה מותר לקיימו, ואם לא נתן העורות ונתן הקמח:

קודם ג' ימים לשעת הביעור - מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש תוך שלושה ימים - חייב לבער, וכן הקילור והרטיה והאספלגית והתריאק"ה שנתן לתוכו חמץ - מותר לקיימן בפסח שהרי נפסד צורת חמץ.

ובראשית הדין הו"ל להביא את דברי המשנ"ב שם וז"ל 'הנה המחבר לא איירי כ"א לענין הלאו דבל יראה ובל ימצא דלענין זה ס"ל דעובר על לאו זה אפילו אין בו כזית בכדי אכילת פרס ואף דלענין אכילה אינו חייב כרת לכולי עלמא אלא אם כן יש בו כזית בכדי אכילת פרס ויש דסבירא ליה דאפילו לאו אין בו כ"כ דליכא בתערובות שיעור כזית בכדי אכילת פרס מכל מקום לענין כל יראה ובל ימצא עובר עליו כיון שכל חלקיו מונחין בכלי אחד הרי הן מצטרפין זה עם זה כיון שיש שם ביחד כזית חמץ ודוקא מין בשאינו מינו דאינו בטל מדאורייתא ברובא לדעת הסוברין דטעם כעיקר מדאורייתא. אבל מין במינו כגון קמח של תבואה חמוצה שנתערב בתוך קמח שאינה חמוצה דמדאורייתא ברובא בטל ומותר לאכלו מכ"ש שמותר לשהותו מדאורייתא אך מדרבנן מ"מ אסור לשהותו דלמא יבא לאכול ממנו בפסח וצריך לבערו קודם הפסח ואם נזכר בפסח צריך אז לבערו ומ"מ אם עבר ושהה עד לאחר הפסח מותר כיון דלא עבר בב"י ובב"י כמבואר לקמן סוף סימן תמ"ז כן היכא דאיכא ששים אף מין בשאינו מינו דינא הכי דאף דאיסורו במשהו הרי אינו רק מדרבנן וה"ה שארי דברים שאין בהם איסור דאורייתא להשהותם רק מדרבנן צריך לבערם בע"פ ואם שכח ונזכר בפסח צריך אז לבערם

לאכול תערובת מדאורייתא אפי' אין בה שיעור זה, שהרי חצי שיעור אסור מן התורה.<sup>1</sup>

### ב. שיעור משהו שנאכר בפכה

יש שסברים ששיעור חמץ האוסר במשהו הוא שיעור שיש לו השפעה בדבר

הבבלי, ושכר המדי, וכל כיוצא באלו הדברים הנאכלים, תערובת חמץ נחשבת כאשר החמץ ראוי לאכילה אלא שאינו בעין ממש ונמצא בתערובת, פסקינן שאם אין שיעור בתערובת כזית בכדי אכילת פרס עובר בלאו, אבל אין בו איסור כרת, ואם יש בו שיעור כזית בכדי אכילת פרס יש בו איסור כרת, מ"מ אסור

ואם עבר ולא ביערם עד לאחר הפסח מותרין באכילה ואם אין בו חמץ בעין אלא טעם חמץ כגון שבישל איזה דבר עם חמץ והסיר החמץ ולא נשאר בו אלא הטעם דלא היה בו ששים לבטלו אף דאסור לאכול מדאורייתא משום טעם כעיקר. מ"מ לענין בל יראה מצדד הח"י דאינו עובר כיון דאין בו ממשו של איסור ומ"מ מדרבנן בודאי אסור לשהותו וצריך ביעור בנמצא תוך פסח ואם עבר ושהה עד אחר הפסח אין לאסור בהנאה דכיון שלא עבר על איסור של תורה במה שהשהה אותו לא קנסוהו חכמים לאסרו ובאכילה אפשר שכדאי להחמיר ויש חולקין וס"ל דכיון שאסור באכילה מן התורה חייב בביעור ג"כ מן התורה וממילא אם עבר ולא ביערו גם לאחר הפסח אסור בהנאה ובמקום הפסד מרובה יש להקל כדעה הראשונה. וכל זה בתבשיל שקיבל טעם החמץ עצמו אבל תבשיל שנתבשל קודם הפסח בקדירה שבישל בה חמץ בו ביום אע"פ שאין בתבשיל ששים כנגד חמץ שנפלט לתוכו מן הקדירה מותר להשהותו עד אחר הפסח (ויזהר להצניעו בחדר שאינו רגיל לילך לשם כמו שיתבאר בסימן תנ"א (ורק באופן שלא יהיה כבוש בתוך הפסח בכלי חמץ דהיינו שהורק לכלי פסח. ואם נתבשל או נכבש לכתחלה בתוך הפסח בכלי חמץ אפילו אינו בן יומו צריך לבער. ע"כ.

ב. תנן במסכת פסחים (מ"ב ע"א) ואלו עוברין בפסח, כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי וזומן של צבעים ועמילן של טבחים וקולן של סופרים וכו'. ובגמ' (שם, מ"ג ע"א) ילפינן דחמץ דגן גמור ע"י תערובת ונוקשה בעינה בלאו, אליבא דרבי מאיר מקרא 'כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וכו', כולן חמץ גמור מעורב בהן, כותח איכא פת ובהנך תלתא איכא שערי וכולהו בני אכילה ושתייה נינהו, אבל זומן ועמילן וקולן נוקשה הוא בעיניה הואיל ולא בני אכילה נינהו לא תנינהו, יכול יהא ענוש כרת ת"ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה, על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו.

ג. וודאי צריך ביעור, ונחלקו האחרונים אם לדעה זו החיוב לבער הוא מדאורייתא, ועי' בשו"ת חכם צבי (סי' פ"ז) דכתב שהוא מדאורייתא כאשר חצי שיעור האסור מהתורה, וכן הוא דעת החזו"א (סי' קט"ז ס"ק י"ג) אולם בשו"ע הרב (שם, סעי"ק ה') כתב שהוא 'מדרבנן' גזירה שמה יבא לאוכלו.

אולם כ"ז לשיטה זו וכדברי שו"ת חכם צבי (הנ"ל), שרק באיסורי אכילה נאמר חצי שיעור אסור מהתורה דנלמד 'מכל חלב' (יומא ע"א ע"א) האמור באיסור אכילה אבל בשאר איסורים לא אמרינן דין זה.

ד. וכ"כ הר"ן בגמ' פסחים (י"ג ע"א ד"ה הרי) דאסור לאכול תערובת זו מדין חצי שיעור, אולם לדעת הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות ל"ת קצח) וספר החינוך (מצוה י"ב), כתבו בדעת הרמב"ם שאין איסור דאורייתא ואם נשתהה התערובת עד אחר הפסח יש לאוסרה באכילה ולהתירה בהנאה.

ולמעשה נראה שאם נשתהה התערובת עד אחר הפסח יש לאסרה באכילה ולהתירה בהנאה, משום שלדעת ר"ת (תוס' פסחים מ"ב ע"א) הכולנה של 'אלו עוברין בפסח' היא שעוברים מהשולחן, נמצא שאפי' לר"ת אין איסור בשהיית תערובת חמץ וכ"כ המרדכי בשם רשב"ם וכ"כ הרא"ם בספר יראים השלם (סוס"י שא) להקל להשהות לכתחילה תערובת חמץ שאין בה כזית בכדי אכילת פרס, וכ"כ הרא"ש (תחילת פרק אלו עוברין) דליכא לאו דבל יראה בהשהיית תערובת חמץ.

ואף שדעת פוסקים רשי" והרמב"ם (בפירושו המשניות ר"פ ג' דפסחים) והמ"מ (פ"ד מהלכות חמץ ומצה ה"ח) בשם הגאונים ועוד שעובר על בל יראה, מ"מ אם השהה התערובת שאין בה כזית בכדי אכילת פרס, מותר ליהנות ממנה, דהא רשי" והרמב"ם ס"ל דעובר בבל יראה, ואילו הם סברי דעיקר כרבנן.

ולדבריהם כשאין כזית בכדי אכילת פרס אינו עובר על ב"י וב"י, אולם כ"ז דווקא כאשר נתערב מין בשאינו מינו שמכיון שנותן טעם בתבשיל, וקיי"ל דטעם כעיקר דאורייתא, לכן עובר בב"י וב"י, אולם כשנתערב מין במינו כגון קמח של תבואה חמוצה שנתערב בתוך קמח שאינה חמוצה, דמדאורייתא ברובא בטל ומותר לאכול, לכן מותר להשהותו מדאורייתא אבל מדרבנן אסור להשהותו. וע"ע מה שהרחיב המשנ"ב בזה (שם, סעי"ק א').

כעץ קודם הפסח מכיוון שכשמתערכים בתבשיל חוזרים לתת טעם אסורים מעיקר דין.

המעורב ואפילו בשיעור קטן, אולם דבר שאין שאין לו השפעה כלל אין בו איסור במשהו, אולם בספק חשש 'במשהו' יש להקל שהוא 'מדרבנן'.

### ג. טעם המזן

**אם** אין בתערובת חמץ בעין, אלא רק טעם חמץ כגון שבישיל איזה דבר עם חמץ, והסיר את החמץ ולא נשאר בו אלא הטעם, ולא היה בו שישים לבטלו אף שאסור לאוכלו מדאורייתא (משום טעם כעיקר) מכל מקום אינו עובר על כל יראה מכיוון שאין בו ממשו של איסור, אולם מדרבנן אסור להשהותו, וצריך ביעור אם נמצא בתוך הפסח, ואם עבר והשהה

חמץ הנפסל מאכילת כלב ונפל לתוך מאכל אינו אסור באכילה, שהרי נחשב כעפר, ויבנתנו ככוונה אוסר התערובת באכילה, אבל כשהוא מסופק אם הוא חמץ מחזיקים לרעותה דהספק הוא על עצם הדבר ויש סיבה לחוש דהוי חמץ, ואפילו פירורים שאינם חייבים בביעור, מ"מ אם נפלו לתבשיל אסורים אם יש בהם עדיין טעם חמץ ואף אם נתייבשו ונעשו

ה. ודוקא חמץ יש להחמיר, לפי שחמור מאד, שחייבין עליו כרת, ועוברין עליו בבל יראה ובל ימצא, ואין בני אדם רגילין להיות בדילין ממנו בשאר ימות השנה, וע"ע בספ' עולת שבת דכתב משום דלא בדילי אינשי מיניה כל השנה, ועוד דיש בו איסור כרת, וגם משום דהחמיר תורה באיסור חמץ יותר מבשאר איסורין לעבור עליו בל יראה ובל ימצא, ועל כן החמירו בו חכמים ז"ל לאסור אפילו במשהו.

וברשי" פסחים (כ"ט ע"ב) ד"ה שלא במינו רב גזר בחמץ בזמנו הואיל ובכרת הוא חמץ לא בדילי מיניה הואיל ואוכלו כל ימות השנה, וביאר בלבוש (שם סעי' א') דכיון דלא בדילי אינשי מיניה כולי שתא, וגם יש בו איסור כרת וגם במג"א (שם, מ"א בריש הסימן) חכמים החמירו בו כיון דאית ביה כרת, ולא בדילי מיניה כולי שתא.

ועוד טעם אמרי בתוס' חולין (צ"ז ע"א ד"ה אמר) שאני חמץ דחמיר טפי דעובר בבל יראה, ולא בדילי מיניה, וע"ע בשו"ת הרשב"א (סו"ס ל' ל') שהחמירו בו מדבריהם, מפני שהחמיר בו הכתוב ואסרו בבל יראה ובבל ימצא.

ומטעם זה אין החמץ אוסר אלא "מליל ט"ו" כאמור כאן, וכל זה בתוך הפסח, אבל קודם הפסח אפילו בערב פסח משעה ששית עד הלילה, שהחמץ אסור באכילה ובהנאה מן התורה, מכל מקום כיון שאין בו כרת לא החמירו בו חכמים יותר מבשאר איסורי תורה, ולפיכך מתבטל בששים כשאר איסורין.

ו. כ"כ במשנ"ב (תמ"ז ס"ק נ"ד) ועי"ש בביה"ל (סעי' ד') דהחמירו בספק משהוא כשהוא קרוב לוודאי.

ז. כ"כ במשנ"ב (שם) ואפילו לא נפסל אלא מאכילת אדם, מותר לאוכלו, והטעם דכיון שמעורב בדבר אחר שאין אפשרות להפריד את החמץ מהתערובת כגון שהחמץ נימוח בתוכה והוא כדברי החזו"א (אור"ח, סי' קט"ז סעי"ק ז').

ח. כדברי החזו"א (שם, סי' קי"ז סעי"ק ה') ועיקר הטעם שהרי החשיבו כשעירבו במאכל.

ט. בגמ' פסחים (כטע"ב ל' ע"א) "אמר רב חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו, וכו' פוקו וזבינו חמירא דבי חילא' וכו' הרי אם טעם האיסור מורגש בתערובת, תערובת כולה אסורה, אם טעם האיסור אינו מורגש בתערובת, התערובת מותרת באכילה לכו"ע, ונחלקו אם מדאורייתא או מדרבנן.

בתערובת מין במינו נחלקו, דעת ר"י רב ושמואל מין במינו אוסר במשהו וכל התערובת אסורה מהתורה כדברי רש"י (ל' ע"א ד"ה אמר רבא הלכתא כו' רבנן ורבי יוחנן, מין במינו בטל מדאורייתא ברוב, וחכמים אסרו כשאין בהיתר ששים כנגד האיסור [לפיכך אמרי בגמ' דהוי 'נותן טעם', למרות שבמין במינו טעם האיסור אינו מורגש ופסקינן כן להלכה.

ובעיקר דין 'חמץ' נחלקו הראשונים תוס' (שם, ד"ה אמר) סבר דמשום חומרא דחמץ, החמירו חכמים שחמץ אפילו באלף לא בטל אולם לדברי הרמב"ם פרי"טו מהל' מאכלות אסורות הל' ט') חמץ הוי כדבר 'שיש לו מיתרין' ואפילו באלף אינו בטל.

ולהלכה כתב בשו"ע (סי' תמוז סע' א) כדעת רוב הראשונים, שחמץ בפסח אפילו באלף לא בטל. והמשנ"ב (שם סעי"ק ב') כתב "היכא דאיכא עוד הרבה צדדים להקל סמכינן אשאלתות דסבירא ליה דחמץ בפסח שוה לשאר איסורין דבששים והשו"ע סברי כדעת כרא"ש שחמץ בערב פסח אחר חצות אוסר רק בנותן טעם.



בעצמו, אבל אם צריכים גם דבר של היתר כדי להעמיד את המאכל אין המאכל נאסר והיתר זה הוא רק אם יש בהיתר שישים כנגד שמרי שכר שאם לא כן אין החמץ בטל מחמת כמותו, וכל זה הוא בדווקא אם נתערב קודם הפסח, אז נתבטל אם יש ס' נגדו אבל בפסח שראיסור חמץ במשהו אינו מתבטל ולא אמי זה וזה גורם מותר<sup>י</sup>.

#### ה. מקור דין המזין הנפסל מאכילת כלב

הגמ' בפסחים<sup>י</sup> ת"ר הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאוכלה מטמאה טומאת אוכלין בכביצה שהרי כל זמן שעדיין ראויה למאכל כלב לא בטל שם מאכל

עד אחר הפסח אין לאסור בהנאה (מכיוון שלא עבר על איסור של תורה במה שהשהה אותו לא קנסו רבנן) אולם באכילה כדאי להחמיר, אולם יש חולקים וסוברים שכיוון שאסור באכילה מן התורה חייב גם בביעור, וממילא אם עבר<sup>א</sup> ולא ביער גם לאחר הפסח אסור בהנאה.

#### ד. היתר דין 'זה וזה גורם'

אם "בשמרי שיכר בלבד לא היה די להעמיד את החמץ וערכו בו גם דבר אחר המעמיד שאינו עשוי מחמץ, ובהצטרפותם יחד הועמד, הרי הוא מותר אף בפסח כלומר שאין המעמיד של האיסור אוסר את המאכל אלא א"כ יש בכוחו להעמיד את המאכל

י. עיקר דין התערובת בפסח שאסורה בהנאה להבנת הדין הביא את הא דכתב בשו"ע (תמ"ז סעי' א') וז"ל 'חמץ בפסח אוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו אפילו בהנאה הגה: וצריך לשרוף הכל ולא סגי בפדין דמי החמץ ולמכור השאר (מרדכי פרק קמא דפסחים ופסקי מהרא"י סימן קס"ד ותשובת מהר"י ברי"ן). מיהו כלים שנתבשל בהם מותרים לאחר הפסח ואין צריכין שבירה או הגעלה (דברי עצמו ותוספות פרק כל שעה). ודין תערובתו כדין שאר תערובות אלא שמה שאוסר בשאר תערובות פחות מס' אוסר בחמץ במשהו אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך שישים אלא קליפה או נטילת מקום אף בחמץ כן שחם בחם בלא רוטב די בקליפה כשאר איסורים וכן אם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין ואין שם דבר המפעפען לא אסר אלא מקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר:

הגה: ובדין ריחא מלתא לענין תבשיל שיש בו חמץ עם שאר תבשילין יש מקילין במקום דהיה מותר בשאר איסורים (מרדכי פרק כל שעה) ויש מחמירין דמשהו מיהא איכא (הגהות סמ"ק ותוספות דע"ז). ודוקא במקום ששייך בו ריחא אלא דבשאר אסורים לאו מילתא היא כמו שיתבאר ביררה דעה סימן ק"ח בסייעתא דשמיא, ע"כ. יא. אולם כתב במשנ"ב (שם) שבמקום הפסד מרובה יש להקל ודאי כדעה ראשונה.

ולגבי נותן טעם לפגם אם מותר בפסח כתב בחזו"ע (עמ' ס"ד) דמותר בפסח, לפיכך אם טעו ובישלו בפסח בכלי של חמץ, לאחר שעבר שיעור מעת לעת מומן שנתבשל החמץ בכלי, התבשיל מותר בפסח. אולם לבני אשכנז אסור, ואין המקום להרחיב בזה.

יב. כ"כ בשו"ע (סי' תמ"ב סעי' ה') משנ"ב (שם, סעי' כ"ה) ועיקר טעם ההיתר הוא מטעם הביטול עיין ר"ן ע"ז (מ"ח ע"ב) וא"כ בפסח אין ביטול.

יג. הוא שכר שעושים מחיטים ושעורים ע"י מים שבישלו בהם, ואפילו אי לית ביה שיעור זה דכזית בכדי אכילת פרס עכ"פ טעם חמץ יש בו בכל השיכר עצמו, וקיימא לן טעם כעיקר דאורייתא כדברי השו"ע (סעי"ק א'), וע"ע בזה בדברי הפרמ"ג (א"א סק"ט) שהקשה לפי מה שכתבו הפוסקים דפחות מכזית בתערובת אין עוברין עליו, וא"כ כ"ש פליטת חמץ לבד אין עוברים עליו ע"כ בזה.

יד. וע"ע בשו"ת מנח"י (ח"ה סי' ה' וח"ז סי' כ"ז) מה שהביא בשם כמה מהפוסקים שאם מרגישים עדיין את טעם האיסור אינו עוזר מה שיש במאכל עוד מרכיבים אחרים הנותנים טעם.

טו. (מ"ה ע"ב).

טז. 'נפסל מאכילת כלב' כתב הב"י (אור"ח סי' קס"ב) שהוא רק סימן, שכל שראוי לאכילת אדם נקרא אוכל, אולם כשראוי לאכילת כלב בשעת הדחק גם אדם יכול לאכלו, לכך הדין הוא דכשנפסל מאכילת כלב בשוודאי אין ראוי לאדם אפילו לא בשעת הדחק, וז"ל (שם) וז"ל 'מ"ש ה"ר יונה ויכול האדם לשתות על ידי הדחק אינו מדוקדק דבשתיית בהמה

שנתעפש קודם זמן איסורו שהרי החיוב לבער הוא כל זמן שהוא חמץ וכיוון שנפסל נפק ממנו שם חמץ ושוב אין חיוב לבערו והוי כעפרא בעלמא, יש לדון האם דינו כשאר חמץ דאמרינן 'צריך שריפה'<sup>ט</sup>.

ממנה ואע"פ שדבר שאינו ראוי לאכילת אדם לא פקע ממנו שם מאכל, "עד שיפסל מאכילת כלב ולכן גם אחרי שנפסל מאכילת אדם יכול לקבל טומאה, ונשרפת עם הטמאה בפסח "משום רבי נתן אמרו אינה מטמאה.

### ז. הגדרת הנאה שאין הגוף נהנה

חמץ הנפסל מאכילת כלב (הנפסל אין צריך לשורפו עם שאר החמץ) הוא דוקא

### ז. מקור דין חמץ שנפסל מאכילת כלב להנאה

חמץ הנפסל מאכילת כלב (הנפסל אין צריך לשורפו עם שאר החמץ) הוא דוקא

הדבר תלוי כדבסמוך אבל שתיית אדם אינה מעלה ואינה מורדת ואפשר דמשמע ליה ז"ל דודאי בשתיית אדם תליא מילתא ולא תלו אותם בשתיית בהמה אלא משום דכל שלא נפסלו משתיית בהמה אדם יכול לשתותן בשעת הדחק. אולם יעוי' בתוס' בכורות (כג, ב ד"ה אחת זו) דכתב' שהפסול מאכילת כלב אינו רק סימן שאינו ראוי לאכילת אדם, אלא היא עיקר הטעם והסיבה ולכן נקבע באכילת כלב, דאמרינן מלכים ב (ט, י) "וְאֵת אֵיזֶבֶל יִאֲכְלוּ הַפְּלִבְיִים", לכן כל זמן שמאכל כל שהוא ראוי לאכילת כלב עדיין בגדר אוכל הראוי לאכילה

ואחרי זה ראיתי מה שכת' בשו"ת בית אפרים (סי' מח) שגם הראוי לאכילת 'דבר אחר' נקרא אוכל, ולכך פסק במאלט (שעורים ששרו אותם במים) שהיו נותנים 'לדבר אחר' צריך לבער בפסח, כי אכילת 'דבר אחר' היא כאכילת כלב, והוי לחמץ שראוי לאכילה הרי שחמץ הוי כל דבר שראוי למאכל בעלי חיים המצויים, ואינו דווקא כלב.

יז. ופשוט שדוקא שנפסל מאכילת כלב קודם זמן איסורו, שאם קודם הפסח לא התקלקל אלא מאכילת אדם ובתוך הפסח נתקלקל עד שאינו ראוי כלל למאכל כלב חייב לבערו והטעם כיוון שהגין זמן חיוב הביעור היה ראוי עדיין לאכילת כלב וכ"כ המשנ"ב (שם, סעי"ק ל"א).

יח. ודייק הרי"ף (שם) דכל מאי דאמרינן הוא כאשר הפת 'נפסלה מלאכול לאדם' אבל הכלב עדיין יכול לאוכלה, שכן אם היא נפסלה גם ממאכל כלב, לכולי עלמא אינה צריכה שרפה.

יט. כתב השו"ע (סי' תמ"ב סעי' ב') וז"ל 'הפת עצמה שעייפה ונפסלה מלאכול הכלב, ומלוגמא שנסרחה אינו חייב לבער ע"כ. חמץ שנפסל מאכילת כלב, כגון, פת שנתעפשה, או מלוגמא שנפרכה, ומבאר המשנ"ב (שם, סעי"ק ח'), שמדובר בתחבושת העשויה מקמח ותאנים וכיו"ב, שאדם לועס ונותן ע"ג המכה, אם הוא נפסל לפני פסח, הדין הוא, שאפשר לקיים אותו בפסח ולא צריך לבערו מן העולם, ומוסיף המ"ב, שצריך לומר שהחמץ הזה נפסל מאכילת כלב לפני פסח, אבל אם כשהגיע פסח החמץ היה ראוי לאכילת כלב, אע"פ שבפסח עצמו הוא נפסל מאכילת כלב, צריך לבער אותו, כיוון שבשעה שחל זמן איסורו, עדיין היה עליו שם חמץ. ועיי"ש עוד דכתב שצריך לומר דווקא נפסל מאכילת כלב, אבל נפסל מאכילת אדם לא מספיק כדאמרינן בהערה הקודמת, וראוי הוא לחמץ עיסות אחרות, ולכן צריך לבער אותו אפילו אם הוא נפסל מאכילת אדם לפני פסח.

וע"ע ברי"ף (ע"ז פ"ה לו, א) ואלו אסורין ואוסרין כל שהן וליתיה להאי כללא דקיי"ל דחמץ בפסח אסור ואוסר בכל שהוא, לפירוש הר"ן שם ד"ה וגרסינן בהנאה אינו אוסר במשהו נראה שאין כן דעת הרי"ף ז"ל וכבר תפש עליו הראב"ד ז"ל דאמר וכי מנין לו לרב ז"ל דחמץ בפסח אוסר תערובתו במשהו וכו' בהנאה דרכם ז"ל אינו ברור בעיני לומר שאיסור הנאה וכו' יאסור תערובתו באכילה ולא בהנאה, וכי איסור זה נתבטל או לא נתבטל, אם תאמר לא נתבטל יאסר בהנאה, ואם תאמר נתבטל עד שהותר איסור הנאה שבו, היאך נשתייר בו איסור אכילה.

ועיי"ש ברא"ש (פ"ה סי' ל) 'והראב"ד ז"ל תמה על רב אלפס דמנין לו דחמץ בפסח אוסר את התערובת בהנאה במשהו, ולי נראה כי היכי דבשאר איסור הנאה שנתנו טעם בהיתר נאסר אף בהנאה, דטעם כעיקר דאורייתא בין לאכילה בין להנאה, והוא הדין חמץ בפסח אפילו במשהו אסור בהנאה.

ויל"ע בתערובת או שהיה אינו ראוי למאכל כלב ועבר עיבוד כדמצינו היום בהרבה מהתחומים ומשמע מהמשנ"ב (שם סעי' א') דיש תנאי שהתערובת תהיה תערובת שואכלת, אבל אם הדבר אינו ראוי לאכילה, אין איסור בהשהייתו, כגון ערבת העבדנין שנתן לתוכה קמח ועורות כדי לעבד אותם, והקמח לא ראוי לאכילה, אפילו שנתן אותם שעה קודם זמן הביעור, מותר לקיימו, מכיוון שאינו ראוי לאכילה, שהרי העורות מסריחים אותו, ואם לא נתן את העורות אבל נתן את

## הרה"ג שלום מאיר סיאני שליט"א

ודינו כעפרא דארעא. ומוסיף שמדברי הגמרא שהתירה הנאה מחמץ שנפסל ממאכל כלב ולא נקטה לשון אכילה, לא היה קשה כיוון שאין 'דרך' לאכול חמץ שנפסל ממאכל כלב.

**ולדברי הרא"ש** <sup>כז</sup>מה שנפסל מאכילת כלב אסור באכילה, מפני שהאוכל 'אחשביה', ולדעתו אין הוא איסור מהתורה אלא מדרבנן, וכבר כתב <sup>כח</sup>המשנ"ב שדעת הפוסקים כדברי הרא"ש, ולכך מאכל שנפסל מאכילת כלב אסור באכילה ומותר בהנאה כדברי <sup>כט</sup>השו"ע ובמקום שאפשר להפריד חמץ מהאוכל לא הוא בכלל נפסל למאכילת כלב.

זמנו ונחרך עד שאינו ראוי לכלב, מותר לקיימו בפסח גם <sup>כא</sup>בהנאה שאינה אכילה כחומרי ניקיון וכדו, אולם יד שמחמירים בהנאה בגופו של האדם מדין 'סיכה כשתיה', אבל באכילה אסור בזמן שנתעפש עד אחר הפסח אע"ג שיש כאן אכילה שאינה ראויה מ"מ מכיוון שהוא רוצה הוי <sup>כב</sup>אחשביה.

### ה. המזין שנפסל מאכילת כלב לאכילה

**נחלקו הראשונים** אם מותר לאכול מאכל שנפסל ממאכל כלב, <sup>כג</sup>ולדברי הר"ן אין איסור אכילת חמץ שנפסל ממאכל כלב לפני זמן איסורו, מפני שיצא מתורת 'אוכל'

הקמח, קודם ג' ימים לשעת הביעור, מותר לקיימו, שהרי נפסד והבאיש, אבל תוך ג' ימים, חייב לבער, כיוון שעדיין הוא ראוי לאכילה כשיגיע פסח, אא"כ נתן את העורות שאז הם מסריחים אותו ועיו" (שם סעי' ד') שהרי נפסד צורת החמץ וממילא מותר לקיימו בפסח.

**כ.** הגמ' פסחים (כ"א ע"ב) 'חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אפילו לאחר זמנו', וביאר התוספות (שם) 'דחרכו', כגון שנפסל ממאכל כלב, וכ"פ השו"ע (או"ח, סי' תמב סעי' ט) ע"ש.

**כא.** וביאר המשנ"ב (סי' תמ"ב ס"ק מ"ג) דהא דמותר גם בהנאה אבל באכילה אסור מדרבנן עד אחר הפסח ולכאורה, אפ"ל שכל הנאה שאינה אכילה מותרת, אולם יש שפסקינן כדאמרינן לקמן שמחמירים בהנאה בגופו של האדם מדין 'סיכה כשתיה', אולם מכל מקום, מה שנפסל ממאכל כלב ואינו מיועד לאכילה או לשימוש חיצוני לגוף, אין איסור להשתמש בהם בפסח, ואין צריך לבדוק כשרותם ולכן, מכיוון שכל חומרי הניקוי למיניהם, משחות נעליים, דבק נוזלי וכדומה - נפסלו ממאכל כלב לפני הפסח, מותר להשתמש בהם ואין צורך שיהיו כשרים לפסח (מלבד מה שהבאנו בשם הבדצ"ם מטעמים אחרים בלבד, ועיקר אמור וע"ע לקמן).

**כב.** כ"כ במשנ"ב (שם, סק' מ"ג), אולם יעו"י בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ה') דכתב דדווקא בחמץ אמרינן כן אבל במיני קטניות אם נתעפשו עד שנפסלו מאכילת כלב, מותרים באכילה גם בפסח, 'דאחשביה' אמרינן רק בחמץ ולא בקטניות (דין זה רק לאלו שלא נוהגים לאכול קטניות אבל האוכלים אין בזה הוא אמינא).

**כג.** באיסור האכילה מדין 'דאחשביה' אע"פ שהנשבע שלא יאכל עפר ואכל עפר, פטור כדברי הגמ' שבועות (כ"ב ע"ב) ואין אמרינן כיוון שאוכלו מחשיבו כמאכל, וביאר הב"ח שבוה יש לחלק בין פת שעייפשה או נחרכה לעפר, שבעפר אינו נאכל כלל אפי' ע"י תערובת משא"כ זה.

**כד.** פסחים (ה ע"ב, מדפי הרי"ף ד"ה חרכו).

**כה.** וראיתי דהחזו"א (או"ח, סי' קט"ז ס"ק ז' ד"ה שם) כתב דאפילו אם החמץ לא נפסל מאכילת כלב אלא מאכילת אדם מותר לאכול את התערובת כיוון שמעורב בדבר אחר אין הוא ראוי וכו' (וכבר ביארנו בזה הטעם).

**כו.** הרא"ש בגמ' פסחים (פ"ב סי' א) כל שנפסל מאכילת כלב אסור באכילה, וז"ל 'יש שרוצים לומר לאו דוקא הנאה דהוא הדין נמי אכילה דעפרא בעלמא הוא. ולא מסתבר דאע"פ דבטלה דעת האוכל אצל כל אדם מ"מ כיון דאיהו קאכיל ליה אסור'.

**כז.** שם, (ס"ק מג).

**כח.** שם (סי' תמ"ב סעי' ט), והמשנ"ב (שם, ס"ק מג) ולעיקר הדין, יש לברר אם אנו מחמירים בדין 'אחשביה' רק אם האדם מתכוון לאכול את דבר האיסור, או אפילו אם יש חשש סביר שהאדם יבלע את האיסור בלא כוונה.

**כט.** כ"כ החזו"א (סי' קט"ז ס"ק ג' ד"ה לה"מ).

**ל.** ולכך תרופות אין אפשרות להפריד את החמץ משאר התערובת ולהחזירו להיות ראוי לאכילת כלב וע"ע לקמן

שכל משחת שיניים פעולתה שמשאירה טעם מרענן בפה, וכן הדין במוצרים שמעורב בהן <sup>ל</sup>עמילן.

<sup>ל</sup>והחזו"א התיר לחולה שאין בו סכנה ליטול בפסח תרופות שטעמם פגום על אף שמעורב בהם עמילן חמץ, משום שכוונת האדם היא על החומר המרפא ולא על העמילן, ומשום כך אין כאן דין 'אחשביה'. ובזה יש יותר מקום להקל, שהאוכל אינו רוצה כלל להכניס את העמילן לגופו, ומה גם שהוא אינו מכניס את העמילן לגופו אלא רק את טעמו של העמילן <sup>ל</sup>.

#### י. הנאה בשימוש היזוני כסוכה

**כתב** <sup>ל</sup>השו"ע חמץ משש שעות ומעלה ביום <sup>י</sup>ד אסור בהנאה, מדאורייתא ע"כ, ובכלל איסור הנאה הוא אפילו לישב על <sup>ל</sup>כופת שאור שאין מתכוון כלל להינות מן

**פסק** <sup>ל</sup>השו"ע שמותר לכתוב בפסח בדיו השעשוי משכר שעורים ואין לחשוש שמא ישכח הסופר וייתן את קולמוסו לתוך פיו כדרך הסופרים, דגם אם יעשה כן אין הוא עובר באיסור שלעבור באיסור צריך 'כוונה' ואינו בגדר 'אחשביה', <sup>ל</sup>ולכך אף במזיד מותר לאחוז קולמוס בפיו שהרי אין כוונתו לאכול הדיו.

#### ט. המין שנפסל מאכילה כלב ההנאה אכילה

מה שאינו אכילה ונכנס לתוך פיו ויש חשש שיבלע 'כמשחת שיניים', 'מי פה', 'שפתון' וכדו' (ונפסק דינו לקמן ע"ש) דעת התרומת הדשן שיש להתיר כל מה שנפסל 'ממאכל כלב' ואין רצון לבלוע אותו, ולכך משחת שיניים שיש חשש חמץ בתמציות הריח שבהן במקום שאין כוונת המשתמש לאוכלם יש סברא להקל אולם ראוי להחמיר אף על פי שאין האדם רוצה לאכול את המשחה כלל

**לא.** שם, (סי' תמב סעי' י) ועי"ש במשנ"ב (שם, ס"ק מה) שהביא את טעם התרומת הדשן ואין לחשוש שמא ישכח הסופר וייתן את קולמוסו לתוך פיו כדרך הסופרים.

**לב.** ומה דכתב המשנ"ב 'ולא חישינן היינו שלא אכפת לן אם מכניס את הקולמוס לתוך פיו, ולפי"ז ראיתי דהגר"נ קרליץ התיר להכניס משחת שיניים ומי פה לתוך פיו (חוט שני, הל' פסח פ"ז הל' ג') וע"ע לקמן מה שהרחבנו בזה.

**לג.** לא כל העמילנים חמץ, בדרך כלל העמילן משתמשים בארץ הוא עמילן תירס. יש גם עמילן תפוז וטפיוקה. כאשר משתמשים בעמילן חיטה כותבים מכיל גלוטן חיטה, כאשר אין במוצר מרכיב חיטה אלא רק במפעל משתמשים בחיטה כותבים במידע לאלרגנים עלול להכיל גלוטן חיטה, לכן כאשר לא כתוב שמכיל גלוטן חיטה יכולים למכור.

ולכן אי אפשר לומר שנפסל ממאכל כלב והוא המתיר וחייבים הכשר כדאמרינן לקמן בפירוט המוצרים וכן הוא הדין במוצרים וכלים חד פעמיים שעשויים מקרטון שפעמים רבות מעורב בהן עמילן וייתכן שעמילן זה הופק מחמץ והמאכלים יבלעו טעם מהעמילן.

**לד.** מועד (סי' קטז ס"ק ח).

**לה.** וע"ע דהגר"צ אבא שאול בשו"ת אור לציון, (ח"ג פ"ח הערה ב) שכתב שסברת החזו"א היא להתיר את העמילן מדין אחשביה, כיוון שניתן רק לדבק היא סברא מחודשת, ולכן לבריא אין להקל כלל.

**לו.** שם, סי' תמ"ג סעי' א.

**לז.** כתב הרמב"ם (פר' ב' מהל' חמץ ומצה הל' ט"ו) 'כיפת שאור שייחודה לשיבה אם טח פניה בטיט הרי (זו) [זה] בטלה ומותר לקיימה. בצק שבסדקי העריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער. ואם לאו אם היה עשוי לחזק בו שברי העריבה או לסתום בו נקב בטל במיעוטו ואם לאו חייב לבער. היו שני חצי זיתים בשני מקומות וחוט של בצק ביניהן רואין כל שאילו ינטל החוט ניטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו (חייב) [צריך] לבער', ע"כ.

איירי אפילו בשאור גמור שחייבים על אכילתו ועל שהייתו, דאי בשאור שנפסל מאכילת כלב ואינו ראוי לתשמישו אי"צ יחוד לשיבה כמבואר (שם, פר' ד' הל' ה') גבי פת שעפשה דאם נפסל אי"צ לבער, ע"כ.

וע"ע במג"מ והכס"מ (בפר' א' הל' ב'), והתוס' פסחים (מ"ה ע"ב, ד"ה כופת) ובטור (שם, סי' תמ"ב) בשם רב האי גאון דאיירי בכופת מאוס ומה שפי' בזה הב"ח.

## הרה"ג שלום מאיר סיאני שליט"א

שהאיסור הוא גם כאשר טעמו פגום וכאשר  
האיסור נפסל ממאכל כלב לא אמרינן מא' סיכה  
כשתיה'.

החמץ אסור אפי' בהנאה ולכך כל שלא נפסל  
ממאכל כלב, אסור להשתמש בו ואסור לקיימו  
בפסח.

**נחלקו האחרונים** לה האם סיכה כשתיה או  
לא להט' ודעת הרבה מהפוסקים מ



---

**לח.** ר"ת הרמ"א הגר"א בדברי הגמ' (יומא עו ע"ב שבת פו ע"א).

**לט.** ויש להסתפק אם אמרינן 'סיכה כשתיה' בשאר איסורים רק כשטעם המוצר אינו פגום, או גם כשטעמו פגום לדעת הפר"ח (יו"ד, סי' קיז ס"ק ד) אף האוסרים סיכה בשאר איסורים הוא דווקא כשטעם המוצר אינו פגום, אבל אם טעמו פגום מותר גם לשיטתם וז"ל הפר"ח 'ומיהו אפילו לדעת הפוסקים האוסרים משום תענוג יש להתיר לרחוץ בבורית אעפ"י שהוא עשוי מחלב לפי שהוא פגום' וכ"פ בערוך השולחן (יו"ד סי' קיז סעי' כט).

**מ.** בשו"ת שבת הלוי (ח"ב סי' מח) שמבין כך בדעת 'נקודת הכסף' ועוד פוסקים סברי כך.

**מא.** ולכן מותר להשתמש במוצרים כגון שמפו וכדומה, ואין לחוש לדין 'סיכה כשתיה', אך לסוברים שגם אם נפסל ממאכל כלב אמרינן 'סיכה כשתיה' יש להחמיר. ולכן מעיקר דין מותר להשתמש בסבון שמפו וכדו' (כפי שיבורר לקמן בהרחבה) בפסח גם ללא כשרות מיוחדת לפסח, ויש שחששו לדעת המחמירים והתירו רק במקום צער.

# כאסוף קציר

תורת בני החכורה דקהילות הקודש

ניתן לשלוח למערכת "בהתאסף" הארות והערות על הדברים, והן תישלחנה אל הכותבים. התגובות הנבחרות תפורסמנה אי"ה בגיליון הבא. תגובות ניתן לשלוח בדואר רח' אשכולי 108 ד', ירושלים (ולציין עבור מערכת בהתאסף), בפקס מס' 077-470-4222, וכן בכתובת הדוא"ל: b023011269@gmail.com



## הרב אברהם שפיאן שליט"א

קהילות היכלי התורה - מקור ברוך

## דין אמירה לעכו"ם בשאר איסורים וכשביעית

האמוראים ס"ל לאיסורא. וכ"פ להחמיר הרמב"ם (איסור"ב פט"ז הי"ג) לענין סירוס, ובהלכות שכירות (פי"ג ה"ג) לענין חסימה. וכן פסקו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א (בב"מ שם), וכן הוא דעת הסמ"ג (לאוין קפד), והיראים (סי' שצה). ושם כתב הטעם בזה"ל: וכל תיקן דאיסורא אפילו בדרבנן לחומרא. עכ"ל. {ואפשר שזהו ג"כ טעמו של הסמ"ג, או אפשר דכיון דאמירה לעכו"ם בשבת אסורה מן התורה לשיטתו כמו שהתבאר לעיל, יש להחמיר בשאר איסורים. שוב ראיתי שכ"כ בשער המלך (שכירות פי"ג) בדעת הסמ"ג. וכ"כ עוד ראשוניים. וכ"פ והשו"ע חו"מ (סי' שלה ס"ו) ובאבן העזר (סי' ה ס"ד) לענין סירוס.

**{ובדעת הראב"ד יעו' ברכי יוסף (רצו אות ב) שכתב דהראב"ד חזר בו בהלכות כלאים (שם). או שתרי ראב"ד נינהו}.**

ומ"מ בשעת דחק יש לסמוך על דעת הראב"ד שפסק לקולא, וכמו שכתב בשו"ת פנים

א. נהלקו הפוסקים אב"י דין אמירה לעכו"ם בשאר איסורים שאינם איסורי שבת, ולהלכה יש להחמיר ולהאכור.

בגמ' בב"מ (ז. נסתפקה האם שייך איסור אמירה לעכו"ם גם בשאר איסורים, או רק באיסורי סקילה, כגון האומר לנכרי חסום פרתי ודוש בה. ולא נפשט הספק.

**{ועיין ברש"ש (ר"ה כד): שכתב להוכיח מדהתירו שם שיעשו נכרים לר"ג צורות אע"פ שהוא איסור דאו' ע"כ דשרי ע"י עכו"ם בשאר איסורים אף איסור דאו', ורק בשבת החמירו. ועיין במצפה איתן (שם) שכתב לחלק בשאר איסורים בין איסור שיש בו מלקות כמו חסימת פרה דאסור, לאין בו מלקות כמו עשית צורה דשרי}.**

וברא"ש (שם פ"ז סי' ו) הביא בשם הראב"ד דיש למיזל לקולא, דספיקא דרבנן לקולא. והרא"ש שם חלק ע"ד ופסק להחמיר, כיון שבמסקנת הגמ' שם נראה דרוב

## הרב אברהם שפיאן שליט"א

המקום כמו סירוס וחסימה שהבהמה מצטערת בו.

**וע"ע** בברכי יוסף (סי' רצז שם) מה שהאריך לבאר דעת הרמב"ם בכמה דרכים האם דעתו לחומרא או לקולא, והסיק שם בזה"ל: ולענין הלכה הגם דהרמב"ם וסמ"ג פסקו דשרי לומר לעכו"ם לזרוע כלאי זרעים, וכוותייהו פסק מרן, מ"מ מאחר דלא נתבאר לנו דעתם בפירושו, וכפי תירוצי המפרשים לכל תירוץ יוצא הדין באופן אחר, כמבואר, נראה דיש להחמיר ולאסור כל מין אמירה לעכו"ם בזה בכל אופן, כדעת הראב"ד והטור והר"ן וסיעתם.

**ובכו"א** גם לדעת המתירים, מ"מ אין לדמות מילתא למילתא, שהרי שמצינו מקומות שאסרו חכמים לומר לעכו"ם אפי' באיסורים דרבנן, כגון הא דאסור לעשות מלאכה בפורים כתב הברכי יוסף (סי' תרצו אות ג) בשם הבית דוד (סי' תצה) שיש לאסור אף ע"י עכו"ם כיון דאוושא מילתא. {ולענין מעשה, פסק שם המשנ"ב (סק"ב) בשם המג"א ושאר אחרונים דשרי ע"י נכרי}. וכן בחוה"מ מבואר (סי' תקמג) דאסור אף ע"י עכו"ם.

**בדברים** של בזיון. פשוט שאין להתיר לעשות דברים שיש בהם משום בזיון וכבוד תורה ע"י עכו"ם, וע"כ אין להתיר לומר לעכו"ם לזרוק ספרים דרך בזיון. כ"כ בחוט שני (שבת ח"ג עמ' רג). ועיין בשו"ת אחיעזר (ה"ב סי' מח) שהתיר לשרוף דפים העומדים לגניזה ע"י נכרי כיון שלא נעשו ללמוד בהם, ונתן שם עוד שטעמים להתיר. וכן כתב במור וקציעה (סי' קנד) יעו"ש. ועיין בזה בכה"ח (שם אות נט) שהביא בזה מחלו' הפוסקים.

**וע"ע** מש"כ לקמן בענין גרם שריפת כתבי הקודש ע"י עכו"ם.

מאירות (ח"א סי' ס), ומשום כך כתב שם להתיר להביא שוורים כדי לחלץ סוסים שטבעו בביצה.

**לענין** כלאים. כתב הרמב"ם (כלאים פ"א ה"ג) דמותר לומר לנכרי לזרוע כלאים. ובראב"ד שם כתב לתמוה ע"ד, וז"ל: א"א ואם אמרו בחוצה לארץ יאמרו בארץ והלא אף המקיים לוקה ואיך אפשר שלא ינכש אותם ולא ישקה אותם והלא הוא מקיים בידי, ועוד אמירה לנכרי באיסור לאו בעיא ולא איפשיטא ולחומרא בבבא מציעא. עכ"ל. וכ"כ להקשות הר"ן בשבת (נז). והטור (יו"ד סי' רצו).

**וע"כ** צ"ל דהרמב"ם איירי דוקא בכלאי זרעים, דבכלאי אילנות ס"ל לרמב"ם (מלכים פ"י ה"ו) שעכו"ם חייב ע"ז רק שאינו נהרג עליו. ואע"פ שהכס"מ הלכות מלכים (פ"א ה"ו) כתב לבאר טעמו של הרמב"ם שאסר לישראל להניח לעכו"ם שירכיב לו אילנות משום דדמי לחסום פרתי דפסקינן לחומרא, ולא משום דעכו"ם אסור בהרכבת האילן דבזה לרמב"ם שרי. יעו"ש. אולם כבר תמה ע"ז המשנה למלך שם דהרמב"ם פסק בהלכות מלכים (שם) שאסור גם לעכו"ם רק שאין נהרג עליו. וכן מבואר בגר"א (סי' רצה (סק"ד) ובברכ"י (שם סק"א).

**ובב"י** (יו"ד רצז ס"ד) כתב דדעת הרמב"ם לפסוק האיבעיא לחומרא, וע"כ פסק הרמב"ם (כלאים פ"ט ה"ב) שאסור ליתן בהמתו לנכרי שירביענה. וכן פסק הרמב"ם (איסור"ב פט"ז ה"ג) דאסור לישראל לומר לנכרי שיסרס בהמתו. וכ"כ הכס"מ בהלכות כלאים (שם).

**ובמהר"י** קורקוס שם כתב לתרץ קו' הראב"ד, דהרמב"ם איירי בשדה של הנכרי. וכ"כ ברדב"ז (שם). וכ"כ לבאר בדרישה (רצו סק"א). ובחת"ס (ליקוטים שם) כתב לבאר דכלאים אין המעשה מתועב לפני

דעת החיד"א בברכ"י (סי' תקנא אות ד) ושכן העלה רבו בעל הנחפה בכסף (יו"ד סי' ד). ועיין בשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' סב ד"ה ודרך) מש"כ ע"ד הפר"ח, ולמעשה פסק שם ג"כ להתיר האמירה בשאר איסורים דרבנן.

**וע"ע** בפרמ"ג (סי' רסג סק"ג) שכתב להביא ראיה להתיר מדברי השו"ע (יו"ד סי' רצו ס"ט) שכתב שמותר לומר לעכו"ם קטן לזרוע לו כלאים בחו"ל, ובגדול אסור רק משום דאתי לאחלופי. מבואר דגם בשאר איסורים אין איסור בשבות דשבות. וכ"כ בט"ז שם דרק בסירוס דאו' אסור אבל בכלאים דרבנן מותר אף לכתחילה לומר לעכו"ם.

**וכ"כ** החיד"א (שם) בשם רבו הנחפה בכסף (יו"ד סי' ד) דיש להתיר אף לכתחילה האמירה בשאר איסורים דרבנן. ועיין בזה בחזו"ע (ח"ג עמו' תצד).

**ובדעת** תורה למהרש"ם (שז ס"ג) הביא שכן מפורש במהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' תקנט) שכתב וז"ל: פסק רבינו יוסף דאסור לומר לגוי בע"ש עשה מלאכה זו בשבת מפני שמסייע ידי עוברי עבירה. {לכאן איירי רק בגר תושב כמו שמשמע מהמשך דבריו דאל"כ מה עוברי עבירה יש כאן}, ולמורי הישר נראה להביא ראיה דודאי אסור לומר לגוי מבע"י עשה מלאכה זו בשבת, דגרסינן ביבמות (מח): וינפש בן אמתך והגר זה גר תושב ומקשינן דאמר פרק ד' מחוסרי כפרה (ט). ר' שמעון אומר אחד גר תושב ואחד עבד ואפי' התושבים עושים מלאכה לעצמן כישראל בחול, ופסיק כותיה. וי"ל התם מיירי בעושה מלאכה לעצמו והכא מיירי בעושה מלאכה לישראל דאסור. מכאן מוכיח דא"צ למחות לשפחות גויות שעושות מלאכתן בבית הישראל, אבל אם עושות מלאכתנו אסור, ויש למחות בידם, כ"ש שאסור לומר לו עשה מלאכתך בשבת. אבל איסור מוקצה דרבנן

באבילות. לגבי אבילות קיי"ל ביור"ד (סי' שפ) דאסור לעשות מלאכה אף ע"י נכרי, אף שאיסור מלאכה באבל אינו אלא מדרבנן, יעו' מה שכתב בשד"ח (מערכת אלה) שאין להביא ראיה מאבילות משום דאיסור מלאכה באבל הוא משום היסח הדעת, וע"כ אסור אף ע"י נכרי. ועיין לחיד"א בברכ"י (סי' תקנא אות ד) שכתב דאמירה לנכרי בתשעה באב אסורה, אע"ג דשרי אמירה בשאר איסורים דרבנן, מ"מ משום חומרא דת"ב החמירו, ואולי כוונתו דלת"ב יש דין שאין להסיח דעת בהאבילות, וכמו"ש בשדי חמד הנזכר.

**ב. בשאר איסורים דרבנן נחלקו הפוסקים האב יש בו דין אמירה, ולהלכה יש לפסוק דאין בו דין אמירה.**

**הר"ן** גיטין (ה:) כתב דאין דין אמירה בשאר איסורים דרבנן. אולם מאידך דעת התוס' (שם) דרק לגבי מצות מילה התירו איסור דרבנן ולא בשאר מצות.

**ועיין** בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קל) שכתב לבאר סברת הפוסקים האיבעיא לחומרא אף בדרבנן, והוא ע"פ מש"כ הרמב"ם (רפ"א מממרים ה"ב) דכל דרבנן חשיב דאורייתא, ומה שהקילו בספיקו כתב בלחם משנה שם הטעם משום שרבנן כך היתנו, וטעם זה שייך רק באופן שנוולד הספק בדרבנן, אבל באופן שאנו מסופקין על עצם התקנה אם תיקנו אמירה לגוי בשאר איסורין, אם נפסוק לקולא נמצא שנעקרה כל התקנה אם באמת תיקנו גם בשאר איסורין. ולעקור כל התקנה הוי כעין דאורייתא ולא מקילינן בספיקו.

**וכדברי** הר"ן פסק הפר"ח (סי' תסח סק"א), ושכן הוא דעת הרוקח (סי' שי) דשרי אמירה לעכו"ם בשאר איסורים דרבנן, וע"כ פסק שם שמותר להסתפר ע"י עכו"ם בערב פסח אחר חצות. וכן הוא דעת הרידב"ז (פ"א דכלאים ה"ג). וכ"כ הפרמ"ג (שז סק"ד). וכן הוא



ולכא' מוכרח לפרש כן בדברי התוס' דאל"כ יקשה למה סתמו התוס' בתירוץ ונקטו בלשונם שבת, והתעלמו ממה שהקשו מדין שביעית. וכן יש להוכיח מדברי כמה ראשונים, דבתוס' רא"ש הביא קו' התוס' ולא הזכיר דין שביעית כלל. גם הרמב"ן שם הביא קו' רבותינו הצרפתים ולא הזכיר אלא יו"ט וחול המועד ולא הזכיר שביעית כלל. וכ"כ תלמידי הרשב"א שם בשם גדולי המפרשים. ומ"מ מבואר דס"ל לכל הני ראשונים דשביעית קיל טפי משבת ולא אסרו בו אמירה לנכרי.

**מאידיך** הרש"ל שם במסקנתו כתב דלענין מעשה אסור לישראל לעשות מלאכה בשדהו בשביעית אף ע"י נכרי, לפי שהשביעית תלה הש"י קדושה בארץ דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ. יוצא דלדעת הרש"ל חמיר שביעית אף יותר משבת. וכ"כ בשו"ת נחפה בכסף (ח"ג יו"ד סי' ד) דכאשר השדה של הישראל אסורה האמירה.

**וכן** כתב המנחת חינוך (מצוה קיב, ומצוה רחצ) דאמירה לנכרי לעשות מלאכה בשביעית אסורה מהתורה, כיון שבשביעית רצון התורה שהארץ תשבות. וכן מבואר בשו"ת מהריט"ץ (סי' מז) דרק כשעושה הנכרי בשדהו לצורך הישראל שרי, ולא כשעושה בשדה הישראל. וכ"כ החזו"א (סי' יב אות ו) דבשביעית אינו ענין לשאר אמירה לנכרי דעלמא, עיי"ש. וע"ע (סי' יז ס"ק כה ד"ה ובזמן) שתלה דין זה במחלו' רש"י והרמב"ם האם אסור ע"י נכרי בשביעית מהתורה או מדרבנן. וכ"כ בפנים יפות עה"ת (שמות פ"ג פסוק יב) יעו"ש. וע"ע בספר השמיטה לגרי"מ טוקצינסקי (פ"ב סעיף א ופ"י ענף ב) בשם המהר"ל דיסקין דאף לטעם דאמירה מדין שליחות, מ"מ כיון דהמצוה שהארץ תשבות לא שייך כאן דין שליחות.

**ובשו"ת** שבט הלוי (ח"י סי' ה) כתב להחמיר ולאסור אף בדרך רמז, וכן באמירה

מותר לומר לגוי לעשותו וראיה מפרק הפועלים (ז). מהו לומר לגוי חסום פרתי ודוש בה שבת דאיסור סקילה גזרו ביה רבנן. אבל איסור דרבנן פשיטא דלא גזרו, אבי"ה. עכ"ל. הרי דלמד מדין חסום פרתי דשרי שאר איסורים דרבנן.

**אולם** בתוס' ר"ה (כד: ד"ה שאני) כתבו להקשות דאיך התיר ר"ג לעשות צורות ע"י נכרים, אע"ג דבכל מילי אמירה לעכו"ם שבות ואפי' בדרבנן איכא שבות וכו'. הרי להדיא דס"ל לתוס' דאף בשאר איסורים דרבנן יש שבות באמירה לעכו"ם. כ"כ להוכיח בשו"ת תורת חסד מלובלין (חאו"ח סי' ד אות ז). אולם בדעת תורה (שם ס"ה) כתב דמה שכתבו התוס' דאפי' בדרבנן איכא שבות היינו בשבת וחול המועד ולא בשאר איסורים.

**וכן** דעת הגר"א (יו"ד רצו שם) לחלוק על הט"ז ואין להתיר אלא בכשותא כמבואר בגמ' שם. אבל בשאר איסורים אסור אף בדרבנן. וע"ע בהגהות הגר"ש בדעת תורה (שז ס"ה).

**ג. אע"ג הקו"ל** דשביעית בזה"ל דרבנן, מ"מ אסור לומר לנכרי לעשות מלאכה בשביעית בשדה של ישראל.

**בתוס'** בב"מ (ז. ד"ה אבל) כתבו להקשות על ספק הגמ' שם האם באיסור לאו יש דין אמירה לעכו"ם, בזה"ל: אף על גב דבמסכת מו"ק (דף יב). אמרינן דבשביעית וחולו של מועד אסור אמירה לנכרי, התם משום דשבת ויו"ט חדא מילתא היא וגזרו אטו שבת. עכ"ל. כלו' דדין שביעית וחול המועד דינם שוה לשבת. מבואר דס"ל לתוס' דאמירה לנכרי בשביעית אסורה מהתורה. אמנם יעו' בהגהות הרש"ל בחכמת שלמה (שם) שכתב דיש להגיה בדברי התוס' שבת במקום שביעית כיון שלא מצינו בשום מקום שנאסרה עבודה בשביעית.

מותר כמבואר בדברי המבי"ט והמהרי"ט, כיון שאינו ודאי שיעבוד בה.

**בתוספת שביעית.** כתב המקדש דוד (ס' נד) שלדעת המנחת חנוך אסור מהתורה, וחמור אף יותר משבת, והטעם כמו שנתבאר לעיל דכאן התורה לא אסרה רק את המלאכה אלא רצון התורה שהשדה תשבות. וכ"כ בשו"ת כרם ציון (ח"ב סס"ד). וע"ע בספר משנת יוסף (ליברמן עמ"ס שביעית תוספות אחרונים פ"א משנה א) שהביא עוד בשם ספר עטרת ראש שכתב לבאר עוד, דכיון שהאיסור בתוספת משום שנראה כמתקן שדהו, נמצא שאין האיסור משום עצם המעשה אלא משום התוצאה ונמשך איסורו גם לאחר המעשה, בכה"ג אסור אף ע"י נכרי. ואכמ"ל.

**וע"ע** בשו"ת שבט הלוי (ח"ב ס' רא) שכתב דגם באופן שנטע הנכרי שלא לדעת הישראל בערב שביעית, מ"מ כיון שהאיסור הוא מדין מראית העין ואפי' את בנו קנסו שיעקור, יש לו לעוקרו גם בכה"ג. ע"ע בזה בספר תורת הארץ (ח"א פ"ו אות ט) שכתב לבאר כן גם בדעת הרש"ל דיש לאסור אף באופן שהנכרי עושה כן מעצמו שלא בידיעת הישראל.

**ומש"כ** שדהו של ישראל, היינו משום דאין אדם מוזהר על ושבחה הארץ בשדהו של חברו אפי' הוא ישראל, ק"ו אם הוא נכרי. כמוש"כ בציץ הקודש (ס' טז אות יב) והוכיח כן מדברי רש"י ותוס' בע"ז (טו:): דהא דאסור למכור כלים לישראל החשוד על השביעית הוא רק משום לפני עוור ולא מדין ושבחה הארץ. וכ"כ עוד רבים מן האחרונים.

ד. יש אומרים שמותר לומר לנכרי בערב שביעית שיזרע עבור הישראל פרות וירקות בשדהו, והישראל יקח ממנו בשנת שמיטה. ויש אוסרים. ולמעשה יש להתיר וכן נהגו. והטוב ביותר הוא שיאמר הישראל לספק

קודם השביעית שיעשה בשביעית. אך אמירה בשביעית שיעשה לאחר השביעית כתב דיש להקל.

**אולם** כו"ז אם נאמר דבשביעית רצון התורה הוא שהקרקע תשבות, אבל אם נאמר שהדין הוא על האדם, א"כ דינו ככל דיני אמירה לנכרי. ועיין בזה בריטב"א ובתוס' רי"ד במסכת ע"ז (טו:): שכתבו לאסור להשכיר שדהו לנכרי בשביעית ע"כ דס"ל דהאיסור בחפצא, יעו"ש. וכ"כ בספר ציץ הקודש (ס' טז אות ז).

**ויעו'** באורל"צ (שביעית על הרמב"ם פ"א ה"א) שכתב להוכיח דדעת הרמב"ם דהאיסור על האדם, וע"כ אם נעשה מלאכה ע"י אחרים בקרקעותיו א"צ להפקירם. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ס). מאידך מדברי החזו"א (פ"ו אות כה) מבואר שהבין בדעת הרמב"ם דהאיסור על החפצא, יעו"ש. וכ"כ בדרך אמונה (פ"א ה"א) בדעת הרמב"ם. וכן דעת הגריש"א בקובץ תשובות (ח"א) דמי שיש לו חצר משותפת עם שכנים חילונים צריך להפקיר חלקו, ובמשפטי ארץ (פ"ה ס"ג) כתב בשם הגרי"ש דבמלאכות דרבנן א"צ להפקיר, וכ"כ בחו"ש (ריש שביעית). ומאידך בתורת הארץ (ח"א פ"ו אות לה) כתב לדייק מדברי הרמב"ם בסה"מ דהמצוה גם על הגברא וגם על החפצא. ואכמ"ל.

**ובמעדני** ארץ שביעית (ס' יג אות ח) כתב, דאף למאן דס"ל דהאיסור על הגברא, מ"מ יש לאסור האמירה בשביעית, כיון דס"ס נעשה העבירה בגוף הארץ ונעשה בשדה דבר שהוא נגד רצון ה'. ושם (אות יג) כתב דכן הוא דעת הרש"ל דאין בו איסור דאו' מדלא כתב בדבריו דיש בו איסור עשה. ועוד כתב שם דלהשכיר שדה לעכו"ם בשביעית אסור רק מדרבנן משום שגורם לביטול השבתת הארץ, אבל להשכיר קודם השביעית לכמה שנים אע"פ שהשביעית מובלעת בתוכם,

ממנו אחר השביעית. ומדלא נקט הרמב"ם רבותא טפי שמותר אף להתנות עם הנכרי קודם השביעית, משמע דס"ל לרמב"ם דאסור.

**ובירו'** (שביעית פ"ה ה"ג) נחלקו האמראים בביאור הדבר 'רבי חייא רבי אימי חד אמר חרש בה טבאות ואנא נסב לה מנך בתר שמיטתא. וחרנא אמר אישר'. והרמב"ם (כפ"ח שם) והר"ש (פ"ד ה"ג) פסקו כמ"ד אישר. ובמהר"י קורקוס שם כתב דכן משמע דס"ל גם לבבלי כמבואר בגיטין (סו.) לא צריכא למימר להו אחזוקי בעלמא.

**ולפי"ז** יש להקשות לכאור' לדברי הראשונים שהתירו לקנות מהנכרי לאחר השמיטה, הא כיון דקיי"ל כמ"ד אישר, הרי דלומר אנא נסיבנא מינך אחר השביעית אסור אע"פ שעושה כן הנכרי לצורך עצמו. אולם באמת שאין זה קושיה כלל דע"כ ראשונים אלו לא ס"ל לאיסורא בזה, שהרי התוס' (בב"מ ז.) והרא"ש (שם ס"ז) כתבו להקשות לשיטתם שאסור לומר לעכו"ם לעשות מלאכה אפי' בשל עצמו מדין חרוש בה טבאות, ולא כתבו לתרץ דבאמת קיי"ל לאיסורא, ע"כ דס"ל דלא פליגי המ"ד. וע"ע בדרך אמונה (פ"ח ה"ח באוה"ל ד"ה מחזיקים) שכתב להוכיח דכן ס"ל לסמ"ג (מצוה קעה) שהרי פסק שמותר לומר חרוש בה טבאות, ע"כ דס"ל דלא פליגי הני אמוראי ולא באו אלא לפרש לשון המשנה.

**ובחוט** שני (שביעית עמו' תיז) ראיתי שכתב לישב ע"פ המבואר בגמ' בב"מ (קז:): דזמן הזריעה הוא בחודש חשון, נמצא דיש חודש שלם בשנה השמינית לחרוש את הקרקע בהיתר, ואין ישראל נהנה ממלאכת הנכרי שעשאה בשביעית.

**ולמעשה** בחוט שני (שם) כתב לאסור מהטעם הנ"ל. אולם למעשה נראה שיש להקל בזה והוא ע"פ המבואר לקמן (בענין אמירה לעכו"ם לצורך עצמו) דרוב הראשונים ס"ל

נכרי שיתנה עם הנכרי שיספק לו כך וכך פירות, והישראל יקנה ממנו. או שיאמר הישראל לנכרי שיספק לו פירות ולא יזכיר לו כלל שיעבוד בשבילו.

**משנה** בשביעית (פ"ד מ"ג) חוכרין גירין מן העובדי כוכבים בשביעית אבל לא מישראל, ומחזיקין ידי עובדי כוכבים בשביעית אבל לא ידי ישראל, ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום. ופירש הר"ש שם: חוכרין, מקבל עליו בכך וכך כורין לשנה שדה חרושה בשביעית לזורעה למוצאי שביעית, אף על פי שגורם לנכרי לחרוש בשביעית. עכ"ל. וכ"כ הרא"ש שם וז"ל: מקבל שדה מן הגוי בכך וכך כורין לשנה ומתנה עמו בשביעית שימצאנה חרושה למוצאי שביעית, שבשביל עצמו חרשה הגוי כדי שיוסיפו לו בדמי חכירותה. עכ"ל. הביא דבריו המהר"י קורקוס (פ"א ה"ג).

**וכן** מבואר בתוספתא (שביעית פ"ג ה"ז) המקבל שדה מן הנכרי, פוסק עמו ע"מ שהנכרי (זורעה) חורשה. {כ"ג בחסדי דוד שם, אולם שם כתב דהתירו כן רק מפני חיי נפש, ולדבריו אדרבה אין ראייה כלל מהתוספתא להתיר לעשות כן לכתחילה. ועוד שלפי גירסא זו מבואר שדוקא חרישה התירו אבל לומר לנכרי לזרוע הדבר אסור}.

**וברמב"ם** (שמיטה ויובל פ"ח ה"ח) כתב בזה"ל: וחוכרין מהן גירין, לפי שאינן בני חיוב כדי לקנוס אותן. ע"כ. ומדכתב הרמב"ם טעם זה מבואר דס"ל דכוונת המשנה הוא דוקא באופן שחפץ הישראל לחכור ממנו הנירים אחר השמיטה ובשמיטה לא דבר עמו הישראל ע"ז כלל, וע"כ אם בעל השדה ישראל קנסו שלא יחכור ממנו הישראל כדי שלא יהנה ממעשה איסור של ישראל, וכמו שפסק הרמב"ם (שם פ"א ה"ג). אבל כאשר זורעה הנכרי לא שייך לקונסו וע"כ מותר לקנות

(ח"א סי' לח). אולם בגר"א הנ"ל מבואר דגם עבודה מותרת בזה"ז.

**ועוד** היה מקום להתיר מטעם דכיון שעושה העכו"ם בשלו ואין שם ישראל עליו כלל, אין לאסור אפי' שעשהו אדעתא דישראל. כמבואר במשנ"ב (רנב ס"ק כג) לגבי מנעלים, שכיון שיש אפשרות בידי הנכרי למכרם לאחרים אין נקרא שם ישראל עליו. וכן מבואר ברמ"א (ס"ס שז) שמותר לקנות גבינות מעכו"ם שעושה הגבינות בשבת, אע"פ שעושה כן אדעתא למוכרם לישראל. ועיין בשו"ע הרב (שם סעיף לה) שכתב דאפי' אם מתנה עמו שיעשה כן בשבת עבורו שרי.

**אולם** זה אינו, שהרי מבואר במשנ"ב (ס" תקטו סק"א) דאפי' באופן שהביא הגוי חפץ כדי למכרו בעיר שרובה ישראל אסור לישראל להינות ממנו, כמבואר בס"י רעו לגבי נר דל"מ קציצה, כיון דס"ס עושהו לצורך ישראל שיהנה ממנו. ובביאור הלכה (שם ד"ה דורות) האריך בזה לחלוק ע"ד החיי אדם (כלל ק ס"ט) שדימהו לדין קצץ שמבואר במג"א (שם סק"ג) מותר, דהא מבואר בסוגיא (עירובין מ.) גבי ליפתא דכיון דקחזי דקמפשי ומייתי אסרינהו, אע"פ ששם מדובר במכירה, ע"כ דכיון דעכ"פ הביאו כדי שיהנה ישראל ביום טוב אסור. וק"ו הוא דאם שם שרק עושה הבאה מחוץ לתחום אסור וכ"ש כשעושה מלאכה גמורה בשביל ישראל שאסור. ומה שמבואר בס"י רנב גבי מנעלים שמותר כתב הבאה"ל דאיירי דוקא בעיר שרובה עכו"ם שאז אינו עושה בשביל ישראל. עיי"ש עוד שהאריך להוכיח מדברי הראשונים דל"מ קציצה ולא כמג"א, וגם אם מהני מ"מ במכירה שחפץ שיגיע שכרו מיד גרע מקציצה. וכ"כ בכה"ח (שם אות א) וכתב דכן מוכח מהמשנה מסכת מכשירין (פ"ב מ"ו) מצא בה ירק נמכר אם רוב עכו"ם לוקח מיד וכו', וכתב ע"ד החיי

שמותרת האמירה לנכרי כאשר הנכרי עושה מלאכה בשלו, ומה שמבואר בב"מ (ז. דאסור לומר חסום פרתי היינו משום דאיירי באופן שהפרה של ישראל, וכמו"ש הרמב"ן הרשב"א והריטב"א והנמוק"י ושאר הראשונים בסוגיה שם. ושם ביארנו בס"ד שכן נראה דעת הש"ך, וכ"כ להדיא המנחת כהן בדעת השו"ע (שז סכ"א). ואף לחולקים אפשר דלא אסר השו"ע אלא כאשר ישראל נותן לעכו"ם את חפצו בידים שאז נראה העכו"ם כשלוחו, ולא כאשר רק אומר לעכו"ם לעשות בשלו.

**וב"ש** אם ננקוט כדעת הסוברים דלמ"ד יש קנין לעכו"ם יש לדון שדהו של עכו"ם באר"י כשדה חו"ל, {ודלא כחזו"א שביעית (ס"א) דגם למ"ד יש קנין יש קדושה בארץ} ומותרת אף העבודה בשדה העכו"ם כמבואר בתוס' בגיטין (סב.) ובשו"ת מהרי"ט (ס"י מג.). ומבואר בליקוטי הגר"א (י"ד שלא סק"ו) דבזה"ז דשביעית דרבנן קי"ל כמ"ד יש קנין, ובה ישב דעת רש"י שכתב בסנהדרין (כו.) דיכול לומר אגיסטון אני בתוכה, דהיינו שהוא שכיר בשדה של עכו"ם, וכבר הקשו ע"ד התוס' שם דהא קי"ל כמ"ד אין קנין ואסור העבודה בשדה העכו"ם, אולם רש"י ס"ל דבשביעית בזה"ז קי"ל כמ"ד יש קנין. {וע"ע אורל"צ (שביעית מבוא ענף ו) שכתב לבאר בדרך אחרת הא דלא נהגו לשמור קדושת שביעית בפרות עכו"ם אף דקי"ל אין קנין, משום דלגבי קדושת השביעית נהגו כמ"ד יש קנין, ומשום כך כתב שם דעבודה אסורה בשדה העכו"ם. וכמה אחרונים נקטו בדעת הב"י דאסורה העבודת ישראל בשדה העכו"ם דהגם שכהשדה בידי הנכרי יש קנין, מ"מ אין זה אלא לענין הפקעת הקדושה מהפירות ולא מגוף הקרקע, וכמו"ש בשו"ת ר"ב אשכנזי (ס"א), ובגר"ח (ביכורים פ"ב הט"ו), והגרש"ז אורירבעך במעדני ארץ (ס"י ט) ובמנחת שלמה

**אולם** מצד עצם הקציצה אין להתיר, שהרי מבואר בבב"י (סי' רמז ד"ה כתב מהר"י אבוהב) ובמשנ"ב (שם סק"ג) דכל ההיתר בקציצה הוא דוקא כאשר אינו אומר הישראל לנכרי שיעשה כן בשבת.

**ולענין** איסור הנאה, כיון דאין איסור אמירה אין איסור הנאה, ואין לדמותו לסירוס המבואר בב"מ (ז:): דגזרו שלא יהנה הישראל, וכן נפסק באבה"ע"ז (שם), דשם איירי כשהבהמה של הישראל. ובל"ה כיון שהוא איסור דרבנן מבואר בשו"ע (סי' שכה ס"ח) דאין לאסור אלא לאותו אדם ולא לאחרים. וכ"פ להתיר בשו"ת משנת יוסף (ליברמן ח"ה סי' ל).

**לסיכום** יוצא דיש כמה צרופים להתיר האמירה. א) דעת הרבה אחרונים לפסוק דיש להתיר האמירה בשאר איסורים דרבנן, ואף בשביעית כתב הנחפה בכסף דיש להתיר. ב) דעת הפוסקים האבעיא לקולא. ג) דעת המתירים כאשר החפץ הוא של הנכרי. ד) דעת הסוברים דיש קנין בזה"ז. ודעת ספר התרומה דקיי"ל דיש קנין גם בזמן הבית. ועיין חזו"א (סי' י"ט) כתב דהסומכים על בעה"ת יש להם ע"מ שיסמוכו. ועכ"פ לא נפיק ממחלו' הפוסקים שהותרה האמירה. ה) דעת המקילים במכירה יותר מקציצה.

**אולם** הטוב ביותר הוא שיאמר הישראל לספק נכרי שיתנה עם הנכרי שיספק לו כך וכך פירות, והישראל יקנה ממנו, משום שבכך נרויח שני דברים, גם דעת החו"י (סי' מט) שאמירה לאמירה מותר {אולם י"ל דאם המצוה שהארץ תשבות יש לאסור בשביעית גם בכה"ג, ויל"ע בזה}. וגם דבכה"ג יש לדמותו למש"כ השו"ע (שו"ס"ג) שמותר לומר לעכו"ם בער"ש קנה בשבת ואני יקנה ממך לאחר השבת. ושם כתב המשנ"ב (סק"ג) בשם הא"ר שאפי' אם מבטיחו שיקנה ממנו מותר.

אדם דאפשר דגם כוונתו דוקא בעיר שרובה עכו"ם, וסמך על המעיין.

**ולפי"ז** ה"ה כאן גבי שביעית כיון שדעתו למכור לישראל בשביעית עצמה, ויש רוב ישראל בארץ אין להתיר מטעם זה.

**שוב** ראיתי בשו"ת הר הכרמל (סי' טז ד"ה ומיהו) שכתב להדיא להתיר ע"י מכירה, והטעם כתב דדוקא במביא דורון שלא סמכה דעת העכו"ם שיביא לו הישראל שכר ע"כ, ואם בכז"ז הביאו עושה כן משום שהישראל מכירו או אוהבו, ונראה כשלוחו, ורק בקצף אמרינן דאדעתא דנפשיה קא עביד. משא"כ במכירה שכל עסקו ומחיתו של העכו"ם הוא בכך ומוכר למי שזדמן לכל המרבה במחיר, חשיב שעושה כן אדעתא דנפשיה, ואפי' אם ציווה הישראל להביא לו פירות מ"מ כיון שאין הציווי אלא על ההבאה ולא על קטיפת הפירות, והנכרי היה עושה כן בלא הישראל אין לאוסרו על הישראל. וגם לא שייך לגזור שמא יאמר לו בכה"ג שכל עשיית העכו"ם היא אדעתא דנפשיה. ועדיף טפי מקציצה ששם אינו בטוח על שכרו משא"כ כאן אם לא ישלם לו הישראל ילך ויתבענו העכו"ם, ועוד שיודע שהישראל להוט אחר הדבר ביו"ט ויודע שישלם לו כדי שלא ימנע מלתת לו פעם אחרת. ע"כ תוכן דבריו. הרי דפליג ע"ד הביאור הלכה. {יעו' בביאור הלכה שם ריש הסימן שהביא דברי ההר הכרמל, וכתב שאין בספר מצוי תחת ידו}. ועיי"ש עוד שכתב דאדרבה מליפתא יש להביא ראייה, דמדלא אסר להו רבא כדי שיעשו, ע"כ דלא אסר להם מצד המכירה אלא משום ההבאה מחוץ לתחום שא"צ להמתין ביה כדי שיעשו.

**ומ"מ** לדברי ההר הכרמל יש עוד סיוע למנהג שנהגו לומר לעכו"ם שיקנה ממנו בשביעית, כיון שהדבר נעשה ע"י מכירה.

**ובמהרש"ם** (ח"ג סי' עב) הביא בשם שו"ת בשמים ראש (סי' שלד) שכתב לאסור קציצת אילן ע"י נכרי משום דאמירה לעכו"ם לא גרע מגרמא כמבואר בחו"מ (סי' שפח) ובש"ך שם (ס"ק סה) שמוסר מותר להורידו לבור שימות שם, או להורגו ע"י נכרי. {ואם הקציצה היא לצורך מקומו יש להתיר ע"י נכרי, כמבואר בבשמים ראש שם. ועיי"ש שהביא שבשו"ת ספר יהושע (סי' סא) האריך להוכיח דבאמירה לעכו"ם ליכא משום גרמא. וע"ע בשו"ת בית שערים (י"ד סי' עה) שג"כ הרבה להוכיח דאמירה לנכרי גרע מגרמא, שהרי בגמ' בב"מ לגבי חסימה מבואר דבהרביץ לה ארי מבחוץ הוי חסימה מעלייתא, ואילו באמירה לעכו"ם נשארה הגמ' בספק}.

**ובשו"ת** שם אריה (י"ד סי' כז) כתב לתמוה על מש"כ ר"י החסיד בצוואתו (אות מד) וז"ל: אילן העושה פירות ב' פעמים בשנה, יש לקצצו מיד, ואין להניחו כלל, עכ"ל. ותה ע"כ בשם אריה הא מדאו' אסור משום בל תשחית. וכתב לתרץ באחד מהדרכים, דר"י החסיד איירי ע"י נכרי, וס"ל כדעת הראב"ד דשרי אמירה לנכרי בשאר איסורים. {ועייין בספר מנחת אלעזר (ח"ג סימן יג) שכתב לישב דכיון דרר' יהודה החסיד צווה כן מסוד ה' ליראיו, ממילא הוי קציצה לצורך. ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ג יור"ד סימן רלג) כתב להתיר מטעם דיש לאילן דין רודף. ע"ע בספר שבעים תמרים (סי' נב) שכתב להצדיק דברי ריה"ח, ושם (אות טז) כתב דלרווחא דמילתא יקצצנו ע"י נכרי}.

**ולמעשה**, הטוב ביותר שיאמר לנכרי שאין הוא רוצה שיעשה כן בשליחותו, כמו"ש בשו"ת הר צבי (או"ח סי' קא-קב), כיון שמצינו לעוד אחרונים שהחמירו בדבר, כמבואר בערך שי (סי' קטז) ובשו"ת אמרי נועם (ח"ב סי' ג).

**עוד** עצה שכתבו האחרונים בשם הגריש"א שיאמר הישראל לנכרי שישפק לו פירות ולא יזכיר לו כלל שיעבוד בשבילו. וכ"כ בספר שמיטת קרקעות (עמו' קו) בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל. והטעם בזה הוא משום שיכול הנכרי לקנות פירות חו"ל ולמכור לישראל.

**אך** פעמים שאין הדבר אפשרי כ"כ, כגון באופן שמחיר הפירות של חו"ל עולה הרבה יותר מחמת ההוצאה של הובלת הפירות, וגם משום שהגוי הסרסור גם צריך להריוח, ואין זה ודאי שיקנו כמות כזו במחיר גבוה, ולקמן יתבאר בע"ה בשם האחרונים דבכה"ג ל"ח שעושה כן אדעתא דנפשיה.

ה. במהובב סכנה, כגון הנגזר לקצוץ אילן העושה פרי, יש להתיר לעשותו ע"י נכרי.

**מצינו** בפוסקים שהתירו לקצוץ אילן העושה פירות ע"י שאומר לעכו"ם לעשותו. כמבואר בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' עו) ובשו"ת טטו"ד (תליתאה ח"ב סי' ח).

**אמנם** מצינו בשו"ת אבני צדק (י"ד סי' מה) שכתב לאסור אף ע"י נכרי משום דיד פועל כיד בעה"ב כמו"ש במחנ"א (סי' יא), וע"כ כתב שצריך להקנות לנכרי את האילן. אך יעו' בהליכות עולם (ח"ז עמו' רז) שהביא בשם שו"ת נטע שורק (סי' מב) שכתב שלא כתב כן המחנ"א אלא באופן ששוכרו כשכיר יום, ולא כששוכרו לקציצת אילן. גם בשדי חמד (מערכת א כלל קמו) כתב להביא הרבה אחרונים שחלקו ע"ד המחנה אפרים.

**וע"ע** בשו"ת זקן אהרן (או"ח סי' טז) שכתב לאסור לעשות מלאכה ע"י נכרי בשבת כאשר נותנים לו אחר השבת שכר ע"כ, משום דחשיב כשלוחו לדעת המחנ"א, ואמרינן ביה יד פועל כיד בעה"ב. אולם יעו' בחזו"ע (שבת א עמו' צז) שהביא להקת פוסקים שכתבו לחלוק ע"ד המחנ"א.

את התרופה משלו, או שהרופא היהודי יקנה לו את התרופה קודם השבת.

**ודעת הר"י בתוס' (שם)** דיש לאסור גם בדישה של נכרי, דלא דמי לנבילה שמותר לתת לעכו"ם, כיון שנבילה יכול הישראל לתת לעכו"ם בפיו, משא"כ לתת לו בשר או לחסום שאין הישראל יכול לעשות כן בעצמו אסור. וכ"כ הרא"ש שם (פ"ז אות ו), ובתוס' רבנו פרץ (שם). וטעמם כתבו האחרונים דס"ל דאמירה היא מדין שנראה כשלוחו וע"כ ס"ל דמטעם זה יש לאסור גם כאשר עושה הנכרי בשלו בציווי הישראל.

**וכ"כ** כמה אחרונים לבאר דברי הרא"ש דס"ל לאסור גם בפרת העכו"ם בשל העכו"ם, וכמו"ש במלבושי יו"ט (שם אות ט) והשער המלך (שכירות פ"ג ה"ג). ולדבריהם לשו"ע (ש"ז סכ"א) שפסק כהרא"ש כמבואר בב"י, אסור אפי' בעושה העכו"ם בשל עצמו, ולדעת הרמ"א שהביא דברי ההגהות מרדכי (סי' תנט) שמותר לומר לו עשה מלאכתך משום דפליג על הרא"ש והתיר בשל עכו"ם, או דס"ל דאין כאן מחלו' ולכו"ע שרי כשעושה כן בשל העכו"ם. וכ"כ במטה יהודה עייאש (סק"ד).

**ובשער המלך (שם)** כתב להוכיח כן דלדעת ר"י יש לאסור אף בפרת עכו"ם בשדה העכו"ם, מדכתבו התוס' (שם) להקשות ע"ד ר"י, וז"ל: ומהירושלמי דהנזיקין גבי מחזיקין ידי נכרי בשביעית דקאמר דא"ל חרוש בה טבאות ואנא נסיבנא לך מינך בתר שביעית, אור"י דאין ראייה דהתם לפי שהתחיל כבר לחרוש מפני דרכי שלום. ע"כ. מבואר דס"ל לתוס' דאפי' שאין הישראל נותן לנכרי כלום אסור. ואין לחלק ולומר דכיון שהישראל אומר לו שיקנה ממנו לאחר השמיטה חשיב שעושה כן בציווי הישראל, שהרי כיון שיכול הישראל לחזור מדבריו אינו אלא פטומי מילי בעלמא ואין לאסור מחמת כן.

ו. מותר לומר לעכו"ם שיעשה למורך עצמו מעשה של איסור האסור לישראל, כאשר החפץ הוא של הנכרי.

**בגמ' בב"מ (שם)** נסתפקה באמר לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה. ושם פרש"י דוש בה דישה שלך. ובר"ן (שם) כתב לבאר דברי רש"י, דאם היתה הדישה של הישראל היה אסור אף בבהמת עכו"ם, ומזה שהעמידה הגמ' בפרתו של ישראל, ע"כ דאירי בדישת עכו"ם. מבואר דס"ל לר"ן בדעת רש"י דרק כאשר הפרה של הישראל אסור אבל בפרת עכו"ם בשדהו של העכו"ם מותרת האמירה. וכן הוא דעת הנמוקי יוסף (שם נג. מדפי הרי"ף) והר"ן (שם ד"ה מהו) דאסור החסימה בפרת ישראל אפי' בדישת עכו"ם, וכתבו לבאר דברי המכילתא 'כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא תעשה חברך ולא יעשה הגוי מלאכתך וכו' לא תעשה אתה ולא תעשה חברך אבל יעשה גוי מלאכתו' דוקא כאשר הפרה של הישראל שאז מתייחס המעשה לישראל.

**וכן** כתב הרמב"ן (שם ד"ה דהא) להעמיד הסוגיה בתבואה של הישראל או כאשר הפרה של הישראל, דבשל העכו"ם כיון שאין לישראל הנאה שרי.

**והריטב"א (שם)** בשם הרמב"ן כתב להעמיד הסוגיה באופן שגם הפרה של הישראל וגם הדישה של הישראל, אבל בדישת העכו"ם מותר אפי' בפרתו של הישראל. וסיים הריטב"א וכתב 'שהרי מותר הרופא וכל אדם לומר לגוי שיבשל או שיעשה סם פלוני לעצמו בשבת וכן המנהג פשוט בכל ישראל לרופאים'. וכן הוא דעת התוס' שם (ד"ה חסום) דמותר לומר חסום פרתי ודוש בה דישה שלך. והרשב"א (ד"ה חסום) בשם הראב"ד. וע"ע בשערי תשובה שכתב בשם שו"ת הב"ח החדשות (סי' ב) שכתב להתיר לרופאים יהודים לתת מרשם לחולה עכו"ם אם העכו"ם עושה

החשש הוא שמא יעשה בעצמו, אין לאסור אלא באופן שהישראל נהנה.

**אולם** בש"ך (יו"ד רצו ס"ק ד) כתב דלדעת השו"ע כל שהבהמה של הישראל אסור אפי' שאין לישראל הנאה כלל. והוכיח כן מדין סירוס שאסור אפי' שאין לישראל הנאה, ושכן פסק השו"ע (אבהע"ז סי' ה ס"ד). משמע מדברי הש"ך שאם אין החפץ של הישראל אין לאסור. וכ"כ האליה רבה (שו"ס"ק מז) לדייק מדברי הש"ך. {אולם יעו' בדרך אמונה (כלאים פ"א ה"ג ד"ה ומותר) שכתב לבאר בדעת הש"ך דס"ל דלצורך ישראל אסור בכו"א}.

**וכ"כ** במנחת כהן (משמרת השבת שער א פ"ט) בדעת השו"ע דלא אסר אלא כשעושה בשל ישראל אבל בשל עכו"ם גם לשו"ע שרי, וגם הרא"ש לא אסר אלא רק כשעושה בשל ישראל. וכ"כ הגר"א (ס"ק מג), וכ"פ המשנ"ב (ס"ק עג).

**ובאמת** שכן מוכח מדברי השו"ע (שם) שכתב אסור לומר לעכו"ם לסרס בהמה שלנו. משמע דבהמה של הכותי עצמו שרי.

**אמנם** מצינו לט"ז שכתב (יו"ד שם ס"ק א) לבאר בדעת השו"ע שהתיר לומר לנכרי לזרוע לו כלאים, דהיינו דוקא כשעושה הנכרי לצורך עצמו, וכתב שכן מבואר במהר"י קורקוס (כלאים פ"א ה"ג). אולם המעיין בדברי המהר"י קורקוס יראה שלא כהבנת הט"ז, דז"ל הכס"מ שם: והר"י קורקוס ז"ל תירץ דה"ק ואסור לזרוע כלאים לנכרי פירוש אפילו בשדה של נכרי דהא בארץ קיימינן ואין קנין לנכרי, ודכוותה מותר לומר לנכרי שיזרע כלאים בשדהו של נכרי, כיון שהזרוע נכרי וקרקע של נכרי לא אסרו, ואף אם הוא בשליחות ישראל ולצרכו מותר. ע"כ. הרי להדיא שהתיר אף האמירה. שוב מצאתי

**וע"כ** בשער המלך (שם) להוכיח מדברי הלבוש (סי' שה) שכתב בזה"ל: אסור לומר לגוי בשבת הילך בשר זה ובשל אותו לצרכך, ואפילו אין מזונותיו עליו, שכיון שהוא נותן לו את הבשר על מנת לבשלו, אף על פי שמקנהו לגוי נראה הגוי כשלוחו לבשל, אבל מותר לומר לו עשה מלאכתך. עכ"ל. משמע מדבריו דגם כאשר גם הבהמה של העכו"ם וגם שדהו של העכו"ם אין לאסור לדעת ר"י והרא"ש אלא רק כאשר נותן לו בידים כמו בקח בשר ובשל לצורךך, ולא כשהגוי עושה בשלו ע"פ צווי הישראל.

**ובשו"ע** (שו"ע סעיף כא) פסק דאסור לומר לעכו"ם הילך בשר ובשל לצרכך, אפי' אין מזונותיו עליו. משמע שאע"פ שאין הנאה לישראל ג"כ אסור כל שעושה בשל הישראל. ומקורו מדברי הרא"ש (שם). והרמ"א כתב שמותר לומר לעכו"ם לעשות מלאכתו. ומקורו מדברי ההגהות מרדכי (סי' תנט) שכתב להוכיח מכמה מקומות שכל האיסור הוא דוקא כשיש לישראל הנאה, ובחסום פרתי טעם האיסור הוא משום שהנכרי מוסיף לישראל שכר ע"כ שאינו צריך להאכיל את פרת הישראל.

**ובמג"א** (שו"ע ס"ק כט) שהביא בשם הראשונים דאיירי שיש לישראל הנאה מפני שמרבה שכר בזה שא"צ להאכילה. וכתב המג"א שם עוד, דה"ה באומר לו קח בשר ובשל לצרכך אסור דכיון שנתן לו לאכול ע"כ יש לישראל הנאה בכך ונח לו שיאכל. ולדבריו יצא דדעת השו"ע לאסור רק כשיש לישראל הנאה, או כאשר החפץ של הישראל. וכ"כ בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' כה) דגם לרש"י דאסור חסימה אף בשדהו של עכו"ם, זהו דוקא כשיש גם לישראל וגם לנכרי הנאה, וישב בזה קו' התוס' שם ע"ד רש"י. יעו"ש. ובטעם הדבר כתב בשו"ת מהר"ם שיק (שם) דכיון דכל



**ועוד** יש לדעת, בדמקום שאסור לישראל לתת בשר או חפץ לנכרי שיעשה כן לעצמו, זהו אפי' במקום שהישראל מקנה החפץ לנכרי בקנין גמור, כמבואר בגר"ז (שז סעיף לה) וז"ל: אבל אסור לישראל לומר לו (לעכו"ם) טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת ואפי' אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו כגון שאומר לו טול בשר זה ובשל אותו לצרכך בשבת וכו' עכ"ל. וכן משמעות המשנ"ב (ס"ק עג). וכ"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' קמח). ועיי"ש שיצא לאסור מטעם זה להוציא זבל לפח והנכרי לקחו ושורפו בשבת, דיש לדמותו להילך בשר זה ובשל אותו לצרכך.

**וצריך** לומר דלא שייך כאן 'ודבר דבר' והוא משום דכיון שהמעשה מותר לא שייך בו דין אמירה. כ"כ האחרונים.

**מסקנה** דמילתא, דלדעת ר"י והרא"ש להבנת השעה"מ והמלבושי יו"ט יש לאסור אפי' בפרה של עכו"ם בשדהו של הנכרי. וי"א שכן הוא דעת רש"י. ולדעת הלבוש לפי הבנת השער המלך גם לר"י אין לאסור אלא דוקא כאשר הישראל נותן לו את חפצו בידים. ולדעת הרמב"ן והנמוקי" ועוד ראשונים דאין לאסור אלא דוקא כאשר הפרה של הישראל. ולדעת הש"ך והמנח"כ כן הוא ג"כ כוונת התוס' והרא"ש. ולדעת הרשב"א והריטב"א בשם הרמב"ן דאין איסור אף בפרתו של הישראל כל שהדישה היא בשל הנכרי.

**תבלינים.** כתב השש"כ (פרק ל סעיף לז) בשם הגרש"ז שאפי' משתמש העכו"ם בכיריים ובתבלינים ובגפרורים של הישראל שרי, כל שמבשל בשל עצמו לצורך עצמו, כיון שעושה כן מעצמו. ועיי"ש (הערה קכד) שהסתפק כאשר א"ל הישראל מפורש שישתמש במים ובתבלינים.

בשו"ת מהר"ם שיק (סי' או"ח קל) שכתב להעמיד דברי המהר"י קורקוס באופן שכבר התחיל העכו"ם לזרוע דומיא דמחזיקים ידיד העכו"ם בשביעית ולא כשמצווהו קודם לכן.

**אך** דיש להקשות לכאן ע"מ שפסק השו"ע באו"ח דאסור לתת בשר לנכרי, ממה שפסק השו"ע ביו"ד הלכות כלאים (סי' רצו הראשון ס"ב) שמתור לומר לנכרי שיזרע לו כלאי זרעים בשדהו של העכו"ם משמע דבשל העכו"ם שרי. וכן פסק השו"ע (באהע"ז סי' ה ס"ד) דאסור לומר לעכו"ם לסרס בהמה שלנו, משמע שלסרס הבהמה שלו מותרת האמירה. וכבר הקשה כן הגר"א באבהע"ז (שם). ובאחרונים כתבו לבאר שאפשר דהשו"ע ס"ל לדינא דכאשר הנכרי עושה משלו בשל עצמו שרי וכמו"ש בהלכות כלאים, רק דס"ל כמו שכתב השעה"מ בדעת הלבוש דכל מה שאסור לדעת הרא"ש הוא דוקא כאשר הישראל נותן לנכרי שיעשה כן בשלו, וע"כ בהילך בשר זה כיון שהישראל הוא זה שנותן לנכרי אסור אפי' הבשר של הנכרי, אבל בכלאים כיון שאין הישראל נותן לו כלום שרי. וההוכחה לכך שהרי בב"י בסי' שז מבואר שמקור הדין שאסור לומר הילך בשר הוא מדברי הרא"ש ואם ס"ל דיש לאסור בכו"א למה לא ציין לדברי הר"י שמבואר בדבריו שבכו"א אסור מדהקשה מחורש בה טבאות וכמו"ש להוכיח השער המלך הנ"ל, ע"כ דס"ל דכל האיסור הוא רק כשנותן לנכרי, וע"כ הזכיר רק דברי הרא"ש שלא הזכיר בדבריו לדינא דחרוש בה טבאות כלל.

**איברא** דיש לדחות ולומר דהשו"ע לא סבירא ליה לחלוק זה, ורק לגבי שבת דחמירא כתב להחמיר אפי' כשעושה בשלו, ולא בשאר איסורים.

חפץ פלוני לעצמך ואם אצטרך אקחנו ממך ביתר כדתניא גבי חמץ וכו'. הרי להדיא שהתיר אף שהישראל נותן לו מעות. וכ"כ להדיא בגר"ז (סעיף י) שמותר לתת לנכרי מעות בהלוואה, ואח"כ יחזור הישראל ויקנו ממנו אחר השבת כפרעון חוב. וכ"כ בתורת שבת (סק"ה).

**אכן** דעת האליה רבה (ס"ק מז) והביאו המשנ"ב (ס"ק עד), דאף מער"ש אסור לומר הילך בשר זה ובשל לעצמך.

**וסייעתא** לדברי הא"ר הוא ממש"כ הרא"ש (שם) בשם רב סעדיה גאון שאסור לומר לנכרי בער"ש הילך מעות וקנה בשבת, והוכיח כן מדין חסימה שאע"פ שהחסימה נעשית רק אחר האמירה אסור. ולכאור' לרא"ש שאסור בחסימה גם בדישה של העכו"ם משמע שגם בקנה בשבת יהיה אסור גם כשהנכרי קונה לעצמו, הרי דס"ל לרס"ג דאסור אף קודם השבת. כן כתב בתהלה לדוד (שם). אולם כתב דיש לדחות דרס"ג עצמו י"ל דס"ל דכל האיסור הוא רק בדישה של הישראל.

**וראיתי** במשנ"ב הוצאת עוז והדר (הערה סד) שכתבו לחלק דאפשר דגם הא"ר לא איירי אלא בבשר דכיון שחפצו של הישראל נמצא בידי הנכרי נראה הנכרי כשלוחו ואסור. אבל בהילך מעות כיון שהמעות נתנו לו בהלוואה ואין החפץ של הישראל עצמו בידי הנכרי שמא גם לא"ר שרי.

ז. יש אומרים שאף במקום שההפין של הישראל, מ"מ אין לאסור אלא כשאומר לו כן בשבת אבל אם אומר לו קודם השבת הדבר מותר, ויש אוסרים גם בזה.

**בתהלה** לדוד (שז סק"ג) כתב שאף במקום שהחפץ של הישראל, מ"מ אין לאסור אלא כשאומר לו כן בשבת אבל אם אומר לו קודם השבת הדבר מותר, והוכיח כן דאל"כ דברי השו"ע סתרון אהדדי, שהרי פסק השו"ע בסעיף ג שמותר לומר לנכרי מערב שבת שיקנה חפץ לעצמו ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת. ולכאור' מאי שנא מהילך בשר זה ובשך אותו לצרכך שאסור משום שאין הישראל יכול לעשות כן, ע"כ דיש לחלק בין מקום שאומר לו כן בשבת שאז אסור לבין מקום שאומר לו כן רק בער"ש כמו בסעיף ג שהדבר מותר. ולא שייך לתרץ דכאן איירי כאשר הנכרי קונה מכספו דהא השו"ע בריש הסעיף כתב אסור ליתן לא"י מעות מער"ש לקנות לו בשבת, ואח"כ סיים אבל יכול לומר לו קנה לעצמך, משמע דקאי ארישא דאיירי שנותן לו מעות. אולם יעו' ברמ"ג (א"א סק"ג) הביאו הביאור הלכה (ד"ה אסור) שכתב להסתפק באומר לו קנה לי האם האיסור רק כשנותן לו מעות או דכיון דהוי שבות דשבות יש להתיר בכו"א.

**וכן** מבואר להדיא בהגהות מימוניות (ו" אות ב) שהוא המקור לדין זה, וז"ל: ויש למצא היתר לומר לנכרי קח לך מעות וקנה

## בגדר מצות אכילת פירות שביעית לשיטת הרמב"ן

### שיטת הרמב"ן

**כתב** הרמב"ן בהוספות עשין על הרמב"ם עשה ג' וז"ל, מצוה שלישית שאמרה תורה בפ"ש (ר"פ בהר) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא לסחורה. וזה דבר תורה הוא כמו שאמרו באחרון של ע"ז (ב.סו.) נמצא פורע חובו בפ"ש, והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה. וכן במקומות רבים מן התלמוד. (בכורות יב.; ועיין סוכה מ.) בא כלשון הזה. ונכפלה זאת המצוה באמרו ית' (משפטים כג.) ואכלו אביוני עמך, שלא אמר לאביוני עמך תעזוב אותם בלקט ושכחה, אבל לשון אכילה מזכיר בהם הכתוב בכ"מ. והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה ע"כ.

**והנה** לא התבאר בדברי הרמב"ן מה גדרה של מצוה זו, האם כוונתו שהתורה צוותה לשמור על קדושת הפירות, ועיקרו של ציווי זה הוא שלילת הסחורה בפירות הללו ושלילת השימוש בפירות בהפסד, אבל לעולם אין ענין ומצוה באכילת הפירות. או דילמא דאדרבא כוונת הרמב"ן דבאכילת פירות שביעית מקיים מצוה גמורה שרצון התורה שיאכלו פירות הקדושים בק"ש.

### ביאור דברי הרמב"ן

**ולכאורה** נראה לומר, דאף לצד שישנה מצוה באכילת פ"ש נראה ברור שאין הגדר של מצוה זו שמחוייב לאכול דומיא דמצוה בלילה הראשון של פסח, דהתם הוא חיוב גמור שמחוייב בכל אופן ואינו נפטר מחיוב זה עד שיאכל. משא"כ בפ"ש שאם אין לו פ"ש אינו מחוייב לקנות ע"מ לאוכלן.

**וביותר** מזה י"ל שאין גדרה דומה אפי' לגדר חיוב ציצית, דשאני התם דכ"ז שאין לו ד' כנפות אינו מחוייב לעשות ציצית, מ"מ אם הולך עם בגד של ד' כנפות שפיר מחוייב חיוב גמור להטיל בו ציצית. משא"כ בפירות שביעית די"ל דאפי' אם קנה פ"ש לא חייבתו התורה לאכול באופן שלא יתקרב כלל, אלא אפי' יושב ונרקבים פירותיו לא עבר על איסורי שביעית. (וכמבואר לקמן מהחזו"א עפ"י הירושלמי).

**ונראה** לומר שגדר המצוה באכילת פ"ש לשיטת הרמב"ן היא, דנהי דאינו מחוייב לאכול, מ"מ אם אוכל מקיים מצוה באכילתו, דומיא דשיטת הגר"א במעשה רב (אות קפ"ה) שישנה מצוה באכילת מצה כל שבעה, דודאי שאין חיוב באכילה זו, אלא דכיון שאמרה תורה מצות תאכלו שבעת ימים י"ל שרצון התורה שיאכל מצות כל שבעה. וכן ה"ה נמי במצות שחיטה המבואר ברמב"ם בריש הלכות שחיטה מצות עשה שישחוט מי שירצה לאכול בשר בהמה חיה ועוף וכו' ע"כ. וכתב הכס"מ ע"ז כתב מי שירצה לומר שאינה מצוה שחייב האדם לעשותה עכ"פ כמו תפילין וציצית שופר סוכה ולולב ע"כ. וכ"ה ברדב"ז וז"ל ודקדק רבינו שאין מצוה זו מוטלת אלא על מי שרוצה לאכול בשר ויש מצות הרבה כיוצא בה ע"כ. אלא צ"ל שהיא מצוה קיומית ולא חיובית.

**וכן** ראיתי בספר דברי יוסף לרבי יוסף אלשקאר (ממגורשי ספרד לתלמסאן, בעדות ביהוסף) שכתב על הרמב"ם שם וז"ל שחיטה היא מצות עשה, אבל אין בה קום ועשה כמו סוכה ולולב וכדומה להם משאר המצוות,

באכילתן, וזהו לאו הבא מכלל עשה דבשילית הלאו מתקיים העשה. אמנם אין באכילת הפירות מצוה בקום ועשה. וכע"ז ראיתי בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' רל"ב) יעו"ש. (וכע"ז עיין בספר יסוד ושו"ש העבודה בהקדמתו שכתב שכל אדם שנו"ג כדון שולל בזה איסורי גניבה וגזילה ויש לחלק ואכמ"ל). אכן כ"ז צריך ביאור, דלא משכח"ל בכל איסורי התורה שאם לא עבר עליהם מקיים עשה, ואע"ג דהוי לאו הבא מכלל עשה לא מצינו דבכל להמ"ע אם לא עבר לעליו מקיים עשה, ומ"ש אכילת פ"ש לדעת הרמב"ן וצ"ב בזה.

#### ביאור ההוט השני בדברי הרמב"ן

**ומצאתי** בספר חוט שני (פ"ה הל"א) שביאר בשיטת הרמב"ן שאין מ"ע באכילת פ"ש, אלא כמש"כ רש"י בפסחים (כה): לענין אכילת מצה כל שבעה שכתב וז"ל שבעת ימים מצות תאכלו וגו' לא נפקא ליה קביעות חובה דהנהו לאו חובה ניהו, אלא מצות יאכל ולא חמץ, ואם רצה לזון שלא מחמץ ושלא ממצה הרשות בידו וכו' עכ"ל. ולמד מזה בחוט השני שאין מצוה בשאר הימים כלל, אלא שרצון התורה שלא יאכל חמץ, והעשה הוא על דרך השלילה. ודייק כן מהמג"א (סי' תרל"ט ס"ק י"ז) שכתב וז"ל מה שאין מברכין על מצה כל ז', היינו משום שאין מצוה באכילתו אלא שאין אוכל חמץ משא"כ בסוכה עכ"ל. וי"ל דזוהי נמי כוונת הגר"א שישנה מצוה באכילת מצה כל שבעה והיינו כנ"ל. וזהו ענין אכילת פ"ש, די"ל דכיון שהתורה כתבה בלשון עשה "לאכלה" ומיניה ילפי' ולא להפסד, אין הביאור דעצם האכילה היא מ"ע, אלא שבאכילתן מקיים עשה של ולא להפסד ולא לסחורה, דהיינו בצורת השלילה ולא בקום ועשה חיובי וכמשנ"ת בביאור השני שכתבנו.

**אכן** אין ראיותיו מחוורות, דמש"כ לבאר בשיטת רש"י שאין מצוה באכילת מצה

והוא שחובה על האדם לעשותם. ומצוות שב"ד מוזהרין על האנשים להכריחם לעשותם, כגון קיום נדרים. כמו שאז"ל מוצא שפתיך תשמור ועשית (דברים, כג, כד). ויש מצוות שהם נוהגות בדין הקרקע, כגון מעקה לגג ומזוזה לבית, אלא אינם באות לו לאדם דרך חיוב, אם קנית בית אתה מחוייב בהם ואם לאו אינך מחוייב בהם. גם כן מצוות שחיטה היא אפשרית לא חיובית, אם תרצה לאכול בשר למוד הלכות שחיטה ואח"כ תשחוט ותאכל, ואם לא תרצה לאכול בשר אין אתה מחוייב במצוות השחיטה. ולזה אמר בלשונו הקדוש מי שירצה, כלומר שאינו מחוייב לא מצד עצמו ולא מצד ב"ד עכ"ל. וה"ה נמי בפ"ש, דנהי שאין חיוב באכילתן, מ"מ אם אוכל מקיים בזה רצון התורה דוהיתה שבת הארץ לכם לאכלה.

**ובן** מצאתי בספר תורת הארץ להגאון ר' משה קליערס ז"ל (פ"ה, אותיות כ"ה - כ"ט) שביאר בשיטת הרמב"ן דאי נימא שישנה מצוה באכילת פ"ש צ"ל שהיא מצוה קיומית ולא מצוה חיובית, ודמי ממש לאכילת מצה כל שבעה לשיטת הגר"א שאינו מחוייב לאכול כלל ורק אם אוכל מקיים מצוה. משא"כ ציצית שאם לובש בגד של ד' כנפות מחוייב להטיל בו ציצית כחיובו בשאר מצות. והרמב"ם לא מנה מצוה זו, משום דס"ל דהוא לאו הבא מכלל עשה וכמשנ"ת בזה.

**ואפשר** לומר באופן אחר, דלעולם אין שום חיוב לאכול פ"ש, ובדליכא חיוב אין שיעור כזית וכדו'. אמנם י"ל שצוותה התורה שדרך השימוש בהן יהיה שלא בהפסד, וא"כ כשאוכלם בדרך אכילה מונח בזה שלא מפסידם ולא עושה בהן סחורה ומלוגמא, וא"כ רצון התורה באכילת פ"ש איננה ענין חיובי, אלא שלילת ההפסד והשימוש שלא כראוי, וכשאוכלם כדינם מקיים בזה רצון התורה שלא הפסידם, אבל אין בזה ענין חיובי

אבל לעולם אינו מ"ע לאכול הפירות בקדושה ע"כ.

### שיטת המהרי"ט אלגאזי שישנו חוב באכילה פירוש שביעית

**וראיתי** במהרי"ט אלגאזי (חלה אות ב' ס"ק י"ד) שבאו שם הדברים מפורשים, שכתב דלדעת הרמב"ן לאכלה ולא לסחורה ולא לשריפה הו"ל מ"ע שחייבה תורה לאכול פ"ש, וכיון דקיי"ל בעלמא דסתם אכילה בכזית, ה"ה הכא דהמ"ע דלאכלה היא בכזית וכו' יעו"ש שהאריך בזה. ועיין במנ"ח (מצוה שכ"ט) ובבית רידב"ז (פרק ה' סק"ה) שנקטו דבפ"ש ישנו שיעור כזית יעו"ש. וצ"ב בדברי המהרי"ט א דלפי"ז הו"ל חיוב גמור כאכילת מצוה בליל פסח דשיעורו בכזית, וה"ה נמי דאם קונה פ"ש מחוייב לאוכלם שלא יפסדו מאליהם ולא זכרוהו הפוסקים והוא נגד הדין והסברא וצ"ע.

### שיטת האחרונים שאין מנחה באכילת פירות שביעית כלל

**והמהרי"י** עייאש בלחם יהודה (על סה"מ ע"ד הרמב"ן) כתב על דברי הרמב"ן והרשב"ץ וז"ל אינו ר"ל שהמצווה היא האכילה כמו אכילת מצוה, אלא בא לאסור הסחורה מכח לאו הבא מכלל עשה, שהעשה הוא על העובר לא על המקיים וכדמסיים העושה סחורה בהם עובר בעשה. וכ"כ בעל משנה למלך משמו בפ"ט מהל' שמיטה וכו' ע"כ. יעו"ש שהאריך לסתור דברי המג"א ויתבארו הדברים לקמן.

**וכן** בחזו"א (סי' י"ד סק"י) הבי"ד הירושלמי (פ"ח הל"ב, וכו' בתוספתא פ"ו הל"א) שכתב אין מחייבין אותו לאכול פת שעייפשה ולא קניבת ירק ולא תבשיל שנשתנה צורתו ע"כ. דלכאורה היה מקום לומר דדווקא פת שעייפשה אין מחייבין אותו לאכול אבל פת שראויה לאכילה מחוייב לאוכלה שמא ישהה

כל שבעה, אין הכרח לזה כלל, דרש"י ר"ל שאין חיוב באכילת מצוה כל שבעה כמו בלילה הראשון ואם רצה לזון שלא מחמץ ושלא ממצה הרשות בידו, אכן אם אוכל מצוה ודאי שישנו ענין חיובי ומצוה באכילה זו. הגע עצמך דאם אין ענין באכילת מצוה אמאי באכילת מצוה מקיים ולא חמץ טפי מאכילת אחרות. ובהכרח י"ל דבאכילת אחרות מקיים את שלילת החמץ, ובאכילת המצוה מקיים מצוה חיובית של אכילת מצוה (שאינו מחוייב בה אלא שהרשות בידו) וזהו הביאור האמיתי בדברי הגר"א במעשה רב (אות קפ"ה) שמקיים מצוה באכילת מצוה כל שבעה, דאל"כ אמאי באכילת מצוה שולל את אכילת החמץ טפי ממאכלים אחרים שאינם חמץ, ובהכרח שזו מצוה מעשית באכילת המצוה. וכן נראה ממשמעות דברי המשנ"ב בהלכות סוכה (סי' תרל"ט ס"ק כ"ד) יעו"ש היטב.

### בבירור השיטות אם ישנו חוב לאכול פירות שביעית לדעת הרמב"ן

**והנה** הרשב"ץ בספרו זוהר הרקיע (מצוה ס"ז) כתב וז"ל והרמב"ן הוסיף מצוה אחרת בזה, והיא האכילה לפ"ש וכו', וכן מצאתי אני סעד לזה במה שאמרו ביומא (פו:) במשל לשתי נשים שלוקות בב"ד אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית והיתה לוקה שלא אכלה אותם כדרך אכילה ועברה על מה שכתוב לאכלה ואין זה אכילה עכ"ל. והעתיק דבריו בספר חרדים (פרק נ"ז אות י"ט).

**ומבואר** בדברי הרשב"ץ דס"ל בדעת הרמב"ן דישנו עשה באכילת פ"ש, והראיה מיומא שלקתה על שעברה על העשה דלאכלה. ונמשך אחריו במגילת אסתר שכתב דלשיטת הרמב"ן נצטוונו לאכול פ"ש, אמנם לשיטת הרמב"ם לא חשיב אלא לאו הבא מכלל עשה לאסור סחורה ומלוגמא וכדו',

אכילות מקודשות, ומפורש בר"מ בשלהי תרומות ובכס"מ וברדב"ז (שם) ואם אינו אוכלה ומניחה לרקוב הוא נוהג בזיון הקודש וכמו שמפורש ברמב"ם (פ"ב מתרומות ה"יז) גבי תרומה שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחיה הרי זה חילול השם ע"כ.

**והוכיח** החזו"א מהירושלמי (פ"ז הל"א) דבשביעית אין איסור להניחן שירקבו מעצמן וא"כ שאני תרומה ומע"ש משביעית בדעת הרמב"ן בב' ענינים, דבתרומה אסור להניח שירקבו מעצמן ובשביעית שרי, וכן שבתרומה ומע"ש ישנה ברכה ובשביעית לא מצינו שתקנו חכמים ברכה באכילת פ"ש וכ"ז סימן וראה דחלוק העשה דאכילת תרומות ומע"ש דישנה מצוה באכילתן קיומית ולא חיובית לבין שביעית דאין מצוה באכילתן כלל, אלא שצוותה התורה שלא יפסידם והוי לאו הבא מכלל עשה גרידא, ומש"ה אין בהן ברכה ושרי להניחן שירקבו מעצמן. (עוד הוסיף החזו"א שכאשר ישנם עניים מצוה ליתן להם הפ"ש ולא להניחם שיתקלקלו מדין צדקה. ועיין במקדש דוד סי' נ"ט סק"ה).

**וכן** הדר"א בבה"ל (ריש פ"ה ד"ה פ"ש) הוכיח שאין מצוה באכילת פ"ש, מדאין עליהן ברכה משא"כ בתרומה, וכן מדכת' בתרומה עבודת מתנה וקאי על אכילת תרומה כמבואר בפסחים (עג). הרי שקראה התורה עבודה, משא"כ בשביעית וכו' יעו"ש. ופלא שלא זכר ש"ר שעיקר ראיותיו נתפרשו בדברי החזו"א. (וע"ע מש"כ הגרא"י קוק בספרו שבת הארץ (קו"א אות כ"א) ונדפסו במקורם בקונטרס הלכות שביעית להגרי"מ טיקוצ'ינסקי ז"ל (פ"ה אות א') ובספרו ספר השמיטה (פ"ז הערה 2) ומ"ש מהירושלמי דתרומות יש שם ט"ס ולא מצאתי בפ"ט ה"א ואיני יודע מקורו, ועיין בכס"מ בשלהי תרומות וברדב"ז. וע"ע בבית רידב"ז סי' ה' סעיף ד' מה שהביא ראה לזה שאין מצווה באכילתן מבכורות יב: יעו"ש).

ותיפסד וכשיטת המהריט"א שישנו חיוב באכילת פ"ש. (וכבר הקשה כן במג"א שם, ועיין בספר ציץ הקודש להרי"מ חרל"פ אחר סי' ט"ז מש"כ בזה, ובמקדש דוד סי' מ"ב שכתב כע"ז) אמנם כתב ע"ז החזו"א דזה אינו, דלעולם אין חיוב לאכול פ"ש, שאינן כשלמים שיהא מצוה באכילתן, אלא דלא חשיב מאכל אדם ורשאי להאכיל לבהמתו.

**וכתב** החזו"א דאין הביאור בשיטת הרמב"ן כהמגילת אסתר, שישנה מצוה לאכול פ"ש, אלא כוונת הרמב"ן דאיסור סחורה נמנה בעשה דלאכלה ולא לסחורה כלאו הבא מכלל עשה, אבל לעולם אין מ"ע באכילתן, שהרי דינא דלאכלה ולא לסחורה אינו מקור למצות אכילה דמ"מ הלוקח יאכל הפירות ולא נמנע אכילתן בכך שנעשה בהן סחורה עכ"ד. וכ"ה סברת האחרונים השרידי אש (ח"ב סי' צ') והאור לציון (פ"ב תשובה א') והחוט השני שהוב"ד לעיל וביאר עפ"י דרכו שיטת החזו"א, והדר"א בבה"ל (פ"ה הל"א ד"ה פירות שביעית).

**ובפרש"י** עה"ת בריש פרשת בהר (כה, ו) עה"פ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה פי' וז"ל אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים, אלא שלא תנהוג בהם כבעה"ב והכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך עכ"ל. ומבואר בדברי רש"י דליכא שום עשה באכילת פירות שביעית. (וכ"נ מהר"מ והסמ"ג שלא מנו מצוה זו)

### הוכחות החזו"א וההד"ק אמונה שאין מצוה באכילתן

**והנה** בחזו"א (שם) כתב בדעת הרמב"ן (הוספות על העשין עשה א' וב') שישנה מצוה באכילת בכור ומע"ש ותרומה לאכלן כדינם נראה שיש מצוה באכילתן ורק אינה חובה שהרי מברך עליה וא"כ מסתברא שישנה מצוה באכילתה שהרי תקנו חכמים ברכה עליה (וכמש"כ הר"מ פ"א מבכורים הל"ב שמברכין על כל

שבהכרח צ"ל שלקתה מכת מרדות דרבנן, וכבר מפורשים הדברים בתשובת הריב"ש (סי' פ"ז). ולפי"ז אזלא ראתי הרשב"ץ דהרי לא מיירי בעשה דאורייתא אלא במכת מרדות דרבנן. ועוד קשה על גוף ראיית הרשב"ץ מהיכ"ת להביא ראיה מדלקתה על פ"ש והרי אין לוקין על העשין והיא קושיא אלימתא וצ"ע.

### ביאור המגילה אסתר בשיטת הרשב"ץ

והנה במגילת אסתר כתב ליישב ראיית הרשב"ץ וז"ל ולפי דעתי שלכן כתב שם רש"י והתרו בה למלקות שאם לא התרו בה למלקות לא היתה לוקה. וגם כי רש"י לא פירש זה רק על מה שאמרו בגמ' אחת קלקלה אני אומר כי טעות נפל בספר ויש לו לומר והתרו בהן עכ"ד. ומבואר בדבריו דבסתמא אין לוקין על עשה. ורק היכא שהתרו בו למלקות שפיר לוקה, ולכן צ"ל ברש"י והתרו בהן ולפי"ז אתי שפיר דברי הרשב"ץ דבאמת בכה"ג לוקה. וביבין שמועה למהר"ש אלגאזי (על ספר הליכות עולם כלל ר"ו) הכריע כדברי המג"א דבעשה שהתרו בו לוקין עליו וכמשנ"ת בזה.

### השגת היד מלאכי האחרונים על יסוד המגילת אסתר

והרב יד מלאכי (סי' תקי"ד) כתב בזה"ל וכל רואיהם יכירום שדברים תמוהים הם ואין להם על מה שיסמוכו אחר המחילה הראויה, שהמג"א סבר דמיירי במלקות דאורייתא, ואני לא כן אדמה אלא הכונה היא מכת מרדות דרבנן על עוון שאכלה פני שביעית וכ"ה סברת הריב"ש הנזכר והאחרונים כמשנ"ת.

ועוד תמה היד מלאכי דהיכי מצי בעל המגילת אסתר לטעון דבהכרח מיירי בהתרו בו למלקות מטעמא דהיכן מצינו

### ביאור שיטת הרשב"ץ בזהר הרקיע

והנה הרשב"ץ הביא ראיה לשיטת הרמב"ן שישנה מצות עשה בפירות שביעית באמרו ית' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מדאמר' ביומא (פ"ו): משל לב' נשים שלוקות בב"ד אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית, אמרה להן אותה שאכלה פגי שביעית, בבקשה מכס, הודיעו על מה היא לוקה, שלא יאמרו על מה שזו לוקה זו לוקה, הביאו פגי שביעית ותלו בצווארה והיו מכריזין לפניו ואומרין על עסקי שביעית היא לוקה עכ"ל הש"ס. ופרש"י אחת שקלקלה זנתה והתרו בה למלקות וכו'. פגי שביעית תאנים שלא בישלו כל צרכן ורחמנא אמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה (ר"פ בהר שם) לאכלה ולא להפסד עכ"ד. ומבואר שהאשה שקלקלה לקתה על איסור חמור דזנות, ואילו האשה השניה שאכלה פ"ש בדרך הפסד ולא בדרך אכילה לקתה על האיסור הקל ובקשה מהב"ד שיפרסמו שלוקה על האיסור הקל.

וכתב הרשב"ץ וז"ל והיתה לוקה שלא אכלה אותם כדרך אכילה ועברה על מה שכתוב לאכלה ואין זה אכילה עכ"ל. ומבואר בדבריו דכיון שעברה על העשה של לאכלה לוקה ומוכרח דישנו עשה בלאכלה. וכבר תמה על דבריו במגילת אסתר דהיכן מצינו מלקות בעובר על מ"ע, והלא אין לוקין אלא על הלאוין וכדאיתא בגמ' ר"פ אלו הן הלוקין (מכות יג): אלא ה"פ ועברה על מש"כ בתורה לאכלה שפי' שהותר לו לאכלה ולא להפסד עכ"ד.

ובאמת לפי"ז צ"ע דכיון שלפום קושטא אין לוקין על העשין אלא על לאוין בלבד אמאי לקתה והרי עברה רק על העשה ולא על לאו. ועמדו ע"ז האחרונים שם (מהר"ם בן חביב בתוס' יוה"כ, והרש"ש, ומהר"ץ חיות, ומהר"י ענגיל בגליוני הש"ס, ומהר"י עייאש הנ"ל על הרמב"ם, והי"מ)

ו**חידוש** הגרי"פ פערלא דבע"כ צ"ל בדעת הרשב"ץ דאין הדרשה דלאכלה ולא לסחורה עומדת כדרשה לעשה בפנ"ע אלא בהכרח שדרשה זו היא סניף של הלאוין שאמרה תורה לא תקצור ולא תבצור. והאיסור סחורה ומלוגמא הוא פועל יוצא של הלאו דלא תקצור ואשר ע"כ שפיר הביא הרשב"ץ ראייה מיומא במשל לב' נשים דהתם לקתה מה"ת מחמת הלאו דלא תקצור עכ"ד.

ול**כאורה** נראה שהתירוצים הללו רחוקים מאד, דלא מסתבר שלוקין על עשה שהתרו בו, ולא מסתבר שהאוכלת פגי שביעית עוברת על לאו דלא תקצור דמה השייכות בין הפסד הפירות לאיסור קצירה.

#### ביאור שיטת הרשב"ץ לפי שיטות האחרונים הנזכרים

ונראה ליישב דברי הרשב"ץ, דלעולם אין כונת הרשב"ץ שישנה מצוה באכילת הפירות, וכמש"כ המהר"י עייאש והחזו"א ושאר האחרונים הנזכרים לעיל, ורק דהרמב"ם אינו מונה לאו הבא מכלל עשה במנין המצות אשר לו, והרמב"ן כוללו במנין המצות והרשב"ץ כולל טפי מהרמב"ן לאוין הבאים מכלל עשה. וכמו שמתבאר בשורשים, וראיה לזה יש להביא מהחקרי לב (חיו"ד סי' א') שחקר האם ישנה מצוה בשחיטת חולין, והביא מהרמב"ם בריש הלכות שחיטה שכתב שישנה מצוה לשחוט ובסה"מ, והסמ"ג ושאר הראשונים מנו מצוה זו.

ו**כתב** שהדברי אמת בקונטרסים תמה וז"ל להרשב"ץ בספר זוהר הרקיע דהחזיק בכל עוז למנות כל לאו הבא מכלל עשה, שהרמב"ם מנה קצת מהם, והרמב"ן הוסיף עוד קצת מהם, והרשב"ץ הוסיף ומנה יותר קצת מהם, וא"כ לדעתו אמאי לא מנה בנבילה עשה דשאינו זכוח דכתי' וזבחת דלאו הבא

מלקות לעובר על עשה. ולדידה מי ניחא ולימא איהו לנפשיה היכן מצינו שהתראה בעשה תגרום בה מלקות ומתוך דבריו הגיע להגיה ברש"י דברים שלא עלו על לבו.

ו**כתב** הי"מ וז"ל ואחרי מופלג שזכינו לביאת אורו של נר המערבי (מאלג'יר לליוורנו) אחינו ושרינו החכם השלם הדיין המצויין הרב הכולל כמה"ר יהודה עייאש נ"ע, הרציני אלה הדברים לפניו וכה הראני בכתבי הקודש שלו שגם הוא שדא נרגא בדברי המג"א הנ"ל (להם יהודה ע"ד הרמב"ן בסה"מ הוב"ד לעיל יעו"ש). והי"מ סיים בזה"ל ואיך שיהיה נמצאת אתה למד שדברי מוהר"י די ליאון (המג"א) לאו בני סמכא נינהו, ולא גמרינן כללא מינייהו, ונוראות נפלאתי מחכמת מוהר"ש אלגאזי איך לא שת לבו לדרוש ולתור אחר עיקרן של דברים כמנהגו הטוב בכ"מ, ומעתה אמינא ולא מסתפינא דלא תצייתו ליה בהך כללא ותול"מ. ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתא, מה ראית הרשב"ץ מיומא הלא מיירי התם במלקות דרבנן וצ"ע.

#### ביאור הגרי"פ פערלא בשיטת הרשב"ץ בזהר הרקיע

והנה הגרי"פ פערלא (סה"מ לרס"ג עשה ס"א) ר"ל בדעת הרשב"ץ די"ל דאתיא כשיטת ר"י בסוף פרק כל שעה (מב. תוד"ה לאמר) דאמר' בגמ' דהיכא דכתי' לאמר לימד על כל הפרשה שהיא בלאו. וכתבו התוס' וז"ל נראה לר"י דהיינו דוקא בהנך דברים דאית בהו לאו הבא מכלל עשה אבל שאר דברים לא ע"כ. וא"כ ה"ה בר"פ בהר דכתיב לאמר לחייב לכל הפרשה דלאו הבא מכלל עשה לימד על כל הפרשה שהיא בלאו וה"ה דעשה דלאכלה נמי בלאו. אמנם כ"ז אינו דהרשב"ץ גופיה בספרו זוהר הרקיע בלאוין סותר לכלל זה יעו"ש.



ספק בדעת הרמב"ן והאריכו בזה האחרונים. **אכן** במה שנוגע לנידון דידן י"ל דלפי הצד ששביעית בזה"ז מדאורייתא אליבא דהרמב"ן, לא מבעייתא לדעת המהרי"ט אלגאזי ודעימיה דישנו חיוב גמור מה"ת בזה"ז לאכול פ"ש, אלא אפי' לדעת הגאון ר' משה קליערס בתורת הארץ דלשיטת הרמב"ן ישנה מצוה קיומית ולא חיובית נמצא שהאוכל פ"ש מקיים מצוה דומיא דמצוה כל שבעה לדעת הגר"א במעשה רב (אות קפ"ה) או דומיא דשחיטה וכמו שביארנו. אכן להלכה לדעת המהר"י עייאש והחזו"א ודעימיה והמה רוב הפוסקים אין שום מצוה באכילת פ"ש אלא הוי רק לאו הבא מכלל עשה בין לדעת הרמב"ן ובין לדעת הרשב"ץ, ואף אם שביעית בזה"ז דאורייתא יכול לשבת ויתעפשו פירותיו ואין עליו שום ענין לאוכלם כלל מדין לאכלה וכמשנ"ת בזה באריכות.

#### נפק"מ נוספת בין השיטות בהעת הרמב"ן

**ובכת"ס** בתשובה (או"ח סי' ל"ב) עלה להסתפק וז"ל אם בשבת ויו"ט דמצווה וחיוב לאכול אם גם בזה נאמר דאסור להקדים אכילתו לאכילת בהמתו, די"ל מקרא לא מוכח רק אכילה דרשות צריך להקדים בהמתו משום צער בע"ח ומזונותיה עליו, אבל בשבת ויו"ט דמחוייב לאכול אין איסור, ואפשר חיובא הוא להיות מן המקדימין וזריזין במצווה ועיין ע"כ. **ולכאורה** לשיטות שישנה מצווה באכילת פ"ש י"ל דבשביעית תלוי הדבר במחל' בין התורת הארץ למהרי"ט א. דלשיטת הרג"מ קליערס שהיא מצווה קיומית אינה דוחה אכילת בהמתו. אמנם לשיטת המהרי"ט א היא חיוב מסתמא שדוחה חיוב אכילתו את חיוב אכילת בהמתו ועיין. (ועיין בספר אשל אברהם סי' ד' שפלפל בכע"ז).

מכלל עשה הוא כמ"ש התוס' (שבועות כד.) והראשונים. והחק"ל כתב דלק"מ שהתשב"ץ בח"א סי' ק"מ כתב שהבה"ג לא מנה השחיטה במצות עשה אף שהרמב"ם והרמב"ן מנאוה ונמשך הרשב"ץ אחריו עכ"ד. עכ"פ מבואר בזה שהרשב"ץ מונה בכל עוז לאו הבא מכלל עשה וכן הרמב"ן. ואשר ע"כ שפיר י"ל דה"ה הכא דהוי לאו הבא מכלל עשה דאיסור סחורה והפסד ואין שום מצוה באכילת פ"ש וכמש"כ האחרונים והתם במכות מיירי במכות מרדות דרבנן וכמש"כ הריב"ש בתשובה והאחרונים וכנזכר לעיל. (וכ"ה דעת הדר"א בבה"ל (ריש פ"ה ד"ה פ"ש) שכתב בדעת הרשב"ץ דהוי מכת מרדות דרבנן והוי לאו הבא מכלל עשה וכמשנ"ת בזה. (וכ"ה בבה"ל פ"ה הל"א וכ"ה כוונת האור לציון בדעת הרמב"ן פ"ב תשובה א').

#### בבירור שיטת הרמב"ן במצוות אכילת פ"ש בזה"ז

**והנה** בשיטת הרמב"ן אם שביעית בזה"ז דאורייתא או דרבנן מצינו כמה סתירות, דבחידושי הרמב"ן בגיטין (לו.) מבואר דהלכה כרבי דשביעית בזה"ז דרבנן. וכ"כ הרמב"ן במכות (ג.) דנקטינן שביעית בזה"ז דרבנן והלך אחר המיקל יעו"ש. ואילו בספר הזכות בגיטין שם משמע דס"ל דשביעית בזה"ז דאורייתא. וכן בפירושו עה"ת בפרשת בהר (כה, ז) הביא מהירושלמי (סוף פ"ט דשביעית) דחד בר נש חשיד על שמיטתא, א"ל לאתתיה אפקין חלתא, א"ל ההוא גברא חשיד על שמיטתא ואמרת אפקין חלתא, א"ל חלה ד"ת שביעית מן ר"ג וחבריו. וכתב הרמב"ן שהיה אוכל פ"ש אחר הביעור ואמר אף שהביעור מה"ת איסור אכילה מר"ג, או שמא סבר כרבי דשביעית בזה"ז דרבנן, אע"פ שחלה דאורייתא ע"כ. ומשמע דמספ"ל לרמב"ן אי שביעית בזה"ז דאורייתא או דרבנן ועכ"פ לא יהיה אלא

הרב יעקב כהן שליט"א

קהילת חניכי הישיבות - בית וגן קרית יובל

## בדין ספיחין בנלקט בשביעית לבני ספרד ועיקרו בדין אומדנא בדעת מרן לענין הלכה

להכריע כמותם ואף שגם הרי"ף עומד בשיטת הרמב"ם.

**ומעתה** ק"ו להכא שהרמב"ם הוא היחיד מעמודי ההוראה שהחמיר ורוב הראשונים פליגי עליה וביותר שהרא"ש גם עומד בשיטת המקילים פשוט שיש להקל.

**והגרב"צ** שם התייחס לטענה כעין זו מכח הקדמת מרן לב"י שבכל מקום שיחלקו שני עמודי ההוראה והשלישי אינו מכריע ביניהם נלך בתר רוב דעות' וכאן הרא"ש חלק על הרמב"ם ורוב הראשונים כוותיה וממילא יש להקל(והערת הגרע"י מרנט' עוד קשה טפי לכאו' דהרי התם ליכא לאחד מעמודי ההוראה שחלק על הרמב"ם ואדרכא גם הרי"ף עומד בשיטתו ובכ"ז מרן הכריע כשיטת שאר ראשונים בדברנו).

**ויישב** 'שבמקום שהרמב"ם גילה דעתו ומרן לא גילה דעתו בני ספרד גרירי בתר הוראות הרמב"ם ויש להם לילך אחר הוראתו'.

**והדברים** צ"ב דהרי מרן שפיר גילה לדעתו הן בהקדמתו והן בס"י רנט' שבאופן כעין דידן יש להקל כשיטת רוב הראשונים.

**ונראה** פשוט בביאורו שייסוד החיוב לדברי מרן הוא מחמת שקיבלנו הוראותיו והיינו שבני ספרד קיבלו ע"ע את הוראות מרן ומינה שהמחייב הוא מה שמרן הורה ומשא"כ כל כמה שלא הורה אלא רק ידעינן שאם היה מורה היה מכריע בצורה מסוימת ליכא חיוב

פליגי הראשונים בירק שנזרע בשיטת ונלקט בשביעית היאך דינו לגבי איסור ספיחין.

**שיטת** רוב הראשונים דאית ביה קדושת שביעית בלבד ומשא"כ איסור ספיחין לא נאמר ביה שכ"ה דעת הר"ש והרא"ש בשביעית פ"ט מ"א(והרא"ש הוסיף כן גם בפ"ה מ"ג) התוס' פסחים נא' ע"ב בשם ר"ת ור"י הרמב"ן עה"ת פ' בהר פכ"ה פ"ה והמהר"ם חלאווה בפסחים שם.

**אכן** משמעות דברי הרמב"ם בפ"ד משמיטה ויובל הי"ב והי"ד שאף איסור ספיחין נאמר בו וכ"כ מרן בכס"מ פ"ו הי"ב בדעתו וכ"ה דעת הר"ן בפסחים דנ"א ע"ב בחידושים.

**והנה** דעת מרן הגרב"צ אבא שאול באור לציון פ"ה ה"א דלדין שקיבלנו הוראות הרמב"ם במקום שמרן לא גילה דעתו יש להחמיר כוותיה בדין הנ"ל ולנהוג ספיחין בנלקט בשביעית.

**אכן** מרן הגר"ע יוסף ביביע אומר ח"ט חאו"ח סימן קח' פליגי עליה מחמת שמצינו בנידון כעין דידן בס"י רנט'(לגבי טלטול מוכין שטמן בהם דרך מקרה) שמרן הכריע לא כן דיעו"ש שהרמב"ם והרי"ף נקטו כצד אחד ובכ"ז כתב הבית יוסף 'ונראה דאע"ג דהרי"ף והרמב"ם הוו רוב בנין כיון דאיכא רוב מנין דפליגי עליהו ומידי דרבנן הוא נקיטינן לקולא'.

**דמינה** מבואר שדעת מרן שכל היכא שרוב הראשונים מקילים בדברנו שפיר יש

## הרב יעקב כהן שליט"א

הביא לדברי המהר"י קולון(שורש צד) ש"אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים עליו, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוי שמיע להו הוי הדרי בהו".

**ורבים** מהאחרונים כתבו כן אף לגבי פסקי מרן בשו"ע שעד כמה שנמצאו ראשונים שמרן לא ראם איכ"ל שאם היה רואה לדבריהם היה פוסק אחרת(ע' יביע אומר ח"י חו"מ סי' א' שהביא לדברי רבים מהם ומהם המהר"ר עייאש וגדולי אלג"ר החיד"א הערך השלחן מוהר"ח פלאג"י ועוד אח' יעו"ש וכן בספר ברכת אהרן עמ' רצב' שהראה כן מדברי עוד רבים מהאחרונים מהם הפרי חדש הפרי תואר היד אהרן ועוד אח' יעו"ש).

**והנה** בדברי לכה"פ חלק מהני האחרונים מונחים ב' חידושים חדא הוא עצם חידושם דאמרינן להאי אומדנא על מרן שאם היה רואה לדברי הראשונים היה חוזר בו ואידך שבמה דאמרינן שמרן היה חוזר לא רק שפקעה ההוראה הקיימת ממרן וכעת הפסק יהיה כפי הנראה לנו אלא חשבינן דאית הלכה והוראה ממרן שכך יש לנהוג והנהוג לפי האומדנא חשיב כנוהג ע"פ הוראת מרן כלומר דאף שמרן לא הורה למעשה כשיטת הני ראשונים ורק אמדינן בדעתו שהיה מורה כן מ"מ הוא חשוב דאית הוראה ברורה ממרן שכך יש לנהוג.

**ודוגמא** לדברים יעויין בלשון מרן בתקפט' סעיף ו' "אף על פי שנשים פטורות, יכולות לתקוע וכו' אבל אין מברכות ולא יברכו להן. הגה והמנהג שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא וכו'".

**וכתב** החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סימן פב' "ולענין הלכה אני הדל מעת שראיתי מה שהשיבו מן השמים לרבינו יעקב ממרוי"ש כמו שהבאתי בספר הקטן ברכי יוסף סימן

לגבי דידן כלל אחר דליכא הוראה ואנן להוראות מרן קיבלנו.

**וממילא** דליכא הוראה ממרן הדרינן לקבלה הראשונה שהיתה שהיא להוראות הרמב"ם.

**והיינו** שדברי הגרב"צ מבוססים על ב' חלקים האחד שישנה קבלה ראשונית של הוראות הרמב"ם וכל מה שאיננו מחוייבים להוראותיו הוא רק במקום שמרן הכריע אחרת ומחמת הקבלה הנוספת דהוראות מרן.

**ואידך** שכל מה שקיבלנו לדעת מרן הוא רק במקום שהורה כן ומשא"כ היכא שלא הורה אלא רק ידעינן שאם היה מורה ומגלה דעתו היה מורה באופן מסוים ליכא קבלה וממילא הדרינן לקבלה הראשונה דהוראות הרמב"ם.

**אשר** מעתה בנידו"ד דספיחין בלקיטה דליכא הוראה ממרן אלא רק אומדנא שאם היה מורה היה מיקל לא חשבינן דאית לן הוראה ממרן ואכתי בקבלת הוראות הרמב"ם קיימינן ובעינן להתמיר כדעתו.

**והנה** בביאור סברת הגרע"י בזה איכ"ל בתרי אנפי חדא שקיבלנו גם לכללי הפסק של מרן ולא רק להוראותיו שבפועל וכיון שביאר בהקדמתו וברנט' שבאופן זה ראוי לפסוק שלא כהרמב"ם שוב חשיב כאילו אית לן הוראה ממרן שלא לפסוק בזה כרמב"ם.

**עוד** איכ"ל דאף אי נימא דבעינן להוראות מרן דווקא הרי איכ"ל שכיון דידעינן שאם מרן היה מורה בנידו"ד היה מורה באופן זה שוב חשיב כאילו אית לן הוראה ממנו והיינו שאומדנא בדעת מרן שפיר חשיבא כהוראה.

**ישמא** יש להראות בזה שהנה מצאנו מקום נוסף שבו איכא להכרעת הלכה מכח אומדנא שהנה הרמ"א בחו"מ סי' כה' ס"ב

לברך וכמש"כ הגרב"צ שבמקום דליכא להוראות מרן אולינן בתר הוראות הרמב"ם (והחיד"א הרי הוא מראשי הסוברים לקבלת הוראות הרמב"ם ע' בברכי יוסף תרנ"ד אות ב' שכתב "ואנן קבלנו הוראות הרמב"ם ומרן" ובטוב עין סימן יח' "ואנו שקבלנו בגלילתנו הוראות הרמב"ם והוראות מרן") ומהיכ"ת להקל לברך.

**ובשלמא** לגבי לולב איכ"ל שמעיקרא לא קבלו את הוראת הרמב"ם שלא לברך אחר שהמנהג הקדום היה שנשים מברכות עליו כמש"כ החיד"א שם 'וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעה"ק ירושלים ת"ו' אכן לגבי שופר שלא נהגו כן מעיקרא (וכן לגבי ציצית שאף עליה הביא הכה"ח בסימן יז' את דברי החיד"א) היאך נקטינן לברך נגד הוראת הרמב"ם.

**אכן** למש"נ שע"י האי אומדנא אמרינן דאית הוראה ממרן לברך ולא רק הפקעת ההוראה שלא לברך מבואר שפיר שבזה לא מתחשבים בהוראת הרמב"ם אחר שהיא עומדת במקום הוראת מרן.

**ואפשר** שעפ"י מתבאר גם דלא נימא בזה סב"ל נגד מרן מחמת הוראת הרמב"ם והוא דאחר דאית לן סייעתא דשמיא שוב יש להכריע כצד זה ולא לחשוש לסב"ל דכשם שמה שכך נמסר משמיא גורם שנהפוך לכללי הפסק ולא נפסוק כרמב"ם ודעימיא וכמו שפסק מרן בתחילה אלא נאמר שמרן יחזור בו ה"ה שכלל זה גורם שלא נחוש לסב"ל.

**ולדחות** שהחיד"א סבר שאף על הרמב"ם אמרינן שאילו היה רואה לדברי הר"י ממרויש היה חוזר וליכא להוכחה זו השניה.

**הנה** לכד ממה שבלשון החיד"א מדויק לא כן שהרי כתב לזה בדעת מרן בלבד.

תרנ"ד אות ב' נהגתי לומר לנשים שיברכו על הלולב וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעה"ק ירושלים ת"ו והגם דמרן ז"ל פסק שלא יברכו. נראה ודאי דאלו מרן ז"ל שלטו מאור עיניו הקדושים בתשובות רבינו יעקב ממרוי"ש דמשמיא מיהב יהיבי כח לברך לנשים ודאי כך היה פוסק ומנהיג.

**היינו** שהחיד"א כתב שאם מרן היה רואה להוראת הר"י ממרויש ודאי היה חוזר בו מהוראתו שאין לנשים לברך על מצעשהז"ג והיה פוסק ומנהיג לברך (ומשמעות דבריו שם היא שלא רק לגבי לולב אמרינן כן אלא אף לגבי שופר שהרי כתב שמרן היה חוזר מכת תשובת הר"י ממרויש דקאי אף בשופר וכן יעויין בכה"ח תקפט' ס"ק כג' שהביא לדברי החיד"א גם לגבי שופר וכן הביאו בס' יז' סק"ד וע"ע יפה ללב תרנח' אות ה').

**ומבואר** מדבריו שלא רק דאמרינן שמרן היה חוזר בו מהוראתו ומה שמברכים הוא מחמת דעת ר"ת והר"י ממרויש אלא חשבינן כאילו אית לן הוראה ברורה ממרן שכך יש לנהוג שהרי כתב בתחילת דבריו הוקשה לו שברכה על עשהז"ג היא היפך שיטת מרן וע"ז כתב 'נראה ודאי דאלו מרן ז"ל שלטו מאור עיניו הקדושים בתשובות רבינו יעקב ממרוי"ש וכו' ודאי כך היה פוסק ומנהיג' אשר משמעות דבריו שההכרעה לברך אינה מחמת דליכא להכרעה ממרן שלא לברך ושוב אפשר לפסוק כר"י ממרויש וכשיטת הראשונים דעימיא אלא דלעולם אנן כמרן פסקינן ומכח האי אומדנא שאם מרן היה רואה לדברי הר"י ממרויש היה חוזר בו חשבינן כאילו מרן עצמו הורה לברך.

**וביותר** יש להוכיח דאי נימא שגדר הדבר רק דליכא הכרעה ממרן שלא לברך אבל מאידך גם ליכא הוראה שכן לברך תיקשי היאך הכריע החיד"א לברך אחר דאכתי אית לן להוראת הרמב"ם שקיבלנו הוראותיו שלא

## הרב יעקב כהן שליט"א

יש לה פנים מסבירות בהלכה וכו') (ומ"מ החיד"א סיים שאין הכרח לפסוק כן 'ומיהו אי גברא רבה נראה בעיניו מתוך התלמוד וכללי ההלכות להפך יכול לחלוק דלא בשמים היא וכמו שהרמב"ן חלק על הראב"ד כן נראה לפום ריהטא").

**דמבואר** היטב מדברי החיד"א שכל מה ששייך להכריע מכח גילוי משמא הוא רק במקום שב' הסברות קיימות וכל ענין ההתחשבות בבת קול הוא להכריע ביניהן ומינה שחלוקה מאוד הכרעת מרן שהיא בין שיטות הראשונים הקיימות להכרעת הרמב"ם שלא דן להכריע במחלוקת קיימת אלא להעמיד את הדין מעיקרו דשפיר איכא למימר עליה לא בשמים היא על גילוי הר"י ממרויש.

**וכן** יעויין בשו"ת שואל ונשאל ח"ה או"ח סימן מו' שכתב "אך עתה שראינו להרשב"ץ ז"ל שכ"כ אפשר שאם ראה מרן ז"ל דבריו היה חוזר בו ולפחות ספיקא הוי וא"כ כאלו מרן ז"ל לא הכריע בזה".

**דמבואר** היטב שעד כמה דאמרינן שמרן היה חוזר בו גדר הדבר דחשיב כאילו אית הכרעה ממרן להאי צד ובנידוד"ד רק מחמת דאית ספק אם היה חוזר בו כתב השו"נ שהגדר הוא 'כאלו מרן ז"ל לא הכריע בזה' והיינו רק הפקעת ההוראה הקיימת (וע"ש שכתב שכ"ה דעת חכמי ורבני תונס).

**[וע' שם ח"ה או"ח סימן יג' ועוי"ל דגם לדעת המ"א והב"ע דתלוין זב"ז מברכין דגם מרן עצמו אלו ראה דברי המאירי ז"ל הוה הדר ביה והיה מצריך לברך על הראיה גם דמדליקין בביתו וא"כ אין לומר סב"ל"].**

**והדברים** ק"ו לנידוד"ד דספיחין דאית טפי טובא מאומדנא שכך מרן היה מורה שהרי הכא מרן עצמו בירר והודיע שכך היה מורה אם הנידון היה בא לפתחו ועדיף מנידון האחרונים בגילוי דברי הראשונים

**עוד** נראה פשוט שלגבי הרמב"ם ליכא למימר כן שהנה החיד"א הקשה בשלהי דבריו היאך מכרעינן מחמת שו"ת מן השמים אחר דקי"ל דלא בשמים היא ז"ל "ובכי האי לא שייך לא בשמים היא דכיון דיש הרבה גדולים בפוסקים דסבירא להו דיברכו אהניא לן לפסוק כמותם כיון דאית לן סיעתא דשמיא".

**דמבואר** היטב בדברי החיד"א שמה דלא אמרינן בהכרעה מכח גילוי הר"י ממרויש לכללא דלא בשמים היא הוא רק מחמת שהדבר כבר עומד כספק וכל ענין ההתחשבות בגילוי משמא הוא לענין הכרעה בין השיטות ומינה שלגבי הרמב"ם פשוט דליכא למימר כן אחר דלדידיה ליכא ספק כלל ופסק כשיטתו בודאי ולא כהכרעה בין ב' שיטות קיימות.

**וביתר** ביאור יעויין בדברי החיד"א (שצ"ן אליהם בסוף תשובתו הנ"ל) בשם הגדולים מערכת גדולים אות י' ערך רבינו יעקב החסיד (אות רכד) שהאריך באי עניינא היאך אפשר לסמוך על תשובות ר"י ממרויש דלא בשמים היא וכתב ש"בדבר שנחלקו בזמן הסנהדרין ועמדו במחלוקת ואין מכריע ולא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר. בזה אם יבא בת קול או רוח הקדש לומר שסברת פלוני אמת צייתינן לה מאחר דסנהדרין והשופטים לא יכלו להסכים בדבר ויש פנים הנראין לכאן ולכאן והב"ק הוא כהלכה דקודם הב"ק ידענו טעם סברא זו וכי מדלית הכרעת הכהנים והשופטים דאין מכריע בזה שומעין לב"ק ורוח הקדש שאמר בהלכה וכו' וכ"ש בזמן הרבנים אחר הגאונים כי הן בעון חלף הלך סדר לימוד תנאי ואמוראי ורבנן סבוראי וכו' אז כאשר שמים לו זכו והופיע רוח הקדש על גדול הדור איהו גופיה שפיר שומעניה אזניו תשמענה כאשר יורו משמים וכל אשר נגע אלהים בלבו באלו אמרו לסמוך מאחר דאין בידינו כחכמי הדור להכריע. וגם הדין ההוא והסברא ההיא

**ומבואר** ג"כ כנ"ל שעד כמה שהראשונים שנמצא הם ראשונים שודאי מכריעים לשיטת מרן להלכה פשוט דנימא שיחזור בו.

**וכן** בספר ברית אברהם (כנו של בעל שואל ונשאל) מערכת ס' אות א' שכתב "אין לנו אלא דברי מרן ואף שראינו להפך באיזה פוסק מהראשונים" שכוונתו ברורה דוקא בראשונים שמרן לא היה מכריע מחמתם שהרי ע"ז קאי לעיל מינה לענין ברכות שכתב "ונראה עוד דאף היכא שהאחרונים לא חלקו על מרן רק שראינו לחד מרבוותא קמאי שאינו מפורסם שדעתו הפך ממה שפ' מרן די"ל דאלו ראה מרן סברתו אפשר דלא היה פוסק לברך" שבפשטות אף מש"כ שמרן לא היה חוזר הוא באופן זה ולעולם בראשונים שבד"כ מרן מכריע מחמתם להלכה שפיר אמרינן שהיה חוזר בו].

הרי נתבאר שמדברי האחרונים שסברו להאי כללא מוכח שאומדנא מהניא להעמיד הוראה בדעת מרן ואף האחרונים שחלקו בזה בהאי כללא לא חלקו במש"נ דאומדנא מהניא להעמיד הוראה ממרן אלא רק אימתי אמרינן להאי אומדנא ולעולם עד כמה דאית להאי אומדנא שפיר חשיבנן דאית הוראה ממרן.

**ומעתה** תיקשי בדעת הגרב"צ שעל אף כל מש"נ סבר דלא חשיבנן דאית הוראה ממרן בדין ספיחין.

**ואפשר** שסבר שכל מה דמהניא האי אומדנא הוא רק להפקיע להוראה הקיימת ממרן אבל לא להעמיד הוראה חדשה בדעתו.

**ואף** שבלשון החיד"א והשו"נ הנ"ל מבואר לא כן מ"מ בדעת האחרונים שכתבו רק ללשון 'הוי הדר ביה' ולא הוסיפו דחשיבנן שהיה פוסק כהאי אומדנא איכ"ל שלא סברו דאית בזה חשיבות של הוראה בדעתו.

שמרן לא אמר בזה דבר ורק אנן אמרינן שמסתמא כך היה מורה.

**והנה** חלק מהאחרונים כתבו רק דאמרינן על מרן שאם היה רואה היה חוזר בו ולא הוסיפו גם דחשיבנן כאילו פסק כן ואיכא לספוקי אם חלקו בחלק זה, ואין הכרח.

**והנה** אף שמצאנו כמה אחרונים שדנו דלא אמרינן להאי כללא לגבי מרן הב"י ומהם הגרב"צ עצמו (באול"צ יבמות דכ"א ע"א) הוא אינו נוגע למש"נ אחר שעיקר סברתם שלא לומר כן על מרן היא מחמת חסרון באומדנא שמרן היה חוזר בו מכח הראשונים שנמצאו ומינה שאף לשיטתם עד כמה שהיה ברור לן שהראשונים שנמצאו מכריחים חזרה בדעת מרן (ובתורת דוגמא אם היינו מוצאים לדעת ג' עמודי הוראה שלא היו ידועים מעיקרא) שפיר היינו אומרים כן ואף שסו"ס לית לן להוראת מרן אלא רק אומדנא בדעתו.

**[יעויין** למהר"א עזריאל בכפי אהרון חאה"ע סי' ט' דף צד' ע"ג הו"ד ביבי"א שם שחלק על הכלל הנ"ל בדעת מרן מחמת שדעת הגאונים שנמצאו היתה ידועה לרמב"ם והרי"ף ולא התחשבו בה ומרן דאתי מחמתייהו ג"כ לא יתחשב בדעתם לענין הלכה ומבואר שעד כמה שהראשונים שנמצאו הם רמב"ם רי"ף רא"ש ודאי שאף לדידיה נימא כן בדעת מרן.

**כ"כ** יעויין באול"צ שם שפקפק בסברא הנ"ל מחמת שאפשר שישנם עוד ראשונים אחרים שלא מצאנו והם סברי כמרן ומחמתם מרן היה נשאר בדעתו "ומכאן מקור נפתח לדברי החזון איש ז"ל שאם מצאנו עתה כתבי יד של ראשונים אין לסמוך עליהם נגד ההלכה וזאת משום שאפשר שכמו שנתגלה ראשון שכתב כך אולי יש ראשון אחר שעדיין לא נתגלה שכתב אחרת וכמו ההלכה ובודאי שהשלחן ערוך הסתמך על ראשון שעדיין לא נתגלה" (וכ"כ בספר ברית יעקב עמ' שי' בשם הגרב"צ).

**וביותר** איכא למימר דבר חידוש והוא שמה שהוראותיו של מרן נאמרו ע"י סיוע מן שמיא הוא חלק מהטעם לקבלתו וממילא אומדנא דידן בדעתו אף אם תיחשב כביורור הוראתו לא תחייב כלל מכה קבלת הוראותיו אחר שבזה ליכא להאי ס"ד שנאמרה דווקא במקום שמרן הוא זה שהכריע(אכן יש לדון בזה מכה מה שדנו האחרונים אי קבלת הוראות מרן היא גם לדבריו באבק"ר ובכס"מ וצ"ב אי האי ס"ד מיוחדת נאמרה רק בחיבור השו"ע או גם בחיבורים הנ"ל).

**והנה** דברי מרן הגרב"צ הנ"ל בפשטות הם היפך דברי האחרונים שהבאתי לעיל הן האחרונים שסברו דאמרינן לכללא דהיה חוזר בו על מרן והן לאלו שחלקו עליו שהרי לשיטתם מתבאר היטב שכל כמה דאית אומדנא ברורה בדעת מרן מכה כללי ההוראה שהיה חוזר אמרינן דשפיר היה חוזר ולא התחשבו בסברא הנ"ל ד'החזיק דמסתמא השי"ת ברוך הוא הסכים על ידו(ואף שמצאנו סיוע לסברת הגרב"צ בדברי הגר"א גוטמאכר מ"מ בדברי כל האחרונים הנ"ל מבואר לא כן לכאו').

**הרי** עלה לן שלכה"פ בדברי החיד"א והשואל ונשאל(וחכמי ורבני תונס שקדמו לו) נראה דאומדנא ברורה בדעת מרן חשיבא כהוראה ואף האחרונים שלא הזכירו כן ליכא הכרח שחלקו(ואמנם בדעת מרן הגרב"צ כתבתי שאפשר שלמד שחלקו בזה).

**וממילא** בנידו"ד דספיחין דאית טפי מאומדנא מחמת הכללים שמרן בעצמו כלל איכ"ל דשפיר חשיב דאית לן הוראה ממרן שלא כרמב"ם.

**כן** נתבאר שהמובא בשם מרן הגרב"צ שלגבי מרן לא אמרינן דהוה הדר ביה מחמת ד'אפשר שמן השמים כוונה למרן ז"ל שיפסוק כך' הוא לכאו' שלא כדברי רוב האחרונים הנ"ל וצ"ע.

**עוד** יל"ד לבאר לפמש"כ באול"צ שם סברא נוספת בטעם דלא נימא על מרן שהיה חוזר בו ופעמים שהשלחן ערוך פוסק ההלכה משום טעם פלוני ואף שהטעם נתבטל אפילו הכי אין מבטלין את ההלכה דאפשר שמן השמים כוונה למרן ז"ל שיפסוק כך אף שלא מחמת הטעם האמיתי".

**ובספר** ברית יעקב הנ"ל שם הביא כע"ז לגר"א גוטמאכר בספר שלום בפמליא של מעלה דל"ד ע"א שכתב "ואף שגם באריכות הזמן דכתיבת השלחן ערוך נמצאו למרן הבית יוסף ספרים אשר לא היו לו מתחילה והם נגד מקומות בפסקי השלחן ערוך מ"מ לא שינה דבריו והחזיק דמסתמא השי"ת ברוך הוא הסכים על ידו".

**ומבואר** חידוש רב שבהכרעה כמרן אית בחינה נוספת והיא דאמרינן שמן שמיא כווננו שכך תהא ההלכה וממילא אף אם נמצא הכרעות שאינן כפי כללי ההוראה אכתי אמרינן שכך הדין וכך ההלכה.

**וכן** אף אם נמצא בראשונים שמרן לא ראה שלא כהכרעת מרן אין הכרח לומר שמרן היה חוזר בו דאיכ"ל שבכ"ז מרן היה מחזיק ד'מסתמא השי"ת ברוך הוא הסכים על ידו'.

**הלא** לביאור זה יתבאר היטב שבמה דידיעין לכללי ההוראה דמרן אכתי אין הכרח שנדע מה היה פוסק בפועל אחר שמצינו מקומות שמרן הכריע היפך הני כללים מחמת שמן שמיא כוונה לזה.

**ומינה** מבואר שבנידו"ד אף שמרן כלל בהקדמתו וברנט' שהיה ראוי להכריע דליכא איסור ספיחין מ"מ אין הכרח שכך מרן היה פוסק למעשה אחר שמצאנו שמרן שינה מהכללים מהטעם שנתבאר.

הרב ישראל מאיר פרטוש שליט"א

קהילת שערי תפילה - נווה יעקב

## דיני גידולים בבית ובהממות בשביעית

במעשרות, והן אמת שהראב"ד (שם) פליג בזה וס"ל שפטור ממעשרות, ולדעתו גבי שביעית נמי לא גזרינן, אך לדעת הרמב"ם יש להחמיר כמו במעשר.

**אך** החזו"א (הל' שביעית סי' כב אות א) כתב, דאפשר שגם לדעת הרמב"ם מודה לענין שביעית שהיקלו בו בחיי נפש, כדאמרינן בירושלמי בסנהדרין (פ"ג ה"ה), ובשביעית (פ"ד ה"ב)<sup>2</sup>, אלא שכתב דכיון שעיקר הספק בדאורייתא אזלינן לחומרא וממילא גם לדין אזלינן לחומרא<sup>3</sup>, והנה כך היא דעת התוס' רי"ד (בירושלמי סוף מעשרות), דנוהג לכל דיני שביעית בזמן הזה וגם בבית<sup>4</sup>.

והן אמת שיש אומרים<sup>5</sup> שספק הירושלמי אזיל גבי ספיחין, אלא דבאחרונים הקשו בדבריהם דמהא דהירושלמי הוכיח מקראי, משמע דאיירי בדין מן התורה, ולא איירי אליבא דר"ע דספיחין מן התורה<sup>6</sup>, דליתא הלכתא כוותיה, וספיחין נאסרו מדרבנן, והוא מפני עוברי עבירה שלא ילך וזרע תבואה וקטניות וזרעוני גינה בתוך שדהו בסתר,

**אחד**<sup>7</sup> הנושאים המובהקים בדיני שביעית הכולל בתוכו כמה סוגיות בדיני שביעית בזמן הזה בנושא אחד, הוא שאלת הגידול<sup>8</sup> של עץ פרי או ירק בתוך בית.

**דהנה** בירושלמי (פ"ק דערלה סוף ה"ב) איתא א"ר ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות, שנאמר 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך', ובשביעית צריכא (דהיינו דלענין שביעית מספקא לן, משום שכתוב אחד אומר, 'ושבתה הארץ שבת לה', דמשמע בכל מקום שהוא בארץ הוא נוהג וכתוב אחד אומר 'שדך לא תזרע', דמשמע דוקא בשדך, משא"כ בבית, פני משה). ובגמ' הוה איבעיא דלא איפשיטא, ועיין בפנ"מ (שם) דספיקא לחומרא, וכן דעת הרדב"ז (סוף מעשרות) דאיפשיטא לחומרא.

**והנה** הרמב"ם ושאר הפוסקים לא נקטו האי ספיקא להלכה, והעיר כן במשנה למלך (שמו"י פ"א ה"א), ובמנחת שלמה (שביעית פ"ב מ"ד) כתב, דשווה הוא לדיני מעשר, ובזה פסק הרמב"ם (הל' מעשר פ"א ה"י) שאילן שנטעו בתוך הבית פטור ממעשרות, אך חייב מדבריהם

א. יש לציין שכל הנכתב כאן אינו להלכה וכמובן לא למעשה, אלא לבירור בסוגיא סבוכה זו, וכל אחד יעשה כדעת רבותיו מדור דור.

ב. הן בזריעה, הן בהשקיה, והן בכל מלאכות הנצרכות למען צמיחת הירק או הפרי.

ג. ועיין עוד בתוס' בסנהדרין (כו). דנקט גם לסברא זו דחיי נפש בשביעית.

ד. במנחת אשר (סי' כא) כתב דלכאורה סותר החזו"א דבריו, ובמקום אחר כתב על שביעית שהיא מדרבנן ומקילים בה, שכתב (שביעית סי' כא אות יז) שבתרי דרבנן מקילים בשביעית מפני שהיא מדרבנן, ועוד מקומות, עיי"ש.

ה. ועיי"ש מה שביאר בסוגיית זו.

ו. כ"כ הפני משה (שם), ומראה פנים (שם).

ז. מקור דין ספיחין הוא בתורת כהנים (ויקרא כה פ"א ה"י), דמן התורה מותר הוא, כיון דכתיב 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', אלא דגזרו חכמים לאסור, והובא במשנה (פ"ד מ"ב), ובירושלמי (פ"ח ה"ו), ולדעת ר"ע בספרי (בהר פ"ד ה"ה), אסור הוא מן התורה וחכמים פליגי, וברמב"ם (שמיטה ויובל פ"ד ה"ב) פסק כחכמים, אע"פ שפשטות דברי הגמ' בפסחים (נא:): היא כר"ע, [הגמ' נקטה מחלוקת בין ר"ש דס"ל דכל ספיחין אסורים חוץ מספיחין של כרוב שאין יוצא מהם בירק



הירושלמי הוא כשהבית נעשה לו לרועץ, שנשלל מהם תועלת הגשמים, והטללים והאוויר וקוי השמש, אך ספיקו דהירושלמי הוא שהבית לא מועיל לצמחים.

**אך** במנחת שלמה (שם) כתב דמוכח ממתני' כדעת הרמב"ם, דמדרבנן נוהג דיני שביעית אף בבית וכדין מעשרות, ובוה איירי במתני', דאי לא נימא הכי הו"ל לפשוטי לספק דהירושלמי מהכא דשביעית נוהג גם בבית מקורה, מדאסרינן בניית בתים לצורך גידולי הקרקע, ע"כ דאיסורו מדרבנן, אך כתב שלפי הפירוש השני במשנה ד'עושין בתים' היינו גדר אמה שממלאים אותו עפר, אין לכך שייכות למשנה.

**ומכא** זה הסיק כמו שכתב החזו"א דאף לפי הרמב"ם אין להוכיח כנידון הירושלמי, ובודאי שספק הירושלמי הוא באופן שבניית הבית לא יועיל לצומח, ומונע ממנו את הגידול, ולכך שפיר פוקע מיניה שם שדה, משא"כ עשיית בתים דמתני' שהיא להיטיב הגידול. וכמו"כ כתב הרש"ס ז"ל 'שהיא גדילה מחמתו ומשבחת', ובודאי שאינו מפקיע שם שדה ממנו, ולכן לפי"ז אסור לגדל גידולים בבית כשתקרת הבית מועילה לצמחים ולגידולם.

**והנה** נראה לעצם הקושיא מדברי המשנה גבי 'עושין בתין', דיש לחלק ואינו דומה לספיקו דהירושלמי, דהרי לפירוש זה דאיירי שעושה הבית כדי להועיל לצמיחת הגידולים, הרי מדובר שהצמחים קיימים וכבר חל עליהם

וכשיצמחו יאכל מהם ויאמר ספיקין הן, וכך הלכתא<sup>ה</sup>.

**והיה** מקום להקשות על האי ספק דהירושלמי, מהא דאיתא במתני' בשביעית (פ"ב מ"ד) 'עושין להם בתים עד ראש השנה', וברע"ב פ"ב ב' פירושים<sup>ה</sup>, חדא דהיו עושין לאילן גדר אמה סביבותיו וממלאים אותו עפר, וי"מ שעושין לו סוכה מלמעלה להגן עליו מן החמה ומן הצל, וכפירוש זה מבואר בירושלמי (ה"ד) שעשיית הבית היא לצל ממש, וכן פירשו הריב"מ<sup>ה</sup> והר"ש משאנץ במשנה (שם), וכן פירש הרמב"ם בפה"מ, וכן פסק בהלכותיו (שמו"י פ"ג ה"ט), וז"ל 'אף בזמן המקדש מותר לסקל השדות ולזבל ולעדור המקשאות והמדלעות ובית השלהין עד ראש השנה וכו' ועושין להן בתים וכו' כל עבודות אלו מותרות בערב שביעית עד ראש השנה של שביעית ואפילו בזמן המקדש' עכ"ל.

**ומבואר** הוא דכיון דתני מתני' בהדי שאר העבודות השדה המותרים בתוספת שביעית, מלאכות האסורות בשביעית, ולפירוש דאיירי במתני' בעשיית בית להגן מפני החמה והצל, מוכח דאסור לגדל צמחים בבית גם בשביעית בזה"ז, ולא מהני בזה בניית הבית לפוטרו מדיני שביעית, ולכך הו"ל לפשוטי לספק דהירושלמי מהא דאסור בשביעית לבנות בית להגן על הגידולים, דחשיב כמגדל ונוטע בשביעית, ובחזו"א (שביעית סי' כ אות ו) העיר כן, וכתב דהא דאיירי במתני' הוא בעשיית בית לתועלת השדה ולהגן מפני הצל והחמה, אך מה שהסתפק

השדה, וחכמים ס"ל דכל הספיקין אסורין, ובגמ' אמרי' דתרוויהו אליבא דר"ע, ומשמע דהלכתא כר"ע, אך הגר"א בשנות אליהו (פ"ט מ"א) הסיק דרבנן הוא, וכך הלכתא<sup>ה</sup>.

**ח.** וכן פסק הרמב"ם (שם), והסמ"ג (ל"ת רסח), וברמב"ן (ויקרא כה), ובחינוך (מצוה שכח), ובמאירי בפסחים (נא.), וכפתור ופרח (פמ"ז בסופו), ומהר"י קורקוס (פ"ד ה"ב), ועוד.

**ט.** וכ"כ בתפא"י (יכין), וברא"ש (שם) כתב בתחילה דהיינו עשיית גדר גבוה אמה, ושוב כתב דבירושלמי משמע דהוא בית לצל.

כשכבר חלו על הקרקע דיני שביעית, דא"כ הו"ל ספיקא דדינא במקום דאיכא חזקת חיוב, וגם לשיטות דספק דרבנן הוא (יבואר לקמן), מ"מ איכא חזקת חיוב ואזלינן בתר חזקת חיוב של דיני השביעית בקרקע, אע"כ לא חל עליו דיני שביעית כגון שכבר קודם שנת השמיטה היה הגידול בבית ולא חל עליו דיני שביעית, בזה הסתפק הירושלמי כיון דליכא בהו חזקת חיוב.

**ולעצם** ענין ספיקא דדינא במקום דאיכא חזקת חיוב מצינו בזה מחלוקת, דכבר הוכיחו בפר"ח (י"ד סי' קי כללי ס"ס אות א), וכן בשו"ת מהרי"ט (אבה"ז סי' יח), ובמשנה למלך (הל' עדות פ"ו ה"ז), ועוד<sup>1</sup>, דאזלינן בתר חזקה דמעיקרא, והכא נמי הוא בגדר חזקת חיוב בדיני שביעית, אלא דשי' הרשב"ם (הו"ד בתוס' ב"ב לה:) דבספיקא דדינא לא אמרינן חזקת מרא קמא ומוחזקות, ובפני משה (ח"ב סי' צז), כתב על זה דהוא דעת יחיד, אך אין הוא דעת יחיד וכן מבואר גם בריטב"א וברמב"ן (ב"ב שם), ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ג סי' יח) כתב דרוב הפוסקים ס"ל כהרשב"ם דבספיקא דדינא לא אמרינן חזקת מ"ק<sup>2</sup>, וכ"כ עוד פוסקים<sup>3</sup>, וכן מבואר בשו"ע (הו"מ סי' קצ סעי' ג), וז"ל 'לקח שדה שוה מנה במאתים, ונתן לו מקצת דמים, והמוכר נכנס ויוצא לתבוע את השאר, הרי זה ספק אם הוא מוכר שדהו מפני רעתה אם לאו, לפיכך הרוצה לחזור בו משניהם אינו יכול' ע"כ, וכתב הגר"א (שם),

דיני שביעית, וכל מלאכה המועילה להם הוא ממלאכות האסורות בשביעית, ובפעולה זו שבונה הבית כדי לגדל ולהפריח את הצמחים הוא עובר על אב מלאכה של זורע או זומר, הגם שבתוך כדי פעולה זו גורם לפטור מחיוב דיני שביעית את השדה (להאי צד בירושלמי), אמנם כיון דעד שעשה כן חויב בכל דיני שביעית ובמעשה זה מפקיע חיובה, נשאר הוא בחיובו הקודם כדן חזקה דמעיקרא שהיה עד היום מחויב בכל דיני שביעית, אך משא"כ הא דאיירי בירושלמי הוא בגידולים שגדלים כבר בבית מלפני שנת השמיטה, והוא גוף הספק האם יש בהם דיני שביעית, וכיון שלא חל עליהם מעולם דיני שביעית להאי צד שבית פוטר משביעית, ואין עליהן מעולם חזקת דיני שביעית, בזה אפילו אם עושה פעולות של תועלתיות לגידולים אלו, לא חשיב כעושה מלאכה בשביעית דעל זה לא קאי בקרא אלא בשדה, והוא גוף ספיקו דהירושלמי. ודו"ק.

וה"ה גם לפשיטות ספק הירושלמי דבאופן שהיו הגידולים גדלים בשדה ולא בבית אזלינן בתר חזקת חיוב של השדה בדיני שביעית, אך ספק הירושלמי הוא באופן שלא היה השדה מוחזק לחיוב, ולא היה נוהג דיני השביעית בבית מתחילת שנת השמיטה, ובאופן שהגידולים היו בבית כבר קודם זמן החיוב בתחילת שנת השמיטה, ובזה באנו לספק דרבנן ושורשו בדאורייתא מה דינו, אך ודאי הוא דאין ספיקו דהירושלמי איירי

י. ועיין ברש"י במו"ק (ג), ובשבת (סח), ובריטב"א במו"ק (שם), וברמב"ם (שמו"י פ"א ה"ג), למה קרי אב ולמה קרי תולדה.

יא. בשו"ת רע"א (סי' לז), ובחקרי לב (ח"א יו"ד סי' קיא). ובשו"ת עוי"ט (סי' קמב) הוכיח כן בשיטת הרמב"ם, וכן בשו"ת תורת חסד (לובלין אוה"ח סי' טו אות ד), והתם איירי גם בספק במחלוקת רבנותא, וכגון הא דכתב בשו"ת יביע אומר (ח"ג אבה"ע סי' טו), דדן שם בדין עד אחד שהעיד על הקידושין, האם חיישינן לקידושין אלו, עיי"ש.

יב. ובשו"ת רע"א (שם) ביאר זאת, דחזקת מ"ק היא ככל חזקת איסור והיתר דאמרינן אוקי אחזקה שלא נשתנה הדבר שהיה מקודם, ובספיקא דדינא לא שייך לומר דחזקה קמייתא ישנה את הדין.

יג. כ"כ בכנסת הגדולה (י"ד סי' יח הגה"ט אות ג, סי' כח הגה"ט אות ג), ובשלטי גיבורים (פ"ג דחולין), ובשו"ת נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' קפח), ובשו"ת עין יצחק (אבה"ע ח"ב סי' סד אות ה).

או דלמא דלא בעינן שדה וכלשון הפסוק 'ושבתה הארץ' דמשמע כל דבר הגדל על הארץ.

**ולענין** הלכה יש לברר בזה בעוד פן, האיך הלכה באיבעיא דלא איפשטיא בש"ס.

**דבהגמ"י** (פ"ב מחומ"מ) כתב, דאזלינן לחומרא וגם בספק דרבנן, וכמו"כ מבואר בגינת ורדים (כלל סט), דלדעת הרי"ף (והבה"ג והראב"ן והרא"ש) דבאיבעיא דלא איפשטיא אזלינן לחומרא וגם בספק דרבנן.

**אלא** דשיטת הרמב"ם והטור והשו"ע"י, דס"ל דכל ספק שהונח בגמ' בדרבנן אזלינן לקולא ובדאורייתא אזלינן לחומרא, וכהרמב"ם והטוש"ע כתב גם בגליוני הש"ס בברכות (נא), וכן מבואר ברב המגיד (מאכ"א פ"ט ה"ו) גבי בשר וחלב שעישנום יחד, דבירושלמי (נדרים פר' הנודר מן המבשל ה"א) הסתפק האם עישון הוה בישול או לא, והניחו בספק, ופסק הרמב"ם לחומרא, וביאר הרה"מ (שם) דכיון דהוא ספק בדאורייתא בדיני בישול בשר וחלב אזלינן לחומרא, ומשמע דבספק דרבנן אזלינן לקולא, וכן מבואר בכ"מ (הל'

דהוי ספיקא דינא, ומבואר דלא אמרינן בספיקא דינא אוקמי החזקת מ"ק.

**אלא** דבערך השלחן (חומ"מ סי' קמ סק"א), כתב שיש לחלק בין ספיקא דינא לבין ספק בפלוגתא רבוותא, ובספק בעצם הדין אזלינן בתר חזקת מ"ק, וכ"כ במשפטים ישרים (סי' צד), ובמשנה למלך (הל' שכירות פ"ז ה"ב), הביא כן בשם מהר"י ששון (סי' יז), ולפי"ז ה"ה הכא דבמקום דאיכא ספיקא דינא אזלינן בתר חזקת חיוב השדה בדיני שביעית, ולכך ודאי דכל הנך פוסקים לא איירי בהכי, אלא באופן שלפני שנת השבע כבר היו הגידולים גדלים בבית ובמקום פטור (להנך צד בירושלמי), ובזה הסתפק הירושלמי האם חל בגידולים אלו כל דיני שביעית כיון שנמצאים הם במקום פטור"י.

**נמצא** דחידוש הוא לדינא דבאופן שהבית נבנה על הקרקע בשנת השביעית, כלומר אחר שכבר נכנסה שנת השמיטה ומחוייב הוא בכל דיני שביעית, ובחזקת חיוב הוא עומד, אבל באופן שהבית היה קיים לפני שנת השמיטה הסתפק הירושלמי, והאם נפטר מכל דיני שביעית הואיל והוא בית ואינו שדה,

**יד.** והכא הוה חזקת איסור לעבוד את הקרקע, וכו"ע מודו דאזלינן בתר חזקת חיוב, וכ"כ בשו"ת רע"א (סי' ז), ובשו"ת תורת חסד (לובלין אוה"ח סי' א אות ג), ובשער המלך (הלכ' מקואות כלל א), וכן הסיק בשו"ת יביע אומר (ח"ח אוה"ח סי' עא אות ב בסופו), ולא דמי לחזקת חיוב דאיכא פלוגתא בהא אם אזלינן בתר החזקה, ועיין היטב בשו"ת ברית יעקב (אבה"ע סי' יא), מה שכתב ע"פ הגמ' בברכות (כא). בענין זה, ואכמ"ל.

**טו.** עיין בב"י (אוה"ח סי' תלז) שהסיק דלא כהגמ"י.

**טז.** הנה נשאל הרי"ף בתשובה (סי' רצא), על מה דאיתא בגמ' (מו"ק טו): דבין מנודה, ולא איפשטיא האיך הלכה, ופסק דינו כמו תיקו, ובדרבנן אזלינן לקולא, ובדאורייתא לחומרא, ומנודה דרבנן הוא ולקולא, וכן פסק בהלכות (שם), ולהדיא דלא כמו שכתב בגינת ורדים בדעת הרי"ף, וצ"ל דלא נקט כן מפני דפשיטא הוא, ולפי הכללים הוא דברבנן אזלינן לקולא ובדאורייתא לחומרא, ודו"ק.

**יז.** עיין בקרבן נתנאל בביצה (פ"א סי' כד אות מ), שדייק כן מדברי הרא"ש, ודלא כהב"י (אוה"ח שם), דדעת הרא"ש בפסחים (פ"א סו"ט ב), דבספק בגמ' דרבנן אזלינן לקולא, וכן כתב בבית יצחק (שער הספיקות סי' כא), להוכיח מהרא"ש בנדה (מקואות סי' א) דספק דרבנן לקולא אפילו ששורשו מן התורה.

**יח.** והוא בסוגיא בביצה (יד:), דאסור לשלוח דורון ביו"ט ע"י שורה של שלשה בני"א, ובעי רב אשי תלתי גברי ותלתי מיני מאי, וסלקא בתיקו, והבה"ג (הו"ד בר"ן שם ז) פסק לחומרא, וכן נראה מהרי"ף שהשמיט דין זה (עיין בהערה לעיל מש"כ בדעתו), ומאיך הרמב"ם (הלכ' יו"ט פ"ה ה"ח), וכן הסמ"ג, והטוש"ע (סי' תקטז ס"ב) פסקו לקולא כיון דספק דרבנן הוא.

לחומרא אלא בספק שהוא מן התורה, וכן כתב הב"י (י"ד סי' נט) דאיבעיא דלא איפשיטא בגמ' מצטרף לספק אחר להקל מדין ס"ס, וכן כתב המהריק"ש (שם), וכן הסיק בפרי תואר (י"ד סי' ל סק"א) כדברי מרן השו"ע דשפיר חשיב ספק, וכן כתב בספר האשכול (ח"ב עמ' קנד) בשם רב האי גאון, וכן בתשובות הגאונים (שערי תשובה סי' לו), וכן כתב הראב"ד בשו"ת תמים דעים (סי' רמב), והיביע אומר (ח"ט חיו"ד סי' לא) הביא גם מהריטב"א בעירובין (מג:), דבלא איפשיטא בדרבנן אזלי' לקולא, וכן כתב בשו"ת הרשב"א בתשובה (ח"ד סי' מח, וח"ה סי' ח), הרי דלפי שיטת מרן השו"ע והרבה מן הראשונים בדרבנן אזלינן לקולא, וכן הסיקו האחרונים<sup>2</sup>.

**אלא** דיש לברר האם הכא הוה בכלל ספק דרבנן ולקולא כבש"ס<sup>3</sup>, או דלמא הוה ספק דרבנן ושורשו מן התורה, ואזלינן לחומרא<sup>4</sup>, דהנה כתב המהריב"ל (ח"ג סי' קג) דספק שנפל בדאורייתא ונתגלגל לדיני דרבנן ספיקו לחומרא, וכגון בספק טריפה שנפל לתוך כלי, ולאחר שעבר יום וכבר אינו בן יומו הוי נטל"פ לפגם דאסור מדרבנן אטו בני יומן, בזה לא אמרינן ספק דרבנן ולקולא כיון דשורשו בדאורייתא, ופסק בו לחומרא, וכן מבואר בדרכי משה (י"ד סי' ק' נז), וכן כתב השער המלך (הל' מקואות פ"י ה"ז כללי ספק דרבנן כלל ו), ועיי"ש שהוכיח כן מהגמ' ביומא (נה:), ועוד, וכמו"כ מבואר בחזו"א הכא (סי' כב סק"א) דכיון ששורש ספק זה הוא מן התורה, לא

אבל פ"ב ה"א), גבי המצווה שלא לקוברו, דבגמ' הוה איבעיא דלא איפשיטא בסנהדרין (מו:), ואזלי' לחומרא כיון דהוא בדאורייתא, ומשמע דבדרבנן אזלי' לקולא.

**והנה** שיטת היש"ש (פ"א דביצה סוס"ק מג), בזה היא דיש לחלק בין איבעיא דלא איפשיטא לבין תיקו, דבתיקו אזלינן לחומרא כיון שחכמים הניחוהו בספק הרי זה שהניחוהו באיסורו, ומשא"כ בלא איפשיטא, ובדרבנן אזלינן לקולא ובדאורייתא אזלינן לחומרא, ועוד כתב כן בב"ק (פ"ב סי' י'), וכ"כ במנחת יעקב (כלל א סק"ו).

**ולדעת** הרמב"ם והשו"ע (שם) קאי גם על ספק שהונח בתיקו ולא דוקא איבעיא דלא איפשיטא, והוא כסוגיא בביצה (יד: ועיי' הערה), ומשא"כ לשי' היש"ש דאזלינן לחומרא בתיקו אפילו בספק באיסור דרבנן.

**והנה** בפמ"ג (אוה"ח סי' קסב משב"ז סק"ה) כתב איפכא מהג"ל, דבתיקו אזלינן לקולא, והוה כמו ספיקא דדינא, ובדרבנן אזלינן לקולא, אך באיבעיא דלא איפשיטא כיון שהונח בספק מחמת חסרון ידיעה, אין רשות למיפשט<sup>5</sup>.

**ובפרי** חדש (י"ד סי' ל סק"ב, וסי' קי כללי ס"ס סק"ה) כתב, דספיקו להחמיר ואין זה בגדר ספק וספיקו להחמיר, והוא דלא כשיטת הרמב"ם והשו"ע הנ"ל וסייעתו דלא אזלינן

**יט.** ועיי' בגמ' בעבודה זרה (עז:), דמבואר שבספק באיבעיא דלא איפשיטא אזלינן לחומרא, וכמו"כ פסק השו"ע (אוה"ח סי' תריג), וצ"ל דכיון דאירייתא התם בדיני שבת דחמירי הם ולכן מחמירינן בהו, וכמו"כ כתבו הראשונים גבי ספק הגמ' בשבת (לח:), במקל מטה ומיחם, דכתב הרא"ש (פ"י כירה סו"ס ב, ובפ' במה טומנין), וכן הר"ן (שם יז:), דאזלינן לחומרא מפני שהוא בדיני שבת דחמירי טפי.

**כ.** מחזיק ברכה (אוה"ח ס"ס תקלא), פרי תואר (שם), דגול מרבבה (י"ד סי' נה אות יג), שו"ת מהר"ם אלשקר (סי' קח), יביע אומר (שם), ובחזו"ע שביעית עמ' קמו), וכן כתב הרב וואזנר בהלכות שביעית גבי ספק הירושלמי (פ"ז ה"א), בעשבי בושם ופרחים ולא איפשיטא, ואזלינן לקולא כיון דהוה ספק דרבנן, וכן הסיק בילוק"י (שביעית פ"ד עמ' ערב).

**כא.** שבת (לד:), ביצה (ג:), יומא (סד:), ברכות (כא:), ועוד.

**כב.** להנך פוסקים דאזלינן לחומרא בספק דרבנן ושורשו בדאורייתא, ויבואר לקמן האם הלכה כוותיהו.

המלך (שם), על מה שכתב בפרי חדש (הל' פסח סי' תסז ס"ק ט) לדון גבי תמונה שעשוה מחיטה שרויה שלא נתבקעה דספק חמץ הוא, וכתבו על התמונה ארץ חיטה ושעורה, ונשארה תמונה זו עד לאחר הפסח, ונשאל האם נאסרה בהנאה מדין חמץ שעבר עליו הפסח, והסיק דכיון דאיסור חמץ שעה"פ מדרבנן הוא והכא הוה ספק לכך הוה ספק בדרבנן ולקולא, והקשה השע"מ והא שורשו מן התורה, ועיי"ש מה שתירץ.

**אך** בהגהות רע"א (שם) כתב לתרץ דברי הפר"ח, דרק במקום דהספק דאורייתא עדיין קיים ויכול להגיע לאופן של ספק דאורייתא אזלינן לחומרא, וכגון בספק דרוסה שנתערבה באחרות, דאם יבוא אליהו ויברר שבהמה זו דרוסה הרי דספק דאורייתא הוא עכשיו, ומשא"כ בחמץ שעבר עליו הפסח האיסור עבר חלף לו, ורק איסור דרבנן איכא הכא, והוסיף לתרץ גם את דברי מהריב"ל דאירי באופן שגם היום ליכא איסור תורה כיון דגם אם ימצא שבהמה זו דרוסה, עדיין ליכא אלא טעם פגום ואיסורו מדרבנן, דמ"מ כיון דעדיין הטעם בלוע ואסור בעצמותו וראוי הוא לגר, אלא שאינה אוסרת כיון שטעמה פגום.

**ולפי"ז** נראה לומר דגם הכא הוא, ובדיני שביעית ותרו"מ דלהלכה הם מדרבנן בזמן הזה, מ"מ לא חשיב כדין ששורשו מן התורה, כיון דעבר חלף לו זמן חיוב שביעית, כבר לא שייך לומר ששורשו מן התורה, ולכך כתב מרן בכ"מ גבי תרומות ומעשרות דהוי ספק דרבנן לקולא ואפילו ששורשו מן התורה,

אמרינן בזה האי כללא דספק דרבנן לקולא, ומאיך מבואר בב"י (יר"ד שם)<sup>22</sup>, דאפילו בזה אמרינן ספק דרבנן ולקולא, וכן נקטו בדעתו האחרונים<sup>23</sup>.

**והנה** בדעת מרן בכסף משנה לכאורה יש סתירה, דבהלכות תרומות (פ"א ה"כ), וכן בהלכות מעשר (פ"ג ה"כ), כתב דבזמן הזה דתרומות ומעשרות מדרבנן אז כשיש ספק אמרי' יש ברירה, וכדאמרינן בגמ' בביצה (לח.) דבדאורייתא אין ברירה ובדרבנן יש ברירה, וכגון האי דאיתא בשו"ע (יר"ד סי' שלא סעי' יא), דישאל ועכו"ם שקנו שדה בשותפות וחלקו את תבואת השדה, טבל וחולין מעורבין זה בזה בכל קלח וקלח, ואע"פ שמירחן העכו"ם חייבין בתרומות ומעשרות, כי בשל תורה אין ברירה, בד"א בארץ ישראל שחייבין בתרומות ומעשרות מן התורה, אך בסוריא שהתרו"מ מדבריהם חלקו של העכו"ם פטור, כיון דיש ברירה בדרבנן, וסיים דבזמן הזה שחיוב תרו"מ מדבריהם לעולם יש ברירה, הרי דדעת מרן גם בכ"מ ובשו"ע דאפילו בשורשו מן התורה כל עוד שהיום הוא באיסור דרבנן אזלינן לקולא, אלא שמצאתי למרן הכסף משנה בהל' חמץ ומצה (פ"ב ה"י) שכתב בשם רבינו מנוח באופן שלקח עכבר מט' צבורים ונכנס לבית, דצריך בדיקה, אף שהוא ספק בדרבנן, אך כיון דאתיליד בדאורייתא אזלינן לחומרא ככל ספק דאורייתא לחומרא, ודלא כמוש"כ לעיל.

**ולכך** נראה לע"ד דיש אופן דכו"ע מודו דספק דרבנן אפילו ששורשו מן התורה אזלינן לקולא, דהנה הקשה בשער

**כג.** וקבלנו הוראות מרן השו"ע אפילו בב"י, אלא דאיכא פלוגתא מתי, דדעת הזבחי צדק (סי' קי ס"ק קג), דאזלינן כהב"י רק במקום הפסד מרובה, אך דעת היביע אומר (ח"ט עמ' רו), דאפילו כשאין הפסד מרובה פסקינן כוותיה, ודעת הגרי"ח בשו"ת רב פעלים (ח"א סי' כב), דאפילו במקום הפסד מרובה לא פסקינן כהב"י, אא"כ כתב ז"ל הלכה.  
**כד.** חקרי לב (חיו"ד סי' קכט), שו"ת מהרש"ם (סי' לז), ספר שלחנו של אברהם (סי' קה סק"א), ובורע אמת (סי' יז).

כיון דעבר זמן החיוב וכיום הוא זמן חיוב אחר, פסקינן בו לקולא.

**ואת"ל** דיש לחלק ולומר דהא דאיירי ברע"א הוא באופן שדין החיוב הוא שונה, דבפסח עצמו הוא מן התורה, ולאחר הפסח הוא זמן חיוב אחר ואיסורו הוא מטעם קנס ואין בו שום שייכות לאיסור תורה, ובזה דוקא כתב הרע"א דלא חשיב שורשו מן התורה, ומשא"כ בדיני שביעית דדיני השביעית לא השתנו, אלא שרק חסר בתנאים של חיובי השביעית, שאין שביעית נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג, שנאמר 'זה דבר השמיטה שמוט' אחת שמיטת יובל ואחת שמיטת שביעית, ובבית שני לא נהג יובל, שנאמר 'וקראתם דרור בארץ לכל יושביה' בזמן שכל יושביה עליה, ולכך לא נהגא שמיטה בזמן בית שני, נמצא דעיקר החיוב קיים אלא שחסר הוא בתנאי החיוב, אך עדיין אפשר לומר כן בדוחק ליישב דברי הכ"מ.

**איברא** דלהלכה קיי"ל דספק דרבנן ששורשו מן התורה כבר פסק מרן השו"ע בכמה מקומות דהוה ככל ספק דרבנן ולקולא.

**א.** דבגמ' בפסחים (מה): בעי גבי בטבלה שאין לה לבזוז האם מצרפת לחיוב חלה, ולא איפשיטא, ופסק מרן השו"ע (יו"ד סי' שכה ס"א) דאינן מצטרפים ופטורה מחלה, ואפילו בארץ ישראל<sup>כה</sup>, ועיין שם בביאור הגר"א (שם).

**ב.** מהא דפסק מרן השו"ע (יו"ד סי' שלא סעי' יא) דבזמן הזה דשביעית מדרבנן אמרינן שיש

ברירה אפילו ששורשו מן התורה, וכן מבואר ברי"ף (ס"פ כל השעה מ.), וברא"ש (שם סי' כה), דחיטים ושעורים שנתערבו בתבשיל בפסח, ולא נתבקעו דיש להקל, כיון דאיסור משהוא הוא מדרבנן וספיקו להקל, ואפילו ששורש איסורו הוא מן התורה, וכן פסק הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ה ה"ח), ובשו"ע (סי' תסז ס"ט), ועיין עוד בביאור הגר"א (שם ס"ק כב)<sup>כו</sup>.

**ג.** מבואר בהאי סוגיא במכות (ג): דב' לישנות הם במלווה לחבירו לעשר שנים האם שביעית משמטת, דהסיק הרא"ש (פ"ק דמכות סי' ג), כלישנא בתרא דאין שביעית משמטת כיון דאיסורה מדרבנן בזמן הזה, ואזלינן לקולא, וכ"כ בחידושי הרמב"ן (שם ג):, וכן כתב בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' צט), חזינן מהאי דבספק בשביעית אזלינן לקולא כיון דרבנן הוא. [ובב"י (חומ"מ סי' סז) הקשה על דברי הרא"ש, דהא בממון אזלינן לקולא לנתבע, והכא הוה קולא לתובע להוציא ממון מחזקתו, ותי' דכיון דשביעית בזה"ז מדרבנן פסקינן לקולא, ושורשו הוא באיסור, אפילו שבסוף נקבע בו דיני ממונות, מ"מ פשטינן באיסורו וממילא לממונו, חזינן להדיא דאפילו בשביעית אזלינן לקולא אפילו ששורשו מן התורה].

**ד.** מבואר בב"י (סי' תקלו ס"ו) גבי מלאכות בחול המועד, באופן שאמת המים נתקלקלה במועד ועמדה על טפחיים האם מותר להעמיק עוד שבעה טפחים, וספק הוא בגמ' כמו"ק (ד.) והוה איבעיא דלא איפשיטא, והסיק הרמב"ם (הל' יו"ט פ"ח ה"ג) דמותר הוא,

**כה.** שעיקרה מדאורייתא בארץ ישראל כדאיתא בקרא (במדבר טו, יט) 'באכלכם מלחם הארץ', ולכך כתב הטור (יו"ד סי' שכב ס"ה) שלדעת הרמב"ם (הל' ביכורים פ"ה ה"ה) אסורה חלה של א"י לכהן קטן או לגדול שטבל לקריו, ורק חלת חו"ל שעיקרה מדבריהם הותר. [ובזמן הזה חלת א"י מדבריהם כמבואר בקרא (שם שם יח) 'בבואכם' בביאת כולכם ולא בביאת מקצתכם, וכדאיתא בגמ' בכתובות (כה.), ובנדה (מז.), שחלה בזמן הזה מדרבנן, וכן הוא ברמב"ם (שם)].

**כו.** וכמו"כ כתב הב"ח (אהע"ז סי' קנו) שספק תרומות ומעשרות בזה"ז לקולא כיון דהוה ספק דרבנן, וכ"כ במהרשד"ם המבואר בשדה חמד (ח"ה מער' ת כלל כג), וכן כתב הש"ך (יו"ד סי' של סק"ח) בספק חלה בזמן הזה, שספק דרבנן הוא ואזלינן לקולא.

הקרקע בעבודה ככל דיני שביעית, דהיינו שכבר נכנסה שנת השבע ועדיין לא היה בית בנוי על הקרקע, ואיכא בהו לחזקת איסור עבודת הקרקע, וככל חזקת איסור בדיני דרבנן דנקטינן לאיסור, וה"נ גבי חממות אמרינן בזה דלקולא הוא.

**אלא** דיש לדון לשיטת השו"ע דחשיב הכא ככל ספק דרבנן מי נימא דאזלינן בתר חזקת חיוב או לא, דהנה שו"י הש"ך (יו"ד סי' קי ס"ק טג), דבספק דרבנן במקום דאיתחזק איסורא אזלינן לחומרא, ובשער המלך (הל' מקואות כלל א), כתב דלתי' חדא של תוס' בפסחים (ט). אזלינן לחומרא במקום דאיתחזק איסורא, והט"ז (יו"ד סי' סט ס"ק כד), כתב דאלינן לקולא גם בזה, וכ"כ הפר"ח (שם ס"ק מד, ובסי' קי כלל טו), וכן מבואר ברשב"א בנדה (סא:) דכללא הוא בכל ספק דרבנן דאזלינן לקולא ואפילו במקום דאיתחזק איסורא, וכן כתב בריטב"א בחי' (שם), וכן המאירי (שם), וכן הסיקו האחרונים.<sup>א</sup>

וביאר הב"י (שם) דכיון דספיקו הוא מדרבנן אזלינן לקולא (עיין הערה<sup>ב</sup>).

**וכן** הסיקו להלכה בפר"ח (יו"ד סי' קי ס"ק טו), ובראשון לציון (כללי ס"ס סי' טו), ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סו"ס טו אות ה) הסיק דאפילו באיתחזק איסורא ושורשו מן התורה בדיני דרבנן אזלינן לקולא, וכן הסיק בשו"ת יחיה דעת (ח"ז סי' קמב) בדעת הראשונים ומרן השו"ע דספק בדרבנן אפילו ששורשו מן התורה אזלינן לקולא.<sup>ב</sup>

**והשתא** דאתינן להכי נראה דודאי הוא לדעת מרן השו"ע והרמב"ם דבספק דרבנן ששורשו מן התורה אזלינן לקולא, וכמו"כ גם לפי מש"כ דיש לומר דכו"ע מודו בהאי, וכמש"כ הרע"א דבאופן דאזיל ליה חשש דאורייתא אזלינן לקולא,<sup>ג</sup> הרי דבספק זה דאיבעיא דהירושלמי פסקינן להקל ומותר יהיה לעבוד הקרקע בתוך הבית, דע"ז ליכא לדיני שביעית, אלא דבמקום דכבר נאסרה

**כו.** אלא שהוכחה זו תלויה ביסוד איסור מלאכה בחול המועד האם אסורה מדאורייתא או מדרבנן, בדגמ' בחגיגה (יח). מובא כמה ברייתות שלמדו מפסוקים שאסור לעשות מלאכה בחול המועד, וכן דעת רש"י (מו"ק יא:), והר"ף (העתיק דברי הבריות ככתבם, וכן כתב הטור בשמו - סי' תקל), ועוד רבים מהראשונים (רשב"ם בפסחים קיח, רמב"ן, וריטב"א בחגיגה שם, ועיין בביאור הלכה סי' תקל שהביא עוד ראשונים), אך דעת התוס' בחגיגה (שם), והרמב"ם (הל' יו"ט פ"ז ה"א) שכל הפסוקים בגמ' אסמכתא בעלמא הם, ובביאור הלכה (שם) כתב בדעת השו"ע שזוהו שפסק להקל בכמה ספיקות מוכח דס"ל מדרבנן הוא, אך הוא עצמו הסיק (שם) שיש להחמיר בזה כיון שיש הרבה דיעות בראשונים שאסור מלאכה בחול המועד הוא מן התורה.

**כח.** התם קאי גבי ספק סתם יינם, דהוא ספק דרבנן ששורשו מן התורה, וכמו שכתב הב"י (יו"ד סי' צט ס"ו) בשם הגהות מיימוניות (מאכ"א פט"ז אות כ), דאע"ג דבדרבנן מבטלים איסור לתכחילה בסתם יינם אסור, מפני ששורשו מן התורה כדכתיב 'ישתו יין נסיכם', רבי"ה (תשטז).

**כט.** ועיין בגליון בייב"א (שם בהוצאה החדשה), שכתב זאת מסברא דנפשיה בדעת המהריב"ל.

**ל.** ובנשמת אדם (כלל קמח סי' ד), כתב דפלוגתא זו תליא בתירוצי התוס' הנ"ל, דלתירוץ ראשון בדאיתחזק איסורא אזלינן לקולא, אבל לתירוץ השני כיון דאיתחזק איסורא אזלינן לחומרא, והתוס' בעבודה זרה (מא:) נקטו כהתירוץ הראשון, ומשמע דהכי נקטינן, ומעין זה כתב בשו"ת חקרי לב (ח"א יו"ד סי' קלג). ובשו"ת כתב סופר (אוה"ח סי' כח) תלה זאת במחלוקת הראשונים האם ספק דאורייתא לחומרא מן התורה או מדרבנן, עיי"ש.

**לא.** בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' טו), ובמנחת יעקב (קונטרס הספקות תוה"ש ס"ק לה-לו), ובשו"ת דברי חיים (ח"א חה"ע"ז סי' נה), וכן בתורות אמת (עמ' לג סעי' ג), ובשו"ת נודע ביהודה (חיו"ד סי' סה), וביעיר אוון (מע' ס אות יב) כתב כן בדעת השער המלך (מקואות כלל א), ודלא מש"כ ר' בצלאל מרנשבורג (סי' כג), דדעת השער המלך דאזלינן לחומרא, וכן כתב בשו"ת יבי"א (ח"ח יו"ד סי' ה) ועיי"ש.

**נמצא** דאין לומר להנך פוסקים דס"ל

דספק דרבנן הוא, דהואיל והוחזקה הקרקע באיסורי שביעית נאסרה בעבודה גם אחר שיבנה עליה בית, דזה אינו משום דלרוב האחרונים וכמו"כ לראשונים, מצינו דאפילו בספק דרבנן במקום דאיתחזק אזלינן לקולא, והבונה בית גם לאחר שהקרקע הוחזקה ונאסרה בכל דיני השביעית, מ"מ כיון דכיום הוא ספק בדרבנן אזלינן לקולא<sup>27</sup>.

**א.** בספק הירושלמי מוכרחים לבאר דאיירי באופן שלא הוחזקה הקרקע בחיובי שמיטה.

**ב.** לשיטת הרמב"ם והתוש"ע ספק בגמ' שהונח בספק אזלינן לקולא.

**ג.** לשיטת השו"ע גם ספק בדיני דרבנן ששורשו מן התורה אזלינן לקולא ככל ספק דרבנן.

**ד.** לרוב הפוסקים בספק דרבנן אזלינן לקולא אפילו במקום דאיתחזק איסורא.

**ה.** והאם ספק של דיני שביעית הוה בכלל ספק דרבנן ששורשו מן התורה, הובא לעיל ב' צדדים בזה.

**וניהדר** לדברי החזו"א והגרש"ז (הו"ד לעיל), דכל מה דבעי בירושלמי הוא באופן דהבית לא מועיל לשדה אלא נעשה לה לרועץ, והנה כסברא זו פסקו כן בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' קטז), וזו כונת הגרי"ש אלישיב בהליכות שדה (גליון 78)<sup>28</sup>, וכן כתב באור לציון (שביעית פ"א ה"ד) שבנוסף לסברת החזו"א (הו"ד

**אמנם** בספיקו דהירושלמי נראה לומר כן, משום דודאי ספיקו אזיל גם לזמן בית המקדש<sup>29</sup> ובזמן שדיני שביעית נהגו מן התורה, וע"ז ודאי איכא חזקת איסור, וא"א לומר דבזה האיבעיא, דהא מדוע לא פשטו כל הנך הפוסקים, דבזמן הבית אזלינן בתר חזקת איסור, ולכך מוכרח הוא דאיירי שכבר קודם כניסת שנת השמיטה היה הבית בנוי ופקע (לחד צד) ממנו דיני שביעית<sup>30</sup>, ולא היה על הקרקע חזקת חיוב בכל דיני שביעית, וע"ז קאי האיבעיא דמי נימא כיון דלא חשיב שדה נפטר הוא מדיני שביעית, או דלמא דלא בעינן שדה, וכנ"ל, ודו"ק.

**לב.** אלא אפשר לומר דכו"ע מודו דבספק ששורשו מן התורה אפילו דכיום הוא ספק בדרבנן אזלינן לחומרא, אלא דזה עצמו תליא בפלוגתא האם הכא הוה בכלל שורשו מן התורה. וצ"ע.

**לג.** וכ"כ החזו"א (שביעית סי' כב) לתמוה על מה שכתב בפאת השולחן שכיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן ספיקו לקולא, דהא ספק הירושלמי איירי גם בזמן שהיתה נוהגת שמיטה מן התורה.

**לד.** וככל דיני אין ספק מוציא מידי ודאי דאמרינן כן גם על מקום שהוחזק בחיוב, דאין ספק אם יצא ידי החיוב מוציא מידי החזקה וכמש"כ הרשב"א בחולין (ט), [ועיין בקובץ הערות ביבמות (סי' נט אות ט-י) מה שביאר בדבריו]. וכן מצינו בב"מ (צז:): באיני יודע אם פרעתיך שמודה רב נחמן שחייב ומשנה היא בב"ק (קיא), וביאר הרמב"ן (שם), שאין ספק פטור מוציא מידי חיוב. ודו"ק להכא.

**לה.** וז"ל שם: "ב"ה תמוז תנש"א. מזה זמן כשהחל הגידול בחממות, דנו בענין לפני רבינו הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [צוק"ל], ואף לאחרונה פנה הרה"ג רבי קלמן כהנא (שליט"א) [צוק"ל] להגרי"ש בשאלה של גידול חממות בשביעית, וכו', א' את הספק בירושלמי (שם), אם יש דין שביעית בבית, ניתן לפרש בב' דרכים. הדרך הראשונה, כל הספק הוא דווקא בבית שהנוטע בו צמחים 'הם במצב בלתי טוב ורצוי' (כלשון החזו"א סי' כ) אבל בבית הנבנה לגידול צמחים והדרך לגדל בו צמחים, אין ספק דחשיב שדה מדאורייתא, אולם ניתן לפרש את הירושלמי בדרך אחרת, שהירושלמי הסתפק מלשון "שדך" שכל מקום מקורה שיש לו דפנות חשיב בית ופטור משביעית, הואיל והתורה מיעטתו ללשון שדה, ובכלל זה אף חממה שאינה קרויה שדה", ובהסברו שם כתב "א. הואיל וגידול בחממה בזמנינו הינו דרך גידול רגילה אין להקל לרוע



במקום שהדרשה בטעמא דקרא היא להחמיר, שפיר דרשינן, וכ"כ בשו"ת בית יצחק (ח"א י"ד סי' קמג אות ה, וח"ב יו"ד סי' ס" קמח אות ב), לכן שפיר דרשינן טעמא דקרא הכא דלחומרא הוא.

**אלא** שלענין הסברא שכתב החזו"א וסייעתו שפטור זה של בית הוא דוקא באופן שהבית נעשה לרועץ עבור הצמחים, יש להעיר דהא המציאות היא שהחממות בעיקרן הרבה פעמים מזיקים לגידולים מחמת החום הרב השורר שם, ועיקרן הוא כדי לשמור על הגידולים משום חרקים ותולעים, ולכך צריך להתקין מערכת נוספת של קירור המקום כדי לשמור על הצמחים<sup>1</sup>, נמצא שלפי האופן הטבעי אין החממות מועילות לגידולים, ולכך מתקינים מערכת קירור נפרדת שמועילה לצמיחת הגידולים, נמצא שבאופן הטבעי אין זה מועיל, וכמו"כ כתב במנחת אשר (סי' כא) והוכיח מהא שהחזו"א עצמו (מעשרות סי' ז אות ה) כתב, שגג הבית מונע הגידול הטבעי ומונע גם גשם רוח אויר ושמש.

**וכתב** לחלק בין ב' סוגי חממות, שהסגורות הרמטי מותר והגדרתם כבית ממש, ומשא"כ כשמכוסות רק עם רשת בעלמא שאין לזה דין בית לפטור, אך סיים שאין להקל נגד מה שהחזו"א חשש, ובעוד שהחזו"א (סי' כו אות) לא הקל לגדל בבית אלא רק בעציץ

לעיל) כיון שכונתו להשביח את השדה והצמחים ע"י הזיבול אסור הוא גם בבית, ועוד כתב דכל דין הפטור בבית הוא כשמתכוין לבנות בית לשם בית, אבל בית שנבנה לשם זריעה דינו כמו כל מקום זריעה, ואסור בזריעה ככל מקום של זריעה בשדה, וע"ז הוסיף את דברי החזו"א שבית שנעשה להיטיב הגידול דינו כשדה ורק בית שהצמחים שם במצב שאינו רצוי לגידול מחמת מניעת גשמים אויר ושמש, דינו כזריעה בבית.

**ויש** להבין דברים אלו, דהא אם גזרת הכתוב היא שבשביל חיובי דיני שביעית בעינן דוקא 'שדה', מנין לומר שהקובע הוא לפי הרגילות לגדל בהם וכשהבית מועיל לגידולם לא הוה בגדר 'שדה'.

**ולכאורה** תליה בסוגיא האם דרשינן טעמא דקרא, ולהלכה קיי"ל דלא כר"ש בב"מ (קטו). ולא דרשינן טעמא דקרא, וכמו"כ תמה הגאון ר' ישראל יעקב פיישר בספר אבן ישראל (ח"ח סי' עד), דכיון שלא דרשינן טעמא דקרא אין נ"מ אם הוא דרך זריעה אם לאו, דמ"מ החממות אינן דומות לשדה שהוא גלוי לעיני כל<sup>2</sup>.

**אלא** שלפי מש"כ החת"ס בתשובה (יו"ד סי' קד, רנד), דאע"ג דקיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, מ"מ כל זה רק אם הדרשה להקל, אך

בחממה, ואפילו אם נאמר שנתמטעה חממה מכלל שדה הרי יש בכך משום עבודת שדה וכרם האסור מדרבנן, ולכן אסור לזרוע אפילו בעציץ שאינו נקוב בחממה, ואפילו בחבל גוש קטיף".

**לו.** עיי"ש שהסיק להתיר לגדל צמחים בחממות בשנת השמיטה, והוסיף שם שהרי אף ע"י החממות יש חסרון הניכר בפירותיהם, וניטלה מהם המתיקות כראוי, מפני חסרון השמש הממתיקה את הפירות.

**לז.** אחד מגדולי המדענים המומחים בעולם (הו"ד ב'התורה והארץ' עמ' 336) כתב, 'כי כמדען שעבר ולמד שיטות הגידול החקלאי בכל העולם לא מצאתי שדה אחד שבו גודלו גידולי העלים בתוך חממות, וחשוב לציין כי שטח המחיה הטבעי של גידולי העלים הוא בשדה הפתוח... ע"מ להפריד בין ירקות העלים לבין החרקים יש לגדלם בחממות, ודרישות אלו גורמות לכך שהטמפרטורה בתוך מבנה החממה מגיעה לעיתים לחום גבוה (48 מעלות), וע"י כך נגרם נזק רב לצמחים, ואילו היו גדלים באותה תקופה בשדה הפתוח שהוא בסביבה טבעית לא היו נזקים'.

ד. דעת הגרש"ה וואזנר בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רמז), שמעיקר הדין יש להקל בזריעה בחממות מנותקים, שאם זורעים בעציץ שאינו נקוב ובתוך הבית יש להקל, במיוחד ששביעית בזמן הזה מדרבנן, וכן בחממות אם יש בהם לכה"פ גובה ' טפחים, ויש גם מחיצות. אך מ"מ כתב 'שליכי אנסני, שמא אין זה רצון חז"ל לעשות מזה תעשה שלמה של גידולי שנת השביעית, ולספק גידולי שביעית אע"פ שנתגדלו באופן המותר מעיקר הדין, וכל הקהל יהנו מזרעים שנזרעו בשביעית'.

ה. דעת הגאון ר' ניסים קרליץ (חוט שני ח"א פ"א סי' א) לאסור בזה, וכן במנחת יצחק (שם), ובאור לציון (שם), ואף אם העציץ הוא אינו נקוב, וטעמם משום שכיון שכבר הפך לדרך העולם לעשות כן חשיב כבר שדה, ומחוייבת בכל דיני השמיטה.

ו. דעת הגרי"ש אלישיב (הו"ד באריכות בישא יוסף שם)<sup>20</sup>, שבנוסף לב' תנאים אלו שהוזכרו לעיל (עציץ שא"ג, וחממה), בעינין לעוד ב' תנאים כדי להתירו לכתחילה, והם גם שיהיה באופן שבעל החממה ימכור זאת לגוי, ויהודי יעשה

שאינו נקוב<sup>21</sup>, וכתב שהמיקל יש לו על מי לסמוך. ולענין הלכה מצינו כמה דיעות<sup>22</sup>;

א. דעת השבת הארץ (פ"א ה"ג, ובקונט"א סי' ג), ובתורת הארץ (פ"ו סי' כה), דכל האיבעיא דהירושלמי נאמרה דוקא לגבי הלאו של 'שדך לא תזרע', אבל לגבי העשה' ודאי עוברים בבית זה, כיון שבזה נאמר מפורש 'ושבתה הארץ', ולכן הרמב"ם השמיט ספק זה הואיל ואין נ"מ מעשית לדבי האיסור לזרוע בבית.

ב. דעת הפאת השלחן (שביעת סי' כ אות נג) דכיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן אזלינן לקולא ומותר לכתחילה לעבוד קרקע זו אשר בתוך בית.

ג. דעת הגרש"ז (מנחת שלמה ח"ג סי' קנח אות ז) שמותר לכתחילה באופן שגם איירי בעציץ שאינו נקוב וגדל בחממות, הו"ד בישא יוסף (שביעית סי' כה)<sup>23</sup> להלכה, וכן פסקו ביביע אומר (ח"ט יו"ד סי' לא) ובעוד אחרונים<sup>24</sup>.

והנה לדעת החזו"א גם בזה פסק שיש להקל אך לא לכתחילה כדברי האחרונים הנ"ל, שכתב (שביעית סי' כו אות ד) שאין למחות ביד המיקילים.

לח. דוקא, דאל"כ הוה כחלק מהקרקע ממש, כדמצינו בש"ס במס' דמאי (פ"ה מ"ו), ובמנחת (פד.), ובשבת (צה.), ועוד. אך עציץ שאינו נקוב לא חשיב כחלק מהקרקע, כמבאר ברמב"ם (תרו"מ פ"ה הט"ז).

לט. גדר 'בית' כתב בחזון איש (סי' כב אות א), 'אי"צ בית שחייב במזוזה והדעת נוטה דהעיקר תלוי בכיסוי ואולי צריך מחיצות ' טפחים, גם כן, ובישא יוסף להרב אפרתי (סי' כד) כתב, שבהוראה שנתן החזו"א למעשה, וכן בשיחה עם הרב האדמו"ר מספינקא זצ"ל (ראה נתיב השמיטה סי' ח סק"ג), משמע שהצריך בעיקר גם המגן שמש, וכן כתב החזו"א ביסוד דין הבית (סי' כ אות ו).

מ. במנחת שלמה (ח"א סי' נא אות ה) כתב שכיון שהרמב"ם ושאר פוסקים לא הביאו כלל הך בעיא דהירושלמי, קשה לסמוך ע"ז להקל, מ"מ למעשה היקל בזה, והוסיף וכתב (שם בח"ג) 'אך כיון דלמעשה סומכים על הפוסקים ששביעית בזמן הזה רק מדרבנן, לכן חושבני שנכון מאד לקבוע הדבר למעשה, יחד עם צירוף של עציץ שאינו נקוב, עכ"ל.

מא. הגרי"ש פיישר בספר אבן ישראל (ח"ח סי' עד), שו"ת להורות נתן (ח"י יו"ד סי' עה אות ה).

מב. עיי"ש שהאריך בביאור דבריו, והפקיע מאלו שרצו להגיד בדעתו סברות אחרות.

## הרב ישראל מאיר פרטוש שליט"א

מלאכות רק מדרכבנן, ולגוי עצמו מותר לעשות מלאכות מדאורייתא, ולענין מחיצה ס"ל דבעינן מחיצה גמורה של י' טפחים, ודלא כהחזו"א שהסתפק בזה<sup>מ</sup>.



---

**מג.** יש לציין שבדרך כלל אם אין עציצים, עושים מצע מנותק מהקרקע ועליו מניחים אדמה, עשייתו היא באופן שמניחים יריעה של פלסטיק על אדמת החממה, ועליה אדמה וזורעים בתוכה, אלא שבמנחת אשר (שם) ועוד אחרונים כתבו, שע"פ שיטת הרא"ש בתשובה (כלל ב אות ד) שכתב שגידול על סלע נחשב כגידול על גבי קרקע, ומכך מחדש הרא"ש שכרם הנמצא על הגג נוהג בו כל דיני ערלה, וכך פסק השו"ע (יו"ד סי' רצד סעי' כו), [ויש מקום לדון האם לדעתו עצם החיבור בין האדמה לאבן הופך את זה למחובר לקרקע, או שמא החיבור נובע מכך שהגידול על גביה למעשה יונק מהקרקע מקורית, ונחלקו בזה החזו"א (דיני ערלה סי' ב), שס"ל שהיניקה היא המחברת, ולכן אם אין יניקה יהיה מותר גם לדעת הרא"ש, ואילו הגרש"ז (מנחת שלמה סי' מא אות ב) סבר, שעצם החיבור באופן שהגידול מרגיש את ריח הקרקע הוא זה שהופך את הגידול על המצע מנותק ואת הקרקע לאחת]. ומכאן יצא דבעינן גם מצע מנותק ועציץ שאינו נקוב המונח ע"ג ובזה מודו. ודו"ק.

אסוף  
ידך



## אהוז במוסר

דברי מוסר וכיבושין מרבותינו שליט"א



### הגאון הגדול רבי יהושע ברכין שליט"א

ראש כוללי "עץ חיים" ורב קהילות יוצאי צרפת

### יהיב חכמתא לחכימין

**'אלא נתן הקב"ה חכמה לחכימין, והם יושבין והוגין בה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות'**

כתוב בקהלת (א, ג) **"מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש"**, ובמדרש (קהלת רבה פרשה א) איתא, **"א"ר בנימין בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים מטין לצד מינות, אמרו הרי כל חכמתו של שלמה שבא לומר מה יתרון לאדם בכל עמלו, יכול אף בעמלה של תורה [היה משמעות שגם בעמל התורה אין יתרון, וזוהי הנטיה לצד מינות], חזרו ואמרו לא אמר בכל עמל, אלא בעמלו, בעמלו אינו עמל אבל עמל הוא בעמלה של תורה [עמל התורה שונה הוא מעמל סתם ובה יש יתרון, וא"כ אין כאן מינות], ולהלן שם, א"ר יודן תחת השמש אין לו, למעלה מן השמש יש לו".** והנה אמנם דברי חז"ל מבוארים מצד עצמם, אך עדיין יש לנו להתבונן כמה אנו שייכים וחיים את הדברים הללו.

עוד איתא שם במדרש להלן (אות יז) על הפסוק **"כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא"**, כמה דרשות וז"ל המדרש, **"דבר אחר כל הנחלים, כל התורה שאדם לומד אינה אלא בלב, והים איננו מלא, והלב איננו מלא, לא הנפש שבעה לעולם שנאמר (קהלת ג, ז) **"וגם הנפש לא תמלא"**, תאמר שמשעה שאדם מוציא את תלמודו לאחר שוב אינה חוזרת עליו [דהיינו כשאדם מלמד תורה לאחרים הרי הוא כמרוקן את החבית שלו והוא עצמו ישאר ריק], תלמוד לומר שם הם שבים ללכת דכתיב (דברים ג, ז) **"והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך"**.**

והנה דברי המדרש צריכים ביאור טובא, וכי מאי סלקא דעתך לומר שמי שמלמד תורה לאחרים ישאר ריקן, והוא פלא. ונראה שכוונת המדרש לומר שכל המרביצי תורה והמעמידים תלמידים מאחר שהם עסוקים בללמד לאחרים, א"כ היה אפשר לחשוב כי תורתם תיפגע מכח זה, שאין בידם פנאי ללמוד ולהתעלות עוד בתורתם, והתורה לא תחזר

אחריהם, כיון שמה שלמדו והספיקו עד עתה זהו כל השגתם ומעלתם, תלמוד לומר שם הם שבים ללכת, שאדרבה על ידי כך יזכו לסייעתא דשמיא גדולה שגדולת תורתם תשכון בליבם, ויתעלו ויגדלו בבניינם האישי למעלה בקודש.

והובא במדרש שם משל על כך, מטרונה אחת שאלה את רבי יוסי בר חלפתא, אמרה ליה, מהו דין שנאמר (דניאל ב, כא) **"יהב חכמתא לחכימין"**, לא הוה צריך קרא למימר אלא יהב חכמתא ללא חכימין ומנדעא ללא ידעי בינה [וכי נותנים חכמה למי שהוא כבר חכם, וכיצד אומר הפסוק שהקב"ה נתן חכמה לחכמים], **"אמר לה משל, אם יבאו אצלך שני בני אדם ללות ממך ממון, אחד מהן עשיר ואחד מהן עני, לאיזה מהן את מלוה לעשיר או לעני, אמרה לו לעשיר, אמר לה ולמה, אמרה לו שאם אבד העשיר ממוני יש לו מהיכן יפרע אבל אם איבד העני ממוני מאין יפרע לי, אמר לה, ולא ישמעו אזניך מה שאת מוציאה מפיר, אילו נתן הקב"ה חכמה לטפשים היו יושבין והוגין בה בבתי כסאות ובבתי תיאטריאות ובבתי מרחצאות, אלא נתן הקב"ה חכמה לחכימין, והם יושבין והוגין בה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, הוי יהיב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה"**, ע"כ.

ביאור הדברים, שהנה זה ודאי שגם לאדם שכשרונותיו אינם ברוכים ויכולת הבנתו מוגבלת, נותן ה' חכמה, ושערי הבינה לא נסגרו בפניו. וכל זמן ששאיפתו עזה להבין, והוא יושב ולומד, והוא מתמיד על אף שאינו מבין, הוא יזכה לחכמה גדולה מכח רצונו, והקב"ה יסייע בידו, וכדאיתא בגמ' (נדה ע, ב) **"מה יעשה אדם ויחכם אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה"**.

אלא, **"לא חכים"** ו"חכים" האמור כאן, הוא האם האדם יודע להעריך את חכמת התורה, או חלילה לא. אדם שיודע להעריך את מעלת התורה, זהו החכם האמיתי, וכמו הדוגמא שמביא המדרש אם הוא מכיר בערך התורה שהיא מן השמים שלא ללומדה במבואות המטונפים, הוא נחשב 'חכים'. אך יתכן אדם שהוא כשרוני, אבל אינו מעריך את עומק התורה וקדושתה, הוא נחשב 'לא חכים', ולא יזכה לחכמה מאת ה' יתברך.

### **'אם אין דעת הבדלה מניין'**

כאשר אדם יודע להעריך את החכמה, הוא מוכן להתאמץ ולהשקיע עבודה, גם אם בדרכו הוא נתקל בקשיים ומהמורות. ואיתא בברכות (ה, א) **"תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא"**. ובמהר"ל (בהקדמה לדרוש עה"ת) ביאר את דברי רשב"י שאין המכוון בזה רק ליסורים של חולי או צער גדול ועניות וכדומה, וכי אדם שזכה לנחלה טובה, או מי שאין לו צער אז אינו יכול לזכות בתורה. אלא הכוונה היא גם על יסורים שאדם עמל ומתייגע בעמלה של תורה, שאין התורה נקנית מתוך עידון הגוף בשינה עריבה וישיבה על מי מנוחות.

ומבאר המהר"ל ששלוש מתנות הללו חלוקים ביסודם מכל מתנות זולתן שהם דברים גשמיים, ואילו מתנות אלו הם דברים רוחניים, ומאחר שמתנות אלו הם רוחניים הרי

## הנאמן הגדול רבי יהושע ברכין שליט"א

שבשביל לזכות בהן צריך להתנתק מהגשמיות, וזהו מהותם ותפקידם של הייסורים שהם ממעטים את תענוגי הגוף והגשמיות.

ובמקו"א (הקדמה לדרך חיים על אבות עמו' סו) ביאר שלכך נקט רשב"י בדווקא לשון 'מתנה' כי המתנה הוא מה שאינו שייך לאדם מצד עצמו וניתן לו מזולתו, ולכן האדם שהוא מיסודו חומרי וגשמי הרי שאין לו שייכות בדברים רוחניים כלל, וממילא ג' המתנות הללו שניתנו לו, לא יהיה שייך בהם אילולא הייסורים, שעל ידיהם נתמעט כוחו החומרי, ונעשה האדם שייך ומחובר לזה.

א"כ מבואר שתפקידן של הייסורים הם לחבר אותנו ולשייך אותנו אל דברים מרוממים שלאדם הגופני והחומרי אין שייכות בזה, ולכן מי שרוצה לזכות בתורה מוכרח הוא שיתנתק מכל תענוג ועידון הגוף כי כל עוד והוא מקיים את גופו בעונג רב, הרי שהוא מתנתק מכל הדברים הרוחניים, וזה מה שמתבאר בדבריו לפי זה שאין זה דווקא ביסורין גדולים של צער או חולי או עוני הבאים על האדם בגזירת עליון, אלא היסוד הוא שכל שייכות וחיבור עם החומר הוא מעכב את האדם מלזכות להיות חלקו בתורה, ולכן הייסורים הם המכשירים את האדם להיות ראוי לקבל את המתנות הללו.



# ואסף איש מהור

קווים לדמותם של ענקי הרוח וגדולי האומה



דברי הספר והתעודות על שר התורה רבן של ישראל  
מרן הגאון רבי חיים קניבסקי זצוק"ל

מאת מורנו הגאון הגדול רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א

## א. בא השמש בצהרים

א) בעת עלייתו בסערה השמימה של רבן של כל ישראל מרן שר התורה רבי שמריהו יוסף חיים זצוק"ל (נלב"ע ט"ו אדר השני תשפ"ב) זעקו כל ישראל את זעקת אלישע הנביא על רבו אליהו הנביא - "ויעל אליהו בסערה השמימה, ואלישע רואה והוא מצעק - אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" (מלכים ב פ"ב יא - יב) ופרש"י בשם תרגום יונתן - רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין.

ב) ועוד איתא בגמ' סנהדרין (ס"ח:) בעת פטירתו של רבי אליעזר הגדול ובעת שהיו נושאים את מטתו מקסרי ללוד במוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא והיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ, פתח עליו בשורה ואמר - אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן.

ובתוס' שם הקשו והלא הוזהרנו "ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם" ותיצרו דלא הוזהרנו בכך אלא כשהצער הוא מחמת המת, אבל כאן היה צערו של רבי עקיבא על התורה שנסתלקה מאתנו וכפי שאמר ר"ע שמעתה לא יהא לו למי לשאול ספיקותיו. ועיין מנחת חינוך (מצוה תס"ז אות ב') אשר הביא את הגמ' מכות (כ:) דשם מבואר דהשורט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים אינו עובר משום שרט לנפש. וע"כ ה"ה הכא אע"ג שהיה בעת מיתתו של ר"א, מ"מ ר"ע לא הכה בבשרו משום המת אלא משום תורתו שנסתלקה.

ג) וזה שתרגם יונתן "אבי אבי" - רבי רבי, וכדאמרין בסנהדרין (יט:) שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. וכך פירשו הרד"ק והרלב"ג ביחס לאלישע הנביא שהתלמידים נקראים בני כדכתיב "בני הנביאים" (מלכים ב פ"ב פס' ג'). וכך הרב נקרא אב כי הוא המוליד שכל התלמיד.

וכתב המהרש"א בסנהדרין (סח) דר"ע ביחס לר"א ציין את תוקף כחו של ר"א במלחמתה של תורה כרכב וכפרשים. ואילו אלישע ביחס לאליהו הנביא דבר גם על כח תפילתו שטובה לעם ישראל מרכב ופרשים.



## דברי הספר והתעוררות על שר התורה רבן של ישראל

ועוד שמעתי לפרש "אבי אבי" - אבי ואמי, כי האב מוליד והאם יולדת. והמלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו. דהיינו שלא רק שמילד את שכלו וחכמתו, אלא מטפל בו כאם המטפלת בבנה. וכך נוהג בו הרב טובת עין להיות מסביר לו את התורה עד שיהיו נמסכים ונבלעים בו.

ד) וכך היה מרן שר התורה בעל שונה הלכות, ובעל דרך אמונה, ובעל אורחות יושר, ועוד, רבן של כל ישראל בעמוד התורה, ובעמוד היראה והמוסר. וכמו"כ עמוד התפילה שהיה בבחינת רכב ישראל ופרשיו דטב להון בצלותיה מרתיכין ופרשין. ובכח תפילתו פועל ישועות גדולות ונצורות. וגם לרבות עמוד החסד להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים שבזה היה דומה לשכינה וכדברי הרמב"ם (ב"ב ממגילה הי"ז)

### ב. עמוד התורה והיראה

א) יש להדגיש כי ישנם ת"ח בעלי כשרונות גאוניים ושעל כך תפארתם. ואולם מרן הגרמ"ק כפי שידוע בצעירותו לא היה גאון ולא בעל כשרון אדיר. יתירה מזו שמעתי מבעל המעשה [רבי ראובן טרופ שליט"א] כי בהיותו בחור בישיבת פונביז' נפגשו עם בעל המאפיה בגבעת פונבויז' ואמר להם כי בצעירותו בקשו מרן הגרמ"ק (הסטייפלר) שילמד עם בנו ר"ח. כיון שהוא היה הבחור המוכשר ולעומתו ר"ח היה צריך חיזוק. והנה סיים בעל המאפיה את סיפורו ואמר, ראו מה נעשה ממני - אופה. ומה נעשה מר"ח שר התורה רשכבה"ג.

ב) וכך כותב הגרמ"ק זצוק"ל בספרו אורחות יושר (פכ"ט - תורה)

והרוצה להיות ת"ח אמיתי צריך לשקוד הרבה על התורה, וללמוד בהתמדה, והדבר ידוע בישיבות שלא הבעלי כשרון הצליחו בדרך כלל, אלא המתמידים. והחילוק בין בעל כשרון לשאינו בעל כשרון הוא שמי שאינו בעל כשרון צריך ללמוד הענין עוד חצי שעה או שעה, אבל אח"כ שניהם שוים. ואפילו מי שחלש מאוד בכשרון, אם יתמיד, כבר הבטיחו חז"ל שיצליח [ובלבד שיהא ירא שמים], כמש"כ במסכת מגילה (ו): יגעתי ולא מצאתי אל תאמין. וצ"ע שם לדברי מרן הגרמ"ק (הסטייפלר) בספרו חיי עולם (ח"ב פי"ד) שהביא מספר חוט המשולש מעשה בבחור אחד בן י"ז שבא להחת"ס ורצה ללמוד תורה והוא לא למד מעולם, והחת"ס קיבל אותו וביקש מהבחורים שילמדו אתו, והיה קשה לשמוע ומהיר לאבד, ולא הצליח כלום, ומ"מ מרוב שקידתו לא עזב התורה, ובהמשך הזמן הצליח וגם עשה פרי, ונעשה ת"ח ורב בעיר גדולה ונזכר הרבה פעמים בתשובות חת"ס ע"כ.

ג) אף אנו נאמר על מרן שר התורה שמכח התמדתו המופלאה בעסק התורה שקיים בעצמו - "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי". "בחוקותיך אשתעשע לא אשכח דבריך" זכה לקנותה במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם. וכפי שאמרו על מרן החזו"א כן נתקיים בו - כל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ומלבשתו ענוה, ונהנים ממנו עצה ותושיה.

ד) כמה מסר נפש וחיזוק על קיום סדר זרעים בחיבורו הנפלא והעצום "דרך אמונה" שגם מרן הגריש"א זצוק"ל פוסק הדור התפעל עד מאוד בראותו את המחזה הנפלא

שבחיבור זה, גלייה לדרעיה ונפל נהורא בבי מדרשא. ועל כולם שעודד והמריץ את עם ישראל להיות עוסקים בהלכות שביעית, ולהיות מקיימים את הלכותיה על כל פרטן ודקדוקן כגבורי כח עושי דברו. והכל יונק מתורתן של ראשונים ואחרונים ועל כולם הסבא קדישא מרן החזו"א זצוק"ל.

ה) בשנת תשנ"א שנת מלחמת המפרץ שימש הגר"ק כסנדק בברית קודש בשכונתינו שכונת הר-נוף ואז שאלתיו מה דינם של המטפלות שלא תפקדו מחמת מצב החירום של המלחמה. ותשובתו על אתר היתה - מחלוקת הרמ"א והגר"א (חו"מ סי' שכ"א בדין אונס מכת מדינה). והוספתי לשאול ומהי ההלכה. והשיב - "תשאל את השווער" [היינו מרן הגריש"א זצוק"ל]. וכידוע שמרן החת"ס הורה בכגון דא לעשות פשרה בתשלום המלמדים. מרן הגר"ק דכל רז לא אניס ליה לא תקע עצמו בהוראה, ובפרט שביטל את עצמו למי שהחזיק כגדול הדור הלא הוא מרן הגריש"א פוסק הדור.

ו) לא פסיק פומיה מגירסא. בשנת תשע"ח לקראת פתיחת ישיבתנו ישיבת "שפתי חיים" הר נוף, ע"י הגאון רבי שמעון ישראל שליט"א, נסענו יחדיו לקבל את ברכת הרבנים שליט"א. ובין הייתר נכנסנו אל הקודש פנימה לביתו של שר התורה מרן הגר"ק, לקבל את ברכתו ולהיוועץ עמו על סדר הלימוד בישיבה. באותה עת היה הגר"ק לומד מסכת פסחים, ובעת ששוחחתי עמו ואף הושטתי ידי לקבל ברכתו, ונשיקת ידו, הושיט לי את ידו האחת, ואילו ידו השניה נשארה אוחזת ומצביעה על המקום שאוחז בלימוד.

כפי ששמעתי כך היתה דרכו של בעל האור שמת, וכששאלוהו מדוע הוא נצרך לכך, השיב "התעייף עיניך בו ואיננו", ואפילו בהיסח הדעת של רגע.

ז) כמה מסר נפש על קדושת עם ישראל, ב"י תמוז תשע"ג התקיימה אסיפת רבנים בביתו של הגר"ק זצוק"ל ובמעמד רה"י הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל בענין פגעי הטכנולוגיה. ואף אני הקטן הייתי נוכח במעמד זה. ואשר כידוע פרסם הגר"ק פסק הלכה נחרץ שהצפיה באנטרנט סמארטפון אייפון היא בדין יהרג ואל יעבור. [ובספרי שמרו משפט ח"ג הארכתי לבאר את הפסק על מה אדניו הוטבעו], והיה מביא את דברי חז"ל המובאים ברש"י (בראשית ו, ג), "קץ כל בשר וגו'" - כל מקום שאתה מוצא זנות אנדרלמוסא באה לעולם והורגת טובים ורעים.

וכך כתב רבינו הגר"ק בספרו ארחות יושר (פ"ב) תניא בריש מסכת אצילות אליהו בן יוסף פתח כתיב "סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם", מהא אוליפנא שאין הקב"ה מגלה סודיו כי אם ליראיו, שאפילו אדם מישראל למד מקרא משנה תלמוד ואגדה ותוספות ואין בו יראה, לחינם צלל במים אדירים וכל מה שטרח לחינם טרח ע"כ.

וכך מרן הגר"ק היה גדול בתורה וגדול ביראה במפתחות הפנימיות ובמפתחות החיצוניות ומכח זה זכה לכל החכמה הזו הלא היא חכמת התורה.

### ג. ומגלין לו רזי תורה

א) זכה מרן רבינו הגר"ק זצוק"ל כי נתגלו לו רזי תורה. וכך כותב רבינו בספרו ארחות יושר פרק כ"ו הפרק העוסק ברוח הקדש. וז"ל שיש הרבה מדרגות ברוה"ק. דמה שאמרו בגמ' (סוטה מח:) נסתלקה רוה"ק מישראל הכונה על נבואה ממש שזה נסתלק עד שיבוא

## דברי הספר וההתעוררות על שר התורה רבן של ישראל

אליהו, וכמו שאמר הנביא האחרון מלאכי "זכרו תורת משה עבדי וגו' הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה'". והיינו שמעתה לא תהא נבואה, רק בתורה תמצאו הכל. והנבואה לא תחזור עד שיבא אליהו לפני משיח כפי שאמרו חז"ל (עירובין מג:).

אמנם גם ברוה"ק שאח"כ יש כמה דרגות, יש שהחכם מרגיש באמת כאילו שהודיעוהו מן השמים כך וכך וכו' ויש הרבה פעמים שהחכם אומר לפי חכמתו מה שנראה לו והקב"ה מסכים עמו כמש"כ בספר חסידים כל הדובר אמת ואינו רוצה לחשוב שקר, אפילו דברים שיחשוב וידבר אע"פ שלא יתכוין להם, כל מחשבותיו ודבריו יתקיימו שנאמר "ותגזר אומר ויקום לך" עכ"ל.

(ב) וכך זכה מרן שנתגלו לו רזים הן בתורה והן בעניני עולם. מפורסם כי בחברו ספר "קרני חגבים" ונתקשה במראהו של החגב, והנה הופיע חגב על אדן חלון ביתו וכך יכל להתבונן בחגב ועפ"ז להעלות על ספרו את בירור ההלכה ביחס לחגב. וכשספרו את הדבר למרן הגריש"א התפעל מאד ואמר כי דבר זה נזכר רק בראשונים (עיי' מרן הב"י בענין עוף הקר"א)

באחד מימי חוה"מ פסח ביקר הגר"ח"ק עם הרבנית בת שבע את חמיו מרן הגריש"א אמרה הרבנית בת שבע לאביה - אבא יודע אתה כי בליל הסדר הגיע אליהו הנביא לרבי חיים. הביט מרן הגריש"א ברבי חיים ושאל אותו האם אכן כך. ורבי חיים חיך ולא ענה דבר....

בשנת תשנ"א בזמן מלחמת המפרץ הבטיח מרן הגר"ח"ק כי בכח התורה ובזכות התורה לא יפול טיל בעיר בני ברק. וכך הוה.

ג) אסיים בחיזוק שנתן הגר"ח"ק ללומדי התורה. כשנשאל כמה צריך ללמוד תורה בבין הזמנים. השיב כמו בזמן. ושוב נשאל וא"כ מה ההבדל בין הזמן לבין הזמנים. והשיב, בזמן לומדים מה שמחייבת המסגרת. אבל בבין הזמנים לומדים מה שלבו חפץ, ואז לומדים יותר טוב. וסיים גם אני בבין הזמנים למדתי "לבו חפץ" וכך למדתי טוב יותר.

### ד. דטב להון לישראל בצלותיה

רבינו הגדול מרן הגר"ח"ק זצוק"ל היה לבם של ישראל לאביהם שבשמים, וצער של כל יהודי קקטן כגדול היה אצור בעומק לבו, ומכח חיבור זה היה מעתיר תפילה ברכה ובקשה לפני צור שוכן מעונה לקבל ישועה מבעל הישועות אשר הוא מצפה כי נפנה אליו כדכתיב "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה, הראיני את מראיך השמעני את קולך, כי קולך ערב ומראך נאוה"

על אף שכל דקה היתה יקרה לרבינו כמוצא שלל רב, מ"מ הפנה את זמנו היקר והחשוב להיות קשוב לצרכיהם ולצרותיהם של הפונים אליו להמציא תרופה למכותיהם, הן בתפילותיו והן בברכותיו, וכך היה עמוד החסד לכלל. גם תורתו היתה בבחינת ותורת חסד על לשונו, כי הפנה מזמנו להיות משיב לכל שואל קקטן כגדול. ותשובותיו קולעות אל השערה בקוצר ובדיוק נפלא.

מי יתן לנו תמורתנו מי יתן לנו חליפתנו, אין לנו אלא להתפלל כי יקוים גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם, ויעתיר תפילה לפני צור שוכן מעונה דיאמר לצרותינו די, ויגאלנו במהרה גאולת עולמים בבנין בית מקדשנו ובביאת משיח צדקנו. אכי"ר.

זכותו תגן בעדנו ובעדכם ובעד כל כלל ישראל. אמן.



# ויאסף אל עמיו

בכו בכה להולכים



## הגאון רבי יוסף נתניאל זצוק"ל

מקים עולה של תורה ומייסד מוסדות "בני ציון"

### יוסף איננו

נטפי דמע אחר מיטתו של הרה"ג רבי יוסף נתניאל זצ"ל, ראש מוסדות "בני ציון" וראש ישיבת "ישמח משה" בירושלים מהחלוצים הראשונים שהרימו על נס את דגל יהדות ספרד ובשליחות מרנן ורבנן ובראשם רבנו עובדיה יוסף זי"ע ומרון הגאון חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל ייסדו מוסדות חינוך לבני עדות המזרח בירושלים.

אבלים וכואבים, דומעים ומקוננים, הילכו בני ציון היקרים מאות אברכים ובני ישיבות ובראשם חכמי וגדולי ישראל אחר מיטתו של האי גברא אבא. רב חביבא ורב אהבה דגול מרבה הארי שבחבורה שבשליחותם של מצוקי ארץ הציל אלפי יהודים מרדת שחת, הרה"ג רבי יוסף נתניאל זצ"ל, ראש מוסדות בני ובנות ציון וראש ישיבת ישמח משה, אשר בסילודין זיכך את נפשו בייסורים שבאו עליו וקיבלם בדומיה, והוא בן ס"ח שנים בפטירתו.

### ילדותו

המנוח זצ"ל נולד באיראן לפני שישים ושמונה שנים, שם גדל על ברכי החכמים בבית שכל כולו ספוג קדושה וטהרה, תורה ויראה, עבודת ה' בתמימות, בפשטות ובהכנעה, בדרך מסורת אבות, משגדל נטל אותו אביו והכניסו לבית התלמוד, שם עלה ונתעלה ואהבת התורה היתה ניכרת על פניו כל חייו תיאר את הלימוד בשחר נעוריו, בעמל התורה בצלילות ובנקיות הדעת, כסולת נקיה קידשום רבנן למען תהיה יראתם על פניהם כל ימי חייהם.

כך, עוד פרק, עוד משנה, עוד דף גמרא עד שהיה הנער לבר גוברין, איש שקומתו הרוחנית התנשאה לגבהים שיחותיו והנהגותיו היו כשל גדולים, משובבות נפש להשיב בן אצל אביו, ומיום שחונן את אדמת הקודש מפעליו הכבירים והשפעתו בנו את עולמם הרוחני של רבים וטובים שהעריכוהו והעריצוהו שתו בצמא את דבריו שנאמרו ברוך ובנועם עד ליומו האחרון, וקירב צאן קדושים לשמור על גחלת החינוך הטהור, בהיותו כבן 8 עלה הגאון רבי יוסף יחד עם הוריו ובני משפחתו שמירת הפשטות והצניעות, הישרות והצדקות אפינה אותם לארץ ישראל. והם נשלחו למחנות עולים בעיר בית שמש,

ומיד עלה המנוח ללמוד בישיבת פורת יוסף המעטירה במחיצתם של מאורי יהדות המזרח ובראשם מרן הגאון חכם יהודה צדקה זצ"ל ומרן הגאון חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל, שקירבו וחייבו אותו עד למאוד, שם שקד על דלתות התורה בעמל ויגיעה, עד כי גדולים וחכמים קבעו עימו סדר בלימוד והשתעשעו עימו בדברי תורה.

הרב המנוח נתן את עיניו וליבו להיות מיצר ודואג לאחיו, ועוד בהיותו סמוך על שולחן אביו בעיר בית שמש קיבץ נערים ותינוקות וישב ללמוד עימם תורה, הוא ניחן במתק שפתיים, כל דיבורו היה כתפוחי זהב במשכיות כסף, דבר דבור על אופניו, כל דבריו היו טובלים בדברי חכמה דברים של טעם, השקפה נכונה ובני הדור הצעיר נמשכו אחר מתק לשונו ומאור פניו כך הציל בני נוער שבקלות הדעת כמעט והידרדרו עד באר שחת.

### כארי יתגבר

בהיותו צעיר לימים, מונה לסגן מנהל בבית הספר אבן העזר בעיר בית שמש, וברוב חכמה ותבונה פילס את דרכו בין מנהלי המוסד ומסר את נפשו לתקן תקנות שיבצרו את חומות החינוך הטהור הוא לחם בעוז ותעצומות כנגד כל נסיון של רפיון והחדרת רוח זרה בצורת חינוך מודרני אל כותלי המוסד הוא עמד בפרץ בעניינים הרוחניים שהם בציפור נפשו של העם היהודי, חדור עזות דקדושה להיאבק בחיזוק חומות הצניעות, עד שהצליח במשימתו לחולל מהפכה בבית הספר התורני היחיד שהיה באזור לראשונה יצר הפרדה מוחלטת בבית הספר, בחדר המורים.

בתום לב לא ידעו ההורים על חומרת העוון והיו נתונים תחת השפעת השלטונות שהזריקו רעל לליבה של היהדות כרוח ההפקרות והמתירנות, בניסיון לטשטש את הזהות היהודית. הוא זעק בקול מר ובחדות דברים נוקבים וברורים והכל ראו כיצד היה מתבטא ומנהמת ליבו ומקנא קנאת ה' עד שנכנסו הדברים ללבבות ועשו רושם עמוק על השומעים.

### ירושלים עיר הקדש

לאחר נישואיו עלה להתגורר בירושלים והמשיך להתמיד במשנתו בישיבת פורת יוסף הכל העידו על שקדנותו העצומה בתורה עמל ויגיעה שאין להם שיעור. ברוב שעות היממה היה מתמיד בלימודו. הוא שלט היטיב בסוגיות סבוכות בש"ס, והחל ללמוד שולחן ערוך ונושאי כליהם אותם ידע על בוריים. פעם התבטא בפני רבו מרן הגאון חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל, כי "הוא חפץ ללמוד הלכה בעיון לאחר שליבן לעומק סוגיות בגמרא, מפני שלא יעלה על הדעת שאברך ידע את סוגיית "תקפו כהן" ישר והפוך, ולא יהיה לו מושג בסדר קדימה בברכות שזה מעשה שבכל יום", מרן חכם בן ציון השיב לו כי "איים הדברים למי שאמרם, וענייני ברכות מורכבים יותר מאבן העזר".

עוד בימי חורפו היה לן בעומקא של הלכה, ועד היום מצויים קונטרסים, סיכומים וכתבים על סוגיות עיוניות בארבעת חלקי השולחן ערוך, תוך שהוא מגלה בהם את בקיאותו העצומה בזמנים שהיה קשה מאד לתור אחר ספרי הראשונים.

למרות שהמית את עצמו באוהלה של תורה, לא נטש לרגע את פועלו לקרב לבבות תועים, והיה מרביץ בנערי ישראל תורה, חכמה ומוסר, ומפציר בהוריהם לשלוח את בניהם למוסדות תורניים.

### ארץ לא זרועה

בשנת תש"ן קרא לו מרן חכם בן ציון זצ"ל, והורה לו לייסד תלמוד תורה ובית ספר לבנות בצפונה של ירושלים בשכונת רמות שהתפתחה באותם ימים. בתחילה חשש ליטול על עצמו משימה כה כבד משקל, ומרן הגאון חכם יהודה צדקה זצ"ל הנחה אותו למלא אחר הוראת רבו.

מגודל אמונת חכמים שהייתה טבועה בו, הסתער על המלאכה ללא תקציבים, וללא אמצעים.

כך ירד רבי יוסף לרחובה של עיר ועבר מבית לבית בכדי להציל את הנערים, בין הרחובות כיתת את רגליו להציל את בני נוער מחד, ולהתדפק על דלתות נדיבים שיסייעו לו בהקמת התלמוד תורה מאידך.

למוסדות אלו קרא "בני ציון" עד שלימים אלו הפכו לממלכה של תורה וחסד, "אני רוצה שיידעו שכל המוסדות הם אך ורק של מרן חכם בן ציון, הוא שלח אותי למשימה זו למרות כל החששות, ואלו הם בניו", היה רגיל לומר. עד סוף ימיו לא ישב בחדרו בכסא המנהל, אלא בצד השולחן- באומרו שהגר"צ הוא המנהל וכסא המנהל נותר ריק.

טרם הקמת הת"ת, כשנבנו המוסדות הראשונים לציבור הספרדי בפאתי שכונת רמות שהייתה בשלבי הקמתה, עלה למעונו של מרן רבנו עובדיה יוסף זי"ע כדי לקבל את ברכתו, ואמר לו מרן רבינו זי"ע כי אל לו להתרפות במלאכת שמים, ועליונים יסייעו בידו שיצליח בעבודת הקודש.

הרב המנוח לא הסתפק בהקמת המוסד ומינוי אנשי צוות מוכשרים שיעשו את מלאכתם נאמנה, אלא היה דואג בכוחות עצמו לכל ענין, והיה נוסע למרחקים כדי לרשום ילדים לתלמוד תורה.

בזמנים שלא היה מושג של הסעות מסודרות, קיצורי דרכים או נסיעה במנהרות בכדי לחסוך את זמני הנסיעה. נסע רבי יוסף יום יום כברת דרך ארוכה לקחת את הילדים בבוקר, ולהשיב אותם עם רדת החשיכה לבתיהם מלאי סיפוק רוחני עצום, הוא מסר את רוחו למטרה נעלה זו כי בנפשו היא.

### חסד נעוריך

סיפורים רבים הגיעו במהלך ימי השבעה מאת הבוגרים והבוגרות של מוסדותיו המפוארים אשר הדהימו וזעזעו את שומעיהם.

אחד האברכים ספר שהיה מרבה לאחר לת"ת כשהיה ילד הרב המנהל אמר לו מחר תבוא בזמן, אני מחכה לך בהסעה, למחרת שוב לא התעורר מוקדם, ופתאום הוא שומע שמשוה קורא לו מפתח חדרו- הוא מסתובב ורואה.. את כבוד המנהל בכבודו ובעצמו ממתין לו בחדרו! "בקר טוב", תתארגן תשתה משהו ואני מחכה לך בהסעה...

בוגרים רבים דברו על מידת האמת שהתביע בהם גם אחרי 20-25 שנה משנתו היתה שרק יאמרו אמת ואז לא מקבלים עונש! תלמידים ספרו שפעם אחד הילדים השובבים שבר חלק משמשת טנדר ההסעות, ובדיוק הרב זצ"ל ירד לרחבת ההסעות ושאל מי עשה את זה? הילד לא ידע אם להתחמק או לא ואז המנהל אמר בא נראה מי הצדיק שמודה שטעה? והילד הודה, ואז המנהל אמר בקול רם אתם רואים, צדיקים, הוא דובר אמת!! ועל כן לא נעשה לו כלום ואף לא נעדכן את הוריו (כבקשת הילד) התלמידים הקטנים היו מכנים אותו "הרב של הסוכריות" לרב זצ"ל היה בחדרו באופן תדיר קופסא עם סוכריות ו"חייב" כל תלמיד או תלמידה שנכנסו אליו "לברך ולאכול משהו מתוק"

זכה לברכת חכמי וגדולי ישראל על טרחתו הרבה למען תינוקות של בית רבן ובעצת רבותיו ובראשם האדמו"ר רבי אלעזר אבוחצירא זצוק"ל שאליו היה קשור בנימי נפשו ובכל דבריו פעל על פיו טרח להגדיל את מכסת אנשי הצוות במוסדותיו כדי לתת מענה הולם לכל בעיה שלא תתעורר תוך מעקב צמוד ואישי והכל בפנים מאירות וגילויי חום ואהבה.

### כמה יוסף איכא בשוקא

במשך עשרות שנים הקפיד להביא בפני התלמידים את חכמי וגדולי ישראל מרנן ורבנן זצוק"ל ושיבדלחט"א לביקור בתלמוד תורה כדי לחזק את התלמידים בשנים הראשונות עת הגיע מרן רבנו זי"ע ונעמדו כל התלמידים בשורות תוך שהם פוצחים בשירה אדירה לכבוד רבן של כל בני הגולה, מרן רבנו זי"ע פצח בבכי נרגש ואמר: "כמה יוסף איכא בשוקא איך עלה בדעתך לותר על אותן נשמות קדושות".

עוד התבטא מרן הגר"ע יוסף ואמר "אשריכם שזכיתם ללמוד אצל הרב המנהל הרב יוסף נתיאן שמוסר נפש עליכם" ברבות השנים הגיעו לפתחו של בית זה, חכמי וגדולי ישראל ששיבחו את אצילות נפשו של רבי יוסף שהיה הנחשון בפתחת תלמוד תורה בשכונה. בלווייתו ספד לו הרב אריה דרעי ואמר כל תלמודי התורה שכיום בירושלים נזקפים לזכותך אתה היית הנחשון!

כשטדי קולק נלחם על צביון חילוני מוחלט בשכונת רמות עם הקמתה. מתוך חשש כבד להתחרדות העיר. במשך שנים שכר ממיטב כספו דירות ומבנים ארעיים כדי להקים תלמוד תורה ובית ספר. עד שקיבל לפני כעשרים וחמש שנה מבנה גדול ורחב ידיים. לפני כתשע שנים ביקר הרב דרעי בתלמוד תורה, והרב המנוח אמר בפני התלמידים.

"תדעו לכם, תלמידים יקרים, שמבנה התלמוד תורה בו אנו יושבים כעת הושג בזכותו של הרב אריה דרעי, לפני כחמש עשרה שנה זה כ"כ נחרט בזיכרוני כאשר ביום שישי בצהריים ממש זמן קצר לפני שבת קרא הרב אריה לאהוד אולמרט שהיה אז ראש עיריית ירושלים ואילץ אותו להעביר לנו את המבנה שבו אנו שוכנים כיום הזכות הגדולה הזאת של תינוקות של בית רבן מלווה את הרב דרעי לעולמי עד, עד לתקופה האחרונה היה הרב דרעי מגיע לתלמוד תורה מידי פעם בפעם, משתתף בתפילת ילדי תשב"ר בערב ראש



חודש מול פתיחת ההיכל. מוסר בפניהם דברי כיבושין ומעניק להם מיני מתיקה, שהרב הכין בעבורו.

לימים הקים הגר"י נתניאל רשת מסועפת של גני ילדים בתי ספר וסמינר לבנות, ובמקביל ייסד ישיבה קטנה 'ישמח משה', ישיבה למצטיינים הממוקמת ברחוב בר אילן, אשר הצמיחה תלמידי חכמים ומאורי תורה המפארים את היכלי הישיבות הקדושות.

ולמרות מפעלי החינוך שייסד לתפארה, לא נטש את משכן שילה והיה מתמיד עד לשעות הקטנות של הלילה בעמל התורה וביגיעה, לעיתים לבדו, ולעיתים בדיבוק חברים ובפלפול התלמידים.

### כבוד ה' הסתר דבר

רבי יוסף היה חסידא קדישא, ולאחר שמילא את כרסו ש"ס ופוסקים, היה עוסק אף בתורת הנסתר. שנים רבות הוא למד בחברותא במחיצתו של ייבדל לחיים הרה"צ רבי אליהו אביטבול שליט"א, והיו נוסעים יחדיו לעריכת תיקונים מיוחדים על קברות הצדיקים, שם שפכו את צקון לחשם לפני אביהם שבשמים, וקוננו במרה על גלות השכינה וישועת עם ישראל, הכל בהצנע לכת תוך שהם מסתירים את מעשיהם.

מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, ואחת לכמה שבועות ארגן אבי יוסף נסיעה של תלמידיו לקברי צדיקים, שם הרבו בתהילים ותפילה להצלחתם בתורה, ובדרך הרבה לדבר בשבחם של הצדיקים וקדושי עליון, מתוך מטרה לקדש את הנערים ולהחדיר בהם מקטנותם יראת שמים.

כל מעשיו היו בקודש מתוך יראת שמים טהורה שהייתה בו. קולו הנישא ברמה בתפילותיו, מתק שפתיו, השתפכותו המתנגנת במילים הקדושות, התחנונים שהביע במילותיו, האופן שבו היה משמיע לאוזניו מילה במילה, כמונה מרגליות, בהטעמה ובהבנה מעמיקה, בתפילה או בשבת, בבקשה או בקילוס שמו יתברך יזכרו לעד. כך נשמע קולו גם בעת ברכת המזון ובכל דברי הקדושה שהוציא מפיו.

בלב טהור ונפש המתרפקת על דודה באהבה אין קץ, בהתבטלות מוחלטת ובהתמסרות אינסופית.

הרב זצוק"ל היה ידוע מאד בענוותנותו לא הסכים אף פעם ששמו יתנוסס ויכתב או תמונתו בשום עיתון, לכל מקום שרק יכל ללכת מהצפון ועד הדרום לעודד לב נדכאים, לשמח יתומים ואלמנות, לנחם אבלים ולהשכין שלום בין איש לאשתו עשה בשמחה, אף פעם לא עשה חשבון לזמן שלו לא לחינם מכריו כולם הרגישו בו כאבא שלהם, "אביהם של ישראל" כך כינו אותו כל תלמידיו, חבריו ומכריו ואף קרובי משפחתו במשא ההספדים וניחום האבלים.

אמונתו היתה לשם דבר עד יומו האחרון דבק בה' אף מתוך חולי וייסורים נוראיים שעבר, לא התלונן ואף הודה לה' שנתן לו את המחלה במתנה על מנת שיוכל לחזור בתשובה כשנרפא ממחלתו בפעם הראשונה הוציא אף ספר מיוחד "השיר והשבח לחי

העולמים" בו שיבח והודה לה' על כל חסדיו, הספר זכה לחתימתם של גדו"י מכל החוגים ששבחו והמליצו מאד על הספר.

### דמעתו האחרונה

אהבת ה', אהבת התורה ואהבת הבריות, והכל בהכנעה וענווה, פשטות והתבטלות, ענוותן ושפל ברך ולא מחזיק טיבותיה לנפשיה. מעולם לא עמד על מידותיו. אף בלשכתו בתלמוד תורה ישב תמיד בקרן זוית וסירב לשבת בראש השולחן, באומרו שאין הוא מנהל אלא משרת את נערי ישראל כדי שילכו בדרך התורה והיראה, מלבד בישיבה בה היה יושב ב'מזרח', וזאת מפני היראה שיש להשריש בתלמידים כלפי רבותיהם. באופן קבע תלמידיו ראו אותו מתכופף ומנקה בידי את מבנה הת"ת, בית הספר והישיבה מחייך ואומר- "אני זוכה לנקות את הבית של ה'"

לפני שנים אחדות חלה במחלה הנוראה. הוא התגבר על כל מכאוביו חרף יסוריו הנוראיים, והמשיך במלאכת הקודש שסדר יומו שהיה גדוש בתורה ובהנהגה. לא פסיק פומיה מגרסה, והמשיך בגרת יומו להשמיע את תורתו בפני שומעי לוקחו ממש עד לימיו האחרונים.

כחודש לפני פטירתו השיא את ביתו האחרונה, והרב הראש"ל הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א טרח ובא לכבודו לסידור חופה וקידושין, והרבה לשבחו על גודל מפעליו למען ביסוס עולם התורה עוד בראשית צמיחתו.

מייד לאחר מכן התגבר עליו החולי חרף הקושי העצום. השמיע בפני כל מכריו את שיעוריו, ודברי מוסר וכיבושין. הוא אף הנחה את מנהלי המוסדות כיצד להקים ולקיים את המפעל הגדול למרות הקשיים הניצבים בדרך, בימיו האחרונים הוכבד עליו החולי באופן ממשי, וכל דאגתו, דמעותיו ותפילותיו, היו למען ילדי ישראל. חכמי וגדולי תורה הגיעו לבית החולים לעודד את רוחו, עד שבלי ל' ה' כסלו לסדר "ויצא יעקב" יציאת צדיק מן המקום עושה רושם, השיב את נשמתו טהורה לבוראו.

בהלוייתו שיצאה מיישיבת "ישמח משה", קשרו לו חכמי וגדולי ישראל מספד גדול, והעלו על נס את הידידות העמוקה שהיתה לו עם חכמי וגדולי ישראל עוד בדור הקודם. והגדיל לעשות ראש ישיבת 'אור לציון' הגאון רבי אליהו אבא שאול שליט"א, שהעלה התבטאויות נדירות של אביו זצוק"ל בשבחו של המנוח.

עוד ספדו לו הרבנים חבר מועצת חכמי התורה וראש ישיבת 'אור החיים' הגאון הגדול רבי ראובן אלבז שליט"א, גאב"ד העדה החרדית הגרי"ט וייס שליט"א, הראש"ל"צ ורבה של ירושלים הגרש"מ עמאר שליט"א, אב"ד ירושלים הגאון רבי ברוך שרגא שליט"א, רבה של שכונת שמואל הנביא הגאון רבי יצחק כהן שליט"א ראש ישיבת 'באר יהודה', הגאון רבי אליהו תופיק שליט"א; המקובל רבי אליהו אביטבול שליט"א; יו"ר תנועת ש"ס הרב אריה דרעי, הרשל"צ הר"י יוסף שליט"א, הרה"ה לישראל הרב דוד לאו שליט"א, וכן הרב צדקה ספדו לו בשבעה.

בראש מוסדותיו עומדים בנו הרב משה נתניאן שליט"א, ראש מוסדות "בני ובנות ציון", ובנו הרב אליהו נתניאן שליט"א, ראש ישיבת "ישמח משה", תלמידיו הרבים שהילכו אחר

## הגאון רבי יוסף נתניאל זנוק"ל

מיטתו עמדו בוכים ודומעים זמן רב לאחר סתימת הגולל והתקשו להיפרד מרובם הנערץ שהשריש בהם תורה ויראת שמים דמות נצחית ופלאית שהטביעה את חותמה על אלפים מבני הדור האחרון.

הותיר אחריו זרע ברך ה' בנים וחתנים יראי ה'.



עַת  
הַאֲסִיף



# לאסוף היל

זרקור על ממלכת תורה בהקמה



## קהילת מניין אברכים – נווה יעקב

**מה הביא שני אברכים אל פתחו של מקלט טחוב וזנוח לעת ערב? ♦ כיצד נגלה אור ה' בין ענני האבק? ♦ מדוע נחלקו בני הקהילה לקבוצות? ♦ מי התבטא על ביהמ"ד של הקהילה ש"זהו המקום שהכי נעים ללמוד בו"? ♦ מדוע נערך שיפוץ נרחב למבנה שהתכנית לעזב ♦ קורות ימיה של אחת מקהילות האברכים המפוארות בארץ הקודש.**

רחשי שקשוק המנעול החלוד, הדהדו היטב ברחבי המקלט המאובק. כעבור מספר רגעים דלת המקלט הכבדה ננערה, ובקול חריקה צורמנית נפתחה לרווחה.

שתי ראשים הציצו פנימה אל תוך החושך, הפעילו פנס קטן והביטו בהררי הגרוטאות המונחות על הרצפה.

'כאן? כאן יתקיים המניין לתפילה?' הם תהו לעצמם לרגע, אך עד מהרה התנערו ונכנסו פנימה בזהירות.

היו אלה שני צעדים קטנים, שני צעדים ותו לא.

היו אלה שתי פסיעות קלות, אשר מכוחן - צמחה לה לתפארת אחת מקהילות האברכים הגדולות והמפוארות ביותר בירושלים כולה...

### נווה יעקב - קווים לדמותה

נווה יעקב היא שכונת המגורים היהודית הצפונית ביותר בירושלים.

השכונה הוקמה בשנת 1970, באזור שסופח למדינת ישראל ולירושלים אחרי מלחמת ששת הימים, כאחת מ"שכונות הטבעת" אשר נועדו לכתר את ירושלים בשכונות יהודיות.

השכונה הוקמה מלכתחילה כשכונה חילונית יוקרתית. בצפון מזרח השכונה הוקמה שלוחה נוספת, המכונה 'שכונת קמניץ', אשר הוקמה כשכונה חרדית.

במהלך השנים מעמדה הסוציו-אקונומי ירד בהדרגה, והיא הפכה למעין פריפריה בתוככי העיר. עובדיה זו סייעה לה לימים להפוך לאחת מהשכונות החרדיות אשר מאירות את העיר כולה בתורה ובקדושה.

במהלך השנים, לצד התייקרות מחירי הדירות בכל העיר, חרדים רבים החלו לרכוש דירות בשכונה, אשר מחירהן היו נמוכים משמעותית ממחירי הדיור בעיר עצמה וכך זכתה

השכונה בעשור האחרון לעדנה ולהתחדשות רבתי, על ידי אלפי משפחות אברכים ובני תורה אשר עברו לגור בה.

ברם, מציאות מבורכת זו - יצרה מאידך צורך גדול בהקמת מנייני תפילה ראויים לאברכים, וכן במוסדות קהילתיים, קופת צדקה, ארגוני חסד וסיוע לאברכים. עם הזמן החלו לקום ארגונים שונים בשכונה, אך הצורך היה רב מההיצע, ורבים מציבור עמלי התורה נתקלו בחוסר מענה לצרכים רבים.

הקושי בהיעדר מנייני תפילה ראויים הלך וגבר, ועוד ועוד אברכים מצאו את עצמם מכתתים רגליהם למקומות רחוקים, או נאלצים להתפלל בנוסחים שונים ובקהילות שונות.

מתוך מציאות זו, אזרו חיל מספר אברכים נמרצים וגמרו אומר לקבוע מניין ראוי לתפילה כיאה וכראוי לאברכים ובני תורה, אשר אולי יהווה אף בהמשך קהילה חיה ותוססת.

### **"חייבים להקים מניין אברכים"**

בתחילת הדרך, התקבצו האברכים לקומתו התחתונה של ביה"כ בחלקה העליון בשכונה. דא עקא, שבאותו איזור - כמעט ולא התגוררו אברכים (כיום ב"ה זכתה השכונה להתחדשות, וסביב ביה"כ חיה קהילה תוססת של עשרות אברכים נפלאים).

חברי המניין נאלצו להעפיל אל ביה"כ מדי שבת, בימות החמה ובימות הגשמים, מה שהקשה עד מאוד על תפקוד המניין ופיתוח הקהילה והוביל כמעט לסגירתה.

בשלב מסוים הוברר כי חייבים למצוא מקום קרוב יותר לאיזור מגוריהם של בני הקהילה, כדי לקיים בו מניינים כראוי, תמידים כסדרן.

### **אור ה' במקלט המאובק**

אחר חיפושים רבים, אותר מקלט לא בשימוש, שבו מסתבר כי אפשר לנהל את מנייני התפילה באופן זמני.

בלי לבזבז זמן, המפתח למקלט הושג וכך מצאו את עצמם שני האברכים בפתח המקלט המאובק, וחשים כי אולי נחפזו מעט עם החלטתם...

אנשים רבים היו מתייאשים בשלב זה, אך אברכים אלו אשר רוח הישיבה מפעמת בקרבם, ידעו גם ידעו כי "אם אין אני לי מי לי", וכי לא העת לחשות. עד מהרה הושגה הסכמת השכנים, והחלה פעילות נמרצת למען הכשרת המקום לקיום תפילות בו.

גרוטאות נגררו, ענני אבק הופחו, קירות מיושנים זכו למירוק קל, כיסאות כתר נפרסו ובימה וארון קודש מאולתרים השלימו את הכנת בית המדרש המפואר.

מפואר? בהחלט!

אולי בעולם הזה היה נראה המקום דל, עני ופשוט. אך בשמי רום... בשמי רום מלאכי השרת יצאו בריקוד על מקום התפילה והתורה החדש, שביוזמה וחריצות של אברכים מן השורה קם ועמד מאפס, כפשוטו ממש.

כאן בארץ האירו נורות חירום פשוטות את הקירות האפרוריים, אך בשמי רום - קרני אור אדירות פרצו והאירו באור יקרות, באור אשר עתיד לזרוח ולעורר השראה בליבם של כלל ציבור עמלי התורה בירושלים.

מרגע לרגע צבר העניין תאוצה, ואברכים נוספים נרתמו לפעילות. זה דאג לערמת סידורים וחומשים בהשאלה, זה הביא ארונית ישנה להניח בהם את החומשים, וזה שוחח עם גבאי מבית כנסת סמוך, שיזאיל להשאיל את ספר התורה לתפילת השבת הקרובה.

כך בהדי פניא דמעלי שבתא מצאו את עצמם מניין אברכים פותחים באמירת קבלת שבת.

ופשטותם של אותם רגעים - היא היא גדולתם!

קירות המקלט המוזנח, כמו עד היום משיבים את הד קולם של אותם אברכים מסולאים בפז, אשר בהחלטה משותפת התקבצו יחד כדי לשיר בניגון ובעימה "התעוררי התעוררי כי בא אורך".

### **מניין אברכים. ועוד מניין.**

השקעתם התבררה כנצרכת ונחוצה ביותר, ולשמחתם לא היה גבול וקץ.

כך חלפו הימים ומשבת לשבת הלך המניין והתבסס בעוד ועוד מתפללים אשר קבעו את מושבם במניין האברכים החדש.

כך חלפו להן מספר שנים, בהן המנין הפך אט אט לקהילה חיה ומגובשת, מה שהיווה תנאי כמעט הכרחי לשימורה לקראת הטלטלות אשר עמדו בפניה.

ככל שחלף הזמן, ברור היה כי לא יתכן להמשיך במתכונת זו, כאשר המקלט היה מאוכלס בצפיפות רבתי ועדיין חלק גדול מהמתפללים במקרים רבים נאלצו להצטרף מחוצה לו.

אחר דיונים והתייעצויות, החליטו הגבאים פה אחד; חייבים מקום גדול יותר.

### **"מכיר ספרא לא תמצח הישועה..."**

ציבור האברכים החלו עד מהרה בשתדלנות נמרצת מול נציגי הציבור ומול הגורמים הרלוונטיים בעירייה, כדי להשיג מקום ציבורי, הקצאה למבנה או לכל הפחות אישור להניח מבנה ארעי עבור בני הקהילה.

שוב ושוב פנו האברכים, אך בכל הפעמים נענו בשלילה ופנייתם שבה ריקם. טענת העירייה הייתה כי אין מקומות פנויים למבני ציבור בשכונה, היות ותכנון השכונה מלכתחילה היה עבור ציבור חילוני, לא תוכננו מקומות למבני ציבור בשיעור המספק לצרכי שכונה חרדית.

פניות חוזרות ונשנות לעיריית ירושלים בניסיון להכשיר שטחים חדשים למטרה זו, נענו בשלילה או בדחיה. יתר על כן, העירייה אף סירבה לקבל את עצם הגשת הבקשה להקצאה, בטענה עיקשת כי ממילא אין שטחים פנויים והבקשה תאבד בנבכי הבירוקרטיה לשווא.

הימים חלפו עברו, וציבור האברכים הבינו כי לא מכיכר ספרא תבוא הישועה, ואף לא מעסקני הציבור והשתדלנים אשר למרות רצונם לסייע - אין לאל ידם.

אין מנוס, אפוא, מלנקוט בצעדים הכרחיים כדי לדאוג למבנה ארעי שיאפשר קיום מניינים כראוי.

ברם, מה ניתן עוד לעשות? להניח קרוואן ללא אישורים? הלא יש בכך סיכון גדול שהמבנה יפונה והם יספגו נזק מממנו גדול ביותר. ככל שהם היפכו - הם מצאו עוד ועוד סיבות ותירוצים, שבגינם הוברר שאין שום דבר שניתן לעשות.

### **"וארבע מאות (אלף) שקל כסף"**

אלא, שעם סיבות ותירוצים טובים ככל שיהיו - אי אפשר לקיים מנייני תפילה ראויים, וקירות המקלט אף הם לא דאגו להתרחב למשמע התירוצים הטובים.

כעבור תקופה ארוכה של ניסיונות חוזרים ונשנים, ותוך צפיפות ודחק בלתי נתפסים מדי שבת במקלט הקטן והטחוב - נפלה החלטה; ייבנה מבנה יביל במקום כלשהו באיזור, ויהי מה. הגיעו מים עד נפש.

עד מהרה הצביעו מספר אברכים על מקום נפלא, המותאם עד מאוד להנחת הקרוואן. המדובר הוא על קצה של חנייה ענקית ברחוב בר יקר, אשר נבנתה בגודל זה ככל הנראה בשל אילוצים טופוגרפיים ורובה המוחלט עומד ריק ושומם.

בפינת חנייה זו, סברו האברכים, אין אף אחד מתושבי האיזור שיתנגד להקמת מבנה זמני.

כך בתחילתו של חורף תשע"ד באו גבאי מניין האברכים במשא ומתן לצורך רכישת מבנה יביל, אשר יכול לשמש כבית מדרש זמני.

עלות הקרוואן יחד עם חיבור התשתיות עמדה על יותר מ-400,000 ₪. סכום עתק שהיה הרבה מעבר ליכולתם של האברכים אשר אין הפרוטה מצויה בכיסם. ברם, האברכים האמונים על מסירות נפש ובטחון בקב"ה, לא שתו לבם לכך. באומץ לב ובמסירות עצומה עמלו להשיג תרומות שונות, הוזילו מכיסם את מה שלא היה בידם ונטלו על עצמם התחייבות עתידית, ובלבד שיזכו לבנות את בית ה'.

### **"התנערי מעפר קומי"**

י' חשוון, התשע"ד. השמש שקעה זה מכבר, הרחובות נדמו, ורק מעת לעת רכב חולף בשקט, מפר את רחשי הליל בשכונה.

קול מנוע עמוק הפר את הדממה. משאית גדולה ועליה מבנה יביל הגיעה בזריזות אל השטח, בליווי מספר פועלים. המשאית עצרה במקום המיועד כשסביבה מתקבצים אברכים נרגשים, ומתפללים כי חפץ ה' בידם יצלח, וכי יזכו להשלים את המלאכה.

בזריזות רבה ירדו הפועלים, ובעזרת המנוף הורידו את המבנה על חלקיו במקום שהוקדש לכך. תוך זמן קצר הסתיימה הפעולה בשקט יחסי, והנה - המשכן עומד על תילו, גדול ומרווח בלי כל השוואה למקלט הצפוף.



בשלב הראשון קו חשמל הוסדר בזריזות והתאורה דלקה, וציבור האברכים בזריזות מרובה העתיק את בית המדרש את הציוד שרכש המניין בחלוף הזמן. במהירות רבה לבש בית המדרש צורה, ועשרות אברכים מקטן ועד גדול נרתמו כולם יחד להגיש עזרה בכל הנדרש. בלב כולם שכנה תקווה כנה ואמיתית לפאר ולרומם כבוד שמיים, ולסייע בהקמת מקום חדש של תורה ויראה, אחרי שנים כה רבות שלא זכה ציבור עמלי התורה להקמת בית מדרש ראוי ומפואר.

מספר ימים חלפו, ושבת קודש פרסה את כנפיה על בני הקהילה, אשר התקבצו יחדיו נרגשים ומאושרים בבית המדרש החדש. בתפילת ליל שבת השתתפו בתפילה למעלה ממאה (!) אברכים נרגשים, אשר כחלוף ארבע שנים, שוב עמדו ושרו ברוב התרגשות ורון, כעת בכמות כפולה ומכופלת "התנערי מעפר קומי, לבשי בגדי תפארתך עמי".

בבוקר יום השבת אחרי התפילה, התקבצו בני הקהילה כולם לקידושא רבא בשמחה ובגיל יחד עם רבני השכונה, ויחד הודו לקב"ה על השלמת המבצע ועל חנוכת בית מקדש מעט, כאשר נכספה וגם כלתה נפשם.

השמחה הייתה גדולה, אך ידוע ידעו בני הקהילה כי אין זו סופה של הדרך, ולמעשה - זוהי רק תחילתה...

### דורון תפילה ומלחמה...

רוב ככל השכנים הסמוכים - הביעו את הסכמתם המפורשת להנחת הקרוואן, ואף שמחו שמוקם בית מדרש קרוב לביתם, בית מדרש ממוזג הפתוח בכל שעות היממה, שיוכל לשמש אותם לתפילה וללימוד תורה.

ברם, גורמים בודדים בשכונה, מתוך צרות עין ושנאת תלמידי חכמים, הכריזו מלחמה על בית המדרש החדש, הגם שברי וברור לכל שאינו מפריע לאיש במאומה.

אברכי הקהילה חששו מאוד, הן בשל העלויות הגדולות ביותר של הפרויקט כולו, והן בשל החשש כי יצטרכו להוביל ולהחזיר את המבנה, כאשר כל הובלה שלו כרוכה בעלות של יותר מ-20,000 ₪.

מיד לאחר השבת נחתו במקום פקחי העירייה, והוציאו צו פינוי למקום אשר לטענתם הונח באופן לא חוקי וגורם להפרעה כלשהי, אשר לא ברור לאיש מה טיבה.

בני הקהילה אשר צפו זאת ונערכו לכך, נחלקו לשלוש קבוצות.

קבוצה אחת - לדורון וניסיונות לרצות את הגורמים הרלוונטיים, ולנקוט בשתדלנות מרובה בפני הגורמים הרלוונטיים.

קבוצה שניה - לתפילה נמרצת בפני שוכן מרומים, אשר יסייע לאברכי המשי להקים בית לתורה ולתפילה, למען יוכלו לעבדו בלבב שלם.

קבוצה שלישית - למלחמה. אין מן הצדק ומן הדין שציבור כה גדול מתושבי השכונה יקופח באופן כה מעוות, ולכך עליהם לנקוט באמצעים כדי למנוע את הריסת בית הכנסת, בין היתר על ידי שהייה בו במשך כל שעות היממה ללא הפסקה.

בסופו של דבר ובסיעתא דשמיא עצומה, הושגו לבסוף אישורי שהייה זמניים, וכחלוף זמן קצר התקבע שם המקום בפי כל, בתואר היוקרתי והנכבד: "מניין אברכים".

### "המקום שהכי נעים ללמוד בו"

הימים חלפו עברו, שנה הצטרפה לרעותה, והקהילה אשר זכתה לבית מדרש מרווח הלכה ושגשגה בצורה מופתית ומופלאה, עד אשר הפכה לאחת מקהילות האברכים הגדולות והחשובות בעיר הקודש ירושלים, ושמה נישא בפי כל.

בתחילה עמלו הגבאים במרץ על כיסוי הוצאות הקמת ביהמ"ד, אך תנופת ההתפתחות וההתחדשות לא פסקה, ולאורך השנים בכל תקופה ותקופה עמלו גבאי הקהילה ועברו מפרויקט למשנהו.

כך זכה בית המדרש לריהוט מכובד בעלות של עשרות אלפי שקלים, כך נרכשו בימה וארון קודש מפוארים כיאה לבית מקדש מעט, וכך גם נבנתה תקרת גבס מפוארת ומעוטרת לפאר ולרומם כבוד ה'.

באוצר הספרים של הקהילה נרשמה השקעה מיוחדת במינה, בהבאת למעלה מחמשת אלפים ספרי יסוד וספרים רבים וחשובים. במהלך הזמן הוקם חדרון מיוחד המכונה בפי כל 'אוצר השו"תים', ובו מאות שו"תים, חלקם נדירים, בכל מקצועות התורה. בחדרון התווספה גם עמדת 'אוצר החכמה' ו'קול הלשון' לרווחת הלומדים.

בית המדרש המפואר אשר קול התורה והתפילה נשמע בו בכל שעה, משך אליו מאות מאברכי ומתושבי האיזור מכלל המגזרים, כאשר חלקם הגדול מוצא בו משכן של קבע.

אברכים רבים מתושבי השכונה אשר מתפללים בנוסח שונה או גרים במרוחק - אוהבים לשבת וללמוד דווקא בביהמ"ד בשל האווירה המיוחדת שבו, ואף נמנים על חברי הקהילה לכל דבר ועניין.

בשעתו התפרסם בשם רב השכונה הגאון רבי צבי וובר שליט"א, כי התבטא שביהמ"ד 'מנין אברכים' הוא המקום שהכי נעים ללמוד בו בשכונה.

כך אותו מניין ארעי אשר החל את דרכו בביהמ"ד מזדמן ומשם המשיך למקלט טחוב - הפך לאחד מבתי המדרש החשובים והמרכזיים בשכונה כולה. מקיבוץ אברכים לתפילה, הפך המניין לקהילה חיה ותוססת המונה למעלה ממאתיים משפחות כ"ר, אשר מנהלות חיי חברה תוססים המוקפים במגוון פעילויות תורה וחסד בצורה משובבת עין ומרנינת לב.

### מגדלור של תורה ויראה

לאורך השנים רוו קירותיו של המבנה היביל במאות אלפי שעות תורה ותפילה, בימות החול ובשבתות, בחגים ובמועדי ה', בימים ובלילות, תמידין כסדרן ומוספים כהלכתן.

מדי בוקר מתקיימות בביהמ"ד שתי מסגרות כולל במקביל, על ידי הרבנים הגאונים \_\_\_\_\_ שליט"א, ואחה"צ ישנן ג"כ שתי מסגרות כולל, וביהמ"ד שוקק בקול תורה ויראה על ידי עשרות אברכים עמלי תורה השוקדים על תלמודם בעיון רב.

כך גם בשעות הערב בהן שוכנת בביהמ"ד מסגרת כולל ערב בראשות הרה"ג \_\_\_\_\_ שליט"א, וכן מסגרות כולל נוספות ביום שישי, ערב שבת, מוצאי שבת ועוד.

לאורך היום כולו מתנהלים במקום מנייני תפילה רבים, אשר נותנים מענה ראוי למאות תושבי האזור, החל ממניין שחרית בנץ החמה, וכלה במנייני ערבית מרובים עד השעות הקטנות של הלילה.

בשבתות קודש נערך מניין לתפילת שחרית בנץ החמה ומניין נוסף בשעה 7, כאשר מדי שבת נערך קידוש קצר עם כיבוד, ולאחריו שעת לימוד איכותית אשר קשה לוותר עליה.

בבין הזמנים מתקיימת במקום ישיבת בין הזמנים נרחבת לבני הקהילה, וכך נשמע קול התורה בביהמ"ד גם ביומי דפגרא. במסגרת ישיבת בין הזמנים נערכות פעילויות חווייתיות רבות לבחורי החמד, תכניות סיומים ומבחנים על הנלמד בישיבתם, ומתן שכרם בצידם בצורת טיולים איכותיים, ערבי שירה מרגשים ופעילויות חווייתיות בהשקעה מרובה, אשר מעשירות את בחורי החמד ומעניקות להם את התחושה והידיעה שקהילה שלמה ומכובדת עומדת מאחוריהם לאורך ימי בין הזמנים, ובמהלך הזמן כולו.

ילדי הקהילה נהנים אף הם משלל פעילויות הן לאורך השנה והן לימי בין הזמנים. מדי ערב שבת בין מנחה לערבית, במקום שישתובבו בחוץ או יפריעו לשיעור הנמסר בביהמ"ד - נהנים הילדים משיעור מרתק על פרשיות השבוע מאת הרב \_\_\_\_\_ המומחה בהגשת הפרשה בצורה חיה ומהנה, במהלך יום השבת מתקיים סדר אבות ובנים ואף בימי בין הזמנים נערכות תוכניות שונות עבורם.

גבאי הקהילה עמלים אף להסדיר מעת לעת חלוקות מוצרי חלב ומוצרי יסוד, לחמים וחלות מדי שבוע, עזרה לפני החגים, קמחא דפסחא ועוד כפי המסתייע. במסגרת זו נוצר שיתוף פעולה אדוק עם קופת השכונה "פוחת את ידך", וכך זוכים בני הקהילה לרווחה נוספת.

### **"שום תשים עליך מלך"**

בשנת תשע"ט הגיעה הקהילה לרמת ביסוס משמעותית, עד שחשו ציבור האברכים כי כשרה השעה לקיים בהם בחי' "שום תשים עליך מלך" ולמרות רב לקהילה.

למינוי רב לקהילה ישנם יתרונות רבים ועצומים, בכוח מינוי שכזה לרומם ולחזק ביתר שאת וביתר עוז את הקהילה כולה.

במעמד רב רושם ובהשתתפות רבני השכונה, הוכתר לרב הקהילה הגאון הגדול רבי נפתלי אברז'ל שליט"א, מגדולי הפוסקים בדורנו, למען יורה בה הדרך בהלכה ובהשקפה.

המהלך זכה לברכתו ולעידודו של נשיא קהילות האברכים, הגאון הגדול רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א, אשר תומך ומעודד מאוד למינוי רב בכל קהילה וקהילה.

רב הקהילה שליט"א מוסר שיעור הלכה בקהילה בכל ליל שישי, וכן שובת בקהילה מדי מספר שבועות. בנוסף, בני הקהילה מרבים להיוועץ עמו בענייני הלכה והשקפה הנוגעים לקהילה, לכלל ולפרט.

מינוי הרב לקהילה תרם לקהילה באינספור מישורים, והפך אותה לקהילה מוכרת ומפורסמת אשר שמעה יצאה בכל רחבי הארץ.

### **"במקום זה ייבנה ויכונן"**

ככל שחלפו השנים, הלך וגבר הצורך עוד ועוד בהקמת מבנה של קבע, הן מצד רשות השהייה הזמנית שניתנה למקום, ובעיקר מצד הצפיפות בביהמ"ד.

בתחילת דרכו היה ביהמ"ד מרווח וענה על צרכי הקהילה ביתר שאת, ברם בשנים האחרונות הפך המקום לצפוף כאשר רבו הספסלים והמתפללים בו, וברוב תפילות השבת אין מקום פנוי בביהמ"ד כלל.

בימי הקורונה עקב הנחיות משרד הבריאות, נבנתה פרגולה סמוכה לבית המדרש ובה התקיימו מניינים באוויר הפתוח. בשלב מאוחר יותר, נסגרה הפרגולה בצורה יציבה יותר, וכך הפכה למעשה ל"בית שלישי" לביהמ"ד, העומד עד היום.

כך למעשה נוצרה מציאות של חדרי שטיבלאך המסמוכים לביהמ"ד, ובהם מתקיימים מנייני תפילה לאורך כל שעות היום במקביל לסדרי הלימוד התמידיים ולתפילות הנערכות בביהמ"ד ברוב עם. מציאות זו הפכה את המקום למרכזי ביותר, אשר זוכה למאות אברכים ובני תורה המתפללים ולומדים בו מדי יום, מה שהוסיף עוד על הקושי והצפיפות הקיימים ממילא.

לפיכך, ואחר עמל ומאמצים מרובים וכן סיוע מצד נציגי הציבור - הושגה הקצאה רחבת ידיים מעל גני הילדים ברחוב צ'ארלס לוץ.

התוכניות האדריכליות לבשו גם הן צורה, ומסתמן כי אי"ה עומד לקום בשטח ההקצאה בניין מפואר ביותר אשר יענה על כל צרכי הקהילה וישמש כבית מקדש מעט לתורה ולתפילה, לכבוד יקר ותפארת.

### **קרן הבנין**

אלא, שבניית בית המדרש מתמהמהת מסיבה אחת פשוטה ונפוצה; מימון.

קופת בית המדרש מרוקנת מכל ההרפתקאות והטלטלות אשר עברו על הקהילה ומההשקעה המרובה בכל הקיים כיום, ואין אפשרות לגבאי ביהמ"ד לפתוח בהליכים הנדרשים לבניית המקום.

לפיכך בימים אלו מתנהלת מגבית נרחבת עבור קרן הבניין, מתוך ידיעה כי "אין ציבור עני" וכי אף שהיחיד אין בכוחו להשיג את הסכומים הנדרשים, הרי שכשמצטרפים כל היחידים לציבור אחד - בכוחו לפעול למען השגת הסכומים הנדרשים, עד שנזכה לראות את בית ה' בתפארתו.

כלל בני הקהילה נרתמו יחד, כאיש אחד בלב אחד, למען המטרה המשותפת כדי לסייע בהקמת בית ה' לשם ולתהילה.

### שיפוץ זמני...

בסוף זמן חורף התשפ"ב, זכה ביהמ"ד לשיפוץ נרחב בביהמ"ד, והגדלת שטח המבנה בכ- 50 מ"ר נוספים, מטבח ושירותים חדשים ועוד.

השיפוץ נעשה על אף שהקהילה עומדת כבר לאחר קבלת הקצאה ולקראת מתן היתרי בנייה למבנה של קבע, אך הצפיפות והדוחק הגדולים בביהמ"ד בשל מאות בני התורה המתפללים במקום אילצו את גבאי הקהילה לחשוב על פתרונות גם לשנים הקרובות, עד שנזכה לראות בבניין בית ה' ברוב פאר והדר.

לרגל ההרחבה נערך קידושא רבא בהשתתפות רב הקהילה מורנו הגאון רבי נפתלי אברז'ל שליט"א, וכן הגאונים רבי צבי וובר, רבי ישראל יצחק זילברמן, רבי רפאל ברוך טולידנו, רבי יהונתן בן צור שליט"א ועוד.

ב"ה כבר כעת אחרי ההרחבה נמלא בית המדרש המורחב מפה לפה, ובשב"ק היה מלא עד אפס מקום הן בתפילות והן בסדרים, עד שמתפללים ולומדים נוספים נאלצו לשבת ולהצטרף לסדרי הלימוד והתפילה מעזרת הנשים.

### קומי אורי כי בא אורך

הקמת הקהילה היוותה השראה לקהילות אברכים רבות נוספות בשכונה ובעיר כולה, והיוותה סנונית ראשונה במהפכה כוללת של הקמת קהילות אברכים מפוארות.

גבאי קהילות רבים נועצו עם ראשי וגבאי הקהילה וקבלו מהם עצות יקרות מפז לאור ניסיונם הגדול שנרכש עם דרכה הארוכה והמורכבת של הקהילה.

מנקודת סיום זוהרת זו, שבים אנו אל אותו מנעול חלוד, אל אותה דלת מקלט חורקת, אל אותם צעדים קטנים של אברכים פשוטים - אך יקרים מפז, אותם אברכים אשר באומץ לבם ובתשוקתם לפעול למען כבוד ה' גם במעט שיש בידיהם - חוללו מהפכה של ממש ברחבי ציבור האברכים כולו, אשר תוצאותיה משפיעות ימה וקדמה צפונה ונגבה.

מיום ליום קמים עוד ועוד אברכים בערים רבות ברחבי הארץ, אוזרים חיל ונחלצים חושים למען הקמת מניינים לתפילה ולתורה, למען שמו הגדול ולמען תורתו הקדושה.

לא במניין אברכים אחד, ולא במקלט טחוב אחד, כי אם בעשרות קהילות אברכים מפוארות ברחבי כל הארץ, שבה ומהדהדת קריאתו של הנביא ישעיה "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח".



# האספו

מהנעשה והנשמע בקהילות הקודש



## מכירת חמץ שע"י איגוד עמלי התורה

אי"ה לקראת חג הפסח תתקיים כמידי שנה מכירת החמץ שע"י איגוד עמלי התורה. המכירה תתקיים בשתי פעימות, בי"ב ניסן ובי"ג ניסן (לחפצים לפטור עצמם מבדיקת מחסנים וכדו'), ותיערך על ידי רבותינו הגאונים הגדולים רבי נפתלי אברז'ל שליט"א - רב קהילת מניין אברכים, ורבי אלחנן פרץ שליט"א - אב"ד חוקת משפט, בראשות מורנו הגאון הגדול רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א.

לצורך המכירה נסגר הסכם מכר עם גוי "מהודר" (ממשפחה גויית מוכרת ו'מיוחסת', ובעל מעמד כלכלי שפיר המבין היטב את משמעות המכירה), וטקס המכירה יתנהל על פי כל דקדוקי ההלכה בבית מורנו הרב שליט"א.



## חדש! בית ההוראה שע"י איגוד עמלי התורה

הננו שמחים להודיע לציבור עמלי התורה שוחרי ההלכה בטהרתה, על פתיחת בית ההוראה המרכזי שע"י איגוד עמלי התורה, בו יינתן מענה בהלכה והנהגה לשואלי דבר ה' זו הלכה, ע"י רבותינו גדולי הפוסקים רבני הקהילות שליט"א.

בבית ההוראה ישיבו הרבנים לשאלות בבתי ההוראה ברחבי ארה"ק כפי שיפורסם בכל מקום, ובנוסף ישיבו רבני בית ההוראה גם לשאלות בקו בית ההוראה בכל נושא. בשלב זה ישיבו בקו רק הרבנים עצמם (ואף לא מו"צים מוסמכים מטעמם!), מרנן ורבנן הגאונים הגדולים רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א ראב"ד כתר תורה ונשיא איגוד עמלי התורה, רבי נפתלי אברז'ל שליט"א רב קהילת מנין אברכים, רבי אברהם זכותא שליט"א רב קהילת בני הישיבות פרדס כץ, רבי יצחק עמרני שליט"א רב קהילת חניכי הישיבות עפולה, רבי יעקב אביטן שליט"א רב קהילת חסד לאברהם מודיעין עלית.



## כשורה לאברכים הרוכשים/מוכרים דירות: ליווי עו"ד במחיר מסובסד

אנו שמחים לבשר לקהל האברכים עמלי התורה כי המחלקה המשפטית של איגוד עמלי התורה השיגה תרומה מיוחדת, אשר בזכותה יוכלו ליהנות האברכים מהנחה של כ-50% בליווי עסקת מכר של דירה.

ליווי עסקת מכר של דירה עומד על פי רוב על כרבע עד חצי אחוז משווי הדירה, ועולה לכדי 7000 ש"ח ויותר.

אך בעקבות התרומה הושג הסדר עם עו"ד שלמה צמח - מומחה לדיני נדל"ן ועסקאות מכר, אשר במסגרתו ייהנו ציבור עמלי התורה מסבסוד של עד כ-50% מעלות הליווי.

אברכים מבני הקהילות אשר עומדים לקראת רכישת/מכירת דירה, מוזמנים ליצור קשר עם משרד עו"ד שלמה צמח בטל' 052-704-5252 ולוודא מולו את זכאותם לליווי במחיר מוזל.

הסבסוד ניתן בתנאים הבאים;

1. עלות הדירה היא לא יותר מ-2,000,000
  2. לאברכים מקהילות עמלי התורה בלבד
  3. הסבסוד הוא לא לנכסים הנרכשים בנוסף על דירה קיימת המשמשת למגורים.
- בנוסף להטבה זו, בני הקהילות זכאים לייעוץ חינוכי ראשוני עם חברי צוות המחלקה המשפטית של איגוד עמלי התורה;

• עו"ד שלמה צמח - מומחה בתחום הנדל"ן | טל' 052-704-5252

• עו"ד שלמה אשכנזי - נדל"ן ודיני עבודה | טל' 6655164-250

• רואת חשבון גב' מ. דיין - טל' 052-714-8061

• רו"ח גב' ר. בצון - טל' 054-849-6652

## סדרי לימוד מיוחדים בימי הפורים נערכו בקהילות הקודש

בימי הפורים נערכו סדרי לימוד ומסגרות כולל בעשרות מקהילות הקודש, הן במתכונת כולל ליל פורים בליווי מלגה מכובדת, הן בסדרים בפורים עצמו דפרזים ודמוקפין ובשב"ק שלאחריו.

לראשונה בירושלים, סדר לימוד מיוחד ב-40 מוקדים בכל רחבי העיר, בליל מוצאי תענית אסתר. סדר הלימוד מתקיים ב-40 מוקדים בשכונות רבות ברחבי העיר. וצפויים להשתתף בו כ-3000 ילדים. תכנית הלימוד היא חלק מפעילות 'שבת', מתמידים לילדים שנוסד ביוזמת מ"מ וסגן ראש העיר הרב צביקה כהן. לקראת סדר הלימוד, הופקה חוברת

מיוחדת של הלכות פורים שאותה ילמדו התלמידים במוקדי הלימוד השונים. לאחר סיום הלימוד, יתקיים מבחן על החומר הנלמד. פרס יוקרתי וממתקים יוחלקו לילדים שישתתפו בסדרי הלימוד. פרסים מיוחדים יוענקו לילדים שיצליחו לענות על מספר רב של שאלות במבחן על החומר הנלמד.

'שבת' הוא יוזמה להגברת ועידוד לימוד התורה אצל ילדי ירושלים. לפני מספר חודשים, ביוזמת מ"מ וסגן ראש העיר הרב צביקה כהן, ובשיתוף נציגי סיעת ש"ס בעיריית ירושלים, הוקם פרויקט 'שבת' בקהילות הקודש בכל רחבי העיר ירושלים, מדרום וצפון מזרח ומערב. ליוזמת 'שבת' הייתה היענות גדולה מעל למצופה. קהילות רבות הצטרפו ליוזמה ובשעות הערב מתקיימים בבתי הכנסת בעשרות מוקדים ברחבי העיר ירושלים, סדרי לימוד לילדים דבר יום ביומו. בסדרי הלימוד משתתפים מידי ערב כ-1500 ילדים.

הגדילו לעשות בני קהילת חניכי הישיבות בחריש, אשר חלקו כמלגות בסדר ליל פורים סך העולה לשלושים אלף ש"ח, כשקול התורה בוקע ומהדהד בעיר כולה.

## קהילה חדשה בעיר הקודש: מנין אברכים גילה ב'

לאור הגידול המשמעותי באוכלוסיית האברכים בשכונת גילה והביקוש הרב - הוקמה קהילת 'מניין אברכים' בלב שכונת גילה ב' בירושלים.

הקהילה הוקמה בימים הנוראים תשפ"ב, כאשר בראשיתה החלה במנייני סליחות שנערכו בכל ליל שישי בחצות. בסייעתא דשמיא ובחסד ה' התפתחה הקהילה לאורך הזמן והיא מונה כיום כ-50 אברכים מובחרים ואיכותיים כ"ר.

הקהילה ממוקמת כיום במשכנה הזמני, במקלטו של אחד הבניינים ברח' האחות יהודית, אך גבאי המקום פועלים ללא לאות בכדי לעבור בקרוב למשכן מרווח יותר, כיוון שכבר במצבו כעת צר המקום מלהכיל ואע"פ שלעת עתה בית המדרש פעיל בעיקר בשבתות.

בנוסף פועלים גבאי ביהמ"ד על הגדלת אוצר הספרים באופן משמעותי, ונתבשרנו כי בקרוב יתקיימו אי"ה בביהמ"ד כולל יום שישי וכולל ערב, מלבד זאת ביהמ"ד פתוח לרווחת לומדיו לאורך כל יום השבת.

הקמת הקהילה הובילה ב"ה לגיבוש ואיחוד מבורך בין האברכים המתגוררים באזור, כאשר כל שבת לאחר התפילה בבוקר מתקיים קידושא רבא כידי המלך, בנוסף לכך מתכננת בעוד כחודש סעודת מלווה מלכא לציבור האברכים על מנת להוסיף ולחזק את הקשר בין אברכי הקהילה.

כל זאת לצד הגיבוש שנעשה בין נשות האברכים, כאשר לפני כחודשיים נערכה סעודת מלווה מלכה לנשות האברכים שגיבשה ורוממה את רוחם. ב"ה בקהילה כבר קיים ארגון



עזר יולדות המסייע בארוחות חמות ומזינות למשפחות הקהילה, ובעז"ה עתיד לקום גם גמ"ח השאלת ציוד לרווחת משפחות האברכים.

הקמתה של הקהילה במקום זה נותנת נקודת זכות, הגורמת לעוד משפחות בני תורה לעבור ולהתגורר באזור, ואכן ניכרים התוצאות בצורה מהירה עם הגעתם והתעניינותן של משפחות נוספות רבות לרכישה דירות באזור זה.

## קהילת "שערי תפילה" עוברת למשכנה החדש שכונת נווה יעקב

ב"ה הננו מתבשרים על הקמתה של קהילת אברכים חדשה המבוססת על קבוצת אברכים חשובים ביותר, תושבי שכונת נווה יעקב - קמניץ.

הקהילה אשר החלה את דרכה בביהמ"ד "תפארת יעקב חיים", הלכה וגדלה עד שצר המקום מלהכיל, ואחר התייעצות עם מורנו הגרש"י זעפראני שליט"א, הוחלט להעתיק את מקומה למשכן זמני באולם ביה"כ בראשות הגר"צ חנוכה שליט"א, ובש"ק פ' ויקהל עברו למשכנה החדש של הקהילה ברח' שאדיקר 2 (סמוך לביהמ"ד נצח אברהם ובהשתדלות הגבאים היקרים דשם).

הקהילה מונה כיום למעלה מחמישים אברכים כ"ר בני תורה מהעידית שבעידית, ועם המעבר לביהמ"ד כבר החלו פעילויות תורה וחסד לקום סביב הקהילה, הבולטת שבהם היא מסגרת כולל ערב בראשות הגבאי המסור הרב ישראל מאיר פרטוש שליט"א.

בבין הזמנים מתקיימת בביהמ"ד ישיבת בין הזמנים מפוארת לבחורי החמד בני הקהילה, הכוללת סדר בוקר לבחורים ולאברכי הקהילה, וכן סדר ערב לבחורים הכותבים ומסכמים חבורות במסגרת תוכניות לבקר בהיכלו ותן בליבנו. בחורי החמד זוכים לתגמולים מכובדים ולפרסים יקרי ערך, המעודדים אותם להקדיש את זמנם ביתר שאת למען שקידת התורה והיראה.

מסגרת זו היוותה המשך למסגרות דומות נוספות הנהוגות בקהילה לאורך השנה, כגון כולל 'הדר קבלוה' בפורים ביוזמתו של הרב יוסף חדד שליט"א, אשר במסגרתו הוענקה מלגה מכובדת למשתתפים, וכן כולל 'תורה אור' בשמונת ימי החנוכה ועוד כהנה וכהנה.

כמו כן, זכו בני הקהילה לפתיחת הסניף המרכזי של מבחני דרשו בקמניץ, ומעת לעת נבחנו בו עשרות אברכים מכלל בני התורה בשכונה, כאשר ההיענות הולכת וגדלה.

מעת לעת נערכות חלוקות חסד משמעותיות למשפחות ברוכות הילדים מקרב בני הקהילה והסביבה, ובכל עת שוקדים גבאי הקהילה על רעיונות ומיזמים חדשים ונוספים להגדיל תורה ולהאדירה.

נאחל לבני הקהילה כי יזכו לקבוע היכלם לתורה ולתפארה ולהוות מגדלור של תורה ויראה לשכונה כולה, בשגשוג והצלחה כבירה.

## חנוכת בית המדרש "עטרת יצחק" – בית וגן

ברגשי שמחה וגיל ובהשתתפות מרנן ורבנן גדולי התורה שליט"א, התקיים במוצאי שבת פר' יתרו מעמד חנוכת הבית לבית המדרש "עטרת יצחק", ע"ש הגאון הגדול חכם יצחק זעפראני זצוק"ל.

המניין הוקם בראשיתו ע"י הרה"ג עזרא דוד שליט"א - ראש כולל בתפארת שרגא, בבין הזמנים ניסן תשפ"א. הנהלת ישיבת תפארת שרגא בראשות הגאון ר' משה לינצ'נר שליט"א נעתרה לבקשת האברכים והעמידה בימי בין הזמנים את היכל הישיבה לרשות המתפללים.

לקראת ר"ח אייר כאשר בני הישיבה חוזרים מימי בין הזמנים, הוצרך המנין להיערך למציאת מקום אחר, ואחר בדיקת האפשרויות הקצתה הנהלת קרית נוער מקום גדול אשר שימש עד אז כחדר גניזה במשך כ-25 שנה, שישמש לטובת בית הכנסת.

במשך זמן רב ובהוצאת דמים מרובים עמלו בני הקהילה על הכשרת המקום ונקיונו, כן טרחו בהשגת ארון קודש, ס"ת, בימה וריהוט ושאר ספרים אשר עוד היו ראויים לשימוש מהגניזה, ובתחילת חודש אייר נכנסו למקום כאשר מורנו הרב שליט"א הגיע לשבות במקום. ביום שב"ק נערך קידושא רבא לרגל הכניסה לביהכ"ס, ומורנו הרב שליט"א הופתע כשנודע לו כי הוחלט לקרוא את המקום ע"ש אביו הגדול - חכם יצחק זעפראני זצ"ל.

חרף הניסיונות להתאמת המקום, היות והוא נבנה לפני עשרות שנים ולא תוחזק כלל עד כה, היה צורך בשיפוץ והתאמה לשימוש כיאה לכבודה של תורה. בעקבות קמפיין "ימינו כקדם" ובסיוע נדיבים נוספים, התאפשר לערוך במקום שיפוץ כראוי, וב"ה עבר המקום שיפוץ נרחב שהפכו להיכל מפואר ביותר. כעת עם סיום השיפוצים נערך מעמד חנוכת בית המדרש.

את המעמד פתח ראש הישיבה הגאון רבי משה הלוי שליט"א - ראש ישיבת תפארת לוי, אשר ציין כי הוא נמנה על המתפללים הקבועים בבית הכנסת מעת הוקם המנין, ודיבר בחשיבות הקביעות במקום שבו התפילה וההנהגה היא לפי מסורת אבותינו הן לאבות והן לילדים, ואף הוסיף שבישיבות ניכר על בחורים שמשתייכים ומחוברים למקום ישיבתי מסוים.

אחריו נשא דברים הגאון הגדול רבי יעקב חיים סופר שליט"א ראש ישיבת כף החיים, אשר הביא מהאור החיים הק' על הפרשה, ג' ענינים מעיקרי ההכנה לקבלת התורה, ללמוד בהתאמצות וכח ולא בדרך עצלות ותרדמה, להיות שפל ועניו, ואיגוד הת"ח וההתחברות זל"ז כמו שהתאגדו בקהילות עמלי תורה.

הגאון רבי מנשה תופיק אביעזרי שליט"א - ראש ישיבת באר יצחק-טלז סטון, נשא דברים אף הוא, והביא מדברי חז"ל שדרשו על הפס' 'ואנוהו', לעשות לו נווה, וכן התנאה לפניו במצוות. וצוטט מהגרי"ז זצ"ל כי לעשות בית מדרש מפואר זהו דין מיוחד, משום שבכך עושים משיכה לכולם לבוא לביהמ"ד. הגר"מ שליט"א הוסיף ואמר כי אחד הקשיים של ציבורנו בימים עברו היה שמקומות התורה והתפילה לא היו המקומות של פאר, והילדים אשר נמשכים ליופי והדר לא נמשכו לביהמ"ד. אך ב"ה זכינו בזמנינו שיש צמיחה ופריחה של מקומות פאר, תלמודי תורה ישיבות ובתי כנסיות מפוארים לפי מסורת אבותינו הקד', ואין לתאר את הזכות של מי ששותף להקמת מקומות אלו.

את המשא המרכזי נשא מורנו הגאון הגדול רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א, נשיא איגוד עמלי תורה וראב"ד כתר תורה, שפתח כי התרגשות גדולה היא לחנוך את המקום שנקרא ע"ש אביו זצ"ל, אשר עוד בחייו דאג והתמסר להקמת מקומות תורה כשיבת קול יעקב, ת"ת שבו הוא עצמו לימד, ועוד בתי כנסיות וכולל אברכים במקומות מרוחקים בארץ. סוד הצלחתו היו שפעולותיו היו בלתי לה' לבדו לשם שמים, שאף שבלימוד תורה וקיום מצוות דרך העיסוק הוא שמתוך שלא לשמה בא לשמה, אך בניית בית לה' הוא רק באופן שכולו לשם שמים כדמוכח בכמה מקומות. וכמה שיותר משקיעים בעשייה שתהיה לשם שמים, כך מצליח הענין שיהיה לשם שמים וירגישו בו את השראת השכינה.

בסיום המעמד התקיים מעמד קביעת מזוזה ע"י הרבנים שליט"א, ולאחר מכן התיישבו בני הקהילה לסעודת מלוה מלכה בה נשא דברים הגאון רבי רחמים זיאת קצין שליט"א, וכן הרב יהודה דיין שליט"א - מראשי קהילת חניכי הישיבות בית וגן, אשר סייע רבות בהקמת מקום תורה זה בכל שלבי הקמתו.

## בית הוראה חדש בשכונת בית וגן

כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, לבקשת בני הקהילה ותושבי השכונה ולאור הצורך הגדול לשמוע דבר ה' זו הלכה, נעתר מורינו הרב שליט"א ובס"ד נפתח ע"י הקהילה בית הוראה מרכזי לבני התורה ושוחרי ההלכה בשכונות בית וגן וקרית יובל.

מעמד הפתיחה התקיים ברוב פאר והדר בהיכל בית הכנסת בהשתתפות מורינו הרב שליט"א, הגאון רבי ניסים הררי שליט"א - רב השכונה, הגאון רבי דוד אברהם שליט"א - ראש ישיבות 'דעת אליהו' ו'בנין אב', הגאון רבי אברהם דיין שליט"א - רב שכונת רמת שרת, הגר"ר דוד צאיג שליט"א - רב ליוצאי ארגנטינה, הגר"ד אילוז שליט"א ועוד ורבים מבני הקהילה.

מורינו הרב שליט"א נשא דברים וביאר את דרכי ההנהגה בפסיקת ההלכה, כדעת רבותינו מצוקי ארץ בדרך המסורה, וסיפר על דרכי הפסיקה שקבל מרבותיו עד למעלה בקודש מרנא ראש הישיבה רבינו עזרא עטיה זיע"א. עוד הרחיב בחשיבות העמידה על

טיבו של השואל ולהתאים את הדברים לצד המעשי לפי הענין ולהראות פנים לכל השיטות באר היטב, ובבחינת שלחן ערוך החמישי.

במהלך המעמד קבעו הרבנים מזוזות לפתח בית ההוראה ולשאר הכניסות ובתי המדרש החדשים בבית הכנסת בהם עדיין לא היה מזוזה.

כמו"כ במסגרת בית ההוראה מוסר הרב שיעור מרכזי בעניני הלכה והנהגה, כאשר עד כשיו השיעורים עסקו בהלכות יו"ד ובעניני ימי השובב"ם הק'.

הקהילה ב"ה אשר נחשבת לאחת מקהילות האברכים המפוארות בארץ הקודש, זוכה כל העת להתפתחות נרחבת ומתקיימות בה מסגרות כולל רבות לאורך שעות היום והלילה, וכן פעילויות חסד נפלאות ופעילויות לצעירי הצאן.

מידי יום מתקיימים מתמידים לילדים ולנוער, עם שיעור מעניין ומרתק שנמסר ע"י הרב יעקב זעפראני - מחשובי האברכים ומעמודי התווך של הקהילה, כאשר כעת קבלו חיזוק והתחדשות מיוחדת ע"י תוכנית "שבת" שנפתחה לחיזוק המתמידים בעיה"ק ירושלים ע"י ידידינו היקר סגן רה"ע הרב צביקה כהן הי"ו ואיתו בקודש הרב אלעזר זאבי הי"ו. ברכה מיוחדת בני הקהילה שולחים לידידינו היקר, המסור בכל ליבו ונפשו למען הבחורים והנוער בעיר הקודש בכלל, ובשכונתנו בפרט, הרב דוד אוזן שליט"א שעומד תמיד לימין בני הקהילה, ועוזר ותומך לבני הנוער במסירות רבה ע"מ שלכל בחור ובחור יהיה את המסגרת המתאימה, מקום שליבו חפץ לעלות בתורה ויראה, יה"ר שיזכה להמשיך בפעולותיו הברוכות לתועלת בני הישיבות.



## אָרוֹן קוֹדֵשׁ מְפֹאָר נַחֲנֵךְ בְּקֵהִילַת הַנִּיכֵי הַיְשִׁיבוֹת בֵּית וְגַן קְרִית הַיּוֹבֵל

בימים אלו לקראת חג הפסח הבעל"ט נחנך ארון קודש מפואר לבית המדרש "חניכי הישיבות בית וגן - קרית היובל", וזאת כהמשך להצבת הריהוט המפואר בהיכל בית המדרש כפי שסוקר בלוח הקהילות לאחרונה.

ארון הקודש נבנה על ידי יהודי ירא שמיים המומחה ביצירת ארונות קודש ורהיטי פאר להיכלי תורה ותפילה, והורכב בבית המדרש על ידי אברכים מבני הקהילה ממש. בנייה זו הייתה השלמה נפלאה של בניית בית המדרש כולו, אשר זכה שנבנה על ידי יהודים שומרי מצוות בלבד, וכמופיע בספרים הקדושים המעלות העצומות בזה. מאז בניית ביהמ"ד גבאי הקהילה משתדלים ככל הניתן להמשיך במעלה גדולה זו ולהיעזר בפועלים יר"ש בלבד לכל מלאכה ממלאכות המשכן, ובס"ד יצא כי ארון הקודש אף הוא נבנה כן.

הקהילה אשר נחשבת לאחת מקהילות האברכים המפוארות בעיר, מקיימת שפע עצום של פעילויות תורה וחסד, מסגרות לימוד ומיזמים חשובים.

לקראת חג הפסח הבעל"ט שקדו ראשי הקהילה על חלוקת מוצרי מזון לפסח ובס"ד לאחר מאמצים להשגת תרומות מנדיבי עם למצוה חשובה זו, נערכה חלוקה מרכזית

למעל מאתים (!) משפחות מבני הקהילה, החלוקה כללה מוצרים רבים הכוללים בשר, עופות, מיץ ענבים, ביצים, שתיה, צ'יפס, אגוזים ושקדים, שמן ועוד. וזאת מלבד תמיכה כספית למשפחות שצריכות עזרה נוספת לחג.

בעקבות הסתלקותו של מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, נערך בביהמ"ד הספד ועצרת התעוררות מרכזית בהשתתפות מאות מבני הקהילה ובני התורה בשכונה. במעמד נשאו דברי הספד, חיזוק והתעוררות, מרנן ורבנן הגאונים הגדולים רבי אברהם סלים שליט"א, מורנו רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א, רבי מנשה תופיק אביעזרי שליט"א, הגה"צ רבי יצחק קולודצקי שליט"א, הגאון רבי אשר דרוק שליט"א ועוד.

בני הקהילה מוסרים את תודתם לגבאים הנמרצים הפועלים לילות כימים למען הגדלת וחיזוק כוח התורה והיראה.

## שריפת בית אלוקינו: נזק של עשרות אלפי ש"ח בביהמ"ד "אוהל משה"

לקראת השעה 06:00 בבוקר, פשט ריח חריף של עשן ברחבי סמטת אלכסנדר איג ברמות ב'. שכנים שהריחו את ריחות העשן מיהרו וחפשו אחר מקורו, וגילו לחרדתם כי האש אחזה בפאתי בית המדרש החשוב "אהל משה", הממוקם בדירת מגורים ברחוב.

כאשר נכנסו לבית המדרש ראו לחרדתם ספרי קודש עולים באש נוראה. עד מהרה התעשתו השכנים, משכו צינורות מים מהכניסה הסמוכה ובמשך מספר דקות נלחמו בלהבות עד שהאש כבתה כליל.

האש אשר פרצה מסיבה לא ידועה ממחסן בית המדרש, גרמה לנזק עצום וכילתה מחשב עם תוכנות לימוד יקרות וציוד הדפסה, מוצרי חד פעמי בשווי אלפי ארון ממתקים של 'אבות ובנים', כלי עבודה ומוצרים נוספים של בית הכנסת.

למרבה הצער האש התפשטה הלאה אל מחוץ למחסן, וכילתה גם ספרייה ובה תלמוד בבלי, ספרים על המועדים וספרים נוספים. תהליך הכיבוי המהיר אף הוא גרם נזק לחלק מהספרים הסמוכים למקור האש, אשר נרטבו ונהרסו, כאשר סך כל הנזק עולה לכדי עשרות אלפי שקלים.

בעקבות השריפה, יצאו רבני השכונה בקריאה נרגשת לבני השכונה כולה להתחזק בשמירה על כבוד בית הכנסת, להתחזק במורשת אבותינו שלא לדבר דיבורי חול בבית הכנסת, ולהקפיד ביתר שאת בזמן התפילה וקריאת התורה. בנוסף קראו הרבנים לסייע לבית הכנסת לשקם את הנזק הגדול ולשאת בתרומה נדיבה למען בית המדרש.

בתוך מספר ימים הזדרזו הגבאים לנקות ולאווור את המקום מריח השריפה, להוציא את הספריות השרופות ולגנוז את ספרי הקודש אשר למרבה הצער עלו באש. בעלות גבוהה סויד בית המדרש מחדש והותקנו גופי תאורה חדשים תחת אלה אשר ניזוקו.

קהילת "אהל משה" מהווה מגדלור של תורה ויראה ברחבי שכונת רמות ב', ומתקיימות בה מסגרות כולל ופעילויות תורה וחסד רבות. בזמן חורף מתקיימת בה מסגרת כולל ייחודית במוצאי שבתות ע"י הרב חיים גילקרוב, וכן בלילות שבת ללימוד הלכות ברכות על ידי הרב יהונתן עוזרי.

בית המדרש סובל מצפיפות גדולה ומחוסר מקום תמידי, והשריפה הנוראה כמו עוררה את הצורך ביתר שאת להשתדל בהקמת מקום גדול ומרווח. בימים אלו שוקדים גבאי הקהילה על השגת האישורים האחרונים לקראת בניין של קבע במרכז שכונת רמות ב', פרטים יבואו.

## מאות ארגזי עופות חולקו לאברכי קהילות "עמלי התורה"

בשיתוף פעולה מיוחד בין ארגון "תפארת וגדולה" בראשות הגאון רבי שמעון דרור שליט"א, לבין איגוד עמלי התורה - נערכה חלוקת מאות ארגזי עופות לאברכי קהילות אשר חפצו בכך.

העופות ניתנו במחיר מסובסד באופן משמעותי (כ-12 ש"ח לק"ג), משחיטת הרב רובין המקובלת על כלל ציבור יראי ה', ובמקום ניתנה אפשרות לקבל עופות גם מבד"ץ המהודר אור שרגא.

ב"ה ההיענות הייתה רבה ומרשימה, ומאות אברכים הקדימו להזמין ארגזי עופות, לכבוד חג הפסח. השנה הורחבו נקודות החלוקה גם לשכונות בית וגן, רמות ונווה יעקב, מה שהקל מאוד על האברכים תושבי השכונות הללו והסמוכות להן, להימנע מהובלה קשה ומיותרת.

## פעילות עניפה בקרב בני הישיבות ע"י מערכת "לבקר בהיכלו"

לקראת בין הזמנים ניסן התבשרנו כי במהלך בין הזמנים תתקיימה פעילויות רבות ומשמעותיות על ידי מערכת לבקר בהיכלו, למען רווחתם והצלחתם של בני הישיבות הקדושות.

לאורך זמן חורף נערכו סדרי לימוד בלילות שבת קדש ובמוצאי שבתות, בליווי כיבוד עשיר בעשרות בתי מדרש כפי שסוקר בלוח הקהילות. בנוסף, בזמן חורף האחרון הוקם פרויקט תורת חסד, אשר מטרתו לתמוך ולסייע בארגוני הת"ת בישיבות הקדושות ולבחורים מעוטי יכולת, ברכישת ביגוד ותמיכה כספית במגוון צרכים.

עם פתיחת בין הזמנים, נערכה מכירת חסד גדולה של ביגוד והנעלה, חליפות, כובעים ועשרות פריטי לבוש נוספים, במחירים מסובסדים באופן משמעותי לרווחת ציבור עמלי התורה.

בימי בין הזמנים יצא לאור הקונטרס 'תלמודו בידו', אשר מהווה חלק מתכנית לימוד וכתובת חבורות בה כותבי החבורות זוכים במלגות ובפרסים יקרי ערך כפי שיפורסם.

בליל שישי הראשון בבין הזמנים נערכו ערבי 'זיץ' שירה והתעוררות בליווי טשולנט וכיבוד עשיר, למען קווי ה' יחליפו כוח, וכן התקיים אירוע מיוחד לשירה ולזמרה בבנייני האומה לאלפי בני הישיבות מכל רחבי הארץ. כל זאת בנוסף לתכנית מים חווייתית המתקיימת בברכות העיר, טיול גדול בצפון הארץ שייערך אי"ה אחרי הפסח ועוד שפע פעילויות חשובות.

ציבור עמלי התורה ובני הישיבות הקדושות שולחים את תודתם לראשי מערכת לבקר בהיכלו, הרה"ג רבי יוסף חיים סוויסה שליט"א, הרה"ג רבי יוסף רוקח שליט"א, וכן הרב אלעזר זאבי והרב דוד אוזן שליט"א, המוסרים את נפשם לאורך השנה למען בני הישיבות הקדושות. בנוסף ראוי להודות כמובן לרב צביקה כהן סגן רה"ע ויוזם התכנית, על פעילותו התדירה למען ציבור עמלי התורה.

## מודיעין עלית: היסטוריה: כינוס מרגש לפתיחת תלמוד תורה לבני אברכים בעיר

במעמד רב רושם לכבודה של תורה, אשר התקיים במוצש"ק פרשת ויצא, נועדו יחדיו עשרות מחשובי האברכים בעיר התורה מודיעין עלית לכנס היסוד להקמת תלמוד תורה לבני אברכים, באיכות וברמה הגבוהה ביותר כפי שמצוי כיום בערים רבות אחרות ב"ה.

הכינוס נערך בביהמ"ד "אבי עזרי", ובו הוכרז על תלמוד התורה החדש אשר ייקרא בשם המשקף את מהותו - "דרך התורה", ויפתח אי"ה בשנה"ל תשפ"ג בנשיאות ובהכוונת מורנו הגרש"י זעפראני שליט"א.

הרישום לתלמוד התורה אשר נפתח זה מכבר, תוכנן להימשך על פני החורף עד לתחילת הקיץ, ברם בזמן קצר ביותר התמלאה מכסת הרישום עד תומה בבני אברכים מהמשפחות הטובות והמיוחסות ביותר בציבורנו, והתברר כי הצורך והביקוש בכך גדול יותר מאי פעם.

את המעמד פתח הרה"ג רבי רחמים מזרחי שליט"א - ראש כולל "ארם צובא", בדברי שבח והודאה להשי"ת על הבשורה המרנינה לבני התורה, עם ייסודו של בית גדול זה שמגדלין בו תורה ויראה. אחריו נשא דברים הגאון רבי יצחק בן שושן שליט"א - רב שכונת 'הגבעה הצפונית' בעיר, שייחד את דבריו אודות מעלותיו הכבירות של הת"ת, ושאיפתו להיות הת"ת המעולה והמצוין ביותר בעיר אי"ה.

בשלב זה כובד להשמיע את דבר ההנהלה, הרה"ג רבי שמואל גבאי שליט"א ראש מוסדות "למען אחי", אשר נודע מזה שנים בפעליו הברוכים להקמת מקומות תורה רבים, ונעתר לשאת בעול הקמתו וניהולו של הת"ת.

המשא המרכזי נשמע בהדרת הכבוד, מפי מורינו הגאון הגדול רבי שלמה זעפראני שליט"א - נשיא קהילות עמלי התורה, אשר האריך בגדולתו של היום בו זוכים להקים תלמוד תורה ברוח הישיבות הקדושות וברוממות המיוחדת אשר הנחילונו רבותינו. מורנו הרב שליט"א הדגיש כי הקמת המוסד הקדוש הזה אינו בא חלילה לאפוקי ממעלת האחרים מסוגו, אשר כבודם במקומם מונח וכולם קדושים וברוכים, אלא שנועד לעילוי ולהוסיף מכוח התורה עוד ועוד להגדיל תורה ולהאדירה.

בהמשך נשא דברים הגאון רבי יעקב אביטן שליט"א - רב קהילת "חסד לאברהם" בעיר, אשר קרא את הפסוק "כי לא תשכח מפי זרעו" המתקיים באופן עילאי עם ייסודו של הת"ת. את סיום המעמד חתם נציג ההורים, אשר הודה לכל העוסקים במלאכת הקודש ובראשם למורנו הרב שליט"א נשיא הת"ת, ולהרה"ג ר' שמואל גבאי שליט"א אשר נאות לשאת את משא הקודש על שכמו למען חינוכם הטהור של בני האברכים. ברכתנו שלוחה לצוות הת"ת ולהורי התלמידים כי יזכו לרוות רוב נחת מתלמידיהם - בניהם, ויגדלום לאילני רברבי.

## פוריה: בראשות מרנן ורבנן: ועידת החינוך האשונה

התכבדה העיר טבריה לשמש כאכסניה לדבר ה', עת התקיימה בה השבוע ביום רביעי 'ועידת החינוך' השנתית שע"י מוסדות החינוך המפוארים תלמוד תורה "חניכי הישיבות" ובית הספר היסודי "בית יעקב החדש" נוף כנרת פוריה, העומדים בנשיאות מורנו הגרש"י זעפראני שליט"א.

התרגשות שיא נרשמה עת נכנסו מרנן ורבנן שליט"א לכנס המכובד, כאשר את פניהם קיבלו ההורים היקרים יחד עם ילדי הת"ת, בשירת 'ימים על ימי מלך תוסיף' אדירה.

בשולחן המזרח ישבו הגאונים הגדולים רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א נשיא איגוד עמלי התורה בארה"ק, רבי שמואל טולידנו שליט"א ראש ישיבת ברית יעקב, רבי מנשה תופיק אביעזרי שליט"א ראש ישיבת באר יצחק, רבי רחמים זיאת קצין שליט"א מנהל רוחני בישיבת אבני נזר, רבי אשר ברסלוער שליט"א ראש כולל מצור דבש, רבי אחיקם שבח שליט"א ראש ישיבת אור אלחנן, רבי יצחק עמרני שליט"א רב קהילת בני תורה עפולה ועוד.

מרנן ורבנן שליט"א דברו ארוכות בענייני חינוך, והתדיינו בשאלות יסודיות הנוגעות לחינוך ילדים בדורנו, יסודות עליהם מושתת הבית היהודי התורני ואשר משפיעים על רמתו החינוכית של הילד, גודל ההשפעה שיש ליצירת אווירה נכונה בבית ועוד.



רבותינו שליט"א הביעו את התפעלותם מהאיכות המיוחדת הניכרת לעין בצורה ברורה במוסדות הנפלאים, וברכו נרגשות את ההנהלה המוסרת נפשה יומם ולילה להצלחת הילדים בתורה וירא"ש, שיזכו לראות הצלחה בכל מעשה ידיהם ובפרט בחינוך ילדי ישראל בדרך רבותינו.

נסיים בברכה שכל נטיעות שנוטעים במוסדות הקדושים יהיו כמותך, ושיכו ההורים היקרים וההנהלה לרוות מהם רוב נחת דקדושה, אמן.

### ביהמ"ד מגין אברכים טבריה עילית מתחדש עם ריהוט מכובד

זכתה קהילת האברכים בטבריה והיא מתנוססת לתפארה לשם ולדוגמא, ובס"ד מרובה התכבדה הקהילה כעת בריהוט מפואר ומכובד אשר הותאם במיוחד לצורך ביהמ"ד עם למעלה מ-100 מקומות ישיבה.

תחילתו של המהלך היה בקמפיין המיוחד "ימינו כקדם" שהושק ע"י איגוד עמלי התורה בעשי"ת, וכך על יד שולחנות ערוכים כל טוב לסעודת מלווה מלכה הועלה הצורך שכמו זעק מאליו.

בני הקהילה נרתמו למהלך, ונחתמו עשרות הו"ק חדשות, וזה נתן את הכח לגבאים שליט"א להניע את רכישת הריהוט החדש, וכבר בשב"ק פרשת ויצא עמד הריהוט על מכוננו, ובקדושה רבא מיוחד הודו האברכים שליט"א לקב"ה על חסדיו העצומים.

ברכתינו לקהילה המפוארה כי "כה יתן ה' וכה יוסיף" כל הימים אכ"ר.

### חריש: התאחדות הקהילות למען הרמת קרן התורה בעיר

העיר חריש אשר נהנית ממיקום מעולה ונגישות קלה למרכז הארץ, ומאיך ממחירים נוחים לרכישת דיור - זוכה כל העת להתאכלסות נרחבת של משפחות בני תורה, אשר מגיעות לשכון במקום. בקהילות בני התורה בעיר בנשיאות מורנו הגרש"י זעפראני שליט"א, נמנים כבר כיום כמאה ושמונים בתי אב כ"ר, כאשר הצפי הוא לגדילה מתמדת בשנים הקרובות על פי ההתאכלסות בעיר.

כחלק מהמאבק הגדול הקיים בעיר, וכהמשך לשיתוף הפעולה הקיים בין קהילות החרדים לדבר ה', עלה הגאון רבי שמואל דוד רייסנר שליט"א, מרא דאתרא לקהילות יוצאי אשכנז בעיר, למעונו של מורינו הגאון הגדול רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א.

בפגישה דיברו הרבנים שליט"א על חשיבות החינוך הטהור בדרך המסורה, והעמידה על העקרונות והיסודות שהנחילו לנו גדו"י זצוק"ל ושליט"א, ואשר על כן אין לקיים את

הגנים במסגרת ממ"ת, שזה פתח להתערבות בחינוך הטהור של ילדי ישראל, וסופו מי ישרנו.

כ"כ דנו הרבנים שליט"א בעניינים השייכים לעיר, ונדברו כי יש להקפיד על משאבות המים בבנייני המגורים שיעמדו תחת פיקוח מהודר, ודנו בעניין הפילטרים במקוואות. לסיום נדברו על חשיבות ההתלכדות וההתאחדות של כל קהילות הקודש בעיר, למען הרחבת גבולות הקדושה ושמירת ההלכה בעיר, וברכו רבות את ידי הגבאים המסורים שליט"א, שידם רב להם להיות עזר ואחיסמך בעניינים אלו.

## בית שמש: זכני לגדל: מעמד מרגש בתלמוד תורה "ברכת יצחק" ברמה ד'

שמחה והתרגשות אפפו את ילדי החמד והוריהם הנרגשים עת פסעו למעמד תחילת לימוד האותיות, שם קיבלו את פניהם צוות התלמוד תורה למעמד שלא ישכת, שנערך ברוב פאר והדר כיאה לשעה גדולה זו.

המעמד נפתח ע"י המנהל הרב שמואל ויצמן שליט"א שפתח בגודל השעה כש"המייסדים" הקטנים נושאים עליהם את התואר המיוחד לדורות, לייסד מקום תורה חשוב לשם ולתפארת. כמו"כ פירט והדגיש את ההשקעה העצומה בכל פרט במהלך השנה, למען יגדלו הילדים הרכים לאילני רברבי.

לאחר מכן נשא דברים הגר"י ביטון שליט"א - ראש הישיבה לצעירים בית שמש, והביא את דבריו הקדו' של ה"בת עין" בעניין לימוד האותיות, אשר מהווים יסוד לכל התורה שילמדו בעתיד.

בהתרגשות ולקול שירה נכנס נשיא הת"ת מורנו הגאון הגדול רבי שלמה זעפראני שליט"א, אשר הת"ת נקרא ע"ש אביו הגה"צ רבי יצחק זצ"ל. מורנו הרב אשר נושא את משא הת"ת כאשר יישא האומן את היונק בשימת לב מיוחדת, הורה להתחיל בלימוד האותיות לפני שישא דברים, והתבטא בהתרגשות כי "הבל פיהם של תשב"ר קודם".

המלמד הוותיק והמנוסה הרב משה בוקסבוים שליט"א ניגש בחרדת קודש בלימוד האותיות לילדים הרכים, ובחדוות נעורים התחילו הילדים ללמוד את האותיות הקדושות, כאשר בזמן זה הוריהם נשאו תפילה חרישית כנהוג, להצלחת הבנים בתורה ויראת שמים.

התרגשות אחזה בקהל בעת שנשא מורנו הרב דברים מעומק הלב לילדים הרכים, דברים שנחרטו ביד אומן בליבותיהם. בדבריו הדגיש את מעלתו של התלמוד תורה ודרכו הייחודית, בהשקעה ללא פשרות ובמקצועיות יתרה על הצד הטוב ביותר. בסיום דבריו, העניק מורנו שליט"א בחיבה יתירה לכל אחד מהתלמידים בתורו את ברכתו, יחד עם מתנה ייחודית לרגל יום חגם.

ההורים המאושרים העלו על נס את הצוות המסור, ואת ההשקעה הגדולה שניכרת בכל פרט. בשירים וריקודים הסתיימם המעמד הקדוש, ורשמיו העמוקים חרוטים לבטח בלבבות הילדים שבעז"ה יגדלו לת"ח מופלגים אכי"ר.

### רכסים: מעמד הקמת בית הדין לדיני ממונות "חקת משפט"

ברגשי גיל ושמחה ובברכת שהחיינו וקיימנו לזמן הזה, הקמת בית דין לדיני ממונות "חקת משפט צפון" שע"י קהילת קודש איגוד בני התורה, בעיר התורה הצפונית רכסים.

אחר מאמצים רבים ויוזמה ברוכה של אנשי מעשה, קם וניצב לתפארה בית הדין בנשיאות מורנו הגאון הגדול רבי שלמה ידידה זעפרני שליט"א יחד עם הגאון רבי אלחנן פרץ שליט"א ורב ק"ק רכסים הגאון רבי אברהם לוגסי שליט"א.

כידוע, הקמת בתי דין הינה אבן יסוד בסיסית וחשובה בבניין ציבורנו, והקמת בית הדין הנוכחי תורמת תרומה עצומה לבניין הקהילה בעיר רכסים, ולמקור השראה לכלל קהילות הקודש בצפון, וברחבי ארץ הקדש כולה.

ברכתנו שלוחה לאברכים החשובים אשר פעלו למען הקמת בית הדין, ולבני הקהילה בעיר הצפונית, שיזכו להרחיב עוד את גבולות התורה והקדושה בעירם לכבוד יקר ותפארת

### קרית אתא: חנוכת בית המדרש בקהילת חניכי הישיבות

במעמד מרומם ומשמח זכתה קהילת חניכי הישיבות הספרדים בקרית אתא בראשות הגאון רבי אלדד סבאג שליט"א, לחנוך בית מדרש חדש גדול ומפואר לתפארת בני התורה בעיר.

במעמד חנוכת בית המדרש החדש הוכנס גם ספר תורה ברוב עם, בליווי רבני העיר שליט"א.

### עפולה: כולל ערב חדש בקהילת בני התורה

קהילת בני התורה עפולה בראשות מורנו הגאון רבי יצחק עמרני שליט"א אשר שמה הולך לפניו, ואשר משכה אליה את טובי האברכים מסלתה ומשמנה של העיר, זוכה לתנופה משמעותית עם הקמת כולל ערב, אשר כבר עתה נמנים בו למעלה מ-20 אברכים כ"ר.

במסגרת הייחודית נמסר שיעור על ידי רב הקהילה הגר"י עמרני שליט"א במנחת חינוך, בהשתתפות רבים מבני הקהילה, אשר שוקדים יחד בעמלה של תורה עד לשעות הליל הקטנות.

לאור הגדילה המבורכת של הקהילה ההולכת ומתפתחת, שוקדים גבאי הקהילה בימים אלו על אפשרויות נוספות במרכז עפולה עילית.



# עַט הָאָסִיף

ספרים חדשים בכותל המזרח



## עין ידיד – שמיטה

מורנו הגאון הגדול רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א

נגיל ונשיש בזאת התורה כי היא לנו עוז ואורה. יום חג הוא היום בו זוכים אנו לראות בצאתו לאור עולם של הספר הנכבד "עין ידיד - שמיטה", מאת מורנו הגאון הגדול רבי שלמה ידידיה זעפראני שליט"א.

הספר הינו כרך נוסף בסדרת הספרים 'עין ידיד' מאת מורנו שליט"א, וכקודמיו נערך גם הוא על ידי הגאון רבי עזרא דוד שליט"א, מתלמידי הוותיקים של מורינו שליט"א.

בספר נידונים מגוון נושאים הלכתיים אקטואליים ומורנו הרב שליט"א מורה בהם הלכה ברורה, כגון שמיטת כספים ופרוזבול בזמן הזה, שביעית בזמן הזה דרבנן, התייחסות להיתר מכירה והחובה לקיים שביעית בזה"ז בלי להשען על היתרים דחוקים ועוד עשרות נושאים העומדים על הפרק, וכדרך ספרי רבינו מכילים בסיכומם את מסקנות הדברים העולות לדינא.

הספר הופק במהדורה מפוארת בעיצוב כריכה נאה ובעימוד מאיר עיניים, באמצעות בית היוצר 'טקסט רץ הוצאה לאור' אשר פקיע שמם בהפקת ספרי קודש ברוב פאר והדר.

ניתן להשיג את הספר במייל: [itaym1001@gmail.com](mailto:itaym1001@gmail.com) ובחנויות הספרים המובחרות.



## בקרוב קדוש

הרב עובדיה זכאי שליט"א

בשורה טובה תדשן עצם!

הופיע ויצא לאור הספר הנפלא "בקרוב קדוש" הדין בעניני ניתוחי קיצור קיבה בהלכה מאת הרה"ג רבי עובדיה זכאי שליט"א מחשובי האברכים בקהילת אמרי חיים בנווה יעקב.

הספר נותן מענה לכל השאלות העולות במהלך ההכנות לניתוח, ובביצוע הניתוח עצמו, ובכל התקופה שלאחריו, ובנוי באופן של שאלה ותשובה מודגשים באופן קצר וברור,

ולאחמ"כ מקורות משורשי הסוגיות והפוסקים, ובסוף כל ענין ההכרעות על ידי גדולי פוסקי זמנינו דלהלן.

הספר מעוטור בהסכמותיהם של גדולי הפוסקים מורינו הגרש"י זעפרני שליט"א, הגר"ע אויערבאך שליט"א, הגר"י תופיק שליט"א, הגר"ש רוזנברג שליט"א, הגר"ש בן שמעון שליט"א, הגר"נ נוסבוים שליט"א, הגר"נ קופשיץ שליט"א שהפליגו בשבח המגיע לכתבים ולרב המחבר שליט"א, "וכנראה הוא הספר הראשון שדן במכלול השאלות הקשורות לניתוחים אלו וכו' ויהא בו תועלת הן לציבור והן למורי הוראה", "ובייחוד אותם שעברו את הניתוח הנ"ל צריכים לקנות הספר הנ"ל".

את הספר ניתן להשיג: בירושלים בנווה יעקב טל': 052-7137926 וכן ברח' בר אילן 8, טל': 02-538947 / 054-8529790 ובביתר עילית רח' רבי עקיבא 16, טל': 052-7134381

## שַׁפְתֵי כַהֵן

הרה"ג רבי משה לוי שליט"א - מפי הגרא"י קוק שליט"א ר"י מאור התלמוד

בשעה טובה ומוצלחת רואה אור הספר הנפלא "שפתי כהן" - שיעוריו של הגאון הגדול רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א, ראש ישיבת מאור התלמוד וחבר מועצה"ת, על ספר חפץ חיים למרנא רבי ישראל מאיר הכהן מראדין זיע"א.

הספר מבוסס על ועדים שנמסרו על ידי ראש הישיבה שליט"א בבית המדרש של בוגרי הישיבה הק' במודיעין עלית, ואשר נכתבו ונערכו בעמל רב על ידי הרה"ג רבי משה לוי שליט"א - מחשובי האברכים בקהילות עמלי התורה במודיעין עלית ומתומכי איגוד עמלי התורה בארה"ק.

הספר יצא לאור במהדורה מפוארת ומושקעת מאוד על ידי בית היוצר טקסט רץ הוצאה לאור, בעימוד בהיר ומאיר עיניים ועיצוב יוקרתי ומרהיב כדרכם בקודש.

ביום השקת הספר כבר נמכרו מאות ספרים בהיכל הישיבה הק' והוזמנו מאות נוספים על ידי ציבור הבוגרים, כאשר המהדורה הראשונה כמעט וכלתה לגמרי. יתרת הספרים מהמהדורה הראשונה מופצת בימים אלו בכל חנויות הספרים בארה"ק, ואי"ה בימים הקרובים תשוב ממכבש הדפוס מהדורה נוספת ומוגדלת עבור ציבור האלפים החפץ לשמוע דבר ה'.

## חושן למעשה

הרה"ג יונתן שושן שליט"א

בשעה טובה הופיע ויצא לאור הספר "חושן למעשה" - אקטואליה בדיני ממונות מאת הרה"ג יונתן שושן שליט"א, מעמודי התווך של קהילת חניכי הישיבות בית וגן קרית יובל י-ם. הספר כולל בתוכו אוצר בלום, מגוון נושאים בכל חלקי חושן משפט, בדגש על תרגום הסוגיות בחו"מ להלכה בפועל, דבר שמתקשים בו רבים. פן נוסף בספר הם השאלות שמונגשות בצורה מקורית וחיה כדי שיוכלו להרגיש בנושאים הנידונים בספר. חלק מן השאלות והתשובות התפרסמו בעבר בגיליונות משפט כהלכה וזכו לשבחים רבים, ומאז צאתו של הספר בשבועות האחרונים, קבל תהודה רבה בהיכלי התורה

## משנת הטהרה

הרב משה שמואל נפתלי שליט"א

ביאור מקיף על סדר סימני השו"ע בהלכות נדה חציצה וטבילה. הרהמ"ח שליט"א טרח לכתוב ולפלפל בלשונות הראשונים ולהביא מדברי האחרונים בנושא "מראות הדמים", ובפרט בדין "מראה חום". ישנם מדורים נוספים כגון "תשובות בהלכה" המביא תשובות הלכתיות בנושאים השייכים, וכן "בירורי הלכה ורפואה" המבאר סוגיות סבוכות שנתלבנו על ידי רופאים מתמחים בדבר. הספר זכה להתערב בהסכמות גדולי הרבנים ביניהם מורינו הגר"ש זעפראני שליט"א, מורינו הגר"נ אברז'ל שליט"א והגאון הרב יעקב שכנזי שליט"א.

## אשמרה דרכי

הגאון רבי משה אשכנזי שליט"א

בשעה טובה ומוצלחת רואה אור הספר "אשמרה דרכי" מאת רבי מרדכי אשכנזי שליט"א ר"כ שערים המצוינים על הלכות נידה, הכולל ביאור ההלכות וענפי הסתעפויותיהם, ממקור הסוגיות ועד הלכה למעשה, בצורה סדורה ומבוארת ביותר.

לרגל ההוצאה לאור התקבלה תרומה ע"י נדיבי עם לכוללים העוסקים בסוגיות. כמו"כ כוללים העוסקים בנושאים: שבת, איסור והתר, וריבית, יוכלו לקבל את ספרי הרב המחבר על הלכות אלו ללא תשלום. ניתן לפנות בטל' 0533143514.

## טללי שביעי על הלכות שבת

הגאון רבי טל דואר שליט"א

חיברו הגאון רבי טל דואר שליט"א מחבר הספר טללי טוהר, והוא ספר בהלכות שבת עם מקורות, ובסופו ביאור שורשי כל דין ודין מהגמרא והפוסקים בהרחבה.

הרב יגע בזה שנים רבות והספר היה כבר לעיני מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל שכתב בהסכמתו: המחבר הינו ת"ח גדול, מופלג בעיון הסוגיות ובירור ההלכה וכו', והדינים בספר יוצאים מעיון סוגיות הש"ס בדרכם של רבותינו, והכל מוסבר בצורה ברורה באופן מצויין, פרי עמלה של תורה בכל פרט ופרט, וראוי להפיצו בישראל. ובהסכמת מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל כתב: כמעשהו בספרו טללי טוהר שכתב בעומק העיון באופן בהיר מאד, כן הוא בזה. והסכמת מרן חכם שלום כהן שליט"א: בספר הנפלא, המחבר נחית לעומקא דדינא, ועמל ויגע בכל דין ודין לבררו מהראשונים וכו' בהבנה ישרה.

ובהסכמת מרן הגר"י תופיק שליט"א, יצירת מופת, משנתו סדורה לו בבהירות וכו' ונפתח בכל סוגיא שערי אורה, והלומד יוכל לדעת את המעשה אשר יעשה, ולסמוך עליו בכל פרט ופרט. ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות.

## מחשבת הריבית

הרה"ג יוסף שמריהו סולימני שליט"א

זה עתה הופיע בשעט"מ הספר הנפלא 'מחשבת הריבית' אשר נתקבל בחיבה בקרב לומדי הריבית די בכל אתר. הספר נכתב ע"י הרה"ג ר' יוסף שמריהו סולימני שליט"א, מחשובי קהילות עמלי התורה. הספר נחלק לג' חלקים:

א. **ביאורי סוגיות** - בו נתבארו רוב ככל הסוגיות דאיזהו נשך, ראשית העמדת צורת הסוגיות וסדר הדברים באופן נכון, וכן לבאר שיטות הראשונים והפוסקים ושרשי הסוגיות. וכידוע שענייני ריבית החמורים רבו פארותיהם והמקומות שנידונו בהן, ועמל רב נדרש להעמיד כל סוגיא בהיקפה ובביאורה בסדר נכון. דגש מיוחד הושם על בהירות הדברים שיהיו בהירים ומבוארים היטב, ואי"ה יביא תועלת מרובה להמעין בו תוך כדי לימודו.

ב. **בירורי הלכה** - ענייני הלכה מעשיים הנוגעים לחיי היום יום.



ג. **קונטרס האשראי** - בו יידונו בהרחבה כל ענייני ריבית הכרוכים בשימוש באשראי, מהידע הפרקטי של אופן השימוש באשראי לסוגיו השונים, עד בירור ההלכה באופן ברור יסודי ושווה לכל נפש.

1. הספר מעוטר בהסכמות מגדולי התורה שליט"א, ונתקבל באהדה רבה בקרב לומדי הריבית. וי"ל ע"י 'יפה נוף ספרים' ומופץ ברשת חנויות יפה נוף טל' - 1599 581 581. ובחנויות הספרים המובחרות.

2. בתי כנסת וכוללים המעוניינים לקבל את הספר יפנו לטל' - 0527124913.

3. כן ניתן להשיג את הקונטרס 'מחשבת המוקצה' על סוגיות בסיס. טלטול מן הצד. ביטול כלי מהיכנו. ייחוד כלי. הצעת הסוגיות בבחירות והעמדת שיטות הראשונים והפוסקים והמו"מ בדבריהם - ניתן להשיג בטלפון הנ"ל.

## הגדה של פסח – קול יהודה

הרה"ג נחום סילמן שליט"א

שעה טובה ומוצלחת רואה אור במהדורה מורחבת, מפוארת ומחודשת "הגדה של פסח - קול יהודה", ובה נגוהות אור, פניני אגדה, הלכה ומוסר מאת רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי יהודה צדקה זצוק"ל.

ההגדה נערכה בטוב טעם ודעת על ידי הרה"ג רבי נחום סילמן שליט"א - מומחה לעריכת וההדרת ספרים, אשר זכה כבר לחבר כמה וכמה הגדות מפוארות.

ההגדה ויצאה לאור במהדורה מפוארת ומהודרת במיוחד בבית היוצר טקסט רץ הוצאה לאור, הוצאת הספרים המובילה בציבור החרדי.

ניתן להשיג את ההגדה בחנויות הספרים המובחרות, ובמוקד המכירות של טקסט רץ בטל' 039-111-444 שלוחה 2 ובאתר

בנוסף, ניתן להשיג גם את ההגדות משנים קודמות בהוצאת טקסט רץ: הגדת הבעל שם טוב, הגדת רבי ישעי'ה"ה מקרעסטיר, הגדת הסבא קדישא - מהרש"א אלפנדרי זיע"א, הגדת מצות הפסח - הגרמ"צ ברלין שליט"א.

## פרשה ב-04:00

הרב אהרן לוי שליט"א

**למה קשה למצוא חנויות צעצועים ברומא? ♦ האם ניתן להיעזר בגוגל כדי לחזות את המבול הבא? ♦ מדוע הנהנתן זקוק ללוח שנה, ומה הקשר בין ילדים לחורבן העולם? (מתוך פרשת נח)**

**מי באמת הרג את סטלין? ♦ מה כדאי לברר לפני שאנחנו מהנדסים את העתיד? ♦ מה היה קורה אם הקומוניסטים היו מבינים עברית, וכיצד זה קשור ליציאת מצרים? (מתוך פרשת וישב)**

**מה אמר האפיפיור להרצל? ♦ למה הנוצרים רואים בפלסטינים את העם של ארץ הקודש? ♦ מה הסיבה שהנוקמים בקצינים הנאצים לא חשו תחושת סיפוק מחיסולם? ♦ והאם הנקמה מובטחת בפרשת השבוע בעצם כבר התקיימה? (מתוך פרשת האזינו)**

בשעה טובה רואה אור הספר הנפלא "פרשה בארבע" מאת הרב אהרן לוי שליט"א - מגדולי המרצים בציבור החרדי, מראשי ארגון 'ערכים' ויו"ר מדרשת 'וידעת'.

הספר מבוסס על סדרות של שיעורים קצרצרים (האורכים כ-4 דקות) הנמסרים ומפורסמים מדי שבוע למאות אלפי אנשים בערוצים ופלטפורמות מרובות, וידועות בסגנון הייחודי, החד והמושחז, המלקט נקודות של אור מתוככי הפרשה ומשלבן באקטואליה בת ימינו ובשאלות יסוד ביהדות ובחיים.

הרב אהרן לוי שליט"א, מתומכיו הנלהבים של איגוד עמלי התורה, הוא בוגר ישיבת חברון, הוסמך להוראה על ידי רבו הגר"י יוסף זצוק"ל בביהמ"ד יביע אומר, ועוסק בקירוב מזה כשלושה עשורים.

הספר המכיל מאות מאמרים על סדר פרשיות השבוע, יצא לאור בשני כרכים ברמת גימור חדשנית ומפוארת ביותר בהוצאת טקסט רץ - הוצאת הספרים המובילה בציבור החרדי.

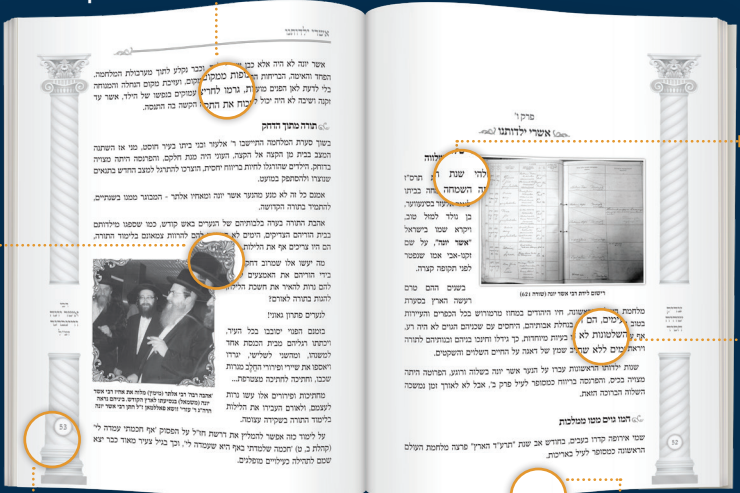
הספר אינו נמכר בחנויות, וניתן להשיגו במוקד המכירות של טקסט רץ בטל' 039-111-444 שלוחה 2 ובאתר.

# ואכפעי.וע עלצות.וע

## מקצועיות ואכפתיות

**זהו הקו שמנחה אותנו בכל פרט בספר!**

**בעריכה  
מדוייקת**



**בהקלדה  
מהירה**

**בעיצוב  
מרהיב עין**

**בעימוד  
מושלם**

**בהדפסה  
איכותית**

**בהפקה  
אפקטיבית**

**מחברי הספרים כבר יודעים:  
ספר מושלם - זה טקסט רץ.**

**עומדים לקראת הוצאת ספר? חייגו עכשיו ותיהנו מיעוץ מקצועי ללא התחייבות!**

**טקסט רץ. הוצאה לאור**  
— מחברי הספרים כבר יודעים —

**039-111-444**  
x039111444@gmail.co  
www.textratz.co.il